

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İTTİHAT- TERAĞKİ VE MAKEDONYA SORUNU
1908-1912

Hazırlayan
Özer ÖZBOZDAĞLI

Yakınçağ Anabilim Dalı
Tarih Bilim Dalı
Doktora Tezi

Danışman
Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

TOKAT – 2016

İTTİHAT-TERAKKİ VE MAKEDONYA SORUNU (1908-1912)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi:

02.06.2016

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan: Prof. Dr. Haluk SELVİ

[Handwritten signature of Prof. Dr. Haluk SELVİ]

Üye: Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK (Danışman)

[Handwritten signature of Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK]

Üye: Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU

[Handwritten signature of Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU]

Üye: Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN

[Handwritten signature of Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN]

Üye: Yrd. Doç. Dr. H. Baha ÖZTUNÇ

[Handwritten signature of Yrd. Doç. Dr. H. Baha ÖZTUNÇ]

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun

17/5/2016 tarih ve 19-05 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: **Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK**
Enstitü Müdürü

Mühür

İmza

[Handwritten signature of Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK]

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

25/06/2016

Özer ÖZBOZDAĞLI

İmzası

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti Balkanlar'da 600 yıl hüküm sürdü. Osmanlı bakiyesi bu topraklarda sorunlar bugün de devam etmektedir. Balkanların yaşadığı sorunlar ve bugünün iyi anlaşılması için Osmanlı döneminin iyi bilinmesi gerekir. Ayrıca Türkiye bugün Balkanlar'da aktif bir politika izlemektedir. Türkiye'nin bugünkü politikalarına katkıda bulunmak için Balkanlar'da Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu dönemin akademik bir bakış açısıyla ortaya konulması gerekir. Bu profesyonel ve akademik bilgiler Türkiye'nin politikalarına katkı sağlayacaktır. Bu çalışma Meşrutiyetin tekrar ilanı ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya Politikasını (1908-1912) ele almaktadır. Makedonya bugün herkesin bir şekilde hak iddialarının devam ettiği Balkanların en sorunlu bölgesidir.

Bugün Balkanların yaşadığı sorunların iyi anlaşılması için Makedonya sorununun en önemli dönemi olan 1908-1912 dönemi ele alındı. Diğer taraftan bu çalışma ülkeyi yönetme iddiasında bulunan bir politik cemiyetin düşünce ve eylemlerinde iktidarda söz sahibi olduktan sonra politikalarında bir devamlılık olup olmadığı noktasından hareketle ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya sorununa bakışı ve Meşrutiyetin ilanından sonra uyguladığı politikalarını ortaya konulması için birçok kütüphane ve arşivden yararlanıldı. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yapılan çalışmalar sırasında yardımlarını esirgemeyen arşiv çalışanlarına teşekkür ederim. Bunun dışında Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Milli kütüphanenin eski eserler tasnifleri detaylı bir şekilde tarandı. Özellikle Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi çalışanlarına yardım ve desteklerinden ötürü minnettarım. Bunların dışında araştırma sürecinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Beyazıt kütüphanesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi kütüphanesi ve İSAM kütüphanesi çalışanlarına teşekkür ederim.

Bu çalışma boyunca yardımlarını esirgemeyen ve her zaman kendime örnek aldığım danışman hocam Prof. Dr. Mustafa Çolak'a minnettarım. Çalışma boyunca yardımlarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Fahrettin Tızlak'a şükranlarımı sunarım. Çalışmanın ortaya çıkış sürecinde yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım Dr. Mehmet Yıldırım'a ve Yrd. Doç. Dr. Sonyel Oflazoğlun'a teşekkür ederim. Ayrıca Britanya Ulusal arşivlerindeki belgelere ulaşmamı sağlayan Yrd. Doç. Dr. Esra Dik'e

ve Yunanca çeviriler konusunda yardımcı olan Araştırma Görevlisi Murat Cömert'e teşekkür ederim.

Hatay 2016

Özer ÖZBOZDAĞLI

ÖZET

Meşrutiyetin tekrar ilanıyla birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti, imparatorluğun kronikleşen sorunlarından biri olan Makedonya sorununu çözmek istiyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Meşrutiyetin ilanıyla Makedonya sorununu uzlaşma temelinde çözmek için sorunun taraflarıyla görüşmelere başladı. Görüşmeler devam ederken İttihat ve Terakki Cemiyeti siyasi programını ilan etti. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi programı tarafların tepkisine neden oldu. Çünkü İttihatçılar, Makedonya sorununu Mecliste merkezîyetçilik ve ittihad-ı anasır politikaları çerçevesinde çözmek istiyorlardı. Görüşmelerde herkesin kendi siyasi programları doğrultusunda çözüm istemelerinden dolayı bir sonuç alınamadı. Görüşmelerden uzlaşma çıkmayınca İttihatçılar sorunun çözümünü Meclise havale etti.

Meclisin açılmasından kısa bir süre sonra 31 Mart Ayaklanması patlak verdi. İsyanın bastırılmasından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti siyasi programını uygulamak için uygun bir siyasi ortam buldu. Bu siyasi ortamda İttihatçılar Makedonya sorununu kendi politikaları doğrultusunda çözmek için harekete geçti. Meclisteki siyasal üstünlüğünü de kullanan İttihatçılar Makedonya'da siyasi, idari, kültürel ve güvenlik politikalarını hayata geçirdi. Bu politikalar 1909-1911 yılları arasında eş zamanlı uygulamaya konuldu. Merkezîyetçilik ve ittihad-ı anasır çerçevesinde uygulanan siyasi, idari, sosyal ve kültürel politikalar aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti ile gruplar arasındaki ilişkilerin gelişimini de belirledi.

Bu politikalarla eş zamanlı olarak Makedonya'da asayiş sorununu çözmek için güvenlik politikaları hayata geçirildi. Güvenlik politikaları Makedonya'da kamu güvenliğinin sağlanması ve diğer politikaların başarılı olması için oldukça önemliydi. Güvenlik politikaları 1909 Eylül'ünden 1911 sonuna kadar etkin bir şekilde uygulandı. Fakat 1911 yılı sonunda dış ve iç olayların etkisiyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidardaki gücü zayıfladı. İttihatçılar 1912 yılında Rumeli Islahat Komisyonu ile son bir atak yaptı. Fakat Rumeli Islahat Komisyonu'nun çalışmalarından bir sonuç alınmadan I. Balkan Savaşı patlak verdi ve Makedonya kaybedildi.

Anahtar Kelimeler: Meşrutiyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Makedonya Sorunu, Merkezîyetçilik, İttihad-ı Anasır.

ABSTRACT

After the reproclamation of Constitutional Monarchy, the Committee of Union and Progress had aimed to resolve Macedonia issue which was one of the chronic problems of the Ottoman Empire. After the proclamation, the Committee of Union and Progress initiated debates with the parties to solve Macedonia problem in the base of negotiations. During the negotiations the Committee of Union and Progress declared its political program. The political program of the Committee of Union and Progress got reaction by the parties since the Unionists had aimed to solve the problem via centralization and Ottomanism policy in the parliament. Since all parties insisted on solving the problem through their own political program, negotiations remained inconclusive. Since there was no political consensus as a result of the negotiations, the Unionists referred to the parliament for the solution.

Just after the parliament had been formed, March 31 Movement broke out. After the revolt had been suppressed, the Committee of Union and Progress had a suitable platform to apply its own political program. Using its political superiority the Unionists stepped into action their political, administrative, cultural and security policies in Macedonia. These policies put into practice simultaneously during the years of 1909 and 1911. Political, administrative, social and cultural policies in the frame of centralization and Ottomanism, meanwhile, defined the development of relations of the Committee of Union and Progress with the other groups.

Simultaneously with these policies, security policies put into practice to prevent the problems in Macedonia. Security policies had a crucial importance to secure the public safety and succeed in other policies. Security policies implemented effectively from September 1909 to the end of 1911. As a result of the internal and international facts, however, the Committee of Union and Progress fell into a decline at the end of 1911. The Unionists had shot their bolt with Rumelian Reformation Commission in 1912. Before getting a result from the works of Rumelian Reformation Commission, the first Balkan War broke out and Macedonia was lost.

Key Words: Constitutional Monarchy, the Committee of Union and Progress, Macedonia problem, Centralization, Ottomanism.

İÇİNDEKİLER

ETİK SÖZLEŞMESİ.....	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
1.YÖNTEM VE AMAÇ	1
2. KAYNAK KRİTİĞİ.....	3
3. MESELENİN ARKA PLANI.....	7
3.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Makedonya Sorunu	9
3.2. Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin Makedonya Meselesine Bakışı 1902-1906... ..	11
3.3. Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin Makedonya Meselesi İçin Çözüm Önerileri	15
3.4. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ve Makedonya Sorunu	16
3.5. Değişen Eylem Metodu: Komitacılık-Çetecilik	24
BİRİNCİ BÖLÜM	32
İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NİN MAKEDONYA POLİTİKASININ ARAÇLARI	32
1. II. MEŞRUTİYET'İN İLANI VE MAKEDONYA.....	32
2. İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN SORUNU ÇÖZME ÇABALARI.....	36
2.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya'daki Gruplar İle Müzakereleri	37
2.1.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Bulgar Örgütleri İle Müzakereleri	38
2.1.2. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Rum Örgütleri İle Müzakereleri.....	45
2.1.3. İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Sırp Örgütleri	47
2.1.4. Diğer Gruplar	49
2.1.5. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Siyasi Programı ve Tepkiler.....	51
3. SEÇİMLER VE MAKEDONYA	54
3.1. 1908 Genel Seçimleri ve Makedonya.....	54
3.2. Makedonya'da Seçim Sonuçları.....	56
3.3. 1912 Seçimleri ve Makedonya	60
4. 31 MART AYAKLANMASI VE MAKEDONYA	70

5. 31 MART SONRASI İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NİN POLİTİKALARI VE MAKEDONYA	75
5.1 İttihat ve Terakki'nin Yönetim Anlayışı	75
5.1.1. İttihad-ı Anasır Politikası.....	75
5.1.2. Merkezîyetçilik Politikaları ve Makedonya'nın Muhtariyeti Meselesi	81
5.1.3. Yeni Yasalar ve Makedonya.....	87
II. BÖLÜM	91
MAKEDONYA'DA İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NİN İDARİ VE SOSYO-KÜLTÜREL POLİTİKALARI.....	91
1. MÜLKİ İDAREYİ İSLAH ÇABALARI.....	91
1.1. Makedonya'da Yabancı Kontrolünün Kaldırılması	91
1.2. Rumeli Müfettişliği'nin İlgası	92
1.3. Makedonya İdari Taksimatında Düzenlemeler.....	94
2. CEMİYETLER KANUNU: MAKEDONYA.....	98
2.1. Cemiyetler Kanunu.....	98
2.2. Cemiyetler Kanunu'nun Çıkışı ve Makedonyalı Mebuslar.....	100
2.3. Uygulama, Tepkiler ve Sonuçlar	105
3. MATBUAT KANUNU VE MAKEDONYA	110
4. NÜFUS, İSKAN VE ARAZİ MESELELERİ	114
4.1. Makedonya Nüfusu Tartışmaları	114
4.2. Muhacirin İskanı ve Tepkiler	117
4.3. Yarıcılar Meselesi.....	127
4.4. Bulgar Firarileri Sorunu	131
5. KİLİSELER VE MEKTEPLER KANUNU	134
5.1. Kanunun Çıkış Sebepleri.....	134
5.2. Kiliseler ve Mektepler Kanunu'nun Çıkışı.....	139
5.3. Kanunun Uygulanması	147
5.4. Kiliseler ve Mektepler Kanunu'na Grupların Tutumları.....	155
5.4.1. Rumların Tepkileri.....	155
5.4.2. Kiliseler Kanunu ve Bulgarlar	160
5.4.3. Kiliseler Kanunu ve Sırpalar	161
6. MAKEDONYA'DA EĞİTİMİ MERKEZİLEŞTİRME ÇABALARI	162
6.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Eğitim Politikası ve Makedonya.....	162

6.2. Makedonya'daki Hıristiyan Okulların Denetlenmesi Sorunu	165
6.3. Makedonya'daki Cemaat Mekteplerinde Yabancı Muallimler Sorunu.....	174
6.3.1. Bulgar Muallimleri Sorunu	174
6.3.2. Yunan Muallimler Sorunu	176
6.3.3. Sırp Muallimler Sorunu	179
6.4. Okulların Denetimi ve Muallimler Konusunda İttihatçılar ile Patrikhaneler Arasında Uzlaşma.....	180
7. GAYRİMÜSLİMLERİN ASKERLİĞİ VE MAKEDONYA.....	185
8. MAKEDONYA BÖLGESİ İÇİN ÇIKARILAN AF KARARLARI VE TOPLUMSAL ETKİLERİ.....	192
III. BÖLÜM	198
İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN MAKEDONYA'DA GÜVENLİK POLİTİKALARI. 198	
1. MAKEDONYA'DA POLİSİYE ÖNLEMLER	198
1.1. Makedonya'da Kamu Güvenliğini Sağlama Çabaları	198
1.2. Makedonya'da Polis ve İstihbarat	201
1.3. Makedonya'da Coğrafi Mobilizasyonu Kontrol Altına Alma Çabaları.....	203
1.3.1. Serseri Nizamnamesi	203
1.3.2. İçtima-i Umumiye Kanunu	206
1.3.3. Pasaport Kontrollerinin Sıkılaştırılması.....	207
1.3.4. Kamusal Alanların ve Yolcu Listelerinin Kontrolleri	207
2. MAKEDONYA'DA JANDARMANIN ISLAHI.....	209
3. ÇETELER KANUNU	212
3.1. Kanunun Çıkış Sebepleri.....	212
3.2. Çeteler Kanunu'nun Çıkışı ve Uygulanması	223
3.3. Çeteler Kanunu Kapsamında Güvenlik Teşkilatlarının Yapılandırılması	234
3.3.1. Takip Taburları	234
3.3.2. Seyyar Jandarma Taburlarının Kuruluşu	237
3.3.3. Makedonya'da Yeni Karakollar İnşası	242
3.3.4. Köy Bekçileri	244
3.3.5. Müstahfiz Teşkilatı ve Demiryolu Müfettişliğinin Kurulması	246
3.3.6. Çetelere Karşı Sınır Birliklerinde Yapılan Düzenlemeler	247
3.3.7. İstihbarat Komisyonları	248
3. 4. İdare-i Örfiye Kararnamesi.....	252

3.5. Çeteler Kanunu'na Tepkiler	258
3.6. Çetelerin Birbirleriyle Anlaşma Zemini Aramaları ve Osmanlı Hükümeti (1911-1912)	264
4. MAKEDONYA'DA SİLAHLARIN TOPLANMASI.....	273
4.2. Silah Toplama Operasyonuna Tepkiler	287
4.3. Bulgar Firarileri Sorunu	296
5. MAKEDONYA'DA SİLAH KAÇAKÇILIĞI	299
6. RUMELİ ISLAHAT KOMİSYONU	303
SONUÇ.....	312
KAYNAKLAR	319
EKLER.....	335
ÖZGEÇMİŞ	342

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
ATAM	:Atatürk Araştırma Merkezi
Bkz.	:Bakınız
BOA.	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	:Cilt
çev.	:Çeviren
D.	:Devre
Ed.	:Editör
Hzl.	: Hazırlayan
ICANAS	:International Congress of Asian and North African Studies
İ.S.	:İçtima-i Sene
İSAM	:İslam Araştırmaları Merkezi
MMZC	:Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi
MAZC	:Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi
S.	:Sayı
s.	:Sayfa
T.T.K.	:Türk Tarih Kurumu
Y.K.Y.	: Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

1.YÖNTEM VE AMAÇ

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya politikalarını (1908-1912) ele alan bu çalışmada ilk aşamada Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan belgelerin taraması yapıldı. Tespit edilen belgelerin arşivden alınmasından sonra belgelerin transkripsiyonu yapıldı. Transkripsiyonu yapılan belgeler analiz edilerek konu başlıklarına göre tasnif edildi. Bununla birlikte 1908-1912 dönemiyle ilgili yayımlanmış belgeler ve dönemin basını detaylı bir şekilde tarandı. Elde edilen bulgular ikinci el kaynaklarla desteklenerek yazım aşamasına geçildi.

Osmanlı İmparatorluğu Balkanlar'da 600 yıl hüküm sürdü. Osmanlı yönetimi altında uzun süre istikrara sahip olan Makedonya Bölgesi 20. yüzyılın başında Balkan ülkelerinin ve Avrupalı devletlerin müdahaleleri yüzünden şark meselesinin en önemli sorunu haline geldi. Bu süreç sonunda Osmanlı Devleti, I. Balkan Savaşı'nda Makedonya'yı kaybederek Balkanlar'dan tamamen çekildi. Fakat Makedonya'nın sorunları devam etti. Makedonya bugün etnik ve dinsel çeşitlilik bakımından "Balkanların Lübnan'ı" konumundadır. Bu sebeple bölgede yaşanan sorunların iyi anlaşılabilmesi için Makedonya sorununun 1908-1912 dönemi iyi bilinmelidir. Diğer taraftan Makedonya toplumunun bugün yaşadığı ulus olamama sorununun nedenlerinin çözümlenebilmesi için Osmanlı döneminin akademik bakış açısıyla ortaya konulması gerekir.

Bu çalışmanın amacı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya'da uyguladığı siyasi, idari, kültürel, güvenlik politikaları ve bunların sosyo-politik sonuçlarını ortaya koymaktır. Politikalar değerlendirilirken devleti yönetme iddiasında bulunan politik bir cemiyetin 1908 öncesi ve sonrasında Makedonya sorununa bakışı ve çözüm önerileri tarihsel bir devamlılık içerisinde ele alınmıştır. Bu sorunsal cemiyetin siyasal düşüncelerinde bir devamlılık olup olmadığının ortaya çıkarılması açısından da önem taşımaktadır. Bununla birlikte İttihatçıların Makedonya politikalarını uygularken karşılaştıkları problemler aslında Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda reformları uygularken karşılaştığı temel kronik problemlerdi. Bu problemler; para, yetişmiş eleman sıkıntısı ve zamandı. Söz konusu problemlerin İttihatçıların özellikle güvenlik politikalarını uygularken karşılaştığı temel sıkıntılar olduğu çalışmada ortaya konulmaya çalışılacaktır.

İttihatçılar Makedonya sorununu neden “uzlaşma temelinde” çözemedi? Buradan hareketle, İttihatçılar Makedonya’da Türkleştirme siyaseti mi izledi? İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin politikaları “Doğrudan Merkezîyetçilik” ve “Osmanlılık” çerçevesinde değerlendirilebilir mi? Bu çalışmada İttihatçıların “Doğrudan Merkezîyetçilik” dediğimiz politika ekseninde sorunu nasıl çözmeye çalıştıkları ele alınacaktır. Bu bağlamda İttihat ve Terakki politikaları gerçekçi devlet politikaları mıydı, yoksa bir hata mıydı? Bu hipotezlerin ayrıntılı bir şekilde tartışması yapılacaktır. Bu bağlamda İttihat ve Terakki’nin Makedonya politikaları üç döneme ayrılabilir:

-Meşrutiyetin ilanından (1908)-Nisan 1909’a kadar olan dönem: Sorunun çözümünde uzlaşma arayışları,

-1909 Temmuz’undan 1911 yılı sonuna kadar olan dönem: İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin sorunun çözümü için kendi politikalarını aktif olarak uyguladığı dönem,

-1911 yılı sonundan – I. Balkan Savaşı’na kadar olan dönem: Makedonya sorununun çözümü için son bir hamle; Rumeli Islahat Komisyonu’nun kurulması,

Çalışmada İttihatçıların 1908-1912 döneminde Makedonya’da uygulamaya çalıştıkları politikalar ayrıntılı bir şekilde ortaya konarak en doğru tablo ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Tez üç ana bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde Meşrutiyetin tekrar ilanından sonra İttihatçıların Makedonya’da izlediği müzakere ve uzlaşma siyaseti ele alındı. İttihatçıların bu siyaset çerçevesinde sorunun taraflarıyla yaptığı görüşmeler ve tarafların çözüm önerileri ortaya konuldu. Bu çözüm önerilerine İttihatçıların taraflara verdiği cevaplar, kendi siyasi programları çerçevesinde ortaya koydukları çözüm önerileri ve tarafların tepkileri değerlendirildi. İttihatçıların uzlaşma ve müzakere siyasetinin taraflara karşı geliştirdiği siyasete nasıl katkı sağladığı ele alındı. Bu siyasetin 31 Mart Ayaklanması sonrası İttihat ve Terakki’nin iki temel politikası; “Doğrudan Merkezîyetçilik” ve ittihad-ı anasır (Osmanlılık) çerçevesinde Makedonya politikalarını nasıl şekillendirdiği ayrıntılı bir şekilde ortaya konuldu.

İkinci bölümde idari, sosyal ve kültürel politikalar ele alındı. Bu politikalar merkezîyetçilik ve ittihad-ı anasır politikaları çerçevesinde değerlendirildi. Makedonya’nın merkezle bütünleşmesini sağlamak için doğrudan merkezîyetçilik politikası öncelikli öneme sahipti. Bununla birlikte İttihatçıların “Osmanlı Ulusu” inşa

etme çabasında ittifad-ı anasır politikasının iki temel başlığı eğitim ve kültür konularındı. Bu sebeplerle politikalar İttihatçılarla Makedonya'daki gruplar arasındaki ilişkilerin gelişimini belirledi. Çünkü bu politikalar İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı Türkleştirme eleştirilerinin yapıldığı temel konu başlıklarıydı. Bu bağlamda İttihatçıların idari, sosyal, kültürel politikaları ve bu politikaların sosyo-politik sonuçlarının ortaya konulmasına özen gösterildi.

Üçüncü bölümde ise, İttihatçıların merkeziyetçilik politikaları çerçevesinde güvenlik politikaları ele alındı. İttihatçıların güvenlik politikalarını uygularken güvenlik bürokrasisini de nasıl şekillendirdiği ayrıntılı bir şekilde işlendi. Bununla birlikte merkeziyetçilik çerçevesinde devletin güvenlik politikalarıyla kamusal alanın en uç noktalarına kadar nasıl müdahale etmeye çalıştığı ayrıntılarıyla işlendi. Güvenlik politikalarıyla birlikte, Makedonya'da komitacılık ve eşkıyalıkla nasıl mücadele edildiği ortaya konuldu. Güvenlik politikaları için hazırlanan özel kanunlar ve uygulamalarla devletin komitacılık ve eşkıyalığa karşı nasıl bir refleks kazandığı ele alındı. Bu politikaları uygularken Osmanlı hükümetinin kötü muamele iddialarına karşı nasıl propaganda yaptığı eldeki veriler ışığında değerlendirildi.

2. KAYNAK KRİTİĞİ

20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'ni en çok uğraştıran sorunların başında gelen Makedonya sorunu üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Özellikle sorunun ortaya çıkışından Meşrutiyetin ikinci kez ilanına kadar olan dönemle ilgili birçok eser yazılmıştır¹. Bununla birlikte Makedonya sorununun önemli bir devresini oluşturan Meşrutiyetin ikinci kez ilanından (1908) Balkan Savaşlarına (1912) kadar olan dönemle ilgili akademik çalışma sayıca azdır. Bu dönemle ilgili en önemli çalışma Mehmet Hacısalihoğlu'nun *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)* adlı eseridir². Hacısalihoğlu eserinde Bulgar arşiv kaynakları ve Balkan uluslarının dillerinde yapılan yayınların geniş bir kullanımıyla literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Eserde Makedonya sorunu bağlamında Jön Türklerin Bulgar örgütleriyle olan ilişkileri ayrıntılı

¹ Makedonya sorununun 1908'e kadar gelişimiyle ilgili bkz. Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu: Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi*, İhsan Catay (çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996; Gül Tokay, *Makedonya Sorunu: Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, Afa Yayınları, İstanbul, 1995; Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, TTK Yayınları, Ankara 1987; Andrew Rossos, *Macedonia and The Macedonians*, Hoover Institution Press, California, 2008.

² Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu 1890-1918*, İhsan Catay (çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.

bir şekilde ortaya konmaktadır. Eser bu yönüyle Makedonya sorunu için temel eserler arasında yerini almıştır. 1908 sonrası ile ilgili Yunan kaynaklarının geniş bir kullanımı için önemli bir eser Konstantinos A. Vakalopoulos'un *Neotourkoi Kai Makedonia 1908-1912* (Jön Türkler ve Makedonya) adlı eseridir³. Vakalopoulos, bu çalışmasında Yunan arşiv belgelerini kullanarak Yunanistan'ın Makedonya'daki faaliyetlerini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan eser Yunan milliyetçi tarih yazımının önemli bir örneğidir. Çünkü eserde İttihatçıların, Makedonya'nın mazlum milletlerine karşı sürekli baskı ve taarruzda bulunduğu; özellikle İttihatçıların, Rumlara karşı sürekli saldırıda bulunduğu ve buna karşı Rumların da bir özgürlük mücadelesi yaptığı şeklinde bir anlatım vardır. Eser Yunan tarih yazımında "Acımasız Jön Türk" imajının nasıl oluştuğuyla ilgili önemli veriler sağlamaktadır. 1908-1912 dönemini içeren bir başka çalışma Cristopher Psilos'un *The Young Turk Revolution and The Macedonian Question 1908-1912* adlı eseridir⁴. Bu çalışmada Psilos, İngiliz ve Yunan arşiv belgelerini kullanarak Balkan ülkelerinin Makedonya sorununa bakışını ve politikalarını ortaya koymaktadır. Eserin en önemli yanı Yunan arşiv malzemesini Vakalopoulos'tan daha iyi bir değerlendirmeye tabi tutmasıdır.

Balkan tarih yazımında İttihat ve Terakki dönemine karşı güçlü bir önyargı hakimdir. Yapılan çalışmalar herkesin bir şekilde bu döneme karşı beslediği önyargıları yansıtmaktadır. Balkan tarih yazımında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya politikaları Türkleştirme ve şiddet ekseninde değerlendirilmektedir. Bu ideolojik değerlendirmeler Balkan tarih yazımında bugün de devam etmektedir. Ancak Makedonya sorunu değerlendirilirken 1908-1912 dönemi farklı bakış açısı ile ele alınmalıdır. İttihatçıların tarih yazımında bir Türk milliyetçiliğini başlatıp imparatorluğun çözülmesine yol açmış olmak gibi kötü bir ünleri vardır. Bu tarihsel söylemin Balkan savaşları sonrası dönem için doğru olduğu söylenebilir⁵. Fakat 1908-1912 arası dönemde eldeki verilerle bu dönemin doğru analiz edilmesi gerekir. Analizin sağlık bir şekilde yapılabilmesi için dönemin ayrıntılarıyla ortaya konulması ve derinlemesine analiz edilmesi gerekir.

³ Konstantinos A. Vakalopoulos, *Neotourkoi Kai Makedonia 1908-1912*, Adeihoi Kyriakide, Thesaloniki, 1988.

⁴ Christopher Psilos, *The Young Turk Revolution and The Macedonian Question 1908-1912*, University Library, Leeds, 2000.

⁵ Fikret Adanır, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği", *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik- 1876-1923*, Mete Tuncay – Erik Jan Zürcher (drl.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 63.

İttihatçılar Balkan tarih yazımında olduğu kadar, Türk tarih yazımında da olumsuz bir imaja sahiptirler. Türk tarih yazımı Makedonya sorununu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yaptığı hatalar üzerinden değerlendirmek eğilimindedir. Türk tarih yazımında Balkan ittifakının, İttihatçıların hatalı Makedonya politikasından dolayı kurulduğu şeklinde bir anlatım vardır. Türk tarih yazımına göre, Balkan devletleri arasında var olan rekabet, Osmanlılara yönelmiş bir Balkan ittifakının önünde büyük engel oluşturuyordu. Fakat İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kiliseler sorununu çözerek Balkan ülkeleri arasındaki rekabete son verdiği ve Balkan ittifakına zemin hazırladığı şeklinde bir suçlama vardır. Burada unutulmaması gereken İttihatçıların genel amacının ve yaklaşımlarının Makedonya sorununu çözmek üzerine olduğudur. Meşrutiyetin tekrar ilanından sonra İttihatçılar, İmparatorluğun kronik problemlerine bakışta bir paradigma değişikliğine gitmişlerdir. İttihatçıların genel eğilimi İmparatorluğun sorunlarını ertelemeden kesin çözümler üretmektir. Paradigma değişikliğiyle birlikte Makedonya'da muhtelif unsurları birbirine düşürmek politikasından vazgeçildi. Çünkü 1908 yılında uluslararası konjonktür ve jeopolitiğin geldiği noktada Makedonya sorununun mevcut politikalarla ne kadar sürdürülebilir olduğunu iyi değerlendirmek gerekir. Bu sebeple İttihatçıların Makedonya politikalarını Balkan savaşlarının sonuçları üzerinden değerlendirmek tarih için sağlıklı bilgiler sağlamamaktadır. Bu geriye doğru değerlendirme 1910 penceresinden İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikaları için gerçekçi bir değerlendirme yapılmasını engellemektedir.

Bugün Makedonya Milli Tarih Enstitüsü'nün ulusal bir Makedonya tarihi yazımı oluşturmak için çok yoğun bir çabası vardır. Milli Tarih Enstitüsü bu çabasında başarılı olur mu bilinmez ama Makedonya için çok önemli bir tarihi hafıza ve geçmiş Osmanlı arşivlerindedir. Bu sebeple İttihat ve Terakki'nin Makedonya politikalarını (1908-1912) ele alan bu çalışmada Osmanlı arşiv belgeleri esas alınmıştır. Bu kapsamda Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti fonu detaylı bir şekilde taranmıştır. Dahiliye Nezareti tasnifi Makedonya sorunu için çok önemli bir belge koleksiyonunu içermektedir. Özellikle Dahiliye Nezareti'nin siyasi ve muhaberat kalemi belgeleri Makedonya'da uygulanan politikalar için geniş belge koleksiyonuna sahiptir. Bu sebeple Dahiliye Nezareti belgeleri çalışmaya temel oldu. Dahiliye Nezareti tasnifiyle birlikte Hariciye Nezareti belgeleri de ayrıntılı bir şekilde tarandı. İttihatçıların güvenlik politikalarında önemli yer tutan silah toplama operasyonu ile ilgili belgelerin önemli bir kısmı Hariciye

Nezareti tasnifinde bulunmaktadır. Bu sebeple Hariciye Nezareti'nin ilgili tasnifleri detaylı bir şekilde tarandı. Silahların toplanmasıyla ilgili belgeler İttihatçıların güvenlik politikalarıyla ilgili önemli veriler sağladı. Hariciye Nezareti belgeleri aynı zaman da Bulgar ve Rum propagandasına karşı Osmanlı Devleti'nin mücadelesiyle ilgili önemli belgeler içermektedir. Bu belgeler Osmanlı Devleti'nin karşı propaganda faaliyetleriyle ilgili önemli detaylar içermektedir. Makedonya sorunu için diğer önemli tasnif Rumeli Müfettişliği belgeleridir. Rumeli Müfettişliği Teşrifat Kaleminin Selanik, Kosova ve Manastır belgeleri çalışma için önemli bilgiler sağladı. Bu tasniflerle birlikte Maarif Nezareti belgeleri, Şurayı Devlet ve Meclis-i Vükela kararları detaylı bir şekilde tarandı. Bu taramalar sonucu elde edilen bilgiler çalışmanın temelini oluşturdu.

Arşiv belgeleriyle birlikte bu dönemle ilgili en önemli kaynak olan Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri de ayrıntılı bir şekilde tarandı. Meclis zabıtları İttihat ve Terakki'nin Makedonya sorununa bakışı, görüşleri ve politikaları için eldeki en önemli kaynaktır. Bununla birlikte Meclis zabıtları İttihatçıların politikalarına karşı Rum, Bulgar, Sırp ve Ulah mebusların düşüncelerinin ortaya konulması için önemli bilgiler sağladı. Bu bilgiler İttihat ve Terakki politikalarına karşı özellikle Makedonyalı grupların muhalefetinin sağlıklı bir şekilde ortaya konulması için önemlidir. Bu sebeple Meclis zabıtlarının 1908-1912 dönemi detaylı bir şekilde tarandı. Zabıt ceridelerinin yanı sıra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi programları Makedonya politikaları için önemli kaynaklar arasındaydı. Bu siyasi programlar Cemiyetin Makedonya politikalarındaki amaçlarının değerlendirilebilmesi için temel kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu sebeple siyasi programlar çalışmada ayrıntılı bir şekilde tarandı.

Arşiv ve basılı belgelerin yanı sıra İttihatçıların kendi kaleminden çıkan eserler çalışmanın temel kaynakları arasında yer aldı. Hatıratlar İttihatçıların Makedonya meselesine bakışlarının ortaya konması için önemlidir. Makedonya sorunuyla ilgili önemli bilgiler içeren önemli bir hatıra Süleyman Kani İrtem'in *Meşrutiyetten Mütarekeye* adlı eseridir⁶. İrtem, Makedonya'da önemli mülki görevler aldığı için eserde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikalarıyla ilgili oldukça önemli bilgiler yer almaktadır. Eserin diğer bir önemli yanı İrtem'in verdiği bilgilerin Osmanlı arşiv belgeleriyle örtüşmesidir. Süleyman Kani İrtem'in *31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu* adlı eseri, isyan sırasında Makedonya'da yaşanan olaylarla ilgili bilgiler vermesi

⁶ Süleyman Kani İrtem, *Meşrutiyetten Mütarekeye (1909-19008)*, Osman Selim Kocahanoğlu (hızl.) , Temel Yayınları, İstanbul, 2004.

bakımından önemlidir⁷. Eser isyanın Makedonya açısından değerlendirilmesi için önemli bilgiler sağlamaktadır. Makedonya sorunu ile ilgili önemli bilgiler içeren diğer bir eserde Hüseyin Kazım Kadri'nin *II. Meşrutiyetin Perde Arkası, Makedonya, Arnavutluk, Suriye ve Ermenistan'ın Elden Çıkışı* adlı eseridir⁸. Eserin Makedonya bölümü Hüseyin Kazım'ın Selanik valiliği hatıralarını kapsamaktadır. Eserin en önemli yanı Kadri'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya politikalarına eleştirel bir gözle bakmasıdır. Emrullah'ın 1911 siyasi programına açıklamalar getirdiği İzahname adlı eseri İttihatçıların görüşlerinin ortaya konması için önemli bir eserdir⁹. 1911 kongresi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en tartışmalı kongrelerinden biridir. Emrullah'ın eseri eğitim, adem-i merkezîyet, merkezîyetçilik ve ittihad-ı anasır konularına Cemiyetin bakışını detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. İzahname, İttihat ve Terakki araştırmaları için önemli bir kaynaktır.

Hatıralarla birlikte İttihatçıların görüşlerinin ortaya konulması için önemli bir kaynak da gazetelerdir. Gazeteler İttihatçı politikaların ortaya konması için eldeki en önemli tarihsel malzemelerden biridir. Bu bağlamda İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakın İttihat ve Terakki, Neyyir-i Hakikat, Tanin, Şuray-ı Ümmet, Yeni Tasvir-i Efkâr, Rumeli ve Balkan gazeteleri detaylı bir şekilde tarandı. Bu gazeteler İttihat ve Terakki politikaları için önemli veriler sağladı. Bu gazetelerden Tanin gazetesinin İttihat ve Terakki araştırmaları için önemli bir tarihi malzeme olduğu belirtmek gerekir.

3. MESELENİN ARKA PLANI

1877-1878 savaşındaki ağır yenilgiden sonra Berlin Antlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin elinde kalan Rumeli vilayetleri (Edirne, Selanik, Manastır, Kosova, İşkodra ve Yanya) Balkanlar'da yeni doğmuş milli devletlerin paylaşım mücadelesine sahne olmuştur. Bu mücadele, Balkan irredantizminin¹⁰ ilhakçı doğasından dolayı Balkan savaşlarına kadar devam etmiştir. Özellikle Balkan hükümetleri için ulusal bir mit haline gelen Makedonya bu mücadelenin merkezinde yer aldı. Makedonya coğrafyası

⁷ Süleyman Kani İrtem, *31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu*, Osman Selim Kocahanoğlu (hızl.), Temel Yayınları, İstanbul, 2004.

⁸ Hüseyin Kazım Kadri, *II. Meşrutiyet'in Perde Arkası, Makedonya, Arnavutluk, Suriye ve Ermenistan'ın Elden Çıkışı*, Yılmaz Daşcıoğlu (hızl.), Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1992.

⁹ Emrullah, *Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyetinin Binüçyüz Yirmi Yedi Senesi Dördüncü Kongresinde Tanzim Olunan İzahname*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, Konstantiniye, 1330.

¹⁰ İredantizm: İtalyanca kökenli kelime olup, bir ülkenin başka bir ülkede yaşayan dil, din veya etnik köken bakımından kendisinden saydığı topluluklar üzerinde hak iddia etmesidir. Kelime kısaca komşudakini kurtarmak şeklinde tarif edilebilir. Bkz. Ömer Demir-Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s. 117.

üç aşağı beş yukarı, Balkan Yarımadasının Strama, Vardar ve Mesta Nehri havzalarını içine alan, Selanik vilayetinin tümünü, Kosova ve Manastır vilayetlerinin Arnavutluk'tan geri kalan kısmını ifade ediyordu¹¹. Osmanlı arşiv belgelerinde, Berlin Antlaşması'ndan sonra Makedonya vilayet-i selase olarak geçmektedir. Makedonya adı Osmanlı siyasi literatürüne Avrupa reformlarından sonra girmiştir¹². Makedonya meselesini meydana getiren başlıca neden etnografyası olmuştur. Makedonya Türk, Bulgar, Sırp, Rum, Ulah, Musevi ve Arnavut'un yaşadığı bir etnografya müzesi gibidir. Bundan dolayı Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan Makedonya üzerinde tarih, dil ve mezhebe dayandırdıkları iddialarla hak iddiasında bulundular¹³. 1878'de otonomi elde eden Bulgar Prensiği Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinin bir kısmını kapsayan ve antik ismine dayanılarak Makedonya olarak adlandırılan bölgeyi sınırlarına dâhil etmek istiyordu. Diğer taraftan Yunanistan ve Sırbistan'da tarihi ve kültürel süreçlere dayanarak Makedonya'yı kendi sınırlarına dâhil etmek istiyorlardı. Berlin Antlaşması sonrası Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan bu iddialarını uygulamaya koyabilmek için Makedonya'da çok yönlü bir propaganda çalışmasına başladılar. Yüzyılın sonuna doğru Makedonya'da silahlı komiteler kurulmaya başlandı. Bununla birlikte Eksarhlık¹⁴ ve Patrikhane taraftarları arasındaki çekişme silahlı çatışmalar ve tehdit yoluyla halkı kendi tarafına çekmek şekline dönüştü¹⁵. Bir etnik ve dinsel çatışma görüntüsünü alan Makedonya meselesi 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nin başını ağrıtan ve batılı devletler için sürekli müdahalenin bir aracı haline gelen kronik bir probleme dönüştü.

Makedonya meselesi yalnızca Osmanlı hükümetini ve Balkan hükümetlerini ilgilendiren bir mesele olmayıp, Şark meselesi çerçevesinde Avrupalı devletlerin de aktif rol oynadığı bir meseleydi. Bu sorunla Balkan politikaları çerçevesinde en çok ilgilenen iki ülke olan Avusturya ve Rusya, diğer büyük devletlerin de onayıyla,

¹¹ Uzer, *a.g.e.*, s. 81.

¹² Adanır, *a.g.e.*, s. 3.

¹³ Süleyman Kani İrem, *Makedonya Meselesi*, Osman Selim Kocahanoğlu (hızl.), Temel Yayınları, İstanbul, 1999, s. 141.

¹⁴ Bulgar Kilisesi 11 Mart 1870 tarihinde padişahın fermanıyla Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrıldı. Bu suretle müstakil bir Bulgar kilisesi kuruldu. Bulgar cemaatine ait dini işler Bulgar Eksarhlığı tarafından yürütülecekti. Daha geniş bilgi için bkz. Hüdayi Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, TTK Yayınları, Ankara, 1992, s. 220-221.

¹⁵ Adanır, *a.g.e.*, s. 45- 149.

Mürsteg Reform Programını¹⁶ (2 Ekim 1903) Makedonya’da uygulamaya koydu. Buna göre Makedonya’da, bir genel vali tarafından büyük devletler tarafından gönderilen sivil ve askeri görevlilerin de yardımıyla reform yapılacak ve bölgedeki karışıklığa son verilecekti. Bu reform planı sonucunda bu bölge Osmanlı Devleti içerisinde özel bir statü kazanmış oluyordu. Mürsteg Reform planı kalıcı bir Avrupa müdahalesini beraberinde getirmiştir. Reform planları ile Makedonya meselesine müdahale eden Avrupa artık bir barış gücü gibi sorunun içerisindeydi. Bu reformlardan bir sonuç alınamamış ve Makedonya’daki taraflar arasındaki çatışma hızlanarak devam etmiştir¹⁷. Avrupa müdahalesi ve Balkan ülkeleri arasında çıkar çatışmaları bugün Makedonya toplumunun ulus olamamasının en önemli nedenidir.

3.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Makedonya Sorunu

19. yüzyılın sonlarına doğru başlayan Jön Türk hareketinin amacı meşrutiyetin tekrar ilan edilmesini sağlayarak Osmanlı Devleti’nin çöküşünü önlemektir. Jön Türkler, II. Abdülhamid yönetimine karşı ülke dışında muhalefet hareketlerini yürütüyorlardı. Bu muhalefet hareketlerinden en önemlisi 1889 Mayıs’ında kurulan ve ileride İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alacak İttihad-i Osmani Cemiyeti’dir¹⁸. İttihat ve Terakki’nin çekirdeğini oluşturacak olan İttihad-i Osmani Cemiyeti İbrahim Temo, Harputlu Abdullah Cevdet, Kafkasyalı Mehmet Resid, Bakülü Hüseyinzade Ali Turan ve Diyarbakırlı İshak Sukuti Bey tarafından kurulmuştur. Bu Cemiyet 1894’te Paris’teki Jön Türklerle ilişki kurmuş ve Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adını almıştır.¹⁹ Hareketin üyeleri 1884-1895 yıllarında ülke dışına çıkarak, Paris, Cenevre gibi merkezlerde küçük gruplar ve yayın organları çevresinde seslerini duyurmaya çalışmışlardır²⁰.

İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin 1889 yılındaki kuruluşundan 1895 yılına kadar olan dönemde Jön Türk hareketi genelde Osmanlı başkenti ile sınırlı kalan bir öğrenci

¹⁶ 1903 İlinden Ayaklanması’ndan sonra Rusya ve Avusturya-Macaristan’ın Makedonya için hazırlamış olduğu reform planıdır. Daha geniş bilgi için bkz. Adanır, *a.g.e.*, s. 192-214; Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınları, İstanbul, 2010, s. 830.

¹⁷ Meltem Begüm Saatçi, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde Makedonya Sorunu”, *Makedonya Sorunu Düünden Bugüne*, Murat Hatipoğlu (drl.), Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, s. 60-63.

¹⁸ İbrahim Temo, *İttihat ve Terakki Cemiyetinin Teşekkülü ve Hidemati Vataniye İnkılab-ı Milliye Dair Hatıratım*, Arba Yayınları, İstanbul, 1987, s. 13-14.

¹⁹ Şükrü Hanioğlu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s. 174.

²⁰ Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000, s. 45.

hareketiydi. Bu erken dönemde cemiyetle Makedonya'daki bazı toplulukların üyeleri arasında kişisel ilişkiler söz konusudur. 1896 yılından itibaren Jön Türk hareketinin Balkanlar'da örgütlenmeye başlamasından itibaren Makedonya sorunu ile ilgili Jön Türk görüşleri şekillenmeye başlamıştır²¹.

Bu dönem Avrupa'daki Jön Türk hareketi içerisinde ciddi kırılmaların yaşandığı dönemdir. 1902 Kongresi'nin Jön Türk hareketi açısından en önemli sonucu bölünmeyle suçlanmasıdır. Prens Sabahattin'in düşüncelerini benimseyenlerle, Ahmet Rıza Bey taraftarları olarak hareket ikiye bölünmüştür²². Ahmet Rıza Bey'in etrafındaki grup Terakki ve İttihad Cemiyeti'ni kurarak yeniden örgütlenmiştir. Bundan sonra Jön Türk hareketi içerisinde ana damar olarak nitelendirdiğimiz ve Osmanlı siyasi hayatına da damga vuracak olan Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin Makedonya sorununa bakışı ele alınacaktır. Terakki ve İttihad Cemiyeti 1906'ya kadar olan dönemde Makedonya sorunu ile ilgili düşüncelerini, Osmanlı yönetiminin hataları ve antiemperyalizm retoriği ile süslenmiş batı karşıtlığı çerçevesinde ele almıştır.

Bu dönemde Makedonya'da teşkilatlanma İbrahim Temo'nun organize ettiği Balkan teşkilatından bağımsız olan Selanik şubesi tarafından organize edilmiştir. Meşveret gazetesinin 23 Ağustos 1896 tarihli haberinden, 1896 yılının ortalarından itibaren Selanik şubesinin faaliyete başladığı anlaşılmaktadır. Selanik şubesi uzun süre evrak dağıtmaktan başka bir faaliyet göstermemiş ancak askerlerin cemiyete katılmasını sağlamıştır²³. 1903 ilinden ayaklanmasının ardından Makedonya'da cemiyetin hücreleri ortaya çıktı. Makedonya'daki 3. Ordu bünyesindeki subaylar arasında hücreler oluşmaktaydı²⁴. Kazım Karabekir hatıratında, Enver Paşa'nın kendisine Selanik'teki cemiyetten bahsettiği sırada kendisinin zaten Terakki ve İttihad Cemiyeti üyesi olduğunu belirtmektedir²⁵. 1906 öncesi Makedonya'daki yapılanma üzerine kaynaklarda çok net bilgiler yer almamaktadır. Subayların cemiyete kazandırılması işinin Selanik şubesi aracılığıyla yapıldığı bilinmektedir. Terakki ve İttihad Cemiyeti

²¹ Hacısalıhoğlu, *a.g.e.*, s. 33.

²² 1902 kongresine katılan Ermeni delegeleri, Makedonya sorunu diye bir şey olmadığını gerekçe göstererek kongreye Makedonya örgütlerinin davet edilmemesini eleştirmişlerdir. Bkz. Arsen Avagyan-Gaidz F. Minassian, *Ermeniler İttihat ve Terakki*, Aras Yayınları, İstanbul, 2005, s. 19.

²³ Hacısalıhoğlu, *a.g.e.*, s. 199.

²⁴ Avagyan- Minassian, *a.g.e.*, s. 20.

²⁵ Kazım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*, Faruk Özerengin (hızl.), Emre Yayınları, İstanbul, 2000, s. 130-132.

için, 1902 -1906 arası dönemde Makedonya sorununun taraflarıyla ilişkileri açısından kayda değer etkinlikler olmadan geçmiştir.

3.2. Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin Makedonya Meselesine Bakışı 1902-1906

Avrupa devletlerinin Makedonya sebebiyle Osmanlı Devleti'nin iç işlerine sürekli müdahale etmesi Cemiyetin eleştirilerinin ana teması olmuştur. Ahmed Rıza Bey "Makedonya Meselesi" başlıklı yazısında Avrupa müdahalesiyle ilgili şöyle diyordu: "*İmparatorluğun herhangi bir noktasında bir kargaşalık bulunması zaruri imiş gibi oldu. Sultanın ve Avrupa devletlerinin isteği bu yöndedir. Bununla birlikte şu yönde kayd edilmelidir ki aynı zamanda birkaç kargaşalığın birden vukua getirilmesinden sakınılıyor, çünkü böyle bir liks imparatorluğun yıkılmasını çabuklaştırır ve aynı zaman da Abdülhamid'in değerli ömrünü kısaltarak zevk ve sefasını sona erdirir...*"²⁶.

Cemiyetin en çok eleştirdiği ülkeler Makedonya meselesiyle en çok ilgilenen ve ıslahat tasarıları hazırlayan Rusya ve Avusturya olmuştur. Bu doğrultuda Balkanlar'da yapılacak ıslahat konusunda uzlaşmış olan Rusya ve Avusturya'nın çetelerden ve karışıklıktan faydalanarak Osmanlı Devleti'ne müdahale etmeleri en çok eleştirilen noktaydı. Terakki ve İttihad Cemiyeti'ne göre, Rusya ve Avusturya, Babıali'yi asayişin sağlanması amacıyla gerekli tedbirleri alması için bir taraftan uyarırken diğer taraftan da Bulgar, Sırp ve Arnavut kavimlerini el altından tahrik etmekteydi²⁷. Rusya ve Avusturya tarafından Şubat 1903'de hazırlanan ve Osmanlı Devleti tarafından kabul edilen Viyana Tasarısı ile Makedonya'ya müfettiş-i umumi atanması ve vilayetin gelirlerinin yerel yönetimin ihtiyaçları için harcanması kabul edilmişti. Cemiyete göre, mekanen zamanlı bir müfettiş tayini ile vilayetin gelirlerinin vilayetlere harcanması yarı imtiyaz demektir. Bugün İslam'dan tayin edilecek valinin yerine, ileri ki zamanlarda bir sorun çıktığı zaman, bir Hıristiyan vali talep edilebilirdi. Bu durumda Makedonya'nın Şarki Rumeli'den hiçbir farkı kalmayacaktı. Varidatın vilayetler için harcanması ise maddi bir muhtariyet teşkil ederdi²⁸. Bu düşüncelerle Cemiyetin adem-i merkeziyet idaresiyle ilgili düşünceleri erken dönemde şekillenmeye başladı. Cemiyet tasarımı bu şekilde eleştirirken, diğer taraftan da yukarıda belirttiğimiz konuların tadil edilmesi şartıyla tasarının kabul edilmesine taraftar olduğunu belirtmekteydi. Bunda da

²⁶ *Meşveret*, Numero: 72, 15 Şubat 1897 (Miladi), s. 2.

²⁷ *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 1, 1 Muharrem 1320 (Hicri), 10 Nisan 1902 (Miladi), s. 1.

²⁸ *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 24, 1 Muharrem 1321(Hicri), 30 Mart 1903 (Miladi), s. 2.

amaçlarının Bulgarlar ile çıkacak bir ihtilafta Avrupa'ya cevap verebilecek bir koza sahip olmak olduğunu belirtmekteydiler²⁹.

Avrupalı devletlerin Müslümanları katliamlar yapan cellatlar olarak gösterme gayretleri, Cemiyet tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Terakki ve İttihad Cemiyeti'ne göre, Avrupalı devletler ve Makedonya komitaları Müslümanları tahrik ederek bir yabancı müdahalesinin önünü açmaktadırlar. Bu duruma karşı Müslümanlara sürekli itidal çağruları yapılmıştır. Bu itidal çağrılarında şöyle deniliyordu: *“Teşekkür olunur ki ahalimiz bir dereceye kadar gözünü açtı. Nasıl müthiş bir tuzağa çekildiğini anladı. İki seneden beri erbab-ı fesadın tahrikatına kapılmıyor, katl ve ihtilale meydan vermiyor.”*³⁰. Terakki ve İttihad Cemiyeti'ne göre, yabancı müdahalesini önlemek, milleti ve devleti ciddi bir surette ıslah etmek için Osmanlıların ittihadı, bu ittihadı meydana getirmek için de Mebusan Meclisinin açılması lazımdı³¹. Cemiyet için Osmanlı hükümetinin yabancı müdahalesini önlemesinin basit bir formülü vardı; *“Gerekli İslahatları”* yapmak³². Bu bağlamda Cemiyet batı medeniyetine karşı olmamakla birlikte Avrupa hegemonyasına ağır eleştiriler yöneltmiştir. Avrupa'nın sürekli müdahaleleri İttihatçılar'da tepkisel bir batı karşıtlığının gelişmesine neden olmuştur.

Terakki ve İttihad Cemiyeti, Avrupalı devletleri Makedonya sorununa müdahalelerinden dolayı eleştirirken, Osmanlı yönetimi de bu eleştirilerden payını almıştır. *“Sulh zamanında “İslahat” yapmayarak memlekete umumi bir harp görüntüsü kazandıran Padişahımız³³ değil midir?”*. Cemiyet bu soru üzerinden padişaha eleştiriler yöneltmiştir. Hükümet eğer Makedonya'da gerekli ıslahatı yaparsa yabancı müdahalesinin önüne geçebilirdi. Cemiyete göre, Sultan Tuna vilayetlerini kaybettiği gibi Makedonya'yı da kaybetmek istemiyorsa vaatlerini yerine getirmeliydi³⁴.

İttihatçılara göre, Makedonya'da yaşanan olumsuzlukların çözümü için hükümetin almış olduğu asker sevki, idare-i örfiye ilanı gibi tedbirler geçici önlemlerdir. Geçmişte bu tedbirlerin yarattığı sıkıntılar hep görüldü ve Osmanlı toplumunun yaşadığı sorunlara çare olmadı. Kanun-i Esasi çerçevesinde ıslahat

²⁹ Şuray-ı Ümmet, Numero: 22-23, 1 Zilhicce 1320 (Hicri), 28 Şubat 1903 (Miladi), s. 3.

³⁰ Şuray-ı Ümmet, Numero: 17, 1 Ramazan 1320 (Hicri), 1 Kanun-i Evvel 1302 (Rumi), s. 3.

³¹ Şuray-ı Ümmet, Numero: 1, 1 Muharrem 1320 (Hicri), 10 Nisan 1902 (Miladi), s. 1.

³² Şuray-ı Ümmet, Numero: 3, 1 Safer 1320 (Hicri), 9 Mayıs 1902 (Miladi), s. 3.

³³ Şuray-ı Ümmet, Numero: 1, 1 Muharrem 1320 (Hicri), 10 Nisan 1902 (Miladi), s. 1.

³⁴ Şuray-ı Ümmet, Numero: 5, 1 Rebi-ül Evvel 1320(Hicri), 7 Haziran 1902 (Miladi), s. 4.

yapılmazsa, Makedonya meselesinin Osmanlı Devleti'nin aleyhine çözüme zamanı gelmişti³⁵. Bu sebeple Makedonya'yı kaybetmemek için sulh zamanları iyi değerlendirilmeliydi. İttihatçılara göre, Osmanlı yönetimi fırsattan istifade ederek gerekli ıslahatları yapabiliyordu. Bu ıslahat vilayete bir idare-i mümtaze getirerek devletin bütünlüğüne zarar verecek şeyler olmamalıydı. Cemiyet göre bütün bu olumsuzluklara söz verilmiş kanunlar uygulandığı takdirde bir çözüm bulunabilirdi³⁶.

Terakki ve İttihad Cemiyeti tarafından hükümete yapılan en büyük eleştiri, Makedonya'da bir karışıklık çıktığı zaman, Avrupalı devletler tarafından yapılan her şikayette, hükümetin ıslahat yapacağına dair vaatlerde bulunmasına rağmen, bunları yapmamasıdır. Osmanlı hükümeti memleketin ihtiyaçları doğrultusunda adım atamamaktadır. Makedonya'daki valilere yalnız para tedariki ve bir de evrak-ı muzıra toplamaları için talimat verilmekteydi³⁷. Ayrıca Makedonya'da 240 bin kişilik bir ordu olmasına rağmen bu ordunun Bulgar komitacılarını yok edememesinin sorumlusu Cemiyete göre, Yıldız'dı. İttihatçılara göre, Yıldız askerini her işine karıştıyordu. Yıldızdan gelen karmaşık emirler askerleri şaşirtmakta ve bu durum asker ile mülki idare arasındaki koordinasyonu yok etmekteydi. Bu yüzden ıslahata harcanacak zaman boşa harcanıyordu³⁸.

Terakki ve İttihad Cemiyeti bir taraftan Makedonya komitalarıyla ilişki kurmaya çalışırken diğer taraftan da basın aracılığıyla komitaları eleştirmiştir. Cemiyetin basın aracılığıyla komitacıları, eşkıya, zalim, haydut gibi nitelermeleri komitacıların tepkilerine neden olmuştur. 1906'ya kadar olan dönemde Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin Makedonya komitalarıyla ilişkileri bu ironik atmosferde gelişmiştir. Şurayı Ümmet'te 1 Aralık 1902'de çıkan ve intibah başlığını taşıyan yazıda komitalar ile ilgili şöyle deniliyordu: "*Ermeni ve Makedonya ihtilal komitaları Düvel-i muazzamanın nazar-ı dikkatini celb etmek ve müdahale-i ecnebiyeye yol açmak için memleketimizde Hıristiyanları kestirmekten başka çare olmadığını bildiklerinden buna sebebiyet verecek ve bilhassa Müslümanların gazap ve hiddetini tahrik edecek eylemden geri durmuyor.*" Netice her ne olursa olsun çeteler ihtilallerin ecnebi müdahalesine yol açacağı ümidiyle Müslümanlara saldırmışlardır." ³⁹. Ahmet Rıza Bey, aynı gün

³⁵ Şurayı Ümmet, Numero: 1, 1 Muharrem 1320 (Hicri), 10 Nisan 1902 (Miladi), s. 1.

³⁶ Şurayı Ümmet, Numero: 5, 1 Rebi'ül Evvel 1320 (Hicri), 7 Haziran 1902 (Miladi), s. 1.

³⁷ Şurayı Ümmet, Numero: 3, 1 Safer 1320 (Hicri), 9 Mayıs 1902 (Miladi), s. 2.

³⁸ Şurayı Ümmet, Numero: 27, 1 Receb 1321 (Hicri), 23 Eylül 1903 (Miladi), s. 2.

³⁹ Muvazene, Numero: 274, 17 Muharrem 1321(Hicri), 2 Nisan 1319 (Rumi), s. 1.

Meşveret'te komitacılar ve şiddet eylemleri ile ilgili şunları söylüyordu: “...*Fakat eğer Türklerin Rum ve Ermeni yurttaşları gibi aynı vasıtalara ve desteklere malik olduklarından emin olsaydım silahlı ayaklanmayı tasvip eder miydim? Hayır! Ben suikastlar yoluyla propaganda dahil bütün şiddet vasıtalarına kesin olarak karşıyım çünkü bunları sürekli ıslahat elde edilmesi bakımından ameli bir vasıta saymam, hatta yurdum için zararlı bile görürüm...*”⁴⁰. Terakki ve İttihad Cemiyeti, Ermeni ve Makedonya komitalarının⁴¹ Osmanlı Devleti’ni yıkmak için birleşmelerini bir fırsatçılık olarak değerlendirmekte ve eleştirmekteydi⁴².

Terakki ve İttihad Cemiyeti’nin Makedonya komitalarına en büyük eleştirisi muhtariyet talepleriyle ilgiliydi. Ahmet Rıza aynı yazısında komitaların muhtariyet talepleriyle ilgili olarak şunları söylüyordu: “... *Ancak biz bunlarla bir ilke sorununda anlaşamıyoruz; Osmanlı Devleti’nin türlü parçalanması demek olan muhtariyeti kabul etmiyoruz. Makedonya ve Ermeni komitalarının belirli bölge için istediklerini biz hiçbir ulusal ayrılık gözetmeden bütün Devlet için istiyoruz...*”⁴³. Cemiyet Bulgar, Rum ve Sırp komitalarını eleştirirken, Ulahları ise Osmanlılık çerçevesinde faaliyet gösterdikleri için övmüştür.

Osmanlı yönetimi komitaların faaliyetlerini engelleyemediği için eleştiriliyordu. Terakki ve İttihad Cemiyeti, 1903 Bulgar (İlinden) ayaklanmasından sonra komitalara yönelttiği eleştirinin dozunu artırmıştır. Makedonya ihtilal komitasının üç yıldan beri hazırlık yaptığı hükümet tarafından bilinmiyor muydu? Cemiyete göre Makedonya’da imha edilen çetelerin yerine yenisi zuhur ediyordu. İttihatçıların en önemli eleştirisi hükümetin bunların menşesine tesir edecek iktidarı gösterememesidir⁴⁴. Osmanlı Devleti, Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Girit’i bu tip isyanlarla kaybetmişti⁴⁵. Bu tarihsel hafızadan dolayı Cemiyet, Osmanlı hükümetini Makedonya’da aldığı tedbirler konusunda sürekli eleştirmiştir. Onlara göre, Osmanlı hükümeti sağlam iş görmek

⁴⁰ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi*, c. I, Kısım I, TTK Yayınları, Ankara,1991, s. 234.

⁴¹ Komita, Sırpça kökenli bir kelimedir. Amacına ulaşmak için silah kullanan gizli örgüt anlamına gelmektedir. www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid, (10.06.2016).

⁴² *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 1, 1 Muharrem 1320 (Hicri), 10 Nisan 1902 (Miladi), s. 1.

⁴³ *Mizan*, Numero: 29, 19 Temmuz 1898 (Miladi), s. 2.

⁴⁴ *Enver Paşa'nın Anıları 1881-1908*, Halil Erdoğan Cengiz (hızl.), İletişim Yayınları, İstanbul,1991, s. 57.

⁴⁵ *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 3, 1 Safer 1320 (Hicri), 9 Mayıs 1902 (Miladi), s. 3.

istiyorsa Makedonya'da problemin kaynağını aramalı ve buna göre çözüm üretmeliydi. Diğer taraftan ayaklanmaları önlemek için istihbarata önem verilmeliydi⁴⁶.

İttihatçılara göre, Bulgarlar şiddet yoluyla amaçlarına ulaşamayacaklarını anlayınca Amerika'ya göç etmeye başlamışlardır. Bu göç hareketine daha sonra Rumlar da katılmışlardır. Hükümet bu göçe karşı tedbir almazsa Hıristiyanların göç hareketi fayda yerine büyük zararlar getirebilirdi. Bu zararın en büyüğü İslam emlak ve arazisinin Bulgar ve Rumların eline geçmesiydi. Çünkü Makedonya'ya dönen Bulgar ve Rumlar servet birikimleriyle bu arazileri satın alabilirlerdi. Bu sebeplerle İttihatçılar Müslümanlara topraklarını satmamaları yolunda çağrılar yapılmışlardır⁴⁷.

3.3.Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin Makedonya Meselesi İçin Çözüm Önerileri

Terakki ve İttihad Cemiyeti, Makedonya meselesi ile ilgili görüş ve eleştirilerini basın aracılığıyla dile getirirken diğer taraftan da meselenin çözümü için de birtakım öneriler dile getirmiştir. Bu çözüm önerileri şunlardır:⁴⁸

1- Komitacıların tahrikatına meydan vermemek için hudutlarda daha fazla asker bulundurulmalıdır.

2- Birkaç önemli bölgeye Babıali'nin kararı ve seçimiyle yetenekli ve namuslu memurlar gönderilmelidir. Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin en önem verdiği konulardan biridir. Makedonya'da yapılacak ıslahatların başarılı bir şekilde uygulanması için memurlar iyi seçilmeliydi.

3- Valiler, ordu kumandanları kanun dahilinde hareket etmek şartıyla serbest bırakılmalıdır.

4- Vilayetlerde esnaf ve ayanın oyundan istifade etmek için Vilayet Nizamnamesi uygulamaya konulmalıdır.

5-Vilayetlere gönderilecek olan emir ve talimatlara Meclis-i Vükela tarafından karar verilmelidir.

Cemiyetin mesele ile ilgili bir diğer çözüm önerisi Makedonya'daki köylülerin refah ve huzurunun sağlanmasıydı. Çünkü bölgedeki komitacılar en büyük desteği bu köylerden almaktaydılar. Makedonya'daki komitacılığın önüne geçmek için bu köylerin

⁴⁶ *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 3, 1 Safer 1320 (Hicri), 9 Mayıs 1902 (Miladi), s.3.

⁴⁷ *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 107, 1 Kanun-i Sani 1906 (Rumi), s. 2.

⁴⁸ *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 3, 1 Safer 1320 (Hicri), 9 Mayıs 1902 (Miladi), s. 4.

ıslah edilmesi gerekirdi⁴⁹. Diğer taraftan sınır güvenliğinin sağlanması ve nüfusun dengelenmesi için Müslümanlar iskan edilmeliydi⁵⁰. Bununla birlikte Osmanlı hükümeti burada Müslümanları korumalıydı. Bunu yaparken de din, lisan ve maarifi kullanılmalıdır⁵¹. Osmanlılık için Selanik'te Galatasaray Lisesi gibi bir lise açılabilir ve Makedonya'da Osmanlılığa kalpten bağlı bir kuşak yetiştirilebilirdi⁵². İttihatçıların Makedonya sorununa çözüm önerileri merkezîyetçilik ve Osmanlılık eksenindeydi. İttihatçılar Meşrutiyetin ilanından sonra da bu iki düşünce etrafında Makedonya sorununu çözmeye çalışmışlardır.

Cemiyetin, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile 1907 Eylül'ünde birleşinceye kadar olan dönemde Makedonya sorunu ile ilgili fikirleri daha çok düşünce boyutunda kalmıştır. İttihatçılar, 1908'de iktidarda söz sahibi olduklarında Makedonya sorununun çözümü için önerilerinin büyük bir kısmını hayata geçirmeye çalışmışlardır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin yaşadığı kronik sorunlarla ilgili Cemiyetin düşünceleri, 1908 sonrasını anlamak açısından oldukça önemli bir noktadır.

3.4. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ve Makedonya Sorunu

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti 1906 Eylül'ünde Selanik'te kuruldu⁵³. Bu Cemiyet, Askeri Rüştiye Müdürü Bursalı Tahir, Vilayet-i Selase Telgraf Başkatibi Talat, Selanik'te müşirlik yaveri Kazım Nami, Askeri Rüştiye Fransızca öğretmeni Naki, Mithat Şükrü, Rahmi (İzmir valisi), Ömer Naci, İsmail Canbolat, Edip Servet Beyler tarafından kuruldu⁵⁴. Merkezi Paris olan Terakki ve İttihad Cemiyeti ile Osmanlı Hürriyet Cemiyeti 27 Eylül 1907 tarihinde Dr. Nazım Bey'in çabalarıyla Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti adı altında birleşmişlerdir⁵⁵. Bu birleşmeden sonra Cemiyet açısından Makedonya meselesinde yeni bir evre başlamıştır. Bu dönemde İttihatçılar Makedonya sorunu ile daha aktif ilgilenmeye başlamışlardır.

⁴⁹ *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 12, 15 Cemazi-yel Ahir 1320 (Rumi), 18 Eylül 1902 (Miladi), s. 2.

⁵⁰ *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 30, 1 Rebi'ül Ahir 1321 (Rumi), 7 Haziran 1903 (Miladi), s. 1.

⁵¹ *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 34, 15 Cemazi-yel Evvel 1321 (Rumi), 9 Ağustos 1903 (Miladi), s. 2.

⁵² *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 30, 1 Rebi'ül Ahir 1321 (Hicri), 27 Haziran 1903 (Miladi), s. 1.

⁵³ Tunaya, *a.g.e.*, c. I, s. 19.

⁵⁴ Kazım Nami Duru, *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1957, s. 13; Hikmet Çiçek, *Dr. Bahattin Sakir (İttihat ve Terakki'den Teskilat-ı Mahsusa'ya Bir Türk Jakobeni)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004, s. 69; Ahmet Eyicil, "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti", *Türkler*, c. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 233.

⁵⁵ "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetine Aid Vesaiki Tarihten", *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 199, 7 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), s. 1-2.

Terakki ve İttihad Cemiyeti, Selanik'te Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile birleştikten sonra Rumeli'de hızla örgütlendi. Bunun en önemli nedenleri, Bulgar, Sırp ve Yunan komitalarının varlığı ve Makedonya'nın adli denetime konmasıydı⁵⁶. Makedonya, Avrupa'ya yakınlığı ve Balkanlar'a özgü sorunlar içermesinden dolayı Avrupa'nın gözetimi altındaydı. Ayrıca bölgenin dış dünya ile sağladığı temas da önemliydi⁵⁷. Avrupa siyasetçileri kendi subaylarının komutasında bir jandarma birliğinin görevlendirilmesini padişaha dayatmışlardı. Bu nedenler, Makedonya'nın her tarafında yayılmakta olan ihtilalci fikirleri padişahın kendine mahsus yöntemlerle bastırmasını zorlaştırıyordu⁵⁸. Terakki ve İttihad Cemiyeti, Makedonya'nın bu müsait ortamdan yararlanarak, örgütün dört-beş kişiden oluşan hücreler ya da birimler ve her birimin kendine eş büyüklükte yeni bir birim oluşturması yöntemiyle yayılmıştır. Bu yolla hiç kimse birkaç üyeden fazlasını tanımayacak ve bu sayede II. Abdülhamid'in ajanlarına yakalanmayacaktı. Bir arada bulunmaları birlik ya da komita kurmalarını kolaylaştırmış ve bu şekilde Meşrutiyetin tekrar ilanı olanaklı olmuştur⁵⁹.

Makedonya'daki Hıristiyanların ayaklanmaları ve Bulgar, Sırp ve Rum çetelerin faaliyetleri bu bölgede çok sayıda askeri birliklerin toplanmasını ve bu birliklerin daimi surette hareket halinde olmasını gerektirmişti. Bu birliklerde pek çok genç ve yurtsever subay vardı. Bunlar Rumeli'nin elden gitmekte olduğunu fark ettikleri gibi komitaların teşkilatlanma tarzlarını da görmekteydiler. Merkezi Selanik'te bulunan Üçüncü Orduya bağlı subaylar görevleri gereğince kentlere gelip giderlerken ihtilal için çalışan teşkilat arasında irtibatı sağlıyor ve propaganda evrakını taşıyorlardı. Bu durum Cemiyetin Makedonya teşkilatlanmasını kolaylaştırdığı gibi haberleşmenin de hızlı bir şekilde yapılmasını sağlamıştır. Bütün bu imkanlar dahili teşkilatın merkezinin Selanik olmasını bir yerde zorunlu kılmıştır. Selanik, dahili yapılanmanın ve organizasyonun kalbi olmuştur⁶⁰.

Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin dahili merkezi Selanik'te Talat Bey'in yönetimi altındaydı. Manastır şubesi ise Enver Bey'in liderliğinde oluşturulmuştu. Manastır'daki

⁵⁶ Kuran, *a.g.e.*, s. 298; Bayur, *a.g.e.*, s.301.

⁵⁷ Ernest Edmondson Ramsour, *Genç Türkler ve İttihat ve Terakki*, Hasan Yüncü (çev.), Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2001, s. 125.

⁵⁸ Ramsour, *a.g.e.*, s.125.

⁵⁹ Bayur, *a.g.e.*, s. 169 -170.

⁶⁰ Bayur, *a.g.e.*, s. 319.

merkezin üyeleri Enver Bey, Kazım Karabekir, Hasan Tosun Beyler idi⁶¹. Cemiyet Kosova'da ise Kalkandelenli Galip'in başkanlığında örgütlenmiştir. Cemiyetin Serez kolu ise Nafiz Bey'in liderliği altından gelişti. Cemiyet, Resne, Ohri, Üsküp, Geyveli, Edirne ve Drama komitalarını da kurarak, harekete etkili bir kontrol ağı oluşturdu⁶². 1907 yılı sonuna gelindiğinde Cemiyetin Makedonya'nın hemen her kasabasında teşkilatı mevcuttu⁶³. Cemiyet bu dönemde devlet memurları arasında da yayılmayı başarmış, özellikle Talat Bey'in de çabalarıyla posta ve telgraf memurları arasında yayılmıştı. Bu durum, hükümetin Cemiyete karşı alacağı tedbir ve eylemlerin önceden haber alınmasında önemli faydalar sağlanmıştır. Rahmi Apak hatıralarında konuyla ilgili şöyle diyordu: “... zamanın küçük devlet memurlarının, küçük idare amirleriyle posta ve telgraf memurlarının bu harekete olan yardımları unutulmamalıdır”⁶⁴.

Cemiyetin, genç zabitler arasında yayılmasını sağlayan diğer önemli bir etken de bu genç zabitlerin birçoğunun Makedonya kökenli olmasıydı. Bu durum Cemiyetin hem Makedonya'da çok geniş bir tabana yayılmasını hem de coğrafyada daha hızlı hareket etmesini sağlamıştır. Bu konuda Resneli Niyazi şöyle diyordu: “*Burası benim doğduğum büyüdüğüm yerdi; Resne'yi, Ohri'yi ve etrafını çocukluğumdan beri kendime bağlamıştım*”⁶⁵. Bu sosyolojik gerçek genç subayların Makedonya'nın geleceğine karşı duydukları derin endişelerin diğer bir önemli sebebiydi⁶⁶.

1908 yılı başlarına gelindiğinde Cemiyet Makedonya'da oldukça güçlenmiştir⁶⁷. Makedonya'nın içinde bulunduğu durum Cemiyetin “*Vatan Tehlikede*” propagandasını başarılı bir şekilde yapmasına zemin hazırlamıştır. Cemiyet, “*Vatan Tehlikede*” sloganıyla kitlelere hitap ediyordu⁶⁸. Makedonya'daki kanlı olaylar ve ordunun iş yapamayacak halde bırakılması İttihatçıların yaptığı propagandanın yayılmasında ve

⁶¹ Resneli Niyazi Hatıratı – Hatırat-ı Niyazi, Sami Kara- Nurer Uğurlu (hızl.), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 173; Kazım Karabekir Manastır Merkezinin kuruluş tarihini 30 Kanun-i Evvel 1906 olarak vermektedir. Daha geniş bilgi için bkz. Kazım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*, s. 107.

⁶² Kazım Karabekir, *a.g.e.*, s. 251.

⁶³ Ali Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980, s.9.

⁶⁴ Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, TTK Yayınları, Ankara, 1998, s. 27.

⁶⁵ Resneli Niyazi Hatıratı – Hatırat-ı Niyazi, s. 173.

⁶⁶ Yönetime muhalif genç subaylar Makedonya şehirlerindendi; Niyazi(Ohri), Eyüp Sabri(Ohri), Ali Fethi (Okyar) (Pirlepe-Manastır), Mustafa Kemal (Selanik), Kazım (Özalp) (Köprülü) , İsmail Hakkı (Manastır), Cafer Tayyar (Eğilmez) (Priştine- Kosova).

⁶⁷ Bahaeddin Şakir Bey'in Bıraktığı Vesikalara Göre İttihat ve Terakki, Erdoğan Aydın- İsamil Eyüpoğlu (hızl.), Alternatif Yayınları, Ankara, 2004, s. 153.

⁶⁸ Franz Carl Enderes, *Osmanlı Binbaşısı Enderes İttihat Terakki ve Osmanlılar*, Güray Beken (çev.), Dharma Yayınları, İstanbul, 2013, s. 126.

başarılı olmasında en önemli etkendi⁶⁹. Terakki ve İttihad Cemiyeti, muhtıralar ve birtakım teşebbüslerle Makedonya'nın Osmanlı'dan ayrılmaması için mücadele ederken diğer taraftan da Rumeli'deki Müslüman ahaliyi II. Abdülhamid'e karşı örgütlemeye çalışmıştır. Bu noktada hükümete yöneltilen en büyük eleştiri Arnavutların korunmaması olmuştur. Cemiyet, Makedonya'da Bulgarlar İslamları öldürürken, hükümetin Rumeli'deki en büyük ordusunu Arnavutların üzerine göndermesini eleştirmiştir. Bu noktada Cemiyet özellikle Müslüman Arnavutların desteğini kazanabilmek için propaganda yapmıştır. Bu propaganda da, Rumeli'nin Abdülhamid'in politikaları yüzünden elden çıkmak üzere olduğu Müslüman halka anlatılmaya çalışılmıştır. Abdülhamid tarafından sevk edilen orduların Arnavutları ezmekte olduğu belirtiliyordu⁷⁰.

Cemiyetin amacı, açıklamalar ve cesaretlendirme yöntemiyle Osmanlı halkının bütün sınıflarının amaca katılmalarını sağlamaktı. Cemiyet halkın korkularını yenmek için şöyle diyordu: “... Akacak kan damarda durmamalıdır. Duymadınız mı? Rumeli'de bir Bulgar çetesinin iltica ettiği evi top mermileri çayır çayır yakarken, bunlar vatan şarkıları söyleyerek birbirilerine sarılıp askere teslim olmamak için ellerindeki kamalarla kendilerini telef ederek hayatlarından vazgeçiyorlar. Halbuki Bulgarlardan bin kat üstün olduğunu yüz bin kere ispat eden bir Müslüman Osmanlı'ya yerin kulağı, pencerenin gözü vardır gibi korkularla hakikati söylememek yakışır mı?”⁷¹. Cemiyetin bu propagandaları sivil halk üzerinde etkili olmuş ve cemiyete toplumsal destek sağlanmıştır. 17 Haziran 1908'de Üsküp'teki Rus Konsolosu Orlov şöyle yazıyordu: “Jön Türk propagandalarının, Müslüman halk ve hatta köylüler arasında ne denli derin bir biçimde yayıldığını gösteren olaylara gitgide daha sık rastlanır oldu. Halkta hoşnutsuzluk doğuran ve rejimin güçsüzlüğü, batıklığıyla ilgili sorunların genel olarak görüşülmesinde ileri gittiği yok şimdilik pek...Ama böylesi konuları birkaç yıl önce değil görüşme, karşılıklı konuşmalarda bile söz konusu etmek olanağı var mıydı.”⁷².

Meşrutiyetin ikinci kez ilanına giden süreçte Cemiyet antiemperyalist temaları çok geniş bir şekilde kullanmıştır⁷³. Makedonya'yı Avrupa güdümünde yönetmeye

⁶⁹ Resneli Niyazi Hatıratı, s. 156.

⁷⁰ Bahaeddin Şakir Bey'in Biraktığı Vesikalara Göre İttihat ve Terakki, s. 154-155.

⁷¹ Edward F. Knight, Jön Türkler ve II. Abdülhamit, Kariyer Yayınları, İstanbul, 2010, s. 97.

⁷² Yuriy Aşatoviç Petrosyan, Sovyetler Gözüyle Jön Türkler, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974, s. 305.

⁷³ Odile Moreau, “Jön Türkler ve Emperyalizme Karşı Direnen Gizli Örgütler”, II. Meşrutiyet, Doğu Batı Dergisi, S. 46, c. II, Ankara, 2008, s. 11.

şiddetle karşı çıkmıştı. Cemiyet, Avrupalıların bölgedeki varlığını Müslüman nüfusun desteğini sağlamak üzere bir propaganda aracı olarak kullanmıştır. Özellikle sivillerin desteğinin sağlanmasında bu propaganda önemli bir yer tutmuştur⁷⁴. Bu noktada Makedonya sorunu, hem asker- sivil kadroların hem de Müslüman Türk unsurların üç ayrı noktaya karşı tepkisel bilinçlerinin gelişmesinde başat bir etkiye sahiptir. Tepkilerin birinci kaynağı Avrupalı devletlerdir. Tepkinin ikincisi ise merkezi yönetimedir. Üçüncüsü ise Balkanlar'daki milliyetçiliklerdir⁷⁵ ki Balkanlar'da Osmanlı coğrafyasının dağılmasına neden olmuştur. Bu üç konu Makedonya sorununda Cemiyetin hassasiyetle üzerinde durduğu noktalar olmuştur.

Terakki ve İttihad Cemiyeti, Avrupalı devletlerin müdahalelerine tepkiliydi. Makedonya sorununda en çok üzerinde durdukları konu başlıklarından biriydi. Cemiyete göre, *“Büyük devletler Makedonya meselesini iyice kurcalamaya başlamışlardır. Şark meselesinin çözümüne ve Osmanlı Devleti'nin taksimine Makedonya'dan başlanılacağına inanılıyordu. Avrupa'nın amacı bir nevi Makedonya hükümeti veya eyalet-i mümtaze çıkarmaktır. Bunların ikisi de tehlikelidir. Eski Makedonya bundan iki bin sene evvel mahvolmuştur. Eski Makedonya'dan bu gün eser bile yoktur. Makedonya tarihi hatıradan başka bir şey değildir. Cemiyete göre, Makedonya'yı teşkil eden üç vilayet diğer Osmanlı vilayetleri ile birlikte Osmanlı Devletini teşkil eder, yapılacak başka bir taksim yoktur. Mademki Avrupa maziyi ihya etmekte bu kadar gayretli Polonya Devleti'ni neden yeniden kurmuyordu. Makedonya için uygulanmaya çalışılan tedbirlerin hepsi ölü doğmuştur. Avrupa Makedonya hastalığını bilmiyor. Avrupa zannediyor ki Makedonya'da iki türlü halk var bir tarafta Müslümanlar –cellâtlar- ve diğer tarafta Hıristiyanlar yani mazlumlar. Bu sebepten Bulgarları Müslümanların zulmünden korumak için tedbir aldıklarını zannediyorlar. Avrupa'nın Makedonya'daki ıslahat mesaisi hiçbir netice vermemiştir. Hatta dışarıdan yapılan müdahaleler Makedonya'yı daha kötü bir hale getirmişti. Eğer Avrupa Makedonyalılara yardım etmek istiyorsa istibdatı yıkmalıydı. Umumi asayiş ihlal ve Avrupa devletlerinin Makedonya'ya doğrudan doğruya müdahaleleri ile ıslahat denilen şey Avrupa'nın Bulgarlara vaat ettiği muzır bir hediyedir”*⁷⁶. Bu bölgenin yabancı

⁷⁴ Tokay, a.g.e., s. 149.

⁷⁵ Bilgin Çelik, “Jön Türk Devrimi ve Balkanlar: Bölgenin Devrime ve Devrim Sonrası Gelişmelere Etkileri” , 100. Yılında Jön Türk Devrimi, Sina Akşin ve diğerleri (Ed.), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 510.

⁷⁶ Bahaeddin Şakir Bey'in Biraktığı Vesikalara Göre İttihat ve Terakki, s. 147- 149.

etkilerden temizlenmesi gerektiği görüşü özellikle cemiyete mensup Üçüncü Ordu subayları arasında yaygın bir görüşü⁷⁷.

İttihatçılara göre, Rusya ve Avusturya'nın Makedonya'da teşebbüs ettiği ıslahat hareketleri iyi netice vermemiş ve hatta Makedonya'yı daha kötü bir hale getirmişti. Azınlıkların isyanı çoğalmış, Makedonya sorunu halledilemez duruma gelmişti⁷⁸. Enver Bey, Üsküp'te jandarma tensikine memur olan Avusturya zabitanından Yüzbaşı Pavlos ile görüşürken yabancı müdahalesi ile ilgili şunları söylemiştir: “...*Avrupa hükümetlerinin tatbik etmek istedikleri ıslahat memleketimizin bu parçasını bizden ayırmaktan başka bir netice hasıl edemeyecektir. Memurlar Avrupa'nın nazır dikkatinin matuf olduğu Hıristiyan tebaa ile meşguldür...*”⁷⁹.

Avrupalı devletler yaptıkları müdahalelerle Osmanlı Devleti açısından çözümün bir parçası olmamışlar, aksine sorunun en önemli nedenlerinden biri haline gelmişlerdi. Bu sebeple Cemiyete göre, Avrupalı devletler tercihlerini komitalar lehine kullanmış ve konsoloshaneler aracılığıyla bu komitalara yardım etmişlerdir⁸⁰. Konuyla ilgili Hürriyet kahramanı Resneli Niyazi hatıratında şöyle diyor: “*Türkler, Makedonya'da oynanan Rus ve Avusturya oyunlarına sessiz ve seyirci kalamazlardı. İttihat ve Terakki ise bir taraftan Yıldız'dan, Rusya'dan ve Avusturya'dan Balkan yarım adasına sokulan fenalık mikroplarını ayıklamaya çalışıyordu...*”⁸¹. Büyük devletlerin Makedonya hakkında Hıristiyanlar lehine yaptıkları bütün taleplere başkomutan olarak sultanın boyun eğmesi ve söz konusu subayların her tarafta kendilerini yabancı kontrolü altında görmeleri, İttihatçıların yönetime karşı besledikleri hoşnutsuzluğun temel nedenleri arasındaydı⁸². Kazım Karabekir *Hayatım* adlı eserinde “Mürzsteg programı” ile ilgili şunları söylüyordu: “*Bunun anlamı Makedonya'yı Bulgarlara vereceğiz. Fakat daha olgun bir hale gelmek için devletimizin yardımı ile eksik olan teşkilatı ikmal ederek işi kolaylaştırma...*”⁸³.

Makedonya'da görev yapan cemiyete mensup zabitlerin ortak endişesi Makedonya'nın Osmanlı Devleti'nden koparılması ve bunun Anadolu'ya yansiyip

⁷⁷ Ramsaur, *a.g.e.*, s. 129.

⁷⁸ Resneli Niyazi Hatıratı, s. 187.

⁷⁹ Enver Paşa'nın Anıları, s. 50.

⁸⁰ Necmettin Alkan, *Selanik'in Yükselişi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 153.

⁸¹ Resneli Niyazi Hatıratı, s. 187.

⁸² Alkan, *a.g.e.*, s.161.

⁸³ Kazım Karabekir, *Hayatım*, YKY, İstanbul, 2010, s. 154.

yansımayacağıydı⁸⁴. Kazım Karabekir, bu konuyla ilgili *İttihat ve Terakki* adlı eserinde şöyle diyor: “...*Makedonya yangınının bütün memleketi uçuruma sürüklemesinden korkmalı ve buna göre hazırlıkta bulunmalıyız. Ermeni Bulgar ihtilalleri ve Avrupa baskısı karşısında her şey kabul edilebilir ve Makedonya’daki kontrol memleketin diğer kısımlarına da teşmil olunabilir ve bu hal memleketin taksim safhası demektir*”⁸⁵. Bu noktada Terakki ve İttihad Cemiyeti’nin birinci önceliği Osmanlı İmparatorluğu’nun toprak bütünlüğünün korunmasıydı. İttihatçılar artık Osmanlı topraklarının yabancı hegemonyasına girmesini istemiyorlardı. Çünkü yabancı müdahalesi beraberinde Osmanlıların Avrupa’dan atılması sonucu doğuracaktı⁸⁶.

Cemiyet yabancı müdahalesinin sonuçlarını halka anlatmak için yayınladığı risalede şu noktalara değinmekteydi: “*İngiliz, Fransız, Moskof, Nemçe ve İtalyan hükümetleri Rumeli’de Selanik Manastır, Kosova vilayetlerine düzen vermek bahanesiyle oraya kendilerinden zabıtlar, mülkiye ve mal memurları gönderdiler. Bu vilayetlerin kumandasını ellerine aldılar. Yarın şüphesiz ki askerlerimizi de oradan kovacaklar. Bu şekilde Rumeli’yi alacaklar. Kendi mülkümüzü, memleketimizi düzeltmeyip ecneblerin vatanımıza girmelerine ıslahat bahanesiyle memleketimizi zapt eylemelerine müsaade etmek hükümetin hıyanetidir. Mademki padişah millete bu fenalığı yaptı, millet bu fenalığa karşı susmamalı idi. Damarlarımızdaki Osmanlı kanlarını hangi günler için saklıyoruz? Askerimizi niçin silahlandırmıyoruz? Vergi namıyla elimizden aldıkları hesapsız paralarla niçin bunları besliyoruz? Elbette böyle günleri görmemek, vatanımızı düşman şerrinden muhafaza etmek için değil mi? Artık bu millet hıyanetlere sukut etmekten vazgeçmeyecek olursa, mutlaka bilmelidir ki, düşmanlarımız Osmanlı hükümeti adını yeryüzünden kaldıracaklar*”⁸⁷. Cemiyet bu duruma karşılık, İslam ve Hıristiyan vatandaşların ülkeyi yabancı müdahalelerinden korumak için Terakki ve İttihad Cemiyeti çatısı altında birleştiğini ve memleketin dağılmasına yol açacak bu gibi girişimlere karşı milli hakların savunulması için sonuna kadar mücadele edileceğini ilan etmiştir⁸⁸.

⁸⁴ Karabekir, *Hayatım*, s. 203.

⁸⁵ Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, s. 107.

⁸⁶ Knight, *a.g.e.*, s. 96.

⁸⁷ *Hayyeale'l-Felah*, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin Kardeşlerine Hediyesi, Selanik, 1326, s. 2-3.

⁸⁸ *Bahaeddin Şakir Bey’in Bıraktığı Vesikalara Göre İttihat ve Terakki*, s.150-152.

Makedonya'nın yabancı müdahalesiyle sürekli yüz yüze gelmesi, İttihatçıların burasını merkez olarak seçmesinde etkili olmuştur⁸⁹. II. Abdülhamid aleyhindeki hareket gitgide ülke içinde bilhassa genç subayların eline geçmiştir. Avrupa gurubunun çalışmaları nazari bir mahiyette kalmıştır. Çünkü Makedonya'da çete olayları şiddetini artırınca, hükümet burada en iyi subaylar buldurmak zorunda kalmış, bu subaylar ne kadar mücadele etseler bile durumun değişmediğini, Makedonya'ya yerleşen yabancı ajan ve jandarma subaylarını görmüşler ve yabancı müdahalesi ile birlikte durumun giderek kötüleştiğine şahit olmuşlardır. Bunun sonucunda II. Abdülhamid devrilip meşrutiyetin tekrar kurulması fikri Makedonya'da görev yapan subaylar arasında yerleşmiştir⁹⁰.

Bu düşüncenin yerleşmesiyle birlikte Terakki ve İttihad Cemiyeti, Makedonya meselesinde en ağır eleştirileri Osmanlı yönetimine yapmıştır. Cemiyet, mensubu subaylar, askerlerine, Sultan ve hükümetinin ülke çıkarlarına aykırı harekette buldukları, Kur'an ve şeriat ilkelerini ayaklar altına aldıkları ve ülkeyi yabancılara sattıkları şeklinde propaganda yapıyordu. Cemiyet üyelerine dönük propaganda da sürekli şu soruyu sormuştur: "*Rumeli'yi Frenk zabitleriyle doldurup İslam milletini dünya rezil eden kimdir?*"⁹¹. Bu propaganda Makedonya'da ordu içerisindeki küçük ve orta rütbeli subaylar arasında büyük bir başarı kazanmıştır⁹².

Terakki ve İttihad Cemiyeti, 1907 Nisanı'nda Osmanlı hükümetine Makedonya meselesiyle ilgili bir ultimatoma vermiştir. Bu ultimatoma şöyle deniliyordu: "*Devletler her ultimatoma da Osmanlı hükümeti tarafından gösterilen aczi bildiklerinden Makedonya'yı elimizden almak ve bizi büsbütün Avrupa'dan çıkarmak istiyorlar. Bu vilayetleri terk ederek Anadolu'ya geçerse 300 bin askerden mahrum kalarak bir Asya devleti ve belki de bir aşireti derecesine inerek perişan olacağız. Makedonya'da ordumuzun adedini tezyid ve kabiliyetli ve hamiyetli zabıtalara tayin ve her taraftan askere destek olunarak bir ikinci Plevne müdafaası vücuda getirilecektir. Hükümet sınır boylarının güvenliğini, hudut boylarına Müslümanları yerleştirerek bir hattı müdafa*

⁸⁹ Ramsour, *a.g.e.*, s. 125.

⁹⁰ Bayur, *a.g.e.*, s. 169 -170.

⁹¹ *Hayyeale'l-Felah*, s. 3.

⁹² Petrosyan, *a.g.e.*, s. 300.

oluşturabilirdi”⁹³. Cemiyet Makedonya’da Osmanlı hakimiyetini azaltmaya dönük her türlü girişime karşı sonuna kadar direnileceğini belirtmiştir: “*Avrupa bize karşı hatalı siyasete devam eder, Makedonya’ya genel vali tayinine, oradaki Osmanlı ordusunun miktarına yönelik müdahalelerde bulunursa sabrımız tükenir ve ölümüne direniriz.*”⁹⁴

Cemiyete göre, Makedonya’da ihtilaller çıkaran çetelerin Sofya, Belgrat ve Atina hükümetleri tarafından eğitildikleri ve bu ülkelerden yardım görmeyecek olursa söz konusu çetelerin kendiliğinden ortadan kalkacağı kesindi. Bu sebeple Makedonya için Avrupalı devletler tarafından alınan tedbirlerin yersiz olduğu belirtilmiştir. Padişahın zulmünden Osmanlı milletleri kurtulmadıkça bir netice çıkmayacağı vurgulanmıştır. Cemiyete göre, Makedonya meselesinin çözümü için Abdülhamid yönetimine son verilmesi gerekiyordu. Cemiyet, Abdülhamid karşıtlığı üzerine oturttuğu propaganda ve eleştirilerini bütünleştirici bir araç olarak kullanmaya çalışmıştır. Makedonya sorununun taraflarıyla uzlaşma arayışları da bu propaganda zemininde yürütülmeye çalışılmıştır. Cemiyetin eylem metotları 1907 kongresiyle birlikte değişikliğe uğramıştır.

3.5. Değişen Eylem Metodu: Komitacılık-Çetecilik

Aralık 1907’de Paris’te Jön Türklerin ikinci kongresi gerçekleşti. Organizatörler, Terakki ve İttihat Cemiyeti, Teşebbüsü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti, Ermeni Devrimci Federasyonu’ydu. Daha sonra kongreye İç Makedonya Devrim Örgütü (İMDÖ)⁹⁵ gibi muhalif örgütler de davet edildi. İç Makedonya Devrim Örgütü’nün ulusalcı kanadı Jön Türklerin yakınlaşma girişimlerine her zaman soğuk davranmıştır. Hem Ahmet Rıza hem de Ermeni Daşnak Partisi tarafından Paris’te 1907 Aralık ayında toplanacak Jön Türk kongresine davet edilen Hristo Matov bu çağrıyı reddetmekle kalmamış, İç Makedonya Devrim Örgütü adına başka birinin gitmesini de yasaklamıştır. Matov tutumunu şu şekilde gerekçelendiriyordu: “*Biz Makedonya’nın özerkliğini*

⁹³ *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 202, 24 Kanun-i Evvel 1325 (Rumi), s. 2; *İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 15 Teşrin-i Sani 1907- 28 Mart 1908 Senelerine Ait Muhaberatına Ait Kopya Defteri*, TTK Kütüphanesi, Yazma No: 130, Tahrirat No:557/12, s. 226.

⁹⁴ *Bahaeddin Şakir Bey’in Biraktığı Vesikalara Göre İttihat ve Terakki*, s. 153.

⁹⁵ Makedonya Devrim Örgütü Ekim 1893’te kuruldu. Bu örgütün 1896 yılında Selanik’te merkez komitesi (İç Makedon- Edirne Devrimci Komitesi İMEDÖ) kuruldu. Adı birkaç kez değişen bu örgüt 1905’ten itibaren İMDÖ (VMRO) – İç Makedonya Devrimci Örgütü olarak adlandırıldı. Bu örgüt 1905 Rila kongresinden sonra Matov önderliğindeki sağcılar (desnitsi) Bulgar milliyetçisi çizgisinde ve Yane Sandanski önderliğindeki solcular (levitsi) olmak üzere iki fraksiyona ayrıldı. Daha geniş bilgi için bkz. Adamır, *a.g.e.*, s. 124- 225; Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 50-105.

istiyoruz. Osmanlı'yı diriltmeye çalışanlara katılmamız için her hangi bir neden yoktur”

⁹⁶. Rum ve Sırp komitaları ise bağımsız komitalar olarak görülmedikleri ve Yunanistan ve Sırbistan'ın organları olarak görüldükleri için Jön Türkler tarafından kongreye davet edilmemişlerdir⁹⁷. Cemiyetin Manastır merkezi Ulahları kongreye davet etmek için teşebbüslerde bulunmuştur⁹⁸.

1907 Kongresi, Ahmet Rıza Bey, Prens Sabahattin ve Ermeni örgütü başkanı Malumyan başkanlığında üç gün sürdü. Kongrenin sonuçları Makedonya sorunu açısından da oldukça önemliydi. Çünkü 1907 kongresiyle cemiyetin eylem ve ihtilal vasıtaları değiştirilmiştir⁹⁹. Yeni eylem metotları; hükümetin ef'al ve harekatına karşı silah ile mukavemet, siyasi ve iktisadi tatil-i işgalat ile silahsız mukavemet, vergi vermemek, ordular dahilinde propaganda yapmaktı. Terakki ve İttihad Cemiyeti özellikle 1907 kongresinden sonra saptadıkları amaçlara ulaşabilmek için ülke içindeki her olay ve her araçtan yararlanmaya başladı. Cemiyet Ermeni komitalarıyla amaç için anlaştıktan sonra Makedonya komitaları ile uzlaşmak için çalışmalara başlamıştır¹⁰⁰. İkinci Jön Türk Kongresi'nde silahlı mücadele ve halkı ayaklanmaya teşvik etmek gibi Makedonya'da komitacıların kullandıkları usuller de kabul görmüştür¹⁰¹. 1907 Kongresi'nden sonra ilan edilen beyannamede şunlar belirtilmekteydi: *“Bu mel'un usul-ü idare mülkün küçülmesine neden oldu. Eğer biraz daha devam ederse Arnavutluk, Makedonya, Arabistan, Ermenistan da şüphesiz devletten ayrılacak... Her komitanın program ve harekatı hususiyesine riayet ederek, müştereken çalışmak için halisane ve uhuvvet karaneye ittihad ediyoruz. ... Türkiye'de yeni bir devrin zuhuruna muvaffak olmadan terk-i silah etmeyeceğimizi ilan ediyoruz”*¹⁰². Bununla birlikte Makedonya'daki komitaların halkı rahatsız etmeyip, yalnız hükümet aleyhinde çalışmaya çağrılmaları konusunda Selanik merkezi uyarılmıştır.

Terakki ve İttihad Cemiyeti ve Ermeniler kongrede II. Abdülhamid'in devrilmesi ve meşrutiyetin ilanı konusunda anlaşmıştı. Cemiyete göre bu birliğin Rum,

⁹⁶ Adanır, “ Osmanlı İmparatorluğunda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği”, s. 58.

⁹⁷ Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 164.

⁹⁸ Bayur, *a.g.e.*, s. 401; Manastır merkezi Rumlarla da işbirliği yapabilmek için bazı görüşmeler yapmıştır. Rumlar, Cemiyetin bu işbirliği teklifini yurtdışındaki mebuslarına iletirler. Manastır merkezi Rumların verdiği Dr. Mihail ismini Paris'e iletir... Bkz. “ Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetine Aid Vesaiiki Tarihten”, *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 209, 11 Şubat 1325 (Rumi), s. 1.

⁹⁹ Bayur, *a.g.e.*, s. 399.

¹⁰⁰ Petrosyan, *a.g.e.*, s. 257.

¹⁰¹ Alkan, *a.g.e.*, s. 113.

¹⁰² Bayur, *a.g.e.*, s.400

Bulgar ve Ulahlarla da sağlanması gerekirdi. Fakat Bulgarlar böyle bir ittihad keskinlikle katılamayacaklarını belirtmişlerdi. Sarkisyan, Makedonya örgütünün sol kanadının (İMDÖ) kongre kararlarını sonradan benimsediğini belirtmektedir¹⁰³. Cemiyetin harici merkezi Selanik'e gönderdiği mektupta, kongre esnasında bir İslam köyünü bastığını belirttiği Bulgarlar konusunda ümitsiz olduğunu belirtmiştir¹⁰⁴.

Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin Paris kolu 1907'ye kadar ihtilalci fikirlere karşı çıkmış ve daha çok evrimci bir yöntem taraftarı olmuştu. Fakat bu fikir zamanla değişmiştir. Özellikle Rus ihtilalından sonra orduya el atmak düşüncesi ortaya çıkmaya başlamıştır. 1907'den sonra Cemiyet artık amaçlarına ulaşmak için ihtilalci olmuştur ve buna göre çalışmaya başlamıştır¹⁰⁵. Öyle ki 1895'ten beri bu tür örgütlenmeye karşı çıktığı için genç subaylar tarafından çok ağır eleştirilen Ahmet Rıza bile, genç subaylara "Çete Teşkilî Lüzumuna Dair Mektup" yazacak duruma gelmiştir. Cemiyet Makedonya'da komitalarla ve Osmanlı yönetimine karşı yapacağı mücadeleyi, bu komitalardan devşirdiği yöntemlerle yapmaya karar vermiştir. Fedai birlikleri, Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin askeri kanadının Makedonya komitalarından devşirdiği yöntemlerden biridir¹⁰⁶. Makedonya'nın komitacılığı Cemiyetin askeri kanadını çok yönlü etkilemişti. Fedai şubeleri idare heyetleri marifetiyle yönetiliyordu. Bunların isimlerini hareketlerini idare eden idare heyetinden başkası bilmezdi. Fedai şubesi yapılması lüzum gördüğü icraat hakkında heyet-i merkeziye teklif ve ihtarda bulunurdu¹⁰⁷. Cemiyetin fedai teşkilatları Meşrutiyetin ilanına giden süreçte çok önemli rol oynadı. Cemiyet bu teşkilat için milli taburlar ve alaylar adını da kullanmaktaydı.

Harici merkez, Selanik'e Bulgarlarla mücadele edilmesi için çete teşkilatı kurma talimatı vermiştir. Bu çetelerin Cemiyete mensup bazı zabıtlardan oluşturulması ve bu işin en kısa zamanda hal edilmesi istenilmiştir. Bununla beraber Rumeli'den

¹⁰³ Avagyan- Minassian, *a.g.e.*, s. 24.

¹⁰⁴ "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetine Aid Vesaiki Tarihten", *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 220, 29 Nisan 1326 (Miladi), s. 3.

¹⁰⁵ Bayur, *a.g.e.*, s. 403-404.

¹⁰⁶ Bayur, *a.g.e.*, s. 403.

¹⁰⁷ Süleyman Kani İrtem, *Yıldız ve Jön Türkler – İttihat Terakki Cemiyeti ve Gizli Tarihi*, Osman Selim Kocaoğlu (hızl.), Temel Yayınları, İstanbul, 1999, s. 283.

durum ile ilgili her hafta rapor talep edilmiştir¹⁰⁸. Bu kurulacak çetelerin şu kurallara göre hareket etmeleri istenmiştir:¹⁰⁹

- Adil ve insanca hareket etmeli,
- Ecnebi şikayetine sebep olacak olaylara girmemeli,
- Anasır arasındaki fikri ittihadın tesisine ve millet meclisi fikrine çalışmalı,
- Daima Cemiyetin kontrolü altında hareket etmeli,
- Konsoloshanelerden hiçbir hizmet ve yardım beklenmemeli,

Cemiyet bir taraftan fedai teşkilatını oluştururken diğer taraftan da cemiyete mensup zabitlerden çeteler kurmuştur. Çete teşkilatının güçlendirilmesi ve Makedonya Bulgar komitasının faaliyetlerini bozacak gizli faaliyetlere devam edilmesi kararlaştırıldı. Çünkü Bulgarların Müslüman köylerine yaptığı baskınlardan sonra Cemiyet, Bulgarlarla işbirliği umudunu kesmiştir. Paris merkezinin talimatıyla Yüzbaşı Aziz Bey¹¹⁰ Ohri’de Bulgar çetelerine karşı *Ohri Cemiyet-i Hususiye-i İslami*’ye adlı bir cemiyet kurmuştur¹¹¹. Bu cemiyet 1908 Nisan’ına kadar faaliyetine devam etmiş, bundan sonra Terakki ve İttihad Cemiyeti’nin Ohri merkezi işleri doğrudan doğruya ele almıştır. Enver Bey bu cemiyetin 30’dan fazla üyesini 1907 Ekim’inde Terakki ve İttihad Cemiyeti’ne aktarmıştır. Ayrıca dahili komitaya verilen talimatta Rumların, Yunanistan ile olan münasebetlerinin kesilmesi gerektiği vurgulanmıştır¹¹².

Dr. Nazım Bey, Bahaeddin Şakir’e yazdığı mektupta Makedonya’daki çete faaliyetleri ilgili şunları belirtmiştir: “*Makedonya meselesinde Türkler zannedildiği gibi sessiz kalmamışlardır. Bulgarlara karşı Rum komitalarına hizmet etmişlerdir. İçerisinde Türk olmayan Rum çetesi çok nadirdir. Nazım Bey, bundan başka Cemiyete mensup bazı zabitlerin çeteler teşkil ettiklerini ve İslamları Bulgarlara karşı koruduklarını belirtmiştir. Bu şekilde faaliyet gösteren dört-beş Türk çetesi vardır; Gemici Hüseyin, Martin Mustafa, Ohri’de Emin çetesi gibi. Bu çetelerin, Bulgarlar üzerindeki tesiri ordunun tesirinden daha fazladır. Bu Türk çetelerin yakalanması Rumeli Müfettişliği’ni*

¹⁰⁸ “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetine Aid Vesaiki Tarihten”, *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 220, 29 Nisan 1326 (Rumi), s. 3.

¹⁰⁹ “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetine Aid Vesaiki Tarihten”, *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 210, 18 Şubat 1325 (Rumi), s. 2.

¹¹⁰ İrtem, *a.g.e.*, s. 296.

¹¹¹ Bayur, *a.g.e.*, s. 441.

¹¹² İrtem, *Yıldız ve Jön Türkler – İttihat Terakki Cemiyeti ve Gizli Tarihi*, s. 296-297.

uğraştıran temel mesele olmuştur. Bu çeteler Bulgar çetelerinin Makedonya'daki etkiliklerini azaltmıştır"¹¹³.

1907 sonu ve 1908 yılı başlarında Terakki ve İttihad Cemiyeti, teşkilatlanmaya önem verdiği gibi istibdatı yıkmak için ihtilal ve suikast gibi eylem metotlarını da benimsemeye başlamıştır. Bunun için Cemiyet, teşkilatı genişletmeye devam etmiştir. 1908 yılı başlarından itibaren Cemiyetin Paris merkezi Makedonya sorununa çok önem vermiştir. Çünkü Cemiyete göre ortam orduya dayanarak ayaklanma çıkarmaya elverişli bir durumdadır. Dahili teşkilat Makedonya'da el altında duruma egemen olmaya çalışırken, Paris merkezi de, dahili teşkilata büyük devletlerin Makedonya hakkındaki tasarıları ve Osmanlıya karşı hazırladıkları baskı yöntemleri hakkında bilgi vermekteydi. Bu suretle Makedonya'ya yönelik iki koldan çalışmalar yürütülmekteydi. Talat Bey 12 Mart 1908 tarihinde Paris'e gönderdiği mektubunda Selanik ve Makedonya'daki vaziyeti ve Cemiyetin geldiği noktayı şu şekilde anlatmaktadır: "*Bize kalırsa iki aya kadar Rumeli taraflarındaki teşkilat her türlü ümidin fevkinde bir kemal mertebesine vasil olacaktır... Cemiyetimiz pek mühim bir devreye girmiştir. Yakında bir şiddetle icraata başlamamız muhtemeldir*"¹¹⁴. Cemiyetin Manastır Şubesi'nin 11 Mart 1908 tarihli mektubunda harici merkezden silah istemesi Cemiyetin eylemsellik noktasında Makedonya'da geldiği noktayı göstermesi bakımından önemlidir. Manastır şubesi özellikle Revolver ve Barabillum otomatik tüfeklerinden talep etmiştir. Bundan sonra harici merkez konuyu Selanik'e iletmış, dahili merkez de harekete geçerek bir miktar Vebley İskot tabancayı Manastır şubesine teslim etmiştir. Fakat Selanik merkezinin teslim ettiği Vebley İskot silahları kullanışsız olduğu için, Manastır şubesi Paris'ten revolver ve Barabillum silahları talep etmiştir¹¹⁵.

1907 sonları Makedonya için oldukça önemli ve kritik bir yıldır. Çünkü Makedonya'da Osmanlı idaresi yerine daha geniş ölçekte yabancı idaresi yerleşmekteydi¹¹⁶. 18 Aralık 1907'de İngiltere, Makedonya'da durumun düzelmediği gerekçesiyle Makedonya'daki yabancı subayların jandarmalar üzerindeki kontrolünün fiili amiriyet haline getirilmesini, jandarmanın artırılmasını, bir seyyar jandarma kıtasının teşkili ve Makedonya'daki Türk Garnizonlarının azaltılmasını öngören bir

¹¹³ Bahaeddin Şakir Bey'in Bıraktığı Vesikalara Göre İttihat ve Terakki, s. 286.

¹¹⁴ Bahaeddin Şakir Bey'in Bıraktığı Vesikalara Göre İttihat ve Terakki, s. 437.

¹¹⁵ "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetine Aid Vesaiiki Tarihten", Şuray-ı Ümmet, Numero: 209, 11 Şubat 1325(Rumi), s. 2.

¹¹⁶ Bayur, a.g.e., s. 386.

teklifi büyük devletlere sunmuştur¹¹⁷. İngiltere'nin diğer teklifi de 3 Mart 1908'de gelmiştir. Bu teklife göre; üç vilayete tek bir vali tayin edilecek ve bu vali büyük devletlerin onayı olamadan görevden alınamayacaktı. Valinin emrine kafi miktarda yabancı subayla bir jandarma kuvveti verilmesi durumunda çete faaliyeti durabilirdi. Bu vali Osmanlı tebaasından olacaktı; Müslüman ya da Hıristiyan olmasının ehemmiyeti yoktu. Bu valinin maaşı büyük devletlerin garantisi altında olacak ve Makedonya bütçesinden karşılanacaktı.

Harici merkez, Selanik merkezine 16 Mart 1908'de yazdığı mektupta bu ıslahat taleplerini şu şekilde değerlendirmekteydi: "*İmdi bu dört maddenin kabul ve tatbiki bütün Rum-ili'nin Osmanlı hakimiyetinden sukutunu intinaç ediyor.*" Bu tehlikeye karşı Paris, Selanik'ten şu tedbirlerin almasını istemiştir;¹¹⁸ muhtelif mahallerde Müslümanların postaneleri işgal ile ecnebi veya Müslüman müstakil bir vali kabul etmeyeceklerini ve vatanlarının ecnebilerin kontrolü altına girmesine izin vermeyeceklerini, Rumeli'yi kanlarının son damlasına kadar savunacaklarını bildirmelerini, Osmanlı hükümetinden şikayet eden Hıristiyanların işbirliğine davet edilmesi, eşkıyaların yok edilmesi. Paris merkezi dahili komitadan eyleme geçme noktasında kitlesel eylemler talep etmektedir. Paris merkezi mart ayının sonuna doğru gönderdiği diğer bir raporda Selanik merkezinden teşkilatlanma konusunda şunları talep etmiştir: "*...bahar gelince eşkıyanın faaliyetleri artar; bu hareketi mahv için maiyete bağlı subaylara tebligatta bulunmalı, ahaliye ve eşrafa durumun vahameti anlatılmalı, her tarafa hulule çalışılmalı, ihtilal işlerinde köyliüden pek faydalanılmaz ancak işçiden çok faydalanılabilir. Bu yüzden cemiyetin fabrikalara kadar sokulması ve işçiler arasında taraftar edinmesi gerekir. Yakında Kavala, Drama ve İşkeçe'deki tütün fabrikaları binlerce işçi dolacak bilhassa İşkeçe'deki fabrika'ya gelenler Rodop dağ zinciri ahalisinden olup çoğu okuma yazma bilir; bunların üzerinde işlemek gerekir.*"¹¹⁹ Cemiyetin Selanik merkezi tarafından 23 Mart 1908'de harici merkeze gönderilen mektupta, yabancı müdahalesine karşı teşebbüs edilmesi gereken hususlar şu şekilde sıralanıyordu:¹²⁰

¹¹⁷ Bayur, *a.g.e.*, s. 217.

¹¹⁸ *İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 15 Teşrin-i Sani 1907- 28 Mart 1908 Senelerine Ait Muhaberatına Ait Kopya Defteri*, s. 225.

¹¹⁹ Bayur, *a.g.e.*, s. 421.

¹²⁰ "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetine Aid Vesaiki Tarihten", *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 208, 4 Şubat 1325(Hicri), s. 1.

—Makedonya’da hükümet-i memurinden olup yaptıkları hırsızlık ve suistimaller herkesçe malum olan şahıslara karşı suikastlar düzenlenmesi ve üzerlerine cemiyetin arma ve mührünü taşıyan birer beyanname bırakılması,

—Selanik, Manastır ve Üsküp’te yapılacak bu icraatlardan sonra, İngiliz Hariciye Nazırının nutkuna cevap olmak üzere bir memorandumun postayla düvel-i muazzama başvekil ve hariciye nazırlarına gönderilmesi,

—Rum, Bulgar, Sırp, Ulah ve İslam köylerine saadetlerinin nelerden ibaret olduğu ve birleşmelerinin sağlayacağı büyük faydayı anlatan beyannameler dağıtılması,

—Rum ve Bulgarların cemiyetimize ilhak çarelerini aramak,

—Osmanlı lisanı ve edebiyatının anasır-ı Hıristiyan mekteplerinde tedrisatını sağlamak için Hıristiyan vatandaşlarımızın kontrolü altında bazı İslam azanın katılımıyla bir tamimi Osmaniye heyeti teşkil etmek için müfettiş-i umuminin ikna edilmesi,

Dahili merkez bu önerilerini sıraladıktan sonra, Ulah teşkilatıyla iki güne kadar birleşmenin sağlanacağını ve sonucun bildirileceğini belirtmiştir. Bundan sonra Cemiyet Mayıs 1908’de Selanik’te gizli bir toplantı yaptı. Toplantıda Cemiyetin Avrupa Devletlerine varlığını ve gücünü göstermesi zamanı geldiğine, dolayısıyla Makedonya’ya barış ve huzuru yalnızca Terakki ve İttihad Cemiyeti’nin getirebileceğinin Selanik’teki Avrupa konsoloslarına anlatılmasına karar verildi. Bu amaçla Selanik, Manastır ve Üsküp’teki İngiltere, Fransa, İtalya ve Avusturya konsoloslarına üçer nüsha harici merkezin gönderdiği memorandumun bırakılması kararlaştırılmıştır. Anasır-ı muhtelif köylerine verilecek olan beyannamelere birer nüsha bu memorandumlardan eklenmesine karar verilmiştir. Cemiyetin Manastır Şubesi 23 Haziran 1324 (6 Temmuz 1909) tarihinde sokaklara beyannameler yapıştırmıştır. Bu beyannamelerden bir tanesi de kurşunla beraber bir zarfın içerisine konularak valinin kapısına bırakılmıştır¹²¹.

Cemiyetin harici ve dahili merkezlerinin harekete geçme noktasında görüşleri karşılaştırıldığında Selanik merkezinin daha sert ve kesin eylemler yapılmasını talep ettiği görülmektedir. Tabi harici merkezin komitacılık ve silahlı eylemler konusunda çizgisi değişmiş olsa bile entelektüel çizgisi doğrultusunda eylemler talep ettiği söylenebilir. Fakat Selanik merkezinin Makedonya’da komitacılardan öğrendiği

¹²¹ “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetine Aid Vesaiki Tarihten”, *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 209, 11 Şubat 1325(Rumi), s. 2.

mücadele yöntemini, Cemiyetin fedai teşkilatı sayesinde artık uygulamaya koymak istediği görülmektedir. İki merkez arasındaki eylemsellik noktasındaki farklar, Reval görüşmelerinden sonra başlayan olaylar zincirinde dahili merkezin insiyatifi üzerine alarak subayları harekete geçirmesi ve Meşrutiyetin ilanına gidecek olayları başlatmasında görülebilir.

1908 yılına gelindiğinde Cemiyet Makedonya ve Balkanlar'da örgütlenmesini yaygınlaştırmıştı. Bu rağmen Cemiyet hemen bir ihtilal hareketi başlatmayı düşünmüyordu. Fakat dış olayların gelişmesi harekete geçmelerini hızlandırdı. Bu dış olayların en önemlisi Avrupalı Devletlerin Makedonya meselesi için yaptığı müdahaleler olmuştur. Reval'de Osmanlı Devleti'nin taksimine karar verildiği şeklinde haberler yayılmaya başladı. Bu haberler Terakki ve İttihad Cemiyeti zabitlerini harekete geçirdi. Enver Bey ve Resneli Niyazi'nin dağa çıkması ile başlayan olaylar zinciri Meşrutiyetin ikinci kez ilanıyla sonuçlandı.

BİRİNCİ BÖLÜM

İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NİN MAKEDONYA POLİTİKASININ ARAÇLARI

1. II. MEŞRUTİYET'İN İLANI VE MAKEDONYA

1908 yılına gelindiğinde Terakki ve İttihad hareketi Makedonya ve Balkanlar'da örgütlenmesini yaygınlaştırmıştı. Cemiyet, bu gelişmelere rağmen hemen bir ihtilal hareketi başlatmayı düşünmüyordu. Fakat dış güçlerin müdahale olasılığı da güç kazanıyordu. Bu tehlikenin en fazla hissedildiği yer Makedonya'ydı¹²². Makedonya'da isyanın başlamasında, İngiltere kralı VII. Edward ve Rus Çarı II. Nikola'nın 9 Haziran 1908 tarihinde Reval'de yaptığı görüşmeler etkili oldu. Reval Mülakatı sırasında Makedonya meselesinin ayrıca görüşüldüğünün basına yansımaları üzerine Terakki ve İttihad Cemiyeti harekete geçti¹²³. İttihatçılar, bu görüşmeyi kamuoyuna Reval'de Osmanlı Devleti'nin taksimine karar verildi, şeklinde duyurdu¹²⁴. Reval Mülakatı, Rumeli'deki üç vilayetin elden gideceği endişesini yaratmış¹²⁵ ve bu haber üzerine Cemiyet zabitlerini harekete geçirmişti. Makedonya sorunu bir ıslahat meselesi olmaktan çıkarak bir hürriyet savaşı niteliğini kazandı¹²⁶. Enver Bey ve Resneli Niyazi'nin dağa çıkması ile başlayan olaylar zinciri, 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyetin ilanı ile sonuçlandı.

24 Temmuz 1908'de Makedonya'nın hemen hemen tüm kasaba ve şehirlerinde eş zamanlı olarak ilan edilen Meşrutiyet, mutlakiyetçi yönetime son veriyordu¹²⁷. 24 Temmuz günü Makedonya vilayetlerinde büyük bir sevinç yaşanmaktaydı¹²⁸. Manastır ve Selanik'te, anayasanın yeniden yürürlüğe girmesini kutlamak için düzenlenen şenlikler üç gün sürdü¹²⁹. Bu şenlikler, Makedonya sorununun tarafları arasındaki ilişkilerin çok önemli bir devresini oluşturur. Çünkü bu kutlamalar, Makedonya'daki taraflar arasında barış dönemini başlattı. Meşrutiyetin tekrar ilanı ile birlikte Osmanlılık

¹²² Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Nuran Yavuz (çev.), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004, s. 40.

¹²³ BOA, Y.PRK. MK, 22/101; BOA, Y.A.HUS, 522/131.

¹²⁴ Kenan Olgun, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, ATAM Yayınları, Ankara, 2008, s. 33.

¹²⁵ Celal Bayar, *Bende Yazdım*, c. I, Sabah Yayınları, İstanbul, 1995, s. 95.

¹²⁶ Tunaya, *a.g.e.*, c. III, s. 510.

¹²⁷ Aykut Kansu, "Devrim Günlerinde Selanik ve İstanbul Coşku Doluydu", *Radikal*, 19 Temmuz 2008, s. 9.

¹²⁸ Alkan, *a.g.e.*, s. 305.

¹²⁹ A.L. Macfie, *Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923*, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 47.

fikrinin yaygın olduğu, hürriyet ve müsavat sloganlarının atıldığı iyimser bir hava oluştu¹³⁰. Her grup, bu şenliklere katıldı ve sonuçtan memnun kaldığını açıkladı. İttihatçılar, Makedonya'daki cemaatler arası sorunların giderilmesi ve istikrarın sağlanabilmesi için bu kutlamalara cemaatlerin ruhani reislerini de davet ederek katılmalarını sağladılar. Belki de uzun yıllar bir araya gelmeyen ruhani reislerin kutlamalara katılmaları, oluşan kardeşlik ve birliğin devamı için çalışacaklarını açıklamaları, Makedonya'da göreceli de olsa bir huzur ortamının oluşmasında etkili oldu¹³¹. Diğer taraftan hürriyet şenlikleri, Makedonya sorununun taraflarıyla İttihatçılar arasındaki ilişkilerin en iyi olduğu dönemdi. Bu durum tarafların bir uzlaşma temelinde görüşmelere başlamasında önemli bir etken oldu¹³².

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin¹³³, Makedonya'da bütün zorlukları, kin ve nefreti, keyfi uygulamaları ve eşitsizlikleri çözmek için söz vermesinden sonra çeteler silahları bırakarak şehirlere döndüler¹³⁴. Makedonya'da komitalar yeni rejime iltihak ederek legal siyaset yolunu seçtiler¹³⁵. Ayrılıkçı Makedonya komitaları, şehirlere dönmekte valiler tarafından karşılanmakta ve silahlarını teslim ederek artık bir Osmanlı gibi yaşamak istediklerini belirtmişlerdi¹³⁶. 29 Temmuz 1908'de 3. Ordu'dan Sadarete çekilen telgrafta Selanik'e ulaşan İslam, Bulgar ve Rum çete sayısının 200'e ulaştığı belirtiliyordu¹³⁷. Selanik bölgesinde, temmuz ayının sonuna kadar 25 Bulgar çetesi (308 adamıyla), Manastır vilayetinde 23 Bulgar çetesi (267 adamıyla), Kosova vilayetinde 22 Bulgar çetesi (213 adamıyla) silahlarını bırakarak teslim oldu. Kosova vilayetinde 7 Sırp çetesi (78 adamıyla), Selanik vilayetinde 1 Ulah çetesi (4 adamıyla), Manastır vilayetinde ise 1 Ulah çetesi (3 adamıyla) silahlarını bırakarak teslim oldu. Temmuz ayının sonuna kadar 788 Bulgar, 494 Rum, 78 Sırp, 7 Ulah olmak üzere toplam 1267

¹³⁰ Y. Doğan Çetinkaya, *Osmanlı Boykotu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 45.

¹³¹ *Neyyir-i Hakikat*, Numero:11, 29 Cemazi-yel Ahir 1326 (Hicri), 14 Temmuz 1324 (Rumi), s. 2.

¹³² Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 208.

¹³³ Cemiyetin Meşrutiyetin tekrar ilanından sonra ne zaman İttihat ve Terakki Cemiyeti adını kullanmaya başladığıyla ilgili kesin bir tarih olmamakla birlikte Tanin gazetesinin tarihlerinden takip edilebildiği kadarıyla Cemiyet, 28 Temmuz 1324 (Rumi) tarihli nüshasında Terakki ve İttihat ismini kullanırken bir gün sonraki nüshada İttihat ve Terakki ismini kullanmaya başlamıştır. Cemiyet 29 Temmuz 1324 tarihinden itibaren İttihat ve Terakki ismini kullanmaya başlamıştır. *Tanin*, Numero: 11, 9 Recep 1326 (Hicri), 29 Temmuz 1324 (Rumi), s. 4.

¹³⁴ Will S. Monro, *Bulgaria and Her People*, The Page Company, Boston, 1914, s. 94.

¹³⁵ Aram Andonyan, *Balkan Harbi Tarihi*, Zaven Biberyan (çev.), Sander Yayınları, İstanbul, 1975, s. 172.

¹³⁶ Şükrü Hanioğlu, "Osmanlılık", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye*, c. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1982, s. 392.

¹³⁷ *BOA, Y.PRK. ASK*, 259/32.

çeteci teslim oldu¹³⁸. Bu rakamlarda belirtilen sayılar, Osmanlı vatandaşı olan komitacılarıdır. Silahlarını bırakarak ülkelerine dönen komitacı sayıları Osmanlı arşiv belgelerine yansımamıştır. Douglas Dakin'e göre ise, ağustosun ilk haftasında 26 Yunan çetesi (217 kişi) ve 55 Bulgar çetesi (707 kişi) silahlarını bıraktı¹³⁹. Ağustos'un ilk haftasına gelindiğinde Makedonya'daki Bulgar, Rum ve Sırp¹⁴⁰ çetelerin önemli bir bölümü silah bırakmış bulunuyordu. Tanin gazetesinin 27 Temmuz 1324 (10 Ağustos 1908) tarihli haberine göre Kanun-i Esasi'nin ilanı üzerine 103 çete silahlarını teslim ederek faaliyetlerini durdurmuştu¹⁴¹. Makedonya Jandarma Tenkiset Şube Müdürü Miralay Bomak, Meşrutiyetin tekrar ilanından sonra Makedonya'nın durumu ile ilgili Tan gazetesi muhbirine verdiği beyanatta şunları söylemiştir: “*Siroz sancağında bu ana kadar ahali silahsız sokağa çıkamazken, şimdi tarlalar emniyet ve itimad ile çalışan işçilerle doludur. Haftada 20 cinayet işlenen bu sancak dahilinde 10 günden beri hiçbir cinayet meydana gelmedi... komitacıların büyük bölümü teslim-i silah etti...*”¹⁴². Burada en önemli konu teslim olan çetelerin silahlarının toplanmaması olmuştur. Bu durum çetelerin tekrar faaliyete başlamasını kolaylaştıran etken olacaktı.

Meşrutiyetin tekrar ilanı ile Yane Sandanski Nevrekop'a giderek faaliyetlerine son verdiğini açıklamış ve buradan hürriyet kutlamalarına katılmak için Selanik'e hareket etmişti¹⁴³. “Dağların Çarı” lakaplı Sandanski, 28 Temmuz'da Selanik'e vardı. Hotel d'Angleterre'nin balkonundan bir konuşma yaptı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlılığını bildirdi¹⁴⁴. Gelen komitacılar, İttihatçılar tarafından törenlerle karşılanarak şereflerine ziyafetler düzenlenmişti¹⁴⁵. Bununla birlikte Meşrutiyet ilan edildiği sırada Rum komitacıların yerel liderleri ve Atina komitesi operasyonlara devam etme eğilimindeydi. Rumlar, çete hareketine devam ettiler ve 18 Temmuz'da Rabiça

¹³⁸BOA, TFR-I-A, 39/3842; Tanin Gazetesine göre, Sırp komitacıları 14 voyvoda Üsküp'e giderek silahlarını teslim etmiştir. Bu voyvodalarla birlikte 700 Sırp çetecisi de silahlarını teslim etmiştir. Bkz. “Makedonya'da Sükun ve Asayiş”, Tanin, Numero: 12, 10 Recep 1326 (Hicri), 30 Temmuz 1324 (Rumi), s. 4.

¹³⁹Douglas Dakin, *The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913*, London, 1966, s. 382.

¹⁴⁰Sırp komitacıları yöneten şahıslardan bazıları Osmanlı Belgrad Sefaretine giderek ilan edilen meşrutiyetten dolayı Sefiri tebrik ettikten sonra Kumanova, Pirlape, Üsküp, Kalkandelen gibi şehirlerine döneceklerini ve yeni idareye bağlı kalacaklarını beyan ettiler. Sırp komitacıları bu beyandan sonra dönemlerine izin verilmesini istemişlerdir. Bkz. BOA, TFR-I-UM, 26/2561.

¹⁴¹Tanin, Numero: 9, 12 Recep 1326 (Hicri), 27 Temmuz 1324 (Rumi), 10 Ağustos 1908 (Miladi), s. 1.

¹⁴²Tan gazetesinden aktaran Tanin, Numero 12, 10 Recep 1326 (Hicri), 30 Temmuz 1326 (Rumi), s. 3.

¹⁴³BOA, A.MTZ (04), 169/53.

¹⁴⁴Mark Mazower, *Selanik Hayaletler Şehri 1430-1950*, Gül Çağalı Güven (çev.), Alfa Yayınları, İstanbul, 2013, s. 362.

¹⁴⁵Tanin, Numero:2, 5 Recep 1326 (Hicri), 30 Temmuz 1324 (Rumi), s. 4; *İttihat ve Terakki*, Numero: 2, 12 Recep 1326 (Hicri), 27 Temmuz 1324 (Rumi), 9 Ağustos 1908 (Miladi), s. 2.

köyünü basıp 25 Bulgar'ı öldürdüler. Rumların eylemlerinin devam etmesi üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti, Rumlara bir şeylerin değiştiği anlatmak için beyannameler ve muhtıralar gönderdi¹⁴⁶. İttihatçılar 23 Temmuz'da Manastır'da Rum Cemaati ve Rum komitasına verdikleri muhtırada şöyle diyordu: "...müsavat ve ittihad için Rum vatandaşlarımız tarafından kan dökülmesine kesinlikle izin verilmesin, Rum kardeşlerimiz bu maksad ile beraber bizimle beraber çalışsınlar, nitekim Bulgar kardeşlerimiz asar-ı faaliyetleri ve niyetleri ile maksad-ı ulviyemize olan meyl ve arzularını izhar eylediler. İttihad olmazsa bile Rumların bi-taraf kalarak kan dökülmesinin önüne geçmelerini insaniyet namına rica eyleriz... Rum çetelerinin ötede beride toplaşarak cins ve mezhep gayreti hatasıyla kan dökmelerini ve mümkün ise dağılmalarını veya şimdilik bi-taraf kalmalarını rica ederiz... Rabiça cinayetlerinin tekrar etmemesini Rum kardeşlerimizden rica eyleriz."¹⁴⁷ İttihatçılar, tek amaçlarının hürriyet ve müsavat olduğunu ve bütün Rumların buna iştirak etmeleri gerektiğini sürekli vurgulamışlardır. Rumlar, İttihatçıların ikna çabalarından sonra 4 Ağustos'tan itibaren bütün Rum çetelerine dağılma emri verdiler. Rum çeteleri, silahlarını bırakıp şehirlere dönmeye başladılar¹⁴⁸. Selanik vilayetinde 15 Rum çetesi (156 adamıyla), Manastır vilayetinde 24 Rum çetesi (338 adamıyla) teslim olmuştur. Osmanlı belgelerine Kosova vilayetinde teslim olan Rum çetesi yansımamıştır. Rum çetelerinin Kosova bölgesinde faaliyet göstermediği anlaşılmaktadır. Makedonya'daki Yunan çete hareketinin üyeleri bir süre yeni politik yaşama uyum sağlamaya çalıştılar¹⁴⁹.

Komitaların silahlarını bırakmasıyla milliyetçi rekabetin doğurduğu Makedonya sorununun çözümü için umutlu bir hava oluşmuştu¹⁵⁰. İttihatçılar, kutlamalar sırasında düşman tarafları barıştırarak Meşrutiyetin ilanından önce ulusal çatışmaları bitireceklerine dair verdikleri sözü tutmuş oldular¹⁵¹. Kardeşlik, uzlaşma ve barışa olan ilgi Makedonya'da çatışmaların bitmesinin en büyük nedeniydi. Çünkü İttihatçılar her türlü çatışmayı Makedonya politikası için zararlı görmekteydiler¹⁵². Yeni dönemin politik gelişmelerinde meşruti bir rejimin gereği olarak tüm etnik ve dini gruplar, siyasal

¹⁴⁶ Selanikli Şemseddin, *Makedonya-i Tarihçe-i Devr-i İnkılap*, İstanbul Matbaası, Dersaadet, 1324, s. 134; Andonyan, *a.g.e.*, s. 173.

¹⁴⁷ *Neyyir-i Hakikat*, Numero: 10, 25 Cemazi-yel Ahir 1326 (Hicri), 11 Temmuz 1324 (Rumi), s. 3.

¹⁴⁸ Andonyan, *a.g.e.*, s. 174.

¹⁴⁹ *BOA, TFR-I-A*, 39/3842.

¹⁵⁰ Aykut Kansu, "1908 Devrimine Doğru", *Radikal*, 19 Temmuz 2008, s. 10.

¹⁵¹ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 208.

¹⁵² Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 262.

yapılanma ve dönüşüm içerisinde politik faaliyetlerde bulunma imkanı yakalamıştı¹⁵³. Komitacılık siyasete evrilmiş ve komitacılar bir anayasal rejim altında siyasi metotlarla çalışmaya başlamışlardı¹⁵⁴. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tüm etnik gruplar etnik-politik kulüpler etrafında örgütlenmiş ve siyasi programlarını açıkça ortaya koymuşlardı¹⁵⁵.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Ağustos 1908'de Makedonya'daki tüm gruplarla Meşrutiyetin ilanından önce ve sonrasında başlattığı müzakereleri sürdürdü¹⁵⁶. İttihatçıların temel amacı Makedonya'daki unsurları müzakerelerle ortak bir zeminde buluşturarak imparatorluğun bu kronik sorununa çözüm üretmek ve Meclisin açılmasıyla uygulamaya geçirilmesi planlanan siyasi program üzerinde bir uzlaşma sağlamaktı. İttihatçılar, Meşrutiyetin ilanından sonra bütün milletlerin eski milli taleplerini unutmalarını beklemekteydiler.

2. İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN SORUNU ÇÖZME ÇABALARI

İttihatçılar için imparatorluğun en sorunlu ve müdahalelere maruz kalan bölgesi Makedonya'ydı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne göre, Rumeli vilayetleri Osmanlı hükümetinin bir Avrupalı devlet sayılması ve Avrupa düveli muazzaması arasında olması için oldukça önemli noktadaydı. Eğer Rumeli kaybedilirse Osmanlı Devleti bir Asyalı devlet ve hatta kabile görüntüsü kazanırdı. Bununla beraber Rumeli'nin elden gitmesiyle Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da hiçbir ehemmiyeti kalmayacaktı¹⁵⁷. Bu sebeple İttihatçılar, Makedonya sorununun bu haliyle devam edemeyeceğini biliyorlardı. Bu yüzden Osmanlı Devleti için kronikleşen bu sorunu çözerek hem devleti ayağa kaldırmayı hem de yabancı müdahalelere bir son vermeyi düşünüyorlardı. Bu bağlamda Meşrutiyet, Rumeli vilayetleri ve Osmanlı Devleti'ni böyle bir tehlikeden kurtarmak için ilan edilmişti¹⁵⁸. İttihatçılara göre, Meşrutiyetin tekrar ilanı ile

¹⁵³ Baran Hoccoğlu, *II. Meşrutiyette İktidar- Muhalefet İlişkileri 1908-1913*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 15.

¹⁵⁴ Dakin, *a.g.e.*, s. 382.

¹⁵⁵ Ahmet Yıldız, *Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 73.

¹⁵⁶ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 262.

¹⁵⁷ Hüseyin Cahid, "İttihad ve Terakki Cemiyeti Ne Yaptı?", *Tanin*, Numero: 1260, 16 Rebi'ül Evvel 1330 (Hicri), 21 Şubat 1327 (Rumi), 5 Mart 1912 (Miladi), s. 1.

¹⁵⁸ Hüseyin Cahit, "Rum-ili Vilayeti", *Tanin*, Numero: 802, 23 Zilkade 1328 (Hicri), 12 Teşrin-i Sani 1326 (Rumi), 25 Kasım 1910 (Miladi), s. 1.

Makedonya meselesi hallolmuştu. Onlara göre Makedonya’da artık milletin kontrolü sağlanmıştı ve bu durumdan anasır-ı muhtelif de memnundu¹⁵⁹.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Makedonya’ya ciddi bir toplumsal barış getirmek için çok önemli bir fırsat yakalandığını biliyordu¹⁶⁰. Rumeli’deki Bulgar, Rum, Sırp ve Ulahların şikayet ettikleri nokta, baskı ve zulümdü. Ülkenin her tarafında hüküm süren despotik rejim ortadan kalktığına Makedonya sorunu da ortadan kalkacaktı. Bu bağlamda İttihatçılara göre, aslında Makedonya sorunu yoktu¹⁶¹. Kuvvetli bir meşruti idare bu şikayetleri ortadan kaldırır ve yabancı müdahalesini de önlerdi¹⁶². Makedonya’da Meşrutiyetin ilanı ile sağlanan birlik, barış ortamının alt yapısını oluşturacaktı¹⁶³.

Makedonya çok yönlü bir çekişmenin ve çatışmanın merkezinde çok zor bir mesele idi. Makedonya Osmanlı Avrupası’ndaki Lübnan’dı¹⁶⁴. Meselenin çözümünün ne denli zor olduğunu bilen İttihatçıların en büyük iddiası Makedonya sorununu Osmanlı birliği lehine çözmektir¹⁶⁵. İttihatçılar, Makedonya sorununu Osmanlı Devleti’nin iç siyasi meselesi olarak gördüklerinden özellikle Meclisin açılmasından sonra daha aktif bir politika izlemeye başladılar.

2.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Makedonya’daki Gruplar İle Müzakereleri

Bu dönemde Meşrutiyetin yarattığı iyimser atmosferle İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Makedonya sorununda müzakereler yoluyla ortak bir anlayış oluşturarak çözüm üretme çabası önemli bir rol oynadı. Meşrutiyetin ilanından sonra Makedonya’daki devrimci komiteler yasal siyasi partilere dönüştüler. İç Makedonya Devrim Örgütü’nün (İMDÖ) sağcılarını Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri’ni, Sandanistler ve solcular Fedaratif Halk Partisi’ni ve Rumlar, Sırp ve Arnavutlar kendi meşrutiyet kulüplerini kurdular. Bu örgütler, Makedonya siyasi hayatının politik aktörleri haline gelerek 31 Mart Ayaklanması sonrasına kadar kendi taraflarının politik sözcüsü oldular. Bu dönemin temel özelliği İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Makedonya’daki halk grupları

¹⁵⁹ *Neyyir-i Hakikat*, Numero: 13, 6 Recep 1326 (Hicri), 21 Temmuz 1324 (Rumi), s. 1.

¹⁶⁰ *İttihad ve Terakki*, Numero:16, 19 Recep 1326 (Hicri), 31 Temmuz 1324 (Rumi), 13 Ağustos 1908 (Miladi), s.1.

¹⁶¹ Bayar, *a.g.e.*, c. I. , s. 30.

¹⁶² *Tanin*, Numero: 6, 9 Recep 1326 (Hicri), 24 Temmuz 1324 (Rumi), s. 1.

¹⁶³ *İttihad ve Terakki*, Numero:16, 19 Recep 1326 (Hicri), 31 Temmuz 1324 (Rumi), 13 Ağustos 1908 (Miladi), s. 1.

¹⁶⁴ Tunaya, *a.g.e.*, c. I, s. 510.

¹⁶⁵ Hacısalihoglu, *a.g.e.*, s. 220.

arasında yürütülen müzakerelerle sorunun çözülüp çözülmeyeceğiydi. Bu müzakereler aynı zamanda Makedonya'nın sorunu için İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileriye dönük bir politika oluşturmaya da zemin hazırladı. İttihatçılar, yaptıkları açıklamalarda sorunun özgürlük ve eşitlik temelinde ortadan kalkacağına inanıyorlardı. Sorunun müzakere yoluyla çözümü için anayasanın ilanından birkaç gün sonra İttihatçı liderler Talat, Enver, Rahmi ve Nazım Beyler Makedonya'daki Hıristiyan gruplarının temel görüşlerini öğrenmek için onları görüşmeye çağırdılar¹⁶⁶.

2.1.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Bulgar Örgütleri İle Müzakereleri

Meşrutiyetin ilanından sonra ilk müzakereler Bulgarlarla başladı. İttihatçılar İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) hem solcuları hem de sağcılarıyla müzakerelere başladılar. Bu bağlamda İttihat ve Terakki Cemiyeti merkezi ile Sandanistler arasında siyasi bir uzlaşma için müzakereler başladı. Aynı dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti, İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) sağcılarıyla da görüşüyordu. İttihatçılar, Makedonya'daki Bulgarların isteklerini öğrenebilmek için her iki tarafla da müzakerelerde bulundular¹⁶⁷. Makedonya'daki Bulgarlar ile Türkler arasında varılacak bir uzlaşma, devam eden çatışma ortamına köklü değişiklikler getirecekti. Bu yüzden İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Bulgar görüşmeleri Makedonya'daki diğer gruplara göre daha kapsamlı olmuştur¹⁶⁸. İlk görüşmeler İinden gazetesi Redaktörü Petko Pencev ve İMDÖ Merkez Komitesi Üyesi P. Hristov'un katılımıyla 13 Temmuz'da Manastır'da gerçekleştirildi. Bu görüşmelerden sonraki müzakereler için 5 maddelik bir uzlaşma metni hazırlandı. Daha sonra Pencev ve Hristov 15 Temmuz'da İttihat ve Terakki Cemiyeti Manastır şubesinin 3 üyesi eşliğinde genel merkez ile müzakereleri sürdürmek için Selanik'e geldiler¹⁶⁹.

Selanik'teki görüşmelerde ilk önemli adım İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) sağcılar tarafından 5 Ağustos 1908'de İttihat ve Terakki merkezine verilen mektupla başladı. Örgüt, bu mektupta Makedonya için özerk bir yönetim, Bulgarlar için siyasi özgürlük talep ediyordu. Bunu örgütün genel isteklerinin sıralandığı talepler izledi. Bu taleplerin en önemlileri, anayasanın yenilenmesi, Osmanlı idari yapısının ve Makedonya idaresinin adem-i merkezileştirilmesi, bir bölgede en çok konuşulan dilin

¹⁶⁶ Psilos, *a.g.e.*, s. 92.

¹⁶⁷ Vladan Georgevitch, *Türk Devrimi ve İstikbali*, Hulki Demirel (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 97.

¹⁶⁸ Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 231.

¹⁶⁹ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 231.

orada resmi dil olması, Türkçenin hükümet ve devlet daireleriyle ilişkilerde resmi yazışmalarla sınırlandırılması, tüm halkların ve dinlerin tam eşitliği, herkes için askeri hizmet, bölgede yaygın olan dilde eğitim yapan okulların açılması, siyasi tutuklular için af ve padişahın tahttan indirilmesiydi. İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) sağcılarını bu talepleri yerine getirilinceye kadar örgütlerini dağıtmayacaklarını ve silahlarını bırakmayacaklarını açıkladılar. Fakat İttihatçılar, bu taleplere hemen bir cevap vermediler. İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) sağcılarını taleplerinin ağırlığını fark ederek 10 Ağustos'ta İttihat ve Terakki Cemiyeti merkezine revize ettikleri yeni taleplerini iletiler. İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) sağcılarını yeni taleplerinde anayasal düzene bağlılıklarını belirttikten sonra, padişahın tahttan indirilmesi konusunda ısrarcı olamayacaklarını, belediye ve idare meclislerinin kurulması gerektiğini belirttiler¹⁷⁰. İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) sağcılarının taleplerindeki temel nokta Makedonya'da muhtariyet idaresinin tesis edilmesiydi. Sağcılarının yönetim ve politik talepleri İttihatçılarını memnun etmedi¹⁷¹.

İttihat ve Terakki Cemiyeti ile İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) sağcılarını arasındaki müzakereler devam ederken Sandanski, 18 Temmuz 1908 tarihinde İmparatorlukta tüm halklara yönelik manifestosunu yayınladı. Sandanski, bu manifestoda herkesi Jön Türk devrimini desteklemeye ve Balkan devletlerinden yapılan açıklamaları dikkate almamaya çağırıyordu¹⁷². Sandanski, Yeni Asır gazetesine verdiği beyanatta meşrutiyetten Bulgar halkının beklentileri konusunda şöyle diyordu: *"...Vatanın saadeti ve selametini temin edecek hürriyetin istihsal olunmasıyla beraber bütün vatandaşlar arasında bir ittihad husule gelmiştir. Eğer bahş olunan hürriyet ve müsavat-ı umumiye ciddi ve vasi olur ise yalnız ben değil bütün Bulgarlar vatanın istiklal ve saadet maksadını ve ittihadı bütün kuvvetleriyle muhafaza edeceklerdir. Bu hürriyet bize öyle bir güç bahş edecektir ki, Balkan ülkeleri bizden korkarak arz-ı takdirat ve ittifakımıza riayet edeceklerdir"*¹⁷³. Sandanski bu açıklamaları ile İttihatçıların saygınlığını kazanmıştı. Bu nedenle İttihatçılar, daha ılımlı gördükleri Sandanistleri desteklemeye başlamıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, İç Makedonya

¹⁷⁰ Hacısalıhoğlu, *a.g.e.*, s. 233-234.

¹⁷¹ Psilos, *a.g.e.*, s. 92; *Tanin*, Numero: 69, 12 Ramazan 1326 (Hicri), 25 Eylül 1324 (Rumi), s. 2.

¹⁷² Hacısalıhoğlu, *a.g.e.*, s. 235.

¹⁷³ *Tanin*, Numero: 8, 11 Recep 1326 (Hicri), 26 Temmuz 1324 (Rumi), s. 1.

Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) sağcılarını Makedonya'yı Bulgaristan'a bağlamaya çalışan Bulgar prensliğinin ajanları olarak görmekteydi¹⁷⁴.

İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Sandanistler arasındaki müzakereler 17/30 Temmuz'da başladı¹⁷⁵. Cemiyet, Sandanski ile masaya oturmakla yaklaşan seçimlerde Dahili Teşkilatı, kendi saflarına çekmeyi böylece Makedonya'da devam eden iç savaş ortamının bitmesini umuyordu¹⁷⁶. Söz konusu görüşmeler için Sandanistler, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bir program tasarısı ve deklarasyon sundular: Deklarasyonun 1. maddesinde; eski düzen kalıntılarının temizlenmesi, anayasal düzenin kurularak Makedonya ve Edirne'nin Osmanlı hakimiyetinde kalması gerektiği belirtiliyordu. Sandanistlerin siyasi alanda Osmanlı toprak bütünlüğü içerisinde çözüm araması İttihatçıların sempatisini kazanmalarını sağlamıştı. 2. maddesinde; Osmanlı Devleti'nin her vilayet, kaza ve belediyesine bölgesel ve mahalli muhtariyet tanınması gerektiği belirtiliyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu nedeniyle Makedonya için bir otonominin mümkün olmadığı ifade edilmekteydi. Fakat Makedonya için bir yerel öz yönetim vurgulanmıştı. 3. maddesinde; herkese seçme ve seçilme hakkının tanınması gerektiği belirtilmekteydi. 4. maddesinde; siyasi görüşleri yüzünden kimsenin baskı görmemesi ve sürgün edilmemesi gerektiği belirtiliyordu. 5. maddesinde; mevcut ırk, dil ve din imtiyazları kaldırılmalı, kamu yaşamı laikleştirilmeliydi. 6. maddesinde; eğitim ve ilköğretim herkesin anadilinde yapılmalı ve zorunlu olmalı, vergilerin vilayetlere harcanması gerektiği belirtilmişti¹⁷⁷. Sandanistlere göre; küçük çocuklar, ana lisanlarını kendi ibtida-i mekteplerinde öğrenmeliydiler. Bu mekteplere muallim yetiştirmek içinde Bulgar Dar-ül Muallim'i açılmalıydı. Bunun yanında Bulgarların siyasi ve iktisadi hayata iştirakleri için Türkçe de öğretilmeliydi¹⁷⁸. 7. maddesinde; Türk ordusu, Makedonya'da silahlanmış yerli halk kitlesi ile değiştirilmeliydi. Askerlik süresi iki yıl, herkes için zorunlu olmalı ve herkes yaşadığı mahalde askerlik görevi yapabilmeliydi. 8. maddesinde; toprak reformu yapılmalı, araziler kamulaştırılarak köy halkına dağıtılmalı ve vergi sistemi değişmeliydi¹⁷⁹. İttihat ve Terakki Cemiyeti

¹⁷⁴ Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 235.

¹⁷⁵ Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 240.

¹⁷⁶ Kansu, *a.g.e.*, s. 231.

¹⁷⁷ Yusuf Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü*, c. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 214-215; Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 241.

¹⁷⁸ *İttihat ve Terakki*, Numero: 1, 9 Recep 1326 (Hicri), 24 Temmuz 1324 (Rumi), 20 Ağustos 1908(Miladi), s. 3.

¹⁷⁹ Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 214-215; Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 241.

liderleri, bu programın 2., 3., 7. ve 8. maddelerinin gerçekleştirilemeyeceğini bildirdiler¹⁸⁰. Sandanistler Makedonya sorununun çözümünü İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne sundukları bu programda görmekteydiler. Sandanski, özellikle yerel yönetimlere geniş çaplı özerklik konusunun İttihatçıların programlarına eklenmesi durumunda silah bırakmaya hazır olduğunu ilan etti. Ağustos ayının ortalarına kadar devam eden müzakerelerde kesin sonuca ulaşılamasa bile Sandanski, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yeni öneriler sundu. Bu öneriler arasında Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında çıkabilecek bir savaşta Sandanski ve emrindekilerin Bulgaristan aleyhinde savaşması da vardı. Taraflar arasındaki görüşmelerden kesin bir sonuç çıkmasa bile, İttihatçılar ve Sandanski arasındaki işbirliği devam etti¹⁸¹. Bu görüşmelerden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti Santralistlerin faaliyetlerine belli bir dereceye kadar müsaade gösterdi, hatta destekledi¹⁸². Bu grubun önderlerine kaplıca gibi işlerde imtiyazlar verilirken, üyelerinden bazıları ise devlet memuriyetlerine alındı. Sandanski'ye Demirhisar – Menlik kazaları arasında meşhur “Manikostina” Ilıcalarının işletim hakkı ve Paniça ile Razlık ormanlarından ağaç kesme imtiyazı verildi¹⁸³. İttihatçılar ve Santralistler arasındaki ilişkiler Virhovistleri daha çok Bulgaristan'a yaklaştırarak radikalleştirmiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Sandanistleri desteklemesi ve onlara önem vermesi hem Virhovistleri hem de Bulgaristan'ı rahatsız etmişti. Virhovistler, Sandanski ve adamlarına orman ve kaplıcalarda ayrıcalık verilmesi ve uygun işlerde istihdam edilmeleriyle hükümetin tarafsızlığını kaybettiğini düşünüyorlardı¹⁸⁴. Özellikle Virhovistlerin bu rahatsızlıklarını basın yoluyla dile getirmeye başlaması üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik merkezi basın yoluyla yaptığı açıklamalarda Sandanski'ye, Virhovist liderlere yaptıkları muameleden başka bir şey yapmadıklarını belirtmişti¹⁸⁵. Bulgaristan'a yaslanan Virhovistler ise Osmanlı Meclis-i Mebusan açılana kadar silahlı aktivitelerini askıya almış, fakat Makedonya'daki lider ve militanlarının

¹⁸⁰ Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 217.

¹⁸¹ *Tanin*, Numero: 347, 4 Şaban 1327 (Hicri), 7 Ağustos 1325 (Rumi) , 20 Ağustos 1909 (Miladi); Kansu, *a.g.e.*, s. 231-234.

¹⁸² Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 262.

¹⁸³ İrtem, *a.g.e.*, s. 229.

¹⁸⁴ *BOA, DH. SYS*,78/3-11.

¹⁸⁵ *İttihad ve Terakki*, Numero: 20, 12 Şaban 1326 (Hicri), 26 Ağustos 1324 (Rumi), 8 Eylül 1908 (Miladi), s. 2.

pozisyonlarını yeniden düzenlemişti¹⁸⁶. Bulgarlar ile yapılan bu görüşmelerde İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafların görüş ve taleplerini öğrendikten sonra 5 Ağustos 1908 tarihinde siyasi programını hazırlayarak taraflara gönderdi. Cemiyet bu programın Meclisin açılmasından sonra uygulanacağını ilan etti.

Müzakereler devam ederken Bulgarlar, Makedonya’da örgütlendiler. Meşrutiyetin ilanının ardından ülkenin dört bir yanında cemiyet ve kulüpler kurulmuştur. Osmanlı’da dernek kurma hak ve özgürlüğü 1908’le birlikte gündeme gelen siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel dönüşümlerin sonucudur¹⁸⁷. Bu dönüşümden Makedonya da etkilenmiş, halk grupları siyasi ve toplumsal görüşlerini siyaset yoluyla dile getirebilmek için meşrutiyet kulüplerini kurmuştur.

Meşrutiyetin ilanından sonra Makedonya Bulgarları örgütlenmeye hız verdiler. Bulgar komitesi Santralistler ve Virhivistler olmak üzere iki fırkaya ayrılmıştı. Virhivistler’in maksadı Makedonya’nın Bulgaristan’a ilhakı idi. Virhivistler, Meşrutiyetin ilanından sonra Bulgaristan’ın Makedonya meselesine müdahale etmesine imkan kalmadığını anlayınca, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile görüşerek ittihad katılmaya çalışmışlardır. Santralistler ise Makedonya meselesine Bulgaristan’ın müdahalesini kabul etmeyerek özerk bir Makedonya düşüncesini savunmuşlar, fakat bu gerçekleşmezse Santralistlerin amacı bağımsız Makedonya için mücadele etmektir. Sandanski’nin önemli adamlarından Radolf Efendi, Santralistlerin amacını şöyle açıklamıştır: “... *İki sene evvel teşekkül eden bu fikranın esas maksadı, Makedonya’da cins ve mezhebi umum tebaa hakkında ıslahat esasiye ircasısını talep eylemekten ibarettir...*”¹⁸⁸. Santralistlerin bu düşünceleri devrimden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti ile işbirliği yapmalarını kolaylaştırmıştır¹⁸⁹. Çünkü İttihatçılar, İç Makedonya Devrim Örgütü’nün (İMDÖ) sağcılarını temsil eden Virhivistleri daha radikal ve ayrılıkçı olarak görüyorlardı.

Meşrutiyetin ilanını takip eden günlerde İç Makedonya Devrim Örgütü’nün (İMDÖ) sağcılarını Bulgar Meşrutiyet Kulüplerini, solcuları –Sandanistler- ise Cemiyetler Kanunu’ndan sonra Fedaritif Halk Fıkrasını kurdular. İç Makedonya Devrim

¹⁸⁶ Psilos, *a.g.e.*, s. 93.

¹⁸⁷ Zafer Toprak, “1909 Cemiyetler Kanunu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye*, c. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1982, s. 205.

¹⁸⁸ *İttihad ve Terakki*, Numero:1, 9 Recep 1326 (Hicri), 24 Temmuz 1324 (Rumi), 20 Ağustos 1908 (Miladi), s. 3.

¹⁸⁹ *Yeni Asır*, Numero: 325, 23 Recep 1326 (Hicri), 8 Ağustos 1324 (Rumi), 20 Ağustos 1908 (Miladi), s. 2.

Örgütü'nün (İMDÖ) sağcıları, 17 Ağustos 1908 tarihinde Bulgar Kız Lisesi'nde toplanarak Bulgar Meşrutiyet Kulübünü kurdular¹⁹⁰. Bulgar Meşrutiyet Kulübünün hazırladığı programın başlıca önemli noktaları şunlardı: birincisi, usul-ü meşrutiyet dairesinde Makedonya'daki Bulgarların terbiye-i medeniye ve siyasiye ve Kanun-i Esasi'nin 108. Maddesince kabul edilen “Tevsi-i Mezuniyet”¹⁹¹ kaidesine tevfikan idare-i mahalliyenin tevsi-i hukuk ve vezaifi, ikincisi, Devlet-i Osmaniye'nin terakkisi, üçüncüsü, Bulgar ahalsininin iktisadi bakımdan gelişmesini sağlamak için Rumeli vilayetlerinde böyle kulüpler oluşturmaktı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Bulgar Meşrutiyet Kulübünün programıyla ilgili olarak meşrutiyet dairesinde çalışacak her siyasi fırkaya destek olunacağını beyan etti¹⁹². Bulgar Meşrutiyet Kulübü o güne kadar faaliyette bulunan çetelerin yerini aldı. Kulübün hedefleri öz yönetim ve Bulgar halkının kültürünün korunmasıydı. Bu kulüp Selanik'te “Otoçeşto” adında bir gazete çıkarmaya başladı¹⁹³.

Bulgar kulüpleri Virhovistlere bağlı olarak ve Bulgaristan'dan aldığı talimatlarla faaliyetlerini sürdürmüştür. Kulüpler kongresi 1908 yılında Selanik'te toplanmış ve kulüpler federatif bir yapı içinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeden sonra kulüpler merkez büroya bağlanmış ve genel başkanlığına da Karayovof getirilmiştir¹⁹⁴. Bulgaristan hükümetiyle kulüpler arasındaki koordinasyonu sağlamak için gönderilen Karayovof, aynı zamanda Bulgar hükümetinin temsilcisiydi. Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri, Makedonya Bulgarları arasında bir bütünlük sağlayarak ilhak idealini canlı tutmaya çalışmıştır¹⁹⁵. Eylül ayında toplanan kongrede Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri Birliği tarafından Meclis-i Mebusan'da takip edilecek bir siyasi programda hazırlanmıştır¹⁹⁶. Eylül ayının sonunda basına yansıyan bu program da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, Makedonya'nın muhtariyeti konusunda komitenin yaptığı müracaatı reddetmesinden dolayı tepkisi de dile getirilmiş ve mücadeleye devam kararı alınmıştır. Bulgar merkez komitesi, bu mücadele için yeni bir komita kurmuştur. Bulgar

¹⁹⁰ Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 228.

¹⁹¹ Tevsi-i me'zuniyet: yetki genişliği anlamına gelmektedir. Bkz. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995, s. 1103.

¹⁹² *İttihat ve Terakki*, Numero: 7, 23 Recep 1326 (Hicri), 7 Ağustos 1324 (Rumi), 20 Ağustos 1908 (Miladi), s. 3.

¹⁹³ Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 243.

¹⁹⁴ Tunaya, *a.g.e.*, c. I, s. 519.

¹⁹⁵ *FO.*, 195/2329, s. 60.

¹⁹⁶ Hüseyin Cahid, “Bulgarların Programı”, *Tanin*, Numero: 61, 4 Ramazan 1326 (Hicri), 17 Eylül 1324 (Rumi), s. 1.

merkez komitesi çete ve komita yapılanmasını yeniden düzenleyen 15 maddelik bir program hazırlayarak üyelerine göndermiştir¹⁹⁷.

Yeni rejimi destekleyen sol kanat içinde ise örgütsel bir bütünlük yoktu. Mücadelelerine iki ayrı grup ve yayın organıyla devam ettiler. Santralistler Selanik, Serez ve Üsküp'te örgütlenmişlerdi¹⁹⁸. Serez'de Konstitsion Zarya, Selanik'te ve Ustrumca'da Edinstvo gazeteleri, Santralistlerin en önemli yayın organlarıydı¹⁹⁹. İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu gazetelerin finansmanında Santralistlere destek olmuştur. İttihatçılar Sandanski grubuyla yakın işbirliği ve ittifak sayesinde Bulgar Cemaati üzerinde etkinlik kurmaya çalıştı. Bu iki ayrı grup, Sandanski ve Çerneviyef'in fırkaları birleşerek 3 Ağustos 1909 tarihinde Fedaratif Parti'yi resmen kurdular²⁰⁰. Partinin programında anayasa özgürlüğü, ülkenin federatif bir şekilde yönetilmesi, toprak reformunun gerçekleştirilmesi gibi maddeler vardı²⁰¹. Fırkanın resmi yayın organı olarak Narodina gazetesi çıkarılmaya başlandı. Fırkanın siyasi amaçları şu şekilde açıklanmıştı: Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü için çalışmak, meşrutiyet idaresinin korunması ve devamını sağlamak²⁰². Meşrutiyetin ilanından sonra Santralistlerin tarihsel gelişimleri şu şekilde tasnif edilebilir: 1. dönem Meşrutiyetin ilanından sonraki İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) sağcılarında kopuş, 2. dönem 1909 Ocak –Ağustos ayları arasında yükselme, 3. Dönem Ağustos 1909 – Ocak 1910 Bulgar Federatif Partisi²⁰³, 4. dönem 1910 yılıyla birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti politikalarına muhalefet ve kopuş dönemidir. Bulgar cemiyet, kulüp ve

¹⁹⁷15 maddelik Bulgar ihtilal programında özetle şu maddeler yer almaktadır; 1. Madde: Mücadele kumandanlarının yerlerini terk etmemesi, daima köylerde gezerek ahaliye mücadele fikrini takviye etmeleri, 2. Madde: Çete efradından kalanların hanelerine izam kılınması, çete efradında bulunan silahların depolanması, 4. madde: Her kim silahını hükümete teslim ederse silahtan mahrum bırakılacak ve en şiddetli cezaya çarptırılacaktır. Silahlar son derece gizli bir şekilde korunacak, 5. madde: Komita evrak ve muhaberati gizli yerlerde muhafaza edilecektir, 10. Madde: Ahaliye yapılacak zulümler Genç Türk komitesine bildirilecek, 11. Madde: Komite Manastır, Selanik ve Üsküp'te olduğu gibi sair kazalarda da Kanun-i Esasi kulüpleri teşkili için teşebbüsatta bulunulacaktır. Bu kulüpler Bulgar milletinin siyasi mücadelesine rehber olacaktır. Bu kulüplerle komite irtibat halinde bulunarak, ihtilal vazifesine hazır olacaktır, 15. Madde: Meclis-i Mebusan azasının intihabında Bulgar komitesi ve Bulgar ahaliyi hazır bulunacaktır. Bkz. *Tanin*, Numero: 69, 12 Ramazan 1326 (Hicri), 25 Eylül 1324 (Rumi), s. 3; "Bulgar Merkez Komitesinin Hafif Programı", *Tanin*, Numero: 54, 27 Şaban 1326 (Hicri), 10 Eylül 1324 (Rumi), s. 8.

¹⁹⁸ *FO.*, 195/2329, s. 60.

¹⁹⁹ Fikret Adanır, "Makedonya Sorunu ve Dimitar Vlahof'un Anılarında II. Meşrutiyet", *Birikim Dergisi*, S. 9, İletişim Yayınları, İstanbul, 1979, s. 18.

²⁰⁰ *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 125, 11 Muharrem 1327 (Hicri), 25 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), s. 8.

²⁰¹ Corce Vasilyeviç, "Makedonya'da Halk Federatif Partisi'nin Genç Türk Devrimindeki Rolü 1908-1909", *X. Türk Tarih Kongresinden Ayı Basım*, TTK Yayınları, Ankara, 1993, s. 1235.

²⁰² *Şuray-ı Ümmet*, Numero:125, 11 Muharrem 1327 (Hicri), 25 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), s. 8.

²⁰³ Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 218.

partilerinin ortak noktası - İç Makedonya Devrim Örgütü (İMDÖ) ve federalistlerin-adem-i merkeziyet ve self-determinasyonu desteklemeleriydi²⁰⁴.

2.1.2. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Rum Örgütleri İle Müzakereleri

Meşrutiyetin ilk aylarında Rumların politik eylemlerindeki temel yaklaşımlar, Bulgar karşıtı güçlü duygularla belirlenmişti. Rum cemaatleri ve kilise kuruluşları, Rum Patrikhanesi'nin geleneksel ayrıcalıklarını korumaya, Makedonya'daki kilise ve okulları da Bulgar ve diğer etnik gruplardan korumaya çalışıyorlardı²⁰⁵. Rumların temel kaygısı, yeni rejimle ilişkilerinde cemaatlerinin geleneksel ayrıcalıklarını kaybetmekti²⁰⁶. Ayrıca İttihatçıların Osmanlı İmparatorluğu'nu geri kalmışlıktan kurtarmaları Yunan hedeflerinin –Helenizm- sonu anlamına gelebilirdi. Manastır Yunan Konsolosu Jön Türk komitasının zaferini ulusal bakış açısından faydasız olarak görüyordu²⁰⁷. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Rumlar arasında Meşrutiyetin ilanı öncesinde yaşanan soğukluk, Meşrutiyetin ilanı sonrası her iki taraf arasındaki anlaşmazlıkların temel nedenlerinden birisi olmuştur. Bu güvensizlik ortamı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Rumlar arasında başlayacak olan görüşmeleri de olumsuz etkiledi. Cemiyet ile Rum tarafı arasındaki görüşmeler 1908 Ağustos'unun başında Selanik'te, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin temsilcileriyle Yunan Başkonsolosu Kanellop'un buluşmasıyla başladı. Enver Bey ve Nazım Bey bu ilk görüşmede İttihatçıların patrikhane okullarına ve kiliselerine dokunmayacaklarının teminatını verdiler. Bunu izleyen günlerde görüşmelere Rahmi Bey'in Yunan Konsolosu ile yaptığı görüşmeyle devam edildi²⁰⁸.

Makedonya'daki Rumlar isteklerini bir program olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik Merkezi Umumisi'ne teslim ettiler²⁰⁹. Rumlar bu programda; Kanuni Esasi'nin tadili, seçim kanununun ekalliyetin Meclis-i Mebusan'da vekil bulundurabilecek şekilde tadili, resmi belgelerde ve mahkemelerde Rumcanın kullanılması, eğitim ayrıcalıklarının devam etmesi, bölgelerin yeniden düzenlenmesi, Rum milleti için patrikhanenin imtiyazına ve ondan oluşan hukukuna riayet edilmesini

²⁰⁴ Basil C. Guanani, "National Claims; Conflicts and Developments in Macedonia 1870-1912", *Macedonian – Heritage*, May 2012, s. 201.

²⁰⁵ Hasan Taner Kerimoğlu, *İttihat- Terakki ve Rumlar 1908-1914*, Liberte Yayınları, İstanbul, 2002, s. 91.

²⁰⁶ Fevzi Demir, *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1912*, İmge Yayınları, Ankara, 2007, s. 84.

²⁰⁷ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 55.

²⁰⁸ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 253.

²⁰⁹ Kansu, *a.g.e.*, s. 224.

istediler. İttihatçılar programın Kanun-i Esasi'nin tadili ve seçim kanununun tadili gibi maddelerine karşı çıkmamakla beraber itiraz noktaları patrikhane imtiyazları ve bundan oluşan hukukun korunması meselesiydi. Onlara göre, Kanun-i Esasi'nin tadilinde hareket noktası hak ve adalet olmalıydı. Aksi taktirde anayasa cemaat ve mezhep ihtilaflarını teşvik için değiştirilmemeliydi. “*Kanun-i Esasi Ermeni'nin, Bulgar'ın, Türk'ün hukukunu temine yeterli de Rumların hukukunu temine mi کافی değil?*” Hiçbir fert diğerine göre fazla imtiyaza sahip olmamalıydı²¹⁰. Rumların diğer anasırlardan fazla imtiyaz talep etmeleri müsavat, uhuvvet ve adalete aykırı bir durumdu²¹¹. İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Meşrutiyet döneminde patrikhane gibi devlet ve vatandaş arasındaki aracı kurumları kaldırmayı amaçlıyordu²¹². Patriğin sadece dini hayat ile ilgilenmesi isteniyordu. Bu sebeple Meşrutiyetin ilanından bir süre sonra yeni rejimin gereği olarak tebaanın eşitliğine aykırı olduğu gerekçesiyle patriğe, sürekli olarak sahip olduğunu iddia ettiği sözde idari ve hukuki yetkilerinin devam ettiremeyeceği bildirildi. Patrik ise Fatih Sultan Mehmet zamanından beri kullandıkları imtiyazlardan vazgeçmeyeceklerini bildirdi. Talat Paşa ise Patriklik makamının sadece dini yetkilere sahip olduğunu belirtti²¹³.

İttihatçılar ve Rumlar arasındaki bu tartışmalar devam ederken ağustos ayının sonunda Rumlar, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni Bulgarları desteklemekle suçladı²¹⁴. Bu suçlamalarda temel nokta Bulgar heyeti merkeziyesiyle yapılan müzakereler ve Bulgar komitalarının köylerde serbestçe dolaşmakta olduğu şeklindeydi. İttihat ve Terakki Cemiyeti, söz konusu haberleri kendi matbuatında tekzip etmiş, Bulgar ve Rum komiteleri arasında hiçbir ayırım göz etmeyip her iki tarafla eşit şartlarda müzakere ettiğini belirtmiştir²¹⁵. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Rumlar arasındaki temel anlaşmazlık noktası Patrikhanenin imtiyazları ve bundan doğan haklar meselesiydi. Bu tartışma konusu Meşrutiyet Dönemi'nde İttihatçı-Rum ilişkilerini belirleyen temel etken

²¹⁰ Hüseyin Cahid, “Rumların Programı”, *Tanin*, Numero: 34, 7 Şaban 1324 (Hicri), 21 Ağustos 1324 (Rumi), s. 1.

²¹¹ Hüseyin Cahid, “Rumların Programı”, *Tanin*, Numero: 35, 14 Şaban 1324 (Hicri), 27 Ağustos 1324 (Rumi), s. 1.

²¹² Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 320.

²¹³ Bülent Arı, *Fener Rum Patrikhanesinin Siyasi Faaliyetleri*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 36.

²¹⁴ Kansu, *a.g.e.*, s. 245.

²¹⁵ *İttihad ve Terakki*, Numero:5, 19 Recep 1326 (Hicri), 3 Ağustos 1324 (Rumi), 16 Ağustos 1908 (Miladi), s. 3.

olmuştur. Diğer taraftan İttihatçılar ve Rumlar arasındaki ilişkiler Girit sorunu ve Osmanlı-Yunan ilişkilerinin gölgesinde gelişmiştir.

Meşrutiyetin ilanından sonra Rum örgütlenmesinde, 1908 yılı başlarında Suliotis- Nikolaidis ve I. Dragumis tarafından kurulan “Konstantininiye” adlı gizli örgüt önemli rol oynadı. Bu örgüt, Meşrutiyetin tekrar ilanından sonra Rumların siyasi örgütü olan Rum Politik Derneği’ni kurdu. Rum Politik Derneği, Patriklik, Yunan Konsolosları ve Panhelenist Örgüt’ün yanında yardımcı bir rol oynadı. Rum Politik Derneğinin İstanbul’da kurulmasından sonra Makedonya kentlerinde Politik derneğin şubeleri açıldı²¹⁶. Bu örgütün Selanik, Serez, Demirhisar, Ustrumca, Manastır²¹⁷, Florina, Kavala, Cuma-Bala gibi yerleşim yerlerinde cemiyetin şubeleri kuruldu. Selanik şubesine Karagözi, Manastır şubesine ise Doktor Kostakis ve Ulah kökenli Nicota başkanlık ediyordu. Rum Kulüplerinin temel amacı üç Makedon vilayetinde Helenizm propagandasına katkıda bulunmaktı²¹⁸.

Meşrutiyetin ilanından sonra Makedonya’da Rum örgütlenmesinde önemli rol oynayan ve silahlı mücadeleyi örgütleyen Panhelenist örgüt, P. Danklis önderliğinde üç subay tarafından kuruldu. Bu örgüt, doğrudan Yunan hükümeti tarafından finanse edilerek silahlı mücadele için gerekli silahları hükümetten alıyordu²¹⁹. Makedonya’daki Yunan mücadelesinin temelini Yunan elçilik çalışanları, Yunan subaylar, öğretmenler oluşturuyordu. Bu mücadelede Fener Rum Patrikhanesi’nin temsilcileri önemli destek sağlıyordu²²⁰. Panhelenist örgüt, 1909 Haziranı’nda Girit sorunu yüzden Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında savaş tehlikesi belirince Osmanlı topraklarında çeteler oluşturmaya başladı. Bu örgüt Yunanistan’da yeni kurulan hükümetin talimatıyla askerlerini 1909 yılı sonlarında geri çekti²²¹.

2.1.3. İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Sırp Örgütleri

Meşrutiyetin tekrar ilanından sonra Sırp devrimci komitacıları, Makedonya’dan Sırbistan’a çekildi. Bundan sonra Osmanlı Sırpı İttihatçılarla iyi ilişkiler kurmaya ve kendilerine Makedonya’da daha iyi pozisyon sağlamaya çalıştılar²²². Meşrutiyetin

²¹⁶ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 255.

²¹⁷ Manastır’da Rum Meşrutiyet Kulübü kasım ayının başında kuruldu. Bkz. *İttihad ve Terakki*, Numero:46, 22 Şevval 1326 (Hicri), 3 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 16 Kasım 1908 (Miladi), s. 4.

²¹⁸ Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 200; Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 114.

²¹⁹ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 255.

²²⁰ Vakadapolulosa, *a.g.e.*, s. 262.

²²¹ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 255.

²²² Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 196.

ilanından bir hafta sonra Sırbistan-Osmanlı hükümetleri arasında iyi ilişkiler kurulmasıyla, 15 Sırp- Makedon çete lideri Sırbistan'ı ziyaret eden Dışişleri Bakanı Fethi Paşa'yı ziyaret etti. Sırp – Makedon liderler, Makedonya'ya geri dönmeyecekleri ve yeni rejimin başarılı olması için çalışacakları konusunda güvence verdiler²²³.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp'ların politik yaşam merkezi Üsküp'tü. Meşrutiyetin ilanından sonra Sırp liderler 10-13 Ağustos 1908 tarihleri arasında Üsküp'te yaptıkları toplantıda, anayasal yaşam ve sivil özgürlük için Sırp Demokratik Birliği'ni kurdular. Sırp Demokratik Birliği 11 Ağustos 1908 tarihinde yayınladığı beyanname: "*Sırp'ların çetecilikten vazgeçtiği, anayasal düzenin sağladığı şartlarda siyasi faaliyet yürüteceği ve Osmanlı Devleti'nin bütünlüğü için çalışacağı*"²²⁴ belirtiliyordu. Sırp Demokratik Birliği'nin başkanlığına eski voyvoda Boğdan Radenkoviç getirildi. Birlik, Kosova, Manastır ve Selanik'te de şubeler kurdu. Birliğin en önemli organı şubelerde halkın oylarıyla seçilen üyelerin oluşturduğu genel meclisti²²⁵. Birlik 1909'un sonuna kadar Makedonya'da toplam 20 nahiyeye şubesi kurdu²²⁶. Sırp Demokratik Birliğinin resmi yayın organı Sırpça Vardar gazetesi idi²²⁷.

Sırp Demokratik Birliği, 23-25 Ağustos tarihleri arasında Üsküp'te toplanarak bir beyanname yayınladı. Bu beyanname: "*Vatanımızda anayasanın tekrar yürürlüğe girmesi ile her yönde sükûnet içinde gelişme ve din ya da millet ayrımı olmaksızın bütün vatandaşların ilerlemesi için ön koşullar oluşmuştur. Biz, Osmanlı Sırp'ları şimdiye kadar sürdürmeye zorlandığımız silahlı mücadele için bir devrimci örgüte sahiptik. Fakat bu örgütlenme bugünkü şartlara artık uymamaktadır. Mücadele ile kazanılmış anayasanın ilerideki gelişmeler için yeterli ve sürekli bir garanti temin ettiği kanaatiyle devrimci örgütlenmeye bir son verip bir Sırp Demokratik Birliği'nin kurulması için başvuruda bulunduk. Bu birliğin temel prensibi Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünün muhafaza edilmesi*"²²⁸ gerektiği belirtiliyordu. Sırp'ların temel talepleri kendilerine resmen Sırp denilmesi, Rum Patrikhanesi'ne tanınmış imtiyazların Sırp metropolitlerine de tanınması, halka okullarda Sırp öğretmen tercih hakkının

²²³ Psilios, *a.g.e.*, s. 145.

²²⁴ *The Serbian Questions in The Balkans*, University of Belgrade, Publisher Faculty Of Georapy, Belgrad, 1995, s. 8.

²²⁵ Fahriye Emgili-Mustafa Kahramanyol, *Sırbistan'ın Osmanlı Topraklarındaki İstihbarat ve Teşkilatlanma Çalışmaları (1898-1912)*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2012, s. 195.

²²⁶ MMZC, D. I.İ. S. I, c. I, 10 Kanun-i Evvel 1324, s. 32-33; *Tanin*, Numero: 35, 8 Şaban 1326 (Hicri), 22 Ağustos 1324 (Rumi), s. 3; Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 197.

²²⁷ Georgevitch, *a.g.e.*, s. 111.

²²⁸ Georgevitch, *a.g.e.*, s. 111.

verilmesiydi²²⁹. Sırpların, İttihatçılardan en büyük beklentisi Makedonya'daki hukuklarının korunması ve sivil özgürlüktü.

Sırp Demokratik Birliği 2-11 Şubat 1909'da Selanik'te yaptığı birinci kongrede adını Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Sırp Halkının Organizasyonu olarak değiştirdi. Organizasyon programı Vardar gazetesinde yayınlandı. Kosova valiliği bu organizasyon merkez heyetinin Osmanlı Devleti'nde Sırp'lar için bir meclis-i milli halini almaya başladığını belirterek nasıl bir işlem yapılması gerektiğini Rumeli Müfettişliği'ne sormuştur. Rumeli Müfettişliği'nin konuyu İstanbul'a iletmesi üzerine Meclis-i Vükela aldığı kararda adı geçen kulübün programında kanun ve yönetmeliklere aykırı bir durum var ise kapatılması gerektiğini belirtmiştir²³⁰. Bu birlik, Cemiyetler Kanunu ile kapatılınca örgütün adı 1910'da Osmanlı Sırplarının Eğitim ve Hayırsever Teşkilatı'na dönüştürüldü²³¹.

2.1.4. Diğer Gruplar

Meşrutiyetin tekrar ilanından sonra Ulahlar, ağustos ayının ilk haftasında taleplerini İttihat ve Terakki Cemiyeti merkezine ilettiler. Ulahlar, bağımsız bir ruhani başkan liderliğinde ayrı bir Ulah kilisesinin kurulması, kendi eğitim kurumlarına izin verilmesi, kazalar için öz yönetim talep ediyorlardı²³². Ulahlar, Meşrutiyet Kulüplerini ancak 1909 yazında kurabildiler. Manastır'da Osmanlı Ulah Kulübü kuruldu. Ulahlar özellikle Patrikhanenin baskılarından dolayı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden yardım istediler²³³. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin desteği ile birlikte Ulahlar taleplerini doğrudan daha açık bir şekilde dile getirmeye başlamışlardır²³⁴. Ulahlar, Muallim Heyeti adlı bir kulüp kurdular. Heyet, yaptığı açıklamada tek amaçlarının ilim ve maarif olduğunu belirtmiştir. Heyet, Ulahların kendi dilleriyle eğitimi konusunda Patrikhaneye karşı halkı örgütlemiş ve mücadele etmiştir²³⁵.

Arnavutlar ise Makedonya'da ve Arnavut kentlerinde örgütlenmeye başladılar. Manastır, Üsküp, Gjirokatra (Ergri Kastri), İşkodra, Görice'de Başkim Kulüpleri

²²⁹ Tunaya, *a.g.e.*, c. I, s. 545.

²³⁰ *BOA, TFR-I-A*, 10/39; *BOA, MV*, 124.

²³¹ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 257.

²³² Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 258.

²³³ "Manastır'da Ulah Cemaati", *Tanin*, Numero: 333, 20 Recep 1327 (Hicri), 24 Temmuz 1325 (Rumi), 6 Ağustos 1909 (Miladi), s. 2; Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 206.

²³⁴ *Tanin*, Numero: 139, 5 Zilkade 1326 (Hicri), 6 Kanun-i Evvel 1324 (Rumi), 19 Aralık 1908 (Miladi), s. 1.

²³⁵ "Osmanlı Ulahları", *Tanin*, Numero: 382, 9 Ramazan 1327 (Hicri), 11 Eylül 1325 (Rumi), 24 Eylül 1909 (Miladi), s. 2.

kurulmaya başlandı. Arnavutların en azından kültürel alanda Arnavut ulusal kimliğinin tanınması, kendi dillerinde devlet okulları, Arnavut bölgesi için adem-i merkezîyet ve ekonomik gelişim gibi konularda temel talepleri vardı²³⁶. Arnavutlar, temel talepleri İttihatçılar tarafından karşılanmayınca muhalefet etmeye başladılar. Bu muhalefet hareketi 1909'dan itibaren isyanlara dönüştü.

İttihatçılar bütün bu örgütlenmelerin yanı sıra soruna çözüm üretmek ve unsurlar arasında birlik oluşturmak için Makedonya'da heyet-i muhtelifeler (teftiş heyetleri) oluşturmuştur. Söz konusu ittihad heyetleri anasır-ı gayrimüslime arasındaki sorunları çözmek için önemli bir çaba harcamıştır. Heyet, ikna faaliyetleri sonucu Siroz bölgesindeki Sandanski yanlısı 20 çeteyi dağıtmayı başarmıştır²³⁷. Manastır vilayetinde ise İslam, Bulgar, Rum, Ulah, Sırp ve Musevi cemaatlerden oluşan bir heyeti muhtelifeye oluşturuldu. Bu birlik, Manastır'daki kulüplerin bir araya gelmesiyle kurulmuştu. Birliği organize eden Manastır'daki İttihad ve Terakki Kulübüydü. Kulüpler ittihadı yaptığı toplantıda anasır arasında Osmanlılığın oluşturulması, anasırlar arasındaki sorunların uzlaşmayla giderilmesi, vilayet ahalisinden herkesin katılacağı bir miting düzenlenmesi, köylere giden çetelerin himaye edilmemesi için köylülere telkinlerde bulunulması kararlarını aldı²³⁸. Bu heyet, vilayetin asayiş sorunları çözmek için salı ve cuma günleri valinin başkanlığında toplanma kararı aldı²³⁹. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlılık politikası çerçevesinde Makedonya'daki örgütlenmelerde aktif bir politika izledi. Vilayetlerde kurulan heyetlerin yanı sıra Bulgarlarla siyasi ve fikri birliği sağlama için Sofya ve Selanik'te eş zamanlı ittihad komitesi kuruldu. Selanik'te kurulan komitenin başında vali İbrahim Bey bulunmaktaydı. Komitenin üyeleri arasında Doktor Nazım Bey gibi ünlü İttihatçılar da vardı²⁴⁰.

Osmanlı Devleti, Meşrutiyetin ilanı sonrası ülkede halk ve devlet arasındaki olumlu ilişkiyi bozmamak ve tepki çekmemek için kurulmuş cemiyetlerin kapatılmamasına, müracaat halinde reddedilmemelerine, fakat resmi olarak da tanınmamalarına karar verdi. Ancak programlarında devletin aleyhine herhangi bir

²³⁶ Bilgin Çelik, *İttihatçılar ve Arnavutlar*, Bûke Yayınları, İstanbul, 2004, s. 107; Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 258.

²³⁷ Hüseyin Cahid, "Makedonya Ahvali", *Tanin*, Numero:255, 29 Rebi'ül Ahir 1327 (Hicri), 6 Mayıs 1325 (Rumi), 19 Mayıs 1909 (Miladi), s. 1.

²³⁸ "Manastır'da Kulüplerin İttihadı", Numero: 299, 14 Cemazi-yel Ahir 1327(Hicri), 19 Haziran 1325 (Rumi), 2 Temmuz 1909 (Miladi), s. 2.

²³⁹ *İttifak*, Numero: 8, 27 Recep 1326 (Hicri), 11 Ağustos 1324 (Rumi), 24 Ağustos 1908 (Miladi), s. 3.

²⁴⁰ *Tanin*, Numero: 594, 18 Rebi'ül Ahir 1328 (Hicri), 15 Nisan 1326 (Rumi), 28 Nisan 1910 (Miladi), s. 2.

madde olması durumunda gereğinin yapılması istenmiştir²⁴¹. Osmanlı Devleti'nin bu cemiyetleri resmi olarak tanımaya bile kapatmaması meşrutiyetin sağladığı özgürlük ortamıyla doğrudan ilgilidir. Makedonya'daki bütün bu örgütlenmeler Makedonya sorununun müzakereler yoluyla çözülmesi açısından önemliydi. Çünkü komitacılık siyasete evrildi ve İttihatçılara önemli bir zaman kazandırdı. Grupların taleplerini bu örgütler aracılığıyla dile getirmesi ve toplumun politizasyonu Makedonya'da kamu düzeninin sağlanması açısından önemli bir noktaydı.

2.1.5. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Siyasi Programı ve Tepkiler

İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umumisi tüm tarafların programlarını ve isteklerini dinledikten sonra kendi siyasi programını hazırlamak için bir komite oluşturdu. Bu komitenin hazırlamakta olduğu siyasi program ağustos ayının ortalarına doğru basına yansımaya başladı²⁴². Cemiyet, basına yansıyan programın ilk çerçevesini Makedonya'daki tarafların görüşlerini değerlendirdikten sonra oluşturulduğunu ve bu çerçevede müzakerelerin devam edeceğini ilan etti. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi programı eylül ayının başında cemiyetin basın organlarında *-İttihat ve Terakki, Tanin-* gazetelerinde yayınlandı. 21 maddeden oluşan bu siyasi programda; Vükela, Meclis-i Mebusan'a karşı sorumlu olacaktı (madde 1). Osmanlı Devleti vatandaşı olan yirmi yaşını doldurmuş herkes, emlak ve serveti olsun olmasın birinci derecede intihap hakkına sahip olacaktı. Bu madde Sandanistlerin herkes için seçme ve seçilme hakkı talebiyle uyumluydu (madde 3). 1293 Kanun-i Esasisi'nin 1. maddesine riayet etmek şartıyla siyasi derneklerin serbest bir şekilde kurulabilmesi için Kanun-i Esasi'ye bir madde eklenecekti. Meşrutiyetin ilanından sonra oluşan özgürlük ortamından dolayı Makedonya'daki grupların siyasi örgütlenmelerine bakıldığında bu maddenin tarafları memnun edeceği açıktı. Tarafların temel talepleriydi ve herkes bu siyasi örgütleriyle seçimlerde temsil edilecekti (madde 4). Vilayetlerin idaresinde mevcut yapısı ihlal olunmamak şartıyla Kanun-i Esasi'nin 108. maddesine tevsi-i mezuniyet usulünü temin edecek kanun yapılması talep olunacaktı(madde 5)²⁴³. Cemiyet, Kanun-i Esasi'nin 108. maddesinde öngörülen tevsi-i mezuniyet ve tefrik-i vezaif kaideleri esas olmak üzere

²⁴¹ BOA, MV, 124.

²⁴² Kansu, a.g.e., s. 222; Hacısalihioğlu, a.g.e., s. 244.

²⁴³ *İttihad ve Terakki*, Numero: 20, 24 Şaban 1326 (Hicri), 7 Eylül 1324 (Rumi), 20 Eylül 1908 (Miladi), s. 1; *Tanin*, Numero: 32, 5 Şaban 1326 (Hicri), 19 Ağustos 1324 (Rumi), s. 3.

kanun yapılmasını teklif edeceğini ilan etti²⁴⁴. İttihatçıların tevsi-i mezuniyet anlayışına göre küçük bir icraat için merkezin müsaadesini almaya gerek kalmayacaktı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne göre, valilerin ve memurların yetkileri bu konu için yeterliydi²⁴⁵. Vilayetlerin taksimi ile ilgili düzenlemelerde ise Meclis-i Mebusa'nın kararı esastı. Bu maddeler özellikle İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) iki fraksiyonunun öz yönetim ve adem-i merkezîyet ile ilgili taleplerini karşılamıyordu. Özellikle İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) sağcılarının yaptıkları açıklamalarda Makedonya'da öz yönetim olmadan barışın sağlanamayacağını belirttiler (madde 6). Vatandaşlık hakları ile ilgili, cins ve mezhep ayrımı olmaksızın herkesin eşit olduğu, böylece aynı hak ve yetkilere sahip olduğu vurgulanarak bütün tebaanın kabiliyetlerine göre devlet memurluklarına alınacakları vurgulandı. Gayrimüslim tebaa da zorunlu askerliğe tabi tutulacaktı. Her anasır verdiği programda askerlik hizmetini kendiliğinden kabul etmişti (madde 9). Ayrıca imtiyazat-ı mezhebiyenin korunacağı belirtiliyordu (madde 13)²⁴⁶.

Programda dil ve eğitim konusundaki maddeler önemli bir yere sahipti. Programda; devletin resmi dilinin Türkçe olduğu (madde 7), tüm okulların devletin kontrolü altında olacağı, her anasır için muhtelif resmi mektepler açılacağı, Tahsil-i İptidaiye'de Türkçe öğreniminin mecburi olacağı belirtiliyordu (madde 17). Cemiyete göre, Osmanlı memleketinde bulunan bir anasırın, diğer anasırlara fikrini bildirmek için ayrı ayrı her birinin lisanını öğrenmesi gerekirdi. Buna da imkan yoktu. Bu imkansızlığı ortadan kaldırmak için Osmanlıca lisanı vücuda getirildi. İşte bu kavimlerin asıl dilleri farklı olmamakla beraber lisanları birdi. O da Osmanlıcaydı²⁴⁷. Programın diğer maddelerinde ülkenin ekonomik gelişimi, arazi ve aşar meselesi gibi kimsenin itiraz etmeyeceği konular yer alıyordu²⁴⁸. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eğitim konusunda önerdiği reformlar Makedonya'daki bütün Hıristiyan cemaatlerin ve Arnavutların tepkisini çekti. Özellikle ortaöğretimde derslerin Türkçe yapılması zorunluluğu önemli tepki çektiği gibi, bundan sonraki dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gruplar ile

²⁴⁴ *İttihad ve Terakki*, Numero: 25, 6 Ramazan 1326 (Hicri), 18 Eylül 1324 (Rumi), 1 Ekim 1908 (Miladi), s. 1.

²⁴⁵ *Tanin*, Numero: 55, 28 Şaban 1326 (Hicri), 11 Eylül 1324 (Rumi), s. 1.

²⁴⁶ *İttihad ve Terakki*, Numero: 25, 6 Ramazan 1326 (Hicri), 18 Eylül 1324 (Rumi), 1 Ekim 1908 (Miladi), s. 1.

²⁴⁷ *İttihad ve Terakki*, Numero: 20, 24 Şaban 1326 (Hicri), 7 Eylül 1324 (Rumi), 20 Eylül 1908 (Miladi), s. 1; Hacısalıhoğlu, *a.g.e.*, s. 246.

²⁴⁸ *İttihad ve Terakki*, Numero: 20, 24 Şaban 1326 (Hicri), 7 Eylül 1324 (Rumi), 20 Eylül 1908 (Miladi), s. 1.

olan ilişkilerini belirleyen önemli bir ölçüt oldu²⁴⁹. Ayrıca bütün okulların devlet kontrolü altına alınması özellikle geçmişteki ayrıcalıklarını kaybetmek istemeyen Rumların tepkisini çekti. Okullarda devlet kontrolü konusu bundan sonra İttihatçı–Rum ilişkilerini belirleyen etkenlerden biri oldu. Aslında eğitimin merkezileştirmesi konusu İttihatçıların önemle üzerinde durduğu konulardan biriydi. Bu şekilde sağlanacak devlet kontrolü ayrılıkçı eğimlerin önüne geçebilmek içinde önemli bir adımdı. Bu mekteplerin teşkilatı, idaresi ve eğitim müfredatı ittihadı meydana getirmekten de uzaktı. İttihatçılara göre Osmanlılığı tesis edecek iki vasıta vardı; biri mektepler diğeri de orduyd²⁵⁰. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı ittihadının meydana gelebilmesi için gayrimüslimler adına resmi mektepler açılması ve Türkçenin mecburi olması konusunda çalışacağını ilan etti.

Diğertaraftan Cemiyetin Osmanlılık, anadil ve eğitim konusundaki yaklaşımları Türkleştirme eleştirilerini de beraberinde getirmiştir. Makedonya’daki unsurlar dil konusunun İttihatçılar tarafından Türkleştirme faaliyeti için bir araç olarak kullanıldığını düşünüyorlardı. Hüseyin Cahid, Cemiyetin siyasi programı ile ilgili Tanin’de yaptığı değerlendirmede şöyle diyordu: “*Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin programı demek vatandaşlarımızın bir kısmının nazarında Türk anasının programı demek olacaktı. Çünkü Türk anası Cemiyet etrafında birleşmiş ve bu cemiyeti vücuda getirmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, gayrimüslim anasıra mensup vatandaşları dahil etse de, ekseriyet Türklerde olduğu için cemiyetin programı demek Türklerin programı demektir*”. İttihatçıların bu yaklaşımlarından dolayı, Makedonya’daki halk grupları İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Makedonya politikalarına Türkleştirme faaliyeti temelinde bakmalarına neden olmuştur²⁵¹. İttihatçılara göre cemiyetin programı, hangi anasıra mensup olursa olsun aynı hukuka malik olmalarını ve müsavat çerçevesinde bir çözümü öneriyordu²⁵².

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Makedonya’daki gruplarla yaptığı müzakereler tam bir uzlaşma sağlanmayacağını gösterdi. Kulüplerden gelen özerklik talepleri İttihatçıların tepkisine neden oldu. Bu kulüplerle bir anlaşmaya varılamamasının en büyük sebebiydi. Bunun sonucunda kulüpler önemini kaybetmiştir. İttihatçılar,

²⁴⁹ Kansu, *a.g.e.*, s. 223.

²⁵⁰ *Tanin*, Numero: 30, 18 Ramazan 1326 (Hicri), 30 Eylül 1324 (Rumi), 13 Ekim 1908 (Miladi), s. 1.

²⁵¹ *Tanin*, Numero: 55, 28 Şaban 1326 (Hicri), 11 Eylül 1324 (Rumi), s. 1.

²⁵² *İttihad ve Terakki*, Numero: 25, 6 Ramazan 1326 (Hicri), 18 Eylül 1324 (Rumi), 1 Ekim 1908 (Miladi), s. 4.

merkeziyetçi bir programla Makedonya'daki grupların öneri ve taleplerini dikkate almadılar. Çünkü bu talepler, onlara göre ayrılıkçı taleplerdi. Bunun önüne geçebilmek içinde Rumeli'deki örgütlenmeye hız verdiler²⁵³. İttihatçılar, Makedonya'daki halk gruplarının ne istediğini bildiği için doğrudan kendi aldığı kararların hayata geçirilmesini sağladı. Bu bağlamda kulüplerin istek ve talepleri 31 Mart sonrası İttihatçıların bu gruplara karşı geliştireceği politikaların da belirleyicisi oldu²⁵⁴.

3. SEÇİMLER VE MAKEDONYA

3.1. 1908 Genel Seçimleri ve Makedonya

Meşrutiyetin ilanıyla birlikte Osmanlı hükümeti, 24 Temmuz'da yaptığı açıklamayla seçimlerin hemen yapılacağını ve parlamentonun açılacağını duyurdu. 2 Ağustos günü çıkarılan İntihab-ı Mebu'san Kanun-u Muvakkat-i ve İrade-i İntihab-ı Mebusan Kanunnamesinin, Suver-i İcraiyesine Dair Talimat seçimlerin nasıl yapılacağı konusunda kamuoyunu bilgilendirmekle beraber yetkili makamlara düşen görevleri sıralıyordu. Yeni seçim yasasına göre seçimler iki dereceli olacaktı²⁵⁵. Seçim yasasının vilayetlere gönderilmesinden sonra seçmen listelerinin belirlenmesine geçildi²⁵⁶. Bu seçimlerde İttihat ve Terakki, Ahrar Fırkası ve Rumlar önemli rol oynamıştır. Seçimler, ekim ve kasım aylarında yapılmıştır. Bu seçimler birtakım itirazlar olmasına rağmen genellikle sükunet içerisinde geçmiştir²⁵⁷. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin seçimler sırasındaki en önemli stratejisi bir şekilde Makedonya'daki her grubun Mecliste temsil edilmesini sağlamaktı. Böylece Makedonya sorununun çözümü bütün unsurların temsil edildiği bir mecliste daha kolay olabilirdi. Makedonya'daki tüm partiler, seçimlere katılma kararı aldı. Çünkü seçim sonuçları tarafların Makedonya sorunundaki konumları açısından çok önemliydi²⁵⁸.

²⁵³ Boran Hacıoğlu, *II. Meşrutiyet'te İktidar Muhalefet İktidar İlişkileri 1908- 1918*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 105.

²⁵⁴ Lev Troçki, *Balkan Savaşları*, Tansel Güney (çev.), Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 335.

²⁵⁵ İki dereceli seçimde seçmen olabilme şartlarını taşıyan birinci derece seçmenler yani "müntahib-i evveler" ikinci derece seçmenleri "müntahib-i sanileri" seçecekti. İkinci seçmenler, Heyet-i Teftişiyenin belirlediği günde mebusları seçecekti. Daha geniş bilgi için bkz. Kansu, *a.g.e.*, s. 60; Olgun, *a.g.e.*, s.58.

²⁵⁶ Makedonya'da seçmen listeleri ve sayıları eylül ayından itibaren basına yansımaya başlamıştır. Örneğin, Siroz'da 2555 İslam, 2514 Rum, 29 Bulgar, 194 Musevi seçmen bulunmaktadır. Şehrin genel nüfusu 11.325'dir. Selanik şehrinde ise 20.301 birinci derecede seçmen bulunmaktadır. *Tanin*, Numero: 61, 4 Ramazan 1326 (Hicri), 17 Eylül 1324 (Rumi), s. 3.

²⁵⁷ Hasan Babacan, *Mehmed Talat Paşa (1874- 1921)*, TTK Yayınları, Ankara, 2005, s. 55.

²⁵⁸ Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 270.

Seçim çalışmaları devam ederken İttihat ve Terakki Cemiyeti 1908 kongresini 5-25 Ekim 1908'de Selanik'te gerçekleştirdi. Bu kongrede cemiyet namına Meclis-i Mebusan'da bulunacak adayların İttihat ve Terakki Fırkası altında çalışmalarına karar verildi. İttihat ve Terakki'nin kurduğu parti, cemiyetin meclis kanadıydı ve meclisin dışında bir varlığa sahip değildi²⁵⁹. İttihat ve Terakki Cemiyeti, eylül ayının sonundan itibaren Makedonya vilayetleri için adaylarını belirlemeye başladı. Adaylar belirlenirken Makedonya'da Musevi, Bulgar, Rum ve Ulahlarla müzakereler de yapıldı²⁶⁰. Cemiyet, seçimleri kazanabilmek için azınlıklarla işbirliğine yöneldi²⁶¹. Ancak Makedonya'daki grupların siyasi programlarının İttihat ve Terakki Cemiyeti programı ile uyuşmaması üzerine, bu işbirliği çabaları yerini karşılıklı suçlamalara bıraktı. İttihatçılara göre bu programların hepsi ayrı ayrı uygulamaya konulsa Meşrutiyetin devamına imkân kalmazdı²⁶². Örneğin, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Bulgar Meşrutiyet Kulüplerinin ilan ettiği siyasi programa dönük ciddi eleştirilerde bulundu. Programda yer alan umur-u nafiada ecnebiler imtiyaz verilmesi, veraset ve vasiyet konusunda mezheplere göre kanun yapılması konusu, nahiyelerin istedikleri lisan ile merkeze yazı göndermesi ve idare-i muhtariyet verilmesi, Meclis-i Ayanın kaldırılması ve adem-i merkeziyetin kabulü gibi maddeler İttihatçılar tarafından sert bir dille eleştirildi²⁶³.

Bu süreçte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bazı grupları desteklediği ve haksızlık yapıldığı iddiaları ön plana çıktı. Rum tarafı, nüfusları oranında temsil hakkı bulamayacakları iddiasıyla kendilerine haksızlık yapıldığını ileri sürdüler. Bu sebeple Rumlar tarafından Kasım 1908'de İstanbul'da büyük bir miting gerçekleştirildi. Rumlar, Makedonya bölgesinde de seçimlere tepkiler gösterdi. Örneğin Manastır'ın Görice livasında Rum metropoliti Rum nüfusunun kırk beş bin olmasına rağmen Rumların

²⁵⁹ İncelediğimiz dönemde Cemiyetin parti grubunun politikalarını belirlediğini belirtmek gerekir. Tanin, Numero:103, 19 Şeval 1326 (Hicri), 31 Teşrin-i Evvel 1324 (Rumi), 13 Kasım 1908 (Miladi), s. 2; Erik J. Zürcher, *Osmanlı İmparatorluğundan Atatürk Türkiye'sine Bir Ulusun İnşası*, Akılçelen Kitapları, İstanbul, 2015, s. 180-182.

²⁶⁰ *İttihad ve Terakki*, Numero: 20, 24 Şaban 1326 (Hicri), 7 Eylül 1908 (Rumi), 20 Eylül 1908 (Miladi), s. 2.

²⁶¹ *Türk Parlamento Tarihi*, İhsan Güneş ve Türk Parlamento Tarihi Hazırlama Grubu (hzl.), c. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 342.

²⁶² İsmail Hakkı, "Gayrimüslim Vatandaşlarımız ve İntihabat", *Tanin*, Numero: 29, 2 Şaban 1326 (Hicri), 16 Ağustos 1324 (Rumi), s. 1.

²⁶³ Hüseyin Cahid, "Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri İttihadının Programı", *Tanin*, Numero: 98, 13 Şeval 1326 (Hicri), 26 Teşrin-i Evel 1324 (Rumi), 8 Kasım 1908 (Miladi), s. 1; Hüseyin Cahid, "Bulgarların Programı", *Tanin*, Numero: 61, 4 Ramazan 1326 (Hicri), 17 Eylül 1324 (Rumi), 30 Eylül 1908, s.1.

mebus çıkaramadığını belirtti. Bu iddia üzerine hükümet Manastır vilayetine yazı yazarak bu iddianın araştırılmasını istedi. Manastır valiliği yaptığı araştırmada seçimlerin düzgün yapıldığını, seçimlerde cins ve mezhebin esas alınmadığını ve her Osmanlı vatandaşının seçilme hakkı olduğunu belirtti. Rumlar, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin seçimlerde kendilerine güçlük çıkardığını iddia ediyorlardı²⁶⁴. Diğer taraftan Sandanistler, seçimlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendilerini görmezden geldiğini ve Bulgar Meşrutiyet Kulüpleriyle anlaşmış olduğunu iddia ettiler. Buna karşı Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri ise İttihatçıları Sandanistlerle işbirliği yapmakla suçlamıştı²⁶⁵.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Makedonya'dan her halk grubunun Mecliste temsil edilmesini sağlamak için bazı grupları desteklemiştir. Örneğin, Ulahlar hiçbir seçim bölgesinde mebus seçecek çoğunluğa sahip olmadıkları için Ulah aday Mişe Efendi, İttihatçılar tarafından desteklendi ve mebus seçildi. Museviler ise diğer unsurlardan farklı olarak seçimlere ulusal programlarıyla girmek yerine İttihat ve Terakki'nin programı çerçevesinde katılmışlardır²⁶⁶. Makedonya'daki seçim sonuçları incelendiğinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin temsil oranında gruplar arası dengeyi korumaya çalıştığı görülmektedir²⁶⁷. İttihatçılar, Meclisin açılmasıyla Makedonya sorununun çözümünü Meclise havale etti. Bu şekilde İttihatçılar, Mecliste sorunun olası bir çözümünde bütün grupları bu sürece dahil olmasını ve sorunu katılımcı müzakerelerle çözmek istemiş olabilir. Fakat 31 Mart Ayaklanması, İttihat ve Terakki siyasetinde bir dönüşüme neden olmuş ve imparatorluğun bekası sorunu bütün yasama faaliyetlerini etkilemiştir.

3.2. Makedonya'da Seçim Sonuçları

1908 genel seçimleri ile ilgili mebusların toplam sayısı hakkında çelişkili rakamlar bulunmaktadır. Mevcut rakamlar 272-288 arasında değişmektedir. Bu mebuslardan 142-151'i Türk, 56-60'ı Arap, 25- 27'si Arnavut, 22- 26'sı Rum, 10-14'ü

²⁶⁴ *Türk Parlamento Tarihi*, s. 256; *İttihad ve Terakki*, Numero: 61, 9 Zilkade 1326 (Hicri), 20 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 3 Kasım 1908 (Miladi), s. 1; *Tanin*, Numero:122, 8 Zilkade 1326 (Hicri), 19 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 2 Aralık 1908 (Miladi), s. 3.

²⁶⁵ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 272-273.

²⁶⁶ Selçuk Akşin Somel, "Osmanlı Reform Çağında Osmanlıcılık Düşüncesi (1893-1908)", *Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, Mehmet Ö. Alkan (Ed.), c. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 114.

²⁶⁷ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 274.

Ermeni, 5'i Yahudi, 4'ü Bulgar, 3'ü Sırp ve 1'i Ulah idi²⁶⁸. Makedonya'daki seçim sonuçlarına bakıldığında bütün halk gruplarından mebuslar görülmektedir. Makedonya'nın kendisi Osmanlı Devleti'nde bir idari birim olmadığı için aşağıda üç vilayetin mebus listesi bulunmaktadır²⁶⁹. Mebusların üyesi oldukları partiler kısaltmalarla verilmiştir. Bunlar; İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC), Fıkra-i Ahrar (FA)²⁷⁰, Osmanlı Demokrat Partisi (ODF)²⁷¹, dir.

Selanik vilayeti:

Selanik:²⁷²

Türk: Mehmed Cavid – İTC, Mustafa Rahmi- İTC

Rum: Yorgi Honeus- FA, Yorgaki Artas- FA

Bulgar: Dimitar Vlahov- Sosyalist

Musevi: Emanuel Karasu- İTC

Siroz (Serez):²⁷³

Türk: Yusuf Naşid Bey- FA, Midhat Şükrü- İTC , (Derviş Ragıp- İTC²⁷⁴)

Rum: Dimitri Dinga- Bağımsız

Bulgar: Hristo Dalçef- Sosyalist

Drama:²⁷⁵

Türk: Rıza Bey-İTC, Agah Bey- FA

Manastır vilayeti:

Manastır:²⁷⁶

²⁶⁸ 1908 genel seçimleri ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Demir, *a.g.e.*, s. 160; Feroz Ahmad- Dankwart A. Rustow, "II. Meşrutiyet Döneminde Meclisler (1908-1918)", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 4-5, İstanbul, 1975, s. 245-284; Bayur, *a.g.e.*, c. I, Kısım II, s. 130.

²⁶⁹ Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 225.

²⁷⁰ Ahrar Fıkrası 14 Eylül 1908'de Nurettin Ferruh, Ahmet Fazlı, Kıbrıslı Tefvik, Nazım ve Şevket Beyler, Celalettin Arif, Mahir Sait Beyle tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Daha geniş bilgi için bkz. Tunaya, *a.g.e.*, c. I, s. 142.

²⁷¹ Osmanlı Demokrat Partisi 6 Şubat 1909'da İbrahim Temo ve Abdullah Cevdet gibi Jön Türk hareketinde önemli rol oynamış kişiler tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Daha geniş bilgi için bkz. Tunaya, *a.g.e.*, c. I, s. 171.

²⁷² *Tanin*, Numero: 103, 19 Şeval 1326 (Hicri), 31 Teşrin-i Evel 1324 (Rumi), 13 Kasım 1908 (Miladi), s. 4; Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 276; Kansu, *a.g.e.*, s. 387; *Türk Parlamento Tarihi*, c. II , s. 5-9; Katerina Boura, "II. Meşrutiyet Döneminde Mebus Seçimleri: Rum Mebuslar (1908-1918)", Yorgo Benlisoy (çev.), *Toplumsal Tarih*, S. 56, c. 10, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 29.

²⁷³ Ahmad- Rustow, a.g.m, s. 267, Hacısalihioğlu, *a.g.e.*,s. 276-277; Boura, a.g.m., s. 29; Demir, *a.g.e.*, s. 111;Kansu, *a.g.e.*, s. 388.

²⁷⁴ Yusuf Naşit Bey'in istifası üzerine 17 Aralık 1910'da 111 oy alarak Serez'den mebus seçildi. Bkz. *Türk Parlamento Tarihi*, c. II, s. 522.

²⁷⁵ *Tanin*, Numero: 130, 19 Zilkade 1326 (Hicri), 27 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 10 Kasım 1908 (Miladi), s. 3.

Arnavut: Mehmet Vasif- FA, Ali Vasfi- Bağımsız

Rum: Trayan Nali-FA

Bulgar: Paņodoref -İTC

Sırp: Yanaki Dimitroviç- Bağımsız

Görice:²⁷⁷

Arnavut: Şahin Naki- ODF

Ulah: Filip Mişe- Bağımsız

Serfice:²⁷⁸

Rum: Yorgi Boşo- Bağımsız, Koço Dirizo- Bağımsız, (Hariş Vamvaka- FA²⁷⁹)

Debre:²⁸⁰

Arnavut: İsmail Paşa – Bağımsız, Mustafa Basri- FA, Şevket Bey- FA

İlbasan:²⁸¹

Arnavut: Hoca Abdullah Mahir Efendi- Bağımsız, Hacı Ali Efendi-İTC

Kosova vilayeti:

Üsküp:²⁸²

Arnavut: Necip Draga- İTC²⁸³, Hoca Said Efendi- FA²⁸⁴

Bulgar: Todor Pavlov- Bağımsız

Sırp: Aleksandır Pariç- Bağımsız

İpek:²⁸⁵

Türk: Hafız İbrahim Efendi- İTC

²⁷⁶ *Tanin*, Numero: 130, 19 Zilkade 1326 (Hicri), 27 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 10 Kasım 1908 (Miladi), s. 3; *Tanin*, Numero: 110, 26 Şevval 1326 (Hicri), 2 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 20 Kasım 1908 (Miladi), s. 3; Hacısalihöğlü, *a.g.e.*, s. 277; Boura, *a.g.m.*, s. 29.

²⁷⁷ *Tanin*, Numero: 110, 26 Şevval 1326 (Hicri), 2 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 20 Kasım 1908 (Miladi), s. 3.

²⁷⁸ Boura, *a.g.m.*, s. 29.

²⁷⁹ Koço Dirizo'nun mebusluktan istifası üzerine 19 Ocak 1910'da 50 oy alarak Serfice'den mebus seçilmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. *Türk Parlamento Tarihi*, c. II, s. 497.

²⁸⁰ Kansu, *a.g.e.*, s. 383; Hacısalihöğlü, *a.g.e.*, s. 277.

²⁸¹ Hacısalihöğlü, *a.g.e.*, s. 278.

²⁸² *Tanin*, Numero: 115, 1 Zilkade 1326 (Hicri), 12 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 25 Kasım 1908 (Miladi), s. 2; *Tanin*, Numero: 130, 19 Zilkade 1326 (Hicri), 27 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 10 Kasım 1908 (Miladi), s. 3; *İttihad ve Terakki*, Numero: 38, 9 Şevval 1326 (Hicri), 21 Teşrin-i Evvel 1324 (Rumi), 3 Kasım 1908 (Miladi), s. 4; Hacısalihöğlü, *a.g.e.*, s. 278.

²⁸³ Hacısalihöğlü'na göre Necip Draga'ya dahildi. Fakat Necip Draga'nın İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Üsküp merkezini kurucularından olduğu ve devrim sırasında aktif olarak çalıştığı unutulmamalıdır. Bkz. Çelik, *a.g.e.*, s. 115; Hacısalihöğlü, *a.g.e.*, s. 278.

²⁸⁴ Çelik'e göre, Hoca Said Efendi 1912'ye kadar Meclis'te bağımsız çalışmıştır. Bkz. Çelik, *a.g.e.*, s. 115.

²⁸⁵ Hacısalihöğlü, *a.g.e.*, s. 278.

Arnavut: Ahmed Hamdi Efendi- Bağımsız, Ali Haydar- Bağımsız, Bedri Bey- Bağımsız

Priştine:²⁸⁶

Arnavut: Hüseyin Fuad Paşa- FA, Mustafa Hamdi Efendi- İTC, Şaban Paşa- Bağımsız, Vulçitrinli Hasan Bey- FA

Sırp: Sava Stoyanoviç- FA

Prizren:²⁸⁷

Arnavut: Mehmed Efendi- Bağımsız, Yahya Bey- FA, Süleyman Şerif- Bağımsız

Senice:²⁸⁸

Arnavut: Hasan Muhiddin- FA

Seçim sonuçlarına bakıldığında Makedonya bölgesinin toplam 41 mebusla Mecliste temsil edildiği görülmektedir. Seçilen mebusların 19'u Arnavut, 7'si Türk, 6'sı Rum, 4'ü Bulgar (2'si Bulgar Meşrutiyet Kulüplerinden, 2'si Sandansitlerden), 3'ü Sırp ve 1'i Ulah idi. Seçimlerin tamamlanmasından sonra Meclis-i Mebusan 17 Aralık 1908'de açıldı. Aynı gün açılan Ayan Meclisi'nde Musevi Bohor Efendi, Bulgar Oksanti Efendi, Ulah üye Besarya Efendi vardı. Ayanda Sırp üyenin yer alması için Üsküp Sırp teşkilatından talep gelmişti. Çünkü Sırlara göre bu durum büyük bir haksızlıktı. Ayan Meclisine Sırp üye Temko Popoviç 1909 yılında atandı²⁸⁹.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya bölgesi için seçimlerde amacına ulaştığı söylenebilir. Bütün unsurların temsil gücüne sahip olması Makedonya sorununun çözümü açısından oldukça önemliydi. Çünkü İttihatçılar için Meşrutiyet, Kanun-i Esasi ve Mebuslar Meclisi imparatorluğun sorunlarının çözümü için tek çareydi. Makedonya'da Rumlar, Bulgarlar, Sırlar ve Ulahlar hürriyete kavuşup mebusları vasıtasıyla devletin siyasetine de iştirak edince artık Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan gibi ülkelerin müdahale etme hakkı kalmayacaktı²⁹⁰. Meclisin açılışını takip eden dönemde İttihatçılar, Osmanlı hükümetine doğrudan katılmadı ve Makedonya sorununun çözümünü Meclise havale ettiler. Makedonya sorunu ile ilgili Mecliste ilk

²⁸⁶ Hacısalıhoğlu, *a.g.e.*, s. 278-279; Kansu, *a.g.e.*, s. 379.

²⁸⁷ Hacısalıhoğlu, *a.g.e.*, s. 278-279; Kansu, *a.g.e.*, s. 379.

²⁸⁸ *Türk Parlamento Tarihi*, c. II, s. 462.

²⁸⁹ H. Aliyar Demirci, *İkinci Meşrutiyet'te Ayan Meclisi 1908-1912*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 79.

²⁹⁰ İrtəm, *Meşrutiyetten Mütarekeye*, s. 201.

tartışma ocak ayında yapılmıştır²⁹¹. Bu tartışmalarda Makedonya'daki asayiş sorunu, kiliseler ve mektepler sorunu gündeme gelmiştir. Fakat 31 Mart ayaklanması Osmanlı hükümetinin ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya sorununun çözümü için Mecliste aktif bir politika geliştirmesine engel oldu.

3.3. 1912 Seçimleri ve Makedonya

Kanun-i Esasi'ye göre Meclis-i Mebusan'ın çalışma süresi 4 seneydi. Buna göre I. Dönem Meclisi'nin normal koşullarda 1912 Ekim'ine kadar çalışması gerekiyordu²⁹². Ancak siyasal gelişmeler ve Meclis-i Mebusan ile hükümet arasındaki 35. madde tadilatı dolayısıyla yaşanan ihtilaf, Ayan Meclisinin kararıyla Meclisin 18 Ocak 1912 tarihinde feshedilmesine ve seçim çalışmalarının başlamasına neden oldu²⁹³. 1912 seçimlerine giderken İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin karşısında ilk defa örgütlenmiş ve imparatorlukta yayılmış bir muhalefet bulunuyordu²⁹⁴. Bu muhalefet 1911 yılı sonunda yeni örgütlenen Hürriyet ve İtilaf Fırkası etrafında birleşti. 1912 seçimlerinde İttihat ve Terakki'nin karşısında örgütlü ve daha güçlü muhalefet yapan Hürriyet ve İtilaf Fırkası yer alıyordu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası kısa zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin uygulamalarına karşı olan herkesin toplandığı muhalif bir siyasi parti konumuna geldi²⁹⁵. Türdeş olmayan bir muhalefet ideolojik bir zayıflığı da beraberinde getirmişti.

İttihat ve Terakki yaşanan bütün aksaklık ve başarısızlıkların sorumluluğunu üzerinde taşıyordu. İmparatorluğun kronikleşmiş iç ve dış sorunlarına bir türlü çözüm bulunamaması İttihatçıların başarısızlığı olarak görülüyordu. İttihatçıların Meclisteki çoğunluğuna dayanarak kullandığı tekelci yaklaşım muhalefetin güçlenmesini sağladı. Muhalefet 31 Mart sonrası ortamda sıkıyönetim, divanı harpler içinde şekillenmiştir. Diğer taraftan Arnavutluk, Hicaz, Yemen isyanları, Makedonya'da 1911 yılı sonuna gelindiğinde kötüleşen durum muhalefetin güçlenmesine neden oldu²⁹⁶. Bütün bu sebeplerden dolayı 1912 seçimlerine giderken İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin konumu ve varlığı tartışılmaz değildi. İttihat ve Terakki Cemiyeti, imparatorluğun iç ve dış

²⁹¹ Hacısalıhoğlu, *a.g.e.*, s. 279.

²⁹² Demir, *a.g.e.*, s. 165.

²⁹³ Tanin, Numero: 1213, 28 Muharrem 1330 (Hicri), 5 Kanun-i Sani 1328 (Rumi), 18 Ocak 1912 (Miladi), s. 1.

²⁹⁴ Demir, *a.g.e.*, s. 187.

²⁹⁵ Kayalı, *a.g.e.*, s. 129.

²⁹⁶ Demir, *a.g.e.*, s. 167.

sorunlarının sorumluluklarını yüklenmiş bir siyasal örgüt olarak iyice yıpranmış ve yükselen muhalefet nedeniyle iktidarını kaybetme noktasına gelmişti²⁹⁷.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1911 yılında İstanbul'da yapılan ara seçimi kaybetmişti. Bu seçimlerde alınan sonuçtan sonra İttihatçılar, hükümet gücü ve devlet aygıtını daha iyi kullanmaya karar verdi. İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1912 seçimlerine giderken taşradaki idari mekanizmayı elinde tutuyordu. İttihatçılar, bu seçimlerde sopadan çok ince taktikler için devlet aygıtını çok iyi kullandı²⁹⁸. İttihatçılar, seçimlerde bu ince taktikleri kullanarak muhalefeti sindirmeye çalıştı. Bu bağlamda 1912 seçimleri için 14 Mart 1912 tarihinde toplantıların sadece fırka şubelerinde yapılabileceği şeklinde idare-i örfiye kararı alındı. Ayrıca toplantı kanununa eklenen “*açık yerlerde vuku bulacak içtimaat memlekette huzur ve sükunu muhafaza etmek için men edilebilir.*” maddesi, seçimlerde muhalifler için kullanıldı²⁹⁹. İttihatçılar, seçimden önce bürokrasinin boşalan kademelerine kendilerine yakın isimler atadı. Seçim sırasında bu atanan bürokrat ve askerler seçime müdahale ettiler³⁰⁰. Bununla birlikte seçimlerin denetimi bürokrasinin üst düzey kişilerinden oluşan Heyet-i Teftişîye denilen komisyon tarafından yapılmaktaydı. Heyet-i Teftişîyelerin bu yapısı iktidardaki parti lehine birtakım girişimlerin yapılmasına olanak sağladı³⁰¹.

Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti bu seçimlerde 1908 seçimlerinde yaşadığı olayı yaşamak istemiyordu. 1908 seçimlerinde taşradaki örgütlenmenin yetersizliği nedeniyle gösterilen adaylar mebus seçildikten sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikalarına muhalefet etmişler ve kurulan muhalefet partilerinin saflarına katılmışlardı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1912 seçimiyle fırka grubunda değişikliğe giderek, cemiyetin görüş ve politikalarına bağlı bir grup yaratmayı amaçlıyordu. Bu yüzden 1912 seçimlerinde adaylar belirlenirken titiz davranıldı. Seçimler öncesi ilan edilen 1911 siyasi programı daha düzenli ve kapsamlı bir siyasal programdı. Cemiyet ara seçimlerde yaşanan mağlubiyet yüzünden işini şansa bırakmayarak çok yönlü bir seçim kampanyası başlattı.

²⁹⁷ Hocaoğlu, *a.g.e.*, s. 218.

²⁹⁸ Ahmad, *İttihat ve Terakki*, s. 129-131.

²⁹⁹ Demir, *a.g.e.*, s. 268; Hocaoğlu, *a.g.e.*, s. 216.

³⁰⁰ Mehmet Ömer Alkan, “Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi”, *Tüsiad Yayınları*, s. 50.

³⁰¹ Tefvik Çavdar, *Türk Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Kitapevi, Ankara, 1995, s. 124.

1912 seçimlerine giderken Makedonya’da çete olayları artmıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti politikalarına anasır arasında tepki vardı. Cemiyetin güvenlik yaklaşımları ve etkin merkezîyetçilik politikaları Bulgar ve Rumların tepkisine neden olmuştu. Bu yüzden Makedonya’daki Rumlar, Bulgar ve Arnavutlar, adem-i merkezîyetçi programından ötürü Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na yakın duruyorlardı. İtilafçılar seçimler sırasında yayınladığı siyasi programda gayrimüslimlerin taleplerine geniş yer vererek, bunların seçimlerden sonra yürürlüğe konulacağını taahhüt etti. Hürriyet ve İtilaf Fırkası siyasal programının 32., 34., 35., 45. ve 46. maddeleri adem-i merkezîyetçilikle ilgiliydi. İtilafçılar, örgütlenme ağı düşük olmasına rağmen, programından dolayı Makedonya bölgesinde Bulgar ve Rumlar nezdinde hayli popülerdi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın adem-i merkezîyet, anadilde eğitim gibi konularda yürüttüğü propaganda Makedonya bölgesinde Rum ve Bulgar anasırı arasında daha popüler olmasını sağladı³⁰².

İttihatçılara göre, Hürriyet ve İtilaf Fırkası anasıra siyasi haklar vererek ülkenin parçalanmasına zemin hazırlamaktaydı³⁰³. İttihatçılar seçimlerin milliyetler arasında değil, siyasi fırkalar arasında yapıldığını belirtmekteydiler. Osmanlı unsurlarının bir milliyet değil, Osmanlı vatandaşı olduğu belirtiliyordu³⁰⁴. Bu propaganda özellikle Rumeli vilayetlerinde yapılıyordu. İtilafçılar ülke bütünlüğünü bozan Rum ve Bulgar komitalarıyla özdeşleştiriliyordu³⁰⁵. İttihat ve Terakki Cemiyeti, seçimler sırasında Rum ve Bulgar komitacıların Hürriyet ve İtilaf Fırkası altında birleştikleri şeklinde propaganda yapmaktaydı. İttihatçılara göre, bu ittifakın tek amacı İttihat ve Terakki’yi yıkmaktı. İtilafçıların, İttihat ve Terakki’nin bütün milletleri Türkleştirmeye çalıştığı şeklinde propagandasına karşysa, tek amacın Osmanlılığı gerçekleştirmek olduğu belirtiliyordu. İttihatçılar Türkleştirme iddialarına karşı yayınladıkları risalede şöyle diyorlardı: “... *Bu yalandır. İttihat ve Terakki bütün milletleri Türkleştirme için çalışmıyor. İttihat ve Terakki’nin isteği şöyledir; her millet kendi dininde kalsın, lisanını öğrensin ve muhafaza etsin. Fakat kendi milleti gibi Osmanlılığı da sevsin*”³⁰⁶.

³⁰² Kayalı, *a.g.e.*, s. 132.

³⁰³ Birinci, *a.g.e.*, s.123; Hocaoğlu, *a.g.e.*, s. 223.

³⁰⁴ “Bulgarlar ve İntihabat”, *Tanin*, Numero: 1244, 9 Şubat 1327 (Rumi), 19 Şubat 1912 (Miladi), s. 3.

³⁰⁵ Hocaoğlu, *a.g.e.*, s. 220.

³⁰⁶ Habibzade Ayetullah, *Kime Rey Verelim*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, İstanbul, 1328, s. 10.

İtilafçılara göre ise, Rum ve Bulgarlar hürriyet ve eşitlik için kendilerini destekliyorlardı³⁰⁷.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Rumeli'deki merkezîyetçi uygulamaları siyasal tansiyonu yükseltmişti. Bulgarlar, İttihatçıların Makedonya politikalarından rahatsızdı. Bulgarlar Cemiyetler Kanunu, Çeteler Kanunu, okulların devlet denetimine alınması, silahların toplanması gibi politikalara tepkiliydi. Bulgarlar İttihatçıların baskıcı ve şiddete dayalı Türkleştirme siyaseti takip ettiğini iddia ediyorlardı. Bu sebeplerle Bulgar mebuslar Vlahov, Pavlof ve Dalçef Efendiler, muhalefet saflarına katılmışlardı. Bulgarlar kendi programları doğrultusunda Rumlarla işbirliği yapmaya çalıştılar. Uzlaşma çabaları Bulgar Eksarhlığı'nın çabaları ile gerçekleşti. Eksarhlığın 14 Ocak 1912 tarihinde metropolitlere gönderdiği yazıda, bir yandan Bulgar nüfusu arasında düşünce ve eylem birliği isteniyor, diğer yandan da Rumlarla işbirliğinin gerekli olduğu söyleniyordu. Bulgarlar, yaptıkları planlamada sekiz mebus çıkarmayı hedefliyorlardı. Bulgarlar Makedonya bölgesinde seçim çalışmaları kapsamında vilayet ve kaza seçim komisyonları kurmuşlardı³⁰⁸. Bulgar propagandasına Selanik'te Pravo-İskara, İstanbul'da ise Vesti gazeteleri destek oluyordu³⁰⁹. Bulgarlar hedeflerine ulaşabilmek için seçimlerde İtilafçılarla işbirliği yapmışlardı. Bu sebeple Vlahov, Pavlof ve Dalçef'in başını çektiği Bulgar seçim komitesi ile İttihatçılar arasındaki ilişkiler seçim sürecinde gergindi³¹⁰. Seçimlerde, Osmanlı Bulgarlarının bir kısmı muhaliflere diğer kısmı da İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birlikte çalışmaktaydı. İttihatçılar, Bulgar cemaatinin içerisinde politikalarına muhalefet etmeyecek kişileri aday gösterdi.

Rumlar ise, Cemiyetler Kanunu, okulların denetimi, gayrimüslimlerin askere alınması gibi politikaları Türkleştirme faaliyeti olarak değerlendiriyordu³¹¹. Rumlar, merkezîyetçilik ve Osmanlılık politikasını geleneksel ayrıcalıklarına müdahale olarak değerlendiriyorlardı³¹². Bu sebeplerle Rumlar, İttihat ve Terakki Cemiyeti karşıtı her türlü muhalefeti desteklediler³¹³. İttihatçılar da Rumlara güvenmiyordu. Bu karşılıklı

³⁰⁷ Ahmet Ali Gazel, *Meşrutiyet Dönemi Siyasal Mücadelesinde Lütfi Fikri Bey'in Tanzimat Gazetesi*, Çizgi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 263.

³⁰⁸ *İktiham*, Numero: 2, 9 Rebi'ül Evvel 1330 (Hicri), 14 Şubat 1327 (Rumi), 27 Şubat 1912 (Miladi), s. 3.

³⁰⁹ "İntihabata Dair", *Mukavemet*, Numero: 9-256, 23 Safer 1330 (Hicri), 30 Kanun-i Sani 1330 (Rumi), 12 Şubat 1912, s. 3.

³¹⁰ Demir, *a.g.e.*, s. 223.

³¹¹ Hocaoğlu, *a.g.e.*, s. 228.

³¹² Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 113.

³¹³ Hocaoğlu, *a.g.e.*, s. 228.

güvensizlik ortamında Rumlar 1911 yılında kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkasına büyük ilgi gösterdiler³¹⁴. Rum Meşrutiyet Kulübü seçimlerde İtilafçılarla çalışacaklarını ilan etti³¹⁵. Rumlarla Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasında 13 Ocak 1912 tarihinde bir antlaşma imzalandı. Serfice eski mebusu Boşo Efendi gerçekleşen ittifakla ilgili Jön Türk gazetesine verdiği beyanatta uzlaşılan noktaları şöyle belirtmiştir:³¹⁶

- Meclis-i Mebusan ve Ayanda ekalliyetlerin intihabat-ı nisbiyesi,
- Patrikhanenin imtiyazat-ı mezhebiyesi,
- Tahsili iptidai meselesinde cemaate muhtariyet verilmesi,

İtilafçılar, Rumların taleplerini siyasi programa koymayı kabul ederek, Rum azınlığın siyasi ve kültürel savunuculuğunu kabul etti³¹⁷. Rum-İtilafçı ittifakından sonra İttihatçılar seçimlerde kendileriyle hareket eden Rumların seçilmeleri için çalışacaklarını ilan etti. İttihat ve Terakki Cemiyeti seçimlerde Rum milletine karşı değil, Rum Meşrutiyet Kulübüne muhalefette bulunacağını ilan etti³¹⁸.

Sırlar ise seçimlerdeki hareket tarzını belirlemek için Üsküp'te bir kongre toplamışlardır. Kongrede Sırların hangi parti ile ittifak yapacağı ve seçimlerde kaç mebus aday gösterileceği gibi konular tartışıldı³¹⁹. Kongrede alınan kararla Sırp Cemaati iki mebusu İstanbul'a gönderme kararı aldı. Sırlar bu kararı kabul edecek parti ile ittifak yapabileceklerini ilan ettiler³²⁰. Kongreden sonra Sırlar seçim komisyonu kurmuşlardır. Üsküp Sırp Kulübü seçim ittifakı için İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle müzakerelere girişti. İttihat ve Terakki'nin Sırların iki mebus talebini kabul etmesinden sonra seçimlerde birlikte hareket etme kararı alındı³²¹. Ulahlar da mebus çıkartabilmek için İttihat ve Terakki Cemiyeti ile çalıştı. Bunun sonucunda 2 Sırp, 1 Ulah mebus Meclise girdi³²².

³¹⁴ Demir, *a.g.e.*, s. 209.

³¹⁵ "İttihat ve Terakki ve Rumlar", *Tanin*, Numero: 1278, 4 Rebi'ül Ahir 1330 (Hicri), 10 Mart 1328 (Rumi), 23 Mart 1912 (Miladi), s. 1.

³¹⁶ Jön Türk gazetesinden aktaran *Tanin*, Numero: 1205, 20 Muharrem 1330 (Hicri), 28 Kanun-i Evvel 1327 (Rumi), 10 Ocak 1912 (Miladi), s. 2.

³¹⁷ "Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve Rumlar", *Tanin*, Numero: 1200, 15 Muharrem 1330 (Hicri), 23 Kanun-i Evvel 1327 (Rumi), 5 Ocak 1912 (Miladi), s. 3.

³¹⁸ "İntihabat-ı Evvel", *Tanin*, Numero: 1349, 5 Rebi'ül Evvel 1330 (Hicri), 10 Şubat 1327 (Rumi), 23 Şubat 1912 (Miladi), s. 3.

³¹⁹ "İntihabat ve Sırlar", *İktiham*, Numero: 9, 15 Rebi'ül Evvel 1330 (Hicri), 21 Şubat 1327 (Rumi), 5 Mart 1912 (Miladi), s. 3.

³²⁰ *Mukavemet*, Numero: 10-266, 24 Safer 1330 (Hicri), 31 Kanun-i Sani 1327 (Rumi), 13 Şubat 1912 (Miladi), s. 3.

³²¹ *İktiham*, Numero: 6, 12 Rebi'ül Evvel 1330 (Hicri), 18 Şubat 1327 (Rumi), 2 Mart 1912 (Miladi), s. 3.

³²² Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 352.

1912 seçimlerinde Rumlarla Bulgarlar seçim yasasında değişiklikler yapılarak kendilerine daha fazla temsil hakkı verilmesini istemişlerdi. Rum ve Bulgarlar, Eksarhane ve Patrikhanenin çabalarıyla Rumeli bölgesinde birlikte hareket etme kararı aldılar. Bu karara İttihatçılar tepki gösterdiler. İttihatçılara göre siyasi mücadele milletler arasında değil fırkalar arasında cereyan etmekteydi³²³. Seçim ittifakı kararıyla birlikte Makedonya bölgesinde nüfus bakımından yetersiz oldukları bölgelerde doğrudan birbirilerini destekleme kararı aldılar³²⁴. Bulgar ve Rumlar Makedonya vilayetlerinde seçim komisyonları kurdular³²⁵. Rum-Bulgar itilafıyla Makedonya bölgesinde Bulgarlara 7 mebusluk, Rumlara ise 10 mebusluk verildi³²⁶. Hürriyet ve İtilaf Fırkası her iki anasırın da desteğini almaya çalıştı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Makedonya bölgesinde Rumlarla Bulgarların desteğini kazanabilmek için İttihat ve Terakki Cemiyeti aleyhine propaganda başlatmıştır. İtilafçılar yaptıkları propandada Makedonya'nın içinde bulunduğu olumsuz durumdan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sorumlu olduğunu belirtiyorlardı³²⁷. İttihatçılar ise yerel dinamikleri de kullanarak Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinde etkin bir seçim kampanyası yürüttü.

1912 seçimleri için 21 Ocak'tan itibaren Şubat ayı boyunca listelerin hazırlanmasıyla uğraşmış, mart ayından itibaren müntahib-i sani seçimlerine başlandı³²⁸. Müntahib-i sani seçimlerinin başlamasıyla birlikte Rum ve Bulgarlar tarafından kasıtlı olarak daha az seçmen çıkarılması için listelere Rum ve Bulgar seçmenlerin yazılmadığı şeklinde iddialar gelmeye başladı. Şikayetin diğer bir konusu da seçim dairelerinin ve seçmen listelerinin İttihatçıların yararına düzenlendiği şeklindeydi³²⁹. Valiliklere ve Dahiliye Nezaretine şikayet telgrafları gelmekteydi.

Manastır vilayeti seçimlerde yolsuzluk yapıldığı iddialarının en yoğun yaşandığı kenttir. Ocak ayının sonlarından itibaren Manastır vilayetinden şikayetler gelmeye başladı. Manastır vilayetine bağlı Kereniye kazasında Ulah çetecilerden "Çakamani"nin askerlerle birlikte devriye gezdiği, Rum adaylara karşı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin

³²³ *Tanin*, Numero: 1244, 5 Şubat 1327 (Hicri), 18 Şubat 1912 (Rumi), s. 1.

³²⁴ *Teminat*, Numero: 205, 20 Safer 1330 (Hicri), 23 Kanun-i Sani 1327 (Rumi), 5 Şubat 1912 (Miladi), s. 3.

³²⁵ *BOA, DH. SYS*, 83/1-2.

³²⁶ "Rumlarla Bulgarlar Arasında İttihad", *Mukavemet*, Numero: 6-362, 20 Safer 1330 (Hicri), 27 Kanun-i Sani 1327(Rumi), 9 Şubat 1912 (Miladi), s. 3.

³²⁷ *Mukavemet*, Numero: 7-263, 21 Safer 1330 (Hicri), 28 Kanun-i Sani 1327 (Rumi), 10 Şubat 1912 (Miladi), s. 3.

³²⁸ *Demir, a.g.e.*, s. 182.

³²⁹ *Demir, a.g.e.*, s. 271.

adaylarını seçtirmek için propaganda yaptığı ve bir Rum'u dövdüğü şeklinde haberlerin yabancı ajanslarda yayınlanması üzerine Osmanlı hükümeti, Manastır vilayetinden olayın soruşturulmasını istedi. Manastır vilayeti yaptığı soruşturmada olayın asılsız olduğunu belirtti. Hariciye Nezareti ise, bu darp haberlerine karşı sadece tekzip yoluna gidilmemesini, darp olaylarına meydan verilmemesini ve olayların sorumlularının şiddetle cezalandırılmasını istemiştir³³⁰.

Manastır vilayeti Rum Metropoliti tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen telgrafta, Manastır vilayetinde Hıristiyan nüfusun Müslüman nüfusun üç katı olduğu halde, Müslüman nüfustan daha az müntahib-i sani listelere yazıldığı ve seçim daireleri düzenlenirken köylerin mevkilerinin dikkate alınmadığı belirtilmiştir. Dahiliye Nezareti konuyu Manastır vilayetine sormuştur. Manastır valiliği Rum Metropolitanin iddialarına verdiği cevapta kazaların seçim için taksimatının henüz yapılmadığını ve listelerde yer almayan müntahib-i saniler için itirazların cetveller asılı kaldığı sürece yapılması gerektiğini, listeler kaldırıldıktan sonra yapılan itirazların işleme alınmadığını belirtmiştir. Manastır valiliği, listelerin ne kadar süre askıda kalacağıın Meclis-i Vükela kararıyla ilan edildiğini belirterek, bu kararlara ve kanuna uygun davranıldığını belirtmiştir. Manastır vilayetine bağlı Serfice, Kayalar, Alasonya, Naslıç kazalarında Rumlar seçim hakkından mahrum bırakıldıkları için Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın seçim bürolarına müracaat etmişlerdir. Grana Rum Metropoliti ise Dahiliye Nezareti'ne çektiği telgrafta mülazım Cemal Bey'in yanındaki fedailerle birlikte Hıristiyan köylerini dolaşarak oylarını Müslüman müntahiblere vermeleri şeklinde baskı yaptığını belirtmiştir. Manastır valiliği ise Cemal Bey'in resmi işler için Koçana'ya gittiğini açıklamıştır³³¹.

Selanik vilayetinde ise Rumlar seçim daireleri yapılırken köy ve nahiyelerin konumlarının dikkate alınmadığı belirterek haklarının gasp edildiğini belirtmişlerdir. Selanik vilayetine bağlı Siroz sancağında Rum-Bulgar intihabat komisyonu tarafından çekilen telgrafta Cuma-bala, Petriç, Kozana ve Demirhisar kazalarında şubat ayında yapılan seçim merkezlerinin taksiminde haksızlıklar yapıldığı belirtiliyordu. Rumlar sancakların taksimatında yapılan haksızlıklardan dolayı seçimden mahrum bırakıldıklarını belirtmekteydiler³³². İttihat ve Terakki Cemiyeti, Rumların "*ekalliyetin*

³³⁰ BOA, DH. SYS, 83/1-2.

³³¹ BOA, DH. SYS, 83/1-2.

³³² BOA, DH. SYS, 83/1-2.

hukuku çiğneniyor” şeklinde yaptığı propagandaların haksız olduğunu belirtti. İttihatçılara göre bu bir siyasi mücadele idi. Bu siyasal mücadelenin birtakım sonuçlarını kabul etmek gerekirdi. Çünkü seçimler milliyetler değil fırkalar arasında bir mücadele idi³³³.

Kosova vilayetinde de aynı iddialar mart ayının sonlarından itibaren gelmeye başlamıştır. Üsküp mebusu Pavlof Efendi, Dahiliye Nezaretine çektiği telgrafta Üsküp sancağında seçimlerin askerlerin baskısı altında gerçekleştiğini, Radovişte ve köylerinde, halktan bazı kişilerin dövüldüğünü belirtmiştir. Kosova valiliği iddialarla ilgili yaptığı tahkikatta askerlerin seçim güvenliğini sağladığını ve darp hadiselerinin Hıristiyanların kendi aralarında çıkan olaylardan meydana geldiğini belirtmiştir³³⁴. Taşlıca kazasında ise seçim şubelerinin taksimi sırasında seçim kanununa aykırı davranıldığını belirten Sırplar, seçimlerin yeniden yapılması için Dahiliye Nezaretine başvurmuşlardır³³⁵.

Rumeli’deki seçimlerde yaşananlarla ilgili Rum Patrikhane’si 13 Mart 1912 tarihinde Adliye Nezaretine bir tezkire vermiştir. Patrikhane verdiği bu tezkirede:³³⁶

-Selanik vilayetine bağlı Langaza kazasında Hıristiyan köyleri İslam köyleri dairesine ilhak edilerek Hıristiyanların oyları akim bırakılmıştır. Yine Selanik vilayetinde Yenice’ye bağlı olan Karadere ve Polini karyeleri Vodina kazasına ilhak edilmiştir.

- Manastır vilayetine bağlı Naslıç kazasında Hıristiyan müntahib-i sani çıkarılmaması için kaymakamlıkça 15 şubeye ayrılmıştır. Alasonya kazasında ise çobanların oy vermelerine engel olunarak Rum cemaati altı oydan mahrum bırakılmıştır.

Osmanlı hükümeti bu iddiaları vilayetlere iletmış ve iddiaların araştırılmasını istemiştir. Vilayetlerden gelen cevapta:³³⁷

-Alasonya kazasında, çobanların oy vermelerine engel olduğu şeklindeki iddialara karşı, düzenlenen seçmen defterlerine yalnız bir kişinin itiraz ettiğini, bu

³³³ “İttihat ve Terakki ve Rumlar”, *Tanin*, Numero: 1278, 4 Rebi’ül Ahir 1330 (Hicri), 10 Mart 1328 (Rumi), 23 Mart 1912 (Miladi), s. 1.

³³⁴ *BOA, DH. SYS, 83/2-2.*

³³⁵ *BOA, DH. SYS, 83/1-2.*

³³⁶ Bu takdirde Edirne, Cezair-i Bahr-i Sefid ve Karasi vilayetlerindeki seçimlerle ilgili iddialar da vardır. Bkz. *BOA, DH. SYS, 83/1-2.*

³³⁷ *BOA, DH. SYS, 83/1-2.*

itirazında işleme konularak gerekli düzeltmenin yapıldığı belirtilmiştir. 6 çobanla ilgili herhangi bir itiraz başvurusu yapılmamıştır.

-Naslıç kazası ile ilgili iddialara ise; 1908 seçimlerinde Naslıç kazasında, Hıristiyanlardan 11 müntahib-i sani çıkmış iken, bu seçimlerde 12 müntahib-i sani çıkmıştır. Bu sebeple Patrikhanenin iddialarının gerçeği yansıtmadığı belirtilmiştir.

Bulgar Eksarhlığı ise 14 Mart 1912 tarihinde seçimlerde Bulgar halkına karşı birçok haksızlık yapıldığını belirten bir takrir vermiştir. Takrir şu şekilde özetlenebilir; Cuma-bala kazasında Bulgarlar çıkarması gerektiğinden daha az müntahib-i sani çıkarmışlardır. Ayrıca Bulgar köyleri daha uzak olan İslam köyelerine bağlanarak Bulgar halkının oyları akim bırakılmıştır. Bu sebeple Bulgarların haklarının korunması için taksimatın tekrar düzenlenmesi istenmiştir³³⁸. Rum ve Bulgarlar seçim bölgelerinde kasıtlı olarak daha az müntahib-i sani çıkarılması için listelere seçmenlerin yazılmadığı iddialarını sürekli gündeme getirmişlerdir³³⁹.

Rumeli'de 1912 seçimleri bu itirazlar arasında ve yolsuzluk iddialarıyla beraber Nisan ayının ortalarında bitirilebilmişti. Seçimler sonucu oluşan Meclis, Kanun-i Esasi'de seçim kararı alındıktan üç ay sonra Meclisin açılması gerektiğini belirten hükmü yerine getirebilmek amacıyla 18 Nisan 1912 tarihinde açılmış, fakat yeter sayısı olmadığı için çalışmalarına başlayamamıştır³⁴⁰. Meclis yeterli çoğunluğun sağlanmasından sonra 15 Mayıs 1912 tarihinde çalışmaya başlamıştır. Seçim sonuçlarına Makedonya bölgesi açısından bakıldığında İttihat ve Terakki Cemiyeti istediğini elde etmişti. İttihatçılar kendi istedikleri adayları mebus seçtirdiler. Seçimlere İttihat ve Terakki Fırkası listesinden giren Bulgar adaylar seçimleri kazandı. Manastır'da Pançedoref Efendi³⁴¹, Üsküp'te Teodor Poskolef, Selanik'te Yordan Nikolofi³⁴² Serez'de Aleksandr Boynof ve Stoyan Hacef Efendiler mebus seçildiler. Meclise girmeyi başaran Bulgar adaylar İttihat ve Terakki ile anlaşılan ya da seçim listesinden seçime giren adaylardı³⁴³. Makedonya bölgesindeki seçim sonuçları Rumlar için ise tam bir hezimetti. Rumlar, Selanik ve Serfice bölgelerinden mebus

³³⁸ BOA, DH. SYS, 83/1-2.

³³⁹ Demir, a.g.e., s. 215.

³⁴⁰ Tanin, Numero: 1304, 1 Cemezi-yel Evvel 1330 (Hicri), 5 Nisan 1328 (Rumi), 18 Nisan 1912 (Miladi), s. 5.

³⁴¹ "İntihabat", Tanin, Numero:1290, 16 Rebi'ül Ahir 1330 (Hicri), 22 Mart 1328 (Rumi), 4 Nisan 1912 (Miladi), s. 3.

³⁴² Tanin, Numero: 1302, 28 Rebi'ül Ahire 1330 (Hicri), 3 Nisan 1328 (Rumi), 16 Nisan 1912 (Miladi), s. 3.

³⁴³ Demir, a.g.e., s. 227.

çıkaramadılar. Manastır bölgesinden Trayan Nali Efendi ve Dimitri Dinga Efendiler mebus seçilmişlerdir³⁴⁴. 1912 seçimlerinde Sırlar İttihat ve Terakki'nin de desteğiyle Manastır'dan Yinaki Dimitroviç'i³⁴⁵, Üsküp'ten İspiro Hacı Resiç'i³⁴⁶ mebus olarak Meclise gönderdiler. Ulah Filip Mişe Efendi Görice'den tekrar mebus seçilmiştir³⁴⁷.

1912 seçimlerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin aldığı zorlayıcı önlemler seçimlere gölge düşürdü. İttihatçılar, tek parti olmanın getirdiği avantajları kullanarak devlet gücünü çok iyi kullanmışlardı. Seçimlerde asker ve bürokratların İttihat ve Terakki Cemiyeti lehine müdahalelerde bulunmaları ve yapıldığı iddia edilen usulsüzlüklerden dolayı siyasi tarihimize sopalı seçimler olarak geçmesine neden oldu. Ancak sadece “sopalı seçimler” üzerinden bir anlatım 1912 seçimleri için yapılan kampanyanın planlanması ve yürütülmesi için yapılan çalışmaları, şiddetli mücadeleyi ve kitle seferberliğini gölgelemektedir³⁴⁸. Bu durum her iki partinin seçimlerde kullandığı etkin seçim kampanyalarının ve kitleleri mobilize etmekte kullandıkları yöntemlerin sağlıklı bir değerlendirmesinin yapılmasını engellemektedir³⁴⁹. Diğer taraftan İttihatçıların devlet olanaklarını kullanarak uyguladıkları ince taktikler, seçimlerde zafer kazanmalarını sağlamıştı. Makedonya bölgesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ortaklaşa çalışan adaylar seçimlerde başarı kazandı. İttihatçılar muhalefetin bu kadar güçlenmesinden dolayı çok hırslanmıştı. Seçim sonuçları Tanin gazetesinde “*İttihat ve Terakki'nin Galebesi*” başlığıyla veriliyordu³⁵⁰.

Seçimlerin ardından yaşanan siyasal gelişmeler, Arnavutluk'taki Malisör Ayaklanması, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni ve hükümeti yıprattı. Bu gelişmelerin sonucunda ordu içerisinde muhalefet başladı. Halaskaran Zabitan³⁵¹ grubu adındaki

³⁴⁴ Rumlar 1908 seçimlerinde 21 mebus çıkarırken 1912 seçimlerinde 15 mebus çıkartmışlardır. Bkz. Boura, a.g.m., s. 28.

³⁴⁵ “İntihabat – Manastır”, *Tanin*, Numero: 1289, 15 Rebi'ül Ahir 1330 (Hicri), 21 Mart 1328 (Rumi), 3 Nisan 1912 (Miladi), s. 5.

³⁴⁶ “Üsküp Mebusları”, *Tanin*, Numero: 1311, 8 Cemazi-yel Evvel 1330 (Hicri), 12 Nisan 1328 (Rumi), 26 Nisan 1912 (Miladi), s. 5.

³⁴⁷ *Tanin*, Numero: 1295, 21 Rebi'ül Ahir 1330 (Hicri), 27 Mart 1328 (Rumi), 9 Nisan 1912 (Miladi), s. 3.

³⁴⁸ Kayalı, a.g.e., s. 130.

³⁴⁹ Hasan Kayalı, “Elections and the Electoral Process in the Ottoman Empire”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 27, No. 3, Cambridge University Press, Cambridge, 1995, s. 273.

³⁵⁰ “İttihad ve Terakki'nin Galebesi”, *Tanin*, Numero: 1292, 18 Rebi'ül Ahir 1330 (Hicri), 24 Mart 1328 (Rumi), 6 Nisan 1912 (Miladi), s. 4.

³⁵¹ 1912 Mayıs ve Haziran aylarında ordu içerisinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikalarından rahatsız olan subaylar Hlaskaran Zabitan Grubu adında gizli bir örgüt kurdular. Amaçları, iktidarı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin elinden almaktı. Ayrıca ordunun siyasetten çekilmesini ve hükümetin siyaset

grup hükümetin istifa etmesini, seçimlerin dürüst yapılmasını ve ordunun siyasetten çekilmesini istiyordu³⁵². 1912 seçimleri sonucu oluşan Meclisin ömrü 1912 Temmuz’unda ordunun müdahalesi ve itilafçı yanlısı bir hükümetin kurulması ile son buldu. Meclis-i Mebusan 4 Ağustos 1912 tarihinde irade-i seniye ile feshedildi. Ancak Balkan Savaşı, İtilafçılar tarafından dört gözle beklenen seçimlerin yapılmasına engel oldu³⁵³.

4. 31 MART AYAKLANMASI VE MAKEDONYA

Meşrutiyetin ikinci kez ilanı ile birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin takip ettiği iç ve dış politikada yapılan bazı hatalar cemiyete karşı muhalif hareketlerin başlamasına neden oldu. İttihatçılar, meşrutiyete ve vatana ihanet ettiğini düşündüğü siyasi şahsiyetlere açıktan açığa tavır alıyor, hatta zor kullanmaktan da kaçınıyordu. Siyasi hareketlerde zor kullanılması daha sonraları ortaya çıkacak siyasi cinayetlere de zemin hazırlıyordu. Siyasi gerginlik giderek artarken memleketin içinde bulunduğu durumdan cemiyet sorumlu tutuluyordu. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Avusturya-Macaristan’ın Bosna-Hersek’i ilhakı, ekonomik ve sosyal düzenin sağlanabilmesi ümitleri yerini siyasal kargaşaya bıraktı. Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin yetişmiş kadrosunun olmaması sebebiyle hükümeti perde arkasından yönetme ve yönlendirme eğilimi, kendisine karşı öfkenin artmasına sebep oluyordu. Cemiyetin hükümete yaptığı müdahaleler ve Kamil Paşa’nın cemiyete olumsuz bakışı 1909’un başından itibaren başkentte siyasi tedirginliği artırdı³⁵⁴. Bütün bu sebeplerden dolayı muhalefet basın yoluyla sesini yükseltmeye başladı.

İttihat ve Terakki Cemiyeti ile hükümet ve muhalefet arasında siyasi çekişmeler devam ederken Derviş Vahdeti’nin çıkarmış olduğu Volkan gazetesi muhalefetini şiddetlendirmişti. Ayrıca Vahdeti 6 Şubat 1909 tarihinde İttihad-i Muhammedi Cemiyetini kurarak din söylemiyle muhalefeti destekliyordu. Vahdeti, dinin elden gittiği ve memleketin şeriatından ayrıldığı şeklinde propagandasıyla bu yöndeki fikirlerini askerler arasında yaymaya çalıştı. Hedef kitle, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin

adamlarına bırakılmasını istiyorlardı. Daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Turan Alkan, *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2001, s. 162-164.

³⁵² Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, YKY, İstanbul, 1998, s. 200.

³⁵³ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 127.

³⁵⁴ Babacan, *a.g.e.*, s. 58.

İstanbul'un güvenliğini sağlamak ve meşrutiyeti korumak için Makedonya'dan getirdiği avcı taburlarıydı³⁵⁵.

31 Mart Ayaklanması, bu şartlar içinde olgunlaştı. İsyan 30 Mart'ı (12 Nisan), 31 Mart'a bağlayan gece yarısında Taşkışla'da bulunan 4. avcı taburu askerlerinin ayaklanarak Sultanahmet'e gelmesi ve Meclis binasını kuşatmasıyla başladı. Askerler, "şeriat isteriz" diye bağıyordu³⁵⁶. İsyancılar, Meclisi bastılar ve o sırada Meclise gelmekte olan Adliye Nazırı Nazım Bey'i Meclis-i Mebusan reisi Ahmet Rıza Bey zannederek öldürdüler³⁵⁷. Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa isyanın ilk günü istifa etti ve yerine Tevfik Paşa sadrazamlığa atandı. İsyan, İttihatçılar için tam bir yenilgi gibiydi. İsyanın duyulmasıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenleri İstanbul'dan uzaklaşarak gizlenmeyi tercih etmişlerdi. Ayrıca İstanbul'daki İttihatçı gazeteler isyancılar tarafından yağmalanmıştı³⁵⁸. İttihat ve Terakki Cemiyeti karşıtı çevreler tarafından düzenlenmiş olan bu ayaklanma, kısa sürede İstanbul'a yayılmış ve meşrutiyet yönetimini tehdit eden bir niteliğe bürünmüştü³⁵⁹.

İstanbul'da bu gelişmeler yaşanırken ayaklanma Selanik'e İsmail Canbulat Bey tarafından "Meşrutiyet Mahvoldu" cümlesinden ibaret bir telgrafla bildirilmişti³⁶⁰. Haber Makedonya'da büyük bir infial yarattı. İsyanın meşrutiyeti tehdit eden bir hal almasından en fazla huzursuzluk duyan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Rumeli'deki örgütleri oldu. Cemiyet, 15 Nisan 1909'da Makedonya'daki tüm örgütlerini anayasa adına işbirliği yapmaya çağırdı. Selanik Heyet-i Merkeziyesi, İstanbul'da başlayan hareketin istibdadı iade etmek için yapıldığını bildirdi. Selanik Heyet-i Merkeziyesi İstanbul'daki merkez-i umumi işleyemez durumda olduğu için merkez-i umumiyi Selanik'te yeniden oluşturdu³⁶¹. Makedonya'dan Anadolu'ya çekilen telgraflarda

³⁵⁵ Ahmet Turan Alkan, "Ordu Siyaset İlişkisinin Tarihine Dair Bir Derkenar: 31 Mart Vakası ve Sonuçları", *Osmanlılar Ansiklopedisi*, c. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 421; Kamil Paşa, Etnik-i Eteryâ Cemiyeti'nin Yanya'da faaliyete geçmesi üzerine Avcı taburlarını buraya göndermek istedi. Fakat Avcı taburları, 19 Ekim'de Cemiyetin etkisiyle İstanbul'a yerleştirilmiştir. Çok iyi yetiştirilen Avcı Taburlarına İttihat ve Terakki Cemiyeti ve ordunun Cemiyete bağlı kısımları, tam bir garanti gözüyle bakıyordu. Bu taburlar Rumeli'de "Nigehban-ı Meşrutiyet" (meşrutiyetin bekçileri) ünvanını almıştı. Bkz. Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve İştiklerim (1888- 1922)*, Erel Şadi Erdiç (hızl.), Özener Matbaası, İstanbul, 1997, s. 110.

³⁵⁶ Sina Akşin, *Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, İmge Yayınları, Ankara, 1994, s. 43.

³⁵⁷ Alkan, a.g.m., s. 426.

³⁵⁸ Ahmad, *İttihat ve Terakki*, s. 62.

³⁵⁹ Kerimoğlu, a.g.e., s. 101.

³⁶⁰ Ali Fuat Türkeldi, *Görüp İştiklerim*, TTK Yayınları, Ankara, 1987, s. 31.

³⁶¹ Manastır vilayet merkez heyeti, İstanbul hükümetini tanımayacağını ve Manastır vilayetini ayrıca teşkil edilecek hususi bir heyetle yönetmeye karar verdi. Vilayet idaresi, Manastır'da mevcut bütün

örgütlerden halkın tepkisinin yönlendirilmesi talep ediliyordu. Manastır'dan Anadolu vilayetlerine çekilen telgrafta “*İstanbul’da Kanun-i Esasiye ve Hakimiyet-i Milliye’ye karşı irtikap olunan hareketi tecavüzkarane, Meşrutiyeti idare aleyhinde bir cinayeti azime olduğundan, bil- cümle Osmanlılar müttefiken temin-i hukuk-u milliyet ve tahkim-i esas-ı meşrutiyet için kanlarımızı ve canlarımızı fedaya ve din ve namus üzerine ahd-ı misak edersek ika olunan ve haysiyeti milliyemize büyük bir leke olan cinayet ve rezaleti kanlarımızla temizlemek azmiyle İstanbul’a doğru harekete hazır olduğumuzu arz eyeriz*”³⁶² deniyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Makedonya’da halkı anayasanın tehlikede olduğuna inandırmak suretiyle propaganda savaşını kazanmıştı³⁶³. Makedonya vilayetlerinden Abdülhamid’e anayasayı ihlal etmek ve meşrutiyeti yıkmakla suçlayan, bunun hesabının sorulacağı şeklinde telgraflar yağmaktaydı³⁶⁴.

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin merkezi umumisinin çabalarıyla 15 Nisan’da Selanik’te cemaatlerin katılımıyla büyük bir miting yapıldı. Bu protesto mitingleri Kosova, Manastır, Senice, Yenice, Priştine gibi birçok vilayette yapılmıştır. Bu mitinglerde halk Kanun-i Esasi ve hürriyetlerini korumak için her şeye hazır olduklarını belirtmişti³⁶⁵. Bu mitinglerle beraber Rumeli’den gidecek bir orduyla ayaklanmanın bastırılması fikri benimsendi. Daha sonra Hareket Ordusu ismi verilen bu birliğe gönüllü kaydına başlandı. Bununla birlikte hudut boylarındaki rediflere dokunulmamak şartıyla Selanik, Serez, Drama, Kavala, Avrethisarı, Gevgili, Vodine, Pirlepe, Köprülü, Manastır redif taburlarının silahaltına alınmasına karar verildi³⁶⁶. Hazırlıklar devam ederken Mahmut Şevket Paşa, İstanbul’a çektiği telgrafta ayaklanmanın bastırılması için hazırlıkların başladığını bildirdi. İstanbul’da Makedonya’da bir ordu oluşturulduğu şeklinde haberler alınması üzerine Tevfik Paşa hükümeti Makedonya’nın işe

Osmanlı unsurlarını temsil eden bir heyetle yönetmeye karar verdi. Bulgar, Rum, Sırp ve Ulah kulüpleri tarafından intihap edilen ikişer aza vali Ferik Paşa riyasetinde vilayet yönetiminin başında bulunacaktı. Daha geniş bilgi için bkz. İrtem, *31 Mart İsyanı Ve Hareket Ordusu*, s. 200.

³⁶² Bu tamim Manastır’da Cemiyet-i İlmiye Kulübü, İttihad-ü Terakki Kulübü, Askeri Kulüp, Ulah Kulübü, Rum, Arnavut ve Musevi kulüplerinin imzalanmasıyla hazırlanmıştır. Bkz. *Bürokrat Tevfik Biren’in II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Hatıraları*, Fatma Rezan Hürem (hızl.), Pınar Yayınları, İstanbul, 2006, s. 30.

³⁶³ Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 151; Yalman, *a.g.e.*, s. 115.

³⁶⁴ Zekeriya Türkmen, *Osmanlı Meşrutiyetinde: Ordu- Siyaset Çatışması*, İrfan Yayınları, İstanbul, 1993, s. 31.

³⁶⁵ Akşin, *Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, s. 24; BOA, TFR-I-UM, 29/2803.

³⁶⁶ İrtem, *31 Mart İsyanı Ve Hareket Ordusu*, s. 204.

karışmasını önlemeye çalıştı. Ancak cemiyetin Makedonya'daki gücü yıkılacak gibi değildi³⁶⁷.

31 Mart Ayaklanması sırasında Makedonya'daki cemaatler İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni destekledi. Makedonya devrim kadroları Selanik, Üsküp, Köprülü, Strumça ve Drama gibi kentlerde İttihatçılarla ortak toplantı düzenlediler. Bu toplantılarda ortak eylemlere katılmak, anayasal düzeni savunmak gibi kararlar alındı. Cemaatler isyanın bastırılmasında görev almak istediklerini bildirdiler. Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri isyan sırasında reaksiyoner ve destekleyici bir tavır takındı³⁶⁸. İttihat ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart olayının bastırılmasında en büyük desteği Sandanistlerden aldı. Yane Sandanski ve Hristo Cernopev gönüllü birlikler oluşturdular ve Hareket Ordusuna katıldılar. Rumlar ise İstanbul'da başlayan ayaklanmanın şeriatçı bir nitelik kazanması ve meşrutiyeti tehdit eder hale gelmesiyle tedirgin oldular. Bu nedenle Makedonya'nın birçok bölgesinde yapılan protesto mitinglerine Rumlar da katıldı. Rumlar, Patrikhanenin olumsuz tavrına rağmen gönüllü birliklere yazılmaya başladılar³⁶⁹. Aynı şekilde Yahudiler de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne destek oldular. Özellikle Selanikli sosyalist Yahudiler, Hareket Ordusuna katılarak destek oldular. İttihat-ı anasırcı yapısı göze çarpan Hareket Ordusu'nda dört bine yakın Bulgar, Sandanski ve Paniça gönüllüleri, yedi yüz Yahudi gönüllü, Rum Kaptan Kroyka komutasında Rum gönüllüsü olduğu belirtilmektedir³⁷⁰.

Makedonya vilayetlerinde oluşturulan gönüllü birlikler, Ohri Milli Taburu Eyüp Sabri Bey komutasında ve Resne Milli Taburu-Resneli Niyazi Komutasında Hareket Ordusuna katıldılar³⁷¹. Priştine Milli Taburu ise daha sonra Hareket Ordusuna katıldı³⁷². Hareket Ordusu gönüllü taburların katılımıyla İstanbul'a doğru yürüyüşe geçti. Üçüncü Ordu komutanı Mahmut Şevket Paşa 22 Nisan günü Ayastefanos mevkinde toplanan Hareket Ordusunun başına geçerek harekatı idare etti³⁷³. Bu sırada siyasi özgürlüklerin kısıtlanması ve meşrutiyetin tehdit altında olması sebebiyle Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan, Meclis-i Milli adı altında Ayastefanos'taki yat kulübünde toplandı.³⁷⁴

³⁶⁷ Akşin, *Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, s. 74; Ahmad, *İttihat ve Terakki*, s. 65.

³⁶⁸ Psilos, *a.g.e.*, s. 98.

³⁶⁹ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 102.

³⁷⁰ Türkmen, *a.g.e.*, s. 41.

³⁷¹ İrtem, *31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu*, s. 205.

³⁷² BOA, *TFR-I-UM*, 29/2803.

³⁷³ Alkan, *a.g.m.*, s. 427.

³⁷⁴ Akşin, *Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, s. 189.

Hareket Ordusu, 23 Nisan'da İstanbul'a girdi ve 24 Nisan akşamına kadar isyanı bastırdı³⁷⁵. 25 Nisan 1909'da İstanbul'da İdare-i Örfiye ilan edildi ve Divan-ı Harp mahkemeleri kuruldu³⁷⁶. İsyancılar, yakalanarak Divanı Harp'te yargılandı. Hareket Ordusu'nun İstanbul'da güvenliği sağlamasından sonra Meclis-i Milli 27 Nisan 1909'da toplandı ve II. Abdülhamid'in hal kararını alarak yerine V. Mehmet Reşat'ın tahta çıkmasına karar verdi³⁷⁷.

Ayaklanmaya katılan erler ise ceza olarak Rumeli'deki yol inşaatına ve benzeri ağır hizmetlere gönderildi³⁷⁸. Selanik, Manastır ve Kosova vilayetleri dahilinde asker sevkiyatı ve ticaret için birinci derece ehemmiyetli olan yolların bu askerler tarafından yapılmasına karar verildi. Çünkü bu yolların şirket aracılığıyla yapılması uzun zaman alacaktı. Bu iş için 80 bin lira tahsisat ayrılması kararlaştırıldı³⁷⁹. Birinci ordunun erleri Mahmut Şevket Paşa'nın isteğiyle Drama'daki bayındırlık işleriyle uğraşmak üzere buraya gönderildi. Bu erler, Kavala- Drama yolu yapımında çalıştırıldılar ve yolların bitiminden sonra 1912'de terhis edildiler³⁸⁰.

31 Mart Ayaklanması'nın bastırılmasının önemli sonuçlarından birisi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yeniden gücünü ve nüfuzunu kazanmasıdır. Cemiyet, ayaklanmanın bastırılmasından sonra devlet yönetimine ağırlığını koydu³⁸¹. İttihat ve Terakki Cemiyeti, çok kısa bir süre içerisinde Babıali bürokrasisini sindirmiş, kamuoyunun sempatisini kazanmış, sarayı potansiyel bir muhalefet kaynağı olmaktan çıkarmış ve en önemlisi ordunun kendisine verdiği desteğin boyutlarını görmüştü³⁸². Bu durum, İttihatçılara istedikleri devlet modelini yaratmak için bir fırsat verdi. Planlanan reformları yaşama geçirme aşamasına geldiler. Bunda önceliği iç siyasete ve orduya

³⁷⁵ Ahmad, *İttihat ve Terakki*, s. 85.

³⁷⁶ Bayar, *a.g.e.*, c. II, s. 23; 31 Mart Ayaklanması'nın bastırılmasından sonra tekrar sadarete gelen Hüseyin Hilmi Paşa, 31 Mart isyanının sebepleriyle ilgili bir rapor hazırlatmıştır. Bu raporda; isyanın meydana gelişi ayrıntıları ile anlatıldıktan sonra isyanın asker, cemiyet, partiler, basın, halk, memurlar, vilayetler, hükümet ve Abdülhamid açısından sebepleri incelenmiştir. Raporda özellikle hükümetin hiçbir kanun ve nizam tabi olmayan cemiyetlerin hareketlerine seyirci kalması eleştirilmiş ve hükümet isyanın nedenlerinden biri olarak görülmüştür. Raporun basın bölümünde; basının zihinleri bulandırdığı, unsurlar arasında ahengi bozduğu ve basın hürriyetlerini suiistimal ettiği belirtilmiştir. Raporla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Bayar, *a.g.e.*, c. II, s. 49-50.

³⁷⁷ Akşin, *Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, s. 222.

³⁷⁸ *Düstur*, Tertib-i Evvel, c. I, 17 Mayıs 1325, s. 91.

³⁷⁹ *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. III, 11 Mayıs 1325, s. 625.

³⁸⁰ Uzer, *a.g.e.*, s. 288.

³⁸¹ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 295.

³⁸² Alkan, *a.g.m.*, s. 429.

verdiler³⁸³. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra İttihatçılar, yasal düzenlemelerle merkeziyetçilik ve Osmanlılıktan oluşan siyasi programlarını uygulayabilmek için güçlü bir siyasi ortam buldular.

5. 31 MART SONRASI İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NİN POLİTİKALARI VE MAKEDONYA

5.1 İttihat ve Terakki'nin Yönetim Anlayışı

5.1.1. İttihad-ı Anasır Politikası

Meşrutiyetin yeniden ilanını sağlayan İttihat ve Terakki'nin amacı meşrutiyet idaresinin tesisi ve Osmanlı birliğini tesis ederek imparatorluğun dağılmasını önlemektir. Bu birliği sağlayacak tek öge Osmanlılık bilincinin yerleştirilmesiydi³⁸⁴. İttihat ve Terakki'nin Meşrutiyetin ilanını izleyen günlerde ilan ettiği 1908 siyasi programının 5. maddesinde bu siyasetin ipuçları görülebilir. Buna göre: *“Cins ve mezhep tefrik edilmeksizin herkes müsavat hürriyeti tamamiye malik ve aynı mükellefiyetlere tabidir. Bircümle Osmanlılar huzur-u kanunda ve memleketin hukuk ve vezaiinde olup umum tebaa ehliyet ve kabiliyetlerine göre münasip olan memuriyetlere kabul olunacaktır”*³⁸⁵ hükmü yer almaktaydı. Bu madde 1909 ve 1911 siyasi programlarında da yer almıştır. Yani tüm vatandaşlar ayırt edilmeksizin aynı hak ve görevlere sahip olacaktı. Bu bağlamda anayasanın sağladığı eşitlik ilkesi temelinde bir Osmanlı kimliği yaratmak İttihat ve Terakki için en önemli amaçtı³⁸⁶. İttihat ve Terakki yayınladığı resmi beyannamelerde ve propaganda amacıyla yayınladığı risalelerde Osmanlılık anlayışını ve Osmanlı milleti kavramına bakışını ortaya koymuştu. Örneğin propaganda için yayınlanan Hayyeale'l-Felah risalesinde, Osmanlı milleti anlayışı açıkça ortaya koyulmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti risalede:

“Millet ekseriyetle bir lisan konuşur, adetleri ahlakları birbirine yakın ve bir hükümet kanununa tabi insanlardır. Milleti Osmaniye, muhtelif din ve milletlere malik Türk, Arap, Arnavud, Kürd, Ermeni, Rum, Bulgar ve Yahudi gibi kavimlerin bir araya gelmesinden hasıl olan heyettir. Bu kavimlerin arasında gerek lisanca ve gerekse mezhepçe ayrılık olduğu halde bunların hepsine millet-i Osmaniye denir. Muhtelif

³⁸³ Bouro, a.g.m., s. 23.

³⁸⁴ Tunaya, a.g.e., c. I, s. 370.

³⁸⁵ İttihad ve Terakki, Numero: 20 24 Şaban 1326 (Hicri), 7 Eylül 1324 (Rumi), 20 Eylül 1908 (Miladi); Tanin, Numero: 55, 28 Şaban 1326 (Hicri), 11 Eylül 1324 (Rumi), s. 1.

³⁸⁶ Psilos, a.g.e., s. 168.

kavimlerin ayrı ayrı dilleri varsa da birbirlerini anlamak için bir ikinci lisan muhtaçtırlar. Osmanlı memleketinde bulunan bir anasır diğer anasırlara fikrini bildirmek için ayrı ayrı her birinin lisanını öğrenmeye muhtaçtır. Buna imkan yoktur. Bu imkansızlıkların önünü alabilmek için Osmanlıca lisanı vücuda gelmiştir. Bu kavimlerin asıl lisanları başka olmakla birlikte lisanları birdir, o da Osmanlıcadır. Osmanlı ittihadının sağlanmasının birinci şartı herkesin birbirini anlamasıydı. Din ve mezhep ihtilafı bir milletin teşkiline mani olamaz. Çünkü bu mesele ahrete aid bir meseledir. Dünya işlerinde menfaatleri bir olanların ittihad etmesi lazımdır”³⁸⁷ sözleriyle nasıl bir Osmanlı milleti tasavvur ettiğini koyuyordu. İttihatçılar, imparatorluğu öyle bir hale getirmek istiyorlardı ki, her kim olursa olsun kendini bu vatanın evladı bilsin, Osmanlılığı oluşturan diğer unsurların kendine düşman değil, bir kardeş olduğunu bilsin, aradaki fark mabetlerin lisanların başka başka olmasından ibaret kalsın³⁸⁸. İttihatçıların ülkenin geleceği için düşündüğü yol her anasırın dinine, milletine, lisanına riayet ederek hepsinin kabul edeceği ortak bir zeminde buluşturmak. Bu zemin itilafı hukuk-u hususiyse ve siyasiye de müsavatnameden ibaret olabilirdi. Gayrimüslimler devletin zaaflarından faydalanmak gibi fikirleri zihinlerinden çıkarıp bir Osmanlı ülkesi için çalışmalıydı³⁸⁹. Bu imparatorluğun geleceği için zaruriydi³⁹⁰. Bu bağlamda İttihatçılar 1908-1913 döneminde Osmanlılığı, imparatorluğu bir arada tutacak ulusal kimliklerin üstünde bir üst kimlik olarak algılamaktaydı. Bu kimlik siyaseti imparatorluğu bir arada tutmaya yarayacak oportünist bir Osmanlılığı³⁹¹. Osmanlılık politikası en fazla yönetici grup tarafından benimsenmiş ve devletin bekası kaygısıyla uygulanmıştı³⁹². Bu dönemde, Osmanlılık bir birlik ilkesi olarak sürekli vurgulanmıştır. İttihatçılar bunu sürekli kamusal alanda canlı tutarak 31 Mart olayının bastırılmasından 1912’ye kadar olan dönemde aktif bir Osmanlılık politikası izlemiştir. Hüseyin Cahid bu dönemde takip edilen Osmanlılık siyaseti ile ilgili olarak şöyle diyordu: “Osmanlı kelimesine hiçbir zaman baskı döneminde bile meşrutiyetten sonra

³⁸⁷ *Hayyeale'l-Felah*, s. 2.

³⁸⁸ *Tanin*, Numero: 257, 1 Cemazi-yel Evel 1327 (Hicri), 8 Mayıs 1325 (Rumi), 21 Mayıs 1909 (Miladi), s. 1.

³⁸⁹ Hüseyin Cahid, “Anasır-ı Osmaniye'nin Birleşmesi”, *Tanin*, Numero: 105, 21 Şeval 1326 (Hicri), 2 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 15 Ekim 1908 (Miladi), s. 1.

³⁹⁰ Hüseyin Cahid, “İttihad-ı Anasır”, *Tanin*, Numero: 358, 15 Şaban 1327(Hicri), 18 Ağustos 1325 (Rumi), 31 Ağustos 1909 (Miladi), s. 1.

³⁹¹ Suavi Aydın-Ömer Türkoğlu, “İttihad ve Terakki Cemiyeti Programının ve Eyleminin Radikal Dönüşümü: 1908 Öncesi ve Sonrası”, *II. Meşrutiyeti Yeniden Düşünmek*, Ferdan Ergut (drl.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 261.

³⁹² Yıldız, *a.g.e.*, s. 63.

olduğu kadar değer verilmemiştir. Kanun-i Esasi yürürlüğe komulur komulmaz olaylar bizi Türk olduğumuzu unutturmaya zorladı. Kullandığımız tek terim Osmanlıydı.”³⁹³.

Osmanlılık siyasetinde tüm yurttaşlar için eşitlik isteniyordu. İttihatçılara göre, Osmanlı tabiiyetinden olan her ferdin hangi din ve mezhepten olursa olsun Osmanlı sayılacağı Kanun-i Esasi’de yer alıyordu. Bunun amacı Osmanlı Devleti’nde bulunan muhtelif anasırlarda anayasa temelinde bir vatandaşlık bağı yaratmaktı³⁹⁴. Bu vatandaşlık bağı ile beraber “Osmanlı Vatani” kavramının içi doldurulmaya çalışıldı. Herkesin yaşadığı yeri Osmanlı toprağı ve vatani kabul etmesi için bir üst kimlik ve anayasal vatandaşlık bağları ile yeni bir yurttaş yaratma çabası bu dönemin temel özelliğiydi³⁹⁵. Hukuk dışında Osmanlılık siyasetinin en önemli araçları eğitim, ordu ve merkezileşmiş iktidar kaynaklarını kullanarak taşrada bu söylemi canlı tutacak basın ve propaganda işleriydi.

İttihatçıların temel hedefi, Osmanlılık ideolojisini hedef alan merkezi ve güçlü bir devlet yapılanmasıydı. Buna karşılık Makedonya’daki grupların temel hedefi federal ilkeler doğrultusunda yeniden yapılandırılmış bir imparatorluktu³⁹⁶. İttihat ve Terakki, Osmanlılık politikasına aykırı gördükleri siyasi programları kabul etmediklerini ilan etti. İttihatçıların, cemaatlerin siyasi programlarına en önemli eleştiri noktası Osmanlılığı parçaladığı yönündeydi³⁹⁷. İttihatçıların amacı Makedonya’daki tüm millet ve mezhepleri anayasal eşitlik temelinde bir araya getirmektir. Hiçbir mezhep eşitsizlikten yakınmamalıydı. Makedonya’da ihtiyacı olan millete okul, ihtiyacı olan mezhebe ibadethane yapılacaktı³⁹⁸. Bu bağlamda İttihatçılar, bir yandan Osmanlı kimliğinin içeriğini doldurmaya çalışırken diğer taraftan da merkezi devletin çıkardığı kanunlarla Osmanlılık siyasetini güçlendirmeye çalışmışlardır.

Bir üst kimlik oluşturma çabası olarak Osmanlılık, anasırların ayrılıkçı olarak yorumlanan hareketlerine engel olma ve imparatorluğu muhafaza etme temeline dayanıyordu. İttihatçılar ırkı ve dini ne olursa olsun bütün ayrıcalıklı sınıfların

³⁹³ Hilmi Bengi, *Hüseyin Cahid Yalçın*, ATAM, Ankara, 2000, s. 292.

³⁹⁴ Hüseyin Cahid, “Anasır-ı Osmaniye”, *Tanin*, Numero: 35, 3 Şaban 1326 (Hicri), 17 Ağustos 1324 (Rumi), s. 1.

³⁹⁵ *Tanin*, Numero: 301, 16 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri), 21 Haziran 1325 (Rumi), 4 Temmuz 1909 (Miladi), s. 2.

³⁹⁶ Macfie, *a.g.e.*, s. 45.

³⁹⁷ Hüseyin Cahid, “Anasır-ı Osmaniye’nin Birleşmesi”, *Tanin*, Numero: 105, 21 Şeval 1326 (Hicri), 2 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 15 Kasım 1908 (Miladi), s. 1.

³⁹⁸ Aykut Kansu, “Ahmed Rıza Bey’in Diplomasi Mekiği ve Balkan Komitesinin Yeni Türkiye’ye Desteği”, *Toplumsal Tarih*, S. 179, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008, s. 78.

durumunu değiştirerek onları aynı hak ve görevleri paylaşan birer Osmanlı vatandaşı haline getirmek istiyorlardı. Bu durum, azınlıkların ayrıcalıklarını yitirerek yeni yükümlülüklerin altına girmesi anlamına geliyordu. Bu konu, İttihatçılarla anasır arasında temel çatışma noktası oldu³⁹⁹. Eşitlik sorunu, azınlıklar açısından hem psikolojik hem de sosyo-ekonomik boyutlar taşıyordu. Onlardan diğer yurttaşlarla aynı hak ve görevleri paylaşan birer Osmanlı olmaları isteniyordu. Azınlıklar, bu siyasete karşı çıktılar. Çünkü bu durum onların eski yerleşik haklarını tehdit etmekteydi⁴⁰⁰. Azınlık muhalefeti meşrutiyeti kendi ulusal çıkarları için tehdit eden bir gelişme, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni ise ittihat-ı anasır altında kendilerini asimile etmekle suçlamaya bařladı⁴⁰¹. İttihatçılar bu konuda en çok Rumlarla çatışmıştır.

İttihatçıların bu yaklaşımına karşın Rumlar, sahip oldukları imtiyazat-ı milliye ve mezhebiyeye tecavüz olundukça Makedonya'da sahip olduğu haklar ayaklar altına alındıkça bir uzlaşmanın bir müsavatsız mümkün olmadığını ilan ettiler⁴⁰². Diğer taraftan Patrikhane'nin imtiyazları Rumlara, Makedonya mücadelesinde önemli imtiyazlar saęlıyordu⁴⁰³. Rumlara göre Osmanlılık, Helenizm için de büyük bir tehditti. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Patrikhane'nin imtiyazlarına karşı olmadığını, fakat uygulamaların meşrutî rejim gereği olduğunu belirtti⁴⁰⁴. İttihatçılara göre Patrikhane sadece ruhani bir makamdı ve ayrıcalıkları sadece dini makamları kapsamaktaydı. Bu bağlamda cemiyet, programında mezhep imtiyazına riayet edileceğini belirtmiřti⁴⁰⁵. İttihatçılara göre imtiyazat-ı milliye diye bir şey yoktu. Kanun-i Esasi, imtiyazat-ı mezhebiyeden başka bir ayrıcalık vermemişti. Çünkü Patrikhaneler, kapitülasyonlara sahip seferethaneler değildi. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Rumlar adına söz söyleme yetkisinin sadece Patrikhane'ye verilmesini kabul etmeyeceğini ilan etti. Devleti ilgilendiren konularda Patrikhanenin müdahalesi istenmiyordu⁴⁰⁶. Diğer taraftan Makedonya'da Rum, Bulgar

³⁹⁹ Demir, *a.g.e.*, s. 85.

⁴⁰⁰ Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998, s. 91.

⁴⁰¹ Hocaoğlu, *a.g.e.*, s. 24.

⁴⁰² Hüseyin Cahid, "Rumlar Ne İstiyor", *Tanin*, Numero: 233, 2 Rebi-ül Evel 1327 (Hicri), 12 Mart 1325 (Rumi), 25 Mart 1325 (Miladi), s. 1.

⁴⁰³ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 109.

⁴⁰⁴ Atalay, *a.g.e.*, s. 41.

⁴⁰⁵ İttihat ve Terakki'nin 1908, 1909 ve 1911 siyasi programlarında mezhep imtiyazı maddesine göre; memalik-i Osmaniye'de maruf olan ediyânın serbest-i icrası ve cemaati muhtelifiye verilmiş olan imtiyazat-ı mezhebiye kemakan ceryanı esasları tamamen mahfuz kalacaktır. Bkz. *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1327 Senesi Siyasi Programı*, Tanin Matbaası, Dersaadet, 1327, s. 5.

⁴⁰⁶ Hüseyin Cahid, "Rumlar Ne İstiyor", *Tanin*, Numero: 233, 2 Rebi-ül Evel 1327 (Hicri), 12 Mart 1327 (Rumi), 25 Mart 1909 (Miladi), s. 1.

ve Arnavut muhalefeti, İttihat ve Terakki'yi Osmanlılık politikalarından dolayı milliyetçilikle suçlamışlardır. Bunun İmparatorluğun bütünlüğü için tehdit oluşturduğunu, ülkenin geleceğinin sadece milletlere verilecek özerklikle garanti altına alınabileceğini ifade ettiler⁴⁰⁷.

Makedonya'da, anasırın birbirine düşman olması Osmanlılık önünde çok büyük bir engeldi. İttihatçılara göre Makedonya'da ittihadın sağlanabilmesi için asayiş sorununun mutlaka çözülmesi gerekiyordu. Cemiyet, Makedonya'da halkı çetelere destek olmaması ve onlara inanmaması yolunda yayınladığı beyannamelerle, çeteler konusunda devlete yardımcı olmaya çağırmıştır. Vatandaşlar, Osmanlılık aleyhinde meydana gelecek her türlü olayda cemiyetin hükümete destek olacağı ve kanunların şiddetli bir şekilde uygulanacağı konusunda uyarılmıştır⁴⁰⁸. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Makedonya'daki gruplar arasında itilaf ve birliği sağlayabilmek amacıyla sulh ve itilaf cemiyetleri kurmak için girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Aynı konuda, Manastır ve Üsküp merkezlerine de talimatlar verilmiştir. Bu iş için Selanik'teki merkezde bir heyet-i siyasiye oluşturuldu. Heyet-i siyasiye anasır-ı muhtelifeye mensup kulüplere başvurarak her kulüpten ikişer azanın seçilerek gönderilmesini istemiştir. Kulüplerin üye göndermesiyle haftanın belirli günlerinde şehrin özellikle asayiş sorununu çözmek için toplantılar yapılmıştır. Manastır'da da kulüpler bir araya gelerek bir sulh ve itilaf cemiyeti oluşturdu. İttihatçılara göre anasırlar, bu cemiyetlere katılarak siyasi mücadele ve savaşlardan feragat ettiklerini ilan etmişlerdi. Eğer bu karar ciddiyetle muhafaza edilirse Makedonya meselesi çözüldü⁴⁰⁹. Fakat bu toplantılardan bir netice alınamamıştır⁴¹⁰.

İttihatçılar için en büyük sorun Osmanlıcılığın ulus üstü idealinin nasıl sağlanacağıydı. Çünkü Osmanlılık etnik kimliklerin üzerinde siyasi bir sadakat duygusu ve bağlılık sağlamayı hedefliyordu⁴¹¹. Bu durum, ortak Osmanlı kültürünün nasıl yaratılacağı sorununu ortaya çıkarıyordu. Kimliği yaratmak için en önemli araç olan bir

⁴⁰⁷ Mehmet Perinçek-Arda Odabaşı, *Stambulskie Novosti'de Jön Türk Devrimi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013, s. 100.

⁴⁰⁸ "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Merkezi Umumisinden Neşr Olunan Beynamedir: Rum Vatandaşlarımıza", *Tanin*, Numero: 301, 16 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri), 21 Haziran 1325 (Rumi), 4 Temmuz 1909 (Miladi), s. 1; *Tanin*, Numero: 29 Rebi-ül Evvel 1330 (Hicri), 5 Mart 1328 (Rumi), 18 Mart 1912 (Miladi), s. 4.

⁴⁰⁹ *Yeni Tasvir-i Efkar*, 16 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri), 21 Haziran 1325 (Rumi), 4 Temmuz 1909 (Miladi), s. 3; *Tanin*, Numero: 313, 28 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri), 3 Temmuz 1325 (Rumi), 16 Temmuz 1909 (Miladi), s. 3.

⁴¹⁰ İrtem, *Meşrutiyetten Mütarekeye*, s. 125.

⁴¹¹ Yıldız, *a.g.e.*, s. 61.

Osmanlı dili yoktu. Zorunlu olarak bu dil Türkçe olacaktı. Bunun sonucunda Osmanlılık ideali, derhal tek unsurun lehine yapılan bir faaliyet şeklini alması kaçınılmazdı⁴¹². Ayrıca azınlıklar, sarayı Türk kimliği ile özdeşleştirdikleri için Osmanlılık düşüncesini Türkleştirme faaliyeti olarak görüyorlardı. İttihatçılara göre, herkesi sırf Osmanlı sıfatıyla tanımaya razı olmak Cemiyetin yapacağı en büyük fedakarlıktı. Bunu yaparken devletin resmi dilinin Türkçe, resmi dininin İslamiyet olmasının korunması gerekliliği idi. İttihatçılar, bütün anasını Türkleştirmek yönündeki eleştirilere rağmen, Osmanlı ülkesinde adalet ve hakkaniyet temelinde bir ittihadı temin etme noktasında kararlı bir şekilde çalışacaklarını belirtiyorlardı. İttihatçılara göre, “*anasır-ı muhtelifenin dilini, milliyetini ve hatta dinini unutturarak Türk olmasının mümkün olamayacağı ve Avrupa müdahalesi söz konusu olmadığı zamanlarda kılıç kuvvetiyle yapılmamış bir şey, meşrutiyet idaresinde mümkün olabilir miydi?*”⁴¹³. Türkleştirme iddiaları Meşrutiyet dönemi boyunca etnik ve dini azınlıkların muhalif, politik tercih ve davranışlarını belirledi. Bu durum azınlık muhalefetinin doğmasına yol açtı⁴¹⁴.

1910’a gelindiğinde Osmanlılık ideolojisinin imparatorluğu bir arada tutmanın yolu olarak ne kadar başarılı olduğu tartışılmaya başlanmıştı⁴¹⁵. Azınlık olayları artarak devam ediyordu. Bu sebeple Osmanlılık siyasetine dönük ümitler artık azalmaya başlamıştı. İttihatçılar, ümitlerin azaldığı bir dönemde Makedonya’da Osmanlılık siyasetini ihya etmek için 1911 yılında Sultan Reşad’ın Rumeli seyahatini düzenlediler. İttihatçılar, böyle bir siyasetle halk nazarında itibarlarını arattırmayı ve Makedonya halkının devlete bağlılığını artırmayı amaçlıyorlardı. Bu seyahat devletin Rumeli’ye verdiği önemi göstermesi açısından gerekliydi. Ayrıca padişah ile halk arasında doğrudan temasın sağlanması bakımından da önemliydi⁴¹⁶. Fakat Osmanlılık politikasına dönük bu çabalar bir sonuç vermedi. Çünkü siyasi hiçbir hukuku olmayan cemaatler, toplumsal alanda nüfuzlarını genişletmek için hükümetle sürekli bir çatışma halindeydiler. Bunun en önemli nedenlerinden biri de dini grup ve cemaatlerin muhafazakar yapısının Osmanlılığa düşman olmasıydı⁴¹⁷. Diğer taraftan hiçbir grubun kendi çıkar ve imtiyazlarından taviz vermeye yanaşmaması, Osmanlılık için önemli bir

⁴¹² Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 268.

⁴¹³ *Tanin*, Numero: 358, 15 Şaban 1327 (Hicri), 18 Ağustos 1325 (Rumi), 31 Ağustos 1908 (Miladi), s. 1.

⁴¹⁴ Hocaoğlu, *a.g.e.*, s. 25.

⁴¹⁵ Mark Mazower, *Selanik*, YKY, İstanbul, 2006, s. 366.

⁴¹⁶ Mevlüt Çelebi, “Osmanlıcılığı İhya Girişimi; Sultan Reşad’ın Rumeli Seyahati”, *Osmanlı*, c. II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 530

⁴¹⁷ Bayar, *a.g.e.*, c. II, s. 68.

handikapı. Bu durum kaçınılmaz olarak Makedonya’da Osmanlılık politikasına bir toplumsal muhalefetin doğmasına da yol açtı.

İttihat ve Terakki’nin II. Meşrutiyet Dönemi’nde tüm etnik kimliklerin üstünde bir Osmanlı kimliği yaratmaya çalışmasına Osmanlı unsurları, bunun ulusal kimliklerini unutturmaya yönelik bir Türkleştirme faaliyeti olduğu gerekçesiyle tepki gösterdiler. Bu iddialara karşı çıkan İttihatçılar, ittihad-ı anasır politikasını Türkleştirme faaliyeti olarak görenlerin aslında gizli faaliyetleri olduğunu belirttiler⁴¹⁸. İttihatçılar, Osmanlılığın ulus üstü idealine inanmışlardı ve bu politikanın içeriğini doldurabilmek için gerekli adımları atmaya çalışmışlardı. Bu siyaseti bozan ve olumsuz etkileyen bütün sebepler ortadan kaldırılmaya çalışılmıştı. Bu sebeple İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1908–1912 tarihleri arasında Makedonya’da takip ettiği siyaseti liberal Osmanlılık çerçevesinde değerlendirmek gerekir. 31 Mart sonrası İttihatçılar, iktidarı sağlamlaştırdıktan sonra farklı unsurlarla uzlaşma politikalarını bir kenara bıraktılar. İttihatçılar tek tek milliyetlere özel tavizler vermeye hazır değillerdi. Osmanlılık resmi ideoloji oldu. İç ve dış politik gelişmelerin sonunda resmi düzeyde Osmanlılığa bağlılık siyaseti resmi politika oldu. İttihatçılara göre, Osmanlı kimliğinin kabulü her şeyin nihai çözümünü oluşturacaktı. Bu şekilde dış müdahaleler önlenecek Batı emperyalizminin önünde bir set oluşturulacaktı⁴¹⁹.

Ayrıca bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Türk milliyetçisi bir kültürel ya da siyasi program izlediğine dair inandırıcı kanıtlar yoktur. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Rumeli vilayetlerini elde tutmaya yönelik bir ittihad-ı anasır fikrini siyaseten doğru bulduğu için uygulamaya çalışmıştı. Fakat Osmanlı devlet adamlarının bütün çabalarına rağmen Osmanlıcılığın ulus üstü ideali, gayrimüslimleri sisteme dahil eden bir etki yapmamıştı. Çünkü Osmanlılık, Bulgarlar ve Rumlar tarafından tepkiyle karşılanmış ve ayrılıkçı faaliyetleri vatandaşlığa tercih etmişlerdi.

5.1.2. Merkezîyetçilik Politikaları ve Makedonya’nın Muhtariyeti Meselesi

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart vakası sonrası girilen reform çabalarıyla merkezi yönetimi güçlendirme yolunda önemli adımlar attı⁴²⁰. İttihatçılar, imparatorluğun bütünlüğünün korunması açısından bunu gerekli görüyorlardı. Bunun için öncelikle yasalar ve kurumlar vasıtasıyla oluşturulmaya çalışılan ortak bir iradeye

⁴¹⁸ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 177.

⁴¹⁹ Yıldız, *a.g.e.*, s. 79.

⁴²⁰ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 174.

sahip, yerel kimliklerin ötesinde merkezi bir devlet yapısı oluşturulmalıydı. Bu merkezi yapının en önemli argümanı hukuki eşitlikti. Cemiyete göre merkezi yönetim anayasa temelinde bütün unsurların çıkarını gözetebilir ve birliği sağlayabilirdi. Bu çerçevede İttihat ve Terakki Cemiyeti, yerel aktörleri dışarıda bırakan “doğrudan merkeziyetçilik” politikasını uygulamaya başlayacaktır. İttihatçılar Makedonya’da Sandanski gibi yerel aktörlerle işbirliği yapsa bile söz konusu olan merkezin politikalarını uygulama alanına koymak olduğunda bu işbirliğini pek dikkate almayacaktır.

İttihatçılar, merkeziyetçilik ana çerçevesinde yerel yönetimlere birtakım yetkiler bırakabileceklerini kabul ediyorlardı. Fakat İttihat ve Terakki Cemiyeti, bunu adem-i merkeziyet olarak algılamıyordu⁴²¹. Bu bağlamda İttihatçılar, siyasette merkeziyet, idariyatta tevsi-i mezuniyet (yetki genişliği) usullerini kabul etmişti⁴²². Cemiyetin 1908 programının 5. maddesinde; “*Vilayetin emri idaresinde usulü idaredeki rabıta-i mevcude fek ve ihlal olunmamak şartıyla Kanun-i Esasinin 108. maddesinde mevzu bahs olan tevsi-i mezuniyeti idari usulünün temami-i tatbikini temin edecek kavanin-i mahsusa vaz’ı talep olunacaktır*”⁴²³ maddesi yer almaktadır. Bu maddeye göre vilayet idare usulünün mevcut düzeni ihlal olunmamak ve bozulmamak şartıyla Kanun-i Esasi’nin 108. maddesinde yer alan yetki genişliği biçimindeki anlayışın bütünüyle uygulanmasını sağlayacak kanunların çıkarılması talep edilecekti. Programda Kanun-i Esasi’nin 108. maddesindeki tevsi-i mezuniyetten söz edilmesine rağmen tefrik-i vezaifin (yetkilerin ayrılması) anılmaması dikkat çekicidir. Bunun bilinçli bir atlama olduğu söylenebilir⁴²⁴. İttihatçılar tefrik-i vezaif kavramını Meclis-i Mebusan’a ait birtakım yetkilerin vilayet umum meclislerine bırakılması anlamına geldiğini düşünmekteydiler. İttihatçılar yalnız idari anlamda tefrik-i vezaif-i kabul etmiş, siyasi anlamda bir tefrik-i vezaife ise karşı çıkmışlardır⁴²⁵. Yani yetki devri ve genişlemesi kabul edilirken adem-i merkeziyet prensibi reddedilmiştir. Programın altıncı maddesinde ise “*halihazırdaki taksimatı mülkiyenin sureti umumiye de tadil ve tebdilinin Meclis-i Mebusan’ın kararına bırakılacağı*” hükmü yer almaktaydı. Bu maddeden ittihatçıların mülki yapıda birtakım değişiklikler talep edeceği

⁴²¹ Nizam Önen- Cenk Reyhan, *Mülkten Ülkeye 1839-1929*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 298.

⁴²² Cenk Reyhan, *Osmanlı’da İki Tarzı İdare*, İmge Yayınları, Ankara, 2007, s. 38.

⁴²³ *İttihad ve Terakki*, Numero: 20, 24 Şaban 1326 (Hicri), 7 Eylül 1324 (Rumi), 20 Eylül 1908 (Miladi), s. 1; *Tanin*, Numero: 32, 5 Şaban 1326 (Hicri), 19 Ağustos 1324 (Rumi), s. 3.

⁴²⁴ Önen-Reyhan, *a.g.e.*, s. 300.

⁴²⁵ Bayar, *a.g.e.*, c. II, s. 72.

anlaşılmaktadır⁴²⁶. İttihat ve Terakki'nin 1909 muaddel (değiştirilmiş) siyasi programının 15. maddesi de vilayetlerin yönetimi ile ilgili olup, 1908 siyasi programı gibi tevsi-i mezuniyet vurgusu yapmaktaydı⁴²⁷. Diğer taraftan bu madde “*istidadı ahali ve ihtiyacatı mahalliye dikkate alınarak*” nevahi teşkilatına özen gösterileceğini de içermekteydi.

Bu çerçevede Makedonya'da İttihatçıların önünde iki seçenek vardı. Ya grupların önerileri doğrultusunda özerklik verilmesi ya da merkezileşmeye bağlı olarak kamu güvenliği ve devlet otoritesinin yeniden tesis edilmesiydi. İttihat ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart sonrası Makedonya'daki grupların istediği ayrıcalıkları reddederek ve uzlaşma politikalarından uzaklaşarak radikal bir merkezizetçiliğe doğru kaymaya başladı⁴²⁸. Azınlık muhalefeti de itttihatçıların merkezileşme çabalarına daha sıkı sarılmasına yol açtı⁴²⁹. İttihatçıların Makedonya'daki en büyük amacı devlet otoritesini yeniden kurmaya dönük merkezizetçi reformlar yapmaktı. İttihatçılar merkezden yönlendirilen tek tip yasalar, merkezin uzantısı mülki yapı ve kamu hizmetleriyle merkezileşme politikalarına yön verdiler.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkezizetçiliğe dayanan idare tarzı Makedonya'daki halk gruplarının siyasi programları ile uyuşmamaktaydı. Bu sebeple cemiyetin merkezileştirme politikalarına sert eleştiri ve saldırılar başlamıştı⁴³⁰. İttihat ve Terakki'nin merkezileşme politikalarının Makedonya'daki çıkar grupları ve komitacıları rahatsız edeceği açıktı. Çünkü bu merkezileşme politikasıyla İttihatçılar toplumla doğrudan iletişim kurmaya başlamıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, devletin gücünü bütün alanlara hakim kılmak için aracı toplumsal güçleri ortadan kaldırmaya çalışıyordu. Meclis ve yasa gücü ile vatandaşlarına doğrudan ulaşmayı hedefliyordu. İttihatçılar kurallara ve kanuna dayanan bir devletle yerel güç sahiplerini ve devletle vatandaş arasında aracı olan kurumların gücünü yıkmak istiyorlardı.⁴³¹ Dolayısıyla bu siyaset, en fazla halk grupları üzerinde kurduğu baskıdan nemalanan komitacı ve çıkar grupları için çok büyük bir tehditti. Meclisteki Makedonya kökenli mebuslar ise yerel iktidarların daha fazla yetkiye sahip olduğu bir adem-i merkezizet istiyorlardı. Diğer

⁴²⁶ Önen-Reyhan, *a.g.e.*, s. 300.

⁴²⁷ Tunaya, *a.g.e.*, s. 81-82.

⁴²⁸ Misha Glenny, *Balkanlar 1804- 1999*, Mehmet Harmancı (çev.), Sabah Kitapları, İstanbul, 2001, s. 193.

⁴²⁹ Hocaoglu, *a.g.e.*, s. 25.

⁴³⁰ Perinçek- Odabaşı, *a.g.e.*, s. 157.

⁴³¹ Ferdan Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 163.

taftan bu siyaset Patrikhane gibi geleneksel iktidar odaklarının da çıkarları için tehditti. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin patrikhanelere karşı tutumuna bakılınca meşru siyasi aktörler değişmekteydi. İttihatçılar, patrikhanelerin siyasi işlerle ilgilenmesini istemiyorlardı.

Makedonya'daki halk grupların farklı istekleri olmasına karşın, taleplerinde ortak nokta, yönetim sisteminin adem-i merkezileşmesi ve Makedonya'nın özerkleşmesiydi⁴³². Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki'yle görüşmelere başlayan Bulgar partilerin taleplerinin ortak noktası Makedonya'ya özerklik verilmesiydi⁴³³. Bulgarların iddiasına göre, anayasanın 108. maddesi Makedonya'ya zaten bir otonomi vermektedir. Bulgarların otonomi çerçevesinde en büyük beklentileri üç vilayetin bütçelerinin yine bu şehirler için harcanması, 1868 Vilayet Nizamnamesi'nin yeniden tatbik edilerek mülki taksimatın yeniden düzenlenmesiydi. Makedon Bulgarlarının İttihat ve Terakki programına temel itiraz noktası otonomi konusunun yer almamasıydı⁴³⁴. İttihatçılar, Makedonya'ya muhtariyet verilirse bunun ya bağımsızlık ya da Bulgaristan'a ilhakla sonuçlanacağına inanıyorlardı. Bu yüzden Makedon Bulgarların otonomi taleplerini kabul etmek imkansızdı. Çünkü adem-i merkeziyet memleketin bütünlüğünü ihlal etmekteydi⁴³⁵. Bulgar komitesi 1911 yılında verdikleri muhtıradan Makedonya'ya bir muhtariyeti idare verilmedikçe huzur ve asayişin sağlanamayacağını belirtiyordu⁴³⁶.

İttihatçılar, Rum taleplerini ise Pan-Helenist istekler olarak gördükleri için bu taleplere karşı çıkmışlardı. Farklı halk gruplarının özerklik talepleri buna karşın İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkeziyetçi tutumu tam bir uzlaşmayı olanaksız hale getiriyordu. İttihatçılara göre, Makedonya'da gelişen milliyetçi hareketler, bölgeyi kısmen veya tamamen bir başka bölgeye bağlamak amacına yönelikti. Ayrıca değişik unsurlar arasındaki anlaşmazlık ve çatışmalar, meseleyi kördüğümüne dönüştürmüştü. Bu sebeplerle Makedonya'da artık muhtariyet düşüncesinden vazgeçilmeliydi. Böyle bir

⁴³² Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 268.

⁴³³ Guanani, *a.g.e.*, s. 200; Psilos, *a.g.e.*, s. 74.

⁴³⁴ *Macedonia Documents and Material*, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, 1979, s. 125; Hüseyin Cahid, "Bulgaristan, Rum-ili ve Islahat, *Tanin*, Numero:16, 19 Recep 1326 (Hicri), 3 Ağustos 1324(Rumi), s. 1; Tachat Rmavarma Ravindranohon, *The Young Turk: July 1908 To April 1909*, Utah State University, Utah-ABD, 1960, s. 237.

⁴³⁵ Hüseyin Cahit Yalçın, *Meşrutiyet Hatıraları 1908-1918, Fikir Hareketleri Dergisi*, S. 118, Tefrika No:48, 25 Ocak 1936, s. 212; Psilos, *a.g.e.*, s. 93; Emrullah, *a.g.e.*, s. 46.

⁴³⁶ *BOA, DH. SYS*, 81-1/2-3.

durumda Makedonya'ya verilecek bir muhtariyet bölgenin felaketi olabilirdi⁴³⁷. İttihatçıların merkeziyetçilik politikalarına karşı çıkan diğer bir grup, Arnavutlardı. Makedonya bölgesindeki Arnavutların otonomi talepleri vardı⁴³⁸. Bu taleplerin yerine getirilmemesi sebebiyle 1909 yılından başlayarak Arnavut sorunu Makedonya sorunu ile eklemlendi. Makedonya'yı da etkileyen Arnavut ayaklanmaları bölgenin istikrarsızlaşmasına neden oldu. Bu durum İttihat ve Terakki Cemiyeti ile taraflar arasında bir siyasi çatışmayı kaçınılmaz kılmıştır.

İttihatçılar, adem-i merkeziyet prensibinin imparatorluğun birliğini bozacağına inanıyorlardı⁴³⁹. Çünkü Balkanlar, Osmanlı Devletinin milliyetçi ayaklanmalar ve Batı müdahalesiyle ilk toprak kaybettiği bölgeydi ve bu durum öfke ile beraber ihanete uğramışlık duygusu yaratmıştı. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da yaşadığı süreç – Sırbistan, Bulgaristan, Şarki Rumeli-, Balkan topraklarının kaybedilmesinin yarattığı travma ve acılar İttihatçıların hatıralarında hala canlıydı⁴⁴⁰. Bu bağlamda memleketi müstakil parçalara ayırmak demek olan adem-i merkeziyet anlayışı hiçbir zaman İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin programında yer bulamazdı⁴⁴¹. Hüseyin Cahid'e göre, “*adem-i merkeziyet bütün şümül ve delaletiyle takip olunursa Sakız, Midilli vesaire adalar münhasıran Rumların elinde kalacaktır. O halde bu bölgelerin birer Girit'e benzemeyeceğini bize kim temin edebilir. Bu hal Makedonya'da da vuku bulacaktır. Bugün adem-i merkeziyeti tatbik etmek demek ileride vatana yapılacak elim ameliyat için zemin hazırlamak demek olurdu.*”⁴⁴². İttihatçılar için adem-i merkeziyet, 19. ve 20. yüzyılın başında yaşanan tarihsel olaylardan dolayı bölünme ve kopuşun ilk adımıydı⁴⁴³. Onlara göre, Eflak-Boğdan, Sırbistan, Bulgaristan, Şarki Rumeli ve Bosna-

⁴³⁷ Nüsha-i Mümtaze, “Rüya ve Hakikat”, *Neyyir-i Hakikat*, Neyyir-i Hakikat Matbaası, Manastır, 1325, s. 18.

⁴³⁸ Çelik, *a.g.e.*, s. 349.

⁴³⁹ Duru, *a.g.e.*, s. 35.

⁴⁴⁰ Maria Todorova, *Balkanları Tahayyül Etmek*, Dilek Şendil (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 110.

⁴⁴¹ *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 136, 28 Muharrem 1327 (Hicri), 5 Şubat 1324 (Rumi), 18 Şubat 1909 (Miladi), s. 1.

⁴⁴² Hüseyin Cahid, “Anasır-ı Osmaniye'nin Birleşmesi”, *Tanin*, Numero: 105, 21 Şeval 1326 (Hicri), 2 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 15 Kasım 1908 (Miladi), s. 1.

⁴⁴³ *Tanin*, Numero: 80, 23 Ramazan 1326 (Hicri), 6 Teşrin-i Evvel 1324(Rumi), s. 8; İttihat ve Terakki Cemiyeti, Hayyeale'l-Felah risalesinde Makedonya'nın muhtariyeti konusuna şu şekilde bakmaktadır; “*Hiristiyanlardan şimdiye kadar Romanya, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan hükümetleri gibi son zamanlarda ufak ufak devletler vücuda geldi. Bunlar ayrıldığı gibi Rumeli bölgesindeki Hiristiyanlarda Osmanlı Devletinden ayrılacaklar mı? Buna imkan yoktur. Rumeli'de Bulgar, Sırp, Ulah milletleri var ise de bunlar ayrı ayrı vilayetlerde bir millet halinde yaşamıyorlar. Bir kaza ahalisi hem Bulgar, hem de Ulahlardan oluşabilir. Ve Rumeli'de ekseriyeti İslamlar teşkil eder. Bunun için hiçbir anasır “bu*

Hersek'in uğradığı son, hep adem-i merkeziyetin sonucuydu. Ayrıca muhtariyet Makedonya'ya muhtaç olduğu huzur ve saadeti getirebilecek miydi? İttihatçılar bunun mümkün olmadığını düşünüyorlardı. Çünkü onlara göre Makedonya özerk olursa asayiş bozulur, valiler sık sık değişir ve anasır arasındaki çatışmalar tekrar başlardı⁴⁴⁴. Bu sebeple İttihatçılara göre Makedonya'ya hiçbir zaman muhtariyet idaresi verilmeyecekti. Çünkü İttihatçıların tarihsel hafızası canlıydı. İmparatorluğun yaşadığı acı tecrübeler İttihat ve Terakki'nin adem-i merkeziyet politikasını da şekillendirmişti. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önemli ideologlarından Emrullah Efendi, Osmanlı Devleti'nin gelişen iç ve dış siyasi olaylar neticesinde bazı yerler için adem-i merkeziyet prensibini kabul etmeye mecbur kaldığını belirtmekteydi. Fakat bu dönemin Meşrutiyetin tekrar ilanı ile artık kapandığı belirten Emrullah Efendi, meşrutiyet idaresinin bütün gücüyle Osmanlı ülkesinin birliğini sağlamaya çalıştığını belirtmiştir⁴⁴⁵.

İttihat ve Terakki, 1911 kongresinde adem-i merkeziyet sorununa daha açık bir tavır alarak bunu siyasi programına da koymuştur. 1911 siyasi programının 13. maddesinde “*Kanun-i Esasinin birinci maddesiyle müeyyed olduğu vechle vilayetlerde muhtariyet-i siyasiye veya idariyeyi ihdas edecek her nevi tezahüratı İttihat ve Terakki Cemiyeti kabul etmez*”⁴⁴⁶ maddesi yer almaktaydı. İttihatçılar, bunu ilk kez siyasi programlarında bu kadar açık bir şekilde ifade etmişlerdir. Bunun en önemli nedeni 1911 yılında Makedonya'da çete olaylarının yeniden şiddetlenmesi, İttihat ve Terakki politikalarına karşı tepkiler ve adem-i merkeziyet taleplerinin Avrupa nezdinde dile getirilmeye başlanmasıdır. İttihatçılara göre, Makedonya halklarının adem-i merkeziyetten anladığı şey Makedonya'yı nüfuz bölgelerine ayırmaktı⁴⁴⁷. Balkan Savaşlarına giden süreçte, 1912'nin yaz aylarından itibaren Makedonya için muhtariyet meselesi tekrar gündeme geldi. Konuyla ilgili Dahiliye Nazırı Hacı Adil Bey 3 Haziran 1912'de Tanin gazetesine verdiği beyanatta şöyle diyordu: “*Makedonya için muhtariyet*

topraklar bizimdir” iddiasında bulunamaz. Bunun için Makedonya'nın durumu diğer Balkan ülkelerinden farklıdır.” Bkz. Hayyeale'l-Felah, s. 2.

⁴⁴⁴ *Nüsha-i Mümtaze*, “Rüya ve Hakikat”, s. 19; Ahmed Kemal, *İttihat Terakki ve Adem-i Merkeziyet*, Artir Asadoryan Matbaası, Dersaadet, 1330, s. 54.

⁴⁴⁵ Emrullah, *a.g.e.*, s. 54.

⁴⁴⁶ *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin 1327 Senesi Siyasi Programı*, s. 4.

⁴⁴⁷ “Makedonya Meselesinin En Son Safhası”, *Tanin*, Numero: 1450, 12 Şevval 1330 (Hicri), 11 Eylül 1328 (Rumi), 24 Eylül 1912 (Miladi), s. 1.

meselesini hiçbir Osmanlı hükümeti müzakere etmek istemez."⁴⁴⁸. İttihatçılara göre Balkan Devletleri, Makedonya toplulukları arasında ayrılıkçı propaganda yapıyordu. İttihatçılar, Makedonya'da bu propagandaların son bulmasını uygulayacakları politikaların başarılı olmasına bağlı olduğunu vurguluyorlardı⁴⁴⁹. Muhtariyet tartışmaları ile ilgili Hüseyin Cahid şu soruyu soruyordu: "*Makedonya'ya muhtariyet-i idare verilmiş olsaydı, Balkan Harbi çıkmayacak mıydı?*"⁴⁵⁰. Balkan Savaşları Makedonya'nın kesin paylaşılması sorununu doğurdu.

5.1.3. Yeni Yasalar ve Makedonya

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart sonrası eski gücünü ve nüfuzunu yeniden kazanmıştı. Cemiyet, bundan sonra hükümetteki rolünü değerlendirerek daha kararlı hareket etmeye başladı⁴⁵¹. 31 Mart olayı kendi siyasi programlarını yürürlüğü koymak için İttihatçıların elini çok rahatlatmıştı. Çünkü ittihatçılar, Mecliste çoğunlukta ve bu gücü kullanarak önce anayasayı ele aldılar. İttihatçılar öncelikle yaptıkları anayasa değişiklikleriyle yasama organını güçlendirmişlerdi. Güçlendirilmiş bir yasama organı devlet teşkilatında yapılması planlanan ıslahat hareketinin başarıya ulaşması için şartı⁴⁵². Anayasa değişikliklerinden sonra özellikle hükümette ve orduda geniş kapsamlı önlemler alındı⁴⁵³.

II. Meşrutiyetin en yoğun yasama faaliyetleri 31 Mart sonrası yapılmıştır. 31 Mart olayının bir irtica olarak algılanmasından dolayı, gerek hükümet gerekse İttihatçılar gelen hürriyetçi taleplere karşılık sık sık irtica tehlikesini hatırlatacaklardır. İttihatçıların "yeni rejim tehdit altında" söylemi, rejimin güvenliği meselesi ve tehdit algıları bu dönemin yasama faaliyetlerine yön vermişti. Bu durum, 31 Mart Ayaklanması'nı izleyen dönem de tanınmış olan bir dizi hak ve özgürlüklerin askıya alınmasıyla sonuçlandı. İttihat ve Terakki Cemiyeti 31 Mart Ayaklanması'nı meşrutiyete karşı bir darbe olarak algılıyordu. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra

⁴⁴⁸ *Tanin*, Numero: 1328, 16 Recep 1330 (Hicri), 18 Haziran 1328 (Rumi), 1 Temmuz 1912 (Miladi) , s. 2; *Tanin*, Numero: 1350, 17 Cemazi-yel Ahir 1330 (Hicri), 21 Mayıs 1328 (Rumi), s.1.

⁴⁴⁹ *FO.*, 195/2358, 28 Ağustos 1910, s. 283.

⁴⁵⁰ Hüseyin Cahid Yalçın, *Meşrutiyet Hatıraları 1908-1918*, Fikir Hareketleri Dergisi, S. 119, Tefrika No;49, 1 Şubat 1936, s. 229.

⁴⁵¹ Kayalı, *a.g.e.*, s. 83; Ali Birinci, " 31 Mart Vakasının Bir Yorumu", *Türkler*,c. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 207.

⁴⁵² Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, s. 84

⁴⁵³ Aydın- Türkoğlu, *a.g.m.*, s. 77.

her türlü farklı siyasal düşünce ve yaklaşım⁴⁵⁴, “Bizden olmayan 31 Martçı’dır” düşüncesiyle ötekileştirilmeye ve sindirilmeye başlandı⁴⁵⁵. Bu doğrultuda meşruti rejimi ilan eden güç olarak İttihatçılar meşruti rejimi korumak için onunla özdeşleşmeyi ve bütünleşmeyi ön plana çıkardılar. Siyasal tutumun özü, devletin bekası için meşruti yönetimin, rejimin sürekliliği için de İttihat ve Terakkinin elzem olmasıydı. İttihatçıların toplumsal ve siyasal muhalefeti kontrol ve tasfiye araçları, yasal değişiklikler, seçim ve Meclis oldu⁴⁵⁶.

İttihatçılar toplumsal örgütlenmelere karşı yasal tedbirler almaya başlamıştır. Yapılan yasaların ortak amacı, Meşrutiyyetin ilanı ile tanınan özgürlükleri kısıtlayıcı ve yeni bastırılan karşı devrim hareketlerinin tekrarlanmasını önleyici olmalarıydı. Yeni yasalar, ayrıca İttihatçıların hükümete daha merkeziyetçi bir nitelik kazandırma çabalarını da yansıtmaktaydı⁴⁵⁷. 31 Mart’a kadar İttihatçılar, Makedonya’da Osmanlılık idealine bağlı azınlıklarla görüşme ve uzlaşma yoluyla anlaşmaya çalıştı. Bu yöntemin iflas etmesi, onları meclis yoluyla bu hedefe ulaşmaya yöneltti. Bu yüzden İttihatçılar Haziran 1909’da azınlıkların siyasi ve kültürel özerkliğini kısıtlamaya ve bu faaliyetlerin denetimini devlete vermeye -eğitim gibi- yönelik yasal öneriler vermeye başladılar⁴⁵⁸. Bu yasal öneriler Mecliste İttihat ve Terakki Cemiyeti çoğunluğu ile gayrimüslim mebuslar arasında sert tartışmalara yol açtı. Bu dönemde çıkarılan yeni kanunlar özgürlükleri kısıtladığından yeni bir siyasal muhalefetin doğmasına sebep oldu. Bu kanunlar, özellikle Makedonya’da toplumsal muhalefetin yükselmesine yol açtı⁴⁵⁹. Burada İttihatçıların imparatorluğun sorunlarına bakışı ve ele alış tarzının farklı olduğunu unutmamak gerekir. İttihatçılar, bir önceki devrin devlet adamlarının sıkça ve kimi zaman büyük ustalıkla başvurduğu erteleme politikalarını terk edip yerine tavizsizlik kuralını geçirmeyi tercih ettiler. En önemli amaçları imparatorluğun kronik sorunlarına kesin çözümler üretmekti⁴⁶⁰.

31 Mart Ayaklanması’na kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti, Makedonya’da anlaşmazlıkları müzakereler yoluyla çözmeye çalıştı. Makedonyalı partilere herhangi bir yaptırım uygulanmadı. Bu durum, karşı devrim girişimiyle son buldu. İttihat ve

⁴⁵⁴ Füsün Üstel, *Makbul Vatandaşın Peşinde*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 28.

⁴⁵⁵ Hocaoğlu, *a.g.e.*, s. 21.

⁴⁵⁶ Hocaoğlu, *a.g.e.*, s. 26.

⁴⁵⁷ Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, s. 84.

⁴⁵⁸ Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, s. 99.

⁴⁵⁹ Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001, s. 197.

⁴⁶⁰ Macfie, *a.g.e.*, s. 37.

Terakki Cemiyeti ve taraflar, Makedonya sorununda ortak bir çözüm taslağında uzlaşamadılar⁴⁶¹. Diğer taraftan İttihatçılar, Balkan bunalımlarının da (Bulgaristan'ın bağımsızlığı, Bosna-Hersek'in Avusturya- Macaristan'a İlhakı) etkisiyle Makedonya sorununda daha dikkatli davranmaya başlamıştır. Bu bunalım, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya politikasını belirleyen en önemli etkenlerden biri oldu. Bundan sonra Hıristiyanların ayrılıkçı ve özerklik talepleri kesinlikle kabul edilmeyecekti⁴⁶². Buna ek olarak Meşrutiyetin tekrar ilanı ile birlikte sağlanan görece sükunet ortamı Girit bunalımı ile birlikte 1909 Haziran'ından itibaren Yunan "Pan-Helenist" örgütü Osmanlı topraklarında devrimci komitacılar oluşturmaya başladı. Bu komitacıların yaptıkları faaliyetlerle birlikte Makedonya'da şiddet olayları tekrar canlanmaya başlamıştı. Bu çatışmaların başlaması, Makedonya sorununda uzlaşma arayışlarının da sona ermesi anlamına geliyordu⁴⁶³. Meclisin açılmasıyla birlikte İttihatçılar, Makedonya meselesinde daha dikkatli davranmaya başladılar. İttihatçıların 31 Mart sonrası için en önemli hedefi ülkeye tam hakim olmaktı. Bu sebeple vilayetlere heyetler gönderildi. Özellikle Rumeli'ye giden heyetler ülkede idare-i örfiyenin şiddetlendirilmesini istiyorlardı⁴⁶⁴.

İttihatçılar, Makedonya'da taraflarla uzlaşma sağlayamayınca sorunun çözümünü Meclise havale etti. Meclis-i Mebusan açıldıktan sonra Makedonya'daki asayiş problemleri gündeme geldi. Sorunun gündeme gelmesi çıkarılacak kanunların habercisiydi⁴⁶⁵. 31 Mart Ayaklanması'nın bastırılmasından sonra Meclis, Mayıs ayından Ağustos ayına kadar yoğun bir yasama faaliyeti gerçekleştirdi⁴⁶⁶. 1909 Haziran'ı ile Ağustos'u arasında Meclisten birtakım yasalar çıktı; serseri ve zanlı kişilerle ilgili kanun, içtima-i umumiye kanunu izinsiz gösterilerin önlenmesi, matbuat kanunu, grev kanunu, gayrimüslimlerin askerliği ile ilgili kanun, cemiyetler kanunu, çeteler kanunu gibi kanunlarla İttihatçılar Makedonya'da daha tavizsiz bir politika takip etmeye başladı⁴⁶⁷. İttihatçılar, Makedonya sorununun Osmanlı Devleti'nin bir iç sorunu

⁴⁶¹ Hacısalıhoğlu, *a.g.e.*, s. 301.

⁴⁶² Glenny, *a.g.e.*, s. 194.

⁴⁶³ Hacısalıhoğlu, *a.g.e.*, s. 303.

⁴⁶⁴ İrtəm, *Meşrutiyetten Mütarekeye*, s. 106.

⁴⁶⁵ MMZC, D. I, İ. S. I, c. I, 19 Kanun-i Sani 1324, s. 400-432.

⁴⁶⁶ II. Meşrutiyet'in İlk Yılı, Mete Tuncay (hızl.), YKY, İstanbul, 2008, s. 345.

⁴⁶⁷ Ahmad, *İttihat ve Terakki*, s. 84-85.

olduğunu vurgulayarak, uygulanan politikaların da soruna çözüm üretmek için hayata geçirildiğini belirtmişlerdir⁴⁶⁸.

31 Mart sonrası çıkartılan yasalar, Makedonya'daki komitacıların faaliyetlerini karşılamaya yönelikti⁴⁶⁹. Çünkü 1909 yılı başına gelindiğinde Makedonya'da işler, İttihatçılar için pekiyi gitmiyordu. Makedonya'daki kronik meseleler tekrar baş göstermiş ve silahlanma faaliyetleri hız kazanmıştı⁴⁷⁰. Makedonya'da bozulan asayiş İttihatçıların önündeki en büyük engel olarak duruyordu. Bu çerçevede Makedonya'da en önemli sorun, kamu güvenliğinin sağlanmasıydı. Komitacılık ve bununla eklemlenmiş kiliseler meselesi bu bağlamda değerlendirildiği için sorunun muhakkak çözülmesi gerekirdi. İttihatçılara göre, meşrutiyetin sembolü olan Makedonya'nın kurtarılması için adalet ve asayişin muhakkak sağlanması lazımdı. Yapılacak kanunlarla mesele hak ve adalet çerçevesinde çözülmeliydi⁴⁷¹. Cemiyete göre, “*satvet-i hükümet temin edilirse Makedonya problemi kalmazdı. Bu hükümetin temel ayakları bir ordu diğeri icraatı mülkiye ve adliyedir. Bu hükümetin en önemli görevi halkı komitacılardan kurtarmaktı*”⁴⁷². Diğer taraftan Makedonya'da dil ve din faktörlerinin sebep olduğu bölünme çatışmaların temel sebebiydi. Bu çatışmaların kanun ve yasalarla bitirilmesi İttihatçılar için öncelikli konu başlıklarındandı. Ayrıca asayiş meselesinin çözülmesi Makedonya'nın sosyo-ekonomik gelişim için de gerekliydi⁴⁷³.

Bu doğrultuda anayasal ve yasal düzenlemelerin ardından İttihat ve Terakki Cemiyeti, merkezîyetçi bir program doğrultusunda nüfus tahriri, iskan siyaseti, düzenli vergilendirme, düzenli askerlik hizmeti, silahsızlandırma, eğitimin devlet kontrolüne alınması gibi politikaları hayata geçirdi. Bütün bu yasal düzenlemelerle İttihatçılar 31 Mart Ayaklanması'nın bastırılmasından Temmuz 1912'de İttihatçı hükümetin düşürülmesine kadar geçen sürede etkin bir Makedonya politikası izlemiştir. İttihatçılar, bu yasama faaliyetleriyle merkezileşmiş güçlü bir devlet yaratma çabası içine girdiler.

⁴⁶⁸ FO., 195/2358, 28 Ağustos 1910, s. 283.

⁴⁶⁹ Stanford S. Shaw- Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Mehmet Harmancı (çev.), e Yayınları, İstanbul, 2010, s. 343.

⁴⁷⁰ *Tanin*, Numero:186, 14 Muharrem 1327 (Hicri), 24 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), 6 Şubat 1909 (Miladi), s. 1.

⁴⁷¹ Hüseyin Cahid, “Balkanların Sulh ve Selameti”, *Tanin*, Numero: 718, 26 Şaban 1328 (Hicri), 18 Ağustos 1326 (Rumi), s. 1.

⁴⁷² *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 124, 15 Muharrem 1327 (Hicri), 24 Kanun-i Sani 1327 (Rumi), s. 1.

⁴⁷³ *Tanin*, Numero:1327, 5 Mart 1328 (Rumi), 18 Mart 1912 (Miladi), s. 4.

II. BÖLÜM

MAKEDONYA'DA İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NİN İDARİ VE SOSYO-KÜLTÜREL POLİTİKALARI

1.MÜLKİ İDAREYİ ISLAH ÇABALARI

1.1. Makedonya'da Yabancı Kontrolünün Kaldırılması

İttihatçılara göre, yabancı müdahalesi Makedonya vilayetlerini Osmanlı Devleti'nden ayırmak için yapılan bir teşebbüs ve Osmanlı Devleti'nin iç işlerine yapılan bir müdahaleydi⁴⁷⁴. Meşrutiyetin ilanı ile beraber Avrupalı devletlerin ıslahat maksadıyla 10 yıldır yaptığı müdahalelere bir son verilmeliydi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne göre, Makedonya meselesi aynı zamanda harici bir meseleydi, bu yüzden İmparatorluğun sorunları müsavat ve adalet dairesinde çözüldüğü zaman dış müdahaleler engellenebilirdi⁴⁷⁵. Devletlerin müdahalesine mahal bırakmamak için devlet idaresini meşruti bir yönetim temelinde yeniden düzenlemek yeterliydi⁴⁷⁶. Makedonya'nın elden gitmesiyle neticelenecek İngiliz- Rus reform planları görüşülüyor iken Meşrutiyetin tekrar ilan edilmesi Avrupalı devletleri bu reform planından vazgeçirdi. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Meşrutiyetin ilanından sonra büyük güçlerin Makedonya'dan geri çekilmesi konusunda ısrar etti. Çünkü bundan sonra Türkiye'deki Hıristiyanların haklarını arayabilmeleri için müdafaaya ihtiyaçları kalmamıştı⁴⁷⁷.

Makedonya sorununa müdahil devletler politikalarını Meşrutiyetin ilanı ile ortaya çıkan yeni duruma uydurmak zorunda kaldılar⁴⁷⁸. 30 Ekim 1908 tarihinde büyük devletler, Babıali'ye birer nota vererek Makedonya ıslahatı işini Osmanlı hükümetine bıraktıklarını bildirdiler⁴⁷⁹. Bu karar ile beraber Makedonya'da jandarma subayı bulduran devletler subaylarını geri çekmeye başladılar⁴⁸⁰. İttihatçılar, sivil

⁴⁷⁴ *Yeni Asır*, Numero: 1298, 28 Cemazi-yel Ahir 1326 (Hicri), 13 Temmuz 1324 (Rumi), 26 Temmuz 1908 (Miladi), s. 2; *Tanin*, Numero:14, 17 Recep 1326 (Hicri), 1 Ağustos 1324 (Rumi), 14 Ağustos 1908 (Miladi), s. 1.

⁴⁷⁵ *Tanin*, Numero: 25, 28 Recep 1326 (Hicri), 12 Ağustos 1324 (Rumi), 25 Ağustos 1908 (Miladi), s. 1.

⁴⁷⁶ *İttihad ve Terakki*, Numero: 4, 19 Recep 1326 (Hicri), 31 Temmuz 1324 (Rumi), 13 Ağustos 1908 (Miladi), s.1.

⁴⁷⁷ Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 225.

⁴⁷⁸ Adanır, *a.g.e.*, s. 268.

⁴⁷⁹ Bayur, *a.g.e.*, c. I, Kısım II, s. 113.

⁴⁸⁰ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1987, s. 91; Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, c. II, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1987, s. 72; Meşrutiyetin ilanından sonra Kosova vilayetinde bulunan Avusturya- Macaristan jandarmalarının bir kısmını terhis etmiş ve geri kalan kısmını Üsküp'e nakil etmiş, Fransa ve Rus Jandarma Subayları da merkezleri olan Siroz ve Selanik'e dönmüş ve bunlardan bir kısmı terhis edilmiştir. *İttihad ve Terakki*, Numero:11, 3 Şaban 1326 (Hicri), 17 Ağustos 1324 (Rumi), 30 Ağustos 1908 (Miladi), s. 1.

memurların hiçbir işe karışmamasından memnurlardı ve artık yabancı müdahalesinin tamamen son bulmasını istiyorlardı⁴⁸¹. 14 Eylül 1909 tarihinden itibaren Kosova, Selanik ve Manastır vilayetlerindeki ajan sivillerin kaldırılmasının kararlaştırıldığı Rusya ve Avusturya sefirleri tarafından bildirildi⁴⁸². Bu kararlar birlikte Makedonya Mali Komisyonu, 16 Ağustos 1909 tarihinde hükümete %3 gümrük fazlasını üç vilayetin bütçesine aktarılmasının devamı şartıyla, komisyonun lağvına karar verdiklerini bildirdi⁴⁸³. Babıali devletler tarafından yapılan bu teklifi kabul ederek fazla gümrük resminden hasıl olan varidatın üç vilayet bütçesine aktarılacağını beyan etti⁴⁸⁴. Komisyon 13 Eylül 1909 tarihinde son toplantısını yaparak görevine son verdi⁴⁸⁵.

Meşrutiyetin tekrar ilanı ile birlikte 1903'ten beri Makedonya'da uygulanmakta olan reform programının da bir sonu geldi⁴⁸⁶. Avrupalı devletlerin reform taleplerini geri çekmesinden sonra Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan gibi ülkelerin de Makedonya sorunu üzerindeki müdahalelerinde göreceli bir azalma olmuştur. Makedonya sorununun çözümü için İttihatçıların önündeki önemli engellerden biri ortadan kalkmış oldu. Çünkü İttihatçılar Makedonya meselesini bir dahili mesele olarak algıladıkları için mali komisyonu ve yabancı sivil memurları Makedonya vilayetlerinde yapılacak ıslahatlar için bir engel olarak görüyorlardı.⁴⁸⁷ Yabancı kontrolünün son bulmasıyla Makedonya'da atılması gereken yapısal adımlar için İttihatçıların önünde yeterli zaman vardı. Bundan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti, Makedonya sorununun Osmanlı Devleti'nin dahili bir meselesi olduğuyla ilgili bir söylem geliştirdi ve yabancı müdahalesinin bir daha olmaması için yeni yasal düzenlemelerle sorunu çözmeye çalıştı.

1.2. Rumeli Müfettişliği'nin İlgası

Kosova, Selanik ve Manastır vilayetlerinde maliye komisyonlarının 14 Eylül 1909 tarihinden itibaren ilgası ve ajan sivillerin kaldırılmasından sonra Rumeli

⁴⁸¹ *Neyyir-i Hakikat*, Numero: 25, 27 Şaban 1327 (Hicri), 10 Eylül 1324 (Rumi), s. 2.

⁴⁸² *Tanin*, Numero: 345, 2 Şaban 1326 (Hicri), 5 Ağustos 1324 (Rumi), 18 Ağustos 1908 (Miladi), s. 1; Önder Kocatürk, *Balkanlardan Ortadoğu'ya Osmanlı- İngiliz İlişkileri (1908-1910)*, IQ Yayınları, İstanbul, 2003, s. 117.

⁴⁸³ Kaya Bayraktar, *Makedonya Sorunu ve Uluslararası Mali Komisyon 1902-1908*, Cantekin Matbaası, Ankara, 2011, s. 124.

⁴⁸⁴ *Tanin*, Numero: 358, 15 Şaban 1327 (Hicri), 18 Ağustos 1324 (Rumi), 31 Ağustos 1909 (Miladi), s. 4.

⁴⁸⁵ Bayraktar, *a.g.e.*, s.124.

⁴⁸⁶ Adanır, "Makedonya Sorunu ve Dimitar Vlahov'un Anılarında II. Meşrutiyet", s. 18.

⁴⁸⁷ Hüseyin Cahid, "Makedonya", *Tanin*, Numero: 350, 7 Şaban 1327 (Hicri), 10 Ağustos 1325 (Rumi), 23 Ağustos 1909 (Miladi), s. 1.

Müfettişliği devamına gerek kalmadığı gerekçesiyle 30 Ağustos 1909 tarihli kararla kaldırıldı⁴⁸⁸. Rumeli Müfettişliği'nin kaldırılmasıyla yabancı müdahalesini simgeleyen kurumlar da ortadan kaldırılmış oldu. Böylece İttihatçılar Makedonya'da kendi politikalarını uygulamak için gerekli ortamı oluşturmuş oldular. Bundan sonra Makedonya'da reformların hayata geçirilmesi gerekiyordu. İttihatçıların merkezîyetçilik politikasında idari reformlar önemli bir yer tutuyordu. Bu sebeple Makedonya'da teşhis edilen hastalıklara çare bulmak için idari ve mülki yapıda reformların yapılması kararlaştırıldı. Yapılacak reformları hayata geçirebilecek kabiliyetli ve Makedonya ahvaline hakim mülki ve idari memurların atanması, yapılması planlanan diğer reformları için hayati önem taşıyordu.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi programlarında önemle üzerinde durduğu konu mülki yapılanma için yeni bir Vilayet Kanunu'nun hazırlanmasıydı. Bu Vilayet Kanunu Makedonya'da mülki yapılanmadan kaynaklanan sorunlara ve buradaki grupların şikayetlerine bir son verilmesi açısından da oldukça önemliydi. Vilayet Kanunu cemaatlerin, özellikle nahiyelerin yapılanması ve gerekli hizmetlerin götürülemediği şekilde şikayetlerinin giderilmesi, nahiye meclislerinin oluşturulması, mahalle ve köyün asayişinin sağlanması için Hıristiyan muhtarlar atanması, il genel meclislerinin oluşturularak gayrimüslimlerin eşit oranda temsilinin sağlanması gibi ciddi taleplerin karşılanması açısından gerekliydi. Bu bağlamda Talat Paşa'nın Dahiliye Nazırlığı sırasında hazırlanan İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun Layihası, 6 Aralık 1910 tarihinde Şuray-ı Devlet mazbatası ile beraber Meclise sunuldu⁴⁸⁹. Bu layiha Meclis-i Mebusan tarafından görüşülmeden Meclis tatile girmiştir. İsmail Hakkı Görelî, bunun nedeni olarak, çeşitli etnik gruplara mensup mebusların her birinin ayrı amaçları olmasını ve bu layihanın müzakeresinden nasıl bir netice alınacağını belirsizliğini göstermektedir⁴⁹⁰. Hükümet bu kanun layihasında bazı düzenlemeler yaparak, kanunu muvakkat (geçici) olarak yürürlüğe koymuştur. 6 Nisan 1912 tarihli Takvimi Vekayi'de ilan edilerek yürürlüğe giren İdare-i Umumiye-i Vilayete Mütedair 29 Şevval 1287 tarihli Nizamnameye Muadil Kanun-u Muvakkat adıyla yayınlanan metin, ikinci bab, İdare-i Hususiye-i vilayet başlığıyla ve hazırlanan kanun layihasınının 85. maddesinden

⁴⁸⁸ *Düstur*, Tertib-i Sani, c. I, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 718.

⁴⁸⁹ Önen- Reyan, *a.g.e.*, s. 314-328.

⁴⁹⁰ İsmail Hakkı Görelî, *İl İdaresi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1952, s. 10.

başlamaktadır⁴⁹¹. Bu muvakkat kanun yayınlandığı zaman Makedonya'daki olaylar en üst seviyeye ulaşmış ve sona doğru yaklaşılmaktaydı. Ayrıca İttihat ve Terakki 1912 yılında denetleme iktidarından uzaklaştırılmıştı. Bu sebeplerle kanunu muvakkatten istenilen netice alınamamıştır. Bu kanunun tatbikinin Makedonya'da çok büyük faydalar sağlayacağı açıktı. Fakat bu kanunun vilayet idaresi özel kısımları muvakkat kanun olarak çıkmış ancak genel idare kısımları yasalaşmamıştır⁴⁹². Kanun ancak Makedonya elden çıktıktan sonra 1913 yılında yasalaşmıştır⁴⁹³.

1.3. Makedonya İdari Taksimatında Düzenlemeler

Rumeli Müfettişliği'nin ilgasından sonra Makedonya'da mülki yapıya düzen verme çabası, yapılan reformlar arasında en önemli konulardan biri olmuştur. İttihatçılar mülki idareyi merkeziyetçilik politikaları çerçevesinde yapılandırdılar. İttihatçılar Rumeli vilayetinin öneminden dolayı umur-u mülkiyesinin bir intizama kavuşturulmasıyla şekavet ve asayiş sorununun da çözüleceğini düşünüyorlardı⁴⁹⁴. Güvenlik politikaları Makedonya'da mülki yapılanmada yapılan değişikliklerde doğrudan etkili olmuştur. Kamu bürokrasisi merkezin politikalarını uygulayacak şekilde düzenlenmeye çalışılmıştır. Özellikle 31 Mart sonrası başlayan yoğun yasama döneminde çıkan ve doğrudan Makedonya'yı ilgilendiren yasaların uygulanması sırasında bölgenin hassasiyetlerini bilen kamu bürokrasisine her zaman ihtiyaç duyulmuştur.

İttihat ve Terakki'nin siyasi programları bu yeni yapılanmanın nasıl olacağı konusunda önemli ipuçları vermektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 siyasi programının 6. maddesi idari taksimat konusunun nasıl olacağı ile ilgilidir. 1908 programının 6. maddesinde: "*Vilayatın hali hazırdaki taksimat-ı mülkiyesinin sureti umumiyede tadil ve tebdili Meclis-i Mebusa'nın kararına va-bestedir. Ancak kura ve nevahice kurbiyet-i mesafe ve münasebeti mevkiye itibariyle teshili umuru badi olacak surette muktazi tadilat tesri olunacaktır*"⁴⁹⁵ hükmü yer almaktadır. Bu maddeden İttihatçıların mülki yapıda yapmak istedikleri değişikliklerden birinin de mülki taksimatın değiştirilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca köy ve nahiye yapılanmasında

⁴⁹¹ Önen- Reyan, *a.g.e.*, s. 328.

⁴⁹² Kadri, *a.g.e.*, s. 89.

⁴⁹³ Önen- Reyan, *a.g.e.*, s. 328-329.

⁴⁹⁴ BOA, BEO, 3785/283860.

⁴⁹⁵ Türk Parlamento Tarihi, c. I, s. 352.

birtakım düzenlemelerin yapılacağı belirtilmekteydi. İttihat ve Terakki'nin muaddel siyasi programının (1909) 15. maddesinde ahalinin ve bölgenin ihtiyaçları dikkate alınarak nahiye teşkilatına önem verileceği belirtiliyordu⁴⁹⁶.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1911 kongresinde kabul edilen siyasi programı mülki yapılanma konusunda daha ayrıntılıdır. Programın 14. maddesinde: "*Vilayetin halihazırdaki taksimat-ı mülkiyesi nahiye, kaza, liva ve vilayet olmak üzere dört derece olup bu esası muhafaza edilmek şartıyla idari ve mülki isti'dad ve kabiliyeti olan nevahinin kazalara ve veya kazaları o livaya tahvil ve tebdilini ve bazı kura ve nevahinin el-yevm tabi buldukları merkezden fekki irtibatlarıyla karibiyet ve münasebet cihetiyle daha muvafık merkezlere rabtı ve ilhakını el-hasıl taksimatı mülkiyede suret-i umumiye de ta'dil ve tebdilinden ziyade muamelat ve müracat-ı resmiyeden ahalinin mahzarı tahsilatı olmasını tedabir-i vaz...*"⁴⁹⁷ hükmü yer almaktaydı. Bu maddede mülki yapılanmanın dört derece olduğu belirtilerek bazı köy ve nahiyelerin daha yakın merkezlere bağlanması öngörülmekteydi. 1911 siyasi programı nahiyeler konusunda daha kapsamlıdır. Programın 15. maddesinde nahiye dahilinde inzibat ve asayişin temini için her nahiye merkezinde bir jandarma, gerekli olursa polis memuru, ceza kanunundan anlayan bir sulh hakimi ve bir mal memuru bulundurulmasının vilayet kanunnamesine ekleneceği belirtilmekteydi⁴⁹⁸. Özellikle nahiyelerin asayiş ve yargılama konusunda yaşadıkları sorunlar ve şikayetler dikkate alındığında bu tespitlerin doğru olduğu görülmektedir.

Makedonya idari taksimatı Selanik, Kosova ve Manastır vilayetlerinden oluşmaktaydı. Makedonya idari taksimatına Manastır vilayetindeki İlbasan dahil edilmezken, Kosova'dan yalnızca Üsküp Makedonya'ya dahil ediliyordu⁴⁹⁹. Meşrutiyetin ilanından sonra vilayetlerin idari taksimatında birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler yapılırken İttihatçılar siyasi programlarına bağlı kalmıştır. İttihatçılar, vilayetlere verilecek yetkilerin bir adem-i merkeziyete yol açmaması için bu konuda dikkatli davranmışlardır. Diğer taraftan İttihatçılar, Makedonya meselesinde merkeziyetçi bir çözümü hedefledikleri için nahiyeler yüzünden gelebilecek bir dış müdahalenin önüne geçebilmek adına nahiyelere devlet hizmetlerinin doğrudan

⁴⁹⁶ Önen- Reyhan, *a.g.e.*, s. 300.

⁴⁹⁷ Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin 1327 Senesi Siyasi Programı, s. 4.

⁴⁹⁸ Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin 1327 Senesi Siyasi Programı, s. 4; Emrullah, *a.g.e.*, s. 65.

⁴⁹⁹ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 275.

götürülmesine çalışmışlardır. Makedonya idari taksimatında 1908-1912 yılları arasında değişen durumlara göre yeniden düzenlemeler yapılmıştır.

Selanik vilayeti konumu itibarıyla birinci sınıf bir vilayet olup 1327 (1911) Devlet Salnamesine göre, Siroz ve Drama sancaklarından oluşmaktaydı. Selanik merkez sancağına bağlı 13 kaza, 948 kura, 14 nahiye ve 41 çiftlik bulunmaktaydı. Siroz sancağı, 7 kaza, 8 nahiye, 572 kuradan, Drama sancağı ise 5 kaza, 5 nahiye, 241 kuradan oluşmaktaydı. 1328 (1912) devlet salnamesine bakıldığında merkeze bağlı nahiye sayısının 13'e, kura sayısının ise 914'e düştüğü görülmektedir. Siroz sancağında ise kura sayısı 577'ye çıkmıştır. Drama sancağında da kura sayısı 191'e düşürülmüştür⁵⁰⁰. Meşrutiyetin ilanını takiben, Selanik vilayeti merkez sancağına bağlı Kesendire kazası, Poliroz (merkez kaza) ve Larigöl adlarıyla iki kazaya ayrılmıştır. Çünkü Kesendire kazasının hem deniz kıyısında olması hem de Yunanistan sınırına yakın olmasından dolayı tek bir kaymakamla idare edilmesi mümkün değildi. Ayrıca sınır güvenliği açısından da önemliydi. Merkez kaymakamlıkları vilayet merkezine bağlı kasabaların yönetimi için kurulmuştu. Bu kaymakamlıklar vilayet merkezine yakın nahiye ve köyleri de kapsamaktaydı⁵⁰¹. Yine Selanik vilayeti dahilinde bulunan Köklü kazası önemli mevkisinden dolayı birinci sınıf kaza statüsüne dönüştürülmüştür⁵⁰².

Manastır vilayeti ise ikinci sınıf statüsünde bir vilayet olup, 1327 Devlet Salnamesine göre Serfice, Debre, İlbasan, Görice sancaklarından oluşmaktaydı. Manastır merkez sancağına 668 kura, 13 nahiye, 5 kaza bağlı bulunmaktaydı. Serfice sancağı 5 kaza, 11 nahiye, 373 kuradan, Debre sancağı 3 kaza 2 nahiye, 233 kuradan, İlbasan sancağı ise 2 kaza, 243 kuradan oluşmaktaydı. Görice sancağı ise 3 kaza, 9 nahiye 427 kuradan oluşmaktaydı. 1328 Devlet Salnamesine bakıldığında sancak sayısında herhangi bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Manastır merkez sancağına bağlı kura sayısı ise 670'e, Serfice sancağında ise kaza ve nahiye sayılarında herhangi bir değişme olmazken kura sayısı 421'e yükseltilmiştir. Debre sancağında 1912 yılında 19 nahiye oluşturulmuş ve bu nahiyeler için 237 bin kuruş tahsisat ayrılmıştır⁵⁰³. İlbasan sancağında kura sayısı 286'ya yükseltilmiştir. Görice sancağı mülki yapılanmasında

⁵⁰⁰1327 *Senesi Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Dersaadet*, Selanik Matbaası, 1327, s. 656-668; 1328 *Senesi Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Dersaadet*, Selanik Matbaası, 1328, s. 674-687.

⁵⁰¹ Uzer, *a.g.e.*, s. 222.

⁵⁰² *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 343, 28 Şaban 1328 (Hicri), 3 Eylül 1910 (Rumi), 16 Eylül 1910 (Miladi), s. 3.

⁵⁰³ *BOA, DH. MUI*, 17-5/8; *BOA, MV*, 162/58.

herhangi bir değişiklik olmamıştır⁵⁰⁴. 1910 yılında Manastır vilayetinde Resne ve Prespe nahiyelerinin birleştirilerek Resne'ye kaza statüsü verilmesi kararlaştırılmıştır⁵⁰⁵. Resne'nin merkeze olan uzaklığı altı saattir. Bu uzaklık düşünöldüğünde kamu hizmetlerinin daha iyi yürütölmesi ve meydana gelebilecek asayiş sorunlarına daha hızlı müdahale edebilmesi için bu kararın alındığı söylenebilir. Özellikle Makedonya bölgesinde arazi şartları ve yol durumu göz önüne alındığında Osmanlı hükümetinin aldığı bu kararlarda merkeziyetçi politikalar oldukça etkili olmuştur.

Kosova vilayeti statüsü itibarıyla ikinci sınıf bir vilayet olup, Üsküp, Priştine, Senice, İpek, Taşlıca ve Prizren sancaklarından oluşmaktadır. 1327 Devlet Salnamesine göre Üsküp sancağı 9 kaza, 7 nahiye, 895 kuradan, Priştine sancağı 9 kaza, 5 nahiye, 1353 kuradan, Senice sancağı ise 3 kaza, 3 nahiye, 326 kuradan oluşmaktadır. İpek sancağına bağlı 4 kaza, 5 nahiye, 323 kura bulunmaktadır. Taşlıca sancağı mülki yapılanması 1 kaza, 1 nahiye ve 73 kuradan, Prizren sancağı idari taksimatı ise 4 kaza, 3 nahiye, 400 kuradan oluşmaktadır. 1328 Devlet Salnamesinde Üsküp sancağında nahiye sayısı 7'ye kura sayısı ise 787'ye düşürölmüştür. Priştine sancağında nahiye sayısı 6'ya yükseltilirken kaza sayısı 6'ya kura sayısı ise 1194'e düşürölmüştür. Senice sancağında mülki yapılanmada herhangi bir değişiklik olmamıştır. İpek sancağında kaza ve nahiye yapılanması aynı kalırken kura sayısı 434'e çıkarılmıştır. Taşlıca sancağında ise kura sayısı 101'e yükseltilmiştir. Prizren'de ise kura sayısı 354'e düşürölmüştür⁵⁰⁶.

1910 yılında Kosova vilayeti mülki yapılanmasında geniş çaplı bir değişim olmuştur. Bu doğrultuda, Firzovik kazasının 3. sınıf nahiyeye dönüştürölmesi, Luma kazası merkezinin Eştikene taşınması, Yakova'da 3, Gilan'da 2, Vulçitrinde 1, Priştine'de bir olmak üzere 9 nahiye kurulması kararlaştırılmıştır. Bu yenilikler için vilayet bütçesine 157.080 kuruş zam yapılmıştır. 1911 yılında da Kosova vilayetinin idari yapılanmasında birtakım değişikliklerin yapılması gündeme gelmiştir. Bölgeye gönderilen heyet-i teftişiye, Taşlıca'nın 1. sınıf kaza yapılarak Senice'ye katılmasını, İpek sancağının ilga edilerek merkezi İpek olmak üzere, Prizren ve Senice sancaklarının birleşimi ile Kosova'da ayrı bir vilayet oluşturulmasını kararlaştırmıştır. Bu öneriler Meclis-i Vükelaya arz edilmiştir. Bu değişikliklerin gündeme gelmesinde bölgede

⁵⁰⁴ 1327 Senesi Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Dersaadet, Selanik Matbaası, 1327, s. 763-785; 1328 Senesi Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Dersaadet, Selanik Matbaası, 1328, s. 786-798.

⁵⁰⁵ BOA, DH. MKT, 2854-35.

⁵⁰⁶ 1327 Senesi Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Dersaadet, Selanik Matbaası, 1327, s. 730-743; 1328 Senesi Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Dersaadet, Selanik Matbaası, 1328, s. 743-756.

meydana gelen Arnavut ayaklanmaları önemli rol oynamıştır. Kosova vilayetinin merkez sancağı olan Üsküp'te, Sırbistan ve civar bölgelere giden demiryollarının birleşim noktasında olduğu için konsoloshaneler, hastaneler ve askeri daireler fazlaca yer almaktaydı⁵⁰⁷. Bu sebeple Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar, komitacılarla mücadelede Üsküp'ü merkez olarak kullandı.

Osmanlı Devleti, Makedonya vilayetlerinin idari taksimatında bu düzenlemeleri yaparken 1911 yılından itibaren vilayetlerin denetimini sağlamak için bölgeye mülkiye müfettişleri atamıştır. Mülkiye müfettişlerinin olaya hemen müdahale etmek, merkezi doğru bilgilendirilmek, yapılan şikayetleri daha çabuk incelemek, teftişat için yapılan harcamalara bir düzen vermek gibi görevleri vardı. İlk mülkiye müfettişliği görevine Haydar Bey atanmıştır. Müfettişliğin merkezi Selanik'ti. Bu devletin Makedonya'da doğrudan olaylara müdahale etmesi ve doğru bilgi akışını sağlaması için oldukça önemliydi. Özellikle son dönemde Hıristiyan grupların kamu görevlileriyle ilgili artan şikayetlerinde, müfettişler kamu bürokrasisinin denetlenmesinde önemli bir işlev gördü⁵⁰⁸.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkezîyetçi politikaları çerçevesinde yereli bu çerçevede yapılandırma ve yetkilendirme mülki yapılanmanın ana çerçevesini oluşturmaktaydı. Yerelin yapılanması merkezin bir uzantısı olarak algılandığı için Makedonya gibi sorunlu bölgelerde uygulanan politikaların temel amacı hükümet otoritesini ve merkezin etkinliğini artırmaktı. Bu sebeple İttihatçılar idari kurumların düzenlenmesi, bürokrasi, idari personelle birlikte Makedonya'da devlet iktidarının yeniden düzenlenmesi çabası içine girmiştir. Bu şekilde devletin nüfuz edici iktidar alanları genişletilmeye çalışılmıştır.

2. CEMİYETLER KANUNU: MAKEDONYA

2.1. Cemiyetler Kanunu

Meşrutiyetin ilanını izleyen günlerde doğan özgürlük ortamının da etkisiyle cemiyet ve dernek kurma faaliyetleri hız kazanmıştı. Bu dönemde etnik tabanlı pek çok siyasal cemiyet ve dernek kuruldu. Yine bu dönemde kanun dışı olan siyasal komitalar parti ve kulüplere dönüştüler. Bu kulüp ve cemiyetlerin ortak özelliği milli olmaları ve

⁵⁰⁷ Mucize Ünlü, *Kosova Vilayeti'nin İdari ve Sosyal Yapısı 1877- 1912*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun, 2002, s. 54.

⁵⁰⁸ "Müfettişler Meselesi", *Tanin*, Numero: 1060, 18 Şaban 1329 (Hicri), 1 Ağustos 1327 (Rumi), 14 Ağustos 1911(Miladi), s. 1.

mensup oldukları etnik ve dini grubun kültürel ve siyasal çıkarlarını savunmalarıydı⁵⁰⁹. Bulgarların kurduğu Bulgar Meşrutiyet kulüpleri, Rumların kurduğu Meşrutiyet kulüpleri, Arnavut Başkim Kulübü, Arapların kurduğu cemiyetler gibi.

Bu cemiyet ve kulüplerden bazılarının örgütsel yapısı, benimsedikleri siyasal söylem ve sürdürdükleri propaganda kısa bir süre sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ittihad-ı anasır politikasıyla çatışmaya başladı⁵¹⁰. Ayrıca merkezîyetçi otorite modeli bu çatışmayı hızlandırdı⁵¹¹. Bir süre sonra valiler etnik kulüp ve cemiyetlerin etkinlikleriyle ilgili merkeze raporlar göndermeye başladılar. Manastır valisi Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği raporda, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hükümet tarafından resmen tanındığını ve müracaatlarının resmi olarak kabul edildiğini ancak Bulgar, Rum, Sırp gibi anasır-ı muhtelifenin mensup oldukları kulüp ve cemiyetlere ne surette muamele yapılacağı konusuna açıklık getirilmesini istemiştir. Dahiliye Nezareti buna verdiği cevapta, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden başka hiçbir cemiyetin hükümet nazarında resmi sıfatı olmadığını, bu sebeple bu tip cemiyetler tarafından yapılacak hiçbir müracaatın dikkate alınmamasını istemiştir⁵¹². Kosova valisi ise Üsküp'teki bir Sırp kulübünün programının çevirisini yollayarak, grubun genel bir milli meclis görünümü almaya başladığını belirtmiştir⁵¹³.

İttihat ve Terakki Cemiyeti etnik, milli, dini ve adem-i merkezîyet için çalışan siyasi milli, siyasi kulüplerin devamında tehlike görerek bunlara karşı sistematik bir mücadele başlattı⁵¹⁴. İttihatçılar, bu tür siyasi kuruluşların ayrılıkçılığı körüklediğini ve İmparatorluğun birliğini baltaladığını savunuyorlardı. Özellikle etnisite temelli kulüp ve cemiyetler Osmanlılık politikasına tamamen tersti⁵¹⁵. Çıkarılacak bir kanunla bu cemiyetlere bir düzen verilmesi gerekiyordu⁵¹⁶. İttihat ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart'tan sonra böyle bir kanunun zorunluluğuna inanıyordu. Çünkü 31 Mart olayı sırasında yaşanan olaylar böyle bir zorunluluğu hissettirmişti. Bu sebeple Cemiyetler Kanunu'nun hazırlanmasında 31 Mart olayı çok etkili olmuştur⁵¹⁷. İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin isyan sırasında etkinliği, Ahrar Fırkası'nın İttihat ve Terakki'ye baskısı

⁵⁰⁹ Hocaoğlu, *a.g.e.*, s. 16; Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 225.

⁵¹⁰ Kayalı, *a.g.e.*, s. 85.

⁵¹¹ Hocaoğlu, *a.g.e.*, s. 39.

⁵¹² BOA, DH. MKT, 2709/45-1.

⁵¹³ Kayalı, *a.g.e.*, s. 85.

⁵¹⁴ İrtem, *Meşrutiyet'ten Mütarekeye*, s. 227.

⁵¹⁵ Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, s. 104; Olgun, *a.g.e.*, s. 300.

⁵¹⁶ İrtem, *Meşrutiyet'ten Mütarekeye*, s. 227.

⁵¹⁷ Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1990, s. 24.

hem hükümeti hem de orduyu harekete geçirmiştir. Hareket Ordusu Komutanı Mahmut Şevket Paşa, isyan sırasında hükümete verdiği ültimatonda cemiyetler hakkında bir kanun yapılmasını istemiştir. Bu kanunla hükümet bir daha böyle bir olaya sebep olabilecek cemiyetleri kontrol altına alabilecek ve bunlar için bir bilgi bankası oluşturabilecekti. Modern devlet bu tip cemiyetlerin bilgilerini düzenli olarak depolayarak bunları bir denetim altında tutar. Avrupa'da 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında başlayan kanunla kontrol altına alma çabasını örnek alarak bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Mahmut Şevket Paşa'nın talepleri 21 Nisan 1909'da yapılan hükümet toplantısında kabul edilmiştir⁵¹⁸. Dahiliye Nezareti bir kanun taslağı hazırlanması için hazırlıklara başlamıştır.

2.2. Cemiyetler Kanunu'nun Çıkışı ve Makedonyalı Mebuslar

Cemiyetlerle ilgili düzenleme yapılmasına 17 Mart 1909 tarihinde yapılan Bakanlar Kurulu toplantısı ile karar verilmiştir⁵¹⁹. Bu kanun hazırlanırken Fransa, Belçika ve İsviçre'nin aynı konuyla ilgili kanunlarının incelenmesine karar verilmiş ve kanunun hazırlanması için Dahiliye Nezareti görevlendirilmiştir⁵²⁰. Dahiliye Nezareti ilgili ülkelerin kanunlarında yaptığı incelemelerden sonra 1901 tarihli Fransız kanununu örnek alarak bir kanun tasarısı hazırlamıştır⁵²¹. Bu kanun tasarısı Meclisin gündemine ilk defa Talat Bey'in teklifi ile 5 Nisan'da gelmiş ve 7 Nisan'da görüşülmüştür. Teklif, İttihat ve Terakki ile muhalifler arasında iplerin gerildiği döneme denk gelmiştir. Bu teklif görüşülmeden layiha encümenine gönderilmiştir. Bu sırada 31 Mart isyanı patlak vermiş ve isyan kanununun biraz gecikmesine sebep olmuştur. 31 Mart isyanı sırasında Mahmut Şevket Paşa irtica ile mücadele için bu kanunun biran önce çıkmasını istemiştir. Bundan sonra hükümet süreci hızlandırmış ve Dahiliye Encümeninin kanun tasarısını incelemesinden sonra tasarı 12 Haziran'da Meclise sunulmuştur⁵²². Cemiyetler Kanunu tasarısının geneliyle ilgili ilk görüşme 19 Haziran'da yapılmıştır⁵²³. Bu görüşmeler sırasında Makedonya kökenli gayrimüslim mebuslar kanun tasarısı ile ilgili görüşlerini belirtmişlerdir. Cemiyetler Kanunu'nun geneli ile ilgili görüşmelerde Manastır Mebusu Trayan Nali Efendi yaptığı konuşmada, mümkün olduğu kadar

⁵¹⁸ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 4, 6 Haziran 1325, s. 469; Olgun, *a.g.e.*, s. 301-302.

⁵¹⁹ Olgun, *a.g.e.*, s. 302.

⁵²⁰ Kadir Yıldırım, *Osmanlı'da İşçiler (1870-1912)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 342.

⁵²¹ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 4, 6 Haziran 1325, s. 470.

⁵²² Olgun, *a.g.e.*, s. 303-304.

⁵²³ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 4, 6 Haziran 1325, s. 470.

cemiyet kurma konusunda müsaadeli olunması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre, cemiyet kurmak için birtakım ağır şartlar getirmek gizli cemiyetlerin kurulmasına yol açacaktır. Nali Efendi'ye göre, “eğer kavmiyet ve cinsiyet itibarıyla kurulacak cemiyetler yasaklanırsa, anasırı muhtelif-i Osmaniye'yi siyasetten uzaklaştırılacaktır. Eğer 4. madde kabul edilecek olursa Bulgar, Rum ve Sırlar eski usullere başvurmaya mecbur edilmiş” olunurdu. Bu maddenin anayasaya aykırı olduğunu belirten Trayan Efendi'ye göre, bu sebeplerle madde kanundan çıkarılmalıydı⁵²⁴.

Selanik Mebusu Vlahov Efendi ise 4. maddenin kanuni esasiye aykırı olduğunu belirterek, hiçbir devlette böyle bir şeyin olmayacağını belirtmiştir. Vlahov'a göre bütün Osmanlıların kavmiyet ve cinsiyet unvanlarıyla cemiyet kurma özgürlüğü vardır. Manastır Mebusu Paçaderof Efendiye göre, böyle bir kanun kabul ederek meşrutiyet ileri gitmeyecektir. Çünkü herkesin cemiyet kurma özgürlüğü vardır⁵²⁵. Meclis-i Mebusan'daki gayrimüslim mebusların en çok söz aldıkları konulardan biri olan Cemiyetler Kanunu'nun maddeleri üzerine görüşmeler 26 Haziran'da başlamıştır.⁵²⁶ Kanun taslağının birinci maddesi cemiyetin genel tanımı ile ilgilidir. Birinci maddeye sadece Yorgo Boşo Efendi itiraz etmiş ve maddedeki “suret-i daimede” ifadesinin çıkarılmasını istemiştir. Fakat Boşo Efendi'nin itirazı kabul edilmemiş ve madde aynen kabul edilmiştir⁵²⁷.

Kanunun ikinci maddesi cemiyet kurmadan önce izin alınmasına gerek olmadığı hükmünü getirmekteydi. Bununla birlikte, 6. maddede cemiyet kurulduktan sonra hükümete bildirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu maddeyle ilgili Serfice Mebusu Yorgo Boşo Efendi yaptığı konuşmada, eğer bir cemiyet meşru bir maksat için kurulmuşsa ruhsat almasına gerek olmadığını belirtmiştir. Ona göre, memleket için en hayırlı cemiyetler siyasi teşekküllerdir. Boşo Efendi'ye göre, bu sebeple siyasi cemiyetler izne tabi tutulmamalıdır. Türk ve Müslüman mebuslar ise cemiyet teşekkülü için ruhsat

⁵²⁴ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 4, 6 Haziran 1325, s. 472.

⁵²⁵ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 4, 6 Haziran 1325, s. 476-480.

⁵²⁶ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 4, 6 Haziran 1325, s. 470.

⁵²⁷ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 5, 13 Haziran 1325, s. 21; Kanun tasarısının 1. maddesi şöyledir: Cemiyet, eşhas-ı müteaddide tarafından malumat veya mesailerini suret-i daimede mukaseme-i rebihten gayri maksadla teşkil edilen heyettir. *Düstur*, Tertib-i Sani, c. I, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 604.

alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu madde yapılan oylamada aynen kabul edilmiştir⁵²⁸.

Cemiyetler Kanunu'nun 3. maddesi⁵²⁹ üzerinde müzakere yapılmadan oybirliği ile kabul edildikten sonra cemiyetler kanununun en tartışmalı maddesi olan 4. maddenin müzakerelerine geçilmiştir. Bu madde kavmiyet ve cinsiyet esas ve unvanlarıyla siyasi cemiyetler kurulmasını yasaklıyordu⁵³⁰. Bu madde Meclis gündemine geldiği zaman en büyük itiraz gayrimüslim mebuslardan gelmiştir. Özellikle Makedonyalı mebuslar bu maddeye şiddetle itiraz etmişlerdir. Kanunun birinci müzakerelerinde bu madde kabul olunmamış ve tekrar encüme gönderilmiştir⁵³¹. Cemiyetler Kanunu'nun ikinci müzakeresinde, Dahiliye Nezareti Müsteşarı Hacı Adil Bey 4. maddeye yapılan itirazlardan dolayı maddenin kanundan çıkarılacağını belirtmiştir. Fakat özellikle İttihat ve Terakki Fırkası'na mensup mebusların itirazından sonra maddenin müzakeresine geçilmiştir. Maddeyle ilgili söz alan Hacı Adil Bey, (Dahiliye Nezareti Müsteşarı) anasır-ı muhtelifenin böyle cemiyetler kurmasına izin verilirse ittihad-ı Osmaninin zarar göreceğini ve bu maddenin ittihad-ı Osmani namına teklif edildiğini belirtmiştir. Adil Bey, Dahiliye Nezareti'nin mütalaasının maddenin kabulünden yana olduğunu söylemiştir. Ona göre, bu madde Kanun-i Esasi'nin 8. maddesine uygundur.⁵³²

Dördüncü maddeye en önemli itiraz Makedonyalı mebuslardan gelmiştir. Serfice Mebusu Yorga Boşo Efendi maddeyle ilgili yaptığı konuşmada: *“kavmiyet isimleriyle cemiyetler kurulması, Osmanlılıktan çıkıldığı anlamına gelmez kavmiyet meselesini muhafaza etmek kesinlikle Osmanlılığa aykırı değildir. Eğer benim ismim Yorgo ise Osmanlı olmayacak mıyım? İsim değiştirmekle hiçbir şey olmaz, asıl iş kalptedir. Hiçbir kulüp kapanmaz, kapatılamaz. Bu cemiyetler yasak olmalarına rağmen varlıklarına devam edecektir.”*⁵³³. Boşo Efendi'den sonra söz alan Manastır mebusu Trayan Nali Efendi ise, Osmanlı akvamının muhtelif kavimlerden oluştuğunu, bunların lisanları ve

⁵²⁸ MMZC, D. I, İ. S. I, 13 Haziran 1325, c. 5, s. 26; 2. madde şöyledir: Cemiyet teşkili evelce ruhsat istihsaline menut değildir. Şu kadar ki tesisini müteakıb altıncı maddeye tevfiakan behemehal hükümete ihbar edilmesi lazımdır. *Düstur*, Tertib-i Sani, c. I, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 604.

⁵²⁹ 3. madde: Ahkam-ı kavanine ve adabı umumiyeye mugayyer bir esas gayri meşrua veya asayiş memleket ve temamiyet-i mülkiye-i devleti ihlal ve şekl-i hazrı hükümeti tağyir ve anasırı muhtelif-i Osmaniye'yi siyaseten tefrik maksadına müstenid olmak üzere cemiyetler teşkili caiz değildir. *Düstur*, Tertib-i Sani, c. I, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 604.

⁵³⁰ 4. madde: Kavmiyet ve cinsiyet esas ve ünvanlarıyla siyasi cemiyetler teşkili memnuadır. *Düstur*, Tertib-i Sani I, c. I, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 605.

⁵³¹ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 5, 13 Haziran 1325, s. 27.

⁵³² MMZC, D. I, İ. S. I, c. 5, 6 Temmuz 1325, s. 439.

⁵³³ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 5, 6 Temmuz 1325, s. 439.

mekteplerinin de ayrı ayrı olduğunu belirtmiştir. Trayan Efendi'ye göre, bu kavimlerin hepsinin maksadı ittihad-ı Osmaniye vücuda getirmektir. Fakat siyasi bir cemiyet neden teşkil edilmesin? Zaten bu kulüplerin, bu cemiyetlerin kökeni Rumeli'dir. İnkılabtan sonra komitaların bir kısmı kulübe intikal ettiğini belirten Trayan Efendi'ye göre, bu maddeye gerek yoktur; 3. madde bu iş için yeterlidir⁵³⁴.

Madde hakkında söz alan diğer bir Mebus Hiristo Dalçef'tir. Dalçef Efendiye göre, hükümetin 4. maddeyi kabul ettirmeye çalışması anasır-ı mutelifeyi Osmanlılaştırmak maksadıyladır. Fakat bu ittihad-ı Osmaniye değil aksine hizmet eder. Ona göre, kavmiyet esaslı cemiyetler men edilmiş olsa bile gizli cemiyetler teşekkül edilmiş olacak ve bu anasır-ı muhtelifenin aralarında münaferete neden olacaktır. Dalçef Efendi böyle bir duruma meydan vermemek için 4. maddenin kanundan çıkarılmasını talep etmiştir⁵³⁵. Bu maddenin asıl maksadının Türkleştirmek olduğunu belirten Manastır Mebusu Pañçederof Efendi ise söz konusu maddenin fayda yerine zarar getireceğini belirtmiştir. Pañçederof Efendi'ye göre, Meşrutiyetin ilanından sonra birtakım kulüpler teşkil edildi. Bunların isimleri ittihada zarar verecek isimler değillerdi. Eğer bunların fena bir ciheti varsa, hükümet bunları polis marifetiyle tetkik edebilir. Pañçederof'e göre bu sebeplerden dolayı bu madde kaldırılmalıdır⁵³⁶. Selanik Mebusu Yorgi Honeus ise, bu maddenin ittihad-ı Osmaniye parçalayacağını belirtmiştir. Honeus Efendi, eğer anasır-ı mutelifeden mevcut cemiyetler bulunur ise o zaman ittihad-ı Osmaninin helaldar edileceğini belirtmiştir. Honeus'a göre, bu sebeple böyle bir madde kesinlikle kabul edilmemelidir. 4. maddenin müzakereleri sırasında Makedonyalı gayrimüslim mebuslara en büyük destek Ermeni mebuslardan gelmiştir⁵³⁷.

Makedonyalı mebusların bu itirazlarına karşın hükümet adına tekrar söz alan Hacı Adil Bey bu maddenin özellikle bir etnik grubu hedef almadığını, bu tip cemiyetlerin sadece Makedonya'da değil imparatorluğun muhtelif vilayetlerinde olduğunu belirtmiştir. Bu maddenin tek amacının imparatorluğun birliğini korumak olduğunu belirten Adil Bey hükümetin hiçbir millete zarar vermek gibi bir amacının olmadığını belirtmiştir. Hacı Adil Bey'in konuşmasından sonra maddenin oylamasına

⁵³⁴ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 5, 6 Temmuz 1325, s. 439-440.

⁵³⁵ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 5, 6 Temmuz 1325, s. 440.

⁵³⁶ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 5, 7 Temmuz 1325, s. 449.

⁵³⁷ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 5, 7 Temmuz 1325, s. 464.

geçilmiştir. 159 mebusun katıldığı oylamada 4. madde 90 kabul, 69 ret oyuna karşılık kabul edilmiştir⁵³⁸.

Cemiyetler Kanunu'nun diğer maddeleri üzerinde çok fazla tartışma olmadan kabul edilmiş ve tasarı 16 Ağustos 1909 tarihinde yasalaşmıştır⁵³⁹. Cemiyetler Kanunu'nun 5. maddesiyle herhangi bir cemiyete üye olabilmek için 20 yaş sınırı ve bir cinayet hükümlüsü olmama şartı getirilmiştir. 6. madde ile gizli cemiyetlerin kurulması yasaklanmıştır. Bu maddeye göre kurulan bir cemiyetin merkezi İstanbul'da ise Dahiliye Nezareti'ne, taşrada ise mahallin en büyük mülkiye memuruna cemiyetin unvan ve amacını, idare merkezi yöneticilerinin isim, meslek ve ikametgahlarını içeren bir beyanname verilecek, karşılığında bir ilmühaber alınacaktır⁵⁴⁰. Aslında bu madde 31 Mart olayı sırasında yaşanan olaylarda bazı cemiyetlerin aktif bir şekilde yer almasından dolayı zorunluluk haline gelmişti. Çünkü hükümet bu cemiyetleri yeterince takip edememişti ve elinde yeterli bilgi yoktu. Bu sebeple cemiyetler ile ilgili düzenli bilgilerin yer aldığı bir bilgi bankası oluşturmak ve bunları düzenli bir şekilde takip edebilmek için böyle bir maddeye ihtiyaç duyulmuştu.

Cemiyetler Kanunu'nun 7., 11., ve 14. maddeleri derneklerin işleyişi konusunda ayrıntılı hükümler içermektedir. 12. ve 13. maddeler yasal olmayan dernekler ile yasaya uymayan dernek ve yöneticileri hakkında uygulanacak yaptırımları içermektedir. 16. maddede var olan yöntem ve yollar belirtilmiş, 17. madde kamu yararına çalışan derneklere ayrılmıştır. 18. madde derneklerin her an zabıta tarafından denetlenebileceği ilkesini getirmiştir. Bu madde ile dernek özgürlüğü devlet denetimine terk edilmiştir. 19. madde ile bu kanunun uygulanması Dahiliye Nezareti'ne bırakılmıştır⁵⁴¹. 1909 Cemiyetler Kanunu'ndan beş gün sonra Kanun-ı Esasi'ye 120. madde eklenerek dernek kurma hak ve hürriyetleri anayasal güvence altına alınmıştır⁵⁴². Toplam 19 madde olan 1909 Cemiyetler Kanunu⁵⁴³ 28 Haziran 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu'na kadar yürürlükte kalmıştır⁵⁴⁴.

⁵³⁸ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 5, 7 Temmuz 1325, s. 469-470.

⁵³⁹ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 6, 26 Temmuz 1325, s. 230.

⁵⁴⁰ *Düstur*, Tertib-i Sani I, c. I, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 605.

⁵⁴¹ Olgun, *a.g.e.*, s. 301.

⁵⁴² Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu", s. 205.

⁵⁴³ *Düstur*, Tertib-i Sani, c. I, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 604-608.

⁵⁴⁴ Olgun, *a.g.e.*, s. 302.

2.3. Uygulama, Tepkiler ve Sonuçlar

Cemiyetler Kanunu Meşrutiyetin ilanı ile ortaya çıkan cemiyetleri hukuki bir çerçeveye kavuřturmak ve gelecekte kurulması dūřunūlen cemiyetlerin de yasal altyapısını hazırlamayı hedefleyerek ıkarılmıştı⁵⁴⁵. Kanunun yapılması sırasında Avrupa’da bu konu hakkında yařanan geliřmeler incelenmiř ve yapılan kanunlar örnek alınmıřtı. Cemiyetler Kanunu gibi kanunların modern devlete dođru yařanan dnūřmūn sancıları olduđunu da unutmamak gerekir. Modern Devlet bu tip kanunlarla, devletin mūdahale alanını toplumsal alana dođru geniřleterek her alanda oluřturduđu bilgi bankaları ile etkin bir kontrol ađı kurar. İttihatçılar da Cemiyetler Kanunu’ndan sonra Emniyet Umum Mūdūrlūđu tarafından oluřturulan kayıt sistemiyle dernek, cemiyet ve kulūplere sıkı bir kontrol ađı ve takip sistemi kurmuřtur⁵⁴⁶. Çünkü bu kanun cemiyet heyeti idarelerinin hūkūmete bilinmesini ve açık olmasını getirmiřti⁵⁴⁷.

Bu kanun ile İttihatçılar, 31 Mart’tan sonra Cemiyetler Kanunu ile iktidarlarına karřı tehlike arz edebilecek tūm muhalif rgūtleri kapatma yetkisine sahip oldular⁵⁴⁸. İttihatçılar, tarihsel referanslarla Osmanlı İmparatorluđu’nun son yūzyılında yařanan ayaklanma ve kopmalardan dolayı milliyetçilik temeline dayanan cemiyetlerin yasaklanmasını istiyorlardı. Diđer taraftan Cemiyetler Kanunu İttihatçıların, 31 Mart olayı nedeniyle topluma duyduđu gūvensizliđin bir ifadesiydi. Kanun merkezileřme siyasetinde toplumun kontrol altına alınabilmesi için oldukça önemli bir adımdı⁵⁴⁹. İttihatçılara göre, Cemiyetler Kanunu, Osmanlılık ve ittihad-ı anasır prensiplerini göz nūnde tutuyor; kavmiyeti veya blūcūluk temeline dayanan dernekleri yasaklıyordu⁵⁵⁰.

Cemiyetler Kanunu’yla siyasi ve etnik karakterli cemiyetlerin kurulması yasaklanıyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu cemiyetlere Osmanlı toplumunda istikrarsızlık unsuru olarak bakıyordu. İttihatçılara göre, bu cemiyetler toplumda blūcū dūřūncelerin yayılmasını sađlıyordu⁵⁵¹. Bu durum Makedon Hıristiyanlar arasında

⁵⁴⁵ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 341; Birinci, “31 Mart Vakasının Bir Yorumu”, s. 207.

⁵⁴⁶ İlkey Yılmaz, *Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014, s. 11-34.

⁵⁴⁷ İrtem, *Meşrutiyetten Mūtarekeye*, s. 114.

⁵⁴⁸ Hocoaoğlu, *a.g.e.*, s. 150.

⁵⁴⁹ Ūstel, *a.g.e.*, s. 28.

⁵⁵⁰ Kutlu, *a.g.e.*, s. 275; Toprak, *a.g.m.*, s. 207.

⁵⁵¹ Ergut, *a.g.e.*, s. 283.

büyük bir hoşnutsuzluğa yol açtı. Onların gözünde bu kanun anayasal özgürlüklerin kısıtlanması, siyasal gelişimlerine bir set çekilmesi idi⁵⁵². Cemiyetler Kanunu'nun 4. maddesi kapsamında Rumeli'de faaliyet gösteren Rum, Bulgar, Sırp ve diğer azınlık kulüp ve dernekleri kapatıldı. Makedonya'da Bulgarların en önemli politik örgütü Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri bu kanunun çıkması ile kapatılmıştır. Cemiyetler Kanunu'nun çıkmasından sonra Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri Reisi Tomo Karayovov Meşrutiyet kulüplerinin ilgasına karar verildiğini yeni bir fıkra kurma çalışmaları için İstanbul'a gideceğini Selanik valiliğine bildirmiştir⁵⁵³. Yine Makedonya'da Bulgar Meşrutiyet kulüplerinin kapatılmasından rahatsız olan Bulgar Virhovistlerinden Doktor Romanof yanında bazı kişilerle birlikte İstanbul'a giderek kulüplerinin kapatılmasına mani olmak için resmi makamlara başvurmuş ancak netice alamamıştır⁵⁵⁴. Bulgarların bu tepkileri üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti, Cemiyetler Kanunu'nun sadece Bulgarlara uygulanmadığını, bütün anasır için uygulandığını belirtmiştir⁵⁵⁵.

İttihatçıların açıklamalarına rağmen Makedonya vilayetlerinden kanuna yönelik tepkiler gelmeye devam etti. Bulgarlara göre, bu kanun halkların adının tarihe gömülmesiydi. Bulgarlar, Cemiyetler Kanunu'nun Kanuni Esasi'ye muhalif olduğunu belirterek tepki göstermişlerdir. Padişaha ve Sadrazama gönderdikleri arzuhallerle kulüplerinin kapatılmasını şikayet etmişlerdir. Bulgar milleti namına Karayovov'un imzasını taşıyan bu arzuhalde şöyle deniyordu: “*Kulüplerin Cemiyet Kanunnamesinin 4. maddesine tevfiken tesisi lüzumu tebliğ buyrulursa da madde-i mezkure esasen meşrutiyet ve hürriyeti kamiliyeye muvaffak surette tanzim edilmemiş ve kulüpler hürriyeti kelam ve serbesti-i efkârın netice-i tabiyesinden başka bir maksad müsteniden küşad olunmamış olduğundan kulüplerin meşrutiyetle idare edilen memleketlerde la-lak ve hall-i zamana gayrı mutabık böyle bir madde-i kamuniye mucibine kapanması vücud-u şekl ecza-ı ifrağ gibi teklif ve madde-i mezkurenin kaldırılmasını talep ederiz*”⁵⁵⁶.

⁵⁵² Psilos, *a.g.e.*, s. 170.

⁵⁵³ BOA, DH. MUI, 44-1/46; Karayovov, 31 Mart sonrası Bulgaristan lehine yürüttüğü faaliyetlerden dolayı Makedonya'dan uzaklaştırıldı. Bkz. Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü*, s. 194.

⁵⁵⁴ *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Numero: 345, 3 Muharrem 1328 (Hicri), 2 Kanun-i Sani 1910 (Rumi) 15 Ocak 1910 (Miladi), s. 3; Cemiyetler Kanunu'nun mecliste onaylanmasında sonra Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri Selanik'te eylül ayının ilk haftasında kongresini toplamıştır. 9 Eylül'de sona eren kongreden sonra yayınlanan bildiride; “mevki-i iktidarda bulunup milliyet fikrini yok etmek isteyenlere” tepki dile getirilmiştir. *Tanin*, Numero: 366, 23 Şaban 1327 (Hicri), 29 Ağustos 1325 (Rumi), 8 Eylül 1909 (Miladi), s. 3.

⁵⁵⁵ *Yeni Tanin(Tanin)*, Numero: 509-40, 21 Muharrem 1328 (Hicri), 20 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 2 Şubat 1910 (Miladi), s. 3.

⁵⁵⁶ BOA, DH. MUI, 44-1 / 46.

Manastır Bulgar Meşrutiyet Kulübü azaları verdikleri kararda Cemiyetler Kanunu meşrutiyete muhalif olarak tanzim edildiği için itaat etmeyeceklerini bildirmişlerdir⁵⁵⁷. Ayrıca kavmiyet namı altında faaliyet gösteren eski kulüplerini devam ettireceklerini ve kulüp levhasını kaldırmayacaklarını ilan etmişlerdir. Olayın İstanbul'a bildirilmesi üzerine Dahiliye Nezareti, Manastır valiliğine verdiği talimatta, Bulgar kulüplerinin de Cemiyetler Kanunu ahkamına tevfikan beyannamelerle nizamnamelerini hükümete bildirmeleri gerektiğini belirterek, tersi bir davranışta kanuna göre gerekenin yapılmasını istemiştir⁵⁵⁸. Ayrıca kavmiyet esasına dayanan kulüplerin beyannamelerini hükümete tevdi edilmesinden sonra 4. madde gereğince kapatıldığının taraflara bildirilmesi istenmiştir⁵⁵⁹. Bu talimat üzerine zabıta giderek Manastır Bulgar Meşrutiyet Kulübünü kapatmış ve azalarını da kanuna muhalefetten adli makamlara teslim etmiştir⁵⁶⁰. Kulübün kapatılmasından sonra Bulgarlar Manastır'da protesto mitingi düzenlemiştir⁵⁶¹. Üsküp ve Pirlepe'de de yerel makamlar 1909 Kasım'ının sonunda Bulgar Meşrutiyet Kulüplerinin faaliyetlerini durdurmuştur⁵⁶². Üsküp'teki Musevi Kulübünün kapatılması için Manastır valiliğine talimat verilmiştir⁵⁶³. Pirlepe'de ise Bulgar Meşrutiyet Kulübünün kapatılmasından sonra, Bulgar ahalisi 19 Aralık 1909 tarihinde protesto mitingi düzenlemiştir. Bu mitingde Cemiyetler Kanunu'nun 4. maddesinin meşrutiyete aykırı olduğu belirtilerek kanundan çıkarılması talep edilmiştir⁵⁶⁴.

Cemiyetler Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra bütün Rum Meşrutiyet Kulüpleri de kapatıldı. Osmanlı otoriteleri, Makedonya'nın üç vilayetinde kanunun uygulaması sırasında ciddi problemlerin çıkmadığını gördü. Örneğin, Manastır'da vali Halit Bey kasım ayının ortalarında Rum liderlere kulüplerin kapatılmasını bildirdiği sırada, Sırp ve Arnavut kulüpleri öfkeli olmalarına rağmen sorunsuz kapatıldı⁵⁶⁵.

⁵⁵⁷ Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü*, s. 194.

⁵⁵⁸ BOA, DH. MUI, 28-2/16.

⁵⁵⁹ BOA, DH. MUI, 44-1/ 46.

⁵⁶⁰ *Tanin*, Numero: 456, 26 Zilkade 1327 (Hicri), 26 Teşrin-i Sani 1325 (Rumi), 9 Aralık 1909 (Miladi), s. 4.

⁵⁶¹ BOA, DH. MUI, 44-1/46.

⁵⁶² Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü*, s. 194.

⁵⁶³ BOA, DH. MUI, 28-2/16.

⁵⁶⁴ Bu mitingde bundan başka şu kararlar alınmıştır; Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri'nin amacı meşrutiyet konusunda cahil olan kimselerin eğitilerek ülke için siyasi adamlar yetiştirmek, hürriyeti şahsinin muhafazası. Daha geniş bilgi için bkz. *Tanin*, Numero: 466, 6 Zilhicce 1327 (Hicri), 6 Kanun-i Evvel 1325 (Rumi), 19 Aralık 1909 (Miladi), s. 3.

⁵⁶⁵ Psilos, *a.g.e.*, s. 170.

Cemiyetler Kanunu'yla Makedonya'da etnik ve siyasi kulüplerin kapatılması sağlandı⁵⁶⁶. Kulüplerin kapatılması İttihatçılara karşı Makedon Hıristiyanlarının hoşnutsuzluğunu keskinleştirdi⁵⁶⁷. Bu tepki ulusal organizasyonlar arasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı işbirliğinin ortaya çıkmasına neden oldu. Kanunun kabulünün ardından Bulgar, Rum, Sırp ve Arnavut kulüpleri Manastır'da ortak bir toplantı düzenlediler. Toplantıda ortak protesto kararı alındı⁵⁶⁸. Bu cemiyetler dışında tütün işçileri sendikası yasaklanmış, Selanik'teki örgüt binası mülki idare tarafından kapatılmış, sendika yöneticileri Selanik'ten sürülmüştür. Bunun dışında Selanik'te kurulmuş olan işçi kulübü de kapatılmıştır⁵⁶⁹.

Cemiyetler Kanunu'yla etnik ve siyasi kulüp ve cemiyetlerin kapatılmasından sonra Makedonya'daki Hıristiyanlar yeni örgütler kurmuşlardır. İç Makedonya Devrim Örgütünün (İMDÖ) solcuları tarafından Halk Federatif Partisi kurulmuştur⁵⁷⁰. Bu parti Makedonya'nın devrimci örgütünün sol kanadı tarafından kuruldu. Yane Sandanski, Pobri Daskalov, Dimitar Vlahov, Hristo Yankov gibi isimler bu partinin kurucuları arasındadır⁵⁷¹. Bundan sonra İç Makedonya Devrim Örgütü (İMDÖ) adının kullanılmasından vazgeçildi⁵⁷². Bu parti 1910 yılında yasaklandı. Diğer taraftan Bulgarlar, Bulgar Meşrutiyet kulüplerinin kapatılmasından sonra meydana gelen boşluğu Osmanlı Progresist Partisi'yle doldurmaya çalıştı. Kurucusu Manastır mebusu Paņoderef'tir. 1910 yılında silah toplama eylemine karşı gelen Paņoderef, bu siyasi kuruluşu kapatmıştır⁵⁷³. Bunlar dışında Selanik'te Osmanlı Bulgar İttihadı Muallimini adıyla kurulmaya çalışılan cemiyete, kanunun 3. maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle izin verilmemiştir. Bu cemiyetin amacı Bulgar Muallimler arasında sendika oluşturmaktır⁵⁷⁴.

⁵⁶⁶ İrtem, *Meşrutiyet'ten Mütarekeye*, s. 227.

⁵⁶⁷ Psilos, *a.g.e.*, s. 172.

⁵⁶⁸ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 182.

⁵⁶⁹ Paul Dumont, "Yahudi, Sosyalist ve Osmanlı Örgütü: Selanik İşçi Federasyonu", *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik*, Mete Tunçay- Eric Jan Zürcher (drl.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 100.

⁵⁷⁰ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 251.

⁵⁷¹ Vasilyeviç, *a.g.m.*, s. 78.

⁵⁷² Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 251.

⁵⁷³ İsmail Hakkı, "Makedonya'da Osmanlı Partileri", *Tanin*, Numero: 626, 21 Cemazi-yel Evvel 1328 (Hicri), 17 Mayıs 1326 (Rumi), 30 Mayıs 1910 (Miladi) s. 1; Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü*, s. 206.

⁵⁷⁴ BOA, BEO, 3897- 292204; Süleyman Kani İrtem Bulgarlar arasında "Kırmızı Kardeşler Cemiyeti" ünvanıyla yeni bir cemiyetin kurulduğundan bahsetmektedir. Bu cemiyet yayınladığı beyannamede; hürriyet ve terakki namına Balkan İhtilal bayrağını açtıklarını, şiddete şiddetle karşılık vereceklerini ilan etmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. İrtem, *Meşrutiyetten Mütarekeye*, s. 289.

Cemiyetler Kanunu'nun çıkmasından sonra Makedonya'da kurulmaya çalışılan yeni cemiyetlere sıkı bir denetim getirilmiştir. Bu kapsamda hükümet, Manastır'da Sırlar tarafından kurulan Osmanlı Sırp Maarif Cemiyeti'nin beyannamesinin tetkik edilerek siyasi amaç için tesis olunduğunun anlaşılması takdirde, ruhsat verilmemesini istemiştir⁵⁷⁵. Dahiliye Nezareti, Manastır'da Rum cemaati tarafından kurulan "Politikos Senedimos" adlı cemiyetin nizamnamesi Manastır valiliği tarafından tetkik edilerek siyasi amaç taşımadığı takdirde unvanına onay verilmesini istemiştir. Bunun üzerine Manastır valiliği yaptığı tetkikten sonra bu cemiyetin taşınır ve taşınmaz menkullerinin Rum cemaatine kalacağını belirtmiştir. Bunun Cemiyetler Kanunu'nun 4. maddesine aykırı olup olmadığı Dahiliye Nezareti'ne sorulmuştur⁵⁷⁶. Kosova valiliğine verilen talimatta, Arnavut kulüplerinin siyasi amaç taşımadığının anlaşıldığı ve "*başkim*" kelimesinin "*maarif*" kelimesiyle değiştirildiği takdirde ruhsat verilmesi istenmiştir⁵⁷⁷. Makedonya'da bu şekilde sıkı bir denetim, kendi paradoksunu da doğurarak komitacıların tekrar faaliyetlere başlayarak Makedonya'nın gündelik hayatının içerisine girmesine neden olmuştur.

Cemiyetler Kanunu Osmanlı hükümetine kulüp ve dernekler üzerinde geniş bir kontrol imkanı sağladı. İttihat ve Terakki Cemiyeti hem kendisine muhalif gördüğü hem de ayrılıkçı faaliyetlerle uğraşmakla suçladığı gayrimüslimlere ait kulüp ve cemiyetleri daha sıkı kontrol altına alarak ya muhalefete balans ayarı yapmış ya da bu cemiyetleri kapatmıştır. Özellikle kavmiyet ve cinsiyet temelli kulüp ve cemiyetlerin kurulmasını yasaklayan kanunun 4. maddesine Makedonya'daki Hıristiyanlardan ciddi tepkiler gelmiştir. Ancak Meşrutiyetin ilanı beraber komitacılara legal siyaset yolunu İttihatçıların açtığını unutmamak gerekir. Fakat 31 Mart Ayaklanması'ndan sonra İttihatçılar, bu cemiyetleri imparatorluğun bekası için bir tehdit olarak gördükleri için bu cemiyetlerin kapatılmasını sağlamışlardır. Bunun sonucunda Makedonya'da İttihat ve Terakki siyasetine karşı bir toplumsal muhalefet oluşmuştur. Makedonya'da legal siyaset yolu kapanan eski komitacılar, tekrar gizli teşkilatlar kurarak terör olaylarına başlamışlardır.

⁵⁷⁵ BOA, DH. MUI, 28-2/16.

⁵⁷⁶ BOA, DH. MUI, 73-1/27.

⁵⁷⁷ BOA, DH. MUI, 28-2/16.

3. MATBUAT KANUNU VE MAKEDONYA

Meşrutiyetin tekrar ilanı basına uygulanan sansüre son verildi. Yeni dönemin en önemli özelliği sınırsız bir özgürlük içerisinde gazete çıkarılmasıydı. Yaşananlar bir basın çığırnlığına dönüşmüştü. 1908 başında tüm ülkede 120 olan gazete ve dergi sayısı, meşrutiyetin ilk yedi ayında 730'a çıkmıştı. Basın için bu özgürlük ortamı 31 Mart ayaklanmasına kadar sürdü. Basının olaylardaki etkisi ve muhalefete destek vermesi, basının özgürlüğünün tekrar ele alınmasına neden oldu⁵⁷⁸. Bu çerçevede hazırlanan Matbuat Kanunu 29 Temmuz 1909 tarihinde yasalastı⁵⁷⁹. Toplam 37 madde olan Matbuat Kanunu'nda; gazete çıkarmak için izin alınmasına gerek olmadığı (madde 3), anasırları kışkırtıcı yayın yapanlara bir aydan on seneye kadar hapis cezasını verileceği (madde 16), vatandaşları suç işlemeye yönelten yayınların yasaklandığı (madde17), basın yoluyla halkı suç işlemeye kışkırtma durumda hükümetin güvenliğini korumak amacıyla gazetelerin kapatılacağı (madde 23) belirtilmekteydi. Hükümetin en çok müracaat ettiği ve kullandığı 35. maddede ise yurt dışından gelen gazeteler için ülkeye sokulmama kararının Meclis-i Vükela kararı ile alınacağı, bir nüshayı toplatma cezasının ise Dahiliye Nezareti tarafından verilebileceği hükmü yer almaktaydı⁵⁸⁰. Bu madde özellikle yurt dışından ülke içine sokulan gazetelere sıkı bir şekilde uygulanmıştır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti Meşrutiyetin ilanından sonra, devletin teşkilatı mülkiyesinin aleyhinde olan kitap, harita ve evrakların ülkede basılmasını ve ithal edilmesini yasaklamıştır⁵⁸¹. Diğer taraftan Selanik postahanesine gelecek evrakları incelemek üzere İngilizce ve Almanca bilen sansür memurları istihdam edilmiştir⁵⁸².

İttihatçıların liberal çerçevede hazırlamaya çalıştıkları Matbuat Kanunu basın özgürlüğünü kısıtladığı gerekçesiyle çok eleştirilmiştir⁵⁸³. Matbuat yasasıyla, her gazete kamu düzenini bozacak, kişilere zarar verecek ya da anayasanın ihlalini doğuracak haberleri basmaktan yasal ve mali açıdan sorumlu tutuluyordu⁵⁸⁴. Yine bu kanunla

⁵⁷⁸ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006, s. 87-88.

⁵⁷⁹ *Düstur*, Tertib-i Sani, c. I, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 315.

⁵⁸⁰ Matbuat Kanunu'nun 35. maddesi şöyledir; Memalik-i Ecnebiye'de ve Eyalatı Mümtaza'de matbua, gazete veya risail-i mevcutanın Memalik-i Osmaniye'de meni neşri ve tevzi' Meclis-i vükelada ittihaz olunan bir karar-ı mahsusla vaki olur, yalnız bir numarası Dahiliye Nezareti tarafından verilen emr üzerine men edilebilir. Bu suretle memnua, gazete ve risaleyi bilerek tevzi edenler hakkında iki liradan on beş liraya kadar ceza-i nakdi hüküm olunur. *Düstur*, Tertib-i Sani, c. I, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 403.

⁵⁸¹ *BOA, MV*, 118.

⁵⁸² *BOA, ŞD*, 1155/7.

⁵⁸³ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 308.

⁵⁸⁴ Shaw-Shaw, *a.g.e.*, s. 343.

ulusal propaganda içerikli yayınlar yasaklanmıştır. Bu duruma en çok tepki Makedonya bölgesinden gelmiştir. Bulgarlara göre, bu kanun basın özgürlüğünü kısıtlayan bir yasaydı⁵⁸⁵. İttihatçılar basının kamuoyu yaratma ve şekillendirme gücünü bildikleri için Makedonya’da kendi politikalarını haklı çıkarma ve bir kamuoyu oluşturma çabasında sansür önemli bir yer tutuyordu. Kanundan sonra Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar Makedonya politikalarını eleştiren fesad içerikli yayınlardan dolayı gazeteleri önce uyarılmışlar ve bu uyarıya uymayan gazetelerin ülkeye girişini yasaklamışlardır. Kanundan sonra yurtdışından Makedonya’ya gelen gazeteler, hem Osmanlı elçileri hem de yerel makamlar tarafından sıkı bir şekilde takip edilmişlerdir. Özellikle Bulgaristan ve Yunanistan’da basılıp Osmanlı ülkesine gelen gazetelerden bazılarının Bulgar ve Rumları kışkırtacak şekilde ve fesad içerikli yayın yaptıkları gerekçesiyle ülkeye girişleri yasaklanmıştır. Diğer taraftan Makedonya’da İttihat ve Terakki’nin politikalarını eleştiren yayınların da imparatorluğa sokulması yasaklanmıştır⁵⁸⁶.

Osmanlı hükümeti, Cemiyetler Kanunu’nun 4. maddesi gereğince Makedonya kulüplerini dağıttığı gibi, Selanik’te neşr olunan ve Bulgar Meşrutiyet Kulübü’nün yayın organı olan “Uteçestova” gazetesini de tatil etmiştir⁵⁸⁷. Matbuat Kanunu’nun çıkmasından sonra Makedonya’da ulusal propaganda yapan gazeteler, sakıncalı görülen yayınlara devam etmeleri durumunda ülkeye sokulmayacakları konusunda uyarılmıştır. Örneğin, Bulgaristan’da yayınlanmakta olan Balkaniska Tribuna ve Makedonya Telgraf Ajansı Makedonya hakkındaki sakıncalı yayınlarına devam etmeleri durumunda ülkeye sokulmayacakları konusunda uyarılmıştır⁵⁸⁸. Bu yayınları sürdürmeleri durumunda daha sert tedbirlere başvurulacağı gazetelere iletilmiştir. Uyarılara rağmen sakıncalı yayınlara devam eden gazetelerin ülkeye girişleri yasaklanmıştır. Selanik valiliği Bulgaristan’da çıkan Kambana gazetesinin yayınladığı ve İttihatçıları eleştirdiği makalenin tercümesini Dahiliye Nezaretine göndererek, bu gazetenin Bulgar ahaliyi isyana teşvik edici yayınlar yaptığını belirterek ülkeye ithalinin yasaklanmasını istemiştir⁵⁸⁹. Bulgaristan’dan gelen muzır içerikli yayın ve gazetelere karşı Osmanlı hükümeti, Matbuat Kanunu’nun 35. maddesine göre bu yayınların ülkeye girişlerini yasaklamıştır. Bu çerçevede Bulgar matbuatından Dinevenik gazetesinin ahaliyi fesada teşvik edici

⁵⁸⁵ *Macedonia Documents and Material*, s. 320.

⁵⁸⁶ *BOA, DH. MUI*, 93/49.

⁵⁸⁷ *BOA, DH. MUI*, 93/49.

⁵⁸⁸ *BOA, BEO*, 3673/275410.

⁵⁸⁹ *BOA, DH. SYS*, 57-1/8.

yayınlardan dolayı Matbuat Kanunu'nun 35. maddesi gereğince ülkeye ithali yasaklanmıştır. Sofya'da çıkan ve Makedonya komitalarının yayın organı olan Makedonya Tağriki ve Vetehera Post gazetelerinin, Rumeli hakkında mızır yayınlar yaptıkları gerekçesiyle ülkeye girişleri yasaklanmıştır⁵⁹⁰. Komitacıların yayın organlarından Sofya'da çıkmakta olan Makedonya gazetesinin de ülkeye girişi Matbuat Kanunu'nun 35. maddesine göre yasaklanmıştır⁵⁹¹.

Bu yasaklamalarla birlikte yurt dışında bastırılıp ülkeye getirilen risalelerde muzır yazılar ve resimler tespit edildiği takdirde neşredenler hakkında yasal işlem yapılmıştır⁵⁹². Osmanlı ülkesine girişi yasaklanan gazeteleri satan veya dağıtan kişiler yakalandıkları zaman divan-ı harbe verilmiştir. Bu çerçevede Bulgaristan'ın Filibe şehrinde çıkan ve ülkeye girişi yasaklanan Güneş gazetesinin nüshaları dükkanında yakalanan Apostol Konstantin divan-ı harbe sevk edilmiş ve yerel makamlardan gazetenin ülkeye girişine engel olunması istenmiştir⁵⁹³. Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar Bulgar matbuatının Osmanlı hükümeti aleyhindeki neşriyatına karşı, Makedon Bulgar ahalisi nezdinde propaganda yapabilmek için Bulgarca ve Türkçe gazete yayınlanmasına karar verdiler⁵⁹⁴. Osmanlı hükümeti Kosova valiliğinin talebi üzerine, üzerinde sakıncalı ve muzır resimler bulunan sigara kağıtları ve kaplarının üretimini ve ithalatını yasaklamıştır. Örneğin, kaplarında Bulgarların Tuna ihtilalinde önemli rol oynayan Hristo Bonak'ın resmi bulunan sigara kâğıtları yasaklanmıştır. Bulgaristan'dan gelen gazetelere karşı bütün engelleme ve yasaklama çabalarına rağmen, bu yayınların komitacılar, din adamları, konsoloshaneler ve yabancı postahaneler aracılığıyla ülkeye sokuldukları tespit edilmiştir⁵⁹⁵.

Bu dönemde özellikle Yunanistan'dan gelen yayınların sıkı bir takibe ve denetime tabi tutulduğu görülmektedir. Atina'da çıkan gazetelerin bazılarının Osmanlı Rumlarını tahrik edecek yayınlarda bulunduğu gerekçesiyle Osmanlı ülkesine girişleri Meclis-i Vükela tarafından yasaklanmıştır. Denetimler sırasında Yunanistan'dan gelen İsterapi ve Horonos gazetelerinin, Rum cemaatini kışkırtıcı yayınlar yaptıkları

⁵⁹⁰ BOA, MV, 150/42; BOA, DH. MUI, 48/13.

⁵⁹¹ BOA, BEO, 3873/290418.

⁵⁹² BOA, DH. MUI, 64-1/36.

⁵⁹³ BOA, DH. EUM. THR, 10/25.

⁵⁹⁴ BOA, DH. MUI, 64-1/52.

⁵⁹⁵ BOA, DH. SYS, 51-1/23.

gerekçesiyle Osmanlı ülkesine ithalleri durdurulmuştur⁵⁹⁶. Yine Yunanistan'da yayınlanmakta olan ve komitacılar tarafından çıkarılan İstifon Vima (hatave-i millet) ve Taros gazetelerinin, muzır ve ahaliyi kışkırtıcı yayınlarından dolayı Matbuat Kanunu'nun 35. maddesi gereği ülkeye ithalleri yasaklanmıştır⁵⁹⁷. 35. madde gereği ülkeye ithali yasaklanan bir başka Yunanistan kökenli gazete İskirip gazetesidir⁵⁹⁸. Bu yasaklamaların kitaplara karşı da uygulandığı görülmektedir. Örneğin, Yunanistan'da neşr olunan "Makedonikoniye Rologon" (Makedonya Takvimi) adlı kitabın içeriği muzır görüldüğü için Matbuat Kanunu'nun 35. maddesi gereğince ülkeye ithali yasaklanmıştır⁵⁹⁹. Ülkeye girişi yasaklanan yayınlara postahaneler ve gümrüklerde sıkı kontrol getirilmiştir. Bu yayınlardan özellikle hükümet politikaları aleyhinde yayın yapan gazeteler postahanelerde sıkı bir denetime tabi tutulmuştur. Kontrollere rağmen bu gazeteler komitacılar tarafından gizli bir şekilde Makedonya'ya sokularak halka dağıtılmıştır. Diğer taraftan zararlı içerikleri nedeniyle ülkeye girişi yasaklanan yayınlar Yunan metropolitleri aracılığıyla Makedonya'ya sokulmaktaydı. Özellikle Yunan metropolitleri Atina'da basılan bu tarz yayınların ülkeye sokulmasında aracılık yapmaktaydılar⁶⁰⁰. Yunanistan gelen yayınların Osmanlı ülkesine girişlerinin yasaklanması üzerine Yunan sefiri Gripadis Osmanlı hükümeti nezdinde yaptığı girişimlerde yasaklamaların kaldırılmasını istedi. Gripadis, İstanbul'da çıkan Rumca gazetelerin Atina'dakilerden daha sert bir dil kullandığını belirterek yasakların kaldırılmasını istemiştir. Fakat Osmanlı hükümeti bu talebi reddetmiştir⁶⁰¹.

Avrupa matbuatında çıkan gazetelerdeki Osmanlı ülkesine dönük yayınlar dikkatli bir şekilde takip edilmiştir. Bu gazetelerdeki Makedonya'ya dönük asılsız haberler hızlı bir şekilde tekzip edilmiştir. Tekzip yöntemi ile Osmanlı hükümeti ve ittihatçılar Makedonya'ya dönük asılsız yayınları anında tekzip ettirerek Osmanlı aleyhine yürütülecek bir kampanya ile olası bir yabancı müdahalesinin önüne geçmek

⁵⁹⁶ BOA, MV, 159/6.

⁵⁹⁷ BOA, DH. EUM. THR, 47/16.

⁵⁹⁸ BOA, MV, 140/15.

⁵⁹⁹ BOA, BEO, 4082/306128.

⁶⁰⁰ Kerimoğlu, a.g.e., s. 156.

⁶⁰¹ Matbuat Umum Müdürü Fazlı Necip'in 15 Ocak 1910 tarihli raporunda göre, Osmanlı Devleti sınırlarında çıkan Rumca ve Bulgarca gazeteler sıkı takibe alınmıştır. Bunlar hükümet aleyhinde gazeteler olarak görülmekteydi. Pronudos, Neo Logos, Tarros gibi Rum gazetelerle Vesti gibi Bulgarca gazeteler hükümete karşı yayınlarından dolayı takip edilen gazetelerdi. Bkz. "Bu da İttihat ve Terakki Fişlemesi", *Aksiyon*, Feza Gazetecilik, İstanbul, 2007, s. 3.

istemişlerdir⁶⁰². Matbuat Kanunu ile birlikte İttihatçıların Makedonya’da takip ettiği politikaları eleştiren ve fesad içerikli yayınlara karşı sansür ve yasaklama politikası geliştirdiği görülmektedir. Bu politikanın temel hedefi Makedonya’daki Hıristiyan gruplara karşı yapılan ulusal ve fesad içerikli yayınları önlemek olduğu kadar hükümet politikalarını haklı çıkaracak şekilde yayınların yapılmasını sağlamaktır. Fakat bütün yasaklama ve engellemelere rağmen bu yayınlar Osmanlı ülkesine sokulmaya devam etmiştir.

4. NÜFUS, İSKAN VE ARAZİ MESELELERİ

4.1. Makedonya Nüfusu Tartışmaları

Makedonya nüfusu hakkında güvenilir bilgi azdır. Makedonya sorununun özellikle Birinci Dünya Savaşı’na kadar olan dönemiyle ilgili literatür incelendiğinde tarafların kendi planlarına göre nüfus istatistikleri hazırladıkları görülecektir. Önemli bir propaganda aracı olan nüfus istatistiklerinde Osmanlı Devleti dini ölçüt olarak kabul ederken, Balkan irredantist milliyetçilikleri ise dil unsurunu ölçüt kabul etmişlerdir. Bu nüfus istatistiklerinde en önemli ölçüt kimin çoğunluğa sahip olduğu konusudur⁶⁰³. Tablo I’de, Kemal Karpat’ın 20. yüzyılın başındaki nüfus sayımına dayanan deftere dayanarak hazırladığı nüfus istatistikleri Osmanlı Devleti’nin resmi rakamları olması bakımından önemlidir.

Topluluklar	Selanik	Manastır	Kosova
Müslüman	419.604	328.551	379.585
Rum	263.881	286.001	13.584
Bulgar	155.710	187.088	272.818
Ulah	20.486	5556	235
Yahudi	42.399	5459	1668

Tablo I: 1906- 1907 Makedonya’da Osmanlı Nüfus Sayımı Özeti⁶⁰⁴

Bu tablo, Kemal Karpat’ın 1905/1906 yıllarına ait nüfus sayımına göre düzenlenmiş bir defterden yola çıkarak verdiği rakamları içermektedir. Tablo incelendiğinde dinsel dağılımın dikkate alındığı görülmektedir. Bu durum Osmanlı millet sisteminden kaynaklanmaktadır. Bu verilerin Makedonya demografisine en yakın veriler olduğu söylenebilir. Nüfus sayımında Müslümanların bir etnisite ayırımına

⁶⁰² BOA, TFR. I. SFR, 3/243.

⁶⁰³ Adanır, a.g.e., s. 3-12; Saatçi, a.g.m., s. 48.

⁶⁰⁴ Tablo ayrıntılı bir şekilde hazırlanmıştır. Karpat tabloda kadın nüfusunu ve küçük gruplarında (Protestanlar, Çingeneler, Katolikler) nüfuslarını ayrıntılı bir şekilde vermiştir. Bkz. Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Bahar Tırnakçı (çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s. 205-206.

tabi tutulmadan sayıldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple Müslüman Arnavutların, Müslümanlara dahil edildiği anlaşılıyor. Müslüman nüfus ile ilgili üç aşağı beş yukarı sağlıklı bilgiler çıksa bile, 1908 sonrası için Arnavut ulusal bağımsızlık hareketinin bir noktaya ulaştığı düşünülürse İttihatçılar adına ciddi sorunlar yaratabilecek bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan Ortodoks Sırp ve Arnavutlar, patrikhaneye bağlı oldukları için Rum nüfus içinde gösterilmiştir. Bu sebeplerle Makedonya'daki mücadeleler ve iddialar için sağlıklı veriler olduğunu belirtmek güçtür. İlginç olan Ulahların patrikhaneye bağlı olmalarına rağmen tabloda ayrıca gösterilmelidir. Burada Osmanlı Devleti'nin siyasi hassasiyetlerinin ağır bastığı söylenebilir. Ulahları devlete en sadık grup olarak gördükleri için ayrıca belirtilmiş olabilir.

Topluluklar	Selanik	Manastır	Kosova
İslam	510.125	513.002	874.184
Rum Patrikhanesi'ne bağlı olanlar	326.030	347.978	238.210
Bulgar Eksarhanesi'ne bağlı olanlar	229.422	189.100	200.443
Yahudi	52.645	7693	2045

Tablo II: TANİN gazetesinde 3 Kasım 1908 tarihinde yayınlanan istatistik⁶⁰⁵

Topluluklar	Selanik	Manastır	Kosova
İslam	531.000	509.000	676.000
Sırp	BELİRTİLMEMİŞ	30.000	187.000
Bulgar	244.000	178.000	192.000
Rum	311.000	309.000	BELİRTİLMEMİŞ
Ulah	22.000	11.000	BELİRTİLMEMİŞ
Diğer	60.000	8000	10.000

Tablo III: Neyyir-i Hakikat meşrutiyetin birinci yıldönümü münasebetiyle yayınladığı Nüsha-i Mümtaze ekindeki Makedonya nüfusu ile ilgili istatistik⁶⁰⁶

Tablo III'te rakamların yuvarlandığı anlaşılmaktadır. Hem Tanin'de yayınlanan hem de Neyyir-i Hakikatte yayınlanan nüfus istatistikleriyle bir noktada Makedonya'daki nüfus tartışmalarına İttihatçılar da katılmıştır. Bu nüfus istatistikleri İttihatçıların halk gruplarına bakışının öğrenilmesi bakımından da önemlidir. İttihatçılar özellikle toplumsal kontrol ve siyasi birtakım projeler için nüfus istatistiklerini yoğun şekilde kullanmıştır. Neyyir-i Hakikat'in yayınladığı bu tablo ile birlikte Sırp Goşoviç,

⁶⁰⁵ *Tanin*, Numero: 123, 9 Zilkade 1326 (Hicri), 20 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 3 Aralık 1908 (Miladi), s. 2-3.

⁶⁰⁶ *Nüsha-i Mümtaze*, "Rüya ve Hakikat", s. 18.

Bulgar Kançef ve Rum Nikolayidi'nin Makedonya nüfusu ile ilgili yayınladıkları nüfus istatistikleri de yer almaktadır.

Etnik Topluluklar	Bulgar İstatistikleri (Kosova Hariç)	Sırp İstatistikleri	Rum İstatistikleri
Türkler (Türk Olmayan Müslümanlar dahil Olmak üzere)	499.204	231.400	634.017
Bulgarlar	1.181.336	57.600	332.162
Rumlar	228.700	201.140	652.797
Arnavutlar	128.711	165.600	BELİRTİLMEMİŞ
Vlahlar (Ulahlar)	80.767	69.665	25.101
Sırp lar	700	2.048.320	BELİRTİLMEMİŞ
Yahudiler	67.840	64.645	53.147
Çingeneler	54.557	28.730	8.911
Diğerleri	16.407	3500	186.685
TOPLAM	2.258.222	2.870.600	1.724.820

Tablo IV: Balkan Savaşları sırasında yaşanan kıyıyı araştırmak üzere kurulmuş CARNEGIE HEYETİNE sunulan istatistik tablosu⁶⁰⁷

Carnegie Heyetine⁶⁰⁸ sunulan istatistikler tarafların politik eğilimlerini yansıması bakımından da önemlidir. İstatistikler tarafların politik eğilimleri ve mücadelelerinin haklılığını ispatlamak için önemli birer araç olarak görülmüştür. Tarafların kendi mücadelelerini yansıtan bütün bu istatistikler tarihin politik edebiyatında yerini almıştır⁶⁰⁹.

Bu nüfus istatistikleri çoğaltılabilir. Makedonya etnografyasıyla ilgili istatistikler ve haritalar çoktur. Bu istatistikler çalışmanın konusu olmadığı için burada bir akademik tartışma yapılmayacaktır. Sorunun başlangıcından Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan devreyle ilgili olan veriler incelendiğinde herkesin bir şekilde kendi haklılığını kanıtlama gayretinde olduğu görülmektedir. Bu yüzden bütün bu nüfus istatistikleri tarafların eğilimlerini yansıttığı için bir akademik çalışmayı yanıltıcı

⁶⁰⁷ Karpat, *a.g.e.*, s. 90.

⁶⁰⁸ Carnegie Uluslararası Barış Vakfı (Carnegie Endowment For International), ülkeler arasında işbirliğini ilerletme hedefine bağlı, Amerika Birleşik Devletleri'nin aktif uluslararası katılımını destekleyen, özel bir kuruluştur. 1910'da Andrew Carnegie tarafından kurulan bu vakıf partiler üstü bir siyaset takip etmekte ve uygulanabilir sonuçlar elde etmeyi amaçlamaktadır. Carnegie Heyeti Balkan Savaşı'nın sebep ve gerçekleşme sürecine dair inceleme yapmak üzere vakıf tarafından kurulmuştur. Daha geniş bilgi için bkz. Galip Çağ, "Balkan Savaşlarına Uluslararası Bir Bakış: 1914 Carnegie Vakfı Raporu", I. Uluslararası Balkan Kongresi Bildirileri- Süleyman Şah Üniversitesi, İstanbul, 2012, s. 1411.

⁶⁰⁹ Adanır, *a.g.e.*, s. 5.

sonuçlara götürebileceğini de belirtmek gerekir. Bu bağlamda tarafların iddialarını ispatlamak için kullandıkları istatistikleri tarihin politik hicvine bırakmak gerekir⁶¹⁰.

4.2. Muhacirin İskanı ve Tepkiler

II. Meşrutiyetin ilanından bir süre sonra Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhak etmesiyle Osmanlı Devleti'yle Avusturya-Macaristan arasında başlayan görüşmeler 26 Nisan 1909 tarihinde iki ülke arasında protokolün imzalanmasıyla sonuçlandı. Bu protokol Bosna-Hersek ahalisinin Osmanlı topraklarına serbestçe göç etmesini öngörüyordu. Ayrıca göçmenler Osmanlı topraklarına geldiklerinde Osmanlı tebaasından sayılacaklardı⁶¹¹. İttihatçılar Makedonya'nın da aynı kaderi paylaşmaması için bölgenin nüfusuna ve dinsel dokusuna müdahale etme kararı aldılar. İttihatçıların hedefi politiktir. Nüfus çoğunluğu tartışmalarının olduğu Makedonya'da Müslüman nüfus artırılarak Müslümanların diğer gruplar üzerinde bir nüfus çoğunluğuna sahip olması temel hedefti⁶¹². Diğer taraftan 1908 seçimleri için yapılan nüfus sayımında ortaya çıkan sonuçlar İttihatçıların nüfus ve iskan politikalarını belirleyen önemli etkenlerdi⁶¹³. Seçimler için yapılan nüfus sayımlarında ortaya çıkan sonuçtan sonra, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Merkezi Umumisi Selanik'te seçmen sayısını değiştirebilmek için hazırlayıp Rahmi Bey'e gönderdiği projede, Müslüman seçmen sayısının gayrimüslimlerden az olması sebebi ile yapılacak bir seçimde Selanik'i kaybetmemek için Selanik'e 20 bin muhacirin gönderilmesinin düşünüldüğü ve bu iş için üç yüz bin liranın bulunması isteniyordu. Aksi takdirde yapılacak bir seçimde, Rumlar ve Bulgarların birlikte hareket etmesi halinde Selanik'ten Müslüman mebusun çıkarılamayacağı belirtiliyordu⁶¹⁴. Çünkü Hıristiyanlar Rum Ortodoks Patrikliği'ne ve Bulgar Eksarhlığı'na bağlı olanlar diye ikiye ayrılmışlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nda etnik kökene pek bakılmadığı için resmi istatistikler uyrukları yalnızca dinsel bağlara

⁶¹⁰ Adanır, *a.g.e.*, s. 7-8.

⁶¹¹ BOA, HR. HMŞ. İSO, 36/4; BOA, HR. HMŞ. İŞO, 38/18.

⁶¹² Fuat Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 175-177.

⁶¹³ 1908 seçimi için seçmen sayısını belirlemek amacıyla yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre; Siroz sancağında 68.239 Müslim, 111566 gayrimüslim, Selanik sancağında seçmen sayısı 111.814 Müslim, 177 389 gayrimüslim, Drama sancağında 63.491 Müslim, 18.664 gayrimüslim, Manastır sancağında 49.164 Müslim, 134.293 gayrimüslim, Görice kazasında 47.787 müslim 54. 726 gayrimüslim, Serfice sancağı 28.469 müslim, 68.693 gayrimüslim, İlbasan sancağında 28. 469 Müslim, 3254 gayrimüslim, Prizrin sancağında 11.941 Müslim, 22.401 gayrimüslim, Priştine sancağında 119.430 Müslim, 55.6 664 gayrimüslim, Senciğe 27.635 Müslim, 14.340 gayrimüslim, Üsküp merkez sancağında 75.044 Müslim, 99.836 gayrimüslim, Taşlıca sancağında 16.416 Müslim, 15.232 gayrimüslim, İpek sancağında 47.729 Müslim, 16.892 gayrimüslim seçmenin mebusan azası için yapılacak seçimlerde oy kullanması öngörülmekteydi. BOA, TFR-I- UM, 30/2095.

⁶¹⁴ Murat Bardakçı, *İttihatçının Sandığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 372.

göre kaydediliyordu. İttihatçılara göre, böylesi bir dinsel bölünmede Hıristiyanlar Selanik Manastır ve Kosova vilayetlerinde, Müslümanlara göre çoğunlukta idi⁶¹⁵. Onlara göre, Rumeli’de Müslüman nüfusun azlığı bütün sorunların temel sebebiydi⁶¹⁶.

İttihatçılara göre, Makedonya’da asayişin sağlamanın yollarından biri de Müslüman nüfusu çoğaltmaktı. Makedonya’da asayişin bozuk olduğu yerlerde Müslümanlar çoğunluğa sahip değillerdi. Çeteler anasının karışık olduğu yerlerde faaliyet göstermekteydi⁶¹⁷. Müslümanların iskanı ile hem Makedonya’daki çetelerin yaptıkları faaliyetlere bir son verilecek hem de komşu ülkelerin istila emellerine de darbe vurulacaktı⁶¹⁸. Akılcı bir iskan siyaseti ile Makedonya’nın nüfus dengesi değiştirilebilir ve yaşadığı sorunlara çözüm üretilebilirdi⁶¹⁹.

Bu sebeplerden dolayı 1909-1910 yılları boyunca İttihatçılarda Makedonya’nın etnik dinsel yapısını değiştirmek kaygısı hakimdi. İttihat ve Terakki Cemiyeti 1909-1910 yılı kongrelerinde Makedonya sorunu ile ilgili bir dizi yeni çözüm yollarına odaklandı. Bu çözümlerden birisi de Makedonya’ya Müslümanların yerleştirilmesiydi⁶²⁰. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin nüfus politikası, Makedonya sorununun demografik mühendislik yoluyla çözümüne yönelik kapsamlı planın parçasıydı. Planın uygulanması sırasında Bosnalı Müslümanlar önemli bir kaynak olarak görülüyordu. İmparatorluğa yeterli sayıda Müslüman göçmen gelirse Makedonya’yı kolonize etmekte kullanılabilirdi. İttihatçılar bu planı kapsamlı bir çözümün parçası yapmak için 1909 başından itibaren harekete geçmişlerdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin ileri gelenlerinden Dr. Nazım Bey bir gazeteye verdiği beyanatta Bulgaristan ve Bosna’dan gelecek göçmenlerin Rumeli’ye yerleştirileceğini söylemiştir. Dr. Nazım bölgede uygulanacak göç ve iskan siyasetinde aktif rol aldı. Nazım Bey projesini anlatmak için Makedonya’da bir dizi konferans verdi. Selanik Ziraat

⁶¹⁵ Adanır, “Osmanlı İmparatorluğunda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği”, s. 34.

⁶¹⁶ Bardakçı, *a.g.e.*, s. 372.

⁶¹⁷ *Tanin*, Numero: 410, 14 Şevval 1327 (Hicri), 16 Teşrin-i Evvel 1325 (Rumi), 29 Ekim 1909 (Miladi), s.1.

⁶¹⁸ *Tanin*, Numero: 804, 25 Zilkade 1328 (Hicri), 16 Teşrin-i Evvel 1326 (Rumi), 27 Ekim 1910 (Miladi), s.1.

⁶¹⁹ Fevzi Çakmak, *Batı Rumeli’yi Nasıl Kaybettik*, Ahmet Tetik (hızl.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 4.

⁶²⁰ Psilos, *a.g.e.*, s. 178.

kulübünde halka açık verdiği konferansta projelerini anlattı. Nazım Bey projesini gerçekleştirmek için bir komisyon kurdu⁶²¹.

Göçmenlerle ilgili ana girişim 17 Mart 1909'da başladı. Dr. Nazım Bey'in girişimi ile Selanik'te Bosna- Hersek ve Şarki Rumeli'den göçmenleri teşvik etmek için bir komisyon kuruldu. Başkanlığını 3. Ordu komutanlarından Hasan Rıza Paşa'nın yaptığı bu komisyon 25 kişiden oluşmaktaydı⁶²². Komisyonun öncelikli hedefi kaybedilen topraklardaki Müslümanların Makedonya'ya göçmeleri için güçlü bir kampanya başlatmak ve Müslümanları göçe teşvik etmek için ajanlar göndermekti. Komisyonun bir diğer amacı ise göçü organize etmek ve göçmenlerin yaşlarında harcanmak üzere finansal kaynak bulmaktı.⁶²³ Selanik'te kurulan komisyon muhacirler için iane toplanmasına karar verdi. Bununla birlikte Osmanlı hükümeti, Avusturya-Macaristan'dan Bosna-Hersek'in ilhakından dolayı alınan 2.5 milyon liralık tazminatın muhacirler için harcanmasına karar verdi⁶²⁴.

Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar muhacirin iskanı için Selanik, Manastır ve Kosova bölgesindeki çiftlik ve arazileri satın almaya karar verdiler⁶²⁵. Muhacirlerin Rumeli'de satın alınan çiftlik ve arazilerde iskan edilmesi kararlaştırıldı⁶²⁶. Komisyon muhacirlerin vilayetlere yerleşmesini sağlamak için her aileye 50-100 dönüm arazi, tarım aletleri, yük hayvanı vermeyi kararlaştırdı. Böylece göç komisyonu muhacirler için yeni şartlar yaratmayı planlıyordu⁶²⁷. Bu karardan sonra Osmanlı hükümeti Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerine gönderdiği talimatta iskan için uygun arazi ve çiftliklerin belirlenmesini, belirlenen çiftliklerde hane başına kaç dönüm arazi düşeceğinin ve ne kadarının muhacirine tahsis edilebileceğinin belirlenmesini istedi⁶²⁸. Çalışmaların bitmesinden sonra, muhacirin komisyonu belirlenen çiftlikleri satın alarak arazinin bir kısmını çiftliklerde çalışan yarıcılarının istihdamında geri kalanını da muhacirin iskanında kullanmaya karar verdi⁶²⁹. Muhacirin komisyonu, satın alınan arazi ve çiftliklerin muhacirlere ve yarıcılara dağıtılmasını sağlayarak Makedonya'da sulh ve

⁶²¹ Dündar, *a.g.e.*, s. 176.

⁶²² Psilos, *a.g.e.*, s. 179.

⁶²³ Dündar, *a.g.e.*, s. 176.

⁶²⁴ *Tanin*, Numero: 614, 9 Cemazi-yel Evvel 1328 (Hicri), 5 Mayıs 1326 (Rumi), 18 Mayıs 1910 (Miladi), s. 2.

⁶²⁵ *Tanin*, Numero: 393, 19 Ramazan 1327 (Hicri), 21 Eylül 1325 (Rumi), 4 Ekim 1909 (Miladi), s. 1.

⁶²⁶ *BOA, Y.PRK, BŞK*, 81/66-1.

⁶²⁷ *FO*, 195/2357, s. 16.

⁶²⁸ *BOA, DH. MKT*, 1301/22-3; *BOA, MV*, 151/49.

⁶²⁹ *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 30, 10 Rebi'ül Ahir 1328 (Hicri), 7 Nisan 1910 (Rumi), 20 Nisan 1910 (Miladi), s. 1; *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. I, 25 Teşrin-i Sani 1326, s. 480.

asayişin sağlanmasına katkıda bulunmayı planlıyordu⁶³⁰. Muhacirin iskanı için bazı vilayetlerde alınan çiftlikler şu şekildedir:

Selanik vilayetinde;⁶³¹

— Ustrumca'da *Sedlar ve Niveçeviç* çiftlikleri satın alındı. Bu çiftliklerde bulunan 7 hane Bulgar yarıcısına 40'ar dönüm arazi verildi; geri kalan araziye ise muhacirin iskan edildi.

— Katrin kazasında, *Leftohor* Çiftliği satın alındı. Burada bulunan 5 hane Rum yarıcısına yüz dönüm arazi verildi ve arazinin geri kalanına muhacir iskan edildi.

— Avrethisar dahilinde Göl Obası Çiftliği satın alındı. Çiftlikte bulunan 5 hane Bulgar yarıcısına 80'er dönüm arazi verildi, geri kalan araziye muhacirin iskan edildi. Yine Avrethisar dahilinde Devar Halil çiftliği satın alındı. Bu çiftlikte hiçbir Bulgar yarıcısı olmadığı için arazinin tamamı muhacirine verildi.

—Tikveş'te, Boyaniçsa Çiftliği satın alınmış, bu çiftlikte 48 haneye 80'er dönüm arazi verildi⁶³².

— Petriç'te, Metheva Çiftliği satın alındı. Çiftlikte yarıcı olmadığı için muhacirine hane başına 45'er dönüm arazi verildi.

—Yenice'de satın alınan Remel Çiftliğindeki 6 hane Bulgar yarıcısı kendi istekleriyle civar köylere nakil edilmişlerdir.

Kosova vilayetinde;⁶³³

— Osmaniye'de Glavvice Çiftliği satın alındı. Bu çiftlikte bulunan 30 hane yarıcıya nüfusları nispetinde arazi verildi.

— Üsküp merkez kazasında Kadıköy Çiftliği satın alındı. Burada bulunan yarıcılara nüfusları nispetinde arazi verildi.

— İştip'te Rolan Çiftliği satın alındı. Çiftlikte bulunan 7-8 hane Bulgar yarıcı Müslüman muhacirlerle birlikte oturmak istemedikleri için başka çiftliklere gönderildi.

⁶³⁰ *Tanin*, Numero: 614, 9 Cemazi-yel Evvel 1328 (Hicri), 5 Mayıs 1326 (Rumi), 18 Mayıs 1910 (Miladi), s. 2.

⁶³¹ *Tanin*, Numero: 810, 1 Zilhicce 1328 (Hicri), 20 Teşrin-i Sani 1326 (Rumi), 3 Aralık 1910 (Miladi), s. 1.

⁶³² *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. I, 25 Teşrin-i Sani 1326, s. 480.

⁶³³ *Tanin*, Numero: 810, 1 Zilhicce 1328(Hicri), 20 Teşrin-i Sani 1326 (Rumi), 3 Aralık 1910 (Miladi), s. 1; Manastır vilayetinde satın alınması planlanan çiftlik ve araziler ise şöyledir: Patriviyetçi, Rdoşenza, Zoros, Fulsat, Gustom, Palori, Kalçe mezarası, Bolçar Mezarası, Disedkos Karyesinde Arazi, Pikadçe karyesinde arazi, Mevaramtoros karyesinde arazi, Mevanani karyesinde arazi, Torişne karyesinde arazi. *BOA, DH. SYS*, 44-1/5.

İskan edilecek muhacirinin her birine çift başına 30 ile 50 dönüm arazi dağıtılması kararlaştırıldı.

Bu kararla birlikte Dahiliye Nezareti vilayetlere verdiği talimatta Makedonya bölgesindeki bazı çiftliklerin Bulgarlara ve Rumlara satılmakta olduğunu, bunun engellenmesini ve bu çiftliklerin iskana uygun olup olmadığını araştırılmasını istedi. Örneğin, Selanik vilayetinde bazı çiftliklerin Yunanlılar tarafından satın alınmaya teşebbüs edilmesi üzerine Osmanlı hükümeti, bu çiftlik ve arazilerin Yunanlılar tarafından alınmasını siyaseten ve gelecek için sakıncalı olacağını belirtti. Selanik valiliğinden bu çiftlik ve arazilerin fiyatlarının tespit edilerek satın alınması ve bunların muhacirine tahsis edilmesi istendi. Yine Petriç kazası dahilinde bulunan Karnoh ve Minyerak çiftliklerinin Bulgarlara satılmakta olduğu ve bunun engellenmesi talep edildi⁶³⁴.

Hazırlıkların tamamlanmasından sonra Selanik merkezli komisyonun yönetiminde göç uygulanmaya başlandı. Muhacirin komisyonu finansal sorunları giderdikten sonra Bosnalı muhacirleri Makedonya bölgesine iskan için davet etmiştir. Bu davet üzerine 1000 kadar Müslüman davete icap etmiş ve bu muhacirlerin bir kısmı Manastır ve Kosova bölgelerine, diğerleri ise Selanik vilayetine gönderilmişlerdir⁶³⁵. Gelen muhacir sayılarının Osmanlı belgelerine çok sağlıklı yansımadağı görülmektedir. Arşivde yapılan araştırmalarda ne kadar muhacirinin yerleştirildiği ile ilgili çok sağlıklı verilere ulaşılamamıştır. Bunun en önemli sebebi vilayetlerde bu iş için kurulan muhacirin komisyonunun kayıtlarının çok sağlıklı olmamasıdır. Bazı belgelerde birtakım bilgiler mevcuttur. Bu bilgilere baktığımızda; Kosova vilayetinde 1910 yılında 1300 hane kadar muhacirin iskan edilmiştir⁶³⁶. Sırbistan'dan gelen ve altı bin haneyi bulan Müslüman muhacirlerin Kosova, Manastır, Yanya ve İşkodra vilayetlerinde iskanları uygun görülmüştür⁶³⁷. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1910 yılı siyasi kongresinde, İttihat ve Terakki Fırkası lideri Halil Bey Makedonya'ya 12.000 Müslüman'ın yerleştirildiğini belirtmiştir. İngiltere'nin Selanik ve Üsküp konsoloslarına göre muhacirin sayısı 1910 yılı sonuna kadar 17.000 bulmuştur⁶³⁸. Manastır mebusu

⁶³⁴ BOA, BEO, 3578/ 268339.

⁶³⁵ Tanin, Numero: 614, 9 Cemazi-yel Evvel 1328 (Hicri), 5 Mayıs 1326 (Rumi), 18 Mayıs 1910 (Miladi), s. 1.

⁶³⁶ BOA, DH. SYS, 44/1-5.

⁶³⁷ BOA, DH. MKT, 2817/99.

⁶³⁸ Psilos, a.g.e., s. 180.

Pançedoref Efendi'ye göre Makedonya'ya üç sene zarfında 8000 muhacirin yerleştirilmiştir.⁶³⁹

Rakamların bu kadar düzensiz ve çelişkili olmasının en önemli sebeplerinden biri göçün uzun zamana yayılması ve aralıklarla devam etmesidir. Diğer taraftan gelen muhacirlerin kayıtlarının nasıl tutulduğu önemli bir sorundur. Bu kayıtlar Selanik vilayetinde oluşturulan komisyon tarafından tutulduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Dahiliye Nezareti'nin muhacirin fonundaki belgelerde 1909 Haziran'ından yıl sonuna kadar Bosna'dan gelen 454 göçmen Selanik'e sevk edilmiştir. Yine aynı tarih aralığında şarki Rumeli'den gelen 696 göçmende Selanik'e sevk edilmiştir⁶⁴⁰. Kayıtlardan sadece Bosna'dan gelen göçmenlerin değil şarki Rumeli'den gelen muhacirlerin de Makedonya vilayetlerine yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu durum zamanla birtakım sorunların yaşanmasına neden oldu. Bu çelişkili rakamların dönemin basınına da yansıdığı görülmektedir. Bu rakamlara baktığımızda; 1909 senesi başından kasım ayına kadar Bosna'dan gelen 4 hane 19 nüfus Selanik'e, 1 hane 4 nüfus Kosova'ya iskan edilmişlerdir⁶⁴¹. 1910 Nisan ayı içerisinde Bulgaristan, Bosna ve Cezayir'den 45 hanede 207 nüfus gelmiş, bunlardan 95'i Selanik'e iskan edilmiştir⁶⁴². Temmuz ayı içerisinde Bulgaristan, Bosna, Tunus ve Cezayir'den Dersaadet'e 282 hane gelmiş, bunlardan Bosna ve Bulgaristan'dan gelen 152'si Selanik'te iskan edilmiştir⁶⁴³. Gelen muhacirlerle ilgili tabiiyet sorunu ortaya çıkınca Osmanlı hükümetinin 26 Nisan 1909 tarihinde Avusturya hükümetiyle imzaladığı protokolden önce gelenler ve Avusturya hükümeti pasaportuyla gelen ve bir senedir Osmanlı ülkesinde bulunanlar tabiiyet-i Osmaniye ahalisinden kabul edilmiştir⁶⁴⁴.

Osmanlı hükümeti ve İttihatçıların öncelikli hedefi Bosna'dan gelen muhacirleri alışık oldukları coğrafyalarda iskan etmekti⁶⁴⁵. Çünkü iskan için Anadolu'ya gönderilen muhacirler birtakım sorunlar yaşamışlardır. Örneğin Konya'ya iskan için gönderilen

⁶³⁹ *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. I, 13 Teşrin-i Sani 1326, s. 160.

⁶⁴⁰ *BOA, DH. MHC*, 74.

⁶⁴¹ *Tanin*, Numero: 410, 9 Şevval 1327 (Hicri), 11 Teşrin-i Evvel 1325 (Rumi), 24 Ekim 1910 (Miladi), s. 4.

⁶⁴² *Tanin*, Numero: 610, 19 Şaban 1328 (Hicri), 11 Ağustos 1326 (Rumi), 24 Ağustos 1910 (Miladi), s. 4.

⁶⁴³ *Tanin*, Numero: 711, 10 Cemazi-yel Evvel 1328 (Hicri), 6 Mayıs 1326 (Rumi), 19 Mayıs 1910 (Miladi), s. 4.

⁶⁴⁴ *BOA, HR. HMS. İŞO*, 38/18.

⁶⁴⁵ *MMZC*, D. I, İ. S. 3, c. I, 25 Teşrin-i Sani 1326, s. 480.

Bosna muhacirlerinden sekiz hane, Konya'ya uyum sağlayamayınca tekrar iskan için Selanik'e gönderilmişlerdir⁶⁴⁶.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya'daki iskan planı muhacirleri Yunanistan ve Bulgaristan sınır bölgelerine yerleştirmektir. Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar, komitacıların sınırlardan geçişlerine engel olabilmek için Bulgar ve Yunan sınır köylerinin karşısında yer alan bölgelere Bosna göçmenlerini yerleştirdiler⁶⁴⁷. Bunun yanı sıra nüfusu daha homojen olan Hıristiyan köylerin bulunduğu bölgelere de bu göçmenlerin yerleştirilmesi sağlandı.⁶⁴⁸ Yunanistan sınır bölgelerine iki yılda beş bine yakın muhacir yerleştirildi⁶⁴⁹. Muhacirler Kosova bölgesinde Taşlıca, Mitroviçe, Koçana gibi sınır bölgeleri ağırlıklı olmak üzere⁶⁵⁰ Üsküp, Osmaniye, Kumanova ve İştîp bölgelerine iskan edilmişlerdir. Manastır vilayetinde Drama, Kırçova, Yenice Vardar ve Gevgeli gibi çete ve komitacıların etkili olduğu bölgeler iskan için tercih edilmiştir. Özellikle Bulgarların yoğun olarak yaşadığı kazalara Bosnalı göçmenler yerleştirilerek komitacıların cesaretleri kırılmaya çalışılmıştır⁶⁵¹. İskan için tercih edilen bir başka bölge şimendifer güzergahları olmuştur. Şimendifer hatlarının korunması için bu hatlar üzerinde belirlenen alanlara muhacirin iskan edilmiştir.⁶⁵²

Vilayetlere gönderilen talimatta muhacirlerin kayıt işleri, hane inşaları, arazi tedariki, ziraat gereçlerinin temini gibi konulara özen gösterilmesi istenmiştir⁶⁵³. Fakat muhacirlerin gelişi ve iskanları sırasında yaşanan olumsuzluklar üzerine vilayetlere mülkiye müfettişleri gönderilmiştir. Üsküp'e gönderilen mülkiye müfettişi hazırladığı raporda: “Üsküp'te muhacirin işinin karışık bir şekilde devam ettiğini, bu karışıklığa son vermek için bu iş idaresinin tamamen Dahiliye Nezareti'ne bırakılması gerektiğini”⁶⁵⁴ belirtmiştir. Kosova vilayeti muhacirin komisyonu Dahiliye Nezaretine başvurarak, gelen muhacirlerin kontrolünün zor olduğunu, iskan işleriyle uğraşan memurların kendi asli işlerini yapmadıklarını belirterek hanelerin yapımı, arazi tahsisi, tarım aletlerinin

⁶⁴⁶ BOA, DH. MKT, 2676/18.

⁶⁴⁷ FO., 195/2358, s. 170.

⁶⁴⁸ Vakalopoulos, a.g.e., s. 287.

⁶⁴⁹ Psilos, a.g.e., s. 180.

⁶⁵⁰ Çakmak, a.g.e., s. 3.

⁶⁵¹ Psilos, a.g.e., s. 180.

⁶⁵² İctihad, Numero: 67, 17 Mayıs 1329 (Rumi), s. 1470.

⁶⁵³ BOA, DH. SYS, 44/1.5.

⁶⁵⁴ BOA, DH. SYS, 44-1/5.

tahsisi ve hayvanların temini gibi işlerle uğraşacak yeni bir idare tesis edilmesi gerektiğini belirtmiştir⁶⁵⁵.

Muhacirlerin iskan ve işleri için 1910 yılı Dahiliye Nezareti bütçesine 1.026.000 kuruşun eklenmesi kararlaştırıldı⁶⁵⁶. Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar göçü teşvik etmek için muhacirlere para, arazi, tohumluk, hayvan ve tarım aletleri taahhüt ettiler. İskan edilecek muhacirler için üç bin çift hayvanın Selanik, Kosova ve Manastır vilayetlerinde bir komisyon kurularak, bu hayvanların Bulgaristan, Sırbistan ve Romanya'dan satın alınması kararlaştırıldı⁶⁵⁷. Muhacirlerin tarımla uğraşmaları için tohumluk zahire verilmesi planlandı. Fakat muhacirler hayvan ve ziraat işleri için tahsisat talep etmişti⁶⁵⁸. Bunun üzerine ziraatla uğraşan muhacirine masrafları için ödeme yapılmasına karar verildi⁶⁵⁹.

Muhacirler için vilayet merkezlerinde ayrı mahalleler oluşturuldu⁶⁶⁰. Selanik vilayet meclisi, Yüncüler karyesinde muhacirin için inşa edilen 200 hanenin iki mahalleye ayrılmasıyla birinin adının Talat Bey, diğersinin de Nazım Bey olmasına Yüncüler karyesi isminin de Muradiye olarak değiştirilmesine karar verdi. Bu karar hükümet tarafından onaylandı⁶⁶¹. Kosova vilayeti Prepol kasabasına yerleştirilen muhacirinin meydana getirdiği 57 hane için Reşadiye adlı ayrı bir mahalle oluşturulması kararlaştırıldı⁶⁶².

Makedonya'da muhacirin iskanı birtakım sorunları beraberinde getirdi. Bu sorunların başında muhacirinin yerleştirildiği köylere çetelerin saldırması, hanelerin tahrip edilmesi ve cinayet olayları gelmekteydi. Koçana ve İspançev karyelerinde bulunan muhacirin haneleri Bulgar çeteleri tarafından tahrip edildi⁶⁶³. Diğer taraftan muhacirlerin sevk ve iskanı sırasındaki parasızlık işleri aksattı⁶⁶⁴. Bununla birlikte vilayetlerin şartlarında herhangi bir düzenleme yapılmamıştı. Muhacirler çiftliklerde iskan edilene kadar, olumsuz kış koşullarında ve sağlıklı çevre şartlarında yaşamak

⁶⁵⁵ BOA, DH. SYS, 44-1/5.

⁶⁵⁶ MMZC, D. I, İ. S. 3, c. I, 13 Teşrin-i Sani 1326, s. 159.

⁶⁵⁷ BOA, MV, 155/52.

⁶⁵⁸ BOA, DH. İD, 85/33.

⁶⁵⁹ Razlık tarafında ve diğer bazı bölgelerde iskan edilen muhacirin için hayvan ve tohumluk zahire için gerekli 3000- 2500 kuruş paraya ihtiyaç duyulmuş ve Balıklı Dere'de iskan edilen 9 hane muhacirin için 79. 000 kuruş tahsis edilmiştir. BOA, DH. MKT, 2645/12.

⁶⁶⁰ BOA, DH. İD, 149-1/22.

⁶⁶¹ BOA, DH. İD, 97-1/35; BOA, İ.DH, 1490/30.

⁶⁶² BOA, DH. İD, 149-1/22.

⁶⁶³ BOA, DH. SYS, 29-2/3-28.

⁶⁶⁴ BOA, DH. SYS, 18/3.

zorunda kalanlar oldu⁶⁶⁵. Bu sebepler nedeniyle Müslüman muhacirlerden bazıları Bosna'ya geri döndü. İttihatçıların Makedonya'da nüfus ve iskan politikaları birtakım sorunları da tetiklemiştir. Bu iskan siyaseti Makedonya'da Hıristiyan grupların tepkisine neden olurken, diğer taraftan da arazi meselesi ve çiftliklerde çalışan yarıcılarının sorunlarının ciddi bir şekilde gündeme gelmesine neden oldu.

Muhacirlerin iskanı Makedonya'da Hıristiyan gruplarda, özellikle de Bulgarlar'da rahatsızlık yaratmıştır. Bulgarlar bu itirazlarını hem basın hem de düzenledikleri protestolar aracılığıyla dile getirmişlerdir. Bulgarların temel itirazı gelen muhacirlerin yerli ahalinin geçimine engel olacak şekilde yerleştirilmeleri⁶⁶⁶. Bulgarlar göre, en iyi araziler göçmenlere verilmekteydi. Bulgar yarıcılar başka bölgelere göçe zorlanmaktaydı. Bulgarlara göre, Bulgarlar topraklarını bırakarak Bulgaristan'a sığınmak zorunda bırakılıyorlardı⁶⁶⁷. Selanik mebusu Dimitar Vlahof'a göre, Osmanlı hükümeti Slav köylüsünün yüzyıllardır işlediği toprakları sahibinden satın alıp Müslüman muhacirlere vermekteydi⁶⁶⁸. Bu durumun özellikle Bulgar köylüsünü zorda bırakacağı belirtiliyordu. Bu bağlamda Bulgarlar gelen muhacirlerin neden Anadolu'da değil de Makedonya'da yerleştirildiğini soruyorlardı. Bulgarlara göre muhacirlerin yerleştirilmesinin asıl maksadı Bulgar anasını ezmektir. Bulgarlara göre, İttihatçılar bu politikayı teşvik için memurlar göndermişlerdir⁶⁶⁹. İttihatçılar, Bulgarların bu itirazlarına verdikleri cevapta Anadolu'da muhacirlerin iskanına mahsus büyük çiftlikler kalmadığını ayrıca Rumeli'den gelen bu muhacirlerin Anadolu ve Arabistan şartlarına uyum sağlayamadıklarını belirtmişlerdir. Bu sebeple muhacirler kendi memleketlerinin iklimine yakın bölgeye yerleştirilmekteydi⁶⁷⁰.

Bulgarların, hükümete ve İttihatçılara bir başka eleştirisi, hükümetin kendi efradından çok yabancıları düşündüğü şeklindeydi. Hükümet bir insaniyet göstermek istiyorsa araziden mahrum olarak başkalarının çiftliğinde adeta bir esir gibi yaşayan yarıcılarını düşünmeliydi⁶⁷¹. Bu eleştirilere karşı İttihatçılar, muhacirlerle birlikte çiftliklerde yarıcı olarak çalışan Bulgarlara da arazi verildiğini belirtmişlerdir.

⁶⁶⁵ FO.,195/2357, s. 16.

⁶⁶⁶ Tanin, Numero: 678, 14 Recep 1328 (Hicri), 8 Temmuz 1326 (Rumi), 21 Temmuz 1910 (Miladi), s. 1.

⁶⁶⁷ *Macedonian Document and Material*, s. 620; Vakalopoulos, *a.g.e.*, s. 289.

⁶⁶⁸ Adanır, "Makedonya Sorunu ve Dimitar Vlahov'un Anılarının II. Meşrutyet", s. 7.

⁶⁶⁹ Tanin, Numero: 677, 13 Recep 1328 (Hicri), 7 Temmuz 1326 (Rumi), 20 Temmuz 1910 (Miladi), s. 2.

⁶⁷⁰ Tanin, Numero: 678, 14 Recep 1328 (Hicri), 8 Temmuz 1326 (Rumi), 21 Temmuz 1910 (Miladi), s. 1.

⁶⁷¹ Tanin, Numero: 628, 28 Cemazi-yel Evvel 1326 (Hicri), 19 Mayıs 1326 (Rumi), 1 Haziran 1910 (Miladi), s. 1.

Muhacirler için Selanik'te boş durumda bulunan çiftlikler hükümet tarafından satın alındı. Satın alınan çiftlikte bulunan yarıcılara ziraat edebileceği miktarda arazi verildi. Artan tarlalara muhacirin iskan olundu. İttihatçılara göre, bu sebeplerden dolayı Bulgarların itiraz etmeye hakları yoktu⁶⁷².

Muhacirlerin yerleştirilmesi İttihatçılara milliyetçilik suçlamalarının da yöneltmesine neden oldu. Bulgarlara göre, bu sistematik iskan politikasının anlamı Makedonya'nın Türkleştirilmesi idi⁶⁷³. Bulgarlar, İttihatçıların Makedonya meselesini bu şekilde halletmeyi düşündüklerini iddia ediyorlardı⁶⁷⁴. İttihatçılara göre iskanın milliyetçilik politikası ve Türkleştirme siyaseti ile bir ilgisi yoktu. Dahiliye Nazırı Talat Paşa konu ile ilgili Mecliste yaptığı konuşmada, maksatlı ve teşvik edici bir iskan siyasetinin takip edilmediğini belirtmiştir⁶⁷⁵. İskan siyasetinin amacı Makedonya'da sükun ve asayiş sağlamaktı. Bu sebeple İttihatçılara göre, iskan itiraz edilecek bir mesele değildi⁶⁷⁶.

Muhacir meselesi ile ilgili tartışmalar kamuoyu ve basın aracılığıyla devam ederken, konu 1910 yılının sonlarına doğru, muhacirlerin iskan ve iaşeleri için tahsisat ile ilgili kanun layihası görüşülürken Meclisin gündemine geldi. Meclisteki tartışmalar sırasında Bulgar mebuslar muhacirin iskanına tepki göstermişlerdir. Manastır mebusu Paçedoref Efendi'ye göre, Rumeli'de muhacirin iskanı büyük bir idari hataydı ve bu hata Rumeli'de asayişin bozulmasına neden olabilirdi⁶⁷⁷. Talat Paşa, Paçedoref Efendiye verdiği cevapta Bosna'dan gelen muhacirlerin iklimi uygun olduğu için Rumeli'ye yerleştirildiğini belirtti. Müslüman ve Türk mebuslar göç meselesinin insani boyutu olduğunu bu yüzden sınırların kapatılmayacağını belirtmişlerdir⁶⁷⁸.

Muhacir meselesi Makedonya'daki değişik gruplarla birlikte Balkan devletlerinin de itirazlarına neden oldu⁶⁷⁹. 1910 yılının sonlarında Yunan hükümeti, Makedonya'ya Boşnak göçmenlerin yerleştirilmesini Bulgaristan'la birlikte protesto etti⁶⁸⁰. Boşnak muhacirlerin iskanı sırasında Bulgar köylülerin sürülme iddiaları, Girit

⁶⁷² *Tanin*, Numero: 628, 23 Cemazi-yel Evvel 1326 (Hicri), 19 Mayıs 1326 (Rumi), 1 Haziran 1910 (Miladi), s. 1.

⁶⁷³ Monreo, *a.g.e.*, s. 97.

⁶⁷⁴ *MMZC*, D. I, İ. S. 3, c. I, 13 Teşrin-i Sani 1326, s. 163.

⁶⁷⁵ *MMZC*, D. I, İ. S. 3, c. I, 13 Teşrin-i Sani 1326, s. 161.

⁶⁷⁶ *MMZC*, D. I, İ. S. 3, c. I, 25 Teşrin-i Sani 1326, s. 480.

⁶⁷⁷ *MMZC*, D. I, İ. S. 3, c. I, 13 Teşrin-i Sani 1326, s. 159.

⁶⁷⁸ *MMZC*, D. I, İ. S. 3, c. I, 13 Teşrin-i Sani 1326, s. 162.

⁶⁷⁹ Hacısalihoglu, *a.g.e.*, s. 318.

⁶⁸⁰ Bayur, *a.g.e.*, c. II, s. 63.

meselesi yüzünden Rumlara uygulanan boykot gibi sebepler, Bulgarlar ve Rumlar arasında bir ateşkes ve işbirliği sürecini başlatan önemli nedenlerden biri oldu⁶⁸¹. İttihatçılar göçmen politikasını gelen tepkilere rağmen kararlı bir şekilde uygulamışlardır.

4.3. Yarıcılar Meselesi

Makedonya meselesinin en önemli konularından biri arazi meselesiydi. Makedonya'daki Müslüman feodallerin sahip olduğu çiftlik sisteminde üretim ilişkisi ortaklıktı. Makedonya köylüsü çiftliklerde yarıcı ve ortakçı olarak çalışıyordu. Meşrutiyetin ilanından sonra Makedonya'daki halk gruplarının en büyük beklentisi toprak reformunun yapılmasıydı⁶⁸². Hıristiyan gruplar için arazi meselesi Makedonya meselesinin çözümünün öncelikli konu başlıklarındandı⁶⁸³. Meşrutiyetin ilanından sonra Bulgarların temel talepleri köylülerin toprak sahibi olması için düşük faizli kredi verilmesi ve emeğe ilişkin düzenlemeler yapılmasıydı⁶⁸⁴. Virhovistler ve Santralistler Makedonya köylüsünün sorunlarının çözülmesi noktasında ortak görüşe sahiptiler. Makedonya köylüsünün sorunlarının üzerine muhacirin iskanından kaynaklanan arazi meseleleri de eklenince tepkiler gecikmedi⁶⁸⁵. Toprak reformu yapılmaması ve göçün engellenmemesi Makedonya halk gruplarının ortak tepkisine neden oldu.

Makedonya'daki halk gruplarının Müslüman muhacirlerin iskanına sert tepki göstermeleri, Hıristiyan köylülerin topraklarından sürüldüğü iddialarına dayanmaktaydı⁶⁸⁶. Bu iddialar Makedonyalı Bulgar Mebuslar tarafından Meclis-i Mebusan'a taşınmıştır. Manastır mebusu Pañçederof Efendi Mecliste yaptığı konuşmada, Petriç kazasının Tırnova karyesinde Bulgarlar sürülerek yerlerine 175 nüfus muhacirin, Tikveş kazasına bağlı Boyanice karyesinde 53 hanelik yarıcılarının ihraç edilerek 100 hane Müslümanın iskan edildiğini iddia etmiştir. Hırsto Dalçef Efendi ise neden yarıcılara da muhacirin kadar arazi verilmediğini belirterek hükümetin iskan

⁶⁸¹ Dakin, *a.g.e.*, s. 405.

⁶⁸² François Georjean, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri; Yusuf Akçura*, Alev Er (çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 31.

⁶⁸³ Perinçek-Odabaşı, *a.g.e.*, s. 227.

⁶⁸⁴ Ravindranathan, *a.g.e.*, s. 298.

⁶⁸⁵ *Yeni Tasvir-i Efkar*, 27 Zilkade 1328 (Hicri), 29 Ekim 1910 (Miladi), 16 Teşrin-i Sani 1326 (Rumi), s. 1.

⁶⁸⁶ Mazower, *a.g.e.*, s. 372.

politikasını eleştirmiştir. Talat Paşa bu eleştirilere verdiği cevapta, yarıcılara da muhacirler kadar arazi verildiğini belirterek eleştirilerin haksız olduğunu belirtmiştir⁶⁸⁷.

İttihatçılara göre, Makedonya sorunu hem sosyal hem de mali bir meseleydi. Bu bağlamda Makedonya’da en önemli meselelerden biri Bulgar köylüsüne arazi verilmesi meselesiydi. İttihatçılara göre, arazi meselesinin halledilmesiyle Makedonya sorununun çözümünde çok büyük bir adım atılmış olacaktı⁶⁸⁸. Makedonya köylüsünün en büyük problemi topraksızlıktı. Bu sebeple arazi sorunu ve Makedonya köylüsünün sorunlarının çözümü öncelikli konulardandı. Aslında 1910’lara kadar İttihat ve Terakki yönetimi Makedonya’da bir arazi sorununun olduğunu kabul etmiyordu. Onlara göre Makedonya’da arazi özel mülkiyetti. Ancak muhacirin iskanından sonra özellikle Bulgar köylülerin durumunun ciddi sosyal sorunlar yaratmaya başlaması ve istismara açık hale gelmesiyle İttihatçılar bu sorunun varlığını kabul etmişlerdir. İttihatçı yazar Hüseyin Cahid Tanin’de yazdığı bir makalede şöyle diyordu: “*Vaktiyle eşkiyanın en büyük kuvvetini teşkil eden köylüler bugün hükümet-i meşruta ile beraberdir. Köylülerin öteden beri şekavet yüzünden çektikleri eziyet ortadır. Köylüler ruhen, fikren eşkiya çetelerinden ayrılmış olmakla beraber korku hissiyle yine bir dereceye kadar çetelere bağlı bulunuyorlar. Onun için hükümetin ittihaz edeceği tedbirde köylüleri eşkiyadan ayırmak ile beraber aynı zamanda köylüleri eşkiyaya karşı koruyacak tedbirleri de almak zorundadır. Çeteler propaganda yaparken bu toprakları alırsak size vereceğiz şeklinde propaganda yapıyorlar. Bu yüzden biraz gayretle çalışırsak çiftlik sahiplerinin haklarına dokunmadan köylüleri toprak sahibi yapabiliriz. Köylüleri toprak sahibi yaptıktan sonra hükümet-i meşruta köylülerin kalbini kazanmış olur, böylece şekavete darbe indirmiş oluruz*”⁶⁸⁹. Selanik valisi hükümete gönderdiği raporda ise, arazi meselesinin çözülmesiyle Makedonya sorununun çözümü için çok önemli bir adımın atılmış olacağını belirtmiştir⁶⁹⁰. İttihatçılar, Makedonya’da arazi meselesinin yarattığı sorunları geç de olsa anlamışlar ve 1910 yılından başlayarak Makedonya köylüsünün arazi meselesini çözmek için birtakım kararlar almışlardır.

⁶⁸⁷ MMZC, D. I, İ. S. III, c. I, 13 Teşrin- i Sani 1326, s. 161-162.

⁶⁸⁸ İsmail Hakkı, “Şark Meselesi”, *Tanin*, Numero: 117, 22 Şevval 1326 (Hicri), 4 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 17 Kasım 1908 (Miladi), s. 3; Kadri, *a.g.e.*, s. 81.

⁶⁸⁹ Hüseyin Cahid, “Rumeli’de”, *Tanin*, Numero: 917, 21 Rebi’ül Evvel 1329 (Hicri), 10 Mart 1327 (Rumi), 23 Mart 1911 (Miladi), s. 1.

⁶⁹⁰ BOA, DH. İD, 100/27.

İttihatçılar arazi meselesinin önemini anladıkları için 1911 siyasi programında konuya yer vermişlerdir. İttihat ve Terakki'nin 1911 senesi siyasi programınının 26. maddesinde ortakçılar, aylıkçılar ve yarıcılar arasındaki münasebeti tanzim edecek bir kanunun yapılacağı hükmü yer almaktaydı. Yine bu maddede Ziraat Bankası aracılığıyla arazisi olmayan köylülere arazi sahibi olmaları için kolaylık sağlanacağı ve aşar vergisi ile ilgili şikâyetlerin ortadan kaldırılması için bir kanun yapılacağı belirtilmekteydi⁶⁹¹.

Osmanlı hükümeti muhacir meselesi ortaya çıkınca aynı zamanda yarıcılarının durumunu da ıslah etmeye karar verdi. Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar, muhacirin iskan edilmek üzere Rumeli'de satın alınan çiftliklerde yarıcılık ve ortakçılık yaparak yaşayan Bulgar ve Rum ailelerinin, iskan sebebiyle oralardan çıkarılmalarının hem mağdur olmalarına neden olabileceği hem de çeteler tarafından istismar edebileceği gerekçesiyle ortakçı ve yarıcılara arazi verilmesine karar verdiler⁶⁹². Fakat hudut üzerinde ya da sınıra altı saat mesafede bulunan çiftliklerin belirtilen kapsam dışına çıkarılması kararlaştırıldı. Ortakçı ve yarıcılara ikamet ettikleri çiftliklerdeki meskenleri ve maaşları nispetinde arazi verilmesi, bu arazilerin bedelini on sene taksitle hükümete geri ödemeleri planlanmaktaydı⁶⁹³. Plan kapsamında harekete geçen Osmanlı hükümeti vilayetlere gönderdiği talimatta, vilayet meclisinin alacağı kararla arazi ve çiftlikleri satın alacak şahısların ve bedellerinin yazılı bir defter tanzim olunarak vilayet meclis idaresi ve banka meclisi tarafından tasdik edilmesini ve her şahsın hissesinin ayrı ayrı tapuya geçirilmesini istedi. Arazi sahibi ve kefiller için iki senet hazırlandıktan sonra arazi bedelinin şahsa ödenmesi için Ziraat Bankasına talimat verildi. Bu krediler on senelik müddetle on taksitle ve senelik yüzde altı faizle verilecekti⁶⁹⁴.

Hükümet, Ziraat Bankası'nın Selanik ve Manastır şubelerine gönderdiği talimatta; hangi kazalarda, hangi karyelerde arazi satın alınacağına vilayet idare meclisleri tarafından karar verilmesi ve bu kararın banka şubeleri tarafından tetkik edilmesi (madde 1), hükümet tarafından satın alınan arazinin kim ve kimler tarafından alınacağı, her şahsın hissesine ne kadar borç düştüğünü içeren teferruatlı bir defterin hazırlanması ve bu defterin hükümet ile banka tarafından onaylanması (madde 2), her

⁶⁹¹ *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1327 Senesi Siyasi Programı*, s. 13-14.

⁶⁹² *BOA, ŞD, MLK*, 28/10; "Dr. Nazım Beyle Mülakat", *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero:410, 9 Zilkade 1328 (Hicri), 11 Kasım 1910 (Miladi), 29 Teşrin-i Evvel 1326(Rumi), s. 1.

⁶⁹³ *BOA, MV*, 140/33.

⁶⁹⁴ *BOA, DH. İD*, 100/27.

şahsın hissesine düşen borç için senet düzenlenmesi (madde 3), kefiller için birer senet düzenlenmesi (madde 4), herkesin hissesine göre ayrı ayrı tapu senedi düzenlenmesi (madde 5) gerektiğini belirtmiştir. Bu kararların yanı sıra Osmanlı hükümeti, çiftlik sahipleri ile yarıcılar arasındaki ilişkileri düzenlemek için bir nizamname hazırlanmasını kararlaştırdı⁶⁹⁵.

Osmanlı hükümeti arazi meselesini çözmek için tedbirler almaya çalışırken Bulgar komitacıları ve Bulgaristan hükümeti köylüleri kazanabilmek için birtakım teşebbüslerde bulunmuşlardır. Bulgar komitacıları, Bulgarların yarıcı sıfatıyla Müslümanlara ait çiftliklerde çalışmalarına zorluk çıkarmaya başlayınca yarıcılar Amerika'ya göç etmeye başladılar. Amerika'dan dönen Bulgarlar kazandıkları parayla çiftlikleri satın almaya başladılar. Bunun yanı sıra Bulgaristan hükümeti, Makedonya'da Bulgar Milli Bankası'nın şubelerini açarak arazi satın almak ve Bulgar yarıcılarına vermek istiyordu⁶⁹⁶. Selanik valisi Bulgaristan'ın bu teşebbüsleriyle ilgili İstanbul'a yazdığı raporda; *"Bulgar yarıcı ve köylülerin uzun zamandır arazi sahibi olmak istediklerini fakat Osmanlı hükümeti bu meseleye gerektiği kadar önem vermemiştir. Bulgaristan'ın bu teşebbüsünün en büyük sebebi Osmanlı Devleti'nin kayıtsızlığıdır. Arazi meselesi Makedonya davasının en mühim maddesidir. Bulgaristan'ın böyle bir teşebbüste başarıya ulaşması Bulgar köylüsünü kazanması demektir. Bu sebeple hükümetin bu meselenin ciddiyetini anlaması lazımdır. Osmanlı Devleti'nin bu meseleyi çok uzun zaman önce halletmesi gerektiğini"*⁶⁹⁷ belirtmiştir. Selanik valisi, Bulgaristan'dan gelen paralarla Siroz bölgesinde yüksek fiyatlarla alınan arazilerin Bulgar köylülerine dağıtıldığını belirterek Bulgaristan'ın bu faaliyetlerine karşı önlem alınmasını istemiştir⁶⁹⁸.

Osmanlı hükümeti, Bulgaristan'ın Makedonya'da Bulgarları desteklemek için Bulgar Milli Bankası'nın şube açma ve arazi satın alma girişimlerine engel olunmasını istedi⁶⁹⁹. Selanik valisi Hüseyin Kazım Bey, Bulgaristan hükümetinin Makedonya'da banka şubeleri açarak köylüleri toprak sahibi yapma girişimlerini engellemek için elli bin lira ödeneğin hemen gönderilmesini istemiştir. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti

⁶⁹⁵ BOA, BEO, 3785/283860.

⁶⁹⁶ Kadri, a.g.e., s. 81.

⁶⁹⁷ BOA, DH. İD, 100/27.

⁶⁹⁸ BOA, DH. İD, 100/27.

⁶⁹⁹ İrtem, *Meşrutiyetten Mütarekeye*, s. 230.

aldığı kararla Selanik ve Manastır vilayetlerine 25'er bin lira tahsisat göndermiştir⁷⁰⁰. İttihatçılar ise Müslümanlardan arazilerini gayrimüslimlere satmamalarını istediler. Bu tarz bir girişim Sırp tarafından da yapılmıştır. Makedonyalı Sırp zenginler Belgrat'ta "Makedonya Bankası" kurarak Makedonya'da Osmanlı hükümetini tasarrufundaki arazileri alarak Sırp köylülerine vermeyi planlamışlardır. Belgrat sefaretinin verdiği bu bilgiden sonra Osmanlı hükümeti Sırp'ların bu yolda yapacakları teşebbüslere engel olunmasını istemiştir⁷⁰¹.

Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar köylüye arazi vererek, köylüyü asayişin devamı konusundaki sürece dahil etti⁷⁰². İttihatçılara göre Makedonya meselesi ancak bu sayede çözülebilirdi. Çünkü azalarının profiline bakıldığında komita yarıcılar, kesiciler ve ırgatlardan oluşuyordu. Bu durum Makedonya köylüsünün sorunlarının çözümünün neden önemli olduğunu ortaya koymaktadır⁷⁰³. Selanik valisi, çetelerin köylüler arasında yaptığı propagandaya karşı yapılması gerekenleri belirttiği raporunda şöyle diyordu; "*Halkın koruma altına alınarak bütün kalpleriyle hükümete bağlılıklarının sağlanması gerekiyor. Yarıcıların arazi sahibi olması gibi bir esaslı tedbirin alınması zorunludur. Sınırlardan çetelerin yaptığı tecavüzlerin önlenmesi için köylülerin kazanılması lazım*"⁷⁰⁴. İttihatçılara göre arazi meselesinin çözülmesiyle komitacılar artık köylüler arasında barınmayacaktı⁷⁰⁵.

4.4. Bulgar Firarileri Sorunu

93 harbinden sonra Kosova, Selanik, Manastır vilayetlerinde sakin oldukları halde Bulgaristan'a ve Şarki Rumeli'ye göç eden tahminen 100 bin dolayında bulunan Bulgar firarileri, Meşrutiyetin ilanından sonra genel aften yararlanarak dönmek için ağustos ve eylül ayından itibaren Osmanlı hükümetine müracaat etmeye başladılar⁷⁰⁶. Bu göç hareketi Virhovistler ve Bulgaristan Emareti tarafından teşvik edilmekteydi.

⁷⁰⁰ BOA, DH. İD, 100/27.

⁷⁰¹ BOA, DH. İD, 108-1/17.

⁷⁰² Tanin, Numero: 678, 14 Recep 1328 (Hicri), 8 Temmuz 1326 (Rumi), 21 Temmuz 1910 (Miladi), s. 1.

⁷⁰³ MMZC, D. I, İ. S. III, c. III, 24 Teşrin-i Sani 1326, s. 363.

⁷⁰⁴ BOA, DH. ŞFR, 418/5.

⁷⁰⁵ Tanin, Numero: 919, 23 Rebi'ül Evvel 1329 (Hicri), 12 Mart 1327 (Rumi), 25 Mart 1911 (Miladi), s. 4.

⁷⁰⁶ Psilos, a.g.e., s. 76.

Çünkü nüfus çoğunluğu tartışmalarında Bulgarların çoğunluğu kazanabilmesi bu göç hareketinin teşvik edilmesi gerekiyordu⁷⁰⁷.

Bulgaristan'dan, Makedonya'ya göç 1908 yılının Ağustos ve Eylül aylarından itibaren yoğunlaştı. Göç dalgasıyla sınırda yığılmaların artması üzerine Rumeli Müfettişliği geri dönmek isteyen Bulgarlar hakkında ne gibi bir muamelenin yapılması gerektiğini hükümete sormuştur. Osmanlı hükümeti, Rumeli Müfettişliği'ne ilettiği kararda, 1901 senesi sonuna kadar firar ve göç edenlerin terki tabiiyet etmiş kabul edilerek geri dönenlerin engellenmesini, 1902 senesinden 1907 tarihine kadar Bulgaristan ve Şarki Rumeli'ye göç eden ve affı umumi vesilesiyle geri dönmek isteyen Bulgarların, Bulgaristan Komiserliği tarafından yapılacak tahkikat neticesinde dönmelerine izin verilmesini istemiştir. Kararla birlikte Bulgaristan komiserliğinden, dönmek isteyen Bulgarların hangi vilayet ahalisinden olduklarına dair Osmanlı Devleti tarafından verilen nüfus tezkerelerini beyan etmelerini, hangi tarihte ne sebeple memleketlerini terk ettiklerini, adı geçen vilayetlerde emlak ve arazi sahibi olup olmadıklarını ve tabiiyetlerini muhafaza edip etmediklerini, Bulgaristan veya bir yabancı devletin tabiiyetine geçip geçmediklerini belirten defterin tanzim olunarak gönderilmesi istendi⁷⁰⁸. Bu işlemlerin bitmesinden sonra Selanik, Manastır, Kosova ahalisinden olduklarını ve bu hakkı şimdiye kadar muhafaza ettiklerini beyanlarıyla ispatlayanlara Bulgaristan Komiserliği tarafından verilecek tezkere ile dönmelerine müsaade edileceği belirtildi. Karardan sonra geri dönmek isteyenlere altı ay süre verildi⁷⁰⁹. Bu kararın sadece firar ve göç edenleri kapsayıp ticaret ve seyahat edenleri kapsamadığı belirtilerek Rumeli Müfettişliği ve Bulgaristan Komiserliği uyarıldı⁷¹⁰.

Bulgarların tabiiyet meselesi ve resmi işlemleri tamamlanana kadar emlakları hakkında herhangi bir işlemin yapılmaması istendi. Resmi işlemlerini tamamlayarak dönmelerine izin verilen Bulgarlardan tapu senetlerini beyan edenlerin emlak ve mallarının iade edilmesi kararlaştırıldı. Diğer taraftan muhacirin iskan edilen bölgelerde bulunan Bulgar mallarının sorun yaratması üzerine Osmanlı hükümeti söz konusu

⁷⁰⁷ *Tanin*, Numero:11, 14 Recep 1326 (Hicri), 29 Temmuz 1324 (Rumi), 11 Ağustos 1908 (Miladi), s. 4; *Tanin*, Numero: 37, 10 Şaban 1326 (Hicri), 24 Ağustos 1324 (Rumi), 6 Eylül 1908 (Miladi), s. 3.

⁷⁰⁸ *BOA, HR. HMŞ. İŞO, 27/25;MV. 120; MMZC, D. I, İ. S. III, c. 5,12 Nisan 1327, s. 512.*

⁷⁰⁹ *BOA, MV, 133/1.*

⁷¹⁰ *BOA, MV, 120.*

malların Bulgarlara iade edilmesine karar vermiş ancak Bulgaristan tabiiyetine geçenlerin emlak tasarruf edemeyeceklerini vilayetlere bildirmiştir⁷¹¹.

Osmanlı hükümetinin Makedonya'ya Bosna ve Şarki Rumeli'den göç eden muhacirleri yerleştirmesi üzerine 1870'lerde Bulgaristan'a göç eden Bulgarlar da Osmanlı hükümetine müracaat ederek Makedonya'da bulunan mallarının iadesini ve geri dönmelerine izin verilmesini talep etmeye başlamışlardı. Bu müracaatların 1910 yılında yoğunlaştığı görülmektedir. Fakat Osmanlı hükümetinin 1902-1907 tarihleri arasında firar edelerin kabul edileceği şeklindeki kararından dolayı ihtilaflar çıkması üzerine Bulgaristan ile tabiiyet anlaşması imzalanana kadar tarihi firarlarına bakılmaksızın Bulgaristan'a firar ve hicret etmiş hiç kimsenin geri dönüşlerine izin verilmemesi Selanik ve Kosova vilayetlerine bildirilmiştir. Tabiiyet anlaşması imzalanana kadar Bulgaristan tabiiyetine geçenlerin emlakları hakkında bir işlem yapılmaması istendi⁷¹². Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar bu göç hareketinin Virhovistler ve Bulgaristan tarafından maksatlı bir şekilde teşvik edildiğini düşünmekteydiler. Bu yüzden sınırda olabilecek tabiiyet meselesi ve nüfus kayıtlarının titizlikle takip edilmesi yönünde vilayetlere talimat verildi.

Vilayetlerden alınan kararlara uymaksızın pasaportsuz sınırdan geçmeyi başaran Bulgarların sayısının artmaya başladığının bildirilmesi üzerine, Osmanlı hükümeti bunların mahallerine iade edileceğini Bulgaristan Sefareti kanalıyla ilan etmiştir. Osmanlı hükümeti, Bulgar firarilerinin geri dönme arzularının maksatlı bir siyasi düşünceden kaynaklandığını belirterek hükümet tarafından alınan kararların uygulanmasında özen gösterilmesini istemiştir. Bulgaristan'dan göç eden Bulgarların kayıtlarını düzenli bir şekilde tutulmuştur. Bu sayede Bulgar göçmenlerin Makedonya'daki faaliyetleri düzenli bir şekilde takip edilmiştir. Özellikle tekrar çetelere katılanlar ve çeteci olanlardan, tekrar Bulgaristan'a firar edenlerin geri dönüşlerine izin verilmemesi konusunda Bulgaristan Sefareti ve gümrükler uyarıldı. Makedonya'da çete olaylarının 1910 yılında artması üzerine Bulgaristan'a firar olayları tekrar başladı. Özellikle Osmanlı hükümetinin Makedonya'da silahları toplama kararından sonra bu firar olayları yoğunlaştı. Bu firariler ve geri dönüşleri Osmanlı hükümetiyle Bulgaristan arasında diplomatik ve siyasi krize yol açtı⁷¹³.

⁷¹¹ BOA, DH. SYS, 98/2.

⁷¹² BOA, DH. SYS, 98-2/1; BOA, DH. SYS, 98/2.

⁷¹³ BOA, DH. SYS, 98-2/1.

5. KİLİSELER VE MEKTEPLER KANUNU

5.1. Kanunun Çıkış Sebepleri

1870 tarihinde padişahın iradesiyle Bulgar Eksarhlığı'nın kurulması, Bulgar ve Yunan milliyetçilikleri arasında Makedonya üzerinde gerçekleşecek uzun süreli bir siyasal çatışmayı başlatacak gelişme oldu⁷¹⁴. Bulgar Eksarhlığı'nın kurulmasını sağlayan ferman Makedon ruhani dairelerini Eksarhlığın yetki alanı dışında bırakmıştı. Ancak belirli bir Hıristiyan topluluğun üçte ikisinin o yönde oy vermesi durumunda ruhani daireler Eksarhlıkla birleşebilecekti. Bundan sonra taraflar kendilerine gerekli çoğunluğu sağlamak için lehte ve aleyhte propaganda ve kışkırtma sürecine giriştiler⁷¹⁵. Kiliseler arasındaki bu mücadeleye Bulgaristan ve Yunanistan'ın da dahil olması Makedonya üzerinde gerçekleşecek uzun süreli bir çatışmayı başlatacak gelişme oldu. Bu çatışmalara Sırp'ların ve Ulahların da katılmasıyla Makedonya'da kiliseler ve mektepler sorunu ortaya çıktı. Dini bir mücadelenin tetiklediği bu mücadele Makedonya'da en önemli dini ve siyasi çatışma alanlarından biri haline geldi.

Meşrutiyetin ikinci kez ilan edilmesiyle Makedonya'da göreceli bir huzur ortamı sağlanmasına rağmen kilise anlaşmazlıkları ortadan kalkmadı. Meşrutiyetin ilanından sonra 1908 Eylül ayının başlarından itibaren kilise ve mektepler meselesinden dolayı çatışmaların tekrar başlaması İttihatçıların dikkatini çekti. İttihatçı yazar Hüseyin Cahid Tanin'de yazdığı makalede konuyla ilgili şöyle diyordu: “*Bugün anlaşılıyor ki Makedonya'da bulunan Rum, Bulgar, Sırp ve Ulah Cemaatleri kilise ve mektep esasları etrafında birbiriyle kabul etmez derecede yekdiğerine hissiyat-ı hasım hane gösteriyor*”⁷¹⁶. İttihatçılara göre, Rum, Bulgar, Sırp ve Ulah unsurları arasındaki fark kilise anlaşmazlıklarından ibaretti. Bu anlaşmazlıkların giderilmesi Osmanlılık siyasetinin gerçekleşmesi için çok önemliydi. Bu bağlamda Makedonya sorununu çözmek isteyen İttihatçılar, kiliseler ve mektepler sorununu çözmek zorunda olduklarını biliyorlardı⁷¹⁷.

Kiliseler ve mektepler sorunu bir süre sonra Makedonya'da taraflar arasında çatışmaların tekrar başlamasına neden oldu. Özellikle tartışmalı kiliselerin yoğun

⁷¹⁴ Benlisoy- Stefo Benlisoy, a.g.m., s. 370.

⁷¹⁵ Kerimoğlu, a.g.e., s. 180.

⁷¹⁶ Hüseyin Cahid, “Makedonya Meselesi”, *Tanin*, Numero: 182, 10 Muharrem 1327 (Hicri), 20 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), 2 Şubat 1909 (Miladi), s. 1.

⁷¹⁷ *Neyyir-i Hakikat*, Numero: 23, 23 Şaban 1326 (Hicri), 3 Eylül 1324 (Rumi), 16 Eylül 1908 (Miladi), s. 2.

olduğu bölgelerde Rumlarla Bulgarlar arasında çatışmalar yaşanmaya başladı. Makedonya'da tartışmalı kiliselerin en yoğun olduğu bölgelerden biri Selanik vilayeti idi. Selanik'te kiliseler meselesinden dolayı yaşanan çatışmalar köylerde ve kırsal alanlarda yoğunlaştı. Tartışmalı kiliselerin olduğu bölgelerde yaşanan çatışmaların temel sebeplerinden biri tarafların kendilerine ait olduklarını ilan ettikleri kiliseleri işgal etmeleriydi⁷¹⁸. Bu işgal olaylarından biri Selanik vilayetine bağlı Siroz sancağının Yeniceköy karyesinde yaşanmıştır. Rumlar Yeniceköy'de bulunan kiliseyi işgal ederek ayin yapma teşebbüsünde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Bulgar ahalisinin Rumların üzerine hücum etmesiyle çıkan olaylarda üç kişi hayatını kaybetmiş, üç kişi de yaralanmıştır⁷¹⁹.

Selanik vilayetinde kiliseler meselesinden dolayı halk arasında yaşanan çatışmalara bir süre sonra çeteler de müdahil oldu. Selanik bölgesinde Rum çeteleri Ulahlara baskı yaparak onları Rum okullarında Rumca eğitime ve kiliselerde Rumca ayine zorladılar⁷²⁰. Rum çete reisi Dimo, başta Ulahların yoğun olarak yaşadığı Mandal ve Mauryan çiftlikleri olmak üzere Yenice çevresinde bulunan çiftliklerde de ikamet eden ahaliye Patrikhaneye katılmaları konusunda baskı yapmıştır⁷²¹. Rum çeteleri Gevgeli ve Lobinece karyelerinde beş Ulah'ı yaralamışlar, Karaferiye'de ise Ulah Yorgi Valamzeyi öldürmüşlerdir⁷²².

Kiliseler meselesinden dolayı benzer çatışmaların yaşandığı yerlerden biri de Manastır vilayeti idi. Manastır vilayetinde Bulgarlar ayin icra edebilmek için Rumlara ait kiliseleri işgal ettiler. Manastır vilayeti Orta Eğri karyesinde Bulgarlar Rum Kilisesini işgal etmişlerdir. Rumların şikayeti üzerine jandarma bölgeye giderek Bulgarları kiliseden çıkarmıştır. Benzer olaylar Florina kazasına bağlı *Lotmuş*, *Nolyan*, ve *Bosinçe* karyelerinde de yaşanmıştır. Bu karyelerde Rumlara ait kiliseler Bulgarlar tarafından işgal edilmiştir⁷²³. Bu işgal olaylarının yaşanmasının en önemli sebebi Bulgarların ayin yapacak kilise bulamamalarıdır. Bulgarlar ayin yapamadıklarından dolayı kendilerine kilise tahsis edilmesi için Osmanlı hükümetine başvurmaya başladılar. Örneğin, Florina kazası Kostrizir karyesindeki Bulgarlar ayin için yıkılmış

⁷¹⁸ BOA, DH. MUI, 55-1/49.

⁷¹⁹ Tanin, Numero:70, 13 Ramazan 1326 (Hicri), 26 Eylül 1908 (Rumi), 9 Ekim 1908 (Miladi), s. 5.

⁷²⁰ Kerimoğlu, a.g.e., s. 157.

⁷²¹ Arı, a.g.e., s. 37.

⁷²² MMZC, D. I, İ. S. I, c. I, 17 Kanun-i Sani 1324, s. 10.

⁷²³ MMZC, D. I, İ. S. I, c. I, 19 Kanun-i Sani 1324, s. 8.

Bulgar kilisesini tekrar yapabilmek için ruhsat talep ettiler. Talep üzerine Osmanlı hükümeti, yerel makamlara verdiği talimatta Bulgarlar tarafından yapılacak kiliseye izin verilmemesini, şimdilik seçilmiş bir hanede ayin yapabileceklerini belirtmiştir. Manastır vilayeti Bulgar çetelerinin en etkili olduğu alandı. Manastır'da Bulgar çeteleri Rumları Eksarhane'ye tabi olmaları konusunda tehdit etmişlerdir. Vilayete bağlı Brut ve Baldince halkı Bulgar çeteleri tarafından Eksarhane'ye tabi olmaları konusunda tehdit edilmişlerdir⁷²⁴. Manastır vilayetinde Bulgarların temel şikayet konusu çocuk eğitimi için mektep olmadığı şeklindeydi. Bu sebeple Bulgarlar bazı karyelerde Rum mekteplerini işgal ettiler. Florina'ya bağlı Pas, Kesriye, Gorihi, Ermetçik karyelerindeki Rum mektepleri Bulgarlar tarafından işgal edildi⁷²⁵.

Vilayetlerde kilise ve mektepler meselesinden dolayı yaşanan şiddet olaylarının tırmanması üzerine yerel makamlar bu meselenin bir an önce hal edilmesi için karar alınmasını istiyorlardı⁷²⁶. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti vilayetlere gönderdiği talimatta, Meclis-i Mebusan açılıp bir kanun yapılıncaya kadar statükonun muhafaza edilmesini ve çetelerin yaptığı müdahalelerin önlenmesini istemiştir⁷²⁷. Ayrıca Rum ve Bulgar metropolitlerinin köylerde dolaşarak ayin yaptirmaları üzerine metropolitlerin köylere gitmeleri yasaklandı. Bu kararlarla bir dereceye kadar asayişin sağlanması hedeflenmişti⁷²⁸.

Makedonya'da kilise olayları ve çete faaliyetlerinin artması üzerine konu Meclis-i Mebusan'da da gündeme geldi. Bu konuda mebuslar tarafından verilen takrirler üzerine Dahiliye Nazır Hüseyin Hilmi Paşa, 30 Ocak 1909 tarihinde, Makedonya sorununun tarihi gelişimini anlattığı uzun bir konuşma yaptı. Hilmi Paşa konuşmasında, kiliseler meselesinin gelişimini anlattıktan sonra, bu meselenin çözümü için kanun yapılmasının zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Hilmi Paşa'ya göre, Bulgar, Rum, Sırp ve Ulahlar arasında yaşanan çatışmaların temel sebebi kiliseler meselesiydi. Hilmi Paşa, kiliseler meselesinin dört unsuru da memnun edecek derecede çözülmesi gerektiğini, eğer halledilmezse alınacak her türlü zabiti tedbirin hiçbir işe yaramayacağını belirtmiştir⁷²⁹. Hilmi Paşa, altı senelik Rumeli müfettişliği zamanında

⁷²⁴ BOA, DH. MKT, 2647/82.

⁷²⁵ MMZC, D. I, İ. S. I, c. I, 19 Kanun-i Sani 1324, s. 12.

⁷²⁶ BOA, DH. MKT, 2614//101.

⁷²⁷ BOA, DH. MKT, 2732/40.

⁷²⁸ BOA, DH. MKT, 2718/73-3; BOA, DH. MKT, 2662/50.

⁷²⁹ MMZC, D. I, İ. S. I, c. I, 17 Kanun-i Sani 1324, s. 370.

1903'te alınan kararlar gereği meseleyi çözmek için uğraştıklarını belirtmiştir. Fakat çatışmalar durmamıştır. Meşrutiyetin ilanından sonra komitalar, Selanik vilayetine bağlı Yenice kazasında ve Manastır vilayetinde bazı köylere giderek Rum kilisesine bağlı köylerin Bulgar Eksarhanesine geçmesi için müdahale ettiler. Hüseyin Hilmi Paşa bu meselelerden dolayı bir kiliseler kanununun zorunluluğundan bahsetmiştir. Çünkü kanun eksikliğinden dolayı bir kilisenin bir cemaatten alınıp bir cemaate teslim edilmesi mümkün değildi. Bu sebeple Meclis bir kanun yapana kadar statüko korunmalıydı. Hilmi Paşa bu meseleyle ilgili bir komisyon kurulmasını teklif etmiştir⁷³⁰.

Hüseyin Hilmi Paşa'dan sonra söz alan Rum ve Bulgar mebuslar kiliseler meselesinden dolayı yaşanan olaylardan ötürü birbirilerini suçlamışlardır. Bulgar mebuslar yaptıkları konuşmalarda hükümetin statüko uygulamalarını eleştirdiler. Priştine mebusu Sava Stoyanoviç (Sırp) 15 Şubat 1909 tarihinde Meclise verdiği takirde Geylan kazası dahilinde 3 aydır kapalı olan Sırp kiliselerin neden açılmadığını sormuştur. Sava Stoyanoviç ayrıca Karlova kazasında Muraklov, Zikozas, Mozimiro ve Mavrov kiliselerinin Bulgarlarla Sırp lar arasında problemlere neden olduğunu belirterek, bu sorunların giderilmesi için ne yapıldığını sormuştur⁷³¹.

Mecliste Makedonya meselesiyle ilgili bu tartışmalar devam ederken Selanik ve Manastır vilayetlerinden kiliseler meselesiyle ilgili arzuhaller gelmeye başladı. Bulgar cemaati tarafından verilen arzuhallerde, kiliselerinin Rumlar tarafından işgal edildiği için ayin yapamadıkları ve çocuklarının eğitimden mahrum kaldığı belirtiliyordu. Selanik vilayetine bağlı Zenice kazasının Gorince, Eğridere ve Karlova karyeleri Bulgar ahalisi tarafından bu yönde arzuhaller gönderildi. Diğer taraftan Bulgarlar hükümetin statükonun korunmasıyla ilgili kararına da tepkiliydi. Hükümetin statükonun korunması kararından sonra Meşrutiyetin ilanı ile Bulgar Eksarhanesine geçmiş olan kiliseler Rumlara iade edildi. Siroz'a bağlı İlşan karyesi Bulgar cemaati kiliselerinin Rumlara iade edilmesini protesto etmiştir⁷³². Selanik vilayeti Doyran ve Köklü kazalarının karyelerinde Bulgar Cemaatine ait olan kilise mekteplerin Rumlar tarafından işgal edilmesi üzerine köylüler Meclis-i Mebusan'a durumu şikayet etmişlerdir. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti, Selanik vilayetine verdiği talimatta statükonun muhafazasını

⁷³⁰ MMZC, D. I, İ. S. I, c. I, 19 Kanun-i Sani 1324, s. 423.

⁷³¹ MMZC, D. I, İ. S. I, c. I, 17 Kanun-i Sani 1324, s. 373.

⁷³² BOA, DH. MKT, 1308/11.

istemiştir⁷³³. Kilisler meselesinden dolayı anlaşmazlıkların devam etmesi üzerine 1909 Nisan'ında Rum kilise ve cemaat yetkilileri, Bulgar çeteleri ve Uahlara karşı Karaferiye ve Nauso'da halkın emniyeti için milis kuvveti oluşturdular⁷³⁴.

Manastır vilayetinde de benzer olaylar yaşanmıştır. Florina kazası Tevliyan-bala ve Deştran karyelerinde Bulgar ahalisi kiliseleri olmadığı için mevcut kilisenin kendilerine verilmesini talep etmişlerdir. Kırçova'daki kilise tartışmalarında Bulgarlar kazadaki kilisenin Uahlar, diğer karyelerdeki kiliselerin Sırlar tarafından işgal edildiğini belirterek durumun düzeltilmesini istediler⁷³⁵. Bulgarlar tarafından Florina'nın sair yerlerinden gönderilen arzuhallerde kilise meselesinde Rum Patrikhanesi'ne karşı Bulgar hukukunun korunması talep ediliyordu⁷³⁶. Yine Florina'nın Dihyor karyesinde Bulgarların bir karar alınana kadar Rumlara ait kiliseye müdahale etmeleri hükümetçe men edildi⁷³⁷.

Dihyor'da yaşanan bir başka sorun kabristan sorunuydu. Kabristanlarla ilgili sorun cenazelerin ortada kalmasıydı. Bu sorunun ortadan kaldırılması için Manastır vilayet meclisinin kararıyla Bulgarların ölümlerini kabristana defnetmelerine izin verildi⁷³⁸. Manastır vilayetine bağlı Pirlepe kazasında ise Bulgarlar, Zireze ve İpliçe keşişhanelerinin Bulgarlara teslim edilmesini, Sırların bu kiliseleri kullanmalarına izin verilmemesini, Pirlepe bölgesindeki tartışmalı kilise meselelerinin halledilmesini talep etmişlerdir⁷³⁹. Manastır vilayeti merkez kazasına bağlı Dihoh karyesinde Bulgar cemaati tarafından açılmak istenilen mektebin Rum ve İslam ahalisi tarafından engellenmek istenmesi üzerine olaylar çıkmış, bunun üzerine Manastır valiliği bölgeye üç jandarma göndererek mektebin açılmasını sağlamıştır. Manastır vilayetine bağlı Kesriye kazasında Rumlar, Uahları kendi dillerinde ayin icra etmekten men etmiştir. Kelisor karyesinde de benzer sorunun yaşanması üzerine Uahlar Meclis-i Mebusan'a gönderdikleri arzuhallerde Rumları şikayet ettiler. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti Manastır vilayetine gönderdiği talimatta Uahlara yapılan baskının önlenmesini istedi⁷⁴⁰.

⁷³³ BOA, DH. MKT, 1304/11.

⁷³⁴ Vakalopoulos, *a.g.e.*, s. 287.

⁷³⁵ BOA, DH. MKT, 1308/11.

⁷³⁶ *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 173, 4 Rebi'ül Evvel 1327 (Hicri), 13 Mart 1325 (Rumi), 26 Mart 1909 (Miladi), s. 4.

⁷³⁷ BOA, DH. MKT, 1308/11.

⁷³⁸ BOA, DH. MKT, 1308/11.

⁷³⁹ BOA, TFR. IMN, 178.

⁷⁴⁰ BOA, TFR. IMKM, 34/3373.

Kosova vilayetinde ise Kalkandelen kazasında Rum ve Bulgar cemaati arasında kilise, kabristan ve mektep meselesinden dolayı çatışmalar yaşanmıştır. Kosova vilayetine verilen talimatta statükonun korunması istenmiştir⁷⁴¹. Osmanlı hükümetinin bu kararı üzerine Bulgar Eksarhlığı, Sadaret'e verdiği takrirden statükonun korunmasıyla ilgili kararı kabul etmeyeceklerini bildirdi. Eksarhlık, henüz teşkil olunmadığı zamanda Rum Patrikhanesi namına yapılmış mekteplerle kiliselerin statükonun korunması adı altında Bulgarlardan alınıp Rumlara verilmesini kabul etmeyeceklerini belirtti⁷⁴². Selanik, Manastır ve Kosova vilayetleri, kilise ve mektepler meselesinden dolayı tartışmaların kötü bir durum alması üzerine, daha kapsamlı tedbirlerin alınması için Osmanlı hükümetine başvurular. Osmanlı hükümeti aldığı kararda Meclisten kanun çıkıncaya kadar tartışmalı kiliselerin bulunduğu köylerde ikişer jandarmanın nezareti altında köy halkından bekçi istihdam edilmesini istedi⁷⁴³.

Bütün bu yaşanan olaylar kilise ve mektep meselesini bir siyasi sorun haline getirmişti. Makedonya'daki kiliseler meselesi, Hıristiyan unsurlar için siyasi oluşumlarının bir varlık nedeniydi. Yürütülen mücadelelere milli mücadele olarak bakılıyordu⁷⁴⁴. Bu sorun çetelerin müdahaleleri yüzünden Makedonya'da kamu düzenini tehdit eden bir asayiş sorununa da dönüşmüştü. Aynı zamanda Makedonya köylüsü üzerinde baskıların kurulduğu bir huzursuzluk kaynağıydı. Makedonya sorununun bir çözüme kavuşturulması için öncelikli çözüm bekleyen sorunlardan biriydi. İttihatçılara göre, kilise ve mektepler meselesini çözmenin tek yolu çıkarılacak bir kanundu⁷⁴⁵. Kiliseler meselesi Nisan 1909'dan itibaren Mecliste görüşülmeye başlandı.

5.2. Kiliseler ve Mektepler Kanunu'nun Çıkışı

İttihatçılar, Makedonya'da kiliseler meselesinden dolayı Hıristiyan unsurlar arasındaki anlaşmazlığın çözümünün kolay olmadığını farkındaydılar. Ancak Makedonya meselesinin çözülmesi için İttihatçılara göre kilise ve mektep sorununun

⁷⁴¹ BOA, DH. MKT, 1308/11.

⁷⁴² "Bulgar Eksarhının Takriri", *Tanin*, Numero: 330, 17 Recep 1327 (Hicri), 21 Temmuz 1325 (Rumi), 3 Ağustos 1909 (Miladi), s. 5.

⁷⁴³ BOA, BEO, 3561/267053.

⁷⁴⁴ Vakalopoulos, *a.g.e.*, s. 261.

⁷⁴⁵ *Neyyir-i Hakikat*, Numero: 25, 27 Şaban 1326 (Hicri), 10 Eylül 1324 (Rumi), 23 Eylül 1908 (Miladi), s. 2.

çözülmesi gerekiyordu⁷⁴⁶. İttihatçılara göre, bu meselenin temel sebebi idare-i sabıkanın muhtelif ırkların birbirilerine karşı besledikleri düşmanlıktan yararlanma siyasetiydi. Halbuki onlara göre, yeni yönetimin politikası her şeyden evvel anasır-ı Osmaniye arasında birbirlerine karşı güven ve sevgi hissi oluşturmaktı. İttihatçılar Rumlar ve Bulgarlar arasında oluşacak bir birliği istiyorlardı⁷⁴⁷. Çünkü Rumlar ve Bulgarlar arasındaki anlaşmazlık İttihatçıların Osmanlılık ve merkezîyetçiliğe dayanan Makedonya politikalarını tehdit etmekteydi. Bu sebeple Makedonya’da huzur ve asayişin sağlanabilmesi için Kiliseler Kanunu bir an önce çıkarılmalıydı. Hüseyin Cahid, kilise meselesinin çözümünün neden gerekli olduğu konusunda şöyle diyordu: *“Rum-ili karışıklığı intihab-ı adalet ve hürriyetten ziyade anasır-ı muhtelif arasında münafaret ve rekabetten neşet ettiği cihetle bunları memnun etmek gayr-i kabildir. Hükümetin vazifesi hak ve adaleti ifa ettikten sonra kanun pençesini gayet kuvvetli bulundurmalı, asayişini temin hususunda hiç müsamaha ve hatta merhamet göstermemelidir. Ancak böyle adilane kuvvetli bir idare atide müruru zaman ile anasır muhtelifinin terbiye-i siyasiyesi tekemmül ettikten sonra Makedonya’nın da sükun ve asayişini tamamiyle temin edilebilir.”*⁷⁴⁸.

Bu nedenlerle İttihat ve Terakki Cemiyeti, kilise ve mektep sorununu Meclis gündemine taşıdı. Kiliseler meselesi Nisan 1909’dan itibaren Meclis-i Mebusan’da görüşülmeye başlandı. Mecliste kiliseler meselesiyle ilgili yapılan konuşmalarda meselenin sorunun taraflarının da yer aldığı bir komisyona havale edilmesi kararlaştırıldı. Bu komisyondan kiliseler meselesinin halledilmesi için bir kanun tasarısı hazırlaması istendi⁷⁴⁹. Rum mebusların itirazlarına rağmen hazırlanan bu kanun tasarısı 23 Haziran 1909 tarihinde Meclise sevk edildi. Kanun tasarısı Mecliste encümenine havale edildi⁷⁵⁰. Encümen, Rum mebusların toplantılara katılmaması yüzünden Kiliseler Kanunu müzakerelerini neticelendirememiştir. Encümenin 4 Ağustos 1909 tarihli toplantısında komisyona 5 üye daha ilave edilmiştir⁷⁵¹. Yeni üyelerin encümenine

⁷⁴⁶ Hüseyin Cahid, “Makedonya”, *Tanin*, Numero: 350, 7 Şaban 1327 (Hicri), 10 Ağustos 1325 (Rumi), 23 Ağustos 1909 (Miladi), s. 1.

⁷⁴⁷ Hüseyin Cahid, “Bulgarlarla Rumlar”, *Tanin*, Numero: 354, 11 Şaban 1327 (Hicri), 14 Ağustos 1325 (Rumi), 27 Ağustos 1909 (Miladi), s. 1.

⁷⁴⁸ Hüseyin Cahid Yalçın, “Makedonya Dökümü”, *Tanin*, Numero: 8 Muharrem 1327 (Hicri), 18 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), 31 Ocak 1909 (Miladi), s. 1.

⁷⁴⁹ Uzer, *a.g.e.*, s. 116.

⁷⁵⁰ *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. 5, 24 Haziran 1325, s. 211.

⁷⁵¹ Bu üyeler şunlardı: Karasu, Varteks Efendi, Rıza Paşa, Seyyid Bey, İsmail Bey, Mustafa Arif Bey, Abdullah Azmi Bey. Bkz. *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. 6, 4 Ağustos 1325, s. 498- 501.

atanmasından sonra müzakereye devam edilmiş ve kanun Meclise sunulmuştur. 19 Ağustos'tan itibaren kanun layihasının görüşmelerine başlanmıştır⁷⁵².

Meclis-i Mebusan'da Kilise ve Mektepler Kanunu'nun geneli hakkında yapılan müzakerelerde ilk sözü alan Manastır Mebusu Mehmet Vasıf Bey, kanunun Rumeli'de yıllardır kan akmasına sebep olan kilise ve mektepler meselesini çözeceğini belirterek, kanunun onaylanmasını istemiştir⁷⁵³. Selanik mebusu Yorgi Honeus (Rum) ise, kanunun ahkamı şeriye ve fıkıhiyeye aykırı olduğu gerekçesiyle Mecliste kabul edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Honeus Efendi bu kanunun hükümete geri iade edilmesini ve yapılacak bir şey varsa bunun hakkı tasarruf esasına göre çözülmesi gerektiğini söylemiştir.⁷⁵⁴ Selanik Mebusu Artas Yorgaki Efendi ise, Honeus Efendi'nin sözlerine katıldığını belirterek, kanunun kabul edilmesine taraftar olmadığını açıklamıştır. Müslüman mebuslar ise, Rumların bu görüşlerine karşı çıkıp bu sorunu çözmek için kanunun çıkması gerektiğini belirterek müzakerelere devam edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. İttihat ve Terakki'nin önde gelen üyelerinden Selanik mebusu Rahmi Bey yaptığı konuşmada bu kanunun Çeteler Kanunu ile birlikte çıkarılarak uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Manastır Mebusu Pançerderof Efendi (Bulgar) hükümetin Çeteler Kanunu gibi muvakkat (geçici) bir kanunun yapıp Meclis açılıncaya kadar uygulayabileceğini söylemiştir⁷⁵⁵. Kiliseler Kanunu'nun geneli hakkında müzakereler tamamlandıktan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

Kiliseler ve Mektepler Kanunu'nun birinci maddesi⁷⁵⁶ hakkında ilk sözü alan Selanik Mebusu Yorgi Honeus, bu meselenin ruhani bir sorun olduğunu belirterek, birinci maddenin 1903 senesinden 1909 senesine kadar olan münazaatı halledecektir, şeklînde değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bir başka Selanik Mebusu Artas Yorgaki ise bu kanunun sadece Bulgar Eksarhanesi'ni ilgilendirdiğini, Rumları ilgilendirmediğini belirtmiştir. Rum mebuslar maddelerin müzakereleri sırasında kanunun kabul edilmemesi gerektiğini belirten görüşlerini tekrarlamışlardır⁷⁵⁷. Siroz Mebusu Hırsto Dalçef (Bulgar) kanunun Makedonya'da bütün kilise meselesini halledecek şekilde çözmesi gerektiğini, ancak bu şekilde ruhanilerin hâkimiyetlerinin

⁷⁵² *Tanin*, Numero: 350, 7 Şaban 1327 (Hicri), 10 Ağustos 1325 (Rumi), 23 Ağustos 1909 (Miladi), s. 3.

⁷⁵³ *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. 6, 6 Ağustos 1325, s. 549-550.

⁷⁵⁴ *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. 6, 6 Ağustos 1325, s. 551.

⁷⁵⁵ *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. 6, 6 Ağustos 1325, s. 553.

⁷⁵⁶ Birinci madde: Rum Patrikhanesiyle Bulgar Eksarhanesi arasındaki kilise mekteplere müteallik münazaat bu kanuna tevkifen çözülecektir. Bkz. *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. 6, 6 Ağustos 1325, s. 554-555.

⁷⁵⁷ *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. 6, 6 Ağustos 1325, s. 554-555.

önüne geçileceğini belirlemiştir. Birinci madde hakkında müzakerelerin bitmesiyle aynen kabul edilmiştir⁷⁵⁸.

Bir köy ya da kasabada umumiyetle Patrikhaneye veya Eksarhaneye mensubiyet beyan eden ahalinin kullandığı kilise ve mekteplerin o tarafa ait olduğunun kabul edileceğini belirten ikinci madde üzerinde fazla tartışma olmadan kabul edilmiştir⁷⁵⁹. Üzerinde en uzun tartışmaların yapıldığı maddelerden biri üçüncü maddedir⁷⁶⁰. 3. maddeyle ilgili söz alan Selanik Mebusu Emanuel Karasu (Musevi), kiliselerin iade edilmesi gereken tarafın müessis olmayacağını belirterek, serbesti vicdana bağlı olarak ekseriyetin aranması gerektiğini belirtmiştir. Müslüman ve Türk mebuslar müessis kelimesine karşı çıkarak ekseriyetin aranması gerektiğini belirtmişlerdir. Meclisteki Rum mebuslar ise maddenin hükümetin gönderdiği şekliyle kabul edilmesini ve maddedeki müessis kelimesinin kalması gerektiğini söylemişlerdir. Maddeyle ilgili söz alan Manastır mebusu Paņchedrof (Bulgar) ve Selanik mebusu Dimitar Vlahov (Bulgar) ise bu meselenin ancak kiliselerin “ekseriyete” ait olmasıyla çözülebileceğini, hak ve adalet noktasında bu meselenin encümenin dediği şekilde çözülmesini talep ettiler. Maddeyle ilgili müzakereler tamamlandıktan sonra yapılan oylamada encümenden geldiği şekliyle (ekseriyete göre halledilmesi) kabul edilmiştir⁷⁶¹.

Kiliseler ve Mektepler Kanununun ilk üç maddesi görüşüldükten sonra Meclis tatile girdi. Meclisin kanun yasalaşmadan tatile girmesi, Bulgarlar tarafından Pirlepe, Siroz⁷⁶²Yenice, Selanik ve Avrethisar’dan gönderilen telgraflarla protesto edildi⁷⁶³. Manastır mebusu Paņchedoref Efendi, kanunun yasalaşmaması ile ilgili Meşrutiyet kulübünde yaptığı açıklamada Rumeli köylerinin kendi kiliselerine sahip olması için

⁷⁵⁸ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 6, 6 Ağustos 1325, s. 557.

⁷⁵⁹ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 6, 6 Ağustos 1325, s. 560-561.

⁷⁶⁰ Üçüncü madde: Münazaünfih kilise ve mektep bulunan bir karye veya kasabadan ahalinin bir kısmı Parikhaneye diğer kısmı Eksarhaneye mensup olduklarını beyan eyledikleri halde, o kilise mektep hangi taraf namına müesses (encümenden gelen madde kelime ekseriyet olarak geçmekte) ise o tarafa terk ve teslim edilecek ve diğer taraf için hükümet tarafından kilise inşa edilecektir. MMZC, D. I, İ. S. I, c. 6, 6 Ağustos 1325, s. 567.

⁷⁶¹ MMZC, D. I, İ. S. I, c. 6, 6 Ağustos 1325, s. 583-584; Sandanski, 19 Mayıs 1910 tarihinde 27 adamının katıldığı kongrede kiliselerin bu bölgede çoğunluğu oluşturan tarafa devredilmesi yönünde karar almıştır. Kongrede Bulgar hukukunun korunması yönünde kararlar alındı. “Sandanski Fıkrasının Kongresi”, *Tanin*, Numero: 626, 21 Cemazi-yel Evvel 1328 (Hicri), 17 Mayıs 1326 (Rumi), 30 Mayıs 1910 (Miladi), s. 3.

⁷⁶² BOA, DH. MKT, 2911/6.

⁷⁶³ BOA, TFR-I-SL, 216/21526.

kanunun bir an önce yasalaşması gerektiğini belirtti⁷⁶⁴. Kiliseler kanunu ile ilgili Rum Patrikhanesi yaptığı açıklamada şöyle diyordu: “*Patrikhane Makedonya’daki kiliseler meselesinin kendi görüşleri alınmadan Meclis-i Mebusan’da görüşülmesine karşıdır... Çünkü ne zaman Rumlar ile Bulgarlar arasında ihtilaf zuhur etse Devlet-i Aliye’nin mukarreratı Bulgar tebaasını okşayacak bir tarzda hal edilir. Buna karşın hükümet Rum Patrikhanesi’nin hukukunu müdafaa etmek istemiyor*”⁷⁶⁵.

Kiliseler Kanunu’nun Mecliste yasalaşmaması üzerine Makedonya’da kilise olayları artarak devam etti. Olayların devam etmesi, Bulgar ve Sırp cemaatinin dini günlerde ayin yapamaması üzerine Osmanlı hükümeti birtakım kararlar aldı. Bu kararlarda Kiliseler ve Mektepler Kanunu çıkıncaya kadar statükonun muhafazası (kiliseler kimin adına ruhsatlıysa onun adına bırakılması), Bulgarların sene başı yortularından mahrum kalmaması için Rum metropolitlerin ikna edilmesi, Bulgar ve Sırp cemaatinin bulunduğu mahallelerde kapalı bulunan kiliselerin açtırılarak ayin yapmalarının sağlanması istendi⁷⁶⁶. Osmanlı hükümetinin bu kararından sonra, Bulgarlar hükümetin statüko kararına rağmen bazı bölgelerde ekseriyeti oluşturdukları gerekçesiyle kiliselerin kendilerine verilmesini talep ettiler. Fakat bu talepleri karşılanmayınca kilise işgal olayları tekrar başladı. Bulgarların, Manastır vilayeti Gruncimi karyesindeki Aya Yorgi Kilisesi’ni ayin yapabilmek amacıyla işgal etmesi üzerine, Rumlar olaya tepki göstermiş ve çıkan olaylarda üç Bulgar ve altı Rum yaralanmıştır. Bu olay üzerine Adliye Nezareti, Manastır vilayetine gönderdiği talimatta statükonun korunması istemiştir⁷⁶⁷. Manastır vilayetinde Bulgarlar, yerel makamların statükonun korunması kararından sonra Sırp cemaatine kilise ve mektep yapımına daha toleranslı davranıldığını belirterek bu duruma tepki gösterdiler. Bulgarlar, Sırlara nüfus bakımından çok az oldukları yerlerde bile mektep açılmasına izin verildiğini belirtmekteydiler⁷⁶⁸.

Bazı bölgelerde yerel makamlara verilen talimatta tek kilisenin bulunduğu bölgelerde, kiliselerin dönüşümlü olarak kullanması isteniyordu. Bu durum Rumların tepkisine neden oldu. Örneğin, Kilisura’daki az sayıdaki Ulah Aziz Nikola Kilisesi’ni

⁷⁶⁴ Tanin, Numero: 420, 19 Şevval 1327 (Hicri), 21 Teşrin-i Evvel 1325 (Rumi), 3 Kasım 1909 (Miladi), s. 3.

⁷⁶⁵ Tanin, Numero: 361, 18 Şaban 1327 (Hicri), 21 Ağustos 1325 (Rumi), 3 Eylül 1909 (Miladi), s. 4.

⁷⁶⁶ BOA, DH. SYS, 29.1/17.

⁷⁶⁷ BOA, DH. MUI, 55-1/49.

⁷⁶⁸ BOA, DH. MUI, 94-1/40.

işgal etti. Bu olay üzerine Rumlar yerel makamlar nezdinde olaya tepki gösterip kiliselerin boşaltılmasını istediler⁷⁶⁹. Selanik'te Rumlar Kiliseler Kanunu aleyhine miting düzenleyerek Mecliste kabul edilen üç maddenin uygulanmasının mümkün olamayacağını belirterek Meclise, protesto telgraflarının çekilmesine karar vermişlerdir⁷⁷⁰. Selanik vilayetine bağlı Köklü kazasının Bunicibe karyesindeki Ulah kilisesi Rumlar tarafından tahrip edilmiştir⁷⁷¹. Rumlar Florina, Batişte'de de kanun aleyhine mitingler düzenlemiştir. Artan olaylar üzerine Manastır valiliği, Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta Rumların halkı Bulgarlara karşı kışkırtmak için fedai birlikleri oluşturduğunu, bu sebeple kanun layihasının muvakkat kanun olarak hemen uygulamaya konulmasını istemiştir⁷⁷². Bulgar Eksarhanesi Babıali'ye verdiği bir tahrir de Makedonya'da tartışmalı kiliseler hakkında Rumların yaptığı mitingleri protesto etmiştir. Eksarhlık bu mitinglerin ittifad-ı anasır fikrine zarar verdiğini belirterek, kiliseler meselesi hakkındaki kanunun bir an önce çıkarılmasını istemiştir⁷⁷³. 1910 yılı başlarından itibaren vilayetlerden kiliseler hakkındaki muamelenin bir önce neticelendirilmesini isteyen telgraflar gelmeye başladı. Vilayetlerden gelen bu taleplerin artmasıyla Meclisin açılmasından sonra müzakerelere hız verildi.

Meclisin açılmasıyla Kiliseler ve Mektepler Kanunu'nun 4. maddesiyle müzakerelere devam edildi. 4. maddede; ahalisi kısmen patrikhane ve kısmen Eksarhaneye mensup olan çiftlik, karye ve kasabalarda anlaşmazlığa sebep olan kilise ve mektep hangi taraf adına yapılmışsa, ilk kurucu taraf olmak üzere kilise ve mektepten birisini tercih etmesi istenecek ve buna göre teslimat gerçekleşecekti. Fakat kiliseyi yaptıranlar çoğunluk bakımından 1/3'ten aşağı düşmüşse tercih hakkı ekseriyete verilecekti. Maddeyle ilgili söz alan Serfice Mebusu Yorgo Boşo (Rum), birisinin tasarruf ettiği mal için böyle bir madde konulamayacağını ve bir hükümetin vazifesinin birisinin hakkını alıp diğerine vermek olmadığını belirtmiştir⁷⁷⁴. 4. maddeyle ilgili söz alan diğer Rum kökenli mebuslar ise mabedin tasarruf ve mülkiyetinin müessislerine ait

⁷⁶⁹ Vakadopoulos, *a.g.e.*, s. 274.

⁷⁷⁰ "Kiliseler Kanunu Aleyhine Miting", *Tanin*, Numero: 366, 23 Şaban 1327 (Hicri), 26 Ağustos 1909 (Rumi), 8 Eylül 1909 (Miladi), s. 2.

⁷⁷¹ *BOA, DH. MUI*, 43-1/38; Rumlar, Ulahların kendi dillerinde ayin yapma taleplerine tepki gösteriyorlardı. Bu sebeple Rumlar, Ulah kiliselerini kontrol altında tutabilmek için işgal etmişlerdir. *BOA, DH. MKT*, 2897/6.

⁷⁷² *BOA, DH. MUI*, 5-13/16.

⁷⁷³ "Münazafiye Kiliseler" *Yeni Tanin(Tanin)*, Numero: 504-35, 16 Muharrem 1328 (Hicri), 15 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 28 Ocak 1910 (Miladi), s. 3.

⁷⁷⁴ *MMZC*, D. I, İ. S. II, c. III, 24 Şubat 1325, s. 628.

olduğunu, burada ekseriyetin kabul edilmesinin anayasaya aykırı olduğunu belirttiler. Rum mebuslara göre mesele eğer ekseriyete göre çözülecek olursa çeteler faaliyete başlayarak kendi taraflarına ekseriyet oluşturmak için çabalayacaklardır⁷⁷⁵. Bu madde Rum ve Bulgar mebuslar arasında uzun tartışmalara neden olmuştur.

4. maddeyle ilgili söz alan Bulgar kökenli Selanik Mebusu Hristo Dalçef, kiliselerin iane ile yapıldığı için halkın malı olduğunu, bu sebeple kilisenin ekseriyete verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Dalçef'e göre, özellikle iki kilisenin bulunduğu yerlerde büyük kilise ekseriyete verilmelidir. Diğer Bulgar kökenli mebuslar ekseriyet kelimesinin aranması gerektiği şeklinde görüş bildirmişlerdir. Maddeyle ilgili söz alan Dahiliye Nazırı Talat Paşa, bu maddenin hükümetin gönderdiği şekilde kabul edilmesi gerektiğini ve kilise teslimlerinde ekseriyet-i mutlaka aranacağını belirtmiştir⁷⁷⁶. Tartışmaların uzaması üzerine madde encümene havale edilmiştir. Mecliste üçüncü ve dördüncü maddenin müzakerelerinden sonra Rum Patriği Yovakim Sadarete bir takrir vererek üçüncü ve dördüncü maddelerin tadilini talep etmiştir⁷⁷⁷. Kanunun en tartışmalı konusunda İttihat ve Terakki Cemiyeti ise kilise ve mekteplerin ekseriyet esasına göre çözülebileceğini düşünüyordu. Meclisteki müzakerelerde ise İttihatçılar konunun ekseriyete göre çözülmesini sağlamıştır. Bu durum Rumlarda kanunun Bulgarların lehine olduğu şeklinde algının oluşmasına neden olmuştur⁷⁷⁸.

Kanunun 5.⁷⁷⁹ ve 6.⁷⁸⁰ maddeleri üzerinde fazla tartışma olmadan kabul edilmiştir. Üzerinde tartışmaların yaşandığı bir başka madde yedinci maddedir. 7. madde kanun çıktıktan sonra mezhep değiştirenlerin masraflarını karşılamak şartıyla kendilerine ait kilise yapabilecekleri hükmünü içermekteydi. Bu madde ile ilgili söz alan Siroz mebusu Hristo Dalçef (Bulgar) Efendi, maddenin serbesti vicdan kaide-i külliyesine aykırı olduğunu belirterek kanundan çıkarılmasını istemiştir. Manastır mebusu Pançedoref (Bulgar) Efendi ise, bu maddenin ahali üzerinde tesiri inkar olunmayan bir etki bırakarak kilise ve mektep binalarını ilelebet Rum Patrikhanesi'ne

⁷⁷⁵ MMZC, D. I, İ. S. II, c. III, 24 Şubat 1325, s. 11-12.

⁷⁷⁶ MMZC, D. I, İ. S. I, c. III, 24 Şubat 1325, s. 12.

⁷⁷⁷ *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 302, 2 Nisan 1910 (Miladi), s. 3.

⁷⁷⁸ *Neyyir-i Hakikat*, Numero: 25, 27 Şaban 1326 (Hicri), 10 Eylül 1324 (Rumi), s. 2

⁷⁷⁹ Beşinci madde: Muavenet-i nakdiye kemmiyet ve nisbeti kilise ve mektepçe olan ihtiyaca ve emsaline nazaran hükümetçe tayin ve olunacak ve iane tahsisatının sureti tevzi ve teshili hakkında iktiza eden tedavine hükümetçe tevessül olunacaktır. MMZC, D. I, İ. S. I, c. III, 1 Mart 1326, s. 125-126.

⁷⁸⁰ Altıncı Madde: Hükümetin muavenet-i nakdiyesi, ancak kilise ve mekteplerden mütevellit bulunan ve iş bu kanun tarihi neşrine kadar sureti katiyede hall olunmamış olan mesele münhasır ve bir defaya mahsus olup, badezin tehaddüs edecek münazaat ve ihtilafı mümmasıye şamil olacaktır. MMZC, D. I, İ. S. II, c. III, 1 Mart 1326, s. 132.

bıraktığını belirtmiştir. Paçaderof Efendi böyle olmakla beraber memleketin asayişe olan ihtiyacı nedeniyle bu maddenin aynen kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir. Üsküp mebusu Todori Pavlof (Bulgar) ise, bu maddenin vicdan özgürlüğüne aykırı olduğu gerekçesiyle kanun çıkarılması gerektiğini belirtmiştir. Bulgar kökenli mebusların aksine, söz alan Rum kökenli mebuslar bu maddenin asayiş sorunu çözeceğini belirterek aynen kabul edilmesini istemişlerdir. Yapılan oylamada madde aynen kabul edilmiştir⁷⁸¹.

Nöbetleşe kilise kullanımının kaldırıldığını ve kendi dillerinde ayin yapmak isteyenlerin kendilerine iane yardımıyla kilise yapması gerektiğini belirten 8. madde ise Rum ve Bulgar kökenli mebusların ortaklaşa muhalefet ettikleri madde olmuştur. Mebuslar bu maddenin kanundan çıkarılmasını istemişlerdir. Bu madde hükümetin gönderdiği şekilde kabul edilmiştir⁷⁸². Kiliseler Kanununun 9., 10. ve 11. maddeleri üzerinde fazla tartışma olmadan kabul edilmiştir.⁷⁸³

Kiliseler Kanunu'nun ikinci müzakereleri sırasında üzerinde tartışılan tek madde 3. madde olmuştur. Rum mebuslar maddenin encümenden geldiği şekilde kabul edilmesine -ekseriyete- karşı çıkararak hakk-ı tasarrufa göre çözülmesi gerektiğini belirttiler. Rum mebuslar 3. maddenin tadilini isteyen önerge verdiler. Yapılan oylamada Rumların tadil teklifi 24 kabul oyuna karşı 85 ret oyla kabul edilmemiştir. Bu maddeyle ilgili oylamada İttihat ve Terakki Fırkası mebusları ve Bulgar mebusları ret oyu kullanmışlardır. Oylama sonucunda 3. maddenin encümenden geldiği şekliyle kabul edilmesinden sonra Rum Mebuslar artık bu kanun müzakerelerinde bulunamayacaklarını açıklayarak Meclisi terk etmişlerdir⁷⁸⁴. Bundan sonra, kanunun diğer maddeleri üzerinde müzakereler 26 Haziran 1910 tarihinde tamamlanarak, kanun yasalasmıştır⁷⁸⁵. Müzakereler sırasında Rum Mebuslar statükonun korunması yönünde konuşmalar yapmışlardır. Rumların özellikle Patrikhanenin Makedonya'daki kiliseler ve mektepler üzerindeki hukukunu muhafaza etmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu

⁷⁸¹ *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. 3, 1 Mart 1326, s. 132-134.

⁷⁸² Sekizinci madde: Bir mahalde Patrikhane veya Kiliseye mensup olanlar tarafından kilise ve mekteplerde müstamel bulunan lisandan başka bir lisani ayin ve icrası talep olunupta bu suretin Patrikhane ve Eksarhanece tecviz edilmemesi dahi ihtilaf olduğu takdirde talebi vaki dermeyan ve ihdası mugayyeriyete teşebbüs edenlerin mevcut kilise ve mekteplerde hakkı iştirak idda etmesi mesmu olmayup bunlar kendi arzularına göre yeniden kilise ve mektep inşasında muhtar olacaklardır. Bu mesellü ihtilafatı canibi hükümetten muaveneti olamaz. *MMZC*, D. I, İ. S. II, c. III, 1 Mart 1326, s. 141-150.

⁷⁸³ *MMZC*, D. I, İ. S. II, c. III, 1 Mart 1326, s. 190-191.

⁷⁸⁴ *MMZC*, D. I, İ. S. II, c. 6, 12 Haziran 1326, s. 556-560.

⁷⁸⁵ *MMZC*, D. I, İ. S. II, c. 6, 13 Haziran 1326, s. 577.

durum, eski düzene karşı olan İttihatçılarla Rum vekiller arasında derin uçurumların oluşmasına neden oldu. Bu görüş farklılıkları bundan sonraki süreçte ilişkileri şekillendiren en önemli faktör oldu. Bulgarlar ise Eksarhanenin yetki ve ayrıcalık bakımından Patrikhane seviyesine çıkarmak için kanuna destek vermişlerdir⁷⁸⁶.

Kiliseler ve Mektepler Kanunu'nun Mecliste onaylanmasından sonra Patrikhane ve Rum mebuslar kanununun Sultan Reşad tarafından onaylanmasını engellemek için birtakım girişimlerde bulundular. İstanbul Mebusu Kozmide Efendi ve Serfice Mebusu Vamvaka Efendi, Babıali nezdinde yaptıkları girişimlerde kanunun Rum milletinin hukukuna zarar verdiği belirterek padişah tarafından onaylanmamasını istediler⁷⁸⁷. Patrikhane ise kanunun tamamen Bulgarlar lehine olduğunu belirterek, saray nezdinde yaptığı girişimlerde Padişahın kanunu onaylamamasını istedi. Sultan Reşad ise bu kanunun Rumeli'de Hıristiyan halk arasındaki geçimsizliği ortadan kaldırmak için çıktığını belirterek Patriğin isteğini reddetmiştir⁷⁸⁸. Rumların bütün engelleme çabalarına rağmen Kiliseler ve Mektepler Kanunu Sultan Reşad'ın 20 Haziran 1326 (3 Temmuz 1910) tarihinde onaylamasından sonra 6 Temmuz 1910 tarihinde Takvim-i Vekayi'de yayınlanarak yürürlüğe girdi⁷⁸⁹.

5.3. Kanunun Uygulanması

Makedonya'da Rum Patrikhanesi'yle Bulgar Eksarhanesi'ne mensup olan halk arasında sorun olan kilise ve mektepler meselesini çözmeyi amaçlayan bu kanun 11 maddeden oluşmaktaydı. Kiliseler ve Mektepler Kanunu'nda; Rum Patrikhanesi'yle Bulgar Eksarhlığı'na mensup olan ahali arasındaki kilise ve mektepler sorununun bu kanuna göre çözüleceği (madde 1), bir çiftlik, karye ve kasabada patrikhaneye ve Eksarhaneye mensup ahalinin kullanmakta oldukları kilise ve mektepler o tarafa ait olacaktır. Ancak çiftlik sahipleri tarafında yapılan ortakçılara verilen kilise ve mekteplerin bunun dışında tutulacağı (madde 2), tartışmalı kilise ve mektep bulunan karye, çiftlik ve kasabada kilise ve mektep hangi taraf namına inşa edilmişse o tarafa kalacak, fakat kilise sahibi taraf 1/3'ten düşük bir nüfusa düşmüşse o zaman kilise ekseriyete verilecek, hükümetin diğer tarafa kilise ve mektep inşası için para

⁷⁸⁶ Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 292; *Tanin*, "Makedonya'da Kiliseler Meselesi", Numero: 340, 27 Recep 1327 (Hicri), 31 Temmuz 1325 (Rumi), 13 Ağustos 1909 (Miladi), s. 2.

⁷⁸⁷ *BOA.,MV.*, 149/1.

⁷⁸⁸ Lütfi Simavi, *Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim*, Sami Kara – Nurer Uğurlu (çev.), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 121.

⁷⁸⁹ *Düstur*, Tertib-i Sani, c. II, Dersaadet Matbaası, Dersaadet, 1330, s. 431-433.

yardımında bulunacağı (madde 3), nüfusu kısmen Patrikhaneye ve kısmen Eksarhaneye mensup olan bölgelerde anlaşmazlığa sebep olan kilise ve mektep hangi taraf adına yaptırılmışsa, tercih hakkı ilk kurucu taraftan kilise ve mektepten birisini tercih etmesi istenecek ve ona göre teslimat gerçekleştirilecekti, ikinci kilise ve mektep diğer tarafa bırakılacak, ancak kilise ve mektep sahip olan tarafın nüfusu 1/3'ten aşağıya düşmüşse tercih hakkının ekseriyette olacağı (madde 4), kilise ve mektep inşası için hükümetin gerekli para yardımlarını yapacağı (madde 5), beşinci madde kapsamına kanun çıkmadan önce tartışmalı olan kilise ve mekteplerinde dahil olacağı (madde 6), kanunun çıkmasından sonra mezhep değiştirenler masraflarını karşılamak şartıyla kilise ve mektep yaptırabileceği (madde 7), kanunun yürürlüğe girmesinden sonra Rum ve Bulgarlar arasında dönüşümlü kilise kullanımına son verileceği (madde 8), kilise ve mekteplere ait davaların nizamiye mahkemelerine bırakılacağı (madde 9), hükümet tarafından inşa olunacak kiliseler vilayet idare Meclis kararlarıyla hemen başlanacağı, kilisenin inşa edileceği arazinin cinsine göre bedelinin hükümet tarafından karşılanacağı (madde 10), bu kanunun uygulanmasından Dahiliye Nezareti ile Adliye ve Mezahip Nezareti'nin sorumlu olacağı (madde 11) maddeleri yer almaktaydı⁷⁹⁰. Kanun gereğince inşa edilecek kilise ve mektepler için dört milyon kuruşun Dahiliye Nezareti bütçesine aktarılması kararlaştırıldı⁷⁹¹. Kanunun çıkmasından sonra Dahiliye Nezareti vilayetlere gönderdiği talimatta tartışmalı kilise ve mekteplerin, inşa edilecek olan kilise ve mekteplerin bitimine kadar teslim edilmemesi konusunda vilayetleri uyardı. Ayrıca her vilayetin ne kadar ödenek talep ettiğini seri bir şekilde bildirmesi istendi⁷⁹². Bu yasa gereği Osmanlı hükümeti yeni kiliseler inşa ettirme, keşifler yapma, ödenek çıkarma yetkilerine sahip oldu.

Kiliseler ve Mektepler Kanunu'yla Osmanlı hükümeti ve İttihatçıların amacı Rumlar ve Bulgarlar arasındaki ihtilafa bir son vererek, ittihad-ı anasını gerçekleştirmektir. Bu yüzden bu kanun Makedonya'da muhakkak uygulanmalıydı.

⁷⁹⁰ *Düstur*, Tertib-i Sani, c. II, Dersaadet Matbaası, Dersaadet, 1330, s. 431-433; "Kiliseler ve Mektepler Kanunu", *Tanin*, Numero: 664, 30 Cemazi-yel Ahir 1328 (Hicri), 24 Haziran 1326 (Rumi), 7 Temmuz 1910 (Miladi), s. 2.

⁷⁹¹ *BOA*, İ. *MLU*, 3/8; *MAZC*, D. I, İ. S. III, c. III, s. 24; *Düstur*, Tertib-i Sani, c. II, Dersaadet Matbaası, Dersaadet, 1330, s. 640; *Takvim-i Vekayi*, Numero: 592, 25 Recep 1328 (Hicri), 19 Temmuz 1326 (Rumi), s.1; *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. I, 28 Kasım 1910, s. 185; Osmanlı hükümeti tahsis ettiği bu dört milyon kuruştan vilayetler tarafından 1910 senesi içinde kullanılmayan ödenekleri 1911 bütçesine aktarmıştır. Kullanılmayan ödenegin 1911 senesi bütçesine aktarılmasıyla ilgili kanun 21 Mart 1910 tarihinde kabul edilmiştir. *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. IV, 8 Mart 1327, s. 207.

⁷⁹² *BOA*, *MV*, 142/47.

Dahiliye Nazırı Talat Bey, Osmanlı Telgraf Ajansı'na verdiği beyanatta kanunla ilgili şunları söylemiştir: “*Kiliseler meselesi hal olunmuştur. Çünkü bu kanun Meclisçe çıkarılmıştır. Bu kanun hiçbir uygunsuzluğa mahal verilmeksizin uygulanacaktır. İki kilise olan kurada ekseriyeti teşkil edenler birine ve ekalliyeti oluşturanlar diğer kiliseye gideceklerdir. Tek kilise olan köylerde hükümet ikinci bir kilise yaptırınca kadar kapısı bile açtırılmayacaktır.*”⁷⁹³. İttihatçılara göre, kanun gayet açık maddeler içermekteydi. Sadece doğru ve tarafsız bir şekilde uygulanması yeterliydi. İttihatçılara göre bundan sonra Rumeli’de kilise ve mektep olayları kalmayacaktı⁷⁹⁴.

Kanunun uygulamaya konulmasından sonra Dahiliye Nezareti vilayetlere gönderdiği talimatta, tartışmalı kiliselerin adedini, bununla ilgili ne işlem yapıldığını, kaç kilise yapılması gerektiğini, anasırların nüfus bilgilerinin belirlenmesini ve ne kadar masraf gideceğini bildirmelerini istedi⁷⁹⁵. Bu talimattan sonra vilayetlerde tartışmalı kiliselerin tespiti ve yaptırılacak kiliselerin masrafını tespit için Heyet-i Tahkikiye komisyonları kuruldu. Bu komisyonlar tartışmalı kilise ve mekteplere ait evrakların incelenmesinden, kilise ve mekteplerin kime ait olduğunun tespit edilmesinden sorumluydu. Komisyon tespit işlemini bitirdikten sonra kilise ve mekteplerin kalacak tarafa teslimini sağlayacaktı⁷⁹⁶. Kiliselerin ve mekteplerin inşası için nafia mühendisleri görevlendirildi⁷⁹⁷.

Selanik vilayetinde Heyet-i Tahkikiye yaptığı çalışmada tartışmalı kilise ve mekteplerin 107 adet olduğunu tespit etmiştir⁷⁹⁸. Selanik vilayeti Heyet-i Tahkikiye Komisyonu, vilayet dahilinde yaptığı çalışmada Karaferiye, Karacaabad, Yenice kazalarında 22 kiliseyi ait olduğu cemaate teslim ederek, 17 kilise inşasına karar vermiştir. Ayrıca Vodina kazası dahilinde tartışmalı kiliselerin bulunduğu köylere ahalinin tahrir ve nüfusu için bir heyeti mahsusa gönderilmiştir. Komisyon Selanik merkez kazada yaptığı çalışmada ise Davdebalı, Gayridabor, Kurubekli, Yeniköy, Suluhan, Sarıca Zeverbay karyelerinde tartışmalı kilise ve mektep bulunduğunu tespit

⁷⁹³ “Talat Beyin Beyanati”, *Tanin*, Numero: 693, 1 Şaban 1328 (Hicri), 24 Temmuz 1326 (Rumi), 6 Ağustos 1910 (Miladi), s.1.

⁷⁹⁴ Hüseyin Cahid, “Kiliseler Kanunu ve Neticesi” , *Tanin*, Numero: 708, 16 Şaban 1328 (Hicri), 8 Ağustos 1326 (Rumi), 21 Ağustos 1910 (Miladi), s. 1.

⁷⁹⁵ *BOA, DH. SYS, 29-1/1-7.*

⁷⁹⁶ *BOA, TFR-I-MKM, 36/3518.*

⁷⁹⁷ *Tanin*, Numero:709, 17 Şaban 1328 (Hicir), 9 Ağustos 1326 (Rumi), 22 Ağustos 1910 (Miladi), s. 3.

⁷⁹⁸ *BOA, TFR-I-MKM, 36/3518.*

etmiştir⁷⁹⁹. Komisyon Vodina'ya bağlı Ladova karyesinde bulunan tartışmalı iki kiliseden birinin Rumlara diğerinin ise Bulgarlara teslim edilmesine karar vermiştir⁸⁰⁰. Köylerde yapılacak kilise ve mekteplerin planı nafia mühendisleri tarafından hazırlanmıştır.

Selanik vilayetinde Tahkikiye Komisyonu tartışmalı kiliselerin teslimi sırasında birtakım sorunlar yaşamıştır. Demirhisar kazasının Köprü karyesinde bulunan kilise ve mektebin Bulgarlara teslim edilmesi üzerine Rumlar bu durumu hükümete şikayet etmişlerdir. Şikayet üzerine Dahiliye Nezareti olayı Selanik valiliğine sormuştur. Selanik valiliği Dahiliye Nezaretine verdiği cevapta kilise ve mektebin ekseriyeti teşkil ettiği için Bulgarlara teslim edildiğini, Rumlar için yeniden kilise ve mektep inşasına karar verildiğini belirtmiştir⁸⁰¹. Benzer sorunlar Siroz kazasının Eğridere, Langaza kazasının Nıfvan, Karaferiye'nin Kapanohzir ve Pançiste, Köklü kazasının Bağdance ve Sehve, Karcaabad kazasının Kostrobon, Yenicenin Bokoviçe karyelerinde tartışmalı kilise ve mekteplerin teslimi sırasında da yaşanmıştır. Kilise tesliminde sorunlar yaşanması üzerine Dahiliye Nezareti Selanik vilayetine gönderdiği talimatta nüfus ve kiliselerin kimin adına inşa edildiğinin tespiti yapılmadan kiliselerin teslim edilmemesini istemiştir⁸⁰². Selanik vilayetinde Ulahların kendi aralarında da sorunlar yaşanmıştır. Ulah cemaati kilise ve tartışmaları sırasında ikiye ayrılmıştır. Bir kısmı Patrikhane taraftarı diğer kısmı da kendi lisanlarıyla ayin yapmak isteyen gruptur. Ulahların kendi aralarındaki sorunlar kiliselerin teslimi sırasındaki sorunlar gibidir⁸⁰³. Ayrıca vilayetlere, kanunun 3. ve 4. maddelerini açıklayan tebligat nameler göndererek yanlış verilen kiliselerin sahiplerine iade edilmesi istenmiştir. Selanik valiliğine 1910 senesi içinde inşa olunacak kilise ve mektepler için 461.074 kuruşluk ödenek gönderilmiştir.⁸⁰⁴

Manastır vilayetinde ise Merkez Kaymakamı Kazım Bey, Jandarma Alay Kumandanı Yusuf Bey, Nüfus Müdürü Hüseyin ve Maiyet Memuru Abdürrahim

⁷⁹⁹ "Münazaafîye Kiliseler", *Tanin*, Numero: 713, 21 Şaban 1328 (Hicri), 13 Ağustos 1326 (Rumi), 26 Ağustos 1910 (Miladi), s. 4; *Tanin*, Numero: 709, 17 Şaban 1328 (Hicri), 9 Ağustos 1326 (Rumi), 22 Ağustos 1910 (Miladi), s. 3; *Tanin*, Numero: 705, 13 Şaban 1328 (Hicri), 5 Ağustos 1326 (Rumi), 18 Ağustos 1326 (Miladi), s. 2.

⁸⁰⁰ "Kiliseler Meselesi", *Tanin*, Numero: 838, 11 Şeval 1328 (Hicri), 2 Teşrin-i Evvel 1326 (Rumi), 15 Ekim 1910 (Miladi), s. 3.

⁸⁰¹ *BOA, DH. SYS, 29-1/1-7.*

⁸⁰² *BOA, DH. SYS, 29-1/1-7.*

⁸⁰³ *BOA, TFR-I-MKM, 36/3518.*

⁸⁰⁴ *BOA, DH. SYS, 29-1/1-7.*

Beyden oluşan bir Heyet-i Tahkikiye Komisyonu kuruldu.⁸⁰⁵ Heyet-i Tahkikiye Komisyonu yaptığı kapsamlı çalışmada Manastır vilayetinde bulunan tartışmalı kilise ve mektepleri tespit etti. Buna göre;

—Manastır vilayetinde merkez kazaya bağlı karyelerde tartışmalı 6 kilise 4 mektep tespit edilmiş, bunlardan 3 kilise ve 1 mektebin Patrikhaneye, 3 kilise ve 3 mektebin Eksarhaneye teslim edilmesi kararlaştırıldı. Patrikhane için 2 kilise 3 mektep, Eksarhane için 2 kilise 1 mektep inşasına,

—Florina kazasında tartışmalı 15 kilise ve 7 mektep tespit edilmiş, kiliselerden 7'sinin Patrikhaneye, 7'sinin Eksarhaneye teslim edilmesine, mekteplerden 4'nün Patrikhaneye 3'ünün ise Eksarhaneye teslim edilmesine karar verildi. Florina'da Patrikhane için 3 kilise 2 mektep, Eksarhane için ise 3 kilise 3 mektep inşasına,

—Kırçova kazasında tartışmalı 3 kilise ve 1 mektep tespit edilmiş, kiliselerin 2'sinin Patrikhaneye 1'inin Eksarhaneye, 1 mektebin ise Patrikhaneye teslim edilmesine karar verilmiştir. Kırçova'da Patrikhane için 1 kilise, Eksarhane için ise 2 kilise 1 mektep inşasına,

—Ohri kazasında tartışmalı 4 kilise ve 2 mektep tespit edilmiş, kiliselerin 2'sinin Patrikhaneye 2'sinin Eksarhaneye, 2 mektebin ise Eksarhaneye teslim edilmesine karar verildi. Ohri'de patrikhane için 2 kilise 2 mektep, Eksarhane için ise 2 kilise inşasına,

—Pirlepe kazasında tartışmalı 4 kilise ve 3 mektep tespit edilmiş, kiliselerin 1'inin Patrikhaneye, 3'ünün Eksarhaneye, 1 mektebin Patrikhaneye 2 mektebin ise Eksarhaneye teslim edilmesine karar verilmiştir. Pirlepe'de bulunan eski kilisenin Sırlara verilmesi üzerine Bulgar Eksarhanesi ve Bulgar mebuslar tarafından Babıali'ye tahrir verilmiştir⁸⁰⁶. Pirlepe'de Patrikhane için 3 kilise 2 mektep, Eksarhane için 1 kilise 2 mektep inşasına,⁸⁰⁷

— Kesriye kazasında tartışmalı 23 kilise ve 22 mektep tespit edilmiş, kiliselerin 13'ünün Patrikhaneye 10'unun Eksarhaneye, mekteplerden 10'nun Patrikhaneye 13'nün ise Eksarhaneye teslim edilmesine karar verilmiştir. Kesriye'de Patrikhane için 6 kilise 11 mektep, Eksarhane için ise 5 kilise 7 mektep inşasına,

⁸⁰⁵ *Tanin*, Numero: 709, 17 Şaban 1328 (Hicri), 9 Ağustos 1326 (Rumi), 22 Ağustos 1910 (Miladi), s. 3.

⁸⁰⁶ "Bulgar Mebusların Tahriri", *Tanin*, Numero: 864, 28 Muharrem 1328 (Hicri), 16 Kanun-i Sani 1326 (Rumi), 29 Ocak 1911 (Miladi), s. 3.

⁸⁰⁷ *BOA, DH. SYS*, 29-1/1-1.

—Behište kazasında tespit edilen tartışmalı 1 kilise ve 1 mektebin Eksarhaneye teslim edilmesine, Patrikhane için bir kilise ve mektep inşasına karar verildi.

Manastır Tahkikiye Komisyonu inşasına karar verilen kiliseler için 1.032.575 kuruş, mektepler için 538.767 kuruşluk bir fatura çıkarmıştır. Komisyonun çıkardığı bu faturadan sonra Manastır valiliği, inşa olunacak kilise ve mekteplerin masrafı için 1.462.875 kuruşluk bir tahsisat talep etmiştir. Manastır vilayetinde Heyet-i Tahkikiye Komisyonu karyelerin nüfus sayımları konusunda dikkatli davranmıştır. Osmanlı arşiv belgeleri dikkatli incelendiğinde kilise teslimleri sırasında en az sorunun Manastır'da yaşandığı görülmektedir⁸⁰⁸.

Kosova vilayeti Heyet-i Tahkikiye Komisyonu ise merkezde ve kazalarda yaptığı çalışma sonucunda tartışmalı kilise ve mektepleri tespit etmiştir. Bu tespite göre; Koçana kazasında Sırp ve Bulgarlar arasında tartışmalı olan bir kilise ve kabristan bulunmaktaydı. Palanka kazasında Bulgarlar ve Sırp arasında sorun olan yıkık bir tartışmalı kilise mevcuttu. Osmaniye kazası dahilinde tartışmalı bir kilise ve mektep vardı. Gustuvar kazasında 5, Kumanova kazasında 6, Köprülü kazasında 3 mektep ve 2 kilise, 1 manastır ve bir mektep mevcuttu⁸⁰⁹. Kosova'da tartışmalı kilise ve mektepler Bulgar ve Sırp arasında sorun olmaktadır. Bu sebeple Kosova vilayetinde Heyet-i Tahkikiye Komisyonu tartışmalı kilise mekteplerin teslimi sırasında sorunlar yaşadı. Üsküp'ün Bolaçin karyesinde tartışmalı kilise ve mektep Bulgarlara teslim edildiği halde, Kosova vilayet meclisi tarafından Rumlara teslim edilmesine Bulgar Eksarhanesi itiraz etti. Kosova vilayet meclisi, Bulgar Eksarhanesine verdiği cevapta kilise ve mektebin ruhsatnamesinin Rumlar adına olduğunu belirterek, Bulgar cemaati için bir kilise ve mektebin inşa edileceğini belirtti. Kosova vilayetinde Petraç ve Rodibosan karyelerinde Rum Patrikhanesi adına birer kilise yapılmasına karar verildi. Kosova vilayeti Osmaniye kazasında inşa olunacak Bulgar kilisesi için 18.300 kuruş, Köprülü kazasında inşa olunacak Bulgar Kilisesi için 40.000 kuruş, vilayet genelinde inşa olunacak kilise ve mektepler için 402.247 kuruş tahsisat talep etti⁸¹⁰.

Osmanlı hükümeti tartışmalı kiliseler konusunda yürütülen çalışmalarda karyelerde hangi taraf çoğunlukta ise kiliseyi o tarafa vermeyi uygun gördü. Bu durum vilayetlerde birtakım sorunların yaşanmasına neden oldu. Vilayetlerden kendilerine ait

⁸⁰⁸ BOA, DH. SYS, 29-1/1-1; BOA, DH. SYS, 29-1/1-7.

⁸⁰⁹ BOA, TFR-I-MKM, 36/3518.

⁸¹⁰ BOA, DH. SYS, 29-1/1-7.

kiliselerin diğer cemaate verildiği şeklinde arzuhaller gelmeye başladı⁸¹¹. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti tartışmaları ve sorunları bitirmek için kilise yapımlarının hızlandırılmasına karar verdi⁸¹².

Kilisler ve Mektepler Kanunu Osmanlı hükümetine mali bir yük getirmekteydi⁸¹³. Kilislerin yapımı için vilayetlere tahsis edilen ödeneklerde bir sorun yaşanmadı. Çünkü kiliseler için tahsis edilen ödeneklerin vilayetler tarafından kullanılmayan miktarları bir sonraki yıla devredildi. Ayrıca inşa edilecek kilise ve mekteplerin yapılacağı arazilerin hükümet tarafından satın alınması kararlaştırıldı⁸¹⁴. Diğer taraftan Osmanlı hükümetinin mekteplerin inşası için ayrılan ödeneğin 1911 yılı içerisinde yetersiz kaldığı görüldü. Manastır valiliği mekteplerin yapımı için tahsis edilen 472.000 kuruşla ancak 6-7 mektep yaptırılabilceğini belirterek, daha fazla ödenek talep etti. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti aldığı kararda tahsisatın yetmediği durumda halktan toplanacak yardımların kullanılabilceğini Manastır valiliğine ilettili⁸¹⁵. Burada unutulmaması gereken Osmanlı hükümeti Balkan Savaşı çıktığı sırada kilise ve mektep inşasına devam ediyordu.

Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar Kilise ve Mektepler Kanunu'yla amaçlarına ulaşmışlardı. Makedonya sorununun en önemli konu başlıklarından biri olan bu mesele kanunla çözülmüştü. İttihatçılar göre bu kanun Rumlarla Bulgarlar arasındaki sorunu çözdüğü için haklı bir kanundu⁸¹⁶. İttihatçılar, takip ettiği ittifad-ı anasır ve merkezîyetçilik politikasının Makedonya'da başarılı olabilmesi için önemli bir sorunu Meclisten çıkardığı kanunla halletmiş oldu. Bu bağlamda İttihatçılar, Rum Patrikliği'nin şikayetlerini ve taleplerini gereksiz diye reddetti. Bu durum Rum tarafının İttihatçılara karşı ortak bir cephe oluşturma çabasının yoğunlaşmasına neden oldu⁸¹⁷.

Kiliseler ve Mektepler Kanunu, Rumlarla Bulgarlar arasında dini bir sorun olarak çıkan, fakat daha sonra siyasi ve etnik bir çatışmaya dönen sorunu bitirme noktasında önemli bir kanundu. Bu kanunla İttihatçılar Makedonya coğrafyasında asayişin sağlanması için önemli bir adım atmış oldu. Komitacıların köylüler üzerinde

⁸¹¹ BOA, DH. SYS, 29-1/1-1; BOA, DH. SYS, 29-1/1-7.

⁸¹² Ahmed Selahaddin, *Makedonya Meselesi Balkan Harb-i Ahiri*, Kanaat Matbaası, İstanbul, 1331, s. 69.

⁸¹³ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 195.

⁸¹⁴ BOA, DH. İD, 114-2/9.

⁸¹⁵ BOA, BEO, 3932/294826; BOA, MV, 155.

⁸¹⁶ Hüseyin Cahid, "Rum-ili Islahatı", *Tanin*, Numero:1155, 28 Zilkade 1329 (Hicri), 6 Teşrin-i Sani 1327 (Rumi), 19 Kasım 1911 (Miladi), s. 1

⁸¹⁷ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 337.

kurduğu baskının da önemli bir sebebi olan kiliseler meselesi bu kanunla hal edilmiş oldu. Kanun kapsamında nahiye ve karyelerde yapılan nüfus sayımları, hükümetin Makedonya’da geliştireceği politikalar için önemli veri tabanı oluşturdu. Bu nüfus sayımları ile hükümet Makedonya’nın dini ve etnik haritasını çıkartarak özellikle komitacıların etkinlik alanlarının tespiti, hangi nahiye ve karyelerden destek alabilecekleri, sınırda bulunan nahiye ve karyelerin risk analizlerini yapma imkanı buldu.

Türk tarih yazımında İttihatçıların Makedonya’da Rumlarla Bulgarlar arasındaki kiliseler sorununu çözerek Bulgaristan ile Yunanistan arasında bir Balkan ittifakının oluşmasına zemin hazırladığı şeklinde bir görüş hakimdir. Fakat Rumlar bu kanuna tepki gösterirken, Bulgarların ise bu kanunu desteklediği unutulmamalıdır. Rumların bu tepkileri kanunun uygulanışı sırasında da devam etti. Bu sebeple bu kanunun Balkan ittifakına zemin oluşturduğu şeklindeki iddiaların doğru olduğu söylenemez. Burada unutulmaması gereken Kiliseler Kanunu’nun çıktığı 1910 yılında, İttihatçıların Makedonya’da uyguladığı Çeteler Kanunu, silahların toplanması, muhacirin iskanı, mekteplere müdahale gibi politikalara Rumlar ve Bulgarlar ortak tepki göstermişlerdir. Dolayısıyla bir Balkan İttifakı meselesini Kiliseler Kanunu’na bağlamak ne tarihsel realiteyle ne de tarih metodolojisiyle bağdaşmaktadır. Balkan İttifakı oluşumunu Rusya’nın 1910’un başından itibaren takip ettiği Balkan politikasında aramak gerekir. Rusya’nın Atina sefirinin gayreti ile Bulgaristan ve Yunanistan kiliseleri arasında uzlaşma oldu. İttihatçılara göre, Yunanistan ve Bulgaristan arasında yakınlaşmanın temel sebeplerinden birincisi, Yunanistan’ın Girit, Bulgaristan’ın ise Makedonya üzerindeki emelleriydi. Meşrutiyet yönetimi bu emellerin önünde engel teşkil ediyordu. İkincisi; Osmanlı Devleti’yle Romanya arasında bir askeri ittifak antlaşmasının imzalandığı iddiaları Bulgaristan ile Yunanistan arasında ittifak görüşmelerinin başlamasının asıl nedeniydi⁸¹⁸.

Diğer taraftan İttihatçılar, Makedonya sorununun çözümü noktasında kiliseler meselesinin halledilmesini istiyorlardı. Bu sebeple Rumlar ve Bulgarlar arasındaki ihtilafın halledilmesinde bir sorun görmemişlerdir. Bu konuda II. Abdülhamid’in Makedonya’da kiliseler arasındaki problemlerden faydalanarak sürdürdüğü politikaları eleştirerek meşrutiyet yönetiminin aynı hatayı yapmayacağını belirtiyorlardı. Bu yüzden

⁸¹⁸BOA, BEO, 4005/ 300345.

İttihatçıların bu kanunu çıkarırken Rumlar ve Bulgarlar arasındaki sorunu çözmeyi amaçladığını unutmamak gerekir. İttihatçı yazar Hüseyin Cahid konuyla ilgili yazdığı bir yazısında şöyle diyordu: “... *Genç Türkiye'nin politikası her şeyden evvel anasır-ı Osmaniye arasında birbirilerine karşı itimad ve muhabbeti geliştirmek olduğu için Bulgar ve Rum Vatandaşlarımız arasında oluşacak muhabbet ve muhadeneti her şeyden önce biz destekleriz. Bir arada yaşamak için birbirimize muhtacız.*”⁸¹⁹. Bu bağlamda 1910'un penceresinden bakıldığında İttihatçılar, II. Abdülhamid'in politikalarını eleştirerek, Rumlarla Bulgar arasında kiliseler meselesini çözmeyi Makedonya politikaları açısından gerekli görüyorlardı. İttihatçılar bu kanunla Yunanistan ve Bulgaristan'ın kiliseler üzerinden yaptığı propagandalarında önüne geçmek istedi. Bu propagandaların önüne geçmek için İttihatçılar, Makedonya'da eğitim ve ruhani meselelere doğrudan müdahale etmeye başlamışlardır.

5.4.Kiliseler ve Mektepler Kanunu'na Grupların Tutumları

5.4.1.Rumların Tepkileri

Rumeli'de Bulgar ve Rum cemaati arasında tartışmalı olan Kilise ve Mektepler Kanunu'nun yasalaşması ve uygulanmaya başlanması Rumlar tarafından büyük tepkiyle karşılandı⁸²⁰. Rumların tepkisi kanunun ilk dört maddesineydi. Bu maddeler kapsamında Rum Patrikhanesi'nin elinde bulunan kiliseler Bulgarlara teslim edilecekti. Patrikhane ve Rumlar bu durumun daha önce mevcut fermanlarla kazanılmış hakların çiğnenmesi anlamına geleceğini belirterek kanuna karşı çıktılar. Patrik Yovakim Kiliseler Kanununa neden karşı oldukları ile ilgili gazetelere verdiği beyanatta şöyle diyordu: “*Patrikhane, hükümet ile iki nokta hakkında itilafta bulunuyor. Birinci nokta; patrikhane bu kanunun mevadına ve diniyesine muhaliftir. İkinci nokta; Patrikhane Kiliseler Kanunu hakkındaki görüşlerini bir mazbata halinde hükümete iletmek istemiş fakat bu talepler hükümet tarafından kabul edilmemiştir. Patrikhanenin talebi kanunun yeniden müzakeresidir*”⁸²¹. Rumlar kiliseler sorununda Osmanlı hükümeti ve İttihatçıların tarafsız davranmadığını iddia etmekteydiler. Rumlar, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hükümete gönderdiği tahriratta, tartışmalı kiliselerin Bulgarlara

⁸¹⁹ Hüseyin Cahid, “Bulgarlarla Rumlar”, *Tanin*, Numero: 354, 11 Şaban 1327 (Hicri), 14 Ağustos 1325(Rumi), 27 Ağustos 1909 (Miladi), s. 1.

⁸²⁰ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 190.

⁸²¹ “Kiliseler Kanunu Etrafında- Patriğin Beyanati”, *Tanin*, Numero: 660, 26 Cemazi-yel Ahir 1328 (Hicri), 20 Haziran 1326 (Rumi), 3 Temmuz 1910 (Miladi), s. 3.

verilmesini talep ettiğini iddia ediyorlardı⁸²². Rum Patrikhanesi ve Metropolit cemaati meclisi tarafından hükümete verilen şikayetnamede kanuna karşı çıkış sebepleri şunlardı;⁸²³

— Çıkarılan kanunla, mevcut fermanlarla Rum Patrikhanesi'ne ait olan kilise ve mekteplerin Rum cemaatinden alınıp Bulgarlara teslim edilmesi durumunda mevcut fermanlar hükümden düşmüş olacak, bu sebeple yeni yapılacak kilise ve mekteplerin Bulgarlara teslim edilmesi talep edilmiştir.

— Bu kanunun uygulamaya konulması imtiyaz-ı mezhebiye aykırıdır.

— Kilisler Kanunu şer'i hukuka ve Kanun-i Esasi'ye aykırıdır.

Rumların bu şikayetleri ve tepkileri karşısında Osmanlı hükümeti Edirne, Selanik, Manastır, Kosova vilayetlerine gönderdiği talimatta; esasen Ortodoks mezhebi için verilmiş bu fermanların Bulgar Eksarhlığı kurulmadan önce verildiğini, bu sebeple bu fermanların Bulgar cemaatini ilgilendirmediğini belirtti. Osmanlı hükümeti Rumların bu kanunun imtiyaz-ı mezhebiyeye aykırıdır şeklindeki itirazlarına verdiği cevapta ise, bu kanunun Rum Patrikhanesi'nin imtiyazları ile bir alakası olmadığını, bunun tek amacının Rumeli'de iki cemaat arasında tartışmaya sebep olan sorunlu kilise ve mekteplerin siyasi bir kararla adalet çerçevesinde çözmek olduğunu belirtmiştir. Hükümete göre, bu kanunda adalete ve hakka aykırı hiçbir madde olmadığı için bu kanunun şer'i hukuka aykırı olduğu iddiası tamamen temelsizdi. Hükümet, bu kanunun en önemli amacının Rumeli'de huzur ve asayişin sağlanması olduğunu belirterek, yerel makamlardan kanunun uygulanması sırasında tarafsız davranmalarını istedi⁸²⁴. Hükümete verdiği arzuhallerden bir sonuç almayan Patrik, Sadrazam İbrahim Paşa'yla görüşmüş, fakat bir netice alamamıştır⁸²⁵.

Hükümet nezdinde yaptığı girişimlerden bir sonuç alamayan Rum toplumunun dinsel ve siyasi temsilciliğini yapan kurumlar kanuna karşı etkili bir muhalefet yürütme kararı aldı. Bunun yanı sıra Rum Siyasi Kulübü de Kiliseler Kanunu'ndan sonra toplandı ve bu toplantıda kanunu protesto etmek amacıyla mitingler

⁸²² “Kiliseler Kanunu ve İttihat ve Terakki Cemiyeti”, *Tanin*, Numero: 676, 12 Recep 1328 (Hicri), 6 Temmuz 1326 (Rumi), 19 Temmuz 1910 (Miladi), s. 3.

⁸²³ *BOA, DH. SYS*, 29-1/1.

⁸²⁴ *BOA, DH. SYS*, 29-1/1.3.

⁸²⁵ *Tanin*, Numero: 663, 29 Cemazi-yel Ahir 1328 (Hicri), 23 Haziran 1910 (Rumi), 6 Temmuz 1910 (Miladi), s. 3.

düzenlenmesine karar verdi⁸²⁶. Bu kararın alınmasından sonra Rumlar Makedonya'da ve İzmir'de düzenledikleri mitinglerde kanunu protesto ettiler. Bu mitinglerin en büyüklerinden biri 10 Temmuz 1910 tarihinde Selanik'te düzenlendi. Mitingde yapılan açıklamada kanunun Sultan Mehmet Han tarafından onaylanan hukuk-u mezhebiyeye aykırı olduğu belirtiliyordu. Kiliseler Kanunu Manastır⁸²⁷, Konice Kasabası, Florina, Demirhisar, Ergiri, Vodina, Kavala, Drama, Karaferiye, Prodinişne, Prişçan, Senice, İhrati ve Köklü gibi kentlerde düzenlenen mitinglerle protesto edildi. Bu mitinglerde alınan kararlarda, Kiliseler Kanunu'nun Kanun-i Esasi'nin 11. maddesine aykırı olduğu, Rum Ortodoks Hıristiyanlarınca yaptırılan kilise ve mekteplerin kendi müessis malları olduğu için Bulgarlara teslim edilmeyeceği belirtildi. Siroz'da Rum Mektebi kanunun kabul edilmesini protesto etmek için 1500 Rum'un katıldığı bir protesto mitingi düzenledi. Mitinde alınan kararlarda, Rumların tebaa-i sadıka olarak kilise, mektep ve mezarlıklarla ilgili hukukunun korunmasını, kiliselerinin Bulgarlara verilmemesini, kabul edilen kanunla Meclisin anayasaya ve şer'î hukuka aykırı davrandığı belirtildi⁸²⁸.

Osmanlı hükümeti bu mitingleri İçtimaa-i Umumiye Kanunu kapsamında takip etmiştir. Mitinglerde hazır bulunan polisler mitingi takip ederken, vilayetin tercümanları da yapılan konuşmaları tercüme ederek kayıt altına almıştır. Bu kayıtlar düzenli bir şekilde merkeze gönderildi. Osmanlı hükümeti bu mitingler üzerine, vilayetlere kanunun hangi amaçlar için çıkarıldığı ve içeriği ile ilgili açıklamaların yer aldığı bir tebligatname gönderdi. Osmanlı hükümeti bu kanunun çıkarılmasındaki amacın, Bulgar ve Rum cemaati arasında senelerdir devam eden ve her iki tarafın ayın yapmasına, eğitimden mahrum kalmasına, asayişin bozulmasına neden olan tartışmalı kilise ve mektepler sorununa bir siyasi çözüm bulmaktan ibaret olduğunu belirtti. Ayrıca Rumların kiliselerin kendilerine ait olduğu iddialarına karşın Osmanlı hükümeti tebligatnamede, var olan kilise mekteplere ait fermanların vaktiyle Rum cemaatine verildiğini, çünkü o zamanlar Bulgarların Rum Patrikhanesi'ne bağlı olduğunu, bu sebeple Bulgarların yaptırdıkları kilise ve mekteplerin Rum Patrikhanesi adına yapıldığını ve fermanların da Rum Patrikhanesi adına yazıldığını belirtti. Osmanlı hükümeti bu açıklamayı yaptıktan sonra vilayetlere kanunun uygulanması sırasında adil

⁸²⁶ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 196.

⁸²⁷ "Vilayetlerde Mitingler", *Tanin*, Numero: 611, 7 Recep 1328 (Hicri), 1 Temmuz 1326 (Rumi), 14 Temmuz 1910 (Miladi), s.3.

⁸²⁸ *BOA, DH. SYS*, 29-1/1-1.

davranılması ve her iki tarafında hukukunun korunması talimatını verdi⁸²⁹. Rumların kanuna kitlesel gösterilerle tepki vermeleri İttihatçılar tarafından tepkiyle karşılandı. Kiliseler Kanunu'yla ilgili Dr. Nazım Jön Türk gazetesine verdiği beyanatta: “*Kanunun doğru ve haklı olduğunu, Rumların eşkıyalık edecek yerde menfaatlerini tasdik etmeleri gerektiğini, eğer gösteriler asayiş için tehlike arz ederse hükümetin mezkur kanunlar çerçevesinde şiddetle hareket etmeye karar verdiğini*”⁸³⁰ söylemiştir.

Kiliseler Kanunu'na karşı Rumların kitlesel eylemleri devam ederken, Rum patriği Yovakim Efendi, İstanbul Mebusu Kozmide Efendi, Sinod Meclisi, Kapı Kethüdalığının bulunduğu bir heyetle Sultan Reşad'ı ziyaret etti. Ziyaret sırasında Patrik Sultan Reşad'a Patrikhane imtiyazına aykırı olan ve Rum milletinin kabul etmediği bu kanunun uygulanmamasını ya da uygulanacaksa bile var olan kiliselerin Rumlara yeni yapılacak kiliselerin Bulgarlara bırakılmasını istedi. Patriğin bu açıklamalarına karşı Sultan Reşad verdiği cevapta, kiliseler meselesinin bir ihtilafı teşkil ettiğini ve bunu halletmek için kanunun Meclis-i Mebusan'dan ve Ayandan çıktığını belirtti. Padişahın konuşmalarından memnun olmayan Patriğin istifa edeceğini söylemesi üzerine, Padişah ortada istifa edecek bir durumun olmadığını söyledi⁸³¹. Sultan Reşad ile görüşme sonrası Rum Patrikhanesi'nin iki meclisi (Meclis-i Cismani ve Meclis-i Ruhani) toplanıp Patrikhanenin kiliseler meselesinde takip edeceği rotayı belirleyerek, bir meclis-i umuminin teşkil edilmesini kararlaştırdı. Bu karardan başka Patrikhanenin düvel-i muazzama nezdinde protestoda bulunması kararlaştırıldı⁸³². Bununla beraber Rum Patrikhanesi Kiliseler Kanunu'nu protesto etmek için bir muhtıra hazırladı⁸³³.

İttihatçılar, Patrikhanenin aldığı bu kararlara sert tepki gösterdiler. İttihatçılara göre hükümet böyle bir meclis-i umuminin toplanmasına bütün gücüyle karşı çıkmalıydı⁸³⁴. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Patrikhanenin tutumuna karşı yayınladığı beyannamede şunları belirlemiştir: “*Kiliseler Kanunu münasebetiyle Rum*

⁸²⁹ BOA, DH. SYS, 29-1/1-1.

⁸³⁰ Salim Aydın, *Balkanların Acı Yüzü*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013, s. 67-68.

⁸³¹ “Rum Patriğın Kabulü”, *Tanin*, Numero: 670, 9 Recep 1328 (Hicri), 30 Haziran 1326 (Rumi), 13 Temmuz 1910 (Miladi), s. 2.

⁸³² “Son Malumat”, *Tanin*, Numero: 672, 11 Recep 1328 (Hicri), 2 Temmuz 1326 (Hicri), 15 Temmuz 1910 (Miladi), s. 3.

⁸³³ *Tanin*, Numero: 677, 16 Recep 1328 (Hicri), 7 Temmuz 1326 (Rumi), 20 Temmuz 1910 (Miladi), s. 2.

⁸³⁴ İsmail Hakkı, “Patrikhanenin Mukarreratı”, *Tanin*, Numero:674, 13 Recep 1328 (Hicri), 4 Temmuz 1326 (Rumi), 17 Temmuz 1910 (Miladi), s. 1.

Patrikhanesi'nin bir kararı garibetini, takip ettiğimiz istikbali Osmani ve İttihatı anasır meselliği nokta-i nazarından şiddetle tenkide mecburuz. Kiliseler Kanunu Rum ve Bulgar anasırı arasındaki neza-i vaka ve ara sıra muhtel olmak istidadında asayiş-i dahiliyeyi sekineden vekaye emeline matuf böyle bir kanun olmayınca neza'nın bertaraf edilmesi imkanı mefkud iken Patrikhanenin bu nokta-i nazardan tegafil ederek bu kanunu umuru mezhebiyeye müdahale şeklinde telakki ve bu telakkisini devletin hukuk ve Osmanlılığın hassasiyet ve izzet-i nefesine dokunacak bir tarzda ifrağ etmek istemesi cidden celab-i teessüftür. İttihat ve Terakki Cemiyetini ihtilal yapmaya sevk eden başlıca sebepler İstiklali Osmaniye müdahaleden kurtarmak ve ondan sonra hizmet-i siyasiyeyi temin etmektir. Rum Patrikhanesi düvel-i ecnebiyeye umuru dahiliyemize müdahaleye davet ederek bizi yine aynı sebepler karşısında mı bulunduracaklar? İttihat ve Terakki Cemiyeti patriğin bu siyasetine bütün gücüyle direnecektir”⁸³⁵. İttihatçılara göre, Kanun-i Esasi ile mahfuz olan hukuka uymak her Osmanlının göreviydi. Bu bağlamda Patrikhane Kanun-i Esasi sınırları içinde hareket etmeliydi. İttihatçılar için Patrikhanenin faaliyetleri meşrutiyete açıkça bir saldırıydı⁸³⁶. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Patrikhanenin hem hükümete hem de Rumlara karşı yaptığı uygulamalara muhalif olduğunu ilan etti. Cemiyete göre, Patrikhanenin tutumu ne Rum vatandaşların menfaatiyle ne de Osmanlılığın menfaatleriyle uyuşmuyordu⁸³⁷. İttihatçı Mebus Halil Bey, Patrikhanenin tutumuyla ilgili gazetelere verdiği beyanatta: “Hükümetin Kiliseler Kanununu uygulamaya kararlı olduğunu, bu sebeple patrikhanenin davranışına bir anlam vermediğini veremediğini ve bu davranışın vatanperverlikle bağdaşmadığını”⁸³⁸ belirtmiştir.

Tepkilere rağmen Rum Patrikhanesi meclis-i umuminin toplanmasıyla ilgili kararından geri adım atmayarak, Adliye Nezareti'ne metropolitlerden oluşan bir meclis-i umuminin toplanacağı yönünde bir takrir verdi. Adliye Nezareti ise Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği tezkerede, bu takririn hükümetçe reddedilerek iade edildiğini belirtti. Dahiliye Nezareti bu kararı vilayetlere tebliğ ederek, hükümetin Patrikhanenin

⁸³⁵ “İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Millete Beyannamesidir”, *Tanin*, Numero: 683, 20 Recep 1328 (Hicri), 14 Temmuz 1326 (Rumi), 27 Temmuz 1910 (Miladi), s. 1.

⁸³⁶ Hüseyin Cahid, “Patrikhane Fitne Ocağı mı”, *Tanin*, Numero: 696, 4 Şaban 1328 (Hicri), 27 Temmuz 1326 (Rumi), 9 Ağustos 1910 (Miladi), s. 1.

⁸³⁷ Hüseyin Cahid, “Kiliseler Kanunu ve Neticesi”, *Tanin*, Numero: 708, 16 Şaban 1328 (Hicri), 8 Ağustos 1326 (Rumi), 21 Ağustos 1910 (Miladi), s. 1.

⁸³⁸ *Tanin*, Numero: 686, 23 Recep 1328 (Hicri), 17 Temmuz 1326 (Rumi), 30 Temmuz 1910 (Miladi), s. 1.

meclis-i milliye toplama girişimini tanımadığını ilan etti⁸³⁹. Osmanlı hükümetinin bu kararına rağmen Patrikhane 14 Eylül 1910 tarihinde Yunan Milli Meclisinin toplandığı gün meclis-i milliye toplama girişiminde bulundu. Hükümetin patrikhanenin önünde güvenlik önlemleri almasına rağmen 59 kişiyle meclisi milli toplandı. Meclis-i millinin dağılmasından sonra toplantıya katıldıkları anlaşılan kişilerden 21’i tutuklanarak divan-ı örfiye sevk edildi. Bu kişiler Adliye Nezareti’ne sevk edildikten sonra serbest bırakıldı. Daha sonraki tarihlerde meclis-i milliye katıldıkları anlaşılan Rum Patrikhanesi üyeleri de sorgulandı⁸⁴⁰. İttihatçılar, meclis-i millinin toplanmasına patrikhanenin hangi kavmin hesabına çalıştığının tayininin günden güne zorlaştırdığını belirterek tepki gösterdiler⁸⁴¹.

Rumların kanunun uygulanmasına tepkileri devam etti. Rumların özellikle kanunun uygulanmasına karşı takındıkları tavır ve Bulgar cemaatine tepkileri Makedonya’da Osmanlı yerel makamlarını sıkıntıya soktu. Fakat Rumların bu tepkilerine karşın Osmanlı hükümeti Kiliseler Kanunu’nu uygulama noktasında geri adım atmadı. Diğer taraftan Kiliseler Kanunu’nda Rum cemaatiyle İttihatçılar arasındaki görüş ayrılıkları ve Rumların kanuna göstermiş oldukları tepki, bundan sonraki dönemde İttihatçı-Rum ilişkilerini belirleyen önemli ölçütlerden biri oldu. Kiliseler ve Mektepler Kanunu 1912 seçimlerinde Rumların Hürriyet ve İtilaf Fırkası’yla işbirliği yapma nedenlerinden biridir⁸⁴².

5.4.2. Kiliseler Kanunu ve Bulgarlar

Kiliseler Kanunu’nun uygulanmasına karşı Rumlar tepki gösterirken, Bulgarlar ise kanununa destek verdiler. Bulgar Eksarhı kanunla ilgili görüşlerini açıkladığı beyanatında: “ *Kanunla Eksarhaneyi tanıyan Bulgarlar inşa ettikleri kiliseleri taht-ı tasarruflarına almışlardır. Makedonya’daki kiliselerin pek çoğu millet tarafından ve milletin parasıyla inşa edilmiş olmasına rağmen bunların ruhsatnamelerinde patrikhanenin ve bazı Rum Metropolitlerin isminin geçmesi gayet doğaldı. Çünkü o zamanlar inşa edilecek bir kilise için Bulgar Eksarhanesi için ruhsat verilmesi zordu. Fakat mevcut kiliselerin, inşaat fermanlarında isimleri geçen kurum ve kimselere*

⁸³⁹ “Taşralara Tebligat”, *Tanin*, Numero: 710, 18 Şaban 1328 (Hicri), 10 Ağustos 1326 (Rumi), 23 Ağustos 1910 (Miladi), s. 2.

⁸⁴⁰ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 206.

⁸⁴¹ “Patrikhane Kime Vekalet Ediyor”, *Tanin*, Numero: 737, 10 Ramazan 1328 (Hicri), 6 Eylül 1326 (Rumi), 19 Eylül 1910 (Miladi), s. 2.

⁸⁴² Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 211.

*aidiyeti kabul edilemez. Çünkü bu kiliseler halkın parasıyla yapıldığını*⁸⁴³ söylemiştir. Bulgar Eksarhı, hükümet tarafından çıkarılan bu kanuna karşı Rum Patrikhanesi'nin ne görüşte olduğunu anlayamadıklarını belirtmiştir. Eksarh Efendi konuşmasının devamında kiliselerin taksimine başlanmadan önce halkın ne kadarının Eksarhaneye ne kadarının Patrikhaneye tabi olduklarının tespit edilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁸⁴⁴ Bulgarlar, Kiliseler ve Mektepler Kanunu'nun Osmanlı hükümeti tarafından adalet ve hakkaniyet çerçevesinde uygulanacağına inanıyorlardı. Manastır'ın Ohri kazasında Bulgar halkı kanunun kabul edilmesinden dolayı Meclise memnuniyetlerini belirten bir telgraf çekti⁸⁴⁵.

Bulgar Eksarhı kanunla ilgili bir başka demecinde, bu meselenin Patrikhaneye mensup Bulgarlarla Eksarhaneye mensup Bulgarlar arasında bir sorun olduğunu ve bugün Patrikhane ile Eksarhanenin arasında tartışmalı olan 180.000 Bulgarların olduğunu belirtmiştir. Eksarh Efendi, Patrikhane bu kanunun uygulanmasını engellese bile Bulgarların daima Bulgar kalacağını belirtmiştir⁸⁴⁶. Bulgarlar Kiliseler ve Mektepler Kanunu'nun uygulanmasından duydukları memnuniyeti yaptıkları mitinglerle dile getirmişlerdir. Vodina'nın Cegan karyesi Bulgar ahalisi tartışmalı kilise ve mektebin Bulgarlara teslim edilmesinden sonra düzenledikleri mitingle hükümete teşekkür etmişlerdir⁸⁴⁷.

5.4.3. Kiliseler Kanunu ve Sırlar

Sırlar kiliseler ve mektepler kanununa tepki gösterdiler. Sırlar bu kanunla kiliselerinin kendilerinden alınıp Bulgarlara bırakılacağını belirtiyorlardı. Çünkü Sırlara göre, birçok yerde Sırp nüfusu gördüğü zulümden dolayı azınlık durumuna düşmüştü. Bundan dolayı Sırlar kanunun uygulanması sırasında kiliselerin ekseriyete teslim edilmesinin kendileri için tam bir felaket olacağını düşünüyorlardı. Sırlar mukaddes evkafının başkalarının eline geçmesine tepki gösteriyorlardı. Sırlar için bu kanun, kendilerini ortadan kaldırmayı amaçlayan bir kanundu. Bu bağlamda, kanun uygulanması sırasında Sırlar kiliselerinin alınıp Bulgarlara teslim edilmesine tepki

⁸⁴³ "Eksarh Efendi Ne Diyor", *Tanin*, Numero: 661, 27 Cemazi-yel Evvel 1328 (Hicri), 21 Haziran 1326 (Rumi), 4 Temmuz 1910 (Miladi), s. 3.

⁸⁴⁴ "Eksarh Efendi Ne Diyor", *Tanin*, Numero: 661, 27 Cemazi-yel Evvel 1328 (Hicri), 21 Haziran 1326 (Rumi), 4 Temmuz 1910 (Miladi), s. 3.

⁸⁴⁵ *BOA, DH. SYS*, 29-1/1-1.

⁸⁴⁶ "Kiliseler Kanunu Etrafında", *Tanin*, Numero: 681, 18 Recep 1328 (Hicri), 12 Temmuz 1326 (Rumi), 25 Temmuz 1910 (Miladi), s. 3.

⁸⁴⁷ *BOA, DH. EUM. VRK*, 21/9.

göstermişlerdir⁸⁴⁸. 1912'ye gelindiğinde Manastır vilayetine bağlı Pirlepe kazasında Sırlarla Bulgarlar arasında tartışmalı manastırlardan dolayı sorunlar devam etmekteydi⁸⁴⁹. Bununla birlikte bu sorunlara rağmen Balkan İttifakının ilk antlaşmasının Bulgaristan- Sırbistan arasında imzalandığını unutmamak gerekir.

Sırlar, Patrikhaneye bağlı buldukları için, patrikhanenin hukuklarını koruyacağını düşünüyorlardı. Meclis-i Ayan azası Popoviç Efendi (Sırp) yaptığı açıklamada, eğer Sırların hukukları Patrikhane tarafından korunmazsa, Patrikhaneden ayrılacaklarını belirtmiştir⁸⁵⁰.

6. MAKEDONYA'DA EĞİTİMİ MERKEZİLEŞTİRME ÇABALARI

6.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Eğitim Politikası ve Makedonya

Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kimlik politikaları için önem verdiği konuların başında eğitim gelmekteydi. İttihatçılar eğitim konusunda yapılacak yeniliklerin yalnızca toplumsal gelişmeye katkıda bulunmayacağını farkındaydılar. Yeni nesillere verilecek eğitim sayesinde 19. yüzyıldan beri oluşturulmaya çalışılan Osmanlı kimliğinin çeşitli unsurlara benimsetilebileceğini düşünüyorlardı. Bu bağlamda İttihatçılar Makedonya sorununun çözümünde iki neslin geçmesi gerektiğinin ve bu nesiller arası geçişte eğitimin özel bir yeri olduğunun farkındaydılar⁸⁵¹. Bu sebeple İttihatçılar, ülkede ortak ve merkezi bir eğitim planlıyorlardı. İttihatçılara göre, bir memleketin maarif siyasetini belirleyecek temel güç merkezi hükümetti. Yapılacak kanunlar ve çalışmalar bu esasa göre yapılmalıydı⁸⁵². Bu bağlamda İttihat ve Terakki Cemiyeti, “vatandaşlar cemaatinin” inşasında özel bir önem taşıyan iki kurum olarak ordu ve okul üzerinde özellikle durmaktaydı⁸⁵³. İttihatçılara göre, anasır arasındaki birliği sağlayacak iki vasıta vardı; ordu ve mektep. Türk, Rum, Bulgar, Ulah, Sırp ve Musevi etfali (çocukları) bir sıra üzerinde talim eder ve bu etfalin bir kısmı yine memleketin bir mektebi demek olan kışlalarda zaman geçirirlerse oralarda tesis edecek ittihadı hiçbir kuvvet bozamazdı⁸⁵⁴. İttihatçılar Makedonya'da

⁸⁴⁸ BOA, HR. SYS, 136/21.

⁸⁴⁹ BOA, DH. SYS, 78/3-10.

⁸⁵⁰ *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 427, 26 Zilkade 1328 (Hicri), 28 Kasım 1910 (Miladi), 15 Teşrin-i Sani 1910 (Rumi), s. 2-3.

⁸⁵¹ Kerimoğlu, a.g.e., s. 211.

⁸⁵² Emrullah, a.g.e., s. 61.

⁸⁵³ Üstel, a.g.e., s. 29.

⁸⁵⁴ “İttihat ve Terakki Cemiyetinin Siyasi Programı”, *İttihad ve Terakki*, Numero: 30, 18 Ramazan 1326 (Hicri), 30 Eylül 1324 (Rumi), 13 Ekim 1908 (Miladi), s.1.

devlet dili kullanımıyla Balkan ülkelerinin ulusal dillerinde yayın ve propaganda yapmasının da önüne geçmek istiyorlardı. Bu şekilde yerel halk üzerinde etkili olan ayrılıkçı popüler milliyetçilikle de mücadele edilmeye çalışılacaktı. Özellikle kamusal alanda Türkçenin kullanımının sağlanması bu gerekçeydi.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eğitime verdiği önemi 1908, 1909 ve 1911 siyasi programlarında görmek mümkündür. Cemiyetin 1908-1909 siyasi programlarının 12. Maddesinde: “*bil- cümle mekatib devletın tahtı nezaretinde bulunacaktır. Eğitim, ittihad dairesinde serbest olacak ve her anasıra muhtelifen küşad-ı resmi mektepler açılacaktır*”⁸⁵⁵ hükmü yer almaktaydı. Cemiyetin 1908 siyasi programında “*Tahsil-i İptidaiye’de Türkçe öğreniminin mecburi olacağı*”⁸⁵⁶ belirtiliyordu. 1909 siyasi programı ise daha Osmanlıcı bir yaklaşımla tadil edildi. Buna göre, ilköğretimde Türkçenin okutulması zorunlu olmakla birlikte, her etnik grup öğrenim dili olarak kendi dilini kullanabilecekti. Ortaöğretimde öğretim dili Türkçe olacaktı. Fakat yerel diller de öğretilenecekti⁸⁵⁷. 1910 kongresinden çıkan siyasi sonuçlarla ilgili kesin bilgiler olmamakla birlikte, İngiltere'nin Selanik konsolosu Londra'ya gönderdiği raporda, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1910 yılı kongresinde Makedonya sorununun çözümü için birtakım kararlar aldığını belirtmektedir. Bu kararların eğitim bölümünde, Bulgar propagandası yapan öğretmen ve rahiplerin önlenmesi, Türkçenin kullanımının teşviki, okulların denetlenmesi, ecnebi muallimlerin yasaklanması maddeleri yer almaktaydı. İngiliz konsolosunun güvenilir bir kaynağa dayandırdığını ifade ettiği bu bilgiler 1910 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eğitim konusunda attığı adımlarla örtüşmektedir⁸⁵⁸. Bununla birlikte 1910 kongresiyle ilgili kesin bilgilerin olmadığını ve 1910 kongresinin gizli olduğunu da unutmamak gerekir. İttihatçıların eğitim konusunda aldığı bu kararları 1910 yılı içerisinde hayata geçirmeye çalıştıklarını belirtmek gerekir. Burada alınan kararlar 1908 ve 1909 siyasi programlarının eğitim konusundaki başlıklarının Makedonya özelinde daha da detaylandırılmasından başka bir şey değildi.

1911 siyasi programında ise hususi ve cemaat mektepleri üzerinde hükümetin nezaret ve teftişte bulunması, mekatib-i ibtida-i umumiye de resmi dilin Türkçe olacağı

⁸⁵⁵ “İttihat ve Terakki Cemiyetinin Siyasi Programı”, *İttihad ve Terakki*, Numero: 20, 24 Şaban 1326 (Hicri), 7 Eylül 1324 (Rumi), 20 Eylül 1908 (Miladi), s.1; Tunaya, *a.g.e.*, s. 59.

⁸⁵⁶ “İttihat ve Terakki Cemiyetinin Siyasi Programı”, *İttihad ve Terakki*, Numero: 20, 24 Şaban 1326 (Hicri), 7 Eylül 1324 (Rumi), 20 Eylül 1908 (Miladi), s. 1; Tunaya, *a.g.e.*, s. 59.

⁸⁵⁷ Yıldız, *a.g.e.*, s. 74.

⁸⁵⁸ Psilos, *a.g.e.*, s. 178; Dankin, *a.g.e.*, s. 405.

(madde 18), mekatib-i iptidaiyeye muallim yetiştirmek için vilayet ve icap eden liva merkezlerinde dar'ül muallimler tesis edileceği belirtiliyordu (madde 19)⁸⁵⁹. İttihat ve Terakki Cemiyeti, devlete yönelik sadakatin sağlanmasında en etkili araç olan eğitimi doğrudan devlet denetimine alarak, ilkokulu zorunlu hale getirmek istiyordu⁸⁶⁰. Bunun yanı sıra mekteb-i iptidaide zorunlu Türkçe derslerinin olması İttihatçıların eğitim projesinde oldukça önemli bir yer tutuyordu. Osmanlı hükümeti aldığı bir kararda Rumeli'de bulunan ve resmi ruhsata sahip gayrimüslim mekteplerinde Osmanlıcaı öğrenen öğrencilerin ödüllendirilmesine karar verdi. Ayrıca Osmanlıca öğrenimi için Rumeli'deki Hıristiyan mekteplerine kitap gönderilmesi kararlaştırıldı⁸⁶¹.

İttihatçıların eğitim politikasının Makedonya'daki Hıristiyan unsurlardan ve Arnavutlardan tepki ve eleştiri alacağı açıktı. Cemaat liderleri ise bunun arkasında Türkleştirme politikasının yattığını düşünüyorlardı. Aslında merkezi bir okul sistemi ve Türkçe eğitimin Türkleştirme ve asimilasyon olarak algılanacağı, meşrutiyetin ilk aylarında ortaya çıkmıştı. Bu iddialar, İttihatçılar siyasi programlarını uygulamaya koydukça daha sert dile getirilmeye başlandı⁸⁶². İttihatçılara göre, Türkleştirme iddiası uygulanması mümkün olmayan içi boş bir iddiaydı. Fakat bu iddialar İttihatçılar için mektepler meselesinin önemini bir kat daha artırdı. Çünkü mektep meselesi lisan meselesi demektir. Lisan ise bir kavmin varlığının birinci şartıydı. İttihatçılara göre, Osmanlı İmparatorluğu'nu teşkil eden her kavim dilini muhafaza etme hakkına sahipti. Bu maddeyle İttihatçılar anasının sahip olduğu dilleri muhafaza etmeyi taahhüt etti⁸⁶³. İttihat ve Terakki Cemiyeti, siyasi programlarındaki “*her köyde hangi lisan tekemmül ediyorsa mekteb-i iptidaideki tedrisat o lisan ile yapılacaktır*”⁸⁶⁴ maddesiyle, Türkleştirme iddialarına en iyi cevabı verdiğini düşünüyordu. İttihatçılar, kimseye zorla Türkçenin öğretilmeyeceğini ve hususi mekteplerde de Türkçenin mecburi

⁸⁵⁹ 1327 Senesi Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Siyasi Programı, s. 10.

⁸⁶⁰ M. Ömer Alkan, “İmparatorluktan Cumhuriyete Ulusçuluk Sürecinde Eğitim”, *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si*, H. Kemal Karpat(drl.), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 85.

⁸⁶¹ *BOA, ŞD*, 22/58.

⁸⁶² Mehmet Hacısalihioğlu, “İttihat ve Terakki Cemiyetinin Politikaları Bağlamında; Türkçülük, Osmanlıcılık ve Türkleştirme Tartışmaları”, *Toplumsal Tarih*, S. 182, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 68; Kansu, *a.g.e.*, s. 223.

⁸⁶³ *Tanin*, Numero: 257, 1 Cemazi-yel Evvel 1327 (Hicri), 8 Mayıs 1325 (Rumi), 21 Mayıs 1909 (Miladi), s. 1.

⁸⁶⁴ Hüseyin Cahid, “Mektepler Meselesi”, *Tanin*, Numero: 277, 21 Cemazi-yel Evvel 1327 (Hicri), 28 Mayıs 1325 (Rumi), 10 Haziran 1909 (Miladi), s. 1.

bulundurulmayacağını belirterek Türkleştirme iddialarına karşı çıkıyorlardı⁸⁶⁵. İttihatçılara yöneltilen Türkleştirme eleştirileri Rumlar ve Bulgarlar arasında bir işbirliğinin itici gücünü oluşturacaktır.

İttihatçılara göre milletin eğitimi ile devletin şekli ve politikaları ahenkli olmalıydı⁸⁶⁶. Fakat Makedonya’da Hıristiyan unsurlara ait mekteplerin teşkilat idaresi ve kitapları ittihad-ı Osmaniye meydana getirmekten uzaktı⁸⁶⁷. Bu bağlamda İttihat ve Terakki Cemiyeti, eğitim sayesinde yaratılacak ortak değerlerle bir Osmanlı milleti oluşturmayı amaçlıyordu⁸⁶⁸. Bir kültürel Osmanlılaştırma siyaseti ile ülkenin birliğinin sağlanması en önemli amaçtı. İlkokullarda, mahkemelerde ve devlet yazışmalarında Türkçenin resmi dil olarak kullanılması bunun en önemli araçlarındandı⁸⁶⁹. Osmanlı Türkçesi, imparatorlukta unsurları birleştirecek en önemli araç olarak görülüyordu⁸⁷⁰. Siyasal anlamda “Osmanlı Üst Kimliği” oluşturulması İttihatçılar için önemli bir hedefti. İttihatçılar, bu kimliğin içerisini doldurabilmek için kültürel politikalar geliştirdiler. Bu politikada Türkçenin önemli bir yeri vardı. Herkesin anlayabileceği, ortak bir vatan duygusunu yaratabilecek bir devlet dili Osmanlılık siyasetinin ana temasıydı⁸⁷¹. Bu kimlik siyaseti imparatorluğun bütünlüğünün sağlanmasında önemli bir yer tutuyordu. Bu sebeple Makedonya’daki eğitimin merkezîleştirilmesi ve azınlık okullar için bir müfettişlik sisteminin kurulması, azınlık okulları müfredatından Osmanlılığa aykırı kısımlarının ayıklanması, orta öğretimin resmi dil olan Türkçe ile yapılması, İttihatçıların Makedonya politikalarında önemli bir yer tutuyordu⁸⁷².

6.2. Makedonya’daki Hıristiyan Okulların Denetlenmesi Sorunu

İttihatçıların eğitim konusunda en çok önem verdikleri konu gayrimüslim okullarını devlet denetimine geçirmekti⁸⁷³. İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne göre okulların

⁸⁶⁵ Hüseyin Cahid, “Mektepler Meselesi”, *Tanin*, Numero: 280, 24 Cemazi-yel Evvel 1327 (Hicri), 31 Mayıs 1325 (Rumi), 13 Haziran 1909 (Miladi), s. 1.

⁸⁶⁶ Emrullah, *a.g.e.*, s. 77.

⁸⁶⁷ Hüseyin Cahid, “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Siyasi Programı”, *Tanin*, Numero: 56, 29 Şaban 1326 (Hicri), 12 Eylül 1324 (Rumi), 25 Eylül 1908 (Miladi), s. 1.

⁸⁶⁸ Emrullah, *a.g.e.*, s. 77.

⁸⁶⁹ Paul Dumant- François Georgean, *Bir İmparatorluğun Ölümü*, Robert Matran (Ed.), Sever Tanilli(çev.), Cem Yayın Evi, İstanbul, 1995, s. 45.

⁸⁷⁰ Üstel, *a.g.e.*, s. 182.

⁸⁷¹ İsmail Hakkı, “Osmanlılaştırmak”, *Tanin*, Numero: 1249, 5 Rebi’ül Evvel 1330 (Hicri), 10 Şubat 1327 (Rumi), 23 Şubat 1912 (Miladi), s. 1.

⁸⁷² Zafer Toprak, “Bir Hayal Ürünü Olarak İttihatçıların Türkleştirme Politikası”, *Toplumsal Tarih*, S. 146, İstanbul, 2006, s. 19; Akşin, *a.g.e.*, s. 78; Mustafa Ergün, *İkinci Meşrutiyet Döneminde Eğitim Hareketleri 1908-1914*, s. 483.

⁸⁷³ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 212.

teftiş hakkı devlete aitti. Devletin bu hakkı Kanun-i Esasi'nin 15. maddesiyle temin olunmuştu. Kanun-i Esasi'nin 15. maddesinde; “*Bil-cümle mektepler devletin taht-ı nezareti altındadır*”⁸⁷⁴ hükmü yer almaktaydı. Bu bağlamda İttihat ve Terakki yönetimi, masrafları devlet tarafından karşılanan ilköğretimi tümüyle devlet kontrolü altına almak istiyordu⁸⁷⁵. Çünkü bu okulların Osmanlılığa aykırı eğitiminden rahatsızlık duyulmaktaydı. Bu sebeple İttihatçılar, anasır-ı muhtelifenin mektep açmalarına müdahale etmeyeceklerini, ancak bunların devletin teftişinde olacağını belirttiler. Ayrıca bu mekteplerde Osmanlılık aleyhinde terbiye verilmesine engel olunacağı ilan edildi⁸⁷⁶. Bununla birlikte İttihatçılar, Makedonya’da gayrimüslim mekteplerinde Yunanistan ve Bulgaristan tarafından yürütüldüğünü belirttikleri yıkıcı ve bölücü faaliyetlere engel olmak istiyorlardı. İttihatçılara göre, Rum ve Bulgar mekteplerine hariçten muallimler gelmekte ve bu mekteplerde okutulan tarih ve coğrafya ders kitapları da yurt dışından gelmekteydi. Bu sebeple kitaplarda geçen cümleler bu teftişlerin ne kadar haklı olduğunu ortaya koymaktaydı. İttihatçılara göre, bir Rum mektebinde okutulan bütün dersler Yunanlılık fikri üzerine, Bulgar mekteplerinde verilen dersler ise Bulgarlaştırmak üzerine kuruluydu. Hüseyin Cahid bu okullarda okutulan kitapların eşkıyalığı öven, Müslümanları kötüleyen cümlelerle dolu olduğunu belirterek hükümetin bu kitapları denetlemesi gerektiğini belirtti⁸⁷⁷. Bu fikirleri ve hareketleri engellemek için okulların mutlaka denetim altına alınması gerekiyordu⁸⁷⁸. İttihatçılara göre, cemaat mekteplerinde eğitimin dış etkilerden uzak bir şekilde devam etmesini sağlamak hükümetin temel vazifesiydi.⁸⁷⁹ Diğer taraftan Makedonya’da Hıristiyan mekteplerinin *İnkılaba* göre yeniden düzenlenip düzenlenmediğini anlamak için esaslı bir teftiş gerekiyordu⁸⁸⁰.

⁸⁷⁴ Emrullah, *a.g.e.*, s. 78-79.

⁸⁷⁵ Mustafa Gencer, *Jön Türk Modernizmi ve Alman Ruhu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 87.

⁸⁷⁶ Hüseyin Cahid, “Mektepler Meselesi Nasıl Çıktı”, *Tanin*, Numero: 284, 28 Cemazi-yel Evvel 1327 (Hicri), 4 Haziran 1325 (Rumi), 17 Haziran 1909 (Miladi), s. 1.

⁸⁷⁷ Hüseyin Cahid, “Anasır Aleyhinde Tahrikat”, *Tanin*, Numero: 872, 6 Safer 1329 (Hicri), 23 Kanun-i Sani 1326 (Rumi), 6 Şubat 1911 (Miladi), s. 1.

⁸⁷⁸ “Cemaat-i Muhtelif Efradının Te’lif-i Beyni Suret-i İstihsal-i Hukukları”, *Neyyir-i Hakikat*, Numero: 11, 29 Cemazi-yel Ahir 1326 (Hicri), 14 Temmuz 1324 (Miladi), s. 2; “Makedonya Meselesi ve Osmanlılık”, *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 124, 15 Muharrem 1327 (Hicri), 24 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), s. 1.

⁸⁷⁹ “Rum Mektepleri”, *İttihad ve Terakki*, Numero: 79, 3 Zilhicce 1326 (Hicri), 13 Kanun-i Evvel 1324 (Rumi), 26 Aralık 1908 (Miladi), s. 1.

⁸⁸⁰ Hüseyin Cahid, “Anasır Aleyhinde Tahrikat”, *Tanin*, Numero: 872, 6 Safer 1329 (Hicri), 24 Kanun-i Sani 1326 (Rumi), 6 Şubat 1911 (Miladi), s. 1.

İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimi Makedonya’da ayrılıkçı faaliyetlerin merkezi olarak gördüğü bu okulları devletin denetimine almak istiyordu. Meşrutiyetin ikinci kez ilanından sonra Hıristiyan grupların Makedonya’da okullaşma faaliyetlerine hız verdiği görülmektedir. Meşrutiyetin ilanından sonra Manastır vilayetinde 84 Bulgar mektebine ruhsat verilmiştir. Bu okulların tamamına yakını karyelerde açılmıştır. Bu okullardan 82 tanesi ibtida-i mektep, bir tanesi rüştiye-i inas (kız okulu), bir tanesi de rüşdi statüsündedir. Manastır vilayetinde Meşrutiyetin ilanından sonra 24 Sırp okulunun açılması için ruhsat verilmiştir. Bu okulların tamamı karyelerde açılmıştır⁸⁸¹. Meşrutiyetin yeniden ilan edildiği sırada Rumeli’deki Rum okul sayısı 2.200’dü. Bu rakam Meşrutiyetin ilanından sonra arttı⁸⁸². Şuray-ı Devlet kararıyla 1910 yılında Selanik’te Rumlara 31 okul açma ruhsatı verilmiştir⁸⁸³. Şuray-ı Devlet kararları incelendiğinde özellikle 1910-1912 yılları arasında yeni okul açma faaliyetlerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Yeni okul açma konusunda Osmanlı Devleti herhangi müdahalede bulunmamıştır. Fakat İttihat ve Terakki yönetimi, bu okulların muhakkak devlet denetimine alınarak verilen eğitimin denetlenmesini istiyordu. Bu okulların özellikle karye ve nahiyelerde yaygınlaşması, denetimden uzak olması İttihatçıları verilen eğitim konusunda tedirgin ediyordu. Bu sebeplerle İttihatçılar cemaat okullarının denetlenmesi konusunu gündeme taşımışlardı⁸⁸⁴.

Gayrimüslimlere ait okullar sorunu 1909 yılı Haziran ayında Osmanlı kamuoyunun gündemine gelmiştir. Kanun-i Esasi maddelerinin tadili görüşmelerinde Rum Mebuslar Meclis-i Mebusan’a verdikleri taktirde Kanun-i Esasi’nin 16. maddesine “*milel-i muhtelifenin kadimen mer’i (yürürlükte olan) usul-ü talimiyelerine halel getirilmemek*”⁸⁸⁵ ibaresinin eklenmesini istediler. Rum mebusların amacı İttihatçıların, cemaat mekteplerinde devlet denetimi kurmasını önlemektir. Önerge ile ilgili İstanbul

⁸⁸¹ BOA, DH. MUİ, 94-1/40; Binbaşı Mehmet Tefvik verdiği rakamlara göre 1909 yılında Manastır’daki cemaat okullarının sayısı şöyleydi; Rum mektepleri 3 idadi, 27 rüşdi, 9 inas-ı rüşdi, 354 ibtida-i mektep, Bulgar mektepleri; 1 idadi, 9 rüşdiye, 1 inas-ı Rüşdi, 214 i,ibtida-i mektep, Ulah mektepleri; 1 İdadi, 1 Rüşdi, 52 İbtida-i mektep, Sırp Okulları; 1 İdadi, 1 Rüştiye, 74 İbtida-i Mektep. Bkz. Binbaşı Mehmet Tefvik, *Manastır Vilayeti Tarihçesi*, Beynelmilel Ticaret Matbaası, Manastır, 1327, s. 61-62.

⁸⁸² Ergün, a.g.e., s. 503.

⁸⁸³ BOA, MF. MKT, 1110/32, 1118/10, 1119/50, 1124/16; BOA, ŞD., 2066/15, 2052/11; 2053/1, 2057/17, 2063/22, 2065/25, 2066/11, 2066/25, 2048/25, 2051/9, 2056/13, 2058/28, 2060/10, 2063/13, 2063/15, 2051/23, 2059/21, 2056/12, 2056/12, 2060/9, 2065/18, 2066/3, 2049/7, 2058/5, 2060/2, 2073/30, 2074/27.

⁸⁸⁴ Hüseyin Cahid, “Anasır Aleyhinde Tahrikat”, *Tanin*, Numero: 872, 6 Safer 1329 (Hicri), 23 Kanun-i Sani 1326 (Rumi), 6 Şubat 1911 (Miladi), s. 1; “Makedonya Meselesi ve Osmanlılık”, *Şuray-ı Ümmet*, Numero: 124, 15 Muharrem 1327 (Hicri), 24 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), s. 1.

⁸⁸⁵ MMZC, D. I, İ. S. I, c. IV, 26 Mayıs 1325, s. 194.

Mebusu Kozmidi Efendi Mecliste yaptığı konuşmada, gayrimüslimlerin eğitim konusundaki haklarının korunması gerektiğini ve Maarif Nezareti'nin cemaat okullarının programlarına ve okutulacak derslere müdahale etmesini istemediklerini belirtti. Kozmidi Efendi, cemaat okullarında kendi dinleri ile ilgili dersler olduğu gibi kavimlerine ait derslerin olmasının gayet normal olduğunu, bu derslere müdahale edilmesi halinde bu okulların hiçbirinin ayakta kalamayacağını belirtti⁸⁸⁶. Selanik mebusu Yorgi Honeus Efendi ise, ittihad-ı Osmaniyi meydana getirmek için bu maddenin tadil edilerek kadimen yürürlükte olan haklarının korunmasını talep etti. Kanun-i Esasi Encümeni adına konuşma yapan Hüseyin Cahid, talim ve tedrisat meselelerinde imtiyazın Kanun-i Esasi'yle bir ilgisi olmadığını, usul-ü talimin zamanın ihtiyaçlarına göre kendiliğinden değişeceğini söyledi. Her Osmanlının tedrise hakkı olduğunu belirten Hüseyin Cahit, mekteb-i iptidaide her mahallin lisanına göre eğitim yapılacağını belirtti⁸⁸⁷.

Gayrimüslimleri bu konuda en fazla endişelendiren konu, okullarının bakanlık tarafından denetimi ile Türkçenin okullarında zorunlu okutulmasıydı⁸⁸⁸. Patrikhane, okulların denetimine imtiyaz-ı mezhebiyeye aykırı olduğu gerekçesiyle karşı çıkıyordu. Patrikhane eğitim reformlarını kendi yetki alanına müdahale olarak algılıyordu. Bu sebeple Patrikhane okulların tamamen denetim dışında tutulmasını istiyordu. Patrikhane devletin resmi dili olan Türkçenin okullarda okutulmasına karşı çıktı⁸⁸⁹. Patrik Efendi mekteplerin denetim meselesiyle ilgili verdiği beyanatta “*Mekteplerin devlet tarafından denetlenmesini asla kabul etmeyeceğim. Patrikhane hükümete karşı sorumludur. Hükümet bu kadarıyla yetinmelidir. Bu konudaki hak ve tarihimizi her şeye ve herkese karşı müdafaa edeceğiz*”⁸⁹⁰ demekteydi. Patrikhaneye göre, imtiyazat-ı mezhebiye yalnızca kilise dahilinde icra-i ayin etmeyi değil, mekteb-i idadi ve aliye de sahip olmayı kapsamaktaydı. Patrik Yovakim, mekteplerle ilgili yapılacak hiçbir düzenlemeyi kabul etmeyeceklerini açıkladı⁸⁹¹.

⁸⁸⁶ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 218.

⁸⁸⁷ *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. IV, 26 Mayıs 1325, s. 194-203.

⁸⁸⁸ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 232.

⁸⁸⁹ Atalay, *a.g.e.*, s. 73.

⁸⁹⁰ Hüseyin Cahid, “Rum Patriği ile Bir Mülakat”, *Tanin*, Numero: 403, 15 Teşrin-i Evvel 1909 (Rumi), 28 Ekim 1909 (Miladi), s. 1.

⁸⁹¹ Hüseyin Cahid, “Mektepler Meselesi”, *Tanin*, Numero:280, 24 Cemazi-yel Evvel 1327 (Hicri), 31 Mayıs 1325 (Rumi), 13 Haziran 1909 (Miladi), s. 1.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Patrikhanenin bu tutumuna tepki gösterdi. İttihatçılara göre, cemaat-i mezhebiyenin talim ve tedris hakları Kanun-i Esasi'nin 11. maddesiyle⁸⁹² düzenlenmişti. Buna göre her dini cemaatin etfaline kendi akaid ve adabını talim ve terbiye etme hakkı vardı. İttihatçılar, Kanun-i Esasi'nin yalnız mezhep imtiyazını koruma altına aldığını belirtiyorlardı⁸⁹³. İttihat ve Terakki yönetimi tadil olunan Kanun-i Esasi'de belirtilen akaid-i diniyenin usul-ü talimine müdahale edilmeyeceğini açıkladı. Ancak Osmanlı tebaasının talim ve terbiyesini düzenleme hakkının hükümete ait olduğu belirtildi. Bu bağlamda İttihatçılar, hususi mekteplerde mevcut ders programlarıyla eğitime devam edilmeyeceğini belirterek Patrikhanenin tutumunu eleştirdiler⁸⁹⁴. İttihat ve Terakki yönetimi, Rum patriğinin tutumuna karşı, hükümetin hak ve meşruiyetini korumak için her şeyin yapılacağını, mekteplerin denetlenmesi için mutlaka kanun çıkarılacağını ilan etti. Bu kanun kapsamında bütün mekteplerle birlikte Rum mekteplerinin de denetleneceği ve yapılan denetimlere karşı gelenler hakkında gereğinin yapılacağı belirtildi. İttihatçılara göre, kanunun nüfuz edemeyeceği hiçbir müessese olamazdı. Eğer Osmanlılığı aykırı eğitim yapılmıyorsa neden devletin denetiminden endişe ediliyordu⁸⁹⁵. Selanik, Manastır ve Kosova valileri anasır-ı gayrimüslimeye ait olan ancak Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan gibi ülkeler tarafından idare edildiği için fesad yuvası haline dönen mekteb-i iptidaiyenin masraflarının denetleme kapsamında devlet tarafından karşılanmasını istiyorlardı⁸⁹⁶.

Okulların devlet denetimine alınması ve mecburi dil konusu İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Bulgarlar arasında da tartışma konusu oldu. Bulgar Eksarhı lisan konusunda verdiği beyanatta: “ ... *Hükümetin tasavvurunu uygulamanın imkanı yoktur. Çünkü gayrimüslimlerin edebiyatça fakir ve tahsili müşkil olan Türkçeyi öğrenmeleri mümkün değildir. Bizim tahsilimizin bildiğimiz ve konuştuğumuz lisan ile devamı*

⁸⁹² 11. Madde: Devlet-i Osmaniye'nin dini İslamdır. Bu esası vikaye ile beraber asayiş-i halk ve adab-ı umumiyyeyi ihlal etmemek şartıyla memalik-i Osmaniye'de maruf olan bil- cümle edyanın serbest-i icrası ve cemaat-ı muhteliye verilmiş olan imtiyaza-ı mezhebiyenin kemakân cereyanı devletin tahd-ı himayetindedir. Bkz. Suna Killi- Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1985, s. 44.

⁸⁹³ Emrullah, *a.g.e.*, s. 77-78; Hüseyin Cahid, “ Mektepler Meselesi”, *Tanin*, Numero:280, 24 Cemazi-yel Evvel 1327 (Hicri), 31 Mayıs 1325 (Rumi), 13 Haziran 1909 (Miladi), s. 1.

⁸⁹⁴ Hüseyin Cahid, “ Mektepler Meselesi”, *Tanin*, Numero: 277, 21 Cemazi-yel Evvel 1327(Hicri), 28 Mayıs 1325 (Rumi), 10 Haziran 1909 (Miladi), s. 1; “Rum Mektepleri”, *İttihad ve Terakki*, Numero: 79, 3 Zilhicce 1326 (Hicri), 13 Kanun-i Evvel 1324 (Rumi), 26 Aralık 1908 (Miladi), s. 1.

⁸⁹⁵ Hüseyin Cahid, “ Rum Patriği ile Bir Mülakat”, *Tanin*, Numero: 403, 15 Teşrin-i Evvel 1909 (Rumi), 28 Ekim 1909 (Miladi), s. 1.

⁸⁹⁶ *BOA, BEO*, 3785/283860.

*lazımdır. Lisanı Resmi olan Türkçeyi mekteplerimizde diğer ecnebi lisanları gibi talim edeceğiz*⁸⁹⁷ demektedir. Bulgar Eksarhlığı, hükümetin atadığı müfettişlere itiraz etmemekle birlikte, Eksarhane tarafından atanan müfettişlerinde hükümet tarafından tanınmasını istiyordu⁸⁹⁸. Hükümet ise Bulgar metropolitlerinin Bulgar mekteplerinin teftişlerini bahane ederek müfettiş adı altında bazı şahısları köylerde dolaştırdıklarını, bu tür faaliyetlerin yerel makamlardan izin alınarak yapılmasını ve müfettiş olarak atanacak kişilerin isimlerinin Maarif Nezareti'ne bildirilmesini istedi⁸⁹⁹. Bulgar Eksarhanesi, 1909 yılı sonlarında Maarif Nezareti'ne başvurarak, Rumeli'deki Bulgar okullarının denetlenmesi için 27 müfettiş gönderdiğini, bunların görev yapacakları yerlerin dini makamlarına bağlı olduğunu ve bunların üstünde doğrudan Eksarhlığa bağlı iki başmüfettişin görevlendirildiğini belirtti. Eksarhane bu müfettişlerin bir listesini Maarif Nezaretine vererek bir zorluk çıkarılmamasını talep etti. Maarif Nezareti bu listeyi Selanik, Kosova ve Manastır vilayetlerine yollayarak, bu atanan kişilerin kimlik bilgileri ve Osmanlı tabiiyetinden olup olmadıklarının kontrol edilmesi talimatını verdi⁹⁰⁰.

Eksarhaneye göre, *“Hakkı teftiş kavanin yahut teamülden istinat edilmiş bir hak olmayıp doğrudan doğruya hukuku tabiyededir. Mektepler kim tarafından idare ediliyorsa onun tarafından denetlenmesi gerekir. Bu teftiş tedrisata ait bir meseledir. Hükümetin bu okullarda görev yapan muallimlerin nasıl görev yaptıklarını bilmesine imkan yoktur*⁹⁰¹. Eksarhane'nin Bulgar mekteplerinin teftiş hakkı ve müfettişlerinin hükümet tarafından tanınması yönündeki talepleri, hususi mekteplerin teftiş hakkının hükümete ait olduğu belirtilerek reddedildi. Bulgar müfettişlerinden kendisine hükümet tarafından ruhsat verilen ve kimlikleri hükümet tarafından bilinen müfettişlerin dini eğitimi teftiş için ilgili okulları istedikleri vakit ziyaret edebilecekleri Selanik, Kosova ve Manastır vilayetlerine bildirildi⁹⁰². Bu karar dışında hükümetin izni olmaksızın gerek Eksarhane ve gerekse metropolitler tarafından müfettiş tayinine kesinlikle

⁸⁹⁷ Hüseyin Cahid, “Mektepler Meselesi”, *Tanin*, Numero: 280, 24 Cemazi-yel Evvel 1327 (Hicri), 31 Mayıs 1325 (Rumi), 13 Haziran 1909 (Miladi), s. 1.

⁸⁹⁸ “Bulgar Eksarhanesi”, *Muhacir*, Numero:21, 19 Safer 1328 (Hicri), 17 Şubat 1325 (Rumi), s. 4.

⁸⁹⁹ *BOA, MF. MKT*, 110/51; *BOA, DH. MKT*, 2743/78; *BOA, DH. SYS*, 51/2.

⁹⁰⁰ Mustafa Ergün, *a.g.e.*, s. 504.

⁹⁰¹ “Mekatib Teftişi”, *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero:319, 9 Rebi'ül Ahir 1328 (Hicri), 19 Nisan 1910 (Rumi), s. 3.

⁹⁰² *BOA, MF. MKT*, 1132/34; *BOA, MV*, 141/92; *BOA, BEO*, 3848/288360.

müracaat edilmemesi gerektiği Eksarhaneye iletildi⁹⁰³. Vilayetlere gönderilen talimatta ise, müfettiş tayinine lüzum görülürse, müfettişlerin önce valiliklere müracaat ederek hükümet tarafından yapılacak tahkikat sonucunda izin verildiği takdirde teftiş için okullara gidebileceği belirtildi⁹⁰⁴. Bulgar Eksarhanesi ise, Osmanlı hükümetinin aldığı bu karara tepki göstererek bu kararın uygulanamayacağını belirtti⁹⁰⁵.

Bu tepkilere rağmen İttihatçıların amacı, mekteb-i iptidaideki eğitim programlarını ortak hale getirmektir. Çünkü anasıra ait mekteplerde okunan dersler bütün anasırı birbirine bağlayacak şekilde olmalıydı⁹⁰⁶. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı milleti yaratma projesinde, Osmanlı milletinin siyasi ve terbiye ehliyetlerinin aynı tarzda olması için özel okullar ile cemaat okullarını hükümetin teftiş ve denetimine almak istiyordu.⁹⁰⁷ Cemaat okullarının Maarif Nezaretine bağlı müfettişler tarafından denetlenmesi sorunu İttihatçıların önündeki temel sorun olarak duruyordu⁹⁰⁸. Bu sorunu çözmek için Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar gayrimüslim mekteplerinin denetlenmesi ve müfettiş tayin edilmesi ile ilgili birtakım kararlar aldı. Bu kararlardan ilki Makedonya'da resmi olmayan okulların denetlenmesi için Selanik, Kosova, Manastır vilayetlerine gönderilen talimatta vilayet, liva ve kazalarda maarif encümenlerinin kurulması yönündeydi⁹⁰⁹. Osmanlı hükümeti her vilayet için bir maarif müfettişi ve her sancağa bir mekatib-i iptidaiye müfettişi atanmasını kararlaştırdı. Bu müfettişlerden teftişler sırasında talimatlara aykırı muallim istihdam edildiğini tespit ettikleri takdirde derhal Maarif Nezaretine bildirmeleri istendi⁹¹⁰. Bu karardan sonra Selanik Maarif Müfettişliğine Kazım Nami Bey, Mekteb-i İbtidaiye müfettişliklerine Abdülazim ve Hüsnü Beyler atandı. Kosova vilayeti Mekteb-i İbtidaiye müfettişliğine Faik Bey, Bulgar mektebi müfettişliğine Petrobop Arsof Efendi, Sırp mektebi müfettişliğine Yuvan Efendi atandı. Manastır vilayeti Maarif Müfettişliğine Mahmud Bey, Mekteb-i

⁹⁰³ BOA, DH. SYS, 51/2.

⁹⁰⁴ BOA, DH. MKT, 2743/78.

⁹⁰⁵ "Eksarhanenin Bulgar Mekteplerini Teftişi Meselesi", *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 427, 26 Zilkade 1328 (Hicri), 15 Teşrin-i Sani 1910 (Rumi), 28 Kasım 1910 (Miladi), s. 3.

⁹⁰⁶ Hüseyin Cahid, "Mektepler Meselesi", *Tanin*, Numero: 277, 21 Cemazi-yel Evvel 1327 (Hicri), 28 Mayıs 1325 (Rumi), 10 Haziran 1909 (Miladi), s. 1.

⁹⁰⁷ Bayar, *a.g.e.*, c. II, S. 72.

⁹⁰⁸ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 223.

⁹⁰⁹ *1326 Devlet Salnamesi*, Ahmed İhsan Matbaası, Dersaadet 1333, s. 526; *1327 Devlet Salnamesi*, Selanik Matbaası, Dersaadet 1328, s. 656, 730, 774.

⁹¹⁰ BOA, DH. MUI, 109/8.

İptidaiye müfettişliğine Hafız Recep Bey atandı⁹¹¹. Bu müfettişlerin 19 Temmuz 1910 tarihinde yürürlüğe giren “Tahsili İptidaiye-i Dare ve Teftiş ile Muvazıf Olan Memurinin Vezai fi Hakkında Nizamname” ahkâmına göre hareket etmesi istendi⁹¹². Toplam 65 maddeden oluşan nizamnamede; maarif müdürlerinin maarif müfettişleri ve mekteb-i iptidaiye müfettişleri kanalıyla eğitimi denetlemesi (madde 1), mekteb-i iptidaiyelerde muallimlik yapacaklara ruhsatnamelerinin maarif müdürleri tarafından verilmesi (madde 3), vilayetlere bağlı kaza, nevahi ve kuradaki mekteb-i iptidaiyelerin maarif müfettişleri tarafından denetlenmesi (madde 8), maarif müfettişinin vilayet maarifi ibtidaiyesi ile ilgili tahkikatları yürüteceği ve bu tahkikat sonucu muallimlere el çektirebileceği (madde 18), maarif müfettişleri hususi mektepleri, bunlara tamim olunan talim programına dokunmamak üzere denetleme hakkına sahip olduğu (madde 28), maarifi iptidaiye müfettişlerinin buldukları sancaktaki mekteb-i umumiye ve hususiyeyi teftiş etmeye hakkı olduğu (madde 29) gibi hükümler yer almaktaydı⁹¹³. Bu müfettişler cemaat mekteplerini denetlediği sırada Tedrisat-ı Osmaniye’ye aykırı bir durumu ve bu eğitimi yapan muallimleri derhal Maarif Nezareti’ne bildireceklerdi⁹¹⁴.

Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar bu kararları alırken Meclis-i Mebusan’da konuyla ilgili tartışmalarda Rum ve Bulgar Mebuslar, Maarif Nezareti’nin cemaat mekteplerine kanuna aykırı olarak müdahale ettiğini belirtmişlerdi. Rum ve Bulgar mebuslara göre, maarif memuru bir mektebi teftiş etmeden önce mektep kime ait ise ilgili metropoliti bilgilendirmesi gerekliydi. Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, Rum ve Bulgar Mebuslara verdiği cevapta, Kanun-ı Esasi’nin 15. maddesine göre mekteplerin devletin teftişi altında olduğunu belirterek, mekteplerin Maarif Nezareti tarafından denetiminin anayasaya uygun olduğunu söyledi. İbrahim Paşa konuşmasının devamında bu teftişlerin ani olmasının gayet doğal olduğunu, bu teftişlerden sonuç alabilmek için metropolite bilgi vermeye gerek olmadığını belirtti⁹¹⁵.

⁹¹¹ *1327 Devlet Salnamesi*, Selanik Matbaası, Dersaadet 1328, s. 656, 730, 774; Osmanlı hükümeti, bu karara kadar Rum ve Bulgar Mekteplerini Maarif nezareti bünyesindeki müfettişler aracılığıyla denetlemekteydi. Örneğin, 1910 yılında Rum mektepleri müfettişliğini Salih Bey, Bulgar Mektepleri müfettişliğini ise Halil Bey yapmaktaydı. *1326 Devlet Salnamesi*, Ahmed İhsan Matbaası, Dersaadet 1333, s. 526.

⁹¹² *BOA, MF.MKT*, 1177/88; Duru, *a.g.e.*, s. 46.

⁹¹³ *Düstur*, Tertib-i Sani, c. II, Matbaa-i Osmani, Dersaadet 1330, s. 404-411; Takvim-i Vekayi, Numero:589-590, 21 Recep 1326 (Hicri), 15 Temmuz 1326 (Rumi), s. 4.

⁹¹⁴ *BOA, DH. MUI*, 109/8.

⁹¹⁵ *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. IV, 25 Teşrin-i Sani 1326, s. 466.

Osmanlı hükümetinin okulların denetimiyle ilgili kararlarının uygulanması ve Makedonya’da cemaatlere ait mekteplerin denetimleri sırasında sorunlar baş gösterdi. Bu sorunlardan biri Selanik’teki Rum idadisinin denetiminde yaşandı. Selanik Maarif Müfettişi Rum idadisinde yaptığı denetlemede, idadinin müdüründen eğitim veren muallimlerin listesini, maaşlarını, ders programlarını istemiş, ancak okul müdürü bu malumatı sadece Selanik metropolitliğine verebileceğini söyleyerek müfettişin taleplerini reddetmiştir. Bunun üzerine Selanik valiliği okulu kapatma kararı aldı⁹¹⁶. Osmanlı hükümeti, Manastır valiliğine verdiği talimatta ise çetelerin girişlerini engellemek için Rum okullarının kontrol altında tutulmasını istedi⁹¹⁷. Hükümet, Rum okullarını denetlerken Yunanistan’ın eğitim politikası çerçevesinde yaptığı faaliyetleri de engellemeye çalıştı. Meşrutiyetin ilanından sonra Yunan okullarının açılması hız kazanmıştı. Yunanistan’ın eğitim politikasının amacı genel müfettişliklerle eğitimin sürekli desteklenmesiydi. Bu müfettişler Makedonya kırsalına kadar faaliyet gösteriyordu. Mart 1909’un başlarında Rum okul müfettişlerine Babıali tarafından büyük kent merkezlerinden ayrılma ve çevre köyleri dolaşma yasağı getirildi. Karara uymayan müfettişlerin tutuklanacağı belirtildi⁹¹⁸.

Benzer sorunlar Bulgar mekteplerinin teftişi sırasında da yaşanmıştır. Selanik’teki Bulgar Okulu Doyran’ın müdürü Osmanlı Maarif Müfettişlerinin istedikleri okul istatistiklerini vermeyi reddederek, bu hususta muhatabının Eksarhane olduğunu ve istatistikleri oraya verdiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Selanik valiliği okulu kapatmıştır⁹¹⁹. Selanik valiliği, Maarif Nezaretine gönderdiği raporda, Bulgar mekteplerinde Osmanlı tarihi okutulması gerekirken Bulgar tarihi ve kadim Bulgar Krallarının kahramanlıklarını anlatan kitaplarla, Rum okullarında da buna benzer Yunan tarihini anlatan kitaplar okutulduğunu belirterek, bu okullarda okutulacak Osmanlı tarihinin müfredatının belirlenerek ders programlarına konulmasını talep etmiştir. Kosova’ya bağlı Taşlıca’daki Sırp Okulu, yapılan denetim sonunda muallimlerinin ruhsatnameleri olmadığı gerekçesiyle kapatılmıştır⁹²⁰.

⁹¹⁶ “Rum Mekteplerinin Teftişi Meselesi”, *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 414, 13 Zilkade 1328 (Hicri), 2 Teşrin-i Sani 1326 (Rumi), 15 Ocak 1910 (Miladi), s. 1.

⁹¹⁷ Vakalopoulos, *a.g.e.*, s. 271-272.

⁹¹⁸ Vakalopoulos, *a.g.e.*, s. 274.

⁹¹⁹ Ergün, *a.g.e.*, s. 487.

⁹²⁰ *BOA, BEO*, 3681/276055.

Maarif Nezareti okulların denetimi ile ilgili patrikhanelere yolladığı bir yazı ile yeni birtakım sınırlamalar getirmek istedi. O zamana kadar gayrimüslim okulları tarafından verilen diplomalar yalnızca o toplumun dili ile yazılıp, onay için bakanlığa gönderiliyordu. Maarif Nazırı Emrullah Bey, artık diplomaların bir yüzünün o toplumun dili ile diğer yüzünün de Türkçe yazılmasını, bu şekilde hazırlanmayan diplomaların onaylanmayacağını bildirdi. Patrikhanelerle yaşanan sorunlara mekteb-i iptidaiye de çalışan yabancı uyruklu öğretmenler sorunu, liselerdeki öğrencilerin askerlik sorunu ve cemaat okullarındaki öğretmenlerin denetim sorunları da eklendi⁹²¹.

6.3. Makedonya'daki Cemaat Mekteplerinde Yabancı Muallimler Sorunu

İttihatçıların eğitim konusunda gerçekleştirmeyi düşündüğü yeniliklerden birisi de cemaat okullarında görevli yabancı uyruklu öğretmenlerin çalışılmasının kısıtlanmasıydı⁹²². İttihatçıları en fazla rahatsız eden durum yabancı muallimlerin kendi ülkelerinin siyasi hedefleri doğrultusunda öğrenci yetiştirmeleri idi. Bu durum Yunanistan ve Bulgaristan gibi ülkelere ciddi bir propaganda alanı sağlamaktaydı. İttihatçılar, Osmanlı topraklarında Yunan ya da Bulgar propagandasının önüne geçmek istiyorlardı. İttihat ve Terakki basını yabancı uyruklu öğretmenler sorununu 1908'in Kasım ve Aralık ayında yazdığı yazılarla Osmanlı kamuoyunun gündemine taşıdı. İttihatçılar göre, bu okulların denetimiyle birlikte bu okullarda çalışan yabancı öğretmenlerin bu okullardan uzaklaştırılması gerekiyordu⁹²³. 1909 yılı başlarından itibaren Osmanlı hükümeti, Makedonya'daki cemaat okullarında yabancı uyruklu öğretmenlerle ilgili çalışmalar başlattı.

6.3.1. Bulgar Muallimleri Sorunu

Meşrutiyetin tekrar ilanından sonra Makedonya'da komitacılarla birlikte hareket eden Bulgar muallimleri sorunu gündeme geldi. Bulgar mekteplerinde muallimlik yapanların kayıt altına alınması, mekteplere maarif müdürleri tarafından muallim atanması konusu Selanik valiliği tarafından hükümete iletili⁹²⁴. Bundan sonra Osmanlı hükümeti aldığı kararla Bulgar komitalarıyla birlikte hareket eden muallimlerin komitalarla birlikte hareket etmesini önlemek için bu muallimlere hükümet tarafından

⁹²¹ Ergün, *a.g.e.*, s. 489-490.

⁹²² Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 224.

⁹²³ "Rum Mektepleri", *İttihad ve Terakki*, Numero: 79, 3 Zilhicce 1326 (Hicri), 13 Kanun-i Evvel 1324 (Rumi), 26 Aralık 1908 (Miladi), s. 1.

⁹²⁴ BOA, TFR-I-SL, 215/21435.

maaş bağlanmasına karar verdi. Bu kapsamda Rumeli Müfettişliği kararı ile Bulgar köylerinde görev yapan yirmi muallime vilayet maarif bütçelerinden maaş bağlanması kararlaştırıldı⁹²⁵. Osmanlı hükümeti Rumeli Müfettişliği'nin bu kararını onayladı⁹²⁶.

Makedonya'da bulunan Bulgar mektepleri, Bulgar Eksarhanesi ve Bulgaristan Maarif Nezareti'nin kontrolü altındaydı. Özellikle bu okullara muallim ve müdür atamaları Bulgaristan Maarif Nezareti kontrolü altında, Eksarhlık tarafından yapılmaktaydı. Tanin gazetesinin haberine göre, Makedonya bölgesinde ve Edirne vilayetinde 1500'e yakın Bulgar mektebi bulunmaktaydı⁹²⁷. İttihatçılar, Eksarhlıkça atanmış olan muallimlerin Bulgar köylüleri arasında ırkçı ve şovenist propaganda yaptıklarını belirtiyorlardı⁹²⁸. Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar bir taraftan Makedonya'da görev yapan Osmanlı İmparatorluğu vatandaşı muallimlerle ilgili önlemler alırken diğer taraftan da Bulgaristan uyruklu muallimlere karşı önlemler almaya çalışmışlardır. Osmanlı hükümeti, Bulgaristan tebaasından olan muallimlerin eğitimden men edilmelerini isteyerek bu kararını Bulgar Eksarhlığı'na iletmiştir. Bulgar Eksarhlığı bu kararın mekteplerdeki eğitimi aksatacağını belirterek kararın uygulanamayacağını belirtmiştir. Tepkiler üzerine Osmanlı hükümeti, Bulgaristan tebaasından olan muallimlerin 1910 Mayıs'ının sonuna kadar eğitime devam edebileceklerini Eksarhlığa ve vilayetlere bildirmiştir⁹²⁹.

Bu sürenin dolmasıyla Maarif Nezareti, 27 Temmuz 1910 tarihinde aldığı kararla, hususi mektepler ve cemaat mekteplerinde hükümetin müsaadesi olmadıkça ecnebi muallim istihdam edilmemesini, istihdam edilenlerin de men edilmelerini istedi⁹³⁰. Hükümet Selanik, Kosova ve Manastır vilayetlerine gönderdiği talimatta yabancı uyruklu muallimlerin eğitimden men edilmesini, bu kararın mektep müdüriyetlerine ve metropolithanelere tebliğ edilmesini istedi⁹³¹. Ayrıca vilayetlerden hususi mekteplerdeki müdür ve muallimlerin kimliklerinin detaylı bir şekilde araştırılarak gönderilmesi talep edildi⁹³². Hükümetin bu kararından sonra Bulgar

⁹²⁵ BOA, BEO, 3494/24964; BOA, TFRI-MKM, 34/3322; Bu kapsamda Cuma-bala kazasında bir muallime, Menlik kazasında üç muallime, Nevrekep kazasında iki muallime, Zirlohove kazasında iki muallime, Demirhisar kazasında iki muallime maaş bağlandı. BOA, TFR-I-SL, 215/21435.

⁹²⁶ BOA, MV, 124.

⁹²⁷ Tanin, Numero: 56, 29 Şaban 1326 (Hicri), 12 Eylül 1324 (Rumi), 25 Eylül 1908 (Miladi), s. 4.

⁹²⁸ Adanır, "Makedonya Sorun ve Dimitar Vlahov'un Anılarında II. Meşrutiyet", s. 18.

⁹²⁹ BOA, DH. MUI, 80/3.

⁹³⁰ BOA, DH. MUI, 109/8.

⁹³¹ BOA, DH. İD, 60/10.

⁹³² BOA, MF. MKT, 1145/63.

Eksarhanesi aldığı kararda okullarında Osmanlı vatandaşı Bulgarları çalıştırma kararı aldı. Eksarhane mesele çözülmeye kadar bu tutumunu devam ettirdi⁹³³. Osmanlı hükümeti yabancı uyruklu muallimlerle ilgili kararı aldığı sırada Bulgaristan yönetimi de Osmanlı Devleti vatandaşı olan muallimlerin ülkesinde görev yapmasını yasakladı⁹³⁴.

Osmanlı hükümeti, muhalefete ısrar eden muallimler hakkında kanunların uygulanmasını ve gerekirse tutuklanmalarını istedi⁹³⁵. Hükümetin icraatını eleştiren ve bu yönde konferanslar veren Bulgaristan vatandaşı muallimlerin iki devlet arasındaki ilişkileri zedelemekten sınır dışına çıkarılmaları talep edildi⁹³⁶. Bu kararlarla birlikte gayrimüslim mekteplere ait kitapları incelemek için müfettiş görevlendirildi. Manastır'da Bulgar mekteplerinde okutulan Bulgarca kitapları incelemek için Mehmet Bey tayin edildi⁹³⁷. Mehmet Bey yaptığı incelemelerden sonra, siyaseten sakıncalı bulunan "*Le Bulgari*" adlı kitabın Bulgar mekteplerinde okutulması yasaklandı⁹³⁸. Osmanlı hükümetinin bu kararlarından sonra Bulgar Eksarhanesi okulların denetimi ve muallimlerin durumu ile ilgili konularda Rum Patrikhanesi'yle birlikte hareket etme kararı aldı.

6.3.2.Yunan Muallimler Sorunu

Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar, Bulgar muallimlerine karşı önlem alırken 1909 yılında Makedonya'da Rum mekteplerinde görev yapan Yunan muallimlerinin görevlerinden uzaklaştırılması için çalışma başlattı. Bu şekilde Yunan propagandasının da engellenmesi planlanıyordu⁹³⁹. İttihatçılara göre, Rum mektepleri çok ihmal edilerek Yunan konsoloslarının nüfuzuna terk edilmişti. İttihatçılar, Makedonya'daki Rum mekteplerinin idaresi, muallimlerin atama ve görevden alma işlerinin tamamen Yunan konsoloslarına bırakıldığını düşünüyorlardı. Bu durumun Osmanlı İmparatorluğu'nda birbirini tanımayan iki anasının yetişmesine sebep olduğunu düşünen İttihatçılara göre,

⁹³³ *Tanin*, Numero: 677, 16 Recep 1328 (Hicri), 7 Temmuz 1326 (Rumi), 20 Temmuz 1910 (Miladi), s. 2.

⁹³⁴ *BOA, DH. İD*, 60/10.

⁹³⁵ *BOA, BEO*, 3867/290061.

⁹³⁶ *BOA, DH. MUI*, 92-1/27.

⁹³⁷ *BOA, MF. MKT*, 1174/76.

⁹³⁸ *BOA, Y. EE*, 143/33.

⁹³⁹ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 224; 1909 Şubatında Makedonya'daki Yunan muallimlerin maddi kazanç ve ekonomik desteklerinin artırılması amacıyla "Makedonya Öğretmenleriyle Yardımlaşma Birliği" kuruldu. Bkz. Vakalopoulos, *a.g.e.*, s. 263.

“hükümet içinde hükümet” demek olan bu durum meşrutiyet döneminde daha fazla devam edemezdi⁹⁴⁰.

Osmanlı hükümeti, 1909 Haziran’ında Yunan muallimlerin görevden uzaklaştırılmalarıyla ilgili bir karar aldı⁹⁴¹. Vilayetlere verilen talimata vilayet maarif müdürlerinin bu konuda dikkatli bir çalışma yapması istendi. Ayrıca Yunanistan’dan gelen şahısların kimliklerinin iyi incelenmesi için vilayetlere talimat verildi⁹⁴². Osmanlı hükümeti, Yunanlı muallimlerin görevden uzaklaştırılması gerektiğini Patrikhaneye tebliğ etti⁹⁴³. Bu muallimler Patrikhanenin kontrolü altında görev yaptıkları için Patrikhanenin bu kararı kabul etmeyeceği açıktı⁹⁴⁴. Hükümetin Rum okullarında görev yapan Yunan muallimlerini görevden uzaklaştırmak istemesine Rum basını ve Patrikhane karşı çıktı. Rumlara göre, hükümetin aldığı bu karar iki bakımdan önemliydi: Birincisi, mekteplerin teşkilatına müdahale etmesi, bu açıkça Patrikhanenin yetki alanına müdahaleydi. İkincisi ise, Yunanlı muallimlerin miktarıydı. Rumca gazetelere göre, Osmanlı’da Rum okullarında görev yapacak muallimleri yetiştirecek okul yoktu. Bu yüzden Atina’daki darülfünuna öğrenci göndermek zorunda kalındığını belirten Rum basınına göre, eğer Yunan öğretmenler görevden alınırsa okullar öğretmensiz kalacaktı. İttihatçılar bu görüşe katılmamakla birlikte, Bulgarların okullarında artık Osmanlı vatandaşı olan Bulgarları çalıştırma kararlarını Rumlara örnek gösterdiler⁹⁴⁵. Rumların okullarındaki eğitimin aksayacağı propagandalarına karşılık hükümet geçici olarak aldığı kararla hususi mekteplerde görev yapan ecnebi muallimlerin 1910 Mayıs’ının sonuna kadar eğitime devam edebileceklerine karar verdi⁹⁴⁶.

Osmanlı hükümetinin, yabancı uyruklu öğretmenler için verdiği sürenin dolmasından sonra, 27 Temmuz 1910 tarihinde Maarif Nezareti aldığı kararla hususi mektepler ve cemaat mekteplerinde hükümetin müsaadesi olmadıkça ecnebi muallim istihdam edilemeyeceğini ve halen muallimlik yapanlarında eğitimden men edilmesi

⁹⁴⁰ “Rum Mektepleri”, *İttihad ve Terakki*, Numero: 79, 3 Zilhicce 1326 (Hicri), 13 Kanun-i Evvel 1324 (Rumi), 26 Aralık 1908 (Miladi), s. 1.

⁹⁴¹ *BOA, DH. MKT*, 1308/10.

⁹⁴² *BOA, BEO*, 3592/269330.

⁹⁴³ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 225.

⁹⁴⁴ “Yunanlı Muallimler”, *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 348, 4 Ramazan 1328 (Hicri), 29 Ağustos 1326 (Rumi), 8 Eylül 1910 (Miladi), s. 2.

⁹⁴⁵ “Yunanlı Muallimler”, *Tanin*, Numero:677, 13 Recep 1328 (Hicri), 7 Temmuz 1326 (Rumi), 20 Temmuz 1910 (Miladi), s. 3; Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 227.

⁹⁴⁶ *BOA, BEO*, 3722/279083.

gerektiğini vilayetlere bildirdi⁹⁴⁷. Ayrıca vilayetlerden cemaat okullarındaki müdür ve muallimlerin kimlikleri konusunda detaylı araştırılma yapılması istendi⁹⁴⁸. Bu kararın alınmasından sonra Yunan muallimlerin 24 saat içinde ülkeyi terk etmeleri talep edildi. Osmanlı hükümetinin, cemaat mekteplerinden yabancı uyruklu muallimleri görevden men etme kararından sonra birçok Yunan muallim görevden uzaklaştırıldı. Yunan muallimler görevlerine tekrar dönebilmek için sahte tabiiyet belgeleriyle ilgili makamlara müracaat etmişlerdir. Osmanlı hükümeti yerel makamları uyararak bu müracaatların kabul edilmemesini istedi⁹⁴⁹.

Hükümetin aldığı bu karara en fazla Rum Patrikhanesi tepki gösterdi. Patrikhane hükümetin yabancı uyruklu muallimler konusunda tavrını şovenist olarak değerlendirerek bu kararın geri alınmasını istedi.⁹⁵⁰ Maarif Nezareti, Patrikhane'ye verdiği cevapta, yabancı uyruklu muallimler konusunda gerektiğinde hükümetten izin alınması, bu muallimlerin Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarına uygun hareket etmesi ve muallimlerin kimlik bilgileriyle görev yapacakları okulların defterlere kayıt edilerek hükümete bildirilmesi şartıyla hükümetin gereğini yapacağını bildirdi⁹⁵¹. Adliye ve Mezahip Nezareti, Maarif Nezaretine yazdığı yazıda kilise ve mekteplerin idare heyetlerinde yabancı uyruklu kimselerin bulunmasına izin verilmeyeceğini belirterek, bu konuda gerekenin patrikhanelere tebliğ edilmesini talep etti⁹⁵².

Hükümet ile Patrikhane arasında Yunan muallimlerin durumu ile ilgili tartışmalar devam ederken, eğitim politikası ile ilgili Maarif Nezareti'nin hazırlamış olduğu Tedrisat-ı İptidaiye Kanun taslağı 1911 yılı başında Meclis-i Mebusan'a sunuldu. Rum mebuslar bu kanun taslağının aleyhinde hareket etme kararı aldı. Ayrıca patrikhane, bu taslağa karşı diğer patrikhanelerle ortak bir cephe kurmaya çalıştı⁹⁵³.

⁹⁴⁷ BOA, DH. İD, 60/10.

⁹⁴⁸ BOA, MF. MKT, 1145/63.

⁹⁴⁹ "Yunanlı Muallimler", *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 432, 1 Zilhicce 1328 (Hicri), 3 Kanun-i Evvel 1910 (Rumi), 16 Aralık 1910 (Miladi), s. 4; "Yunanlı Muallimler", *Tanin*, Numero: 810, 1 Zilhicce 1328 (Hicri), 20 Temmuz 1326 (Rumi), 2 Ağustos 1910 (Miladi), s. 2.

⁹⁵⁰ "Patrikhanenin Takriri", *Tanin*, Numero: 828, 22 Zilhicce 1328 (Hicri), 11 Kanun-i Evvel 1910 (Rumi), 24 Aralık 1910 (Miladi), s. 2.

⁹⁵¹ "Rum Patrikhane Mektepleri", *Tanin*, Numero: 848, 4 Kanun-i Sani 1327 (Rumi), 17 Ocak 1912 (Miladi), s. 2; "Mekatib-i Enebiye'de Muallimlik Edenlere Dair", *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero (Okunamadı), 16 Ramazan 1328 (Hicri), 29 Ağustos 1326 (Rumi), 10 Eylül 1910 (Miladi), s. 3.

⁹⁵² BOA, DH. İD, 60/10; "Patrikhaneye Cevap", *Tanin*, Numero: 848, 13 Muharrem 1329 (Hicri), 31 Kanun-i Evvel 1326 (Rumi), 13 Ocak 1911 (Miladi), s. 2.

⁹⁵³ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 232.

Rum cemaati ile Osmanlı hükümeti arasında anlaşmazlığa sebep olan Yunanlı muallimler sorunu 1911 yılında çözüme kavuşturulabildi.

6.3.3. Sırp Muallimler Sorunu

Osmanlı hükümeti cemaat mekteplerinde bulunan yabancı muallimleri 24 Temmuz 1910 tarihinde aldığı kararla eğitimden men etmesinden sonra, eylül ayının sonunda Sırp okullarında görev yapan Sırbistan uyruklu muallimlerin görev yapmalarını yasakladı. Sırlar bu karara mekteplerinde eğitimin aksayacağı gerekçesiyle tepki gösterdiler. Üsküp Sırp konsolosluğu, Osmanlı hükümetine başvurarak bu durumun konsolos mukavelesinin 1. maddesine ve Ticaret Antlaşması'nın 16. maddesine aykırı olduğunu belirterek Sırp muallimlerin durumunun düzeltilmesini talep etti. Osmanlı hükümeti ise, Selanik valiliğine gönderdiği talimatta Sırbistan ile imzalanan Ticaret Antlaşmasında Sırp muallimler ilgili bir hüküm olmadığını, bu sebeple anlaşma hükümlerinin muallimlere uygulanamayacağını belirterek buna göre hareket edilmesini istedi⁹⁵⁴.

Osmanlı hükümetinin bu kararından sonra Kosova vilayeti maarif müfettişleri Sırp muallimlerin diplomalarını ve şahadetnamelerini göstermedikleri için Taşlıca, Prizren, İpek, Senice, ve Priştine'deki Sırp okullarını şahadetnameler tasdik olana kadar kapattı. Bunun üzerine Patrikhaneye bağlı Sırp dini görevlileri Sırp muallimlerin diplomalarını Osmanlı Maarif Müfettişlerine göstermelerini yasakladı⁹⁵⁵. Örneğin,⁹⁵⁶ Prizren metropoliti Nikofor Efendi Taşlıca'daki Sırp dini görevlisine çektiği telgrafta şahadetnamelerini tasdik ettiren muallimlerin vazifeden ihraç olunacağını belirtmiştir. Bu talimattan sonra Prebol'daki Sırp muallimler şahadetnamelerini, metropolitlerde olduğunu söyleyerek vermek istememişlerdir⁹⁵⁷. Bu durum karşında Osmanlı hükümeti Sırp mektepleri muallimlerinden şahadetnamelerini tasdik ettirmeyenlerin eğitimden men edilmesine karar verdi⁹⁵⁸. Sırlar okullarının kapatılmasına tepki göstererek, Rum Patrikhanesi imtiyazına dayanarak mekteplerine muallim tayin hakkına sahip olduklarını bu sebeple kapatılan okullarının açılmasını istediler⁹⁵⁹. Kosova'da yaşanan

⁹⁵⁴ BOA, DH. İD, 60/10.

⁹⁵⁵ "Sırp Mektepleri", *Sabah*, Numero: 7436, 25 Cemazi-yel Evvel 1328 (Hicri), 21 Mayıs 1326 (Rumi), 3 Haziran 1910 (Miladi), s. 3.

⁹⁵⁶ BOA, DH. SYS, 46/3.

⁹⁵⁷ Engili-Kahramanyol, *a.g.e.*, s. 307.

⁹⁵⁸ BOA, BEO, 3559/266899.

⁹⁵⁹ "Sırp Mektepleri", *Sabah*, Numero:7436, 25 Cemazi-yel Evvel 1328 (Hicri), 21 Mayıs 1326 (Rumi), 3 Haziran 1910 (Miladi), s. 3.

bu gelişmeler Priştine mebusu Sava Stoyanoviç (Sırp) Efendi tarafından Meclis gündemine taşındı. Stoyanoviç Mecliste yaptığı konuşmada, Prizren metropoliti patrikhaneye mensup olduğu için, bu mektepler patrikhane imtiyazından istifade edecek diye şahadetnamelerinin tasdik olunmadığını belirterek bunun sebebini sordu. Maarif Nazırı Emrullah Bey, buna verdiği cevapta, Sırp mektepleri için ittihaz olunan karar, eğer bir cemaat namına bir metropolit tarafından müracaat edilir ve onun namına ruhsat verilirse, imtiyazlardan faydalanabileceğini belirtti. Bu müracaat Sırp mektebi açmak için yapılırsa o da Maarif Nizamnamesi'ne tabidir. Emrullah Efendi şimdiye kadar Sırp mektepleri için ruhsat müracaatlarından iki tanesi metropolit namına verildiğini belirtti. Bu mekteplerden 29 tanesine Sırp'lılardan ve Sırp köylerinden vuku bulan müracaat üzerine ruhsat verildiğini belirten Emrullah Bey bunların Maarif Nizamnamesine tabi olduğunu belirtmiştir. Emrullah Bey bu mekteplerdeki muallimlerin şahadetnamelerinin Maarif Nezaretine beyan edilmesi gerektiğini belirtti. Sırp okullarının kapatılması Osmanlı Devleti'yle Sırbistan arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden oldu. Sırbistan, sorunu kesin çözüme ulaştırmak için bazı girişimlerde bulunmuşsa da sonuç alamamıştır⁹⁶⁰.

Osmanlı hükümeti Sırp okullarında okutulan kitapları da denetlemiştir. Örneğin, Sırp muallim Seviç tarafından yazılan ve Belgrat'ta basılan Sırpça Kıraat kitabı sakıncalı bulunarak kitabın Sırp mekteplerinde okutulması ve ülkeye sokulması yasaklanmıştır⁹⁶¹. Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar Makedonya'da görev yapan Avrupa ülke vatandaşlarına da aynı muameleyi yapmıştır. Üsküp Bulgar ve Sırp mekteplerinde muallimlik yapan ve Avusturya vatandaşı olan Jan Jarkoviç, Milan Barkoviç ve Jozef Boris'in görevlerine son verilmiştir⁹⁶².

6.4.Okulların Denetimi ve Muallimler Konusunda İttihatçılar ile Patrikhaneler Arasında Uzlaşma

Hükümet ile Patrikhaneler arasında eğitim konusunda tartışmalar devam ederken Rum Patrikhanesi'nin 1910 yılından itibaren gayrimüslim unsurlar arasında ittihatchıların politikalarına karşı oluşturmaya çalıştığı birlik 1911'in ilk yarısında kuruldu⁹⁶³. Rum ve Ermeni Patrikhaneleri, Bulgar Eksarhlığı, Ermeni Katolik, Rum Melkit ve Katolik,

⁹⁶⁰ MMZC, D. I, İ. S. III, c. I, 25 Teşrin-i Sani 1326, s. 431.

⁹⁶¹ BOA, MF. MKT, 1168/46.

⁹⁶² BOA, DH. İD, 60/10.

⁹⁶³ Hüseyin Cahid, "Rüesa-i Ruhaninin İttihadı", *Tanin (Senin)*, Numero: 978-2, 24 Cemazi-yel Evvel 1329 (Hicri), 10 Mayıs 1327 (Rumi), 23 Mayıs 1311 (Miladi), s. 1.

Keldani Patriklikleri, cemaat mektepleriyle askerlik hizmeti hakkında hazırlamış oldukları 28 maddelik tavriri hükümete sundular. Bu tavriri 17 maddesi eğitimle ilgiliydi⁹⁶⁴. Patrikhanelerin eğitim konusunda talepleri şu şekildeydi:⁹⁶⁵

- Şimdiye kadar ruhsatsız eğitim yapan mekteplere ruhsat verilmesi,
- Mekteplerin programların patrikhane ve metropolitler tarafından hazırlanması,
- Hazırlanan programların Maarif Nezaretine arz edilmesi,
- Bu umumi program değişmedikçe her sene için ayrı program verilmemesi,
- Muallim ve muallimelerin şهادetname ve tasdiknamelerinin patrikhane ve metropolitler tarafından tedkik ve tasdik edilmesi, bu tasdikname ve şهادetnamelerin Maarif Nezaretince kabul edilmesi,
- Patrikhaneler tarafından tasdik edilen çalışma izinleri olan muallimlerin buldukları okulların hükümetçe denetlenmemesi,
- Osmanlı Devleti muallimler yetiştirinceye kadar, mekteplerde ecnebi muallim istihdamına izin verilmesi,
- Hükümetin görevlendirdiği müfettişler, o bölgede resmi olarak görevli bulunan din adamına bildirdikten sonra mekteplerin denetlemesi,
- Teftiş sırasında sakıncalı bir dersin okutulduğu ve ruhsatsız bir muallimin çalıştığı tespit edilirse, konunun maarif müdürlerine ve metropolitlere iletilmesi, sakıncalı ders anlatan veya ruhsatsız çalışan muallimler eğitimden men edilmesi,
- Cemaat mekteplerine ait istatistiklerin metropolitlerden istenmesi,
- Cemaat mekteplerinden mezun olan patrikhane ve metropolitler tarafından verilen şهادetnamelere sahip olan mezunların resmi mektep mezunlarıyla aynı statüye sahip olması,
- Hıristiyan çocuklar için yeni açılacak mekteplere hükümetçe verilecek ödeneğin o mekteplerin bağlı bulunduğu ruhani merkeze verilmesi,

İttihatçılar patrikhanelerin bu taleplerine birtakım eleştiriler getirdiler. İttihatçılara göre, bütün ders programları Maarif Nezareti tarafından tasdik edilmeliydi. Aksi takdirde o mekteplerden yetişenlerin ne kabiliyetleri anlaşılır ne de resmi mektep mezunlarıyla aynı haklara sahip olabilirlerdi. Mekteb-i iptidaiyede kesinlikle yabancı muallim çalıştırılmamasını belirten itttihatçılar, diğer mekteplerde çalıştırılacak ecnebi

⁹⁶⁴ BOA, DH. İD, 69-2/10.

⁹⁶⁵ “Mektepler ve Askerlik Meselesinde Anasır-ı Hıristiyanıye'nin Metalibi”, *Tanin (Senin)*, Numero: 970-4, 26 Cemazi-yel Evvel 1329 (Hicri), 12 Mayıs 1327 (Rumi), 25 Mayıs 1911 (Miladi), s. 3-4.

muallimlerin ise Maarif Nezareti'nin izniyle çalıştırılması gerektiğini belirtmişlerdir. İttihatçılara göre devletin müfettişlerinin patrikhaneye haber vermesi kabul edilemez bir maddeydi. Bu müfettişlerin hazırlayacakları raporlarının Maarif Nezareti tarafından öncelikli olması gerektiğini belirten İttihatçılar, bu raporlar sonrasında özellikle ecnebi muallimlerle ilgili kararların doğrudan nezaret tarafından alınması gerektiğini belirttiler⁹⁶⁶.

Osmanlı hükümeti patrikhaneler tarafından verilen bu talepleri Adliye, Harbiye ve Maarif Nazırlarından oluşan bir encümene havale etti. Encümen yaptığı incelemelerden sonra patrikhanelerin taleplerinin bir kısmını aynen bir kısmını da tadil ederek kabul etti. Kanun ve nizamnamelere aykırı olan talepler ise reddedildi. Encümen bu kararlarından sonra hazırladığı raporu hükümete sundu. İttihatçılara göre, komisyon bu kararıyla anasır-ı muhtelifenin Osmanlılık etrafında birleşmesi için zemin hazırlamış oldu. İttihatçılara göre, hükümet bu meseleyi kanun ve nizam dairesinde çözerek hariçten yönlendirilen bu projeli meseleleri ortadan kaldırmış oldu. Encümenin aldığı kararlar 5 Kasım 1911 tarihinde Meclis-i Vükela'da görüşülerek kabul edildi. Bu kararlar şöyle özetlenebilir:⁹⁶⁷

— Eğitime devam eden ancak ruhsatları olmayan cemaat mekteplerine ruhsat verilmesi, bundan sonra açılacak mekteplere vilayet maarif idareleri tarafından ruhsat verilmesi,

— Cemaat mektepleri ders programlarının Patrikhane ve metropolithaneler tarafından düzenlenmesi,

— Ders programları incelenmek üzere maarif nezaretine verildiğinden, bu programlar değişmedikçe her sene için program verilmesine gerek olmadığı,

— Muallim ve muallimelerin diploma ve şahadetnamelerinin Patrikhane ve metropolithaneler tarafından onaylanması, bu şekilde verilen ruhsatnamelerin bakanlıkça kabul edilmesi,

— Bakanlıkça ruhsatnameleri kabul edilen muallimlerin askerlikten muaf olması,

— Patrikhane ve metropolithaneler tarafından ruhsat verilerek görevlendirilen mektep müfettişlerine engel olunamaması,

⁹⁶⁶ Hüseyin Cahid, "Patrikhanelerin Müstedaiyatı I", *Tanin*, Numero: 1061, 16 Şaban 1329 (Hicri), 2 Ağustos 1327 (Rumi), 15 Ağustos 1911 (Miladi), s. 1.

⁹⁶⁷ *BOA, DH. İD*, 69-2/10; *BOA, MV*, 158/22.

— Maarif Müfettişlerinin okulları denetlemeden önce ruhani liderlere haber vermesi reddedilmiş, ancak hazırlanan raporun bir örneğinin bölgedeki dini liderlere verilmesi,

— Ecnebi muallimler eskisi gibi hizmetlerine devam edebilecek, ancak iptidai derecesindeki cemaat mekteplerine yeniden ecnebi muallim getirilmemesi,

— Bu zabıtnamenin çoğaltılarak Rumeli vilayetlerine gönderilmesi kararlaştırıldı.

İttihatçılar, Makedonya’da devletin nüfuz edici iktidar alını genişleterek propaganda merkezi olarak gördüğü okulları denetim altına almak istiyorlardı. Devlet ile cemaat mektepleri arasındaki aracı kurumları çıkartarak doğrudan devlet denetiminin sağlanması İttihat ve Terakki’nin eğitim politikasının en önemli noktasıydı. Ayrıca Osmanlılık politikasında İttihatçılar, aracı kurumları aradan çıkartarak doğrudan vatandaşa ulaşmayı amaçlıyordu. Kabul edilen maddelere bakıldığında İttihatçıların merkezîyetçilik politikalarıyla ve meşrutiyetin ilanından sonra takip edilen politikalarla çelişki içindeydi. Fakat muhalefetin baskısı ve Makedonya’da 1911 yılının sonunda artan çete olayları yüzünden Patrikhanelerin talepleri kabul edildi. Diğer taraftan dış politikadaki önemli gelişmeler, Trablusgarp Savaşı ve Yunanistan ile Girit sorunu yüzünden gerginleşen ilişkiler sebebiyle azınlık taleplerine karşı daha yumuşak bir politika geliştirildiği söylenebilir. Ayrıca itttihatçıların eğitim konusunda en önemli ideologu olan Emrullah Bey’in Maarif Nazırlığı görevinden ayrıldığını da unutmamak gerekir.

İttihatçıların eğitim konusunda gerçekleştirmeye çalıştığı reformlara Makedonya’daki halk grupları tarafından karşı çıkıldı. İttihatçıların eğitim politikalarına en çok Rumlar tepki gösterdiler. Özellikle Rum Patrikhanesi kültürel hayat üzerindeki etkinliğini kaybetmemek için İttihatçıların eğitim politikalarına karşı çıktı. İttihatçılar bu güne kadar müdahale edilmeyen alanlara müdahale ettikçe Rum Patrikhanesi’nin muhalefeti sertleşiyordu. İttihat ve Terakki eğitim konusundaki politikasıyla dini kurumları aracı olmaktan çıkarmak istiyordu. İttihatçıların bu müdahaleleri Patrikhane tarafından kendi yetki alanına müdahale olarak değerlendiriliyordu. Patrikhane bu muhalefetinde 1911 yılında iç ve dış politikadaki olayların etkisiyle de başarılı oldu⁹⁶⁸.

⁹⁶⁸ “Rum ve Bulgar Uhuvveti”, *Tanin*, Numero: 797, 14 Zilkade 1328 (Hicri), 8 Teşrin-i Sani 1326 (Rumi), 20 Kasım 1910 (Miladi), s. 1.

Rumlarla Bulgarlar arasındaki kurulan ittifakta en önemli faktörü, Patrikhane ve Eksarhanenin eğitim ve askerlik hizmeti konusunda hükümete ortaklaşa verdikleri takrirler oluşturmaktaydı. İttihatçı yazar Hüseyin Cahid, Patrikhane ile Eksarhane arasındaki işbirliği hakkında şöyle diyordu: “*İdare-i sabıka anasırları birbirine düşman ederek politika ürettiyordu... İdare-i Meşruta Rumeli’de bu tarz idareyi tamamen değiştirdi. Çünkü artık hükümet var araya kin ve nefret değil muhabbet ve ittihat esas olacak. Binaenaleyh Genç Türkler bunun anasırlar arasında gerçekleşmesi için elinden geleni yaptı. Bu yüzden Rumlarla Bulgarlar arasındaki işbirliğini memnuniyetle karşılıyoruz.*”⁹⁶⁹. İttihatçılar anasır-ı muhtelif arasında kurulacak bir itilafî memleketin terakkisi için şart görüyordu. Asayiş ve terakkinin Osmanlı ülkesinde yerleşmesi için Rumlarla Bulgarlar arasında sağlanacak bir itilafa şart gözüyle bakılıyordu. Dolayısıyla tarih yazımında başarısızlık olarak değerlendirilen bu politikaları İttihatçılar Makedonya sorununun çözümü için gerekli görüyordu. Eksarhanenin yayın organı olan Glas gazetesi Bulgar- Rum itilafıyla ilgili şöyle yazıyordu: “... *Bu itilaf asayiş ve terakki-i memlekete hadim bir ameli mühime mahiyetini ihraz etmekle beraber Rum, Bulgar itilafı birtakım netice-i siyasiyenin teminine hizmet edebilir*”⁹⁷⁰. Bu ortak hareket 1912 yılının başlarında Makedonya’da Rum ve Bulgar partileri arasında bir ittifakın kurulmasına zemin hazırladı⁹⁷¹. Bulgar Eksarhlığı ile Rum Patrikhanesi arasındaki durumu düzeltmek için Rusya’nın İstanbul Sefiri Mösyö Çarikof’un çok büyük bir çaba sarf etmiştir⁹⁷². Emniyet Umum Müdüriyeti’nin kiliselerle ilgili hazırladığı raporda, Rum ve Bulgar kiliseleri arasındaki anlaşmayla sorunların çözülmüş olacağından, “*Rusya bundan istifade ederek bir Balkan Federasyonu oluşturmaya çalışacaktır. Rusya böyle bir politikayla hem Avusturya’nın güneye inmesine engel olacak hem de Osmanlı Devletini kuşatıp istediğini*” alacaktır.⁹⁷³

Makedonya’daki Hıristiyanlar bu politikaları Türkleştirme faaliyeti olarak değerlendirmekteydi. Fakat İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin siyasi programları dikkatli

⁹⁶⁹ “Rum ve Bulgar Uhuvveti”, *Tanin*, Numero: 797, 14 Zilkade 1328 (Hicri), 8 Teşrin-i Sani 1326 (Rumi), 20 Kasım 1910 (Miladi), s. 1.

⁹⁷⁰ “Rum -Bulgar İtilafı”, *Glas gazetesinden aktaran Tanin*, Numero: 1262, 18 Rebi’ül Evvel 1330 (Hicri), 23 Şubat 1327 (Rumi), 7 Mart 1912 (Miladi), s. 4.

⁹⁷¹ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 345.

⁹⁷² Bu dönemde Yunanistan’ın Girit sorunu nedeniyle bir Balkan devletiyle ittifak yapmaya ihtiyacı vardı. Rusya bu noktada araya girerek Yunanistan ve Bulgaristan arasında kurulacak bir ittifakın zeminini 1910’larda hazırladı. “Rum -Bulgar İtilafı”, *Sabah*, Numero: 7608, 23 Zilkade 1328 (Hicri), 12 Teşrin-i Sani 1326 (Rumi), 25 Kasım 1910 (Miladi), s. 2.

⁹⁷³ *BOA, DH. EUM. KADL*, 5/6-A.

incelendiğinde Türkleştirme politikasını kapsayacak herhangi bir maddenin olmadığı görülür. İttihatçılar, Makedonya sorununun çözümünde propaganda ve ayrılıkçı faaliyetlerin merkezi olarak gördükleri okulları devletin denetimine almak istiyorlardı. Ayrıca Osmanlı kimliğinin, bir siyasi üst kimlik olarak içerisinde doldurulmasında kültür politikaları oldukça önemli yer tutuyordu. Osmanlıcılığın ulus üstü ideali İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türk milliyetçisi bir kültürel ya da siyasi program düzenleyip uyguladığına dair inandırıcı kanıtlar yoktur⁹⁷⁴. Bu sebeple İttihatçıların politikalarını “Türkleştirme” aksine “Merkeziyetçi-Liberal Osmanlılık” olarak değerlendirmek gerekir.

7. GAYRİMÜSLİMLERİN ASKERLİĞİ VE MAKEDONYA

İttihat ve Terakki Cemiyeti, gayrimüslimlerin Müslümanlarla birlikte askerlik yapmasını istiyordu. İttihatçılar bunu Osmanlılık için maarif kadar gerekli görüyorlardı⁹⁷⁵. Vatandaşlar cemaatinin inşasında okul kadar önemli bir konu olarak görülen gayrimüslimlerin askerliği meselesi, meşrutiyetin vaat ettiği eşitliğe uygun olarak çözülmesi düşünülüyordu⁹⁷⁶. İttihat ve Terakki, bu meseleyi ülkenin siyasi geleceği ve toplumun kaynaşması açısından gerekli görüyordu. İttihatçılara göre, hizmet-i Osmaniye ile bütün Osmanlıların bir kaptan yemek yemeleri aynı vazife uğruna çalışmaları ittihad-ı anasırın oluşması için çok önemliydi⁹⁷⁷. Gayrimüslimlerin askerlik konusu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 siyasi programında da vurgulanıyordu. 1908 siyasi programının 9. maddesinde cins ve mezhep ayrımı yapılmaksızın herkesin aynı mükellefiyetlere sahip olduğu vurgulandıktan sonra, bu çerçevede gayrimüslim tebaanın ahz-ı askeri kanununa tabi tutulacağı belirtiliyordu. Bu kararlar meşrutiyetin vaat ettiği eşitlik ilkesi “eşit yurttaşlık” çerçevesinde bütün Osmanlılara uygulanacaktı⁹⁷⁸. İttihatçılara göre, mükellefiyeti askeriye ile bütün Osmanlı unsurlarının aynı sancak altında silah arkadaşı ve silah kardeşi olarak hizmet etmeleri bir terbiye-i umumiyeye hizmet edecekti. Bu şekilde ortak zaman ve paydada buluşacak insanların duygu ve düşüncelerini paylaşmaları ve birbirilerini anlamaları

⁹⁷⁴ Toprak, “Bir Hayal Ürünü Olarak İttihatçıların Türkleştirme Politikası”, s. 24.

⁹⁷⁵ Kutlu, *a.g.e.*, s. 245.

⁹⁷⁶ Ahmad, *İttihat ve Terakki*, s. 40; Üstel, *a.g.e.*, s. 29.

⁹⁷⁷ Hüseyin Cahid, “Birbirimizi Anlamak İçin”, *Tanin*, Numero: 310, 25 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri), 30 Haziran 1325 (Rumi), 13 Temmuz 1909 (Miladi), s. 1.

⁹⁷⁸ “İttihat ve Terakki Cemiyetinin 1908 Senesi Siyasi Programı”, *İttihad ve Terakki*, Numero: 20, 24 Şaban 1326 (Hicri), 7 Eylül 1324 (Rumi), 20 Eylül 1908 (Miladi), s. 1.

planlanmaktaydı. İttihatçı yazar Hüseyin Cahid'e göre, Osmanlı topraklarında yaşayan farklı ırk, din ve mezheplere mensup insanları kaynaştıracak en etkili vasıtalarından biri silah arkadaşlığıydı. Bu aynı zamanda Osmanlılık politikasının içeriğinin doldurulması için de gerekiyordu. İttihatçılar Osmanlılığın siyasal anlamda bir üst kimlik olabilmesi için “ Ortak Vatan” duygusunun yaratılmasını zorunluluk olarak görüyorlardı⁹⁷⁹.

Bu nedenlerle Osmanlı hükümeti, gayrimüslim ahalinin askerlik hizmetiyle ilgili kanun yapıncaya kadar, bedeli askerlik vergisinin kısmen tahsil edilmesini içeren 5 maddelik kanun teklifini Haziran 1909'da Meclise sundu. Bu kanun taslağı, yirmi iki yaşına kadar olan gayrimüslim efrattan askerlik vergisinin alınmamasını, 23 yaş ve üzeri her vatandaşın 75 yaşına kadar askerlik vergisi ödemesini ve bu vergileri toplu ödeme kolaylığını getiriyordu⁹⁸⁰. Bu kanunla askerlik vergisi kısmen devam ediyordu. Hıristiyan vekiller başta olmak üzere, Meclisin büyük çoğunluğu bu beş maddelik kanuna karşı çıktı.

Meclis-i Mebusan'da kanun taslağıyla ilgili tartışmalarda söz alan Manastır mebusu Pançedoref Efendi, ittihad-ı Osmaniye'yi meydana getirecek olanın askerlik hizmeti olduğunu belirterek, Rumeli'den 5-6 aydır gelen telgraflarda halkın askerlik vergisini ödemek istemediğini belirtmiştir. Askerlik vergisi alınmasına kendisinin de karşı olduğunu belirten Pançedoref Efendi, konuyu müsavat çerçevesinde değerlendirip askerlik vergisinin kaldırılması gerektiğini söylemiştir. Kanun taslağıyla ilgili söz alan Selanik mebusu Yorgi Honues ise, Meşrutiyetin ilanıyla bütün Osmanlılar için müsavat ilan edildiğini belirttikten sonra, hala birtakım Osmanlı vatandaşlarının askerlik vergisine tabi tutulmasının müsavata aykırı olduğunu belirtmiştir. Konuşmalardan sonra hükümet adına söz alan Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa, kanunu savunan bir konuşma yapmıştır. Askerlik bedeli olan verginin bütçenin durumu düşünüldüğünde gerekli olduğunu belirten Hüseyin Hilmi Paşa kanunun aynen kabul edilmesini talep etti⁹⁸¹.

Kanun tasarısı üzerine konuşma yapan Siroz mebusu Hristo Dalçef (Bulgar), bu kanun layihasının kasaba ve şehir ahalisinden zengin ve orta halli olanları düşünerek

⁹⁷⁹ Hüseyin Cahid, “Asker”, *Tanin*, Numero: 290, 5 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri), 10 Haziran 1909 (Rumi), 23 Haziran 1909 (Miladi), s.1.

⁹⁸⁰ Ufuk Gülsoy, *Osmanlı'nın Gayri Müslim Askerleri*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 311; *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. 5, 13 Haziran 1325, s. 5-6; “Bedel-i Askeri Kanunu”, *Tanin*, Numero: 294, 9 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri), 14 Haziran 1325 (Rumi), 27 Haziran 1325 (Miladi), s. 3.

⁹⁸¹ *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. 5, 13 Haziran 1325, s. 5-6.

hazırladığını, fakat Makedonya ahalisinin yüzde doksanınin köylü olduğunu ve köylünün askerlik vergisi vermek istemediğini belirtmiştir. Dalçef Efendi, eğer askerlik vergisinde ısrar edilirse Makedonya’da olayların yaşanabileceğini vurgulamıştır⁹⁸². Makedonya bölgesi mebuslarının üzerinde durduğu temel nokta, bu kanun taslağının anayasaya aykırı olduğu ve askerlik vergisinin kaldırılması konusuydu. Makedonya bölgesi mebusları askerlik süresinin üç yıla indirilmesini de istiyorlardı⁹⁸³. Mecliste tartışmalar devam ederken Makedonya vilayetlerinden bedel-i askerlik vergisinin toplanamadığı şeklinde haberler gelmekteydi. Siroz sancağına bağlı Razlık ve Menlik kazalarında askerlik vergisinin toplanamadığı Rumeli Müfettişliği’ne bildirildi⁹⁸⁴.

Hükümet, kısmen de olsa askerlik vergisinin devamını öngören kanun taslağının tepkilere neden olması üzerine harbiye encümeninin de katkılarıyla yeni bir kanun taslağı hazırladı⁹⁸⁵. Harbiye Encümeni 8 Temmuz 1909 tarihli mazbatasında gayrimüslim kur’alarının bu seneden itibaren oluşturulmasını ve gayrimüslimlerden alınan bedel-i askerinin tamamen kaldırılmasını öngören teklifi Meclise gönderdi⁹⁸⁶. Bu yeni kanun taslağında, 1909’dan itibaren bedeli askerlik uygulamasına son verildiği, gayrimüslimler ile Dersaadet ahalisi için 1909 senesi kur’alarının oluşturulması için nüfus defterlerinin düzenlenmesi gerektiği belirtiliyordu. Bu kanunun ikinci maddesi asker adaylarının muayene ve kur’aları ile askerlikleri tecil edilecek şahıslarla ilgiliydi⁹⁸⁷. Hükümetin böyle bir taslak hazırlamasında bedel-i askeriye vergilerinin düzenli toplanamaması da etkili oldu⁹⁸⁸. Meclis-i Mebusan bu kanunu 21 Temmuz 1909’da oybirliği ile kabul etti. Böylece gayrimüslimlerin askere alınması kesinleşti. Bu kanun ahz-ı askeri kanunu çıkana kadar yürürlükte kaldı⁹⁸⁹.

⁹⁸² *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. 5, 22 Haziran 1325, s. 5-6.

⁹⁸³ *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. 5, 22 Haziran 1325, s. 188.

⁹⁸⁴ *BOA, TFR-I-SL*, 204/20384.

⁹⁸⁵ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 312.

⁹⁸⁶ *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. 5, 27 Haziran 1325, s. 312.

⁹⁸⁷ *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. 5, 29 Haziran 1325, s. 326; Gülsoy, *a.g.e.*, s. 149.

⁹⁸⁸ *BOA, TFR-I-SL*, 204/20399.

⁹⁸⁹ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 147: Ahz-ı askeri layıha-i kanuniyesi, kanuniyeye iktisab edinceye kadar miri olmak üzere anasır-ı gayri müslimenin kuraları hakkındaki 27 Safer 1304 tarihli ahz-ı askeri kanununun mevad-ı mutalakasına muadil kanun olarak çıkan kanunun: Madde 1: Anasır-ı gayrimüslime-i Osmaniyeden alınmakta olan bedelat-ı askeriye 1325 senesinden itibaren def ve ilga olunmuştur. Binaenaleyh gerek gayrimüslimeden ve gerek Dersaadet ve bedalat-ı selese vesair gibi nüfusları tahrir olunan mahaller ahalisinden istisna-i sene-i askeriye dahilinde bulunanların 1325 senesinden itibaren ve elyevm mi’rül-icra olan kanuna tevfikan kuraları keşide olunacaktır. Madde 2: Anasır-ı gayrimüslimenin muayeneleri icra ve kuralarına keşide etmek üzere kanunen teşekkül edecek mecliste mahalleri memurini ruhaniyesi aza sıfatıyla bulunacak ve anasırı merkumenin mensup patrikhaneleriyle katagikos ve hahambaşı ve metropolit ve başpiskopos ve arhimandariyet ve vartebet ve baş hahamlar ve manastırların gominos ve

Kanunun uygulamaya konulmasıyla gayrimüslim vatandaşlara askerlik yapma zorunluluğu getirilerek askerlik vergisi tamamen kaldırıldı. Geçmiş yılların borçlarının tahsiline devam edilmekle birlikte, kanunun çıkışından itibaren bazı yerlerde tahsil edilen bedeller sahiplerine iade edildi⁹⁹⁰. 1910 yılı başında vilayetlerin çoğunda asker adaylarının kuraları çekildi.⁹⁹¹ Makedonya'daki askeri otoritelere göre, 1910 yılında sekiz bin gayrimüslim askere bekleniyordu. Selanik vilayetinde 1617 Hıristiyan, 1444 Yahudi tertib-i evvel, 119 Hıristiyan ve 116 Yahudi ise tertib-i sanidir⁹⁹². Askere alma işlemlerinin gerçekleşebilmesi için kura meclislerinin toplanması gerekiyordu⁹⁹³. Fakat Selanik'teki gayrimüslim ruhani ve sivil üyelerin kura meclislerine davet edilmedikleri öğrenildi. Gayrimüslim azaların devletin ikazlarına rağmen kura heyetlerine iştirak etmemeleri sebebiyle 1910 Şubat'ına kadar pek çok yerde kura işlemine geçilemedi⁹⁹⁴.

Gayrimüslimleri askere alma işlemleri kanunun çıkışı kadar kolay olmadı. Kanunun uygulanması sırasında Makedonya bölgesinde sorunlar yaşandı. Avrethisar kazasında bazı gayrimüslimlerin muayeneye gitmemeleri, bunu haber alan çevre mahallerdeki Hıristiyanların aynı yolu izlemeleri yörede görevli askeri heyetin 1909 Kasım'ında bir süre işlemleri durdurmasına neden oldu. Sadarettin Harbiye Nezaretine gönderilen yazıda Avrethisar kazası ve çevre köylerde askerliğe direnen halka nasihat heyetleri gönderilmesi, bundan sonuç alınmadığı takdirde bölgeye asker sevk edilmesi talep edildi⁹⁹⁵. 1909- 1910 yıllarında askerlik hizmetinden kurtulmak isteyen çok sayıda Osmanlı vatandaşı bir yolunu bularak ülkeyi terk etti. Askerlik yapmak istemeyen gayrimüslimler Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Amerika gibi ülkelere firar etmekteydiler. Firar olayları üzerine Selanik valiliğine gönderilen talimatta Langaza kazasından Amerika ve Romanya gibi ülkelere firar edenlerin kimliklerinin ve ikametlerinin tespit edilmesi istendi⁹⁹⁶. Özellikle Selanik'te Yunanlıların yardımıyla

baş rahipleriyle hıdmet-i mezhebiyede müstahdem papos ve diyakos ve ve hahamlar metropolitlerde ikamet eden rahip ve keşişler ve istinaiyetleri imtihan ile meşrut olan Ruhban ve haham mektepleri şakirdanı ile tedrisat mezehebiye icra kılınan manastırlarda tahsil ile meşgul bulunanlar ve desti maarif nezaretince müştak olma mekatib-i aliye şakirdanı ve yalnız bir muallimle idare olunan kura mekatib-i iptidai-i resmiye ile kazayattaki mekatib mntıka-i iptidaiye muallimi evvel ve sani ve selesleri efrad-ı müveccile-i meyanına terk ounacaktır. *Düstur*, Tertib-i Sani, c. II, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1329, s. 420-421,

⁹⁹⁰ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 148.

⁹⁹¹ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 148.

⁹⁹² *FO.*, 195/2357.

⁹⁹³ *BOA, DH. MKT*, 2897/63.

⁹⁹⁴ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 154.

⁹⁹⁵ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 155.

⁹⁹⁶ *BOA, DH.MUI*, 94/ 17.

askerden firar olayları yaşanıyordu. Selanik valiliği yaptığı tahkikatta, askerlerin Yunanlıların teşvikiyle kaçtıkları ortaya çıktı⁹⁹⁷. Hükümet, Yunanistan'a firar olaylarının artması üzerine asker firarilere yardım ve yataklık edenlerin askeri firarilerle birlikte cezalandırılacaklarını ilan etti⁹⁹⁸.

Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında firar eden askerlerin mühimmatları da önemli bir sorun oluşturdu. Bir süre sonra başlayan müzakereler sonucunda firar eden askerlerin silahlarının iadesi ile ilgili bir anlaşma imzalandı⁹⁹⁹. Serfice ve Kazana bölgeleri gayrimüslim ahalisinin büyük bir kısmı askerlikten kurtulmak için yurtdışına firar etti¹⁰⁰⁰. İştîp kazasında 1911 yılında yüz Bulgar efradından doksan sekizi çetelerin teşviki ve firar etmek isteyenlerin baskısı yüzünden Bulgaristan'a firar etti¹⁰⁰¹. Bu firarilerden Zeyrek isimli bir gayrimüslim silahları ile birlikte yakalanıp adliyeye sevk edildi¹⁰⁰². Çetelerin teşvikiyle Bulgaristan'a firar olaylarının yaşanması üzerine Osmanlı hükümeti Bulgar efradını firara teşvik edenlerin firarlarını kolaylaştıranların bu gibi şahısları evlerinde saklayanların Ahz-ı Askeri Kanunu'nun 64. maddesine göre cezalandırılacağını açıkladı¹⁰⁰³.

Gayrimüslimlerin askere alma işlemleri devam ederken Rum Patrikhanesi din ve ırk ayrımı yapılmaksızın askere alınmasını öngören Askerlik Yasası'nın uygulanmasını tartışma konusu yaptı¹⁰⁰⁴. Rum Patrikhanesi 1909 Eylül'ünde bütün Hıristiyan cemaatleri adına Babıali'ye takriri vererek, Hıristiyanlar için ayrı birimler oluşturulmasını, bu birimlerde kendi din adamlarına sahip olmalarını ve kendi bölgelerinde askerlik yapmalarını talep etti¹⁰⁰⁵. Bulgarlar ise yalnızca Avrupa vilayetlerinde askerlik yapma konusunda ısrar ettiler¹⁰⁰⁶. Osmanlı hükümeti bu talepleri, ordu içerisinde Müslüman olmayanlardan oluşacak ayrı birimlerin ülkenin iç güvenlik ve asayiş için bir tehdit oluşturabileceği, ordunun savaş ruhu ve kapasitesini azaltabileceği gerekçeleriyle reddetti¹⁰⁰⁷.

⁹⁹⁷ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 162.

⁹⁹⁸ BOA, DH. İD, 21/7.

⁹⁹⁹ BOA, HR. HMŞ, 5/26.

¹⁰⁰⁰ BOA, DH. İD, 29/26.

¹⁰⁰¹ BOA, DH. S, 74-3/2-52.

¹⁰⁰² BOA, DH. ŞFR, 419/20.

¹⁰⁰³ BOA, DH. İD, 29/34.

¹⁰⁰⁴ Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, s. 103.

¹⁰⁰⁵ Psilos, *a.g.e.*, s. 169.

¹⁰⁰⁶ Zürcher, *Osmanlı İmparatorluğundan Atatürk Türkiye'sine Bir Ulusun İnşası*, s. 258.

¹⁰⁰⁷ Psilos, *a.g.e.*, s. 169.

Fener Rum Patriği bu taleplerini 1911 yılında tekrarlamıştır. Patriğin eğitim ve askerlik konularında diğer Hıristiyan cemaatleri birlikte hareket etme konusunda ikna etmesiyle, Patrikhaneler askerlik konusundaki taleplerini Babıali'ye iletiler. Rum Ortodoks, Gregoryan Ermeni ve Katolik Ermeni ile Bulgar Eksarhlığı cemaat mektepleriyle hizmeti askeriye konusundaki taleplerini içeren taleplerini Adliye ve Mezahip Nezaretine sundular. Bu talepler şu şekilde özetlenebilir:¹⁰⁰⁸

—Bütün kavanin ve nizam-ı askeriyenin bütün anasının diline çevrilmesi ve bu suretle efrad-ı millet silahaltına alınacağı zaman işlerini ona göre öğrenip tanzim etmesi,

— Hıristiyanlardan seri bir suretle zabıt yetiştirilmesi, Hıristiyanların askerliğe olan muhabbetlerini celp için 3 sene müddetle Mekteb-i Harbiye'ye Hıristiyan talebenin kabulüne müsaade edilmesi, sınavların her anasının diliyle yapılması,

—Hıristiyan askerlerin din ve adetlerine göre bütün nizam-ı askeriyenin değiştirilmesi,

—Askerlik süresinin kısaltılması,

—Tek erkek çocuğun askerlik hizmetinden muaf tutulması,

—Barış zamanlarında efradın askerlik hizmetlerini kendi askerlik dairelerinde yapmaları,

İttihatçılar patrikhanelerin bu taleplerini eleştirirken askerlik ile ilgili düzenlemeleri hükümetin yapacağını belirttiler. İttihatçılara göre, nizamatta Türkçeden başka dil kullanılamaz, mekteb-i harbiye için ana lisanları kadar Türkçe bilmeleri gerekliydi¹⁰⁰⁹. Osmanlı hükümeti, patrikhanelerin bu taleplerini incelemek amacıyla Adliye, Harbiye, Maarif nazırlarından oluşan bir komisyon kurdu. Komisyon patrikhanelerin bu talepleriyle ilgili hazırladığı raporunu Meclis-i Vükela'ya gönderdi. Hükümet patrikhanelerin hizmeti askeriye ile ilgili taleplerinin bir kısmını aynen, bir kısmını ise bazı değişikliklerle 4 Kasım 1911 tarihinde kabul etti¹⁰¹⁰. Hükümetin askerlik konusunda aldığı kararlar şu şekilde özetlenebilir:¹⁰¹¹

—İhtiyat ve rediflerin silahaltına alınması içi Osmanlı Devleti'nin birkaç geniş mıntıkaya ayrılmasının mümkün olmayacağı,

¹⁰⁰⁸ “Mektepler ve Askerlik Meselesinde Anasır-ı Hıristiyanıye'nin Metalibi”, *Tanin (Senin)*, Numero: 970-4, 26 Cemazi-yel Evvel 1329 (Hicri), 12 Mayıs 1327 (Rumi), 25 Mayıs 1911 (Miladi), s. 3-4.

¹⁰⁰⁹ Hüseyin Cahid, “Patrikhanelerin Müstedaiyatı II -Askerlik Meselesi”, *Tanin*, Numero: 1061, 17 Şaban 1329 (Hicri), 3 Ağustos 1327 (Rumi), 16 Ağustos 1911 (Miladi), s. 1.

¹⁰¹⁰ *BOA, DH. İD*, 69-2/10.

¹⁰¹¹ *BOA, MV*, 158/22; *BOA, DH. İD*, 69-2/10.

—Askeri kanunların başka dillere çevrilebileceği,

—Mekteb-i Harbiyeye girişteki fen sınavlarının adaylarının kendi dilleriyle yapılabileceği, fakat adayın okula devam edebilmesi için anadili kadar dili kadar Türkçe bilmesi gerektiği,

—Silahaltında din değiştirmek için müracaat edenlerin muamelelerinin yapılmamasına ve her kolorduda seyyar olmak üzere çeşitli mezheplere mensup din adamlarının bulunması,

—Kara ve deniz kuvvetlerindeki görev süresinin 2 seneye indirilmesinin mümkün olmadığı,

—Bir ailenin iki oğlu varsa ikisine birden askerlik hizmeti çıkması durumunda yalnız birinin askere alınması ve diğerinin ise evde geçirdiği süre askerlik hizmetinden sayılması ve askerde bulunan kardeşi gelene kadar kendisinin askere alınmayacağı,

—Herkesin kendi yaşadığı yerde askerlik yapma isteğinin mümkün olmadığı,

Bu kararlarla birlikte gayrimüslim askerlere yılda 10 gün izin verilmesi kararlaştırıldı¹⁰¹². Hükümet, bakanlıklara gayrimüslimlerin askerliği konusunda bu kararlara uygun hareket edilmesini isteyen uyarı yazıları gönderdi¹⁰¹³. Osmanlı hükümeti, bu kararlarla orduda çok önemli bir reformu gerçekleştirdi. Gayrimüslimlerin askerliği konusu cazibeli bir konuydu, fakat uygulanamayacağı Balkan savaşı seferberliği ve savaş sırasında yaşanan firar olayları ortaya çıktı. Balkan Savaşları seferberliği sırasında Selanik vilayetine bağlı Menlik kazası Bulgar halkı kendilerinden istenen asker ve arabaları vermeyeceklerini açıkça ilan ettiler. Reste, Piryen ve Belve köyleri ahalisi de orduya asker vermeyeceklerini belirttiler¹⁰¹⁴. Özellikle Balkan Savaşı seferberliği sırasında yaşanan asker kaçaklarının çetelere katılmasıyla cephe gerisinde çok ciddi problemlerin oluşmasına neden oldu.

Balkan Savaşları döneminde Makedonya'daki birliklerin içini boşaltacak firar suçu işlendi¹⁰¹⁵. Mahmut Şevket Paşa, I. Balkan Savaşı'nda "*Makedonya'ya gittiğimizde sanki yabancı memlekete savaş için gitmiş gibiydik*"¹⁰¹⁶ diyerek konuyu özetlemiştir. I. Balkan Savaşı sırasında ordudaki Rum ve Bulgar askerlerin yaptıkları

¹⁰¹² "Gayrimüslim Askerlerin Tatil Günleri" , *Tanin*, Numero: 1118, 21 Şeval 1328 (Hicri), 30 Eylül 1327(Rumi), 13 Ekim 1911(Miladi), s. 4.

¹⁰¹³ *BOA, DH. İD*, 69-2/10.

¹⁰¹⁴ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 170-171.

¹⁰¹⁵ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 265.

¹⁰¹⁶ Gülsoy, *a.g.e.*, s. 172.

İttihatçılara “Merkeziyetçi-Liberal Osmanlıcılığın” uygulanamayacağı konusunda önemli bir laboratuvar oldu.

8. MAKEDONYA BÖLGESİ İÇİN ÇIKARILAN AF KARARLARI VE TOPLUMSAL ETKİLERİ

Meşrutiyetin ilanı ile Makedonya’da toplumsal talepleri karşılamak ve sabık dönemin siyasi suçlularını korumak için af yasası çıkartılmış, daha sonra bu af genel affa dönüştürülmüştür. İttihatçılar bu şekilde Makedonya sorununda etkin olan taraflarla güven ilişkisini tekrar sağlamayı amaçlıyorlardı. Meşrutiyetin ilan edildiği gün Manastır’da ve Ohri’de hapishanelerin kapıları açılarak Hıristiyan –Müslüman ayrımı yapılmaksızın tüm siyasi tutuklular serbest bırakıldı. Sonra komitacıların silahlarını hükümete teslim etmeleri ve evlerine dönmeleri şartıyla af kapsamına alındıkları ilan edildi. Komitalara dönük bu af kararı Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinde ve İstanbul’da çıkan gazetelerde yayınlandı¹⁰¹⁷. Meşrutiyetin ilanını müteakip Rumeli Müfettişliği siyasi tutukluların af edilmelerinin komitaların silahlarını bırakarak faaliyetlerine son vermelerine bağlı olduğunu ilan etmesi üzerine¹⁰¹⁸, komitacılar dağlardan inerek faaliyetlerine son verdiler¹⁰¹⁹. Makedonya bölgesinden genel af talepleri üzerine Sadrazam Said Paşa, 23 Temmuz’da yalnız Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerindeki siyasi suçlular hakkında genel af ilan etti. Bu vilayetlerde Meşrutiyetin ilanına destek veren İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları Padişah tarafından affedildi¹⁰²⁰. Bu karardan sonra Kosova valiliği çıkarılan genel affın Bulgar, Rum ve Sırp anasına mensup siyasi suçluları kapsayıp kapsamadığını Rumeli Müfettişliği’ne sordu. Rumeli Müfettişliği çıkarılan affın bütün siyasi suçluları kapsadığını, ecnebi ve yabancıların ise polis nezaretinde sınır dışı edilmesi gerektiğini Kosova valiliğine ilettili¹⁰²¹. Siyasi suçlular için genel af ilanından sonra Selanik hapishanelerinde bulunan Müslüman, Rum ve Bulgar siyasi mahkumlar serbest bırakıldı¹⁰²². Genel af Makedonya’da sükun ve asayiş sağlanması yolunda çok önemli bir adımdı. Genel affın ilan edilmesinden sonra yurt dışında sürgünde bulunan Jön

¹⁰¹⁷ *Düstur*, Tertib-i Sani, c. I, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 3-4.

¹⁰¹⁸ *BOA, BEO*, 3362/ 252135.

¹⁰¹⁹ *BOA, DÜİ*, 49/11; *BOA, DÜİ*, 3-11/9.

¹⁰²⁰ Süleyman Kani İrtem, *Meşrutiyet Doğarken-1908 Jön Türk İhtilali*, Osman Selim Kocahanoğlu (hızl.), Temel Yayınları, İstanbul, 1990, s. 71.

¹⁰²¹ *BOA, BEO*, 3368/252559.

¹⁰²² *Yeni Asır*, Numero: 1299, 29 Cemazi-yel Ahir 1326 (Hicri), 14 Temmuz 1324 (Rumi), 27 Temmuz 1908 (Miladi), s. 2; Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 207.

Türkler ülkeye dönmeye başladı. Siyasi suçluların af edilmesinden sonra, Rumeli’de siyasi suçluları yargılamak için kurulmuş fevkalade mahkemelerde kaldırıldı. Bu mahkemelerde görev yapan memurlar başka görevlere kaydırıldı¹⁰²³. Ayrıca genel affın serbest kalan siyasi mahkumların mahkeme masrafları da affedildi¹⁰²⁴. Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinden, ilan edilen genel affın firar eden ya da taarruz sonucu hapisanelerden salı verilen mahkumlara da uygulanmasının asayişin sağlanması için zaruri olduğu şeklinde talepler gelmeye başladı¹⁰²⁵. Rumeli hapisanelerinde yaşanan kargaşa nedeniyle Serfice, Kozana, Radovişte, Zenice ve Langaza bölgelerinde mahkumların zorla hapisanelerden çıkması üzerine, hükümet adi suçlardan mahkum olan ve cezasının üçte ikisini çekmiş olanlarında af kapsamına alınmasına karar verdi¹⁰²⁶.

Makedonya’da siyasi suçlular için ilan edilen genel af, sonra cezasının üçte ikisini çekmiş olan suçlular, daha sonrada bütün suçlular kademe kademe af kapsamına alındı. Fakat şahsi davaları devam eden mahkumların mahkemelerine devam edeceği ilan edildi. Aslında zayıflayan devlet otoritesi ile birlikte hükümet durumu kontrol edemeyeceğini anlamış ve işi bütün imparatorluğu kapsayan genel affa çevirmiştir. Siyasi suçlular için çıkarılmış genel af, bütün suçları kapsayan genel affa dönüştürülmüş ve irade-i seniyesi 13 Ağustos 1908 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir¹⁰²⁷.

Toplumsal barışı sağlamak için ilan edilen bu af kararları Makedonya sorununun çözümünde önemli bir adımdı. İttihatçılar, bu af kararları ile Makedonya’da özgürlük ortamının oluşmasını sağlamış ve komitacılara siyaset yolunu açmışlardır. İttihatçılar hak ve özgürlükler alanında yeni rejimin ön gördüğü şekilde, toplumdan gelen talepleri karşılamayı siyasetleri açısından gerekli görmüşlerdi. Hürriyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti mücadelesinin en büyük vaadiydi. Genel affın çıkmasıyla hürriyet vadedine dönük ilk önemli adımı atmış oldu¹⁰²⁸. İttihatçılar Makedonya’da siyasi suçlulara dönük af kararı ile toplumun yeni rejime güvenini sağlamayı amaçlıyorlardı.1908

¹⁰²³ *Düstur*, Tertib-i Sani, c. I, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 46.

¹⁰²⁴ *BOA, BEO*, 3445/258332; *BOA, DH. MKT*, 2676/90.

¹⁰²⁵ *BOA, DH. MKT*, 1308/17.

¹⁰²⁶ *Düstur*, Tertib-i Sani, c. I, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1329, s. 7; Said Paşa, *Hatırat*, Sacit Kutlu(çev.), Örgün Yayın Evi, İstanbul, 2008, s. 322; Bayur, *a.g.e.*, s. 168.

¹⁰²⁷ *Düstur*, Tertib-i Sani, c. I, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 30; “Tahliye-i Sebil”, *Neyyir-i Hakikat*, Numero: 10, 25 Cemazi-yel Ahir 1326 (Hicri), 11 Temmuz 1324 (Rumi), 24 Temmuz 1908 (Miladi), s. 3.

¹⁰²⁸ Taner Aslan, “II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları”, *Akademik Bakış*, S. 5, c. 3, Ankara, 2009, s. 42-43.

yılındaki genel af ilanında İttihatçılar Makedonya'daki gruplara verdiği sözü tutarak tarafların güvenini kazandı. Bu güvenin yaratacağı huzur ortamı Makedonya sorununun müzakerelerle çözümü noktasında oldukça önemliydi. Bu af kararları, İttihatçıların merkezîyetçilik ve Osmanlılık siyaseti için de oldukça önemli bir adımdı. Yeni bir döneme geçişte bu af kararları geçmiş sorunların unutulması ve yeni bir düşünceyle yola devam edilmesi için önemli bir adımdı.

Diğer taraftan eve dönüş kapsamında af edilen komitacıların takip edilmesi gerekiyordu. İttihat ve Terakki bu insanların tekrar dağa çıkmamaları için yaşadıkları sorunları hükümete iletmıştır. Komitacıların genel af ilanından sonra silahlarını bırakıp teslim olmalarından sonra, bu kişilerin çetelerde buldukları sürede ödemedikleri vergiler ve bedeli askerlik vergisinin nasıl tahsil edileceği gündeme geldi. Sandanski, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne başvurarak hükümetin teslim olan Bulgarlardan çetelerde geçirdikleri zamana ait olmak üzere vergi talep ettiğini bu durumun devam etmesinin Bulgarları yine dağa çıkmağa mecbur edebileceğini belirtti. İttihat ve Terakki, Rumeli Müfettişliği'ne konuyu ileterek neticenin bildirilmesini istedi. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerine bir yazı göndererek Meşrutiyetin ilanından sonra teslim olan Bulgarların kaç kişi olduğunu, bunların çetelere katıldıkları tarihten teslim oldukları tarihe kadar olan vergi borçlarının ne kadar olduğunu tespit ederek bildirmelerini talep etti. Vilayetlerden ayrıntılı raporların gelmesinden sonra hükümet konuyu gayrimüslimlerin askerliğiyle birlikte değerlendireceğini İttihat ve Terakki yönetimine bildirdi¹⁰²⁹.

Af kararlarıyla birlikte çetecilerin toplumsal hayata ne kadar döndükleri oldukça önemliydi. Fakat Makedonya'da siyasi affın çıkmasıyla hayatını komitacılıktan idame ettirenlerin topluma entegrasyonu konusunda bir politika ortaya konulmaması, sonrası için ciddi bir sorun olarak Osmanlı yönetiminin önünde duruyordu. Bununla birlikte af kararları ile birlikte serbest bırakılan komitacılar devlet tarafından takip edilmiştir. Vilayetler teslim olan ve aman dileyen eşkıyanın ne gibi faaliyetlerde bulunduğu ile ilgili düzenli raporlar göndermişlerdir¹⁰³⁰. Özellikle tekrar çetecilere katılımlar söz konusu olması durumunda bu kişilerin bilgileri önemli bir bilgi kaynağıydı. Bu kişiler tekrar çetelere katıldıkları zaman yakalanmaları durumunda bir daha af kapsamına alınmayacakları konusunda vilayetler uyarıldı. Teslim olan Bulgar eşkıyasından

¹⁰²⁹ BOA, TFR-I-UM, 29/2808.

¹⁰³⁰ BOA, DH. MKT, 2739/62.

bazılarının köylerde gizlice dolaştıkları ve para topladıkları haberlerinin gelmeye başlaması üzerine bu kişilerin dikkatli bir şekilde takip edilmesi, haklarında delil bulunursa adliyeye intikal ettirilmeleri istendi¹⁰³¹. 1910 yılında tekrar çetelere katıldıkları için tutuklanan çeteciler oldu. Bu duruma Makedonya ve Edirne'den Bulgaristan'a göç eden Bulgarlar tarafından tepki gösterildi. Bulgarlar 15 Ocak 1910 tarihinde Sofya'da yaptıkları mitingde, aff-ı umumiyle serbest bırakılan eski ihtilalcilerin eski suçlarından dolayı tekrar tutuklandıklarını belirterek durumu protesto ettiler. Hüseyin Cahid, bu iddialara verdiği cevapta, genel afftan serbest bırakılan şahısların eski suçlarından dolayı tutuklandıkları iddiasını yalanlamıştır¹⁰³². Diğer taraftan Meşrutiyetin ilanından sonra afftan faydalanan Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan vatandaşı olanların kendi kendilerine gitmeleri kararlaştırılmıştı. Fakat bunların çoğu ülkelerine dönmeyerek, Makedonya'da kalmışlar ve köyleri dolaşarak faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti yakalanan şahısların memleketlerine iade edilmesine karar verdi¹⁰³³.

İttihatçılar 1909 yılında yapılan anayasa değişiklikleri sırasında Kanun-i Esasi'nin 7'inci maddesi değiştirmiş ve genel af ilanı yetkisini Meclise bırakmıştı¹⁰³⁴. Meclisin birinci senesinin kapanışı olan 21 Ağustos 1909'da Meşrutiyetin ilanı olan 23 Temmuz tarihinden önce işlenen suçların affı hakkında kanun çıkmıştır¹⁰³⁵. Bu kanundan sonra Bulgar Eksarhlığı 1910 yılı meşrutiyetin ilanın yıldönümünde mili bayram dolayısıyla bazı siyasi suçluların affedilmesi için Babıali'ye tahrir verdi. Bulgar Eksarhlığı'nın bu talebi çetelerle mücadeleyi aksatabileceği gerekçesiyle reddedildi¹⁰³⁶. Pançedoref Efendi de gazetelere verdiği demeçte siyasi suçlular, asker firarileri için genel af ve voyvoda hayatlarının temini istiyordu¹⁰³⁷.

1911 yılında Sultan Reşad'ın Rumeli gezisi sırasında af ilan edilmesi kararlaştırılmış, bu kapsamda Selanik, Kosova ve Manastır vilayetlerinden af kapsamına girenlerin isimlerini Mayıs'ın 17'sine kadar bildirmeleri istenmiştir. Hazırlıkların yapılmasından sonra Padişahın Rumeli'ye seyahati dolayısıyla 16 Haziran 1911

¹⁰³¹ BOA, TFR-I-MN, 185/18432.

¹⁰³² *Yeni Tanin (Tanin)*, Numero: 500-31, 12 Muharrem 1328 (Hicri), 11 Kanun-i Sani 1326 (Rumi), 24 Ocak 1910 (Miladi), s. 1.

¹⁰³³ BOA, BEO, 3562/267136.

¹⁰³⁴ Killi- Gözübüyük, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁰³⁵ Olgun, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁰³⁶ BOA, BEO, 3785/283842.

¹⁰³⁷ Kadri, *a.g.e.*, s. 83.

tarihinde afv-ı ali ilan edildi. Bu af kapsamına divan-ı harplerce mahkum edilen ve cezaları on seneye kadar suçlular dahil edildi¹⁰³⁸. 1911 yılında ilan edilen af ıslahat tedbirleri kapsamında öncelikle Arnavutlar için ilan edilmişti. Daha sonra bu af kararı Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinde divanı harp mahkemelerinde yargılanıp tutuklanan siyasi suçluları kapsayacak şekilde genişletildi. Af kararının ilan edilmesinden sonra Selanik vilayetinde divan-ı harp mahkemeleri tarafından mahkum edilen 106 kişiden 81'i af kapsamında serbest bırakıldı¹⁰³⁹. Manastır vilayetinde ise ilk etapta 22 mahkum¹⁰⁴⁰ daha sonra idare-i örfiye mahkemesi tarafından 1910 ve 1911 yıllarında tutuklanmış 64 mahkumdan 30'u af kapsamında tahliye edildi. Kosova vilayetinde ise 168 mahkum af kapsamında salıverildi¹⁰⁴¹. Kosova valiliği, silahlarını teslim etmedikleri için mahkum olan Arnavutların serbest bırakılmasından sonra, aynı suçtan mahkum 8 Sırp tutuklunun da affedilmeleri gerektiğini Dahiliye Nezareti'ne bildirdi¹⁰⁴².

Bulgar Eksarhlığı bu aftan Rodos, Bodrum, Selanik, Üsküp ve Manastır hapisanelerinde tutuklu bulunan 20 Bulgar siyasi suçlunun da yararlanması için taktir verdi¹⁰⁴³. Osmanlı hükümeti, siyasi suçtan mahkum olup aftan yararlanmayan Osmanlı Bulgarlarından Aydın, Kosova, Manastır ve Cezair-i Bahri Sefid vilayetlerinde cezalarını çekmekte olan 20 Bulgar siyasi suçlunun af edilmesine karar verdi¹⁰⁴⁴.

Sultan Reşat'ın Rumeli seyahati sebebiyle ilan edilen af, vilayetlerin talepleri üzerine bitiş tarihinden itibaren Meclis-i Vükela kararıyla 1912 yılı başında iki ay daha uzatıldı¹⁰⁴⁵. İki aylık uzatma kararı Rumeli'de yapılması planlanan ıslahat kapsamında alındı¹⁰⁴⁶. Bu uzatma kapsamında siyasi çeteler kanunu kapsamında Kosova ve Koçana divanı harplerince mahkum edilen siyasi suçlulardan 15 mahkum af kapsamına dahil edildi¹⁰⁴⁷. Yine ıslahat tedbirleri kapsamında Rumeli ıslahat komisyonunun talebiyle 8

¹⁰³⁸ BOA, DH. SYS, 51-1/17; BOA, DH. MTV, 25/47.

¹⁰³⁹ BOA, DH. SYS, 51-1/17.

¹⁰⁴⁰ BOA, DH. SYS, 51/1-5.

¹⁰⁴¹ BOA, DH. SYS, 51-1/17; Tanin gazetesine göre, bu af kapsamında divan-ı harplerce mahkum edilen, Selanik vilayetinde 91 mahkum, Manastır vilayetinde 116 mahkum, Kosova vilayetinde ise 128 mahkum tahliye edilmiştir. Bkz. "Af ve Tahfif", *Tanin (Renin)*, Numero: 1016-1, 3 Recep 1329 (Hicri), 17 Haziran 1327 (Rumi), 30 Haziran 1911 (Miladi), s. 5.

¹⁰⁴² BOA, DH. SYS, 51/1-13.

¹⁰⁴³ BOA, DH. SYS, 51-1/17.

¹⁰⁴⁴ BOA, BEO, 3947/295999; BOA, İ.MMS, 144/1329.

¹⁰⁴⁵ BOA, MV, 226/138; BOA, İ. MMS, 147/15; BOA, BEO, 4008/300555.

¹⁰⁴⁶ BOA, DH. SYS, 51/1-13.

¹⁰⁴⁷ BOA, DH. SYS, 51/1-13.

siyasi ve 27 adli suçlu olmak üzere toplam 35 mahkum af kapsamına alınarak serbest bırakıldı¹⁰⁴⁸.

Osmanlı hükümeti af müessesini çetelerle mücadelede farklı şekillerde de kullanmıştır. Çetelerle mücadelede bilgi veren ya da jandarmaya kılavuzluk yapan şahıslar için af müessesesi işletilmiştir. Örneğin, yaralama suçundan mahkum olan Yeniceli İstoyan'ın takip müfrezelerine rehberlik yapmak suretiyle hizmet ettiğinin anlaşılmasından sonra suçu af edilmiştir¹⁰⁴⁹. Bu uygulama çetelerle mücadele muhbirlik yapanlar için yapılmıştır. 1911 yılında af kararları çetelerin tekrar aktif olduğu bir dönemde alınmış önemli bir politik karardır. Bu af kararı Arnavutluk sorununun Makedonya meselesine eklenildiği bir dönemde İttihatçıların yapmayı planladıkları ıslahatları sağlıklı bir şekilde yürütebilmek için kararlaştırıldı.

Genel af ilanları İttihatçıların 1908-1911 döneminde Makedonya sorununun çözümünde kullandığı önemli bir siyasal araçtı. Bu af kararları Meşrutiyetin ilanı ile başlayan süreçte farklı şekillerde kullanılarak çetelerle aktif bir şekilde mücadele edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu mücadelede af kararları ile Makedonya'da toplumsal huzur sağlanmaya çalışıldı.

¹⁰⁴⁸ BOA, İ. MMS, 147/19; BOA, DH. SYS, 51/1-5.

¹⁰⁴⁹ BOA, DH. SYS, 51-1/17.

III. BÖLÜM

İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN MAKEDONYA'DA GÜVENLİK POLİTİKALARI

1.MAKEDONYA'DA POLİSİYE ÖNLEMLER

1.1. Makedonya'da Kamu Güvenliğini Sağlama Çabaları

Osmanlı hükümeti ve İttihatçıların Makedonya'da devlet otoritesi ve kamu düzeninin sağlanmasında asayiş politikaları önemli bir yer tutuyordu. Makedonya'da güvenlik stratejilerinin işlevsel hale getirilerek süreklilik kazanması, asayiş ilgilendiren olayların merkeze bildirilerek koordinasyonun sağlanması, devlet otoritesinin sağlanarak devletin etkinlik alanının artırılması merkezîyetçilik politikalarının bir gereği idi¹⁰⁵⁰. Bununla birlikte İttihatçıların merkezîleşme politikalarında polis önemli yer tutuyordu. Polis, merkezin değerlerini yurttaşların gündelik hayatında anlaşılır ve uygulanır kılmaktaydı¹⁰⁵¹. İttihat ve Terakki Cemiyeti, polis teşkilatını toplumsal ilişkilere nüfuz edebilen ve olayları önceden kestirebilen bir kurum haline getirerek merkezîleşme politikalarında devletin nüfuz alanını genişletmek istiyordu. Bu bağlamda Makedonya'da iç güvenliğin sağlanarak şehir hayatının güvenli bir hale getirilmesi kamu düzeni açısından gerekliydi. Çünkü Hıristiyan grupların adem-i merkezîyet taleplerinde kamu düzeninin sağlanamadığı gerekçesi önemli bir yer tutuyordu¹⁰⁵². Meşrutiyetin ilanı sırasında İttihatçıların en büyük vaadi "*suç yeni rejim altında kaybolacak*" söylemiydi. Merkezîleşme siyasetinde 1909-1912 arası dönemde devletin güvenlik söylemi ön plana çıkarıldı.

Güvenlik politikalarının belirlenmesinde polis oldukça önemli bir noktadaydı. İttihatçılar 31 Mart Ayaklanması'ndan sonra polis teşkilatında radikal değişiklikler yaptılar. Bu kapsamda 22 Temmuz 1909'da Emniyet Umum Müdürlüğü kuruldu. Miralay Galip Bey Emniyet Umum Müdürlüğü'nün ilk müdürü oldu¹⁰⁵³. Emniyet Umum Müdürlüğü'nün kurulmasından sonra Makedonya vilayetlerinde polis müdürlükleri kuruldu. Polisiye tedbirler Makedonya'da asayiş ve çete olaylarına karşı şehirlerde kontrolün sağlanması için gerekliydi. Bu çerçevede polise asayiş ve istihbarat konularında önemli görevler verildi. Makedonya'da polis teşkilatı ve jandarma arasında

¹⁰⁵⁰ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 13-14.

¹⁰⁵¹ Ergut, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁰⁵² Ergut, *a.g.e.*, s. 166,173.

¹⁰⁵³ Ergut, *a.g.e.*, s. 194.

koordinasyon sağlanarak nasıl görev yapmaları gerektiği belirlendi. Ayrıca polis teşkilatının personel ihtiyacının Selanik Polis Mektebi'nden karşılanması için Emniyet Umum Müdürlüğüne talimat verildi¹⁰⁵⁴. Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerindeki polis karakollarının telefonla birbirilerine bağlanması için Alman Siemens Firması ile anlaşma yapıldı¹⁰⁵⁵.

Şehir ve kasabalarda asayişin sağlanmasından polis sorumluydu. Makedonya'da asayişin istikrarı için polislerden kol devriyeleri oluşturuldu. Polislerden oluşan bu kol devriyeleri jandarmalarla takviye edildi. Bu kol devriyelerine herhangi bir saldırı ve ihtilal durumunda silah kullanma hakkı verildi¹⁰⁵⁶. Diğer taraftan hükümet vilayetlere gönderdiği talimatta her ay vukuat raporlarının düzenli olarak merkeze gönderilmesini istedi. Hükümet bu bilgileri düzenli olarak depoladı¹⁰⁵⁷. Suç istatistikleri merkezileşen devletin iç düzeninin haydutluk ve suçlardan korunmasıyla yakından ilgiliydi. Bu istatistiki bilgiler mülkiye müfettişleri tarafından incelenerek merkeze rapor edilmekteydi. Görülen aksaklıklar, polisin görevini tam olarak yapıp yapmadığı, suçluların takip edilip yakalanması konularını içeren bu raporlar doğrultusunda vilayetlere sürekli talimatlar gönderildi¹⁰⁵⁸. Bu vukuat raporları Makedonya'da asayiş politikalarının belirlenmesinde önemli bir veri tabanıydı. Hükümet ve İttihatçılar bu raporlar sayesinde yapılan reformların ne gibi neticeler verdiğini karşılaştırma imkanı buldular. Hükümet için bu raporlar asayişin bir önceki haline göre ne gibi gelişim gösterdiğinin takip edilmesi açısından oldukça önemliydi¹⁰⁵⁹. Aynı zamanda merkezileşen bir devletin isyan, haydut, çete ve suçlardan korunması bakımından gerekliydi. Çünkü Makedonya'da şehirlerde kamu düzeninin sağlanması devletin nüfuz alanının genişlemesi bakımından oldukça önemliydi¹⁰⁶⁰.

Osmanlı arşiv belgelerinde Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinin vukuat raporlarının her ay düzenli olarak gönderildiği görülmektedir. Dahiliye Nezareti, vilayetlere gönderdiği talimatta, her ay zarfında meydana gelen olayların ay sonunda tanzim olunacak cetvellere aktarılmasını ve Dahiliye Nezareti'ne gönderilmesini

¹⁰⁵⁴ BOA, ŞD, 25/42; Makedonya yabancı kontrolünün kaldırılmasından sonra Selanik Polis Mektebi Emniyet Umum Müdüriyetine bağlandı. Bkz. BOA, DH. EUM. THR, 4/2.

¹⁰⁵⁵ BOA, TFR. I. SL, 203/20291; BOA, BEO, 3664/274742.

¹⁰⁵⁶ BOA, TFR. I. SL, 205/20410.

¹⁰⁵⁷ BOA, DH. SYS, 46/2.

¹⁰⁵⁸ BOA, DH. MUI, 43-1/39.

¹⁰⁵⁹ BOA, DH. SYS, 46/2.

¹⁰⁶⁰ Yılmaz, a.g.e., s. 24.

istedi¹⁰⁶¹. Örneğin Selanik vilayetinde 1909'un Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında 100 cinayet, 2027 olay meydana gelirken; 1910 yılının aynı aylarında 65 cinayet, 1084 olay meydana gelmiştir. Selanik vilayetinde 1909 yılında meydana gelen olaylarda 1910 yılında bir azalma olmuştur. Bu azalmanın en önemli nedeni Osmanlı hükümetinin 1909 Eylül'ünden itibaren uygulamaya koyduğu Çeteler Kanunu'dur. Bu kanunla birlikte hükümet, şehirlerle birlikte Makedonya kırsalında da önlemleri artırdı. Özellikle polis teşkilatının şehirlerdeki önlemleri ve hakimiyeti sebebiyle komitacılar fazla eylem yapamamıştır¹⁰⁶². Manastır vilayetinden 1909'un Ağustos ayı için gönderilen vukuat raporlarında faili meçhul cinayetlerin fazla olması nedeniyle köylere bekçilerin atanması, faili firarda bulunan cinayetler için kapsamlı polis araştırması yapılması talep edildi. Makedonya'da meydana gelen adi vukuat raporlarından sonra vilayetlere gönderilen talimatta suçluların takip edilmelerinin ve yakalanmalarının polise ve jandarmaya ait olduğu belirtildi. Özellikle kırsal bölgede, mal sahiplerinin ve köylünün suçlulara karşı korunması yönünde jandarmaya talimatlar verildi¹⁰⁶³.

Osmanlı hükümeti, Makedonya vilayetlerinde polisin etkinliğinin artırmasıyla birlikte, özellikle siyasi cinayetler konusunda titiz davranılmasını istedi. Osmanlı hükümeti vukuat raporlarıyla birlikte siyasi cinayetler konusunda hazırlanan raporların ve cetvellerin merkeze gönderilmesini talep etti. Bu kapsamda vilayetlerin 1909 yılı 1 Ocak'tan 1 Haziran'ına kadar hazırladığı raporda Manastır'da 15 Bulgar, Kosova'da 5 Bulgar, 2 Sırp, Selanik'te 12 Bulgar cinayetler sonucu hayatını kaybetmişti. Bu siyasi cinayetler Bulgar halkının tepkisine neden oluyordu. Bulgarlar özellikle Rum ve Sırp çetelerinin saldırılarından şikayet ediyorlardı. Bulgar Meşrutiyet Kulübü, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne başvurarak bu cinayetlerin önlenmesini istedi. Bulgarlar bu cinayetleri düzenledikleri mitinglerle protesto ettiler. Bulgarların tepkileri üzerine Dahiliye Nezareti Selanik, Manastır ve Kosova emniyet müdürlüklerini uyararak, kamu düzeninin sağlanması için siyasi cinayetlerin önlenmesi konusunda daha titiz davranılmasını istedi. Aksi takdirde bu olayların çetelere katılımları artırabileceği ve oluşabilecek otorite boşluğunu çetelerin doldurabileceği belirtildi¹⁰⁶⁴. Osmanlı hükümeti cinayet olayları ile ilgili bölgelere göre birtakım kararlar alarak bu cinayetleri önlemeye

¹⁰⁶¹ BOA, DH. EUM. KADL, 94/11.

¹⁰⁶² BOA, DH. SYS, 46/2.

¹⁰⁶³ BOA, DH. MKT, 2742/90.

¹⁰⁶⁴ BOA, DH. MKT, 2861/3.

çalıştı. Manastır vilayetine bağlı Florina kazasında meydana gelen cinayetlerin faillerinin yakalanamaması üzerine ahalinin can ve mallarının korunması için gerekli tedbirlerin alınarak, bundan böyle bu gibi cinayet failer hakkında örfen muamele-i cezaiye yapılacağı ilan edildi. Bu karardan sonra Florina’da olayların durduğu ve emniyetin sağlandığı bildirildi¹⁰⁶⁵.

Düzenli olarak gönderilen bu suç istatistikleri Makedonya’da toplumsal düzen ve asayişin yıllara göre nasıl değiştiği konusunda önemli bilgiler vermektedir. Suç ile ilgili düzenli istatistiklerin toplanması, bilgilerin depolanması ve bir veri tabanının oluşturulması açısından oldukça önemliydi. Bu bilgilere göre asayiş ve güvenlik politikaları sürekli güncellendi. Osmanlı hükümetinin gelen raporlardan şu sorgulamayı sürekli yaptığı görülmektedir “asayiş ve inzibatın evvelki haline göre ne fark var?”. Çünkü polisin etkin bir kamu gücü haline gelmesi devletin Makedonya’ya dönük asayiş politikalarında ve bölgedeki geleceği ve güvenliği açısından önemliydi. Diğer taraftan polis Makedonya’da merkezi devlet politikalarında önemli yer tutmaktaydı. Polis devlet otoritesinin tesis edilmesi ve devletin nüfuz alanlarının genişletilmesi açısından önemli işlev üstlendi¹⁰⁶⁶. Makedonya şehirlerinde kamu düzeninin sağlanması için mevcut kanunlar ve nizamnameler ihtiyaca cevap vermedikçe yeni düzenlemeler yapılmıştır.

1.2. Makedonya’da Polis ve İstihbarat

Osmanlı hükümeti Makedonya’da çete faaliyetlerine karşı mücadele edebilmek için istihbarat faaliyetlerine ağırlık verdi. Olaylar olmadan önce önlem almaya dönük önleyici istihbarat faaliyetleri Makedonya’da büyük önem kazanmıştı. Özellikle komitacıların faaliyetleri ve bunun destek kanallarına karşı önleyici istihbarat çalışması yapılması önemli bir noktaydı. Aynı zamanda çıkabilecek bir ayaklanmayı önceden haber almak ve buna dönük tedbirler üretmek için de oldukça önemliydi¹⁰⁶⁷. İstihbarat faaliyetleri için Emniyet Umum Müdürlüğü etkin bir şekilde kullanılmıştır. Bu önleyici istihbarat çetelerle ilgili bilgilere önceden ulaşılması bakımından önemliydi. Elde edilen istihbarat sayesinde önceden yeni önlemler ve politikalar geliştirildi. Bu istihbarat bilgileri aynı zaman da asayiş politikalarının temel ayaklarından biri oldu. İstihbarat kaynakları sayesinde çetelerin düzenli bir şekilde takip edilmesi sağlandı. Düzenli bilgi akışı sayesinde çetelerle ilgili bilgiler sürekli güncellendi. Osmanlı

¹⁰⁶⁵ BOA, DH. MKT, 2863/13.

¹⁰⁶⁶ BOA, DH. SYS, 46/2.

¹⁰⁶⁷ Ergut, a.g.e., s. 51.

Devleti, polis in bu istihbarat faaliyetleri sayesinde şehir merkezlerinde asayiş in sağ lanması konusunda önemli güç kazandı. 1910'a gelindiğinde Makedonya şehirlerinde polis çok önemli bir güçtü. Polis şehirlerde sağ ladiğı istihbarat ağı sayesinde Makedonya kırsalı ile ilgili önemli istihbarat elde etmeye başladı. Özellikle şehirler de takip edilen kişilerin köylerde yürüttükleri faaliyetlerle ilgili önemli istihbarat bilgileri toplayan polisler bu bilgileri düzenli bir şekilde valiliklere iletiler. Bu takip edilen kişiler arasında din adamları önemli yer tutuyordu. Örneğin, Selanik polisi Rum din adamlarının konyak ve bira kasaları içinde köylere silah ve mermi sevk ederek Rum halkına dağıttıkları bilgisine ulaşmış ve bu bilgiyi valiliğe iletmiştir¹⁰⁶⁸.

Osmanlı hükümeti, Emniyet Umum Müdürlüğü bünyesinde olan istihbarat görevlilerini Bulgaristan'a görevlendirdi. Osmanlı hükümeti, Bulgar komitalarının İstanbul'da eylem yapacağı yönünde bilgiler gelmesi üzerine, Emniyet Umum Müdürlüğü bünyesinde bir istihbarat heyetinin kurularak Rumeli'de faaliyetlere başlaması yönünde karar aldı. Bu heyetin temel görevi komitacılar eylem yapmadan önce bilgi alınmasını sağlamaktı. Bu heyette özellikler Bulgarca bilen gayrimüslimler de istihdam edildi. Dil bilen bu görevliler Bulgaristan'da komitalara karşı yoğun bir istihbarat toplama faaliyetlerine başladılar¹⁰⁶⁹. Bu istihbarat görevlileri kanalıyla komitaların Bulgaristan'daki faaliyetleri yakından takip edildi¹⁰⁷⁰. Bulgaristan'da bulunan istihbarat memuru tarafından Makedonya ahvali hakkında düzenli raporlar hazırlanarak merkeze gönderildi. Bu raporlarda komita reisleri hakkında düzenli bilgiler yer almaktaydı. Örneğin, Bulgaristan'da bulunan istihbarat memuru yazdığı raporda, Köstendil'de 20 komitacının toplantı yaptığını, bunların 14'ünün Apostol çetesi üyesi olduğunu, söz konusu komitacıların Selanik bölgesine giderek faaliyetlere başlayacaklarını, geri kalanların ise Çakof komutasında Komeniçe gideceklerini belirtmiştir. Raporda bu komitacıların açık adresleri ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. İstihbarat memurunun gönderdiği bu bilgiler Selanik, Kosova ve Manastır vilayetlerine gönderildi ve araştırılması talep edildi. Yapılan tahkikat sonucu bilgilerin doğruluğu teyit edilirse gerekli tedbirlerin alınması istendi¹⁰⁷¹. Bir süre sonra istihbarat akışının daha düzenli olması için Bulgaristan'da bulunan Emniyet Umum istihbarat memurunun

¹⁰⁶⁸ BOA, TFR. I.SL, 213/21288.

¹⁰⁶⁹ BOA, MV, 226/106.

¹⁰⁷⁰ BOA, DH. EUM. KADL, 4/4.

¹⁰⁷¹ BOA, DH. MUİ, 106/28.

Cuma-bala ve Kosova'daki istihbarat memurlarıyla doğrudan doğruya temasta bulunması kararlaştırıldı¹⁰⁷². Bulgaristan'a kaçan Osmanlı vatandaşı Bulgarların faaliyetleri istihbarat memurları tarafından takip edilerek hazırlanan raporlar İstanbul'a gönderildi¹⁰⁷³.

Bulgaristan'a dönük istihbarat faaliyetlerinin yanında, Yunanistan'a dönük istihbarat faaliyetleri de 1909'un ortalarından itibaren hız kazanmıştır. Özellikle Yunan komitacıların Osmanlı topraklarına geçtiği yönündeki istihbaratların artması üzerine, bu komitacıların sayıları, açık kimlikleri, nerelerde dolaşmakta oldukları ve ne gibi teşebbüste bulduklarının araştırılması için Selanik valiliğine talimatlar verildi¹⁰⁷⁴. Yunanistan'dan çete oluşturmak için Makedonya bölgesine Yunanlı zabitlerin geldiği bilgisi üzerine, hükümet bu zabitlerin fotoğraflarının temin edilmesini istedi¹⁰⁷⁵. Yunanistan'a dönük istihbaratta polis aldığı bilgilerle Yunan çetelerinin sürekli takip edilmesini sağladı. Hükümet özellikle Yunan komitacılar ile ilgili bilgileri sürekli olarak güncellemiştir. Bu çeteler eylem yapmasa bile sürekli bilgi talepleri ile Yunan komitaları gözlem altında tutuldu. Bununla birlikte Yunan konsoloslukları faaliyetlerinden dolayı istihbarat tarafından dikkatli bir şekilde takip edilmeye başlandı¹⁰⁷⁶. Polis istihbaratı 1909'un sonlarına gelindiğinde Makedonya şehirlerinde etkin bir noktaya gelmişti.

1.3. Makedonya'da Coğrafi Mobilizasyonu Kontrol Altına Alma Çabaları

1.3.1. Serseri Nizamnamesi

Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar, Makedonya'da toplumsal hareketliliği kontrol altına alabilmek için Serseri Nizamnamesi'ni uyguladılar. 9 Mayıs 1909'da serseri ve şüpheli kişilerin cezalandırılmasını öngören 22 maddelik Serseri ve Mazanne-i Su'i Eşhas Hakkındaki Kanun kabul edildi¹⁰⁷⁷. Serseri Nizamnamesine göre; geçinmek için hiçbir geliri olmadığı halde çalışmaya gücü olan ve iki ay boyunca hiçbir işle meşgul olmayan, bu süre zarfında iş bulmak için teşebbüste bulunduğunu ispat edemeyen kişilere serseri denileceği (madde 1), mahkeme tarafından serseriliği sabit görülen bir

¹⁰⁷² BOA, DH. MUI, 105/47.

¹⁰⁷³ BOA, DH. EUM. THR, 47/41.

¹⁰⁷⁴ BOA, DH. MKT, 2783/51.

¹⁰⁷⁵ BOA, DH. SYS, 74-3/2-53.

¹⁰⁷⁶ Vakalopoulos, a.g.e., s. 292-294.

¹⁰⁷⁷ II. Meşrutiyet'in İlk Yılı, s. 345; İlk Serseri Nizamnamesi 3 Safer 1308 tarihlidir. Bkz. MMZC, D. I, İ. S. I, c. II, 11 Mart 1325, s. 424.

şahıs nafia ve belediye hizmetlerinin birinde 2 aydan 4 aya kadar istihdamı, bu mümkün olmadığı halde başka bir mahalle sürgün edileceği (madde 4), cinayet, hırsızlık, yankesicilik, yataklık ve dolandırıcılık suçlarından biriyle mahkum olmuş ve cezasını çekmiş olanlardan veya zaptiye nezaretinin gözetimi altında bulunan kişiler mazanne-i su' (kendisinden fenalık beklenecek kimse) ad olunacağı (madde 10), serseri ve mazanna-i su takımından olan şahısların tebaa-i ecnebiyeden olsalar bile cezalarını çektikten sonra Osmanlı topraklarından sınır dışı edilecekleri (madde 18) belirtilmekteydi. Serseri Nizamnamesi'nin bu maddeleri Makedonya bölgesinde polis ve jandarma tarafından etkin bir şekilde kullanıldı¹⁰⁷⁸. Osmanlı hükümeti, nizamnamenin çıkışından sonra, sefaretlere Serseri Nizamnamesi hakkında bilgi verdi¹⁰⁷⁹.

Nizamnamedeki serseri tanımlamasındaki muallaklık devletin hayata müdahale alanını genişletmede, devlete geniş bir yorumlama alanı sağlamaktaydı. Bu muallaklık Makedonya'da polise geniş müdahale alanı sağladı. Serseri Nizamnamesiyle kamusal mekanlarda polisiye önlemler sıkılaştırıldı. Makedonya'da bulunmasının meşru bir sebebi olmayan kişiler toplumsal ve kamu düzeni açısından bir tehdit olarak görüldü. Bununla birlikte suç işlemeyi alışkanlık haline getirmiş kişiler, Makedonya'dan başka şehirlere sürgün edildiler. Serseri Nizamnamesi nüfusu kontrol altında tutmayı kolaylaştıran önemli bir aygıtı¹⁰⁸⁰. Makedonya'da serseri olarak tanımlanan kişiler devletin gözünde her türlü ayaklanmaya kolayca eklenilebilen kişilerdi. Bu kişilerin sürekli kontrol altında tutulması için Serseri Nizamnamesi önemli bir araç olarak kullanıldı.

Serseri Nizamnamesi'ne göre, serseri takımından olanlar eğer yabancı tebaadan ise cezaları uygulandıktan sonra sınır dışı edileceklerdi. Hükümet bu kanunla özellikle Yunanistan ve Bulgaristan'dan komitacılık faaliyetleri için gelen, işi gücü olmayan kişilerin serbest hareket etmelerini önlemeye çalıştı¹⁰⁸¹. Nizamname özellikle yurtdışından Osmanlı topraklarına çete faaliyetleri yapmak için gelenlere uygulanabilecek önemli bir araçtı. Meşrutiyetin ilanından sonra silahlarını bırakarak faaliyetlerine son veren çetecilerden Osmanlı tabiiyetinden olmayan şahıslardan bir işle

¹⁰⁷⁸ *Düstur*, Tertib-i Sani, c.I, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 169-171; *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. II, 11 Mart 1325, s. 20-23.

¹⁰⁷⁹ *BOA, HR. HMŞ. İŞO*, 191/94.

¹⁰⁸⁰ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 133.

¹⁰⁸¹ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 304.

meşgul olmayanlara Serseri Nizamnamesi'ne göre muamele edilerek, bu kişilerin sınır dışı edilmeleri talimatı verildi¹⁰⁸². Bu karardan sonra Osmanlı hükümeti Bulgaristan'daki konsoloslarına gönderdiği talimatta, pasaport alıp gelmek isteyen serserilere engel olunmasını istedi. Bu kişilerin komitacılar tarafından kullanılabilceği endişesi bu kararın alınmasında etkili oldu¹⁰⁸³. Çünkü nizamnamede geçen serseri tanımlaması ucu açık bir tanımlamaydı. Makedonya'da "fesad" çıkarması muhtemel kişiler ile "kötü kişiler" bu tanımlama içine alınmıştır. Makedonya'da şüpheliler ve fesatçı olarak tanımlanan yabancı uyruklu kişiler sınır dışı edildi. Nizamnamenin çıkışından sonra Osmanlı hükümeti Aydın ve Selanik vilayetlerine gönderdiği talimatta Yunan, Bulgar, Sırp ve Karadağ uyruklu serseri ve şüpheli kişilerin sınır dışı edilmesini istedi¹⁰⁸⁴. Özellikle Girit meselesinin alevlendiği bir dönemde Selanik polis müdüriyeti işsiz Yunanlıların şehri terk etmesini istemiştir¹⁰⁸⁵. Bununla birlikte ülkeye sokulmaması gereken kişiler ve ülkede bulunmasının hiçbir meşru sebebi olmayan kişiler için de bu kanun uygulandı.

Serseri Nizamnamesi Makedonya'da Yunan konsoloslarının tepkisini çekti. Yunanistan'ın İstanbul Sefareti 2 Haziran 1909 tarihinde Hariciye Nezareti'ne verdiği takirde Yunan tebaasından olan Serserilerin Nizamname'nin 18. maddesine dayanılarak konsoloshanelere bilgi verilmeksizin tutuklanamayacağını ve bu şahısları iade edilmeleri gerektiğini belirtti. Yunan Sefareti bu kanunun Osmanlı ülkesinde bulunan ve işleriyle uğraşan Yunanlılar için de uygulandığını belirterek bilgi talep etti. Osmanlı Devleti ise bunun söz konusu olmadığını nizamnamenin 18. maddesine uyan şahıslara uygulandığını belirtti¹⁰⁸⁶. Ayrıca Makedonya vilayetlerindeki Yunan konsolosları yerel makamlara başvurarak Serseri Nizamnamesi hakkında bilgi talep etti. Osmanlı hükümeti ise Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerine gönderdiği talimatta, Yunan tebaasına da Serseri Nizamnamesi'nin uygulanacağını belirterek, yerel makamlardan nizamnameye göre hareket etmesini istedi¹⁰⁸⁷. Serseri Nizamnamesi'yle Makedonya'da serseriler, bilinmeyen şahıslar veya şüpheli şahıslar coğrafi hareketlilik açısından kontrol altında tutulmaya çalışıldı.

¹⁰⁸² BOA, BEO, 3562/267136.

¹⁰⁸³ BOA, DH. MKT, 2882/96.

¹⁰⁸⁴ BOA, BEO, 4105/307822.

¹⁰⁸⁵ "Selanik", *Tanin*, Numero:289, 4 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri), 9 Haziran 1325 (Rumi), 22 Haziran 1909 (Miladi), s. 4.

¹⁰⁸⁶ BOA, HR. HMŞ. İŞO, 191/101.

¹⁰⁸⁷ BOA, HR. HMŞ. İŞO, 191/96

1.3.2.İçtima-i Umumiye Kanunu

31 Mart Ayaklanması sonrasında İttihatçıların toplumsal hareketliliği kontrol etme adına çıkarttığı kanunlardan biri de 9 Haziran 1909 tarihinde çıkan İçtima-i Umumiye Kanunu'dur¹⁰⁸⁸. İçtima-i Umumiye Kanununa göre; toplantı, miting ve gösterilerin yer, gün ve saatinin bir beyanname ile tanzimi ve mitingin yapılacağı mahalde ikametgah sahibi olan iki kişi tarafından verilmesi (madde 2), bu beyannamelerin İstanbul'da zaptiye nazırına, taşralarda en büyük mülki amire verilmesi (madde 3), bu beyannamenin 24 saat önceden verilmesi (madde 4), beyannamede toplantı ya da miting konusunun muhakkak belirtilmesi gerektiği (madde 5) hükümleri yer almaktaydı¹⁰⁸⁹. Bu kanun Osmanlı Devleti'nin otorite alanının genişletilmesi, gündelik hayatın devlet tarafından düzenlenmesi açısından önemliydi. Miting, gösteri ve toplantı gibi kavramlar II. Meşrutiyetin sağladığı özgürlük ortamında kitlelerin siyasallaşmasını sağlayan önemli faktörlerdi. Fakat 31 Mart Ayaklanması sonrası İttihatçılar miting ve protesto gösterilerini devlet kontrolü altına almak için bu kanunu çıkardı.

Makedonya'da gösteri ve mitingler bu kanunla kontrol altına alındı. Özellikle miting yeri ve saatinin 24 saat önceden belirtilmesi, polisin gerekli önemleri alması açısından yeterliydi. Hükümet, Makedonya'da Hıristiyan gruplar tarafından yapılan mitingleri "politik ayaklanmaya" dönüşür endişesiyle sıkı bir şekilde takip etti. Mitinglere kanunlar çerçevesinde olması şartıyla izin verildi¹⁰⁹⁰. Makedonya'da yerel makamlar tarafından, Hıristiyan gruplar ve Arnavutlar tarafından yapılan gösteriler düzenli bir şekilde takip edilip merkeze bildirildi. Bu mitinglerde polisler tercüman eşliğinde konuşulanları kayıt altına almışlardır. Bu kayıtlar halkın talep, istek ve konularla ilgili görüşlerinin öğrenilmesi açısından önemliydi. Devletin miting bildirimlerini öğrenmesi, Makedonya bölgesinde halkın devlet politikaları hakkında ne düşündüğünün öğrenilmesi bakımından önemli bir yere sahipti. Örneğin; Manastıra bağlı Florina kazasında Bulgarlar tarafından düzenlenen mitingde alınan kararlarda, kiliseler meselesi ve komitalarla ilgili çekilen telgrafın önemli olması nedeniyle Dahiliye Nezareti, bilgileri Rumeli Müfettişliği'ne ileterek gereğinin yapılmasını istedi. İçtima-i Umumiye Kanunu Makedonya'da grev hakkını engellediği gerekçesiyle en çok

¹⁰⁸⁸ Olgun, *a.g.e.*, s. 3.

¹⁰⁸⁹ *MMZC*, D. I, İ. S. I, c. III, 25 Mart 1325, s. 303.

¹⁰⁹⁰ *BOA, DH. MUI*, 113/1.

sosyalistlerin tepkisini çekti. Sosyalistler grev hakkı yok edildiği gerekçesiyle bu kanuna tepki gösterdiler¹⁰⁹¹.

1.3.3. Pasaport Kontrollerinin Sıkılaştırılması

Makedonya'ya gidecek kişiler potansiyel komitacı ve isyancı olarak görüldüğü için pasaport kontrolleri sıkılaştırıldı. Pasaport, devletin sınırlarından giriş-çıkışları kontrol etmesi, kimlik tespitinin yapılması, kişinin fotoğrafından tanınması ve istihbarat amaçlı kullanılması bakımından önemli belgedir. Bu açıdan bakıldığında pasaport Makedonya'da çetelerin takip edilmesi, suçluların kontrol altına alınması, asker kaçakları, istenmeyen yabancıların ülkeye alınmaması, nüfusun takip edilmesi bakımından önemliydi¹⁰⁹². Bu sebeplerle pasaport için müracaat edenlerle ilgili sıkı tahkikat yapılması konusunda gümrük memurları ve polisler uyarıldı. Özellikle komitacılardan sahte pasaportla giriş yapanlara karşı daha dikkatli davranılması konusunda polise talimat verildi.

Pasaport kontrollerinde girişi yasaklanmış kişilere pasaport verilmemesi konusunda Şehbenderlikler uyarıldı. Bu kişilerin sahte pasaportla giriş yapmasının önlenmesi için fotoğrafları şehbenderliklere ve gümrüklere gönderildi. Sahte pasaport ile sınırdan Makedonya'ya geçmeye çalışan Yunanlı zabıtların kontrol edilmesi ve buna izin verilmemesi istendi. Gerekirse bunların fotoğraflarının temin edilerek gümrüklerde asılması kararlaştırıldı¹⁰⁹³. Diğer taraftan fesad çıkarması muhtemel kişiler hakkında istihbarat toplandıktan sonra, bu kişilerin fotoğrafları pasaport memurlarına gönderildi. Bununla birlikte Bulgaristan ve Yunanistan'a kaçan çetecilerin geri dönmemesi için isimleri pasaport kontrol noktalarına bildirildi. Bu kişiler hakkındaki istihbarat şehbenderliklere iletilerek söz konusu kişilere pasaport verilmemesi konusunda uyarılar yapıldı. Yurt dışından Osmanlı ülkesine gelenlerden pasaportsuz ya da usulsüz girenlerin polis tarafından tutuklanacağı ilan edildi. Gümrük memurları ve hudut muhafızları da pasaportsuz girişler konusunda uyarıldı¹⁰⁹⁴.

1.3.4. Kamusal Alanların ve Yolcu Listelerinin Kontrolleri

Makedonya'da polisin şehirlerde etkinliğini artırmasıyla kamusal alanlar sıkı kontrole alındı. Kiliseler, hanlar, oteller ve kiralanan yerlerde geçici ikamet eden

¹⁰⁹¹ BOA, DH. MKT, 2767/31.

¹⁰⁹² Yılmaz, a.g.e., s. 203.

¹⁰⁹³ BOA, DH. SYS, 74/1-2.

¹⁰⁹⁴ BOA, DH. MB. HPS, M. 2/56.

kişilerin kaldıkları yerler polis nezaretinde sürekli kontrol altında tutuldu ve gerektiğinde arandı. Otel kayıtlarının sürekli kontrol edilmesi “fesad” çıkarması muhtemel kişiler ve zararlı görülen kişilerin kontrol altına alınması açısından önemliydi. Otellerde yapılan toplantılar ve konuşmalar da tercüme edilerek Dahiliye Nezaretine gönderilmiştir. Örneğin; Selanik’teki İsplandid Palas’da Bulgarlar tarafından yapılan toplantıda hazır bulunan sivil memur toplantıyı kayıt altına almıştır. Toplantıda Bulgarlar kiliseler ve mektepler meselesinin ekseriyet esasına göre çözülmesi yönünde karar almışlardır¹⁰⁹⁵.

Kamusal alanlar içinde en sıkı kontrole tabi tutulan yerlerden biri de kiliselerdi. Osmanlı Devleti kilise ve metropolitlerin asayışı bozan ve siyasal mücadele yapan kurumlar haline dönüşmemesi için kiliselerde yapılan toplantıları ve metropolitleri kontrol altına almaya çalışmıştır. Metropolitlerin komitalar lehine propaganda yapmalarının engellenmesi için takip edilmeleri ve haklarında toplanacak delillerin merkeze gönderilmesi istenmiştir. Osmanlı hükümeti metropolit gibi din adamlarının devlet aleyhine yaptıkları faaliyetlere gelebilecek itirazların önlenmesi için muhakkak delillendirilmesini istedi¹⁰⁹⁶. Örneğin, Drama Rum komitaları için para toplayan ve Yunan propagandası yapan Rum metropoliti delillerin toplanmasından sonra 1909’un Ocak ayında kovulmuştur¹⁰⁹⁷. Osmanlı hükümeti Rumeli vilayetlerine gönderdiği talimatta şüpheli görülen Bulgar metropolitlerin takip edilmesini ve sayılarının kontrol altında tutulmasını istemiştir¹⁰⁹⁸. Diğer taraftan Dahiliye Nezareti polis müdüriyetlerine gönderdiği talimatta, kiliselerde yapılan toplantıların takip edilmesi için Rumca ve Bulgarca bilen sivil memurlar görevlendirilmesini istemiştir. Bu kararlar birlikte panayırlar ve piknik alanlarında sürekli sivil memurların bulundurulması ve bu şekilde elde edilecek bilgilerin raporlar halinde Dahiliye Nezareti’ne gönderilmesi istendi¹⁰⁹⁹.

Makedonya’da toplumsal hareketliliği kontrol altında tutabilmek için yolcu listeleri sürekli kayıt altına alındı. Bu listeler incelenerek Dahiliye Nezareti’ne bildirildi. Özellikle tren hatlarıyla gelen-giden yolcu listeleri sıkı bir şekilde kontrol edildi. Örneğin, İstanbul-Üsküp-Manastır tren hattı yolcu listeleri sıkı kontrole tabi

¹⁰⁹⁵ BOA, TFR-I-SL, 216/21540.

¹⁰⁹⁶ BOA, TFR-I-SL, 203/20213.

¹⁰⁹⁷ Vakadopoulos, *a.g.e.*, s. 292.

¹⁰⁹⁸ BOA, DH. SYS, 51/6.

¹⁰⁹⁹ BOA, DH. MKT, 2879/10.

tutulmuştur¹¹⁰⁰. Selanik-Üsküp ve Manastır hattı yolcularından şüpheli görülen ve komitacı olduğu bilinen şahısların polisler tarafından dikkatle aranması talimatı verildi. Komitacıların üzerinden çıkan evraklardan edinilen bilgilerden sonra şüpheli şahısların eşya ve çantalarının gümrüklerden geçerken polis tarafından aranması kararlaştırıldı¹¹⁰¹. Bu hatla gelip giden yolcu listeleri Selanik Polis Müdüriyeti tarafından kontrol edilerek bilgiler depolandı¹¹⁰². Yolcu listelerinde önemli konsolosluk görevlileri ve yabancı ziyaretçilerin isimleri yer almaktaydı. Bu listeler polis müdüriyetine ve müfettişliğe gönderiliyordu¹¹⁰³. Tren hatlarının yanında deniz yoluyla limanlardan giriş ve çıkışlar da kontrol altına alınmaya çalışıldı. Özellikle Yunan vapurlarıyla gelen-giden yolcular sıkı bir şekilde kontrol edildi. Bu vapurlarla özellikle Balkan ülkelerinden gelen yolcular sıkı kontrole tabi tutuldu¹¹⁰⁴. Örneğin, Yunan Ataniki vapuruyla gelen Selanik Yunan konsolosluğu katipleri isimleriyle birlikte Polis müdüriyetine bildirilmiştir. Polis müdüriyetine gelen şahısların Yunan zabitanı olduğu bilgisi iletilmiş ve haklarında araştırma yapılması için talimat verilmiştir. Bu şahıslardan Yunan zabiti çıkacakların sivil memurlar tarafında takip edilmesi istenmiştir¹¹⁰⁵.

Bu kontrol sistemi sayesinde Osmanlı hükümeti komitacıları, bilinmeyen şahıslar veya şüpheli şahısları coğrafi hareketlilik açısından kontrol altında tutmaya çalıştı. Kayıt altına alınan ve depolanan bilgiler ihtiyaç duyulduğunda kullanıldı. Bu bilgilerle etkin bir takip sistemi kuruldu.

2. MAKEDONYA'DA JANDARMANIN ISLAHI

Osmanlı Devleti iç güvenliğinin başarıyla sağlanması, yabancı devletlerin güvenliği bahane ederek iç işlerine müdahale gerekçelerinin ortadan kaldırılması ve devlet otoritesinin taşranın en ücra köşelerine kadar yaygınlaştırılması için Jandarma teşkilatını kurdu. İngiliz Albay Valentin Bakerin'in iç güvenliğinin sağlanması ile ilgili raporlarından sonra 1879 yılı Kasım ayında zaptiye birlikleri Jandarmaya çevrilerek Seraskerliğe bağlandı. Bu tarihten sonra jandarma teşkilatını yapılandırmak için İngiltere ve Fransa'dan askeri uzmanlar getirildi¹¹⁰⁶. 1879 yılında Seraskerlik makamına

¹¹⁰⁰ BOA, TFR. I. SL, 211/21015.

¹¹⁰¹ BOA, DH. SYS, 81-2/6; BOA, BEO, 3977/298204.

¹¹⁰² BOA, TFR. I. SL, 211/21073; BOA, TFR. I. SL, 211/21087.

¹¹⁰³ BOA, TFR. I. SL, 211/210087.

¹¹⁰⁴ BOA, TFR. I. SL, 211/21015.

¹¹⁰⁵ BOA, TFR. I. A, 40/3963.

¹¹⁰⁶ Ali Sönmez, "Osmanlı Devleti'nde İç Güvenliğin Dönüşümü: Zaptiye Teşkilatından Jandarmaya", *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ICANAS* 38, c. 6, Ankara, 2007, s. 2862.

bağlı “Umum Jandarma Merkeziyesi” kuruldu. Osmanlı jandarması iç güvenlik uygulamalarında “asayişin” sağlanması konusunda önemli görevler üstlendi. Merkezi iktidarın taşra üzerinde otoritesinin tesis edilmesinde ve devletin otorite alanının yaygınlaşmasında jandarma önemli bir yere sahip oldu.

Jandarma teşkilatı Makedonya bölgesinde emniyet ve asayişin sağlanması konusunda önemli görevler üstlendi. Rumeli’de iyi eğitilmiş sabit jandarma birlikleri, Makedonya kırsalında çetelere karşı önemli başarılar kazandı. Jandarmanın bu başarılı çalışmalarından sonra yapısı sürekli güçlendirilmeye çalışıldı. Makedonya’da yabancı kontrolünün kurulmasından sonra jandarmanın yabancı kontrolünde gelişim gösterdiği unutulmamalıdır. Bu bağlamda Osmanlı jandarmasının gelişimini Makedonya’daki gelişmelerin belirlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Buradaki yabancı askeri uzmanların jandarmada yaptığı düzenlemeler imparatorluğun diğer vilayetlerine de uygulanacaktır.

Jandarma teşkilatının Rumeli’de kazandığı başarılar üzerine, Meşrutiyetin ikinci kez ilanından sonra yapılan düzenleme ile Harbiye Nezareti’ne bağlanmış ve Umum Jandarma Komutanlığı kurulmuştur¹¹⁰⁷. Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin önem verdiği konulardan biri de jandarmanın ıslahı konusuydu. İttihatçıların askeri kanadı Makedonya’da ecnebi jandarmalarla birlikte görev yaptığı için jandarmanın önemini anlamıştı. Bu bağlamda Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi jandarmanın ıslahıyla ilgili hükümetten şunları talep ediyordu:¹¹⁰⁸

—Jandarmanın ıslahı konusunun cemiyetçe önemli olduğunu,

—Jandarmanın ıslahı ile ilgili oluşturulan komisyondan memnuniyet duyulduğunu belirttikten sonra Jandarma Nizamnamesi’nin tadili konusunda şu talepler de bulunuyordu;

—Rumeli jandarmasının tensikatındaki esasların hemen kabulü,

—Yanya-İşkodra vilayetlerinin Selanik tensikat dairesine alınması,

—Jandarmanın tamamen ıslahı,

—Rumeli’de İtalyan, İngiliz ve Fransız zabıtlarından münasip olanlarının kontratlarının uzatılması,

¹¹⁰⁷ Güray Alpar, “Güvenliğin Sağlanmasında Bir Kolluk Kuvveti Olan Jandarmanın Geçmişten Günümüze Rolü ve Dünyadaki Konumu”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Ankara, 2013, s. 79–106.

¹¹⁰⁸ BOA, Y.EE. KP, 33/3260-1.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu talepleri Makedonya bölgesinde Osmanlı jandarmasının ıslahı konusuna verdiği önemi göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü Makedonya bölgesinde devlet otoritesinin tesis edilmesinde ve merkezîyetçilik politikalarında jandarma teşkilatı merkezi konumdaydı. Bu sebeple İttihatçılar, jandarma teşkilatının ıslah edilmesi konusunda kararlı bir tutum izlemiştir.

Meşrutiyetin ilanından sonra Meclis-i Vükela kararıyla Makedonya vilayetlerine jandarma teşkilatının ıslahı için komisyonlar gönderildi. Bu komisyonlar vilayetlerde yaptığı inceleme ve mahalli memurların verdiği bilgilere göre jandarmanın ıslahı için projeler hazırladı. Jandarma tensik komisyonlarınca hazırlanan bu programda; kaza dairelerinin bir veya birkaç köyden oluşan karakol mıntıklarına taksimi, her kaza dairesinde güvenli bir karyede karakol yapılması, nerelerde karakol yapılacağıının belirlenmesi hususları yer alıyordu. Makedonya'da jandarma teşkilatındaki yabancı görevlilerin varlığına son verilmesiyle birlikte İttihatçılar, jandarma teşkilatında yeni düzenlemeler yapma imkanı buldular. Makedonya'ya mahsus olan ecnebi jandaromasında görev alanların bir kısmı Osmanlı jandaromasının yapılandırılmasına memur edildi¹¹⁰⁹. Rumeli'de jandarma teşkilatının ıslahında Robilan Paşa görevlendirildi¹¹¹⁰. Robilan Paşa, Rumeli jandaromasıyla ilgili verdiği ıslahat projesinde, Selanik'te jandarma merkezi, ecnebi zabitanların istihdamını ve jandarma mektebindeki açıktan dolayı 3. Ordudan asker alınmasını talep etmiştir. Bu ıslahat projesine göre Selanik tenkisat dairesinde 2, alaylarda 2'şer ecnebi zabitan görevlendirilmesi talep ediliyordu. Robilan Paşa'nın isteği doğrultusunda İtalyan, Fransız, İngiliz ve Alman jandarmalardan müsait olanlar Rumeli jandaromasını ıslah etmek üzere görevlendirildi¹¹¹¹. Robilan Paşa'nın ıslahat programına göre Makedonya vilayetlerinin jandarma teşkilatı ve bulundurulması gereken asker sayısı yeniden düzenledi. Buna göre; Manastır vilayetinde 1 alay, 5 tabur 16 muhtelif bölük, Selanik vilayetinde 1 alay, 3 tabur, 15 muhtelif bölük, Kosova vilayetinde ise 1 alay, 4 tabur, 16 bölüğün yer alması öngörülmekteydi. Robilan Paşa'nın ıslahat programında yer alan düzenlemeler

¹¹⁰⁹ İrtem, *Meşrutiyet Doğarken*, s. 201.

¹¹¹⁰ *BOA, MV*, 127/37; *BOA, BEO*, 3517/263714; Robilan Paşa Makedonya vilayetlerinde jandarmanın düzenlenmesinde başarılı olmasından dolayı İstanbul jandaromasını ıslah etmekle görevlendirilmiştir. Robilan Paşa ile birlikte 24 ecnebi zabitan Dersaadet ve diğer vilayetlerdeki jandarma teşkilatının ıslah edilmesi için görevlendirilmiştir. Bkz. *BOA, MV*, 125; *BOA, BEO*, 3444/258262.

¹¹¹¹ Robilan Paşa 3. Ordu'dan 600 nefer kaydırılmasını istiyordu. *BOA, BEO*, 3567/267468.

vilayetlerde uygulandı ve başarı sağlandı. Fakat en büyük eksiklik asker sayısıydı¹¹¹². Robilan Paşa'nın yönetiminde Makedonya'da komisyonların hazırladığı projelerin bazılarının 1911 yılının sonunda hayata geçirilmesine karar verildi. Fakat karakol yapımları için bütçenin yetersiz olduğu, gerekirse halktan iane toplanması konusunda jandarma alay komutanlıklarına talimat verildi¹¹¹³.

Meşrutiyetin ilanından sonra İttihatçıların merkeziyetçilik politikasında jandarma önemli konumdaydı. İttihatçıların temel amacı, merkezi devletin idari aygıtlarını vilayetler ve taşranın kırsal kesimini kapsayacak şekilde geliştirmektir. Bu noktada Makedonya'da kırsalın güvenliğinin sağlanarak yerel güçlerin kontrol altına alınması, köylünün korunması, asayişin sağlanarak merkezi devletin kontrolünün sağlanmasında jandarma teşkilatı önemli bir yere sahipti¹¹¹⁴. Makedonya'da çetelerin faaliyetlerinden dolayı, jandarmanın nahiye ve köylere sevkini kolayca sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılması gerekiyordu. Çünkü Makedonya'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin asayiş politikalarında kırsalda asayişin sağlanması rejimin siyasi varlığının devamı açısından önemliydi. Makedonya'da jandarmanın yapılandırılmasına Çeteler Kanunu'ndan sonra hız verildi.

3. ÇETELER KANUNU

3.1. Kanunun Çıkış Sebepleri

Meşrutiyetin ikinci kez ilanından sonra genel af ilanı ile komitacılar dağlardan inmiş, faaliyetlerini durdurmuş ve teslim olmuşlardı. Komitaların faaliyetlerini durdurmasından sonra Makedonya'da görece bir huzur ortamı sağlanmıştı. Meşrutiyetin ilanının yarattığı özgürlük ortamında Osmanlı hükümeti komitaların silahlarını toplamadı. Hükümetin silah toplama işine önem vermemesinden dolayı komitacıların bu silahları halka dağıttığı ve gizli depolara sakladıkları yönünde istihbarat raporları gelmeye başladı¹¹¹⁵. 1908 Ağustos'unun sonlarında Bulgar komitacıların Siroz, Vodina,

¹¹¹² BOA, YEE, 113/7.

¹¹¹³ BOA, DH. SYS, 70-2/5-14.

¹¹¹⁴ Nadir Özbek, "Tarih Yazıcılığında Güvenlik Kurumu ve Pratiklerine İlişkin Bir Değerlendirme", *Jandarma ve Polis*, Nadir Özbek- Noemi Levy (Ed.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 12-13.

¹¹¹⁵ BOA, BEO, 3458/259277.

Ohri, Petriç, Menlik kazalarındaki Bulgar köylülerine gizlemeleri için silah ve cephane dağıttıkları basına yansıdı¹¹¹⁶.

1908 Eylül ayı ortalarından itibaren komitaların kiliseler meselesinden dolayı tekrar faaliyete başladıkları görülmektedir. Manastır vilayetinde Moraviye nahiyesinde Bulgar komitacılar Rum ahaliyi Eksarhlığa geçmeleri yolunda tehdit ederek Bulgar köylülerine silah dağıtmışlardır. Bulgar komitacıların Rumlara dönük saldırıları eylül ayının ortalarına doğru arttı¹¹¹⁷. Bulgar komitacıların Rumlara dönük saldırılarının artmasından sonra Yunanistan destekli Rum komitaları ekim-kasım aylarından itibaren yeniden faaliyetlere başlamışlardır¹¹¹⁸. Bu defa da Rum komitacıların Bulgarlara dönük saldırıları başladı. Ekim ayının başında Manastır, Langaza ve Köklü'de, kasım ayının başlarında ise Vodina'da Rum komitacılar Bulgarlara dönük cinayetler işlediler. Rum komitacılar kasım ayının sonlarında Bravişte karyesinde bulunan karakola saldırmışlardır¹¹¹⁹. Florina'nın Baklama köyünde ise 25 kişilik bir Rum çetesi ile jandarma arasında çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmalar Makedonya'da Rum komitacıların sadece Bulgarlara değil devlete karşı da mücadeleye başladığını göstermesi bakımından önemlidir¹¹²⁰.

1909 başlarında ise Yunan komitacılar Makedonya'da tekrar faaliyetlere başladı. Özellikle Girit sorununun alevlendiği dönemlerde, Makedonya'da Yunan komitacıları eylemlerini artırmışlardır¹¹²¹. Yunanistan'ın Selanik Konsolosu Papadamandopoulos Atina'ya çektiği telgrafta 55 Rum isyancının sınırı geçtiğini ve Makedonya'da silahlı eyleme hazır olduğunu belirtiyordu¹¹²². Etnik-i Eterya Cemiyeti, Giritli çeteleri Makedonya'da faaliyet göstermeleri için bölgeye gönderdi¹¹²³. Böylece Meşrutiyetin ilanı ile Makedonya'da sağlanan huzur ortamı, 1909'un başından itibaren tekrar bozuldu¹¹²⁴. Yunan komitacıları eylemlerinin yanı sıra hem Rum ahaliyi örgütledi hem

¹¹¹⁶ *Tanin*, Numero: 38, 11 Şaban 1326 (Hicri),25 Ağustos 1324 (Rumi), s. 4; *Tanin*, Numero: 60, 3 Ramazan 1326 (Hicri),19 Eylül 1324 (Rumi), s. 8.

¹¹¹⁷ *Tanin*, Numero: 45, 18 Şaban 1326 (Hicri), 1 Eylül 1324 (Rumi), s. 3; "Makedonya'da", *Tanin*, Numero: 47, 20 Şaban 1326 (Hicri), 3 Eylül 1324 (Rumi), s. 7.

¹¹¹⁸ *BOA, DH. MKT*, 2695/21.

¹¹¹⁹ "Makedonya Ahvali", *Tanin*, Numero:174, 2 Muharrem 1327 (Hicri), 12 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), s. 3.

¹¹²⁰ *BOA, DH. MKT*, 1308/10.

¹¹²¹ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 96.

¹¹²² Vakalopoulos, *a.g.e.*, s. 297.

¹¹²³ "Makedonya'da Giritli Çeteler", *Tanin*, Numero: 298, 13 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri), 18 Haziran 1325 (Rumi), 1 Temmuz 1909 (Miladi), s. 1.

¹¹²⁴ "Makedonya Meselesi ve Osmanlılık", *Şuray-ı Ümmet*, Numero:124, 15 Muharrem 1327 (Hicri), 24 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), s. 1.

de Rum komitacılara lojistik destek sağladı. Makedonya'daki Yunan örgütlenmesi, Selanik ve Manastır vilayetlerinin farklı coğrafi kesimlerinde özel sığınaklar oluşturarak uygun bir anda silahlı eyleme başlanması için buralara silah ve mühimmat depoluyordu¹¹²⁵. Pan-Helen örgütü bu gönderilen silahlarla birlikte Makedonya'daki özel koluna talimat vererek bombalama eylemleri için gerekli altyapı çalışmasının yapılmasını istedi. Yerel makamlar 1909 Mayıs'ının ilk günlerinde Selanik kıyılarına silah ve Yunan zabitanlarının gönderildiği bilgisine ulaştılar¹¹²⁶. Yunanistan'dan Manastır bölgesine getirilen silahların köy papazları vasıtasıyla köylere dağıtılarak yeni çeteler oluşturulmaya başlandığı ve bu çeteleri Yunanistan'dan gelen ve kimlikleri meçhul olan şahısların organize ettiği şeklinde haberler gelmekteydi. Rumlar Kesendire ve köylerinde silah depolamaktaydılar. Silah depolama faaliyetlerine karşı Osmanlı hükümeti bir taraftan silah kaçakçılığını önlemeye çalışırken diğer taraftan Manastır bölgesinde Rumların bir ihtilal çıkarma olasılığına karşı askeri tedbirlerini artırdı. Bu silahların bir kısmı da Rum komitacılara dağıtılıyordu. Kesendire Kaymakamı İstanbul'a gönderdiği raporda Rum komitalarının Güney Makedonya'da yaptığı hazırlıkları toplu bir ayaklanma hareketine hazırlık olarak değerlendiriyordu. Yerel makamlar gönderdikleri raporda Rumların "1903 İlinde" ayaklanmasından daha büyük bir ayaklanmaya hazırlandığını belirtiyordu¹¹²⁷.

Rum komitacılar halkın örgütlenmeye destek olmasını sağlamak için "Kanun-i Esasi Yalnız Türklere Yarar" şeklinde propaganda yapıyorlardı¹¹²⁸. Bu propagandalarla birlikte Rumlardan Yunanistan'a sadık kalmaları isteniyordu. Propagandaları Yunan konsoloshaneleri yönlendiriyordu¹¹²⁹. Yunan konsoloshanelerinde propaganda yapan, Yunan ve Rum komitacıların örgütlenmesini sağlayan özel bürolar vardı¹¹³⁰. Selanik konsoloshanesinden dört, Siroz konsoloshanesinden iki, Manastır konsoloshanesinden üç zabitanın Rum köylerine giderek propaganda yaptığının anlaşılması üzerine Osmanlı hükümeti yerel makamlardan zabıttan işleri olmadığı halde köylerde dolaşanların men edilmesini istedi¹¹³¹. Yunanistan'dan gelen ve köylerde dolaşan propagandacıların

¹¹²⁵ Vakadopoulos, *a.g.e.*, s. 261.

¹¹²⁶ Vakadopoulos, *a.g.e.*, s. 290.

¹¹²⁷ BOA, DH. MKT, 1308/10.

¹¹²⁸ "Rum-ili'de", *Tanin*, Numero:167, 25 Zilhicce 1326 (Hicri), 5 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), 18 Ocak 1909 (Miladi), s. 3.

¹¹²⁹ BOA, DH. MKT, 1308/10.

¹¹³⁰ Vakadopoulos, *a.g.e.*, s. 298-299.

¹¹³¹ BOA, DH. MKT, 1308/10.

engellenmesi sağlandı. Diğer taraftan Osmanlı hükümeti Yunanlı propagandacıların takip edilmesi için polis müdüriyetlerine talimat verdi¹¹³². Bu talimattan sonra Temmuz 1909'da Selanik İstasyonu'nda, Yunanistan'ın Manastır Konsolosluğu'nda görevli Yunan zabitanından Aleksandors, üzerinden Yunanistan'ın Makedonya'da komitacılara verdiği destek ile ilgili evrakların çıkması üzerine tutuklandı. Yunanlı zabitlerin Rum köylerine giderek propaganda yaptıklarının anlaşılması üzerine, Osmanlı hükümeti Makedonya'da konsoloshanelerinde bulunan Yunan zabitanının geri çekilmesini istedi. Ayrıca fesad hareketlerinde bulunanların köylerde dolaşması yasaklandı¹¹³³. Osmanlı hükümeti Yunan çete faaliyetlerini önlemek amacıyla Yunan hükümeti nezdinde girişimler de bulunmuştur. Osmanlı hükümeti, Yunanistan Hariciye Nezareti'ne verdiği notada; Selanik Yunan Konsolosunun Rumların yaşadığı köylere giderek iki çete oluşturduğunu, Yunanistan'dan gelen çetelerin sınırı geçerek Selanik ve Manastır bölgesinde faaliyet gösterdiğini belirterek bunun engellenmesini istemiştir¹¹³⁴. Yunan hükümeti ise bu iddialara karşı çıkmış ve Yunanistan'da komitacıların faaliyet göstermediğini iddia etmiştir¹¹³⁵. Yunanistan'ın bu tutumuna karşın Osmanlı hükümeti sefaretlerini Yunan Konsolos memurlarının Makedonya'daki faaliyetleri hakkında bilgilendirerek Avrupa hükümetlerine durumu anlatmalarını istemiştir. Bunun için hazırlanan dosyalar sefaretlere gönderilmiştir¹¹³⁶. Ayrıca Osmanlı hükümeti yaptığı girişimler sonucu, 1909 sonbaharında Yunan konsolosluklarındaki özel büroların kapatılmasını sağlamıştır¹¹³⁷.

Rum komitaların Bulgar ahaliye dönük saldırılarının artmasından sonra Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri tarafından 22 Kasım 1908 tarihinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne gönderilen yazıda Rum ve Sırp çeteleri tarafından Bulgar ahaliye yapılan saldırıların listesi yer alıyordu. Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden bu saldırıların önlenmesini istedi¹¹³⁸. Selanik Bulgar ahaliisi Mayıs 1909'da Selanik'te

¹¹³² BOA, DH. MKT, 1308/10.

¹¹³³ "Yunan Parmağı- Makedonya'da Neler Oluyor", *Tanin*, Numero: 318, 4 Recep 1327 (Hicri), 8 Temmuz 1325 (Rumi), 21 Temmuz 1909 (Miladi), s. 2; Selanik Konsoloshanesinde 4, Siroz Konsoloshanesinde 2, Manastır Konsoloshanesinde 3 Yunanlı zabit bulunmaktaydı. BOA, DH. MKT, 1308/10.

¹¹³⁴ BOA, DH. MUİ, 27/1-5.

¹¹³⁵ BOA, DH. MKT, 1308/10; Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 160.

¹¹³⁶ BOA, DH. MUİ, 27/1-5.

¹¹³⁷ Vakadopoulos, *a.g.e.*, s. 299.

¹¹³⁸ BOA, TFR. I. MKM, 33/3261; Sandanski'nin adamlarından meşhur komitacı Taska 17 Şubat 1909'da Siroz'da Rum komitacılar tarafından vuruldu. Bkz. "Taska'nın Katli", *Tanin*, Numero: 198, 26 Muharrem 1327 (Hicri), 5 Şubat 1324 (Rumi), 18 Şubat 1325 (Miladi), s. 3.

yaptıkları toplantıda Selanik, Manastır, Kosova ve Edirne vilayetlerinde Bulgarların öldürülme olaylarının Rum ve Sırp komitalarının işi olduğunu belirterek hükümetten yeni önlemler almasını talep ettiler. Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri, Rum ve Sırp çetelerinin Bulgarlara dönük cinayetlerini düzenledikleri mitinglerle protesto ettiler. Örneğin, Florina kazasında düzenlenen mitingde, 10 Temmuz'dan, 1909 Ocak ayına kadar Rum çeteleri tarafından işlenen cinayetlerin cezasız kalması protesto edilmiştir¹¹³⁹. 1908'in son aylarında siyasi cinayetler artmıştı. İngiltere'nin 1908 gizli raporunda Makedonya'da 1908'in son beş ayında işlenen politik cinayetlerin sayısı şöyle belirtilmekteydi: ağustosta 3, eylülde 7, ekimde 25, kasımda 15, aralıkta ise 21¹¹⁴⁰. Bu siyasi cinayetler Makedonya'da durumun tekrar kötüleşmeye başladığını göstermekteydi.

Bulgarların tepkisi Rumeli'nin muhtelif yerlerinde öldürülen 20'ye yakın Bulgar'ın faillerinin yakalanamamasındaydı. Bulgarlar bu işleri organize eden Dram Rum Metropoliti ile Kavala Yunan Konsolosunun görevden alınmalarını istemişlerdir¹¹⁴¹. Sırp'ların Bulgarlara dönük saldırılarının artmasından sonra, meşrutiyetten önce Sırp'lara karşı mücadele eden Bulgar voyvodaları Üsküp bölgesinde tekrar faaliyetlere başladılar¹¹⁴². Dahiliye Nezareti'ne gelen haberlerde Makedonya'da şevket eden çetelerin tekrar canlanmakta olduğu bildirilmekteydi. Bu haberlerde komitacı Pañev'in adamları görüşmek üzere Selanik'e geldiği bildirilmekteydi. Dahiliye Nezareti Selanik Polis Müdüriyeti'nden Pañev'in takip edilip faaliyetlerinin kontrol altında tutulmasını istedi¹¹⁴³. Pañev, Selanik'te Yane Sandanski'nin yaralandığı ve iki adamının öldüğü olayı organize ettikten sonra Sofya'ya kaçmıştır. Rumeli Müfettişliği 31 Aralık 1908 tarihinde olay ile ilgili Dahiliye Nezaretine gönderdiği

¹¹³⁹ "Florina'da Miting", *Tanin*, Numero: 192, 20 Muharrem 1326 (Hicri), 30 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), 12 Şubat 1909 (Miladi), s. 3.

¹¹⁴⁰ Halil Ersin Avcı, *İngiliz Gizli Raporu 1908*, Emre Yayınları, İstanbul, 2005, s. 53.

¹¹⁴¹ *BOA, DH. MKT*, 2836/55; Yunan komitacıları Drama'da Bulgar zenginlerinden Hacı Yorgiyef'i Yunan propagandasının önünde engel olarak gördükleri için öldürmüşlerdir. Bu olay Bulgarların tepkisine neden olmuş ve failerin bir an önce yakalanarak adalet önüne çıkarılmasını istemişlerdir. Bkz. Hüseyin Cahid, "Makedonya ve Epir Meseleleri Şekli Hükümetin Değiştiğini Aleme Göstermek Lazım", *Tanin*, Numero: 288, 3 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri), 8 Haziran 1325 (Rumi), 21 Haziran 1909 (Miladi), s. 1.

¹¹⁴² *Tanin*, Numero:162, 20 Zilhicce 1326 (Hicri), 31 Kanun-i Evvel 1324 (Rumi), 13 Ocak 1909 (Miladi), s. 4; Üsküp'te Bulgar cemaati reisi Sırp komitesi tarafından Mayıs 1909'da öldürüldü. Bkz. *Tanin*, Numero: 272, 16 Cemazi-yel Evvel 1327 (Hicri), 23 Mayıs 1327 (Rumi), 23 Mayıs 1325 (Miladi), 5 Haziran 1909, s. 2.

¹¹⁴³ "Makedonya'da", *Tanin*, Numero: 172, 1 Muharrem 1327 (Hicri), 10 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), 23 Ocak 1908 (Miladi), s. 2.

raporda, Paņev'in Sofya'da Bulgar dahili komitası üyeleriyle bir kongre toplayıp Makedonya'da eylemlere tekrar başlama kararı aldıklarını, bu eylemlerde bomba ve dinamit gibi patlayıcılarla "anarşizm" metodunu kullanacaklarını belirtiyordu. Bu rapordaki bilgiler önemlidir, çünkü 1910–1911 yıllarında Bulgar komitaları eylem metotlarında tren yolları, cami gibi kamusal alanlarda bombalama eylemlerine ağırlık vermişlerdir¹¹⁴⁴. Bu eylemlerin alt yapısının ne zaman oluştuğunu belirtmesi bakımından bu rapor önem taşımaktadır. Ayrıca Komitacıların, Bulgar köylerinde iane topladığı ve 1909'un bahar aylarında faaliyetlere başlayacağı şeklinde bilgiler gelmeye başlamıştır¹¹⁴⁵. 31 Mart sonrası kiliseler sorunundan dolayı 1909'un bahar aylarından itibaren Bulgar komitacıları Makedonya'da eylemlere başlamışlardır¹¹⁴⁶.

Makedonya'da komitacıların eylemlerini artırmasından dolayı halktan tepkiler gelmeye başladı. Manastır'da Ulah cemaati Yunan çetelerinden gördükleri zulümlerden dolayı Meclise şikayet dilekçeleri gönderdiler¹¹⁴⁷. Yunan komitalarının faaliyetlerine tepki gösteren Ulahlar Bulgarlarla birlikte Kestiri, Kilisvere, Vodina taraflarında mitingler düzenleyerek Yunan tahrikatını protesto etmişlerdir. Ulahlar Rumların elinde bulunan silahların toplanmasını talep ettiler¹¹⁴⁸. Diğer taraftan komitaların faaliyetlerinden en çok etkilenen Makedonya köylüsüydü. Çeteciler kendileri gibi düşünmeyen köylülere baskı yapıyorlardı. Çeteler merkezlere uzak köylerde tekrar faaliyetlere başlamışlardı. Köylülerin derdi, şu ya da bu milletin zafer kazanması değil hayatlarını sükunete kavuşmasıydı¹¹⁴⁹. Manastır bölgesinde gayrimüslimler Arnavut eşkıyasının yaptığı olaylardan dolayı sıkıntılarını Meclise gönderdikleri şikayetlerle dile getirmeye başlamışlardır¹¹⁵⁰. Mecliste Makedonya sorunu ile ilgili yapılan tartışmada, Makedonya'da çetelerin faaliyetleri Rum ve Bulgar mebuslar tarafından dile getirilmiştir. Rum ve Bulgar mebuslar yaptıkları konuşmalarda birbirilerini

¹¹⁴⁴ BOA, TFR. İMKM, 33/3269; BOA, A.MTZ.(04), 173/96.

¹¹⁴⁵ "Makedonya'da", *Tanin*, Numero: 172, 1 Muharrem 1327 (Hicri), 10 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), 23 Ocak 1908 (Miladi), s. 2; "Makedonya'da Sükun ve Asayiş", *Tanin*, Numero: 177, 5 Muharrem 1327(Hicri), 15 Kanun-i Sani 1324(Rumi), 28 Ocak 1909 (Miladi), s. 3.

¹¹⁴⁶ Aydemir, *a.g.e.*, c.II, s. 122.

¹¹⁴⁷ BOA, DH. MKT, 2696/83; Selanik'in Karaferiye kazasında Ulah Yorgi Valamtre'nin öldürülmesinden dolayı Rumlarla Ulahlar arasında olaylar çıkması üzerine Karaferiye'ye bir komiser ve üç polis gönderilmiştir. Olayların Köklü kazasına sızması üzerine 3. Ordudan her iki kazaya da asker sevk etmesi istenmiştir. Bkz. *Tanin*, Numero: 166, 24 Zilhicce 1326 (Hicri), 4 Kanun-i Sani 1324(Rumi), 17 Ocak 1909 (Miladi), s. 4.

¹¹⁴⁸ "Makedonya Ahvali", *Tanin*, Numero: 316, 2 Recep 1327 (Hicri), 6 Temmuz 1325 (Rumi), 19 Temmuz 1909 (Miladi), s. 2.

¹¹⁴⁹ Mark Mazower, *Balkanlar*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014, s. 146.

¹¹⁵⁰ MMZC, D. I, İ. S. I, c. II, 2 Şubat 1325, s. 5.

suçlamışlardır. Dahiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa ise Mecliste yaptığı konuşmada çetelerin 3-4 ay zarfında işlediği cinayet sayısınının 24 olduğunu belirtmiştir. Hilmi Paşa çetelerin ellerindeki silahları hükümete teslim etmediğini bu yüzden olayların tekrar başlamasında bu durumun etkili olduğunu belirtmiştir¹¹⁵¹. Meşrutiyetin ilanından sonra Manastır ve Selanik bölgesinde faaliyete başlayan çeteler tablo halinde gösterilmiştir.

Liva ve Kazası	Komitacının İsmi	Mensup Olduğu Anasır	Tekrar Şekavete Başladığı Tarih
Manastır merkez kaza	Vele Papa Vasil	Bulgar	Aralık 1908
Manastır merkez kaza	Aleko Ustayanof	Bulgar	Nisan 1909
Manastır merkez kaza	Ankil Voloçef	Bulgar	Nisan 1909
Manastır merkez kaza	Bogoya	Bulgar	Nisan 1909
Manastır merkez kaza	Yorgi Kasabçe	Bulgar	Nisan 1909
Manastır merkez kaza	Kariste	Bulgar	Eylül 1909
Pirlepe kazası	Mitro	Bulgar	Nisan 1909
Manastır merkez kaza	Pavle İlo	Rum	Kasım 1908
Pirlepe kazası	Hiçpo İlko	Rum	Mayıs 1909
Pirlepe kazası	Broyan Nidan	Rum	Mayıs 1909
Kırçova kazası	Traliko Mitro	Sırp	Eylül 1909
Kırçova kazası	Arsossiyan	Sırp	Eylül 1909
Kırçova kazası	Daskal Dimitri Yorgi	Rum	Nisan 1909
Kırçova kazası	Todor	Rum	Nisan 1909
Kırçova Kazası	Kosta	Rum	Nisan 1909
Görice'nin Kesriye kazası	Andiroya Mekni	Rum	Ağustos 1909
Görice'nin Kesriye kazası	Mitre İstoniko	Rum	Ağustos 1909
Görice'nin Kesriye kazası	Taşe Dire	Rum	Ağustos 1909
Görice'nin Kesriye kazası	Gogoşade	Rum	Ağustos 1909
Görice'nin Kesriye kazası	İstroyo	Rum	Ağustos 1909
Serfice'nin Alasonya kazası	Tanas Makarri	Rum	Ağustos 1908
Serfice'nin Alasonya kazası	Tanas	Rum	Ağustos 1908
Serfice'nin Alasonya kazası	Trakosta	Rum	Ağustos 1908
Yunanistan	Hristo Dimo	Rum	Eylül 1908
Serfice'nin Alasonya kazası	Andon Palpoko	Rum	Eylül 1908
Serfice'nin Alasonya kazası	Andon	Rum	Eylül 1908
Serfice'nin Alasonya kazası	İsro Mihail	Rum	Eylül 1908
Serfice'nin Alasonya kazası	Andon Toka	Rum	Eylül 1908
Serfice'nin Alasonya kazası	Gogoli	Rum	Eylül 1908
Serfice'nin Alasonya kazası	Taşo	Rum	Eylül 1908
Görice sancağı	Kapudan Naki	Rum	Temmuz 1909
Serfice'nin Alasonya kazası	Sotir Kodyani	Rum	Temmuz 1909
Serfice'nin Kereniye kazası	Kapudan Çikola	Rum	Ağustos 1909
Serfice'nin Kereniye kazası	Zeli Kosta	Rum	Ağustos 1909
Serfice'nin Kereniye kazası	Nikola Kosta	Rum	Ağustos 1909
Serfice'nin Kereniye kazası	Tanas Çikola	Rum	Ağustos 1909
Serfice'nin Kereniye kazası	Yorgi	Rum	Ağustos 1909
Serfice'nin Kereniye kazası	Taşo	Rum	Ağustos 1909
Serfice'nin Kereniye kazası	Lona	Rum	Ağustos 1909
Serfice'nin Kereniye kazası	Nikola Kasap	Rum	Ağustos 1909

¹¹⁵¹MMZC, D. I, İ. S. I, c. I, 17 Kanun-i Evvel 1324, s. 368.

Tablo V: Manastır vilayetinde meşrutiyetin ikinci kez ilanı ile faaliyetleri bitirip, tekrar faaliyete başlayan Bulgar, Rum ve Sırp çeteleri¹¹⁵²

Manastır bölgesinde faaliyet gösteren bu çetelerden 1'den 7'ye kadar olan komitacılar Pirlepe, Kırçova, Resne ve Ohri kazalarında dolaşarak Bulgar köylerinden komita adına para toplamışlardır. Pirlepe'nin İslıçe karyesinde bulunan iki Sırp'ı öldüren komitacılardan bir kısmı Bulgaristan'a firar etmiştir. Manastır merkez kazada faaliyet gösteren Pavlo İlo (8), komita namına Rum köylerinden para toplamış, Çeteler Kanunu'ndan sonra Atina'ya firar etmiştir. 9 ve 10 numaralı iki Rum çeteci, Çeteler Kanunu'ndan sonra Yunanistan'a firar etmişlerdir. 11 ve 12 numaradaki çeteciler ise Bulgar köylerini Sırplaştırmak, mektep ve kiliselere Sırp Daskal ve papaz tayin etmek üzere Kırçova kazasında faaliyet göstermişlerdir. Takiplerinde gösterilen kararlılık üzerine Sırbistan'a firar etmişlerdir. 13, 14 ve 15 numaradaki çeteciler ise derdest edilmişlerdir¹¹⁵³.

Manastır bölgesi, komitaların en yoğun faaliyet alanı olmuştur. Rum çetecilerden 11 tanesi 1908 yılı Ağustos ve Eylül'ünden itibaren faaliyetlere başlamışlardır. Rum komitacılar Meşrutiyetin ilanı ile bir süre tereddüt yaşamışlardır. Atina komitası faaliyetlerin devam etmesinden yanaydı. Rum komitacıların, kısa süreli bu tereddütten sonra 1908 Ağustosundan itibaren faaliyetlere başladıkları görülmektedir. Rum komitacıların faaliyetlere başlamasında kiliseler sorunu, Girit sorunu gibi nedenler etkili olmuştur. Manastır vilayetinin Yunanistan sınırına yakınlığından dolayı Rum komitacılar bölgede geniş bir etkinlik ağı kazanmışlardır. 1909 yılında kiliseler sorununun çatışmalara dönüşmesinden dolayı, 1909'un yaz aylarında Rumların çetecilik faaliyetlerini artırdığı görülmektedir. Bulgar Komitacılar ise 1909'un bahar aylarında faaliyetlere başlamışlardır. Manastır'da Bulgar Meşrutiyet kulübü başkanı Thoma Nicleff suikast sonucu öldürülmüştür. Bulgarlara göre bu cinayet Rumlar tarafından işlenmişti. Bu siyasi cinayetler Makedonya'yı tekrar ateşin içine atmıştır¹¹⁵⁴. Kiliseler sorunu, Rum ve Sırp komitaların Bulgar ahaliye dönük saldırılarını artırmasında etkili olmuştur.

Tablo V incelendiğinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin reformlarının etkin olmadığı dönemde komitacıların faaliyete başladığı görülmektedir. Balkan tarih

¹¹⁵² BOA, DH. MUI, 81/46.

¹¹⁵³ BOA, DH. MUI, 81/46.

¹¹⁵⁴ FO., 195/2329, S. 62.

yazımında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya politikalarının komitaların tekrar faaliyete başlamasında etkili olduğu görüşü hakimdir. Fakat tablodaki tarihler dikkatli incelendiğinde komitaların 1908 Ağustos ayı gibi erken bir tarihte faaliyete başladıkları görülmektedir. Diğer taraftan Çeteler Kanunu'ndan sonra çetelerin İttihatçılara tepki olarak faaliyetlere başladıkları şeklindeki görüşün gerçeği yansıtmadığı görülmektedir.

Selanik çetelerin aktif olarak faaliyetlere tekrar başladığı bir diğer vilayetti.

Faaliyete başlayan komitalar tablo halinde gösterilmiştir:

Meşrutiyetin İlanından sonra faaliyete başlayan çeteler	Hangi Zamanlarda Nerelerde Dolıştıkları	Açıklama
	SİROZ SANCAĞI	
Tarisli Dinka ve Rûfekası (8 kişi)	Meşrutiyetin ilanından sonra eşkıyalığa başlayıp, Nevrekoop havalisinde faaliyet göstermiştir.	Bu çete Bulgaristanlı Zankof ve Havradof'un teşvikiyle çeteciliğe başlamış, ancak Çeteler Kanunu'nun tatbikiyle tutuklanmıştır.
Çaparveli Açe ve Rûfekası	İki ay kadar Petriç ve havalisinde faaliyet göstermiştir.	Petriç'te cinayet olaylarına karıştıktan sonra Bulgaristan'a firar etmiştir.
Danik'in riyaseti altında 6 kişilik bir çete	Zenice bölgesinde faaliyet göstermektedirler	Henüz yakalanamamışlardır.
	KENDİRE KAZASI	
	Mevcut birkaç çete üyesi Çeteler Kanunu'yla tutuklanmıştır.	
	KATRİN KAZASI	
Kapudan Naki ve Rûfekası	Katrin ve Alasonya civarında faaliyet göstermektedirler	Çeteler Kanunu'nun tatbiki üzerine komitanın reisi Naki ve iki adamı tutuklanmıştır.
	KÖKLÜ KAZASI	
Yuvan ve Rûfekası	Köklü havalisinde	Çeteler Kanunu'nun tatbiki üzerine faaliyette bulunamamışlardır.
	LANGAZA KAZASI	
	Kaza dahilinde siyasi çete mevcut değildir.	
	AVRETHİSAR KAZASI	
	Kazada Rum çete mevcut değildir. Bulgar çetecileri ise bir müddet komita namına iane toplamışlar ise de ilan-ı meşrutiyeti müteakib faaliyetlerinden vazgeçmişlerdir.	
	YENİCE KAZASI	
Danko Goni ve Rûfekası	Braviçe, Çermanik, Karve, Padalı, Livadya karyeleri	Bu çete Yenice bölgesinde Rumların öldürülmesi üzerine dağa çıkmıştır. Halktan destek almaktadırlar.
Yeniceli Dina ve Rûfekası	Yenice ve civarı	Bu çete cinayet olaylarına karıştıktan sonra Yunanistan'a firar etmiştir.
Yuvan Boğdanik ve Refiki Nikola	Bordehi	Teslim olmuşlardır.
Yuvan Palos ve Rûfekası	Yenice havalisi	Bulgarlardan destek görmektedirler. Henüz yakalanamadılar.
Bozir ve Nikola		Henüz nerede oldukları tespit edilemedi.
	VODİNA	
Karaferiyeli Daskal Vasil ve Gono	Yenice havalisi	Firari
	KARACAABAD KAZASI	

Tresine Rum Daskalı ve rüfekası	Karacaabad havalisi	Tutuklanmışlardır.
	USTRUMCA KAZASI	
Çernoviyef ve Serficeli Koço	Kosova Dahilinde – Osmaniye kazasında	Bulgaristan'a firar etmişlerdir.
	TİKVEŞ KAZASI	
		Çete mevcut değildir.
	KATRİN KAZASI	
Kapudan Haşod ve Rüfekası	Katrin ve Alasonya	Aranıyorlar
Yankil ve 6 kişilik rüfekası	Katrin ve Alasonya	
	KARAFERİYE KAZASI	
Kapudan Gogo Niko	Karaferiye ve civarı	Yunanistan'a firar etmişlerdir.
Menlikli Koçomya , Apostol	Karaferiye ve civarı	Çeteler Kanunu'ndan sonra Koçomya ve Apostol teslim olmuş, diğerleri ise Yunanistan'a firar etmişlerdir.
	DEMİRHİSAR¹¹⁵⁵	
	Kraçova karyesinde 8 kişilik çete	
	DRAMA	
Bulgaristanlı Çavdorof'un kumandasında sekiz kişilik çete		

Tablo VI: Selanik vilayetinde meşrutiyetin ikinci kez ilanı ile faaliyetlerine son veren ancak daha sonra tekrar faaliyete başlıya Bulgar, Rum ve Sırp çeteleri¹¹⁵⁶

Tablo VI incelendiğinde, Selanik bölgesinde de Rum çetelerin faaliyetlerini artırdığı görülüyor. Selanik bölgesindeki çetelerin büyük bir kısmı Çeteler Kanunu'ndan sonra Yunanistan ve Bulgaristan'a firar etmişlerdir. Bir kısmı da tutuklanmıştır. Bu çeteler dışında vilayetlerden gönderilen raporlarda çetecilikle uğraşan 52 şahsın ismi bildirilmiştir. Bunlar mahalli idarelerce bilinen şahıslardır. Bilinen şahıslar dışında kimlikleri bilinmeyen Yunanistan ve Girit'ten gelen çetecilerde mevcuttur. Bunlar defterlere kayıt edilmemiştir¹¹⁵⁷. Bütün bu tablolar Makedonya'da Hıristiyan grupların Çeteler Kanunu'ndan önce faaliyette olduğunu göstermektedir¹¹⁵⁸.

Komitalar arasındaki bu mücadele Makedonya'da huzur ve asayişin bozulmasına neden oldu. Çünkü komitaların birbirileriyle olan mücadeleleri sivil halk için ciddi bir tehlike yaratıyordu¹¹⁵⁹. Çetelerin faaliyetlerini artırmaları ve siyasi amaçlı cinayetlerin çoğalması üzerine Makedonya meselesi Meclis gündemine geldi¹¹⁶⁰. Mebusların eleştirileri komitaların silahlarının neden toplanmadığı noktasındaydı¹¹⁶¹.

¹¹⁵⁵ "Makedonya'da Bulgar Çeteleri Yok mudur?", *Tanin*, Numero: 400, 28 Ramazan 1327 (Hicri), 29 Eylül 1325 (Rumi), 12 Ekim 1909 (Miladi), s. 2.

¹¹⁵⁶ *BOA, DH. MUI*, 81/46.

¹¹⁵⁷ *BOA, DH. MUI*, 81/46.

¹¹⁵⁸ Vakadopoulos, *a.g.e.*, s. 287-289.

¹¹⁵⁹ Uyar-Erickson, *a.g.e.*, s. 431.

¹¹⁶⁰ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 188.

¹¹⁶¹ *MMZC, D. I, İ. S. I, c. I, 17 Kanun-i Sani 1324, s. 369-370.*

Konuyla ilgili Mecliste yapılan tartışmalarda çeteler sorununun halledilmesi için bir kanun yapılması fikri ağır bastı¹¹⁶².

Komitaların faaliyetlerini artırmasından dolayı Osmanlı hükümeti geçici birtakım önlemler aldı. Manastır vilayetinde şekavetin günden güne artmasından dolayı Osmanlı hükümeti mülki idareden ve askerden çetelerin takip edilmesini istedi¹¹⁶³. Üçüncü Ordu ise sadarete gönderdiği raporda köy ahalisinin sorumluluklarını belirleyen bir kanunun yapılmasını istiyordu. Bunun üzerine hükümet tarafından liva ve kazalarda meydana gelen olaylardan sorumlulukları çerçevesinde memurların ve köy muhtarlarının sorumlu tutulacağı vilayetlere bildirildi. Bu talimattan sonra Rumeli Müfettişliği'ne köy ahalisinin sorumlulukları ile ilgili bir kanun layihasının hazırlanması talimatı verildi. Bu kanun çıkana kadar memurlar ve muhtarlara, çetelerin teşkiline asla izin vermemeleri, herhangi bir ihtilal hareketini zamanında öğrenip önlem almak zorunda oldukları bildirildi¹¹⁶⁴. Hükümet, Rumeli'den Makedonya komitalarına katılmak üzere firar edenlerin takibi ve kimliklerinin tespiti, ülkeye döndüklerinde tutuklanmaları talimatını verdi¹¹⁶⁵.

Hükümet bu geçici önlemleri alırken İttihat ve Terakki Cemiyeti, Makedonya meselesinin çözümü için kalıcı çözümler üretmesi gerektiğini biliyordu. Bunun yolu da asayişin sağlanmasından geçiyordu. İttihatçılara göre, Makedonya'da asayiş sağlamanın en önemli yolu eksiksiz bir adalet, hükümet otoritesi ve icrası, askeri gücün komşuları düşündürecek kadar güçlü olmasıydı¹¹⁶⁶. Makedonya'da çeteleri yok etmenin diğer bir yolu, köylünün eşkıyaya yataklık etmesinin önlenmesiydi. Köylünün destek verdiği çete kolay kolay yok edilemiyordu. Köylü eğer dışarıdan gelen eşkıyaya yataklık etmezse şekavetin temelinden çözüleceği düşünülüyordu. Bunu sağlamanın yolu Makedonya köylüsünün güvenliğinin sağlanıp, köylülerin tarlalarıyla meşgul olmalarının sağlanmasıydı¹¹⁶⁷. İttihatçılara göre, hariçten gelen desteği kesmek için yapılacak en önemli işlerden biri köylülerin mal, can ve namus güvenliğini sağlamaktan

¹¹⁶² MMZC, D. I, İ. S. I, c. I, 21 Kanun-i Sani 1324, s. 434-435.

¹¹⁶³ BOA, DH. MKT, 2849/31.

¹¹⁶⁴ BOA, DH. MKT, 1308/10; Hüseyin Cahid, "Hüseyin Hilmi Paşa'nın Makedonya'daki İdaresi", *Tanin*, Numero:214, 12 Safer 1327 (Hicri), 21 Şubat 1324 (Rumi), 6 Mart 1909 (Miladi), s. 1.

¹¹⁶⁵ BOA, DH. MKT, 2861/62-2.

¹¹⁶⁶ *Tanin*, Numero: 410, 9 Şevval 1327 (Hicri), 11 Teşrin-i Evvel 1325 (Rumi), 24 Ekim 1909 (Miladi), s. 3.

¹¹⁶⁷ Hüseyin Cahid, "İttihad-ı Anasır" *Tanin*, Numero: 299, 14 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri), 19 Haziran 1325 (Rumi), 2 Temmuz 1909 (Miladi), s. 1

geçmektedir. Bu şekilde köylüler hükümetten himaye ve adalet gördükçe Büyük Bulgaristan ve Büyük Yunanistan gibi propagandalar köylere ulaşamazdı¹¹⁶⁸.

İttihatçılar göre, Makedonya’da yıllar içinde oluşmuş komita ağalarını bitirmek için özel kanunların tatbik edilmesi gerekiyordu. İttihatçılar, asayişin var olan düzenlemelerle sağlanmaması üzerine Makedonya’ya özgü dinamik bir hukuk anlayışı geliştirdiler. Bu dinamik hukuk anlayışının uygulanabilmesi için merkezi devletin kurumlarının alt yapısının oluşturulması gerekiyordu¹¹⁶⁹. Bununla birlikte İttihatçılara göre, öncelikle siyasi cinayetleri idare edenlerin şiddetle cezalandırılması gerekiyordu. Bunun içinde meydana gelecek siyasi cinayetlerde komitaların büyük merkezleri sorumlu tutulmalıydı. Sürekli olayların olduğu mahallerde idare-i örfiye ilan edilmeliydi. İttihatçılar, bu çetelere yardım eden köy ahalisinin bu olaylardan sorumlu tutulmaları ve çetecilerin ailelerinin Anadolu’ya nakledilmeleri gerektiğini düşünüyorlardı. İttihatçıların bu düşünceleri Çeteler Kanunu’na yansıtacaktır¹¹⁷⁰. “*Adalet ve Kuvvet*” Rumeli’de asayişin sağlanması bu iki olgunun hükümet tarafından kararlı bir şekilde uygulanmasına bağlıydı¹¹⁷¹. Asayişin sağlanması ve çetelerle mücadele için özel bir kanun çıkarılmasına karar verildi¹¹⁷². Yapılacak bütün reformlar için Makedonya’da bir toplumsal kriz haline dönüşen “*asayiş*” sorununa kesin bir çözüm bulunması gerekiyordu.

3.2. Çeteler Kanunu’nun Çıkışı ve Uygulanması

Makedonya’da siyaset yapma anlayışından uzaklaşarak tekrar çeteciliğin başlaması, İttihatçıları daha kapsamlı çözümler almaya zorladı. Makedonya’da sükun ve asayişi sağlamak, meseleyi tamamen çözmek gerekiyordu¹¹⁷³. Diğer taraftan 1909’un yaz aylarında Makedonya vilayetlerinden çetelere karşı mücadele, yardım ve yataklık konusunun önlenmesi, asayişin sağlanması için önlem alınmasını isteyen telgraflar

¹¹⁶⁸ Hüseyin Cahid, “Milliyet Meselesi”, *Tanin*, Numero: 184, 12 Muharrem 1327(Hicri), 22 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), 4 Şubat 1909 (Miladi), s. 1.

¹¹⁶⁹ Meltem Toksöz, “Toplumsal Çatışma, Hukuk ve Asayiş İlişkisi Üzerine”, *Jandarma ve Polis*, Neomi Levy- Nadir Özbek (drl.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 220.

¹¹⁷⁰ Hüseyin Cahid, “Makedonya ve Epir Meseleleri Şekli Hükümetin Değiştiğini Aleme Göstermek Lazım”, *Tanin*, Numero: 288, 3 Cemazi-yel Ahir 1327(Hicri), 8 Haziran 1325(Rumi), 21 Haziran 1909 (Miladi), s. 1.

¹¹⁷¹ *Tanin*, Numero: 375, 2 Ramazan 1327 (Hicri), 4 Eylül 1325(Rumi), 17 Eylül 1909 (Miladi), s. 2.

¹¹⁷² Macfie, *a.g.e.*, s. 63.

¹¹⁷³ Kadri, *a.g.e.*, s. 90.

gelmekteydi¹¹⁷⁴. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar, çetelerle mücadele edebilmek için özel bir kanun çıkarılmasına karar verdiler. Rumeli’de çete faaliyetlerinin tekrar başlaması üzerine, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun daha önce Bosna-Hersek’i işgal ettiği sırada çete olaylarından dolayı uyguladığı kanunun bir nüshasının bulunması için Rumeli Müfettişliği’ne talimat verildi¹¹⁷⁵. Ecnebi zabitanında görev yapan Avusturyalı jandarmalar, Bosna-Hersek’i işgal sırasında yaşadıkları çete olaylarını uyguladıkları özel kanunla önlediklerini kendilerinin de böyle bir kanun uygulamaları halinde çete sorununu aşacaklarını Miralay Galip Bey’e ilemişlerdir. Köylülerin çete olaylarındaki sorumluluklarını belirleyen bu kanun incelendikten sonra Makedonya için de böyle bir kanun hazırlanmasına karar verildi¹¹⁷⁶. Bu kanun projesini hazırlamak için Selanik Merkez Kaymakamı Tahsin, Kolağası Halil, Jandarma Yüzbaşı Refet, 18. Nişancı Taburundan Zeynelabidin Beyden oluşan bir komisyon oluşturuldu. Bu komisyon İstanbul’da Erkan-ı Harbiye Umumiye Dairesi’nde yaptığı toplantılarda Çeteler Kanunu’nu hazırladı¹¹⁷⁷. 1909’un Ağustos ayında Manastır’da, çete olaylarının günden güne artması ve Selanik’te işlenen siyasi cinayetler nedeniyle hazırlanan kanun taslağının bir an önce yürürlüğe konulması için talepler gelmeye başladı¹¹⁷⁸. Bunun üzerine Hüseyin Hilmi Paşa hükümeti, komisyonun hazırladığı kanun layihasını Mecliste, kanunlaşınca kadar vilayetlerin gerekli mahallerinde uygulanmasına karar verdi¹¹⁷⁹. Kanun layihası Meclis tatile girdiği için Meclis-i Vükela’nın onayı ve padişahın irade-i seniyesinden sonra 19 Eylül 1909 tarihinde Takvim-i Vekayi’de yayınlanarak Kanun-i Esasi’nin 36. maddesine istinaden hükümet tarafından muvakkat (geçici) kanun¹¹⁸⁰ olarak uygulamaya konuldu¹¹⁸¹. Osmanlı

¹¹⁷⁴ Yenice bölgesinde ise Apostol çetesinden kurtulmak için idare-i örfiye ilan edilmesi isteniyordu. Bkz. *BOA, DH. SYS*, 18/2-2; “Makedonya’da Çeteler”, *Tanin*, Numero: 288, 3 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri), 8 Haziran 1325 (Rumi,) 21 Haziran 1909 (Miladi), s. 3.

¹¹⁷⁵ *BOA, BEO*, 3506/262915.

¹¹⁷⁶ *BOA, TFR. I.A*, 40/3908.

¹¹⁷⁷ İrtem, *Meşrutiyetten Mütarekeye*, s. 131.

¹¹⁷⁸ *BOA, İ.DH*, 1477/66-6.

¹¹⁷⁹ *BOA, MV*, 133/12; *BOA, DH. MUI*, 17-4/5; *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. I, 25 Teşrin-i Sani 1326, s. 462.

¹¹⁸⁰ Muvakkat Kanun: Kanun hükmünde kararname. Kanun hükmünde kararname geleneği Türkiye siyasi yaşamına II. Meşrutiyetle birlikte girmiştir. Kanun-i Esasi’nin 36. Maddesine göre, devletin herhangi bir tehlike ve genel asayiş tehlikede ise, meclisin toplanma imkanı bulunmadığı zamanlarda Heyet-i Vükela tarafından verilen kararlar, Kanun-i Esasi ahkamına muayyer olmamak üzere kanun hükmünde olup, il içtimada meclise tevdi edilmek zorundadır. Bkz. *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. I, 25 Teşrin-i Sani 1326, s. 462.

¹¹⁸¹ *BOA, İ.DH*, 1477/66; *BOA, DH. MUI*, 17-3/11; Hüseyin Cahid, “Makedonya”, *Tanin*, Numero:350, 7 Şaban 1327 (Hicri), 10 Ağustos 1325 (Rumi), 23 Ağustos 1325 (Miladi), s. 1; *MMZC*, D. I, İ. S. II, c. I, 28 Teşrin-i Sani 1325, s. 244.

literatürüne Rum-ili Vilayetinde Şekavet ve Mefsedatın Meni ve Mütecasırlarının Takip ve Tedibi Hakkında Kanun olarak geçen bu kanun beş fasıl otuz sekiz maddeden oluşmaktaydı.

Kanunun birinci faslı kuvve-i takibiye ile ilgiliydi. Bu bölümde, takip ve tenkili eşkıya vazifesi için her vilayette seyyar jandarma taburları oluşturuluncaya kadar askerlerden takip taburları oluşturulması (madde 2), bu taburlara gönüllü efradı kabul olunması (madde 3), takip taburlarının eksik kaldığı durumlarda en yakın askeri kıtalardan yardım gönderilmesi (madde 5), takip müfrezelerine refakat edecek ve askeri kıyafetli yeteri derecede muhbir istihdam edilmesi (madde 7) maddeleri yer almaktaydı¹¹⁸².

Kanunun ikinci faslı İstilaat¹¹⁸³ komisyonlarının kuruluş ve görevlerini düzenlemekteydi. Bu bölümde, icap eden vilayet merkezlerinde eşkıya takibi için tecrübeli memur, askeriye ve zabıttandan bu işleri hakkıyla yapabilecek üç kişiden oluşan ve doğrudan valiye bağlı birer İstilaat komisyonu kurulması, üç azadan başka vilayet jandarma kumandanı ve polis müdürünün komisyonun tabi üyesi olduğu (madde 10), İstilaat komisyonlarının çeteler hakkında bilgi edinmek, takip müfrezelerini denetlemek, eşkıyanın faaliyet gösterdiği köylerin muhafazasını denetlemek, askerin ihtiyaca göre sevk işini organize etmek, gönüllü istihdam etmek vazifeleriyle görevlendirilmesi (madde 12) hükümleri yer almaktaydı¹¹⁸⁴.

Çeteler Kanunu'nun üçüncü faslı, kura ve yolların muhafazasıyla ilgiliydi. Bu bölümde; köy ve yolların muhafazasının jandarmaya ait olduğu ve lüzum görüldükçe askerlerden yardım gönderileceği (madde 13), eşkıya faaliyetlerine maruz kalan köylerde hükümetçe bekçi istihdam olunması ve bunların silahlarının hükümet tarafından sağlanması, bu bekçilerin jandarmaların yanında görev yapması (madde 14), eşkıya taarruzuna maruz olan köy ahali bekçilerden başka köy namına silah istedikleri zaman İstilaat komisyonunun onayı ile köy namına silah tezkiresi verilmesi ve bu silahların köy muhtar ve ihtiyar heyetlerinin uygun gördüğü kişilere verilerek

¹¹⁸² *Rum-ili Vilayetinde Şekavet ve Mefsedatın Meni ve Mütecasırlarının Takip ve Tedibi Hakkında Kanun*, Matbaa-i Kütüphane-i Cihan, Dersaadet 1327, s. 1-2; Kanunun önemli maddeleri için bkz. "Rumeli'de Asayişin Temini İçin Bir Kanun", *Tanin*, Numero: 475, 3 Ramazan 1327 (Hicri), 5 Eylül 1325 (Rumi), 18 Eylül 1909 (Miladi), s. 1-2.

¹¹⁸³ İstilaat: bir şeyi öğrenmek için yapılan araştırmalar anlamına gelmektedir. Bkz. Develioğlu, *a.g.e.*, s. 464.

¹¹⁸⁴ *Rum-ili Vilayetinde Şekavet ve Mefsedatın Meni ve Mütecasırlarının Takip ve Tedibi Hakkında Kanun*, s. 3.

jandarmanın kontrolü altında olması (madde 15), hükümetçe tayin olunan müddet zarfında ellerinde ve hanelerinde bulunan silahları teslim edenlere hiçbir cezai hükmün uygulanmayacağı (madde 16) maddeleri yer almaktaydı¹¹⁸⁵.

Kanunun dördüncü bölümü köy bekçi, muhtar ve ihtiyar heyetlerine düşen görevleri düzenlemekteydi. Bu bölümde; bekçi, muhtar ve ihtiyar heyetlerinin köylerin dahilinde ve haricinde faaliyet gösteren çeteleri yakalatması gerektiği, bunu yapamazlarsa en yakın karakola haber vermeleri gerektiği, yerli ve yabancı eşhastan komitalar lehine propaganda yapanların yakalanması veya ihbar edilmesi, köy halkından çetelere katılanlar hakkında jandarmaya ve memurlara bilgi verilmesi (madde 17) hükmü yer almaktaydı¹¹⁸⁶.

Çeteler Kanunu'nun beşinci bölümü ise Mücazat (cezalar) kısmını düzenlemekteydi. Bu bölümde; köy bekçi, muhtar ve ihtiyar heyetinden yukarıda belirtilen görevleri layıkıyla yapmayanların şekavete yataklık maddesinden cezalandırılacağı (madde 18), 16. madde gereği silahlarını teslim etmeyenlere bir aydan altı aya kadar ceza verileceği (madde 19), takip sırasında eşkıyaya katılanlar ve silah kullananlar ölüme sebep olmaları durumunda idam cezasının uygulanacağı (madde 21), çeteleri idare edenlere idam cezasının verileceği (madde 22), ahaliyi çetelere destek vermesi için heyetler oluşturanlara suçların derecesine göre kürek cezasının uygulanacağı, bunların verdiği hükümler cinayete neden olursa hükmü verenler ve icra edenlere idam cezasının uygulanacağı (madde 23), silah kaçakçılığı yapanlar ve bunlardan haberdar olup da bilgi vermeyenler derecesine kürek cezasına konulacağı (madde 24), çetelere yataklık edenlere ceza kanununa göre ceza verileceği (madde 26), takip sırasında askerlerin geldiğini haber verenlere yataklıktan ceza verileceği, askerlerin geldiğini haber vererek pusuya düşürenlerin ise idam edileceği (madde 27), ahaliden çetelere katıldıkları tespit edilen şahısların ailelerinin hükümet tarafından belirlenecek mahallere nakil ve iskan hakkı olduğu (madde 31), muhbirlerin kimliklerinin gizli tutulması, muhbirlerin kimliğini ifşa edecek kişinin devlet memuru olması halinde memuriyetten atılacağı (madde 33), komitaların ve bunlara destek verenlerin yargılanmalarının divan-ı harplerde yapılacağı (madde 34), divan-ı harpler

¹¹⁸⁵Rum-ili Vilayetinde Şekavet ve Meşsedatın Meni ve Mütecasırlarının Takip ve Tedibi Hakkında Kanun, s. 4.

¹¹⁸⁶Rum-ili Vilayetinde Şekavet ve Meşsedatın Meni ve Mütecasırlarının Takip ve Tedibi Hakkında Kanun, s. 4-5.

tarafından verilen hükümlerin valinin emriyle ve yalnız idam kararları irade-i seniye ile uygulanabileceği (madde 35), divan-ı harplerin beş kişiden oluşması, bir reis, iki askerin ordu komutanları tarafından atanması ve diğer ikisi adliye memurlarından oluşması (madde 37), bu kanunun Dahiliye ve Harbiye Nezaretleri tarafından uygulanacağı (madde 38) hükümleri yer almaktaydı¹¹⁸⁷. Çeteler Kanunu Rumca ve Bulgarcaya çevrilerek vilayetlere gönderildi¹¹⁸⁸.

Çeteler Kanunu gereğince vilayetlerde İstilaat komisyonları oluşturulmaya başlandı. Selanik vilayeti İstilaat Komisyonu azalığına Jandarma Yüzbaşı Nafiz Bey ve Yüzbaşı Ahmed Efendi, Köprülü Kaymakamı Hamid Bey ve 5. Ordudan Yüzbaşı Ahmed Bey atandı. Kosova vilayeti İstilaat Komisyonu azalığına Yenice Jandarma Kumandanı Bektaş Kazım Bey, Resne Kaymakamı Fahri Bey, Yüzbaşı Abdülkadir Bey Yüzbaşı Ali Efendi atandı. İstilaat Komisyonlarının eşkıya hakkında tahkikat yapmak üzere kazalara intikal etmesi öngörülüyordu. Takip edilecek eşkıya ile ilgili vilayet ve kazaların gizli muhabere yapmasına karar verildi. İstilaat komisyonlarının yazışmalarına mahsus olmak üzere vilayetlere gizli yazışma şifreleri verildi¹¹⁸⁹.

Çeteler Kanunu gereğince yakalanan şahısların yargılanması için Manastır, Üsküp ve Selanik'te Divan-ı Harp mahkemeleri kuruldu¹¹⁹⁰. Divan-ı Harp bir reis, iki üyesi adliyeden diğer iki üyesi asker olmak üzere beş üyeden oluşmaktaydı¹¹⁹¹. Divan-ı Harp'in asker üyeleri 3. Ordudan atandı. Selanik Divan-ı Harp başkanlığına 3. Fırka Süvari Kumandanı Hacı Paşa, üyeliğine Binbaşı Necati Bey, Kolağası Vasıf Bey, adliyeden istinaf azası Said Efendi ve Bidayet azasından Süreyya Bey atandı¹¹⁹². Divan-ı Harp'in verdiği kararların en önemli yanı temyiz olmamasıydı. Divan-ı Harp mahkemelerinin önemli komitacıların davalarını hızlı bir şekilde sonlandırarak çeteciler üzerinde caydırıcı etki yapmasına çalışıldı. Bu sebeple divan-ı harplerin verdiği kararlar çetelerle mücadele caydırıcı olmaktadır. Kanunun uygulamaya konulmasıyla

¹¹⁸⁷ *Rum-ili Vilayetinde Şekavet ve Mefsedatın Meni ve Mütecessirlerinin Takip ve Tedibi Hakkında Kanun*, s. 5-7.

¹¹⁸⁸ Selanik ve Manastır Vilayetlerine 400'er adet Rumca ve Bulgarca nüsha, Kosova Vilayetine ise 100 adet Rumca ve 400 adet Bulgarca nüsha gönderilmiştir. Bkz. *BOA, DH. MUI*, 17-3/11; *BOA, DH. MUI*, 24-3/11.

¹¹⁸⁹ İstilaat komisyonlarına muhaberat için gizli şifreler verildi. Selanik vilayetinin şifresi 28, Manastır vilayetinin şifresi 29, Kosova vilayetinin ise 31'di. Bkz. *BOA, DH. MUI*, 24-2/6; *BOA, DH. MUI*, 24-2/10.

¹¹⁹⁰ *BOA, DH. SYS*, 18/2-2; *BOA, DH. MUI*, 17-4/5; *FO.*, 195/2357, s. 16.

¹¹⁹¹ Hüseyin Cahid, "Çeteler Kanunu", *Yeni Tanin (Tanin)*, Numero: 497, 9 Muharrem 1328 (Hicri), 8 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 21 Ocak 1910 (Miladi), s. 1.

¹¹⁹² *BOA, DH. MUI*, 11-3/8.

vilayetler askerlerin yevmiyesi, sevkleri ve ailelerin nakilleri için ödenek talep etti. Çeteler Kanunu'nun tatbiki için vilayetlere bin lira gönderildi¹¹⁹³. Çeteler Kanunu'nun uygulamaya konulmasıyla söz konusu kanunun adı çetelere uygulanıp uygulanmayacağı konusunda tereddütler yaşandı. Selanik valiliği Dahiliye Nezaretine gönderdiği tahriratta Çeteler Kanunu'nun siyasi çetelerle birlikte asayiş ihlal eden adı çetelere uygulanıp uygulanmayacağını sordu. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti vilayetlere gönderdiği yazıda Çeteler Kanunu'nun sadece siyasi çetelerin olduğu mahallerde uygulanmasını istedi¹¹⁹⁴.

1909'un Aralık ayının sonlarında vilayetlerden Çeteler Kanununun sonuçlarıyla ilgili raporlar gelmeye başladı¹¹⁹⁵. Çeteler Kanunu İstilaat komisyonları tarafından uygulanmaktaydı. Bu komisyonlar özel yetkilerle donatılmış soruşturma komisyonlarıydı. Komisyonlar, Çeteler Kanunu'nun vilayet bazında uygulanmasından sorumluydu. İstilaat komisyonları takip müfrezeleriyle birlikte çete takibini bizzat yürütüyordu. Örneğin Selanik İstilaat Komisyonu üyesi Hamid Bey'in takip taburlarıyla birlikte yürüttüğü çalışmalar neticesinde önemli komitacılar yerel makamlara teslim oldular¹¹⁹⁶. Selanik İstilaat komisyonunun yürüttüğü çalışma sonucu Virhovist liderlerden Dinka Siroz'da yakalanmıştır. Karaferiye'de de Apostol ve çetesi teslim olmuştur. Dinka ve Apostol Selanik Divan-ı Harbine sevk edilmişlerdir¹¹⁹⁷. Meşhur komitacı ve birçok adamı olan Voyvoda Apostolof yakalanarak Selanik Divan-ı Harp mahkemesinde yargılanmıştır. Çeteler Kanunu'yla birlikte Selanik, Katrin, Yenice taraflarında faaliyet gösteren, 30'a yakın köylü ve tüccarı vuran İsterboban namındaki Ulah eşkıyası da ele geçirilmiştir¹¹⁹⁸. Selanik vilayetinde Divan-ı Harp tarafından mahkum edilen 37 siyasi suçludan 7'si idama, 8'i 15 sene kürek cezasına mahkum edilmiştir. Mahkumlardan 11'i Adana, 5'i Rodos, 7'si Sinop, 2'si Kastamonu, biri de İstanbul hapishanelerine gönderilmiştir¹¹⁹⁹. Selanik bölgesinde Çeteler Kanunu'ndan önce çetecilikten yargılanan, fakat kanunun uygulamaya konulmasından sonra davaları

¹¹⁹³ BOA, DH. MUI, 24-2/10.

¹¹⁹⁴ BOA, DH. MUI, 24-2/10; BOA, DH. MUI, 24-3/11.

¹¹⁹⁵ BOA, DH. MUI, 24-3/11.

¹¹⁹⁶ Tanin, Numero: 469, 9 Zilhicce 1327 (Hicri), 9 Kanun-i Evvel 1325 (Rumi), 22 Aralık 1909 (Miladi), s. 3.

¹¹⁹⁷ BOA, DH. MUI, 11-3/8; FO. 195/2357, s. 6.

¹¹⁹⁸ Tanin, Numero: 523, 5 Safer 1328 (Hicri), 2 Şubat 1325 (Rumi), 10 Şubat 1910 (Miladi), s. 3.

¹¹⁹⁹ BOA, DH. SYS, 51/1-17.

divan-ı harplere teslim edilen kişilerin şikayetleri üzerine, kanunun çıkışından önceki davaların adliyelerde görülmesine karar verildi¹²⁰⁰.

Osmanlı hükümeti Selanik vilayetinden Çeteler Kanunu'nun 37. maddesi gereğince çetecilerin bütün hane halkının başka bölgelere nakil edilmesi tedbirine en son çare olarak başvurulmasını istemiştir. Başvurulacaksa da çetecilerin ailelerinin yine Rumeli bölgesinde bulunan bölgelere nakil edilmeleri istenmiştir. Selanik bölgesinde nakil edilecek Rumların Manastır bölgesinde Rum bulunmayan, Bulgarların ise Bulgar bulunmayan mahallere gönderilmesi talep edilmiştir. Selanik valiliğine verilen talimatta aile nakillerinin sadece Hıristiyanlara değil Müslümanlara da uygulanacağı belirtilmiştir¹²⁰¹. Selanik vilayetinde çetecilerin hanesinde bulunan bütün hane efradının yerlerinin firar eden komita reislerini teslim olmaya mecbur etmek için ailelerinden 26 Bulgar ve Yenice ile Vardar tarafından 26 Rum Selanik'e nakil edilmiştir. Rumlar ve Bulgarlar hükümetin bu uygulamalarına tepki göstermişlerdir¹²⁰². Selanik'e getirilen bazı aileler Dahiliye Nezareti'ne çektikleri telgraflarla tepkileri dile getirmişlerdir. Örneğin, Vardar'a getirilen bir Rum Dahiliye Nezareti'ne çektiği telgrafta, 19 günden beri Selanik'te tutulduklarını, yanlarında çocuklar olduğunu belirterek perişan olduklarını belirtmiştir. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti ailelerin durumunu Selanik valiliğine sormuştur. Selanik valiliği yedi nüfuzlu bir aileye, günlük iki lira yevmiye verildiğini, her gün doktor kontrollerinin yapıldığını, amaçlarının Anadolu'ya nakil etmek değil dağlardaki çetecilerin teslim olmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir. Osmanlı hükümeti gelen şikayetler üzerine Selanik valiliğine gönderdiği talimatta ailelerin başka bölgelere nakilleri tedbirinin uygulanmamasını istemiştir¹²⁰³. Selanik Takip Tabur Komutanlığı ise hükümetin bu kararına itiraz etmiştir. Takip Taburu Komutanı gönderdiği telgrafta çeteler kanunun uygulanmasında tadil ve değiştirilme durumunun söz konusu olmamasını ve kanunun aynen uygulanmasını istemiştir. Komutana göre, nizamnamenin başarılı olmasını sağlayan başlıca amil eşkıya ailelerinin başka bölgelere nakilleri maddesiydi. Bunun değiştirilmesi durumunda bir sonuç alınamayacağı belirtilmiştir¹²⁰⁴.

¹²⁰⁰ BOA, DH. MUI, 17-5/2.

¹²⁰¹ BOA, DH. MUI, 24-2/10; DH, SYS, 18-2/2.

¹²⁰² "Selanik'te", *Tanin*, Numero: 459, 4 Zilhicce 1327 (Hicri), 4 Kanun-i Evvel 1325 (Rumi), 17 Aralık 1909 (Miladi), s. 3.

¹²⁰³ BOA, DH. MUI, 24-3/11.

¹²⁰⁴ BOA, DH. MUI, 17-4/17.

Kosova vilayetinde ise Çeteler Kanunu Hıristiyan anasının yoğun olarak yaşadığı, siyasi çetelerin faaliyette bulunduğu, Üsküp bölgesi ve sınır boylarında Bulgar ve Sırp komitalarının faaliyet bölgelerinde uygulanmıştır¹²⁰⁵. Bulgar komitaların ağırlıklı faaliyette bulunduğu İştıp, Koçana ve Radovişte bölgeleri İstilaat Komisyonlarının ağırlıklı faaliyet bölgeleriydi¹²⁰⁶. Kosova bölgesinde Sırp köylülerinin en büyük tepkisi Arnavut çetelerinin yaptığı cinayetler ve yağma olaylarıydı¹²⁰⁷. Bu sebeple Kosova valiliği bu kanunun isminin ve kapsamının Arnavut hırsızlar ve adi çetelerini de kapsayacak şekilde değiştirilmesini istemiştir. Kosova valiliği bu kanunun özellikle İpek, Prizren ve Priştine’de sistematik olarak meydana gelen cinayet ve hırsızlık gibi toplumda tepkilere yol açan olayları yapan adi çetelere de uygulanmasını istemekteydi¹²⁰⁸. Osmanlı hükümeti, Kosova valiliğinin bu talepleri üzerine Şuray-ı Devlet’te, Çeteler Kanunu’nun içeriğine uygun siyasi çetelere uygulanması gerektiğini, haricinde kalan suçların ceza kanununa göre değerlendirilmesini belirten karar aldı. Bu karar Kosova vilayetine iletildi¹²⁰⁹. Kosova valiliği ailelerin nakilleriyle ilgili maddeden bir fayda görülmediğini, bu yüzden gerekli olmadığını belirtmiştir. Kosova vilayetinde Çeteler Kanunu’nun uygulamaya konulduğu tarihten, 14 Ocak 1910 tarihine kadar olan dönemde 36 kişi tutuklanmış, bunlardan 20’sinin mahkumiyetine, 2’sinin beraatına karar verilmiş, 14 kişinin ise yargılanmalarına Divan-ı Harp mahkemelerinde devam edilmiştir¹²¹⁰.

Manastır vilayeti ise İstilaat komisyonlarının en başarılı olduğu yerdı. 1909 Kasım ve Aralık ayları boyunca Servia (Serfiçe), Greven ve Kırçova kazalarında komitacılar yerel otoritelere teslim oldular¹²¹¹. Manastır valiliği Çetelere Kanunu’nun uygulanmasıyla ilgili hazırladığı raporda, Rum çetelerinin faaliyetleri yüzünden ticaret erbabının can güvenliği kalmadığı için bir bölgeden başka bir mahalle gidemediğini ve eşkıyaların büyük çoğunluğunun yerli halktan olduğu için, köylülerden destek görmelerinden dolayı ele geçirilemediğini belirtmiştir. Manastır valiliği bu durumun Çeteler Kanunu’nun uygulamaya konulmasıyla değiştiğini, ticaret ve ziraatla

¹²⁰⁵ BOA, DH. MUI, 17-5/2.

¹²⁰⁶ BOA, DH. SYS, 18/2-1.

¹²⁰⁷ Sırp matbuatına göre, Osmanlı ülkesinde Meşrutiyet’in ilanından bu yana Arnavutlar tarafından öldürülen edilen Osmanlı Sırplarının sayısı 160’ı bulmuştur. Bkz. *Tanin*, Numero: 533, 16 Safer 1328 (Hicri), 13 Şubat 1325 (Rumi), 26 Şubat 1910 (Miladi), s. 2.

¹²⁰⁸ BOA, DH. MUI, 17-4/5; BOA, DH. MUI, 17-4/17.

¹²⁰⁹ BOA, DH. MUI, 17-5/2.

¹²¹⁰ BOA, DH. MUI, 17-4/15.

¹²¹¹ FO., 195/2357, s. 6.

uğraşanların istedikleri bölgelere serbestçe gidip geldiklerini belirtmiştir. Manastırın köylerinde çetelere yataklık edenler Divan-ı Harplere sevk edilmiştir. Vilayete bağlı Serfice, Kesriye, Alasonya kazalarından 140 kişi soruşturmaları yapılmak üzere merkez vilayete gönderilmiştir. Bunlardan 50'ye yakını Divan-ı Harplere sevk edilmiştir¹²¹². Manastır vilayetinde Çeteler Kanunu'nun kararlı bir şekilde uygulamaya konulmasından sonra komitacıların etkinliği kırılmış ve siyasi cinayetler asgariye indirilmiştir. Bununla birlikte Manastır bölgesinde külliyetli miktarda silah toplanmıştır¹²¹³. Özellikle Serfice sancağında 30 Rum çetecinin yakalanmasından sonra, Rumlar bölgedeki etkinliklerini büyük ölçüde yitirmişlerdir¹²¹⁴. Manastır'da Çeteler Kanunu'nun uygulamaya konulmasından Ocak 1910'a kadar geçen süre içinde 150'si Rum, 100'ü Müslüman ve 50'si Bulgar olmak üzere toplam 300 kişi tutuklanmış, bunlardan 150'si tahliye edilmiştir¹²¹⁵. 127 kişinin Divan-ı Harplerde yargılanmasına devam edilmiştir. Manastır valiliği Çeteler Kanunu'ndan alınan olumlu sonuçlar üzerine kanunun tatbikine devam edilmesini istemiştir¹²¹⁶.

Manastır'da Çeteler Kanunu'nun 37. maddesine göre çetecilerin aileleri merkez vilayete, liva ve kaza merkezlerine nakil ve iskan edilmişlerdir. Manastır vilayetinde İstilaat komisyonlarının yaptığı tahkikat üzerine Alasonya, Grebine ve Serfice bölgesinden 147 kişi Manastır'a nakil edilmiştir. Dahiliye Nezareti bu ailelerin sevkleri sırasında şikayet konusu olacak hareketlere meydan verilmemesini istemiştir. Manastır valiliği ise bu gibi ailelerin sevklerinde hiçbir kötü muameleye izin verilmediğini, çocuk ve yaşlıların sevklerine müsaade edilmediğini belirtmiştir¹²¹⁷. Manastır vilayetinde, köyleri değiştirilen ailelerin kişi sayısı 362'yi bulmuştur. Fakat bu ailelere mensup çeteciler yakalandıkça ve teslim oldukça aileler köylerine iade edilmiştir. Manastır'da Ocak 1910'un ortalarında köyleri değiştirilmiş aile sayısı 117 kişiden ibaret olup, bunlar İslam eşkıyasından İsmail, Osman, İbrahim ve adamları Süleyman, Yunus, Rum eşkıyasından Yorgi Taniş, Yani, Zikokov, Bulgar eşkıyasından Yaleje'nin aileleridir¹²¹⁸. Dahiliye Nezareti 10 Nisan 1910 tarihinde gönderdiği talimatta, ailelerin başka

¹²¹² BOA, DH. MUI, 24-3/11.

¹²¹³ BOA, DH. SYS, 18/2-2.

¹²¹⁴ Manastır vilayetinde 25 Rum çeteci Yunanistan'a, iki Bulgar eşkıyası Bulgaristan'a, İslam eşkıyasından iki kişi de Amerika ve Romanya'ya firar etmiştir. Bkz. BOA, DH. MUI, 17-4/5.

¹²¹⁵ *Yenin Tanin*, Numero: 492, 4 Muharrem 1328 (Hicri), 3 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 16 Ocak 1910 (Miladi), s. 2.

¹²¹⁶ BOA, DH. SYS, 18/2-2.

¹²¹⁷ BOA, DH. MUI, 24-3/11; BOA, DH. MUI, 17-4/15.

¹²¹⁸ BOA, DH. MUI, 17-4/5.

bölgelere nakil ve iskanı işinden Selanik ve Yanya vilayetlerinde vazgeçildiğini, bu sebeple Manastır vilayetinde de tatbikine gerek olmadığını belirtmiştir¹²¹⁹. Çeteler Kanunu'nun ailelerin başka bölgelere nakil edilmesini öngören maddesi gelen tepkiler üzerine iptal edilmiştir. Bu maddeye Çeteler Kanunu'nu destekleyen Hüseyin Cahid gibi ittihatçılar da gelebilecek tepkiler sebebiyle karşı çıkmıştır¹²²⁰. Fakat askerler bu maddenin caydırıcı olduğunu belirterek uygulamanın devam etmesini istemişlerdir¹²²¹.

Osmanlı hükümeti Makedonya'da Çeteler Kanunu'nu uygulamaya devam ederken, kanunun Mecliste müzakere edilmesi için Selanik ve Manastır bölgesi gayrimüslim mebusları Meclise tahrir verdiler. Serfice Mebusu Yorgo Boşo ve Paçedoref Efendilerin muvakkat kanun olarak uygulamaya konulan çeteler kanun layihasının tetkik edilmek üzere Meclis-i Mebusan'da müzakere edilmesi hakkında verdiği tahrir Meclis-i Mebusan'da kabul edildi¹²²². Çeteler Kanun Layihası Sadaret tarafından 1 Şubat 1909 tarihinde Meclise sevk edildi¹²²³. Çeteler Kanun Layihası, 2 Şubat'tan itibaren Mecliste tartışılmaya başlandı.

Mecliste müzakerelerin başladığı gün Selanik Mebusu Hristo Dalçef Efendi, Siroz Mebusu Dinkas, Selanik Mebusu Honeus Efendi Çeteler Kanunu'nun anayasaya aykırı olduğunu belirten tahrirler vererek Sadaretin açıklama yapmasını istediler. Mebuslar bu tahrirlerde, bu kanunun meşrutiyet idaresi ile bağdaşmadığı için hükümet tarafından geri çekilmesinden dolayı verilen cezaların da geçersiz sayılması gerektiğini belirttiler. Bu kanunun yürürlükten çekildiği halde neden Yanya vilayetinde uygulanmaya devam edildiği konusunda sadareten açıklama istediler. Selanik Mebusu Hristo Dalçef Efendi, Mecliste yaptığı konuşmada, Çeteler Kanunu'nun uygulanmasına muhalif olmadıklarını, fakat Mecliste kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Dalçef Efendi konuşmasının devamında, geri çekilmiş bu kanuna göre verilen cezaların geçersiz sayılması ve suçlu sayılan kişilerin serbest bırakılması gerektiğini söylemiştir¹²²⁴. Dimitar Vlahov Efendi ise, 7 Kasım 1910 tarihinde, İbrahim Hakkı Paşa hükümetinin icraatlarına dair yapılan görüşmeler sırasında Çeteler Kanunu'yla ilgili yaptığı konuşmada, Çeteler Kanunu'nu tatbik ederken halkı korumak ve ıslahat yapmak

¹²¹⁹ BOA, DH. MUI, 24-3/11.

¹²²⁰ Perinçek-Odabaşı, a.g.e., s. 224.

¹²²¹ BOA, BEO, 3789/284140.

¹²²² MMZC, D. I, İ. S. II, c. I, 28 Teşrin-i Sani 1325, s. 244.

¹²²³ MMZC, D. I, İ. S. II, c. II, 19 Kanun-i Sani 1325, s. 60.

¹²²⁴ MMZC, D. I, İ. S. II, c. II, 2 Şubat 1325, s. 335.

gerektiğini vurgulamıştır. Vlahov Efendi bu kanunun uygulanması sırasında en büyük zararı köylülerin gördüğünü belirtmiştir. Vlahov Efendi'ye göre, çete takibi sırasında muhasara altına alınan köylerde halkın evlerinden çıkmasına izin verilmediği için köylülerin mahsulleri çürümekteydi¹²²⁵. Makedonya bölgesi gayrimüslim mebuslarının yaptıkları konuşmaların ortak noktası; Çeteler Kanunu geri çekildiği için Divan-ı Harperce verilen hükümlerin geçersiz olması yönündeydi¹²²⁶. Çeteler Kanunu'nun Mecliste müzakere edildiği sırada Dahiliye Nezareti vilayetlere gönderdiği talimatta kanunun siyasi çeteler olan bölgelerde uygulanmasına devam edilmesini istedi¹²²⁷. Bu talimattan sonra Divan-ı Harpte "siyasi çete" üzerinden yargılamalar yapılmıştır. Yapılan yargılamalarda ağırlıklı olarak idam cezaları çete yöneticilerine verilmiştir. Bulgarlar bu idam cezalarının iptal edilmesi için hükümete başvurmuştur. Özellikle çeteci Dinka'nın idam edilmesi Bulgaristan'daki komitacıların tepkisine neden olmuştur. Bulgaristan'da mitingler düzenlenmiş ve Bulgaristan hükümeti olaya tepki vermeye davet edilmiştir¹²²⁸.

Çeteler Kanunu'yla birlikte Makedonya bölgesinde 1910 yılı başlarında göreceli de olsa sükunet ve asayiş sağlanmıştı. Selanik vilayetinde Kendire, Razlık, Cuma-bala, Manastır vilayetinde Alosonya, Kosova vilayetinde ise Preşova bölgesinde bazı çeteler faaliyetlerine devam etmekteydi¹²²⁹. Manastır vilayetine bağlı Kırçova bölgesinde de birkaç Sırp çetesi 1910 yılı yaz aylarından itibaren faaliyet göstermeye başladı¹²³⁰. Selanik valiliğinin Bulgar komitalarının 1910'un ilkbaharında eylemlerini yoğunlaştıracağı şeklindeki istihbarat bilgilerini Dahiliye Nezareti'ne iletmesinden sonra birtakım tedbirler alınması kararlaştırıldı. Bunlardan en önemlisi kazalara bölgeyi iyi bilen kaymakamların atanması, köylerde istihdam olunacak sekban ve subaşlıların bölgeye hakim kişilerden seçilmesi kararlaştırıldı¹²³¹.

Çeteler Kanunu, Makedonya bölgesinde asayişin sağlanması için gerekli bir kanundu¹²³². Bu kanunun en önemli amacı kamu düzenini bozan çeteleri

¹²²⁵ MMZC, D. I, İ. S. III, c. 4, 24 Teşrin-i Sani 1326, s. 363.

¹²²⁶ MMZC, D. I, İ. S. II, c. II, 2 Şubat 1325, s. 340.

¹²²⁷ BOA, DH. MUI, 24-3/11.

¹²²⁸ Osmanlı hükümeti Makedonya Bulgarlarının tepkisini önlemek için Dinka'nın adamlarından idam cezası alanların cezalarını müebbed küreğe çevirmiştir. BOA, DH. MUI, 28-2/3.

¹²²⁹ "Makedonya'da Sükun", *Tanin*, Numero: 532, 15 Safer 1328 (Hicri), 12 Şubat 1325 (Rumi), 25 Şubat 1910 (Miladi), s. 2.

¹²³⁰ FO., 195/2358, 17 Temmuz 1910, s. 169.

¹²³¹ BOA, DH. MUI, 87-1/38.

¹²³² BOA, HSD. TFR. I, 2/48.

cezalandırmaktı. Bu bağlamda asayişin sağlanması ve şikâvetin önlenmesi için bu kanun şarttı. İttihatçıların en büyük hedefi ayrılıkçı çeteleri ortadan kaldırmaktı¹²³³. Kanunun uygulamaya konulmasıyla çete aktivitelerinde azalma oldu. Siyasi çetelerin takip ve yakalamalarında başarı gösterilmesi, Makedonya sorununun temel nedeni olan siyasi cinayet eylemlerinin azaldığı, istatistiklerle gösterildi¹²³⁴. Çeteler Kanunu ile çete oluşumları ve aktivitelerine önemli bir darbe indirildi. Önemli çete liderleri yakalanarak divan-ı harplerde yargılandı¹²³⁵. Fakat Çeteler Kanunu'nun Mecliste onaylanmaması ve kanunun içeriğine gelen eleştiriler üzerine hükümet ve İttihatçılar Çeteler Kanunu'nu geri çekerek, hazırladıkları İdare-i Örfiye Zeylini Meclise sevk etmiştir. Çeteler Kanunu'nun temel maddeleri İdare-i Örfiye Kararnamesi'nde yer almıştır.

İttihatçılara göre Çeteler Kanunu bir sebep değil bir sonuçtur. Çünkü Makedonya'da komitalar tekrar faaliyete başlamasaydı, Çeteler Kanunu yapılmazdı. Osmanlı hükümetinin Makedonya sorununu çözmek için çetelere bir son vermesi gerekiyordu. Bu sebeple Çeteler Kanunu gibi özel bir kanunun çıkarılması zorunluydu. Osmanlı Devleti “eşkıyalık”, “fesad”, “anarşizm” gibi olgularla mücadelede Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Bu kanunun Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'te çetelerle mücadele etmek için uyguladığı kanun temel alınarak hazırlandığı unutulmamalıdır. Bu kanunu devletin aldığı gerçekçi önlemler kapsamında değerlendirmek gerekir. Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar Makedonya'da 1910 yazından itibaren İdare-i Örfiye Zeyli ile çetelerle mücadele etmişlerdir.

3.3.Çeteler Kanunu Kapsamında Güvenlik Teşkilatlarının Yapılandırılması

3.3.1. Takip Taburları

Makedonya bölgesinde 1909'un başlarından itibaren çetelerin faaliyetlerini artırmasından dolayı vilayetlerden takip müfrezelerinin kurulması ve jandarmanın takviye edilmesiyle ilgili talepler gelmeye başladı¹²³⁶. Makedonya kırsalında artan çete faaliyetlerinden dolayı yeterli miktarda jandarma bulundurulması istenmekteydi¹²³⁷. Bu konuda Manastır valiliği Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, nizamiye

¹²³³ Ahmed Saib, *Nereye Gidiyoruz*, Dersaadet, 1327, s. 138; Hacısalıhoğlu, *a.g.e.*, s. 390.

¹²³⁴ Bayar, *a.g.e.*, c. III, s. 88.

¹²³⁵ *FO.*, 195/2358, 11 Temmuz 1910, s. 169.

¹²³⁶ *BOA, BEO*, 3559/266991.

¹²³⁷ *BOA, BEO*, 3519/263876.

karakollarının kaldırılmasından dolayı, karakolların jandarmaya terki ile jandarmanın askerle takviye edilmesini talep ediyordu¹²³⁸. Ayrıca Makedonya kırsalında çete faaliyetlerinin artmasıyla birlikte, vilayetlerinden nahiye merkezlerinde de yeterli miktarda askeri kuvvet bulundurulması yönünde talepler de gelmeye başladı¹²³⁹. Bu talepler üzerine Makedonya vilayetlerine verilen talimatta jandarmanın yetersiz olduğu bölgelere asker takviyesinin yapılması bildirildi¹²⁴⁰. Diğer taraftan Bulgar çeteleriyle Rumların Makedonya'nın özerkliği için kırsalda yaptıkları propagandalardan dolayı nahiye merkezlerine jandarma istihdam edilmesine karar verildi¹²⁴¹.

Vilayetlerin temel talebi asayişin temini ve istikrarı için çetelerin izlenmesi ve cezalandırılmasıyla uğraşacak daimi bir gücün istihdam edilmesiydi. Çünkü komitacıların gayr-i nizami harp koşullarına ayak uydurmak için takip taburları gibi teşkilatlanmalar gerekiyordu¹²⁴². Bu suretle çetelerle mücadelede süreklilik isteniyordu. Makedonya kırsalında eksikliklerinin giderilmesiyle jandarmayla birlikte daha etkili bir mücadele talep ediliyordu. Rumeli jandarmasının takviyesi için 1500 nefere ihtiyaç vardı¹²⁴³. Osmanlı hükümeti, Çeteler Kanunu'nu 1909 Eylül'ünden itibaren muvakkat kanun olarak yürürlüğe girmesinden sonra seyyar jandarma birlikleri oluşturuluncaya kadar takip taburlarının oluşturulmasına karar verdi¹²⁴⁴. Çeteler Kanunu'nun birinci faslı kuvve-i takibiye ile ilgiliydi. Bu bölümde, takip ve tenkili eşkıya vazifesi için her vilayette seyyar jandarma taburları oluşturuluncaya kadar askerlerden takip taburları oluşturulması (madde 2), bu taburlara gönüllü efradı kabul olunması (madde 3), takip taburlarının eksik kaldığı durumlarda en yakın askeri kıtalardan yardım gönderilmesi (madde 5) hükümleri yer almaktaydı. Takip taburları, vilayetlerin kırsalda çetelerle mücadele taleplerinden sonra, jandarma sayısının yetersiz olmasından dolayı oluşturuldu¹²⁴⁵. Takip taburlarının işi Çeteler Kanunu kapsamında komitalarla mücadele etmektir¹²⁴⁶. Takip taburlarının eşkıya takibinde buldukları müddetçe 3,5 kuruş zam

¹²³⁸ BOA, DH. MUI, 11-1/3.

¹²³⁹ BOA, BEO, 3519/263876.

¹²⁴⁰ BOA, DH. MKT, 2793/62.

¹²⁴¹ BOA, DH. MKT, 2771/13.

¹²⁴² Mesut Uyar- Edwar S. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 433.

¹²⁴³ BOA, DH. SYS, 18/3.

¹²⁴⁴ BOA, BEO, 3815/286052.

¹²⁴⁵ *Rum-ili Vilayetinde Şekavet ve Mefsedatın Meni ve Mütecasırlarının Takip ve Tedibi Hakkında Kanun*, s. 1-2.

¹²⁴⁶ BOA, DH. MUI, 11-3/8.

yapılması kararlaştırıldı.¹²⁴⁷ Selanik vilayeti Takip Taburları Komutanlığına 1909 Arnavutluk isyanından sonra Kazım (Özalp) Bey atanmıştır¹²⁴⁸. Osmanlı hükümeti takip taburlarının asker sayısını 600'e çıkarmaya karar verdi. Fakat askeri uzmanlar 2-3 sene de kapatılmayacak bir asker açığının olduğunu belirtiyordu. Takip Taburlarının idareleri hakkında vilayetlere gönderilen talimatta, mevcutlarının lüzuma göre 550-600 arasında olması kararlaştırıldı. Bu talimatta takip taburları askerlerinin nişancılıkta usta gönüllülerden ve nizamiye dairelerinden oluşturulması (madde2), gönüllüler dışındaki askerlerin 6 ay hizmet etmedikçe kendi kıtalarından terhis olunmayacağı (madde 3), takip taburları asker ve zabitan adedinin diğer nizamiye taburlarından farkı olmayacağı (madde 4), takip taburlarına gece de takip yapacakları için çadır dağıtılması (madde 6), takip taburlarının cephane ve levazım konusunda nizamiye fırkalarına bağlı olacağı (madde 7), takip taburlarının talim ve terbiye konusunda yalnız bağlı buldukları komutandan emir alacağı (madde 8) maddeleri yer almaktaydı¹²⁴⁹.

Komitaların takibi ve yakalanmaları sırasında takip taburlarına devletin gücünün muhakkak gösterilmesi aksi takdirde çetelerin daha çok güçleneceği talimatı verildi. Bu sebeple takip taburlarından çetelerin köylülerle irtibatlarının muhakkak kesilmesi ve çetelere yataklık edenlerin engellenmesi istendi. Ayrıca çetelerin köylüler üzerinde kurduğu baskının kaldırılarak rahatlatılması mücadelenin en önemli amacıydı. Bu yüzden devlet otoritesinin tesisi edilmesi için takip taburlarının köylülerle ilişkilerinde ve operasyonlar sırasında davranışlarına dikkat etmeleri istendi¹²⁵⁰.

Fakat bir süre sonra takip taburları efradı maaş ve yevmiyelerindeki gecikmeler, istihkaklarının verilmemesinden dolayı takip için sevk edildikleri bölgelere gitmek istememişlerdir. Örneğin, Manastır valiliği 14 Ekim 1910 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği şifreli telgrafta, takip taburları zabitan ve askerlerinin dört aydan beri maaşlarının ödenmediğini, bu sebeple eşkıya takibi için verilen emirlere karşı mazeret bildirildiğini belirterek eşkıya takibinin düzenli bir şekilde yürütülmesi için zabitan ve askerlerin maaşlarının bir an önce ödenmesini talep etmiştir. Selanik valiliği ise eşkıya takibi, eşkıyanın geçtiği bölgelere sevk gibi olayların, ayrılan tahsisatta para

¹²⁴⁷ BOA, DH. MUI, 24-2/10.

¹²⁴⁸ Ahmet Kızılırmak, *Askeri ve Siyasi Yönleriyle Kazım Özalp*, TBMM Kültür ve Sanat Yayınları, Ankara, 2012, s. 19.

¹²⁴⁹ BOA, DH. MUI, 24-2/6.

¹²⁵⁰ Ömer Fevzi, *Muhafaza-i Asayişe Mevcut Zabitanın Vezaiifi Usulü Takibi, Eşkıya ve Çete Muharebeleri*, Matbaa-i İkbâl, İstanbul, 1325, s. 32-33.

kalmadığı ve askerlerin yevmiyelerinin zamanında verilemediği için yerine getirilemediğini, bu sebeple bir an önce seyyar jandarma birliklerinin kurulmasını talep ediyordu. Vilayetlerin bildirdiği en büyük eksiklik asayişin istikrarı için para ve asker eksikliğiydi. Vilayetler parasızlık ve kuvvet yetersizliğinden dolayı çetelerin şehirlere çok kolay indiğini bildiriyordu. Örneğin, asker yetersizliğinden dolayı Yenice bölgesinde Bulgar çetelerine gerektiği gibi müdahale edilememiştir. Kuvvet yetersizliği özellikle kazalarda ciddi sorunlara neden olmaktaydı. Osmanlı hükümeti eşkıya takibi için ilk etapta Selanik'e 800, Manastır ve Kosova vilayetlerine ise 1000'er lira gönderdi. Bu para ile yılsonuna kadar iyi kötü idare edilmesi istendi¹²⁵¹.

Ayrıca fırka kumandanlıkları sayısının yetersiz olması yüzünden takip taburlarına yeterince asker verilemiyordu. Bununla birlikte İstanbul'daki kolera salgını yüzünden takip taburlarına asker sevk edilemiyordu. Vilayetler karantina uygulamasının bitmesinden sonra asker sevk edilerek takip taburlarının eksikliklerinin giderilmesini istiyordu¹²⁵². Ayrıca Hıristiyan efrat sayısı bazı fırkalarda Müslüman asker sayısından fazla idi¹²⁵³. Takip taburlarının takviyesinde karşılaşılan güçlükler nedeniyle eşkıyanın takip ve tenkili işinin jandarmaya bırakılması bir zorunluluk halini aldı. Vilayetler, takip taburlarının gidemediği bölgelerde jandarma müfrezelerinin sayısının yetersiz olmasından dolayı çetelere gerektiği müdahalenin yapılamadığını belirtiyordu. Vilayetlerden bu talepler gelirken hükümet de jandarma kadrosunun eksikliklerini gidermeye çalışıyordu. Çete olaylarının nahiye ve kazalarda artmasıyla birlikte kuvvet sevk edilmesi yönündeki taleplerde bir artış olmaya başladı. Çete faaliyetlerinin artmasıyla birlikte vilayetlerde seyyar jandarma birliklerinin oluşturulması ve seferberlik tertibatına geçilmesi kararları alındı. Bunun yanı sıra seyyar jandarma birlikleri kuruluncaya kadar fırka kumandanlıkları çete olaylarını takip etmekle görevlendirildi¹²⁵⁴.

3.3.2. Seyyar Jandarma Taburlarının Kuruluşu

Vilayetlerden gelen taleplerde komitalarla daha etkin mücadele için seyyar jandarma birliklerinin bir önce oluşturulması isteniyordu¹²⁵⁵. Takip taburlarının çetelerle

¹²⁵¹ Manastır Vilayeti, Birinci Takip Taburunun alacaklarının 39694 kuruşa, ikinci takip taburunun alacaklarının da 27000 kuruşa ulaştığını belirtmiştir. Bkz. *BOA, DH. SYS*, 18/3.

¹²⁵² *BOA, DH. SYS*, 18/3.

¹²⁵³ *BOA, DH. SYS*, 46/6-6; *BOA, DH. SYS*, 18/3.

¹²⁵⁴ *BOA, BEO*, 3948/296053.

¹²⁵⁵ *BOA, DH. SYS*, 46/6.

mücadelede istenilen sonucu vermemesi üzerine seyyar jandarma taburlarının kurulması kararlaştırıldı. Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinde çetelerle mücadele ve asayişin sağlanması için valilerin ve jandarma kumandanlarının emri altında hizmet etmiş efrattan biner mevcutlu Seyyar jandarma birliklerinin oluşturulmasına karar verildi. Seyyar Jandarma birliklerinin oluşturulma kararıyla takip taburları lağvedilerek askerler birliklerine gönderildi¹²⁵⁶. Harbiye Nezareti'ne verilen talimatta takip taburlarından yeteri kadar efradın jandarmaya nakledilmesi istendi. Harbiye Nezareti takip taburlarında bir sene hizmet vermiş ve kıtaatı nizamiyede bir sene eğitim görmüş neferin nakil edilmesine karar verdi. Jandarma kadrosunun 1911 yılına kadar ikmali, birliklerin Selanik Jandarma Mektebi'nden çıkacak efrad ile takviye edilmesi kararlaştırıldı¹²⁵⁷. Seyyar jandarma taburlarının oluşturulması için 5., 6. ve 7. Kolordulara talimat verildi. Seyyar jandarma taburları tamamen oluşturulana kadar 6. ve 7. Kolorduların çetelerin takip işleriyle ilgilenmesi istendi. Bu kararlarla birlikte asayiş ve emniyetin sağlanması için her beş karye için bir jandarma karakolunun tesis edilmesine karar verildi. Seyyar jandarma birliklerinin çetelerin takibinde bir sorunla karşılaşmaması için sadece eşkıya takibinde kullanılması kararlaştırıldı¹²⁵⁸.

Bu kararla birlikte Jandarma Genel Komutanlığı tarafından Rumeli Seyyar Jandarma Taburlarının teşkilat ve çalışma esaslarını belirleyen nizamname hazırlanarak vilayetlere gönderildi. 26 maddelik bu nizamnamede; Rumeli'de asayiş temini ve çeteleri takip ve tenkili için merkezleri Selanik, Manastır ve Üsküp olmak üzere biner mevcutlu üç Seyyar jandarma taburunun kurulduğunu (madde 1), seyyar jandarma taburlarından Selanik taburunun mıntıkasının Selanik ve Siroz sancakları, Manastır taburunun mıntıkasının Manastır ve Serfice Sancakları, Üsküp taburunun mıntıkasının Üsküp sancağı olduğunu (madde 2), bu taksimatın çetelerin etkinlik alanına göre yapıldığını (madde 4), bu taburlara bağlı takımların mıntıklarının alay kumandanları ve valiler tarafından yapılacağını (madde 6), seyyar jandarma taburlarının diğer jandarmaların yaptığı görevlerde veya sabit müfrezeler olarak istihdam edilemeyeceğini (madde 8), seyyar jandarma taburlarının çetelerin yakalanması için mıntıklarında sürekli gezici olarak görev yapacaklarını (madde 9), tabur kumandanlarının meydana gelen olaylar hakkında mahalli yöneticilere bilgi vermeleri gerektiğini (madde 10),

¹²⁵⁶ BOA, MV, 155/50.

¹²⁵⁷ BOA, DH. SYS, 18/3; BOA, DH. SYS, 46/6-6.

¹²⁵⁸ BOA, DH. SYS, 46/6-6; BOA, BEO, 3998/299829.

çeteler hakkında düzenli bilgiler alabilmek için komitacıların faaliyet alanlarında muhbir tedarik edilmesi ve bu muhbirlerin kimliklerinin gizli tutulması gerektiğini (madde 11), bu muhbirlere sağladığı bilgilerin doğruluğuna göre mükafat verilmesi gerektiğini (madde 13), seyyar jandarma taburları hangi bölgede çatışmaya girdiyse o bölgenin kaymakamlarının çatışma bölgesine gitmeleri gerektiğini (madde 20), seyyar jandarma birliklerinin çatışmadan sonra eşkıyaların üzerinden çıkan evraklar konusunda son derece titiz olmaları gerektiğini (madde 23), köy ahalisine darp ve işkence edenlerin cezalandırılacağını (madde 24), seyyar jandarma taburlarının geçtikleri bölgelerde halka iyi muamele yapması ve bu konuda son derece titiz davranılması gerektiğini (madde 25) belirten hükümler yer almaktaydı¹²⁵⁹.

Nizamnamenin vilayetlere gönderilmesinden sonra seyyar jandarma taburlarının mıntıkları belirlendi. Selanik'te altı seyyar jandarma bölüğü oluşturuldu. Bunların merkezleri Selanik, Karaferiye, Petriç, Siroz, Köklü ve Cuma-balaydı. Üsküp'te de altı Seyyar Jandarma bölüğü oluşturuldu. Bu bölüklerinde merkezleri Üsküp, İştıp, Koçana, Kratova, Palanka ve Kumanova'ydı. Manastır'da oluşturulan 6 seyyar jandarma bölüğünün merkezleri ise Manastır, Pirlepe, Serfice, Grebene (Grebine), Resne ve Florina'ydı. Bu düzenlemelerle birlikte bölüklerin sevk ve istihdamından alay kumandanları sorumluydu¹²⁶⁰. Seyyar jandarma birliklerinin kurulması sırasında yaşanan sıkıntılar, taburların jandarma efradı sayısındaki eksiklikler ve seyyar jandarma taburlarının çetelerle mücadelede istenildiği kadar başarılı olmaması gibi nedenlere Osmanlı hükümeti, Rumeli jandarmasını ıslah çalışmalarına devam etti¹²⁶¹.

Islah çalışmaları kapsamında Rumeli Islahat Komisyonu'nda yer alan Umum Jandarma Kumandanlığı Birinci Şubesi Müdürü Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Halil Recai Bey tarafından Rumeli jandarması hakkında kapsamlı bir rapor hazırlandı¹²⁶². Halil Bey'in hazırlamış olduğu raporu, Harbiye Nazırı başkanlığında Jandarma Kumandanı Ferik Halil Bey, Erkan-ı Harbiye Umumiye-i Reis-i Sanisi Mirliva Mahmut Paşa, Umum Jandarma Komutanlığı Birinci Şube Müdürü Erkanı Harbiye Kaymakamlarından Halil Recai Paşa'dan oluşan bir komisyon aynen kabul ederek Meclis-i Vükelaya gönderdi. Meclis-i Vükela 31 Ocak 1912 yılında komisyonun

¹²⁵⁹ BOA, MV, 226/140 (A-1); BOA, İ.MMS, 149/1390; *Düstur*, Tertib-i Sani, c. III, 11 Şubat 1327, s. 133.

¹²⁶⁰ BOA, DH. HMŞ, 21/73.

¹²⁶¹ BOA, DH. SYS, 105/1-1.

¹²⁶² BOA, BEO, 3599/299889.

gönderdiği kararları kabul ederek Rumeli vilayetlerine ilettiler. Rumeli’de uygulamaya konulan bu kararlar özetle şöyleydi:¹²⁶³

—Üsküp ve Manastır Seyyar Jandarma Taburlarının zabitan kadrosundaki eksiklikleri gidermek için söz konusu taburları askeriye tarafından 12 zabıt, bir katip, iki tabip ve bir tüfekçi verilmesi,

—Selanik Seyyar Jandarma taburunun 240 nefer eksikliğini kolordular tarafından karşılanması,

—Kendisine itimat edilen ve bölgeye vakıf kimlerden her manga için birer ve her seygar jandarma taburu için yetmiş ikişer nefer olmak üzere toplam 216 gönüllü jandarma istihdam edilmesi,

—Kıtaatı nizamiyeden jandarma kadrosuna geçmek isteyenlerin istihdam edilmesi,

—Mart ve ağustos aylarında jandarma mekteplerine sevk olunacak 1600 yeni askerden Rumeli halkından olanların ve iyi Türkçe konuşanların Selanik jandarma mektebine gönderilmesi,

—Fesad faaliyetleri için istihdam edilen fakat ihtiyaç kalmayan 1. sınıf jandarma taburunun Anadolu’ya nakli

—Seyyar Jandarma taburunda görevli kumandan ve askerlerin maaşlarında düzenleme yapılması ve maaşlarının geciktirilmeden ödenmesi,

—Rumeli Jandarmasının düzenlenmesi ve gelişimi için Selanik, Kosova, Manastır, İşkodra ve Yanya vilayetleri jandarma kadrosunu komuta etmek üzere Rumeli Jandarma Müfettişi unvanıyla erkan-ı askeriye birinin tayini edilmesi,

Rumeli jandarmasının ıslahı için bu kararların alınmasından sonra Harbiye Nezareti’ne ve vilayetlere, jandarma taburlarının düzenlenmesi için belirtilen zabitanların süratli bir şekilde jandarma kadrosuna nakledilmesi talimatı verildi¹²⁶⁴. Makedonya vilayetlerinin jandarma alaylarındaki kadro noksanlarının biran evvel giderilmesi amacıyla Selanik kadrosuna 1200, Manastır kadrosuna ise 600 nefer ilavesiyle eksikliklerinin giderilmesi için Harbiye Nezareti’ne talimat verildi¹²⁶⁵. Jandarma alay kadrosundaki eksikliğin jandarma mekteplerinden çıkacak asker ile

¹²⁶³ BOA, MV, 161/44(2-1).

¹²⁶⁴ BOA, DH. SYS, 105/1-1.

¹²⁶⁵ BOA, MV, 161/44.

kapatılmasına karar verildi¹²⁶⁶. Bu kararlarla birlikte 1911'in sonlarında sınır bölgelerinden çetelerin geçişlerinin artması ve Arnavutluk sorununun Makedonya sorununa eklenmesiyle birlikte Kosova vilayetinde bin mevcutlu ikinci bir seyyar jandarma taburunun oluşturulması kararlaştırıldı¹²⁶⁷. Kosova vilayetinde jandarma kadrosu için kayıt edilecek askerin eksik kalması durumunda, kadronun %10'nuna tekamül etmek üzere, askerlik yapmamış olanların alınabileceği talimatı verildi. Fakat askerlik yapmayanların tespiti sorunu ortaya çıktı¹²⁶⁸.

Kosova vilayeti seyyar jandarma taburlarının kurulmasına ek olarak artan çete olaylarıyla mücadele edebilmek için her kazada sabit jandarma taburlarının oluşturulmasını ve her kaza kurasında beşer kişiden oluşan karakol mevcutlarının on kişiye çıkarılmasını talep etti¹²⁶⁹. Kosova valiliği özellikle komitaların köylerdeki etkinliğini kırmak için muhakkak sabit müfrezeler ikame edilmesi gerektiğini belirtti¹²⁷⁰. 1912 yılı Mart'ında Bulgar çetelerin faaliyet göstermekte olduğu merkeze bağlı kazalar dahilinde sabit müfrezeler ikamesi kararlaştırıldı. Bu karar kapsamında İştîp mıntıkasında Hududgün, Manice ve Boğazlov karyelerinde ve Köprülü mıntıkasında Calo, Derhova, Karbova, Kaşe, Mevriakne, İsnadi karyelerine sabit müfrezeler yerleştirildi¹²⁷¹. Bu düzenlemelere ek olarak posta araçlarının korunması için süvari jandarmaların sayısının artırılmasına karar verildi¹²⁷².

Rumeli jandarmasının koordinasyonu ve Selanik, Kosova, Manastır, Yanya, İşkodra vilayetleri jandarmasının sevk ve idaresi için Umum Jandarma Komutanlığı'na bağlı Selanik'te Rumeli Jandarma Komutanlığı kuruldu¹²⁷³. Rumeli Jandarma Komutanlığı'na da Mirliya Halil Recai Bey atandı¹²⁷⁴. Bu komutanlık Selanik Jandarma Mektebinin de sevk ve idaresinden sorumluydu. Jandarma teşkilatında görev yapan üç Avrupalı zabıt, müşavir olarak Rumeli Jandarma Komutanlığı bünyesine verildi. Avrupalı zabıtlar Rumeli Jandarma Komutanlığı'nın kurulması ve yapılandırılması işini üstleneceklerdi¹²⁷⁵.

¹²⁶⁶ BOA, DH. SYS, 18/3.

¹²⁶⁷ BOA, DH. HMS, 21/73; *Düstur*, Tertib-i Sani, c. III, 21 Şubat 1327, s. 164.

¹²⁶⁸ BOA, DH. MUI, 17-5/8.

¹²⁶⁹ BOA, DH. SYS, 81-2/4-1.

¹²⁷⁰ BOA, DH. SYS, 41-2/2.

¹²⁷¹ BOA, DH. SYS, 81-1/2-49.

¹²⁷² BOA, DH. MUI, 17-5/8.

¹²⁷³ BOA, DH. MUI, 17/6-4; BOA.,MV., 227/42.

¹²⁷⁴ BOA, DH. MUI, 17-5/8.

¹²⁷⁵ BOA, DH. MUI, 17/6-4; *Düstur*, Tertib-i Sani, c. III, 30 Mart 1328, s. 414.

Seyyar jandarma taburları, vilayetlerdeki jandarma alaylarına ek olarak kuruldu. Seyyar jandarma taburları devletin etkinlik alanının Makedonya kırsalında sağlanmasında önemli görevler üstlendi¹²⁷⁶. 1912 yılı başlarında Osmanlı hükümeti artan çete faaliyetlerini ve olası bir Avrupa müdahalesini önlemek için jandarma teşkilatının yapılandırılması işine ağırlık verdi. Jandarma teşkilatının ikmaline karar verildi. Fakat Jandarmada yapılmaya çalışılan ıslah çalışmalarında Osmanlı İmparatorluğu'nun kronik hastalıkları baş gösterdi. 19. yüzyıldan beri yapılan hemen hemen bütün ıslah çalışmalarının temel sıkıntısı olan yetişmiş eleman yokluğu, paranın olmaması ve zamanın azlığı bu ıslah çalışmalarını doğrudan etkiledi. Seyyar jandarma birliklerinin takviyesinde sıkıntılar yaşanması üzerine bu birliklerin buldukları mıntikalarda sabit jandarma kıtalarına dönüştürülmesine karar verildi¹²⁷⁷. Bu çalışmalarda Balkan Savaşları dolayısıyla istenilen sonuç alınamasa bile Rumeli jandarmasında yapılan düzenlemeler jandarma teşkilatı için bir bilgi birikiminin oluşması açısından önemliydi. Diğer taraftan Rumeli jandarmasının ıslah çalışmaları devam ederken I. Balkan Savaşı'nın patlak verdiği unutulmamalıdır.

3.3.3. Makedonya'da Yeni Karakollar İnşası

Jandarma teşkilatında düzenlemelere ek olarak yeni karakollar ve bu karakolların birbirine telefonla bağlanması kararı alındı. Bu karar kapsamında Selanik vilayetinde 103, Kosova vilayetinde 225 ve Manastır vilayetinde 106 yeni karakol yapılacaktı. Bu karakolların iletişimini hızlandırmak ve olaylara daha hızlı müdahale edebilmesini sağlamak için birbirine telefonla bağlanması kararlaştırıldı¹²⁷⁸. Vilayetlere yeni karakolların inşası için dört milyon (192 bin lira), bu inşaatlar bitene kadar uygun yerlerin kiralanması için beş yüz bin lira ve karakolların telefonla birbirine bağlanması için üç milyon kuruşun jandarma bütçesine aktarılmasına karar verildi. Karakollar bir sene bitmeyeceği için her sene için vilayetlere kırkar bin lira tahsis edilmesine ve telefon hatlarının döşenmesi için 1911 bütçesine yedi yüz elli bin lira aktarılmasına karar verildi¹²⁷⁹.

1912 yılında jandarma karakolların yerleri çetelerin etkinlik alanına göre tespit edildi. Selanik valisi Hüseyin Kazım (Kadri) Bey, karakolların yapım işine ve

¹²⁷⁶ BOA, MV, 226/40.

¹²⁷⁷ BOA, DH. MUI, 17-5/8.

¹²⁷⁸ BOA, BEO, 3997/299701; BOA, MV, 161/44.

¹²⁷⁹ BOA, İ. DUIT, 81/61; *Düstur*, Tertib-i Sani, c. III, Matbaa-i Amire Matbaası 1331, s. 66; BOA, MV, 226/101.

jandarmanın noksanlarının gidermesine ayrı bir önem verdi. Selanik valiliği Yunan çetelerinin etkin olduğu bölgelerde karakol yapımlarına hız verdi. Selanik vilayetinde karakolların tahkimi ve tamir işlerine ağırlık verildi. Manastır vilayetinde ise 1912 yılında 30 karakol yapımı ve 4 karakolun onarılması için karar alındı. Bu karakolların önemli geçit yolları, çetelerin geçiş güzergahlarındaki köyler, önemli köprülere hakim noktalarda yapılması kararlaştırıldı. Kosova vilayetinde 104 karakol inşa edilecekti. Bu karakolların 4'ü Üsküp sancağında, 37'i Priştine sancağında, 26'ı İpek sancağında, 37'i Prizren sancağında yapılacaktı¹²⁸⁰. 1912 yılında Kosova vilayetinde Sırp, Bulgar ve Arnavut çetelerin faaliyetlerini artırmasından dolayı yapılması planlanan 225 karakolun 104'ünün tamamlanması kararlaştırıldı.

Makedonya bölgesinde devletin alt yapısal iktidarını geliştirmek ve merkezileşmeyi sağlamak için yeni karakolların birbirine telefonla bağlanmasına karar verildi. Selanik, Üsküp, Priştine ve Manastır sancakları dahilindeki karakolların birbirine bağlanması için 6 bin kilometrelik bir hatta kablo döşenmesi gerekiyordu¹²⁸¹. Üç senede 89 merkeze telefon hattı bağlanması planlanıyordu. Bu hatlar asayiş ve merkezileşme açısından oldukça önemliydi. Bunların yanı sıra yapılması planlanan yeni yol ve şoselerin hızla yapılmasına karar verildi. Çünkü Manastır ve Kosova vilayetlerinde bazı kaza ve nahiyelerin merkeze uzaklıkları çok fazlaydı. Bu durum jandarmanın ve askerinin intikalini zorlaştırmaktaydı. Bu sebeple askeri açıdan önemli olan yolların ve demir yollarının yapılmasına hız verildi. Bu kapsamda merkez Drama kazasında 265 km yol, Nevrekop-Drama'da 114 km, Previşte-Drama'da 160 km, Sarışaban'da 140 km ve Kavala'da 105 km'lik şoselerin yapılmasına karar verildi¹²⁸².

Karakolların yapılması ve bunların telefonla birbirine bağlanması asayişin sağlanması ve köylünün komitalara karşı korunması hususunda önemli adımlardı. Bu şekilde çetelerle daha etkin bir şekilde mücadele etmeyi amaçlayan Osmanlı hükümeti, Makedonya'da huzuru sağlamayı amaçlıyordu¹²⁸³. Osmanlı hükümetinin aldığı bu tedbirler üzerine çetelerin 1911 sonlarından itibaren eylem metotlarını değiştirdikleri görülecektir. Telgraf, telefon hatları ve demiryolu hatlarının bombalanması gibi

¹²⁸⁰ BOA, DH. MUI, 17-5/8.

¹²⁸¹ Selanik vilayeti için 1800 km, Üsküp Sancağı için 800 km, Manastır vilayetinde ise 3500 km'lik bir hatta kablo döşenmesi planlandı. Bkz. BOA, DH. MUI, 17-5/8.

¹²⁸² Uzer, a.g.e., s. 289.

¹²⁸³ Ahmet Tevfik, "Rumeli'de Islahat Heyeti Ne yaptı", *Tanin*, Numero: 1371, 27 Rebi'ül Evvel 1330 (Hicri), 3 Mart 1328 (Rumi), 16 Mart 1912 (Miladi), s. 2.

Osmanlı hükümetinin yapmaya çalıştığı işleri akamete uğratacak yeni eylem metotları geliştirmişlerdir.

3.3.4. Köy Bekçileri

II. Abdülhamid döneminde çetelerle mücadele kapsamında köylere en güvenilir kişilerden bekçiler atanmaktaydı. Meşrutiyetin tekrar ilanı ile birlikte köy bekçilerinin istihdamına devam edildi. Çetelerin tekrar faaliyete başlamasıyla birlikte köylerden çetelere verilen desteğin önlenmesi için köy bekçilerinin istihdamı ve sayılarının artırılması tekrar gündeme geldi. Osmanlı hükümeti, çetelerle mücadele kapsamında jandarma teşkilatına yardımcı kuvvet olarak bekçilerin sayılarının artırılmasına karar verdi. Bekçilerin köyü yakından tanması ve sağlayacakları istihbarat çetelerle mücadele için oldukça önemliydi. Ayrıca merkezileşme siyasetinde devletin nüfuz alanının kırsalın en ücra köşelerine kadar götürülmesi bakımından bu yerel aktörler taşımaktaydı. Merkezin değerlerinin köylere taşınması ve buralardan düzenli bilgi akışının sağlanması önemli bir pragmatik anlayıştı¹²⁸⁴.

Makedonya'da köylere bekçi atama işi bekçi komisyonları tarafından yapılmıyordu. Ahalinin talepleri de göz önüne alınarak Müslüman köylere Müslüman, Hıristiyan köylere Hıristiyan bekçi atanıyordu. Köy bekçileri her ay denetlenerek hazırlanan raporlar merkeze gönderiliyordu¹²⁸⁵. Meşrutiyetin ilanı ile faaliyetlerine son veren yerli çete üyelerinden işsiz olan ve arazi sahibi olmayanların, orman ve yol bekçisi olarak istihdam edilmesine karar verildi. Bu şahısların köy bekçiliklerinde istihdam edilmeleri bekçi komisyonları tarafından uygun görülmemişti. Manastır vilayeti Polis Müdüriyetinin yapacağı tahkikattan sonra gerekli görülen şahısların orman ve yol bekçiliklerinde istihdam edilmesini kararlaştırdı. Polis tahkikatlarının bitmesinden sonra uygun görülen isimler belirtilen görevlerde istihdam edildi¹²⁸⁶.

Çeteler Kanunu'nun dördüncü faslı köy bekçi, muhtar ve ihtiyar heyetlerine düşen görevleri düzenlemekteydi. Buna göre, karyelerinde ve çevrelerinde haberdar oldukları çeteleri yakalatmaları, bunu yapamazlarsa en yakın karakola haber vermeleri, karye ahalisinden çetelere katılanlar ve yataklık edenlerin jandarmaya bildirilmeleri, firarilerin karyelerine intikal etmeleri durumundan jandarmaya bildirilmesi (madde 17),

¹²⁸⁴ Neomi Levy, "Yakından Korunan Düzen: II. Abdülhamit Devrinden II. Meşrutiyet Dönemine Bekçi Örneği", *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza*, Neomi Levy- Alexandre Toumarkine (drl.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014, s. 145.

¹²⁸⁵ BOA, TFR-I-MN, 184/18349.

¹²⁸⁶ BOA, TFR-I-UM, 28/2785.

görevlerini yapmayan bekçilerin ceza kanununa göre cezalandırılacağı (madde 18), hükümleri yer almaktaydı¹²⁸⁷. Çeteler Kanunu'nun uygulamaya konulmasından sonra eşkıya saldırılarına maruz kalan köylere atanacak köy bekçileri ve koruculara Martini tüfekler verilmesine karar verildi¹²⁸⁸. Bu tüfeklerin hükümetçe müsadere edilip redif depolarında muhafaza edilen silahların birer belge ile köy bekçi komisyonları vasıtasıyla köy bekçilerine dağıtılması kararlaştırıldı. Çeteler Kanunu'nun 14. maddesinde eşkıya tehdidinde maruz bulunan köylere tayin olunan bekçilere verilecek silah ve cephanelerin hükümet tarafından karşılanması öngörülüyordu¹²⁸⁹.

Çeteler Kanunu'nun uygulamaya konulmasından sonra Bulgarlardan Hıristiyan köylere Müslüman bekçilerin atandığı şeklinde şikayetler gelmeye başladı. Bulgarlar, Bulgaristan'da yaptıkları mitinglerde bu konuyu sürekli dile getirmeye başladılar. Bulgarlar bu mitinglerde hükümetin, bekçilerine sahip olmaktan kendilerini mahrum bıraktığını ve bu bekçilerin halka kötü davrandığını iddia ediyorlardı¹²⁹⁰. İttihatçılar, Selanik ve Kosova'da Hıristiyan köylerden hiçbirine Müslüman bekçi atanmadığını belirtiyorlardı. Yalnızca Manastır vilayetinde, Hıristiyan köylerin hükümete yaptıkları müracaatla ve kendi talepleri doğrultusunda Müslüman bekçi tayin edilmişti. Müslüman bekçilerin, bekçi komisyonları tarafından belirlendiğini belirten İttihatçılar, bu komisyonlarda anasırlardan da üyeler olduğunu belirterek Bulgarların iddialarının yersiz olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle Manastır vilayetinde çete olaylarından şikayetçi olan köylülerin hükümete müracaatla Müslüman bekçi atanmasını istedikleri belirtildi. Bulgarlar komitaların bu köylerde etkinliklerini kaybedebileceği endişesiyle bu duruma itiraz ediyorlardı. Ayrıca Çeteler Kanunu yürürlüğe girince bazı bekçilere, çetelere destek oldukları için haklarında işlem yapıldı. Bazıları da aileleri ile birlikte başka bölgelere nakil edilmek üzere vilayet merkezlerine gönderildi. Aslında ittihatçıları da endişelendiren konu buydu. Nüfusu homojen olan köylere o anasırdan bekçi atanmasının yaratacağı sıkıntılardı. Çünkü bu bekçiler çeteleri ihbar etmiyorlardı¹²⁹¹.

¹²⁸⁷ *Rum-ili Vilayetinde Şekavet ve Mefsedatın Meni ve Mütocasırlarının Takip ve Tedibi Hakkında Kanun*, Matbaa-i Kütüphane-i Cihan, Dersaadet, 1327, s. 1-2.

¹²⁸⁸ *BOA, MV*, 133; *BOA, BEO*, 3665/274802.

¹²⁸⁹ *BOA, DH. MUI*, 33-2/43; *BOA, BEO*, 3660/274477.

¹²⁹⁰ *Macedonia Documents and Materilas*, s. 620.

¹²⁹¹ Hüseyin Cahid, "Türkiye Aleyhine Bulgaristan Mitingleri", *Yeni Tanin (Tanin)*, Numero:500-31, 12 Muharrem 1328 (Hicri), 11 Kanun-i Sani 1325(Rumi), 24 Ocak 1910 (Miladi), s. 1; Ahmet Hilmi, "

Çeteler Kanunu'yla birlikte 1910 yılı başlarında komitacılar telgraf hatlarını hedef almaya başladılar. Özellikle Üsküp'ten Mitroviçe'ye kadar uzanan güzergahtaki telgraf fincanlarının kırılması, saldırganların bulunamaması ve bu görevin jandarma tarafından yerine getirilmesinde güçlüklerle karşılaşılması üzerine telgraf hatlarının korunması için birtakım kararlar alındı. Telgraf hatlarına saldırıların artmasından sonra köy bekçilerinin kendi bölgelerindeki telgraf hatlarını da koruması kararlaştırıldı. Ayrıca telgraf hatlarına saldıranları ortaya çıkarmamaları durumunda telgraf fincanlarının bedellerinin köylülere tanzim edileceği ilan edildi¹²⁹². Diğer taraftan komitaların şimendifer hatlarını hedef almaya başlamasından sonra hatların bekçiler tarafından korunmasına karar verildi. Hatlar üzerine birbirini görecektel şekilde bekçi kulübeleri yapılarak bekçi istihdamı suretiyle Üsküp-Selanik-Manastır hatlarının bekçiler tarafından korunması kararlaştırıldı¹²⁹³.

Köy bekçileri ve korucular çete takibatında jandarmaların en güvенеceği kişilerdi. Özellikle çetelerin köylerden aldığı desteğin kesilmesi ve düzenli istihbarat akışında bekçilerin önemli bir yeri vardı. Bu sebeple Makedonya vilayetlerinde bekçi istihdamına önem verildi. Zaman içerisinde bekçilerin görev alanları jandarmanın yetersizliğinden dolayı genişlemiştir.

3.3.5. Müstahfiz Teşkilatı ve Demiryolu Müfettişliğinin Kurulması

Makedonya'da jandarmaya çete takibatında ve asayişin sağlanmasında yardımcı olacak birtakım ek teşkilatların kurulması kararlaştırıldı. Bunlardan biride harp sırasında da asayiş muhafaza edecek müstahfiz teşkilatıydı¹²⁹⁴. Bu kapsamda Makedonya vilayetlerinde Müstahfaz¹²⁹⁵ Komisyonları oluşturuldu. Bu komisyonlara bağlı olarak görev yapacak tabur merkezi olan her kazada bir memur ve bir redif mülazımından oluşacak müstahfiz şubesi oluşturulmasına karar verildi. Bu şubeler her tabur dairesinde müstahfiz efradı ve gönüllülerin sayısını tespit ederek müstahfiz birliklerinin oluşturulmasını sağlayacaktı. Bu birliklerin eğitilmesi işini müstahfiz şubelerinin kurulması kararlaştırıldı¹²⁹⁶. Balkan Savaşı'nın arifesinde seferberlik ilanından dolayı

Sofya'da Akd Edilen Miting", *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 337, 5 Muharrem 1328 (Hicri), 17 Kanun-i Sani 1910 (Miladi), 4 Ocak 1910 (Rumi), s. 1.

¹²⁹² *BOA, MV*, 139/23.

¹²⁹³ *BOA, İDH. SYS*, 81-2/6.

¹²⁹⁴ Erkin, *a.g.e.*, s. 105.

¹²⁹⁵ Müstahfaz: Tanzimattan sonra kırk yaşını aşmış yurttaşların- muvazzaf ve rediflikten sonraki- askerlik hizmeti anlamına gelmektedir Bkz. Develioğlu, *a.g.e.*, s. 742-743.

¹²⁹⁶ *BOA, DH. MUI*, 17-5/7.

jandarmadaki nizamiye taburundan bir kısmının kıtalarına sevkleri kararlaştırıldı. Cephe gerisinde asayişin sağlanması için müstahfiz taburlarının silahaltına alınmasına karar verildi¹²⁹⁷.

Meşrutiyetin ilanı ile çetelerin faaliyetlerine son vermesiyle birlikte İltisak Demiryolu Müfettişlikleri kaldırılmıştı. Fakat komitaların demiryollarını hedef alan saldırıları üzerine İltisak Demiryolu Müfettişliği tekrar kuruldu. Müfettiş olarak da Behiç Bey atandı. Makedonya bölgesindeki demiryolları, stratejik askeri iltisak hatlarına bölündü. Bu hatlar müfettişliğe bağlı askerler tarafından muhafaza altına alındı. Çete saldırıları artınca muhafız askerler trenlerin içinde yolculuk etmeye başladı¹²⁹⁸. Çetelerin demiryollarına dönük saldırılarının artmasından sonra muhafaza bölüklerinin takviyesi için kol ordulara emir verildi¹²⁹⁹. Özellikle Selanik- Üsküp gibi askeri açıdan da önemli hatların muhafazasına önem verilmesi istendi¹³⁰⁰. Ayrıca demir yolu ile Bulgaristan'dan gelen bagaj ve eşyalardan daimi şüpheli olanların polis ve zabıtaca sıkı kontrole tabi tutulması, bu kontrollerde bomba gibi şeylere rastlanmadığına dair evrakların düzenlenerek ilgili bagajlara yapıştırılması talimatı verildi¹³⁰¹.

3.3.6. Çetelere Karşı Sınır Birliklerinde Yapılan Düzenlemeler

Sınırların kontrol edilmesi Makedonya'da çetelerle mücadele için önemli bir konuydu. Çetelerin sınırlardan geçmesini ve faaliyetlerini önlemek için 3. Ordu bünyesinde Sırbistan ve Bulgaristan hudutlarında, sınır bölüklerinin kurulmasına karar verildi¹³⁰². Bu kapsamda 22 hudut bölüğü oluşturuldu¹³⁰³. 1912 yılı Mart'ında hudut bölüklerinin takviyesine karar verildi. Bu çerçevede Bulgar hududunda bulunan hudut bölüğü asker sayısının 200'e çıkarılması kararlaştırıldı¹³⁰⁴. Bununla birlikte başlıca önemli istikametlerde ve hudut gerisinde sabit müfrezeler ikamesine ve çetelerin en fazla dolaştıkları bölgelerdeki garnizonların takviyesine, çetelerin takibi için belirlenen mıntikalara müfrezeler çıkarılmasına karar verildi¹³⁰⁵. Sınır gerisinde bulunan önemli

¹²⁹⁷ BOA, DH. MUİ, 17-5/8.

¹²⁹⁸ Erkin, a.g.e., s. 81-103.

¹²⁹⁹ BOA, DH. SYS, 105/3-1.

¹³⁰⁰ BOA, BEO, 3822/28613.

¹³⁰¹ BOA, DH. SYS, 81-2/6.

¹³⁰² BOA, DH. SYS, 81-1/2.

¹³⁰³ Yeni Tasvir-i Efkar, Numero: 301, 30 Rebi'ül Evvel 1328 (Hicri), 19 Mart 1326 (Rumi), 1 Nisan 1910 (Miladi), s. 7.

¹³⁰⁴ BOA, DH. SYS, 81-1/2-49.

¹³⁰⁵ BOA, DH. SYS, 81-1/2-47.

geçit noktalarına asker yerleştirildi¹³⁰⁶. Bulgaristan hududunda çetelerin sınırdaki faaliyetlerine imkan vermemek için Çarve mıntkasında hudut gerisinde bulunan Grad, Dramce, Esante ve Boveti mevkileri ile Koçana mıntkasında sınırdaki Kostidal, Polobana, Kolarce köylerine sabit müfrezeler yerleştirildi¹³⁰⁷. Kosova bölgesindeki hudut bölüklerinin müstahfiz teşkilatı ile takviye edilmesine ve bölüklerin martini tüfeklerle donatılmasına karar verildi¹³⁰⁸. 1910 Malisör isyanından sonra Karadağ hududu önem kazanmış, bu sınır bölgesinin tahkim edilmesi ve iki sınır komiserliğine ayrılması kararlaştırıldı. Bu komiserliklerin merkezleri Brana ve Toz kazaları olacaktır¹³⁰⁹.

Hudut boylarında Bulgar çetelerinin giriş-çıkış için kullandığı önemli geçit yolları tespit edildi. Bu geçit yollarından Köstendil tarafından olan geçit; Sultantepe, Sahha karyesi ile Saniç canibinden İştıp ciheti arasında uzanmaktaydı. Köstedil ile Dovince arasında ve Osmanlı tarafında Volovgodaş, Lyisra karyeleri ve yine aynı mahalde Novosale, Yeniköy karyeleri önemli geçit yollarıdır. Cuma-balanın Bestriçe karyesi, Çatal Çeşme-Harsova arası önemli geçit mahalleridir. Bir başka önemli geçit bölgesi Rila Manastırı, Venice karyesinden Mahmudiye'ye doğru olan kanal geçit bölgesidir¹³¹⁰. Hudut boylarının korunması için oluşturulan birliklere çetelerin kullandığı önemli geçit yollarının kontrol altında tutulması talimatı verildi¹³¹¹. Yunanistan sınır bölgesi Yunan çetelerini önlemek amacıyla hudut bölükleri ile takviye edildi. Yunanistan ile sınır Alasonya, Kereniye ve Serfice kazalarında Rum çeteleri ile olan ilişkilerinden dolayı jandarma karakollarının takviye edilmesine karar verildi¹³¹².

3.3.7. İstihbarat Komisyonları

Komitalarla mücadele için Çeteler Kanunu'yla birlikte Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinde istihbarat komisyonları oluşturuldu. Bu komisyonların bir komisyon başkanı, bölgeye hakim ve güvenilir bir sivil memur, biri askeriyeden biri jandarmadan iki üye ve bir katipten oluşması kararlaştırıldı. Komisyonlarda bölgeye vakıf ve güvenilir tercümanların Dahiliye Nezareti'nin onayından sonra istihdam

¹³⁰⁶ BOA, DH. SYS, 81-1/2.

¹³⁰⁷ BOA, DH. SYS, 81-1/2-49.

¹³⁰⁸ BOA, DH. MUİ, 17-5/7.

¹³⁰⁹ BOA, DH. MUİ, 17-5/8.

¹³¹⁰ BOA, DH. SYS, 81-1/2-53.

¹³¹¹ BOA, DH. SYS, 81-1/2-49.

¹³¹² BOA, DH. MKT, 1308/10; BOA, DH. SYS, 18/3.

edilmesine karar verildi¹³¹³. Komisyonların kurulma kararının alınmasından sonra Manastır vilayetinde istihbarat komisyonu kuruldu. Bu komisyonda reis Binbaşı Servet Bey, Jandarma Tabur Kolağası Fuat Bey, Mülazım-ı Evvel İsmail Hakkı, Yüzbaşı Tevfik ve iki tercüman bulunmaktaydı¹³¹⁴. Selanik ve Kosova vilayetlerinde de istihbarat komisyonları oluşturuldu. Üç vilayet istihbarat komisyonlarının üç ayda bir kere tespit edecekleri bir yerde toplanarak yapılan işler hakkında değerlendirme yapacaktı¹³¹⁵. İstihbarat komisyonlarına atanacak askerlerin mülki memur olarak kabul edilerek sırf bu işle uğraşmalarına ve üç sene boyunca orduyla irtibatlarının kesilmesine karar verildi¹³¹⁶.

İstihbarat komisyonlarının öncelikli görevi bütün kura ve önemli mevkilerin gösterildiği etnografik harita hazırlamaktır. Bu harita üzerinde her karyenin nüfusu etnik ve dinsel dağılıma göre belirtilecekti. Komisyon, takiplerde kullanılmak üzere komitaların faaliyet alanlarını gösteren bir harita hazırlayacaktı. Bu haritalarda anasırların hangi partiye mensup oldukları, hangi ihtilal komitalarının fikrine mensup oldukları belirtilecekti. Haritalarda komitacıların Bulgaristan'dan ve Yunanistan'dan girerken ve giderken takip ettikleri güzergahlar öğrenilip harita üzerinde gösterilecekti. Komitaların vilayetlerde kullandıkları güzergahlar harita üzerinde işaretlenecekti. Komitacıların saldırdığı ve saldırması muhtemel bölgeler haritalar üzerinde işaretlenerek bir bilgi ağı oluşturulacaktı. Her komisyon vilayette bulunan nüfus miktarlarını belirten iki cetvel oluşturacaktı. Büyük cetvelde bütün kura nüfusları, diğer cetvel de ise kaza nüfusları gösterilecekti. Avrupa'da yapılan propagandanın en önemli aracı olan nüfus miktarı konusunda, her fırsattan istifade edilerek çalışma yapılması kararlaştırıldı. Avrupa nezdinde, Makedonya'da İslam nüfusunun fazla olduğu ve komitaların barbarca faaliyetlerde bulunduğu yönünde propaganda yapılmasına karar verildi.

İstihbarat komisyonları meşhur voyvodaların hal tercümeleri ve etkin oldukları bölgedeki halkın ruh hallerini çözümleyen raporlar hazırlayacaktı. Bu raporlar için eskiden Makedonya bölgesinde görev yapan memur ve askerlerden faydalanılması kararlaştırıldı. Raporların voyvodaların yakalanması için kullanılması öngörülmekteydi.

¹³¹³ BOA, DH. SYS, 88/2-3.

¹³¹⁴ BOA, DH. SYS, 46/6-6.

¹³¹⁵ BOA, DH. SYS, 88/2-3.

¹³¹⁶ Komisyonlarda görev yapacak askerlerin üç sene boyunca ordudaki kıdemlerine herhangi bir zarar gelmeyecekti. Bkz. BOA, DH. SYS, 46/6.

Bunun yanı sıra komitacıların fotoğraflanarak, fotoğrafların gerekli kurumlara dağıtılması kararlaştırıldı. İstihbarat komisyonlarının kurulmasıyla birlikte Makedonya'da bulunan komitacıların Bulgaristan ve Yunanistan'daki faaliyetleriyle ilgili rapor hazırlanması ve gelen talimatların çok dikkatli bir şekilde takip edilmesi isteniyordu¹³¹⁷. Bu kapsamda Bulgaristan'da istihbarat faaliyetlerinde bulunmak amacıyla Dahiliye Nezareti mektupçusu Şükrü Bey, Makedonya işlerine vakıf bir erkânı harp zabıtini ve tercümanını Sofya'ya gönderdi¹³¹⁸. Bu kapsamda istihbarat komisyonlarının sınır bölgelerinde aktif çalışması ve hudut bölgelerinin muhafazası için ilgili ülkelerdeki şebhenderliklerle işbirliği içinde olması talimatı verildi. Komitaların içerisine istihbarat elemanlarının yerleştirilmesi istendi. Komitacıların miktarı hakkında bilgi edinebilmek için komita merkez heyetinde görev yapanlardan bazıları elde edilmeye çalışılacaktı. Bu konuda önceliğin komitaların faaliyetlerine muhalif adamlara verilmesi kararlaştırıldı. Propagandacılar dikkatli bir şekilde takip edilip faaliyetleriyle ilgili raporlar hazırlanacaktı. Takip edilmesi ve yakalanması mümkün olmayan çetelerin yok edilmesi istihbarat komisyonlarının temel göreviydi. Komitalarla ilgili hazırlanan her türlü bilgi gizli tutulacaktı. İstihbarat teşkilatının köylere kadar teşkilatlandırılmasına karar verildi. Komisyonların kazalara gönderdiği elemanlara bir itimatname (güven mektubu) verilecekti. İstihbarat amaçlı Makedonya'da propaganda yapan İtalya ve Avusturya ile ilgili rapor hazırlanarak neşr edilmesi ve bu ülkelerin ajanlarının takip edilmesi kararlaştırıldı¹³¹⁹. İstihbarat komisyonları gelen bütün bilgileri karşılaştırarak, analiz ve değerlendirme yaptıktan sonra ortaya çıkan istihbarat bilgilerini ilgili kurumlara gönderecekti.

İstihbarat komisyonlarının komitaların takip edilmesi ve yakalanması için istihbarat amaçlı -Çeteler Kanunu'nun 32. maddesi gereğince- muhbirler istihdam etmesi kararlaştırıldı¹³²⁰. Muhbirler hükümetin bilgisi dahilinde istihdam edilecekti. Bu muhbirlerin kimliklerinin mutlak suretle gizli tutulması ve gizli yerlerde görüşülmesi istendi. Muhbirleri istihbarat komisyonlarından başka kimse bilmeyecekti. Bu muhbirler hiçbir zaman vilayet erkanının huzuruna çıkarılmayacaktı. Muhbirler, istihbarat amaçlı komitacıların yakalanması işinde kullanılacaktı¹³²¹. Komitaların köylerdeki gizlenme

¹³¹⁷ BOA, DH. SYS, 88/2-3.

¹³¹⁸ İrtem, *Meşrutiyetten Mütarekeye*, s. 229.

¹³¹⁹ BOA, DH. SYS, 88/2-3.

¹³²⁰ BOA, DH. MUI, 24-2/6.

¹³²¹ BOA, DH. SYS, 88/2-3.

yerlerinin bulunması, silah ve cephaneyi ortaya çıkarmak için muhbirler kullanıldı. Örneğin, Belkameni'deki Rum muhbir sayesinde 14 gizli yerde 28 bomba bulundu¹³²². Bu şekilde muhbirlerin verdiği bilgilerin doğru çıkması durumunda muhbirliğe rağbeti artırmak için muhbirlerin ödüllendirilmesi kararlaştırıldı. Bunun yanı sıra muhbirlerin verdiği istihbaratın güvenilirliği konusunda dikkatli olunması ve gerekirse ön araştırma yapılması önemliydi. Çünkü muhbirlerin çift taraflı çalışma olasılığı vardı¹³²³.

Çeteler Kanunu'nun uygulanması sırasında muhbirlerin çeteci zannıyla veya komitacılar aleyhine mahkemeye çıkarılmaları kimliklerinin deşifre olması sorununu ortaya çıkardı. Komitalar kimlikleri deşifre olan muhbirlerle suikastlar düzenliyorlardı. Muhbirler ölüm korkusu nedeniyle ihbarda bulunmaktan kaçınıyorlardı. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti Kosova, Selanik ve Manastır vilayetlerine gönderdiği talimatta ceraim-i siyasiye muhbirlerinin mahkemeye sevkine lüzum olmadığını ve komitacıların yargılanmasının elde edilen delillere göre yapılmasını belirtti. Dahiliye Nezareti muhbirlerin kimliklerinin gizlenmesi için bir kanun maddesi yapılmasına Adliye Nezaretinin bunun fevkalade bir kanun düzenlemesi olacağını belirterek karşı çıktığını, bu sebeple muhbirlerin deşifre olmaması için dikkatli olunmasını istedi¹³²⁴. Muhbirlerin kimliklerinin ortaya çıkmaması için ifadelerinin zabıtnameye geçirilmesi sırasında isim yerine numara veya işaret kullanılması talimatı verildi¹³²⁵. Muhbirlerin kimliklerini ifşa eden memurların memuriyetten çıkarılmalarına ve eğer muhbir bir suikasta maruz kalırsa ifşa eden memurun ceza kanununa göre yargılanmasına karar verildi¹³²⁶. Diğer taraftan Çeteler Kanunu gereği tutuklanan muhbirlerin devlete yaptığı hizmetlerden dolayı affedilmeleri sağlandı¹³²⁷. Muhbir kullanımıyla Osmanlı hükümeti çetelerle ilgili düzenli bir bilgi akışı sağlamaya çalışmıştır. Bu bilgiler önleyici istihbarat faaliyetlerinde oldukça önem taşımaktaydı.

Çetelerle mücadelede istihbarat oldukça önemli bir konuydu. Vilayetlerde oluşturulan istihbarat komisyonu çetelerle mücadelede önemli bir koordinasyon görevi görmüştür. Önleyici istihbarat konusunda Osmanlı Devleti elindeki bütün imkanı kullanmıştır. Bulgaristan'a gönderilen istihbarat memurlarının çetelerle ilgili verdiği

¹³²² Vakadopoulos, *a.g.e.*, s. 274.

¹³²³ Ömer Fevzi, *a.g.e.*, s. 30-33.

¹³²⁴ BOA, DH. SYS, 88/2-3.

¹³²⁵ BOA, DH. MUI, 34-2/28.

¹³²⁶ BOA, DH. SYS, 18-2/2.

¹³²⁷ BOA, DH. SYS, 51/1-5.

istihbari bilgiler önceden tedbir alma konusunda oldukça önemlidir. Osmanlı Devleti'nin çetelerle ilgili bir başka istihbarat kaynağı sefaretlerdir. Balkan ülkelerindeki sefaretler düzenli olarak komitalar hakkında raporlar göndermişlerdir. Bu raporlar vilayetlere gönderilerek bu hususta önleyici önlemler almaları istenmiştir¹³²⁸.

3. 4. İdare-i Örfiye Kararnamesi

Tepkiler üzerine Çeteler Kanunu İbrahim Hakkı Paşa hükümeti tarafından geri çekildi. Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar, Çeteler Kanunu'nun tadiline gereksinim duyulması üzerine, Çeteler Kanunu yerine İdare-i Örfiye Kararnamesi'ne¹³²⁹ ek olmak üzere, bir kanun layihası hazırlanmasına karar verdi. İdare-i Örfiye Kararnamesi'ne ek olarak hazırlanan kanun tasarısı 18 Nisan 1910 tarihinden itibaren Mecliste müzakere edilmeye başlandı. Müzakereler sırasında söz alan Manastır Mebus Pañçedoref Efendi konuşmasında, Rumeli'de durumun kötüleşmesine sebep olan nedenlerden birinin Çeteler Nizamnamesi olduğunu belirtmiştir. Çünkü memurların memleketin ileri gelenleriyle konuşmak yerine gayrimüslimler arasında kötü şöhretli kişileri dinlediğini, bunu da genelin görüşleri diye açıklandığını belirten Pañçedoref Efendi, bu bağlamda bu nizamnamenin keyfi bir idareye yol açacağını söylemiştir. Pañçedoref Efendi bu kanunla maksat asayişin temin etmektir, hapsetmekle ya da idam etmekle olmayacağını, ahaliyi memleket düşmanlarının elinden kurtarıp meşruti idareye ısındırmak gerektiğini belirtmiştir. Çeteler Kanunu'nun 5-6 ay uygulandığını ve Makedonya bölgesinde asayişin bozulduğunu belirten Pañçedoref Efendi bu sebeple bu kanunun reddedilmesini istemiştir¹³³⁰.

Pañçedoref Efendi'den sonra söz alan İstanbul Mebusu Kozmide Efendi bu kanunun anayasaya aykırı olduğu için kabul edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Kozmide, bu kanunun temin etmek istediği sonuca taraftar olduğunu, fakat bunun için ceza kanunnamesinin yeterli olduğunu söylemiştir. Mecliste müzakereler sırasında İttihat ve Terakki'ye muhalif Müslüman mebuslar kanun layihası aleyhinde görüş belirtmişlerdir. Kanunu savunmak için hükümet adına söz alan Dahiliye Nazırı Talat

¹³²⁸ BOA, DH. MUI, 95/22.

¹³²⁹ Osmanlı Devleti'nde sıkıyönetim müessesesini tanzim eden ilk kanun 2 Ekim 1877 tarihli İdare-i Örfiye Kararnamesi'dir. Daha geniş bilgi için bkz. Osman Köksal, "Osmanlı Devletinde Sıkıyönetim İle İlgili Mevzuat Üzerine Bir Deneme", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 12, Ankara Üniversitesi Yayını, Ankara, 2001, s. 144.

¹³³⁰ MMZC, D. I, İ. S. II, c. IV, 13 Haziran 1326, s. 578-581.

Paşa, bu kanunun Kanun-i Esasi'nin 113. maddesine¹³³¹ uygun olduğunu belirterek, hükümetin olağanüstü bir durum gördüğü zaman İdare-i Örfiye ilan edebileceğini belirtmiştir. Talat Paşa, encümen tarafından tadil olunan iki maddeden birinin eşkıyaya yataklık ve çete ailelerinin nakli, değerinin de divan-ı harplerdeki yargılamaların açık olması ve müdafaa hakkına riayet edilmesi maddeleri olduğunu belirterek kanunda Kanun-i Esasiye aykırı hiçbir şey olmadığını söylemiştir. Kanun layihası hakkında söz alan Hırsto Dalçef ise, bu kanunun Kanun-i Esasiye aykırı olduğu için kanunun aleyhinde olduğunu ve divan-ı harplerle adaletin sağlanamayacağını belirtmiştir. Bu kanunla ilgili ilk tartışma olması bakımından önemliydi¹³³².

İdare-i Örfiye Zeyli'nin 26 Haziran 1910 tarihinde Meclisteki ikinci tartışmaları sırasında Makedonya kökenli Bulgar Mebuslar Dalçef ve Trayan Nali Efendiler kanunun anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle kabul edilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. İttihatçı Mebuslardan Halil Bey ise bu kanunun memlekette asayiş sağladığı için gerekli bir kanun olduğunu belirtmiştir. Halil Bey bu kanunla memleketi ihtilale sevk edecek gerekçelerin ortadan kaldırılmaya çalışıldığını söylemiştir¹³³³. Meclisteki müzakereler sonuçlandırılmadan Meclisin tatile girmesinden dolayı Osmanlı hükümeti İdare-i Örfiye Kararnamesi'ni muvakkat (geçici) kanun olarak yürürlüğe koyma kararı aldı. Çünkü çeteler 1910 yılı yazında Makedonya'da şartlar kötüleştiğini iddia ederek eylemlerini artırmıştır. Bu sebeple Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinden de İdare-i Örfiye Kararnamesi'nin bir an önce yürürlüğe konulması yönünde talepler gelmekteydi¹³³⁴. Çeteler, Müslüman göçmenlere, hükümet binalarına ve demiryollarına saldırılar düzenlemekteydiler¹³³⁵. Bu politik terör Makedonya'yı tekrar bir kaos ortamına sürüklemekteydi. Bu sebeplerle vilayetler İdare-i Örfiye Zeyli'nin muvakkat kanun olarak yürürlüğe konulmasını istiyordu. Vilayetlerden gelen talep üzerine Osmanlı hükümeti beş bölüm 26 maddeden oluşan İdare-i Örfiye Zeylini 1 Eylül 1910 tarihinden itibaren muvakkat kanun olarak yürürlüğe koydu¹³³⁶. İdare-i Örfiye Kararnamesi'nin Rumeli ve Aydın vilayetlerinde tatbiki konulmasına dair irade-

¹³³¹ Madde113: Mülkün bir cihetinde ihtilal zuhur edeceğini müeyyid asar ve emaret görüldüğü halde hükümet-i seniyenin o mahalle mahsus olmak üzere muvakkaten idare-i örfiye ilanına hakkı vardır. İdare-i örfiye kavanin ve nizam-ı mülkiyenin muvakkaten tatilinden ibaret olup idare-i örfiye tahtında bulunan mahallin suret-i idaresi nizam-ı mahsus ile tayin olunacaktır. Bkz. Killi- Gözübüyük, *a.g.e.*, s. 89.

¹³³² *MMZC*, D. I, İ. S. II, c. IV, 13 Haziran 1326, s. 578-581.

¹³³³ *MMZC*, D. I, İ. S. II, c. IV, 5 Nisan 1326, s. 195-204.

¹³³⁴ *BOA, DH. MUI*, 17/13.

¹³³⁵ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 340.

¹³³⁶ *Düstur*, Tertib-i Sani, c. II, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1330, s. 668.

i seniyeye 28 Eylül 1910 tarihinde yayınlanmıştır¹³³⁷. Çeteler Kanunu'ndan farklı olarak İdare-i Örfiye Kararnamesi'nde yapılan değişikliklerle ilgili Adliye, Harbiye ve Dahiliye Nezaretlerine ve vilayetlere bilgi verildi. Bilgi verilen hususlar şunlardı:¹³³⁸

—Bu kanunun Mecliste müzakere edilmiş olması,

—Divan-ı harplerin yeniden düzenlenmesi,

—Sanıkların yargılama, tevkif ve sorgulanmaları hususlarında adliye memurlarından üçer zattan oluşan heyeti tahkikiye kurulması ve bu heyetin sanıklar hakkında gerekli soruşturmayı yaparak yargılanmasına gerekli görüldüğü takdirde sanığın divan-ı harplere sevk edilmesi,

—Divan-ı harplerin bir reis, dört aza ve bir müdde-i umumiden oluşması,

—Reis ile iki üyenin askerler arasından, diğer iki üyenin müdde-i umumi tarafından adliye memurları arasından atanmasına,

—Divan-ı harplerde kararların ekseriyetle alınması,

—Çete ailelerinin başka mahallere nakli maddesinden vazgeçilmesi,

Kararnamenin yürürlüğe girmesinden sonra vilayetler asayişin sağlanabilmesi için gerekli görülen yerlerde idare-i örfiye ilan edilmesine karar verdi. Kararname gereğince vilayetlere adliye memurları tayin edilmiştir¹³³⁹. İdare-i Örfiye Kararnamesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra vilayetlerde divan-ı harp teşkili ve Heyet-i Tahkikiyelerin oluşturulmasına karar verildi. Selanik vilayetinde Ustrumca Ceza Reisi Hüseyin Agah, Vodina Müdde-i Umumi Muavini Fehmi, Siroz İkinci Müstentakı Ziya Efendi'den oluşan bir Heyet-i Tahkikiye oluşturuldu. Selanik vilayetinde divan-ı harbin kurulmasına ve İdare-i Örfiye Kararnamesi'nin Selanik'te iki ay müddetle uygulanmasına karar verildi.¹³⁴⁰ Selanik vilayetinde Yunan komitalarının en faal oldukları bölge olan Kesendire kazasında da idare-i örfiye ilan edilmesi kararlaştırıldı. Kesendire bölgesinde 30 kadar siyasi olay meydana gelmiş, bunun üzerine jandarma kumandanlığı idare-i örfiye ilan edilmesini talep etmişti. Selanik valiliği idare-i örfiyenin her tarafta uygulanmasını istiyordu. Hükümet ise halkın tedirgin edilmemesi için gerekli bölgelerde uygulanması yönünde talimat vermiştir¹³⁴¹.

¹³³⁷ BOA, BEO, 3808/285563; BOA, İ. DH, 1483/35; *Düstur*, Tertib-i Sani, c. II, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1330, s. 746.

¹³³⁸ BOA, BEO, 3802/285130; BOA, İAZN, 97/8; BOA, DH. SYS, 18/2-2.

¹³³⁹ BOA, DH. SYS, 18/2-2.

¹³⁴⁰ BOA, DH. SYS, 18/2-2; BOA, BEO, 3820/286444.

¹³⁴¹ BOA, DH. SYS, 88/2-3.

İdare-i örfiye ilanından sonra, Selanik Divan-ı Harbi tarafından 23 kişi mahkum edilmiştir. Bunlardan ikisi idam cezasına diğerleri ise muhtelif cezalara çarptırılmıştır¹³⁴². Divan-ı harplerde siyasi çetelerin yargılandığı görülmektedir. Ağırıklı olarak çete reislerine idam cezaları verilmiştir. Çete üyeleri ise muhtelif kalebentlik ve kürek cezalarına çarptırılmıştır¹³⁴³.

Manastır vilayetinde ise 19 Eylül 1910 tarihinde idare-i örfiye ilan edildi. Bu karardan sonra İdare-i Örfiye Zeyli Kararnamesine atfen Divan-ı Harp Mahkemesi oluşturuldu. Manastır vilayetinde idare-i örfiye kaldırılıncaya kadar 357 şahıs divan-ı harp mahkemeleri tarafından tutuklanmıştır. Bu tutuklamalar sırasında Bulgar komitacılar ele geçirilen evraklar gazetelerde tercümeleriyle birlikte yayınlanmıştır. Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar, komitalarla mücadelede propaganda faaliyetlerinde gazeteleri çok iyi kullanmıştır. Manastır Divan-ı Harp Mahkemesi'nde, Manastır merkez'de 120 Bulgar, 57 Rum, 20 İslam 5 Musevi tutuklanmıştır. Manastır'a bağlı Pirlepe'den 53 Bulgar, Kırçova'dan 29 Bulgar, muhtelif yerlerde tutuklanan 16 kişi Manastır Divan-ı Harp Mahkemesine sevk edilmiştir. Divan-ı harplerdeki yargılamaların sonun da 221 kişi tahliye edilmiş, 103 kişi ise çeşitli cezalara çarptırılmıştır¹³⁴⁴. Siyasi suçlardan dolayı Manastır Divan-ı Harp tarafından mahkum edilen 12 kişi cezalarını çekmek üzere Cezair-i Bahr-i Sefid ve Aydın vilayetlerine, bir kişi de Kastamonu vilayetine gönderilmiştir¹³⁴⁵. Osmanlı hükümeti hapisanelerin siyasi suçluların örgütlendiği yer olmaması için bu suçluları başka bölgelerdeki hapisanelere nakletmiştir. Manastır Divan-ı Harbi Örfisince mahkum edilen 64 kişinin suç dağılımı eşkiyaya yataklık, şekavet, cinayet, gasp, erbab-ı fesad, bomba gizlemek, cinayete destek gibi suçlardır. Bu suç dağılımında en yüksek cezalar cinayet ve şekavet suçlarına verilen müebbet cezalarıdır¹³⁴⁶.

¹³⁴² BOA, DH. SYS, 51-1/17.

¹³⁴³ BOA, DH. MUİ, 28-2/31.

¹³⁴⁴ BOA, DH. SYS, 29-2/3-10.

¹³⁴⁵ Bu 12 kişinin 9'u müebbet kalabentlik cezasına 3'ü ise 15 sene kalebentlik cezasına mahkum olmuştur. Bkz. DH. EUM. THR., 69/24. Divan-ı harp yargılamalarından sonra muhtelif mahallerde tutuklu bulunan Bulgar siyasi mahkumların dağılımı şöyledir: Rodos Kalesi'nde 1 siyasi suçlu, Bodrum Kalesi'nde 17 mahkum, İzmir Kalesi'nde silah toplamadan dolayı 2 mahkum, Aydın Kalesi'nde 5 mahkum, Bursa'da bir siyasi mahkum, Sinop'ta bir mahkum, Manastır hapisanesinde 5 mahkum, Üsküp hapisanesinde 36 mahkum, Selanik hapisanesinde 19 siyasi mahkum. Silah toplama operasyonu sırasında mahkum olan 16 siyasi mahkum ise Makedonya'nın muhtelif hapisanelerine sevk edilmiştir. Bkz. BOA, DH. SYS, 51-1/17.

¹³⁴⁶ BOA, DH. SYS, 51-1/17.

Osmanlı hükümeti ekim ayının sonunda İdare-i Örfiye Kararnamesi'nin Üsküp'te de uygulanmasına karar verdi. Kosova vilayetinde Üsküp bölgesi komitalarla mücadelede İdare-i Örfiye Kararnamesi'nin uygulanmasında merkez konumundaydı. Üsküp'e bağlı Koçana kazasında 25 Eylül 1910 tarihinde 6 Hıristiyan'ın katledilmesinden sonra idare-i örfiye ilan edilmesine ve divan-ı harp teşkiline karar verildi. Ekim ayının sonunda bütün Üsküp sancağında, idare-i örfiye ilanından sonra Kosova valiliğine verilen talimatta hangi kazada lüzum görülüyorsa idare-i örfiye ilan edilebileceği belirtildi. Bu talimattan sonra Bulgar çetelerinin cinayetlerinden ve bombalama eylemlerinden dolayı İştip, Radovişte, Osmaniye, Kratova ve Palanga kazalarında da idare-i örfiye ilan edilmesine ve buralarda yakalanan şahısların Koçana Divan-ı Harbinde yargılanması kararlaştırıldı¹³⁴⁷. Kosova bölgesinde 1910 yılında meydana gelen Arnavut ayaklanması sırasında yapılan harekatı askeriyeden sonra bölgede alınacak tedbirler ve divan-ı harp yargılamalarını denetlemek üzere Şuray-ı Devlet azası Mustafa Bey, Temyiz Mahkemesi azasından Şefik Bey, Dersaadet Divan-ı Harp Reisi Kenan Paşa'dan oluşan bir heyet kurulmuştur¹³⁴⁸.

Osmanlı hükümeti 20 Ekim 1910 tarihinde Rumeli vilayetlerinden herhangi birinde idare-i örfiye ilanını gerektirecek siyasi bir ihtilal durumu olduğu takdirde tekrar uygulanmak üzere Manastır, Selanik ve Üsküp'te İdare-i Örfiye Kararnamesi'nin tatbikinden vazgeçmiştir. Manastır, Selanik ve Üsküp'te divan-ı harplerin kaldırılmasına, yargılamaları ve soruşturmaları devam eden şahısların dosyalarının adliyeye devredilmesine karar verildi. Bununla birlikte İstilaat Komisyonlarının lağvedilmesi ve üyelerinin vilayetlerde başka memuriyetlere kaydırılması kararlaştırıldı¹³⁴⁹. Selanik İstilaat Komisyonu üyesi Hamid Bey Kesendire Kaymakamlığına ve Halid Bey'de Yenice Kaymakamlığına tayin edildi¹³⁵⁰. İştip'te yakalanan Bulgar komitacıların ve Arnavut ayaklanmasından Koçana Divan-ı Harbinde yargılanan şahısların davaları bitinceye kadar Koçana'da idare-i örfiye uygulamasının devam etmesi uygun görüldü. Köklü ve Firzovik divan-ı harbinde henüz yargılanmaya başlanmayan şahısların Yakova'da oluşturulacak Divan-ı Harbe nakline karar

¹³⁴⁷ BOA, DH. SYS, 18/2-2.

¹³⁴⁸ BOA, İ.DH, 1484/35.

¹³⁴⁹ BOA, MV, 146/27; BOA, DH. SYS, 88/3-2; BOA, DH. SYS, 18/2-4; İstilaat komisyonlarına verilecek tahsisatın vilayetlere verilmesi kararlaştırıldı. Bkz. BOA, DH. SYS, 18/2-2.

¹³⁵⁰ BOA, DH. SYS, 18/2-2.

verildi¹³⁵¹. Kosova vilayetinde divan-ı harpçe gıyaben mahkum olan şahısların dosyaları da nizamiye mahkemelerine devredilmiştir. Koçana Divan-ı Harp Mahkemesinin kaldırılması üzerine siyasi suçlardan yargılanan 119 kişinin dava dosyaları adliyeye devredilmiştir¹³⁵². Bütün bu kararlar gazetelerde de yayınlanarak halka duyurulmuştur¹³⁵³. Osmanlı hükümetinin bu kararlarına rağmen Manastır ve Kosova valilikleri İdare-i Örfiye Kararnamesi'nin bir müddet daha uygulanmasını istemiştir. Osmanlı hükümeti ise ihtiyaç duyulması halinde İdare-i Örfiye Kararnamesi'nin tekrar uygulamaya konulabileceğini belirtmiştir¹³⁵⁴.

Osmanlı hükümeti Rumeli ahalisini uzun süre idare-i örfiye baskısı altında bulundurmamak için birçok yerde Divan-ı Harbi kaldırdı¹³⁵⁵. İttihatçılar İdare-i Örfiye Kararnamesi'nden sarfı nazar edilmesini bir zaaf olarak algılanmasından endişe ediyordu. Vilayetlerden de Divan-ı Harplerin ve İstilaat Komisyonlarının lağvedilmesine hükümetin otoritesini sarsacağı gerekçesiyle tepkiler gelmekteydi¹³⁵⁶. Çünkü Onlara göre, bu karar Bulgar komitalarının eylemlerinin artmasına neden olacaktı. İttihatçıların en büyük eleştirisi silahlar toplanırken idare-i örfiye ilan edilmesine rağmen halkın Bulgar komitalarına karşı korunmamasıdır¹³⁵⁷. Bu endişelere karşın ahalinin uzun süre idare-i örfiye altında yaşamaması, Makedonya'da silahları toplama operasyonuna gelen tepkilerden dolayı İdare-i Örfiye Kararnamesi yürürlükten kaldırıldı¹³⁵⁸.

Osmanlı hükümetinin Çeteler Kanunu'nda birkaç değişiklikle hazırladığı İdare-i Örfiye Kararnamesi komitalarla mücadelede süreklilik açısından oldukça önemliydi. Bu kararnameyle Osmanlı hükümeti artık ihtiyaç duyulduğu zaman olağanüstü dönemlerde uygulayabileceği bir kanuna sahip oldu. Artık Osmanlı Devleti'nin herhangi bir politik terör durumunda uygulayabileceği anayasal dayanağı olan bir kanun vardı. Makedonya

¹³⁵¹ BOA, MV, 146/27.

¹³⁵² BOA, DH. SYS, 51-1/3.

¹³⁵³ Bu gazetelerde Meclis-i Vükela kararının bir kopyası bulunabilir. Bkz. "Rum-ili Ahvali", *Tanin*, Numero: 800, 21 Zilkade 1328 (Hicri), 10 Teşrin-i Sani 1326 (Rumi), 23 Kasım 1910 (Miladi), s. 2; "Rumeli'de İdare-i Örfiye – Divan-ı Harpler", *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero; 422, 21 Zilkade 1328 (Hicri), 10 Teşrin-i Sani 1326 (Rumi), 23 Kasım 1910 (Miladi), s. 2.

¹³⁵⁴ BOA, DH. SYS, 18/2-2.

¹³⁵⁵ MMZC, D. I, İ. S. III, c. I, 20 Teşrin-i Sani 1326, s. 277.

¹³⁵⁶ BOA, DH. SYS, 18/3.

¹³⁵⁷ Hüseyin Cahid, "Rum-ili Ahvali", *Tanin*, Numero:823, 17 Zilhicce 1328 (Hicri), 6 Kanun-i Evvel 1326 (Rumi), 19 Ocak 1910 (Miladi), s. 1.

¹³⁵⁸ MMZC, D. I, İ. S. III, c. I, 20 Teşrin-i Sani 1326, s. 277.

kaybedilene kadar Osmanlı hükümeti ihtiyaç duyduğu zamanlarda İdare-i Örfiye Kararnamesini kullanacaktı.

3.5. Çeteler Kanunu'na Tepkiler

Çetelerin bastırılması için hukuksal çerçevede alınan bu önlemler Rumlarla Bulgarların tepkisine neden oldu¹³⁵⁹. Rum ve Bulgar ihtilalciler Çeteler Kanunu'nun uygulamadan kaldırılmasını istiyorlardı¹³⁶⁰. Bulgarların temel itiraz noktası bu kanunun Meclisten geçirilmeden uygulamaya konulmasıydı. Bu sebeple Çeteler Kanunu'nun uygulamadan kaldırılmasını istiyorlardı¹³⁶¹. Bulgarlara göre Çeteler Kanunu acımasız bir kanundu. Bulgarlar bu tedbirin İttihatçılar tarafından Bulgar anasını yok etmek için yapıldığına inanıyorlardı. Virhivistler bu kanunun kendilerine karşı uygulandığını, bu sebeple hak ve adaletten mahrum kaldıklarını belirterek bu kanunla şiddet ve baskı gördüklerini iddia ediyorlardı¹³⁶². İttihatçılar göre ise, çeteler kanunu başarıya ulaşırsa bundan en çok Makedonya köylüsü rahatlayacaktı. Bunun sonucunda köylü rahat rahat toprağını sürebilecek ve Makedonya'da asayiş sağlanacaktı¹³⁶³.

Bulgarlara göre Çeteler Kanunu kötü bir kanundu; aile sürgünü de bir zulümdü. Divan-ı harp mahkemeleri ise savaş mahkemeleriydi¹³⁶⁴. İttihatçılar ise, eşkıya davalarının divan-ı harplerde görülmesinin doğru bir karar olduğunu, çünkü Çeteler Kanunu'ndan beklenen ilk şeyin eşkıyayı korkutarak çetelerin oluşumuna engel olmak olduğunu belirtiyorlardı. Çünkü eşkıya yakalandıktan sonra normal mahkemelerde uzun süren davalardan hafif bir ceza alacağını veya bir af çıkacağını bilmekteydi. Fakat divan-ı harp mahkemelerinde cezanın hükmü hemen verileceğini ve temyiz olmayacağını bilen kişi dağa çıkmadan bir hayli düşünmesi gerekirdi. İttihatçılar bu sebeplerden divan-ı harp mahkemelerinin gerekli olduğunu düşünüyorlardı¹³⁶⁵. Bulgarların divan-ı harplerde sanıklara müdafaa hakkı verilmediği ve şahitlerin dinlenmediği iddialarına karşı çıkararak, divan-ı harplere avukat kabul olunduğunu ve müdafaa hakkı verildiğini belirtilmiştir. İttihatçılar dinlenmeyen ve sadece ifadesine başvuru şahitlerin muhbirler olduğunu belirterek, kimliklerin ortaya çıkmaması için

¹³⁵⁹ *FO.*, 195/2357, s. 6.

¹³⁶⁰ *Muhacir*, Numero:21, 19 Safer 1328 (Hicri), 17 Şubat 1325 (Rumi), s. 1.

¹³⁶¹ *Macedonia Documents and Material*, s. 620.

¹³⁶² *BOA, DH. SYS*, 78/3-1.

¹³⁶³ *Tanin*, Numero: 557, 10 Rebi'ül Evvel 1328 (Hicri), 9 Mart 1326 (Rumi), 22 Mart 1910 (Miladi), s. 1.

¹³⁶⁴ *Macedonia Documents and Material*, s. 620.

¹³⁶⁵ Hüseyin Cahid, "Çeteler Kanunu", *Tanin*, Numero: 497, 9 Muharrem 1328 (Hicri), 8 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 21 Ocak 1910 (Miladi), s. 1.

isimlerinin verilmediğini belirtmişlerdir¹³⁶⁶. İttihatçılar da divan-ı harplerde yargılamaların açık yapılmasını istiyorlardı¹³⁶⁷. Divan-ı harplerin verdiği idam kararları Bulgarlarla Rumların tepkilerine neden olmuştur. Örneğin, Eşkîya Dinka'nın adamlarından olup Selanik Divan-ı Harp Mahkemesi tarafından idam cezasına çarptırılması Bulgaristan'da tepkiye neden olmuştur¹³⁶⁸.

Bulgarlar ile Rumların Çeteler Kanunu'nda tepki gösterdiği bir başka konu eşkıya ailelerinin hükümetin tensip edeceği başka mahallere nakilleri koşuludur. Bulgar ve Rum basını ailelerin nakilleri sırasında yaşlı, kadın ve çocukların da bu işe karıştırıldığını ve ailelere zulüm yapıldığını belirtiyorlardı. Özellikle kadın ve çocukların bu işten sorumlu tutulmaları yüzünden bu madde Bulgarlar ve Rumlardan çok yoğun eleştiriler almıştır. Bu eleştiriler üzerine Hüseyin Cahid gibi önde gelen bazı İttihatçılar da insanlıkla bağdaşmayacak bu tedbirden vazgeçilmesi gerektiğini belirtiyorlardı. Çünkü bu kanun sırf eşkıya için yapılmış bir kanun olmalıydı. İttihatçılara göre, bu maddeyi kanundan çıkarmak hiçbir şey kaybettirmeyecektir. Ailelerin başka mahalle nakline gerek olmaksızın Çeteler Kanunu'ndan netice alınabilirdi¹³⁶⁹.

Meşrutiyetin ilanından sonra teslim olan bazı Bulgar komitacılar Çeteler Kanunu'ndan sonra Bulgaristan'a kaçarak faaliyetlerine tekrar başlama kararı aldılar. Bu komitacılar Köstendil'de yaptıkları toplantılarda muhacirlerin yerleştirildikleri köylerle şimendifer köprülerine saldırmaya karar verdiler¹³⁷⁰. Faaliyetlerine tekrar başlama kararı alanlardan en önemlisi İttihatçılarla ilişkileri iyi olan İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (İMDÖ) solcularından Çernopee'vi¹³⁷¹. Ünlü Komitacı Çernopee'vi, İttihatçılara karşı verdiği beyanatta şöyle diyordu: “*Genç Türklerin İslam ittihadını istilzam eden politikasına karşın ortak hareket etmek gerekir. Genç Türklerin fikri ittihad-ı İslam'dır. Bunun içindir ki Rumları bir tarafa bırakıp Türklerle çarpışmak*

¹³⁶⁶ Hüseyin Cahid, “Manastır Davası”, *Tanin*, Numero: 530, 13 Safer 1328 (Hicri), 10 Şubat 1325 (Rumi), 23 Şubat 1910 (Miladi), s. 1.

¹³⁶⁷ Hüseyin Cahid, “Çeteler Kanunu”, *Tanin*, Numero: 497, 9 Muharrem 1328 (Hicri), 8 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 21 Ocak 1910 (Miladi), s. 1.

¹³⁶⁸ “Makedonya'da Bulgar Fırkaları”, *Yeni Tanin (Tanin)*, Numero: 513-33, 25 Muharrem 1328 (Hicri), 24 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 6 Şubat 1910 (Miladi), s. 1.

¹³⁶⁹ “Fena Bir Hafta”, *Yeni Tanin (Tanin)*, Numero: 509-40, 21 Muharrem 1328 (Hicri), 20 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 2 Şubat 1910 (Miladi), s. 1; “Makedonya Bulgarları ve Bulgaristan”, *Yeni Tanin (Tanin)*, Numero: 476-7, 18 Zilhicce 1327 (Hicri), 18 Kanun-ı Evvel 1325 (Rumi), 31 Ocak 1909 (Miladi), s. 2.

¹³⁷⁰ *BOA, DH. MUI*, 119/42.

¹³⁷¹ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 319.

için silaha sarılmak hasıl olmuştur"¹³⁷². İç Makedonya Devrim Örgütü'nün (IMDÖ) solcularının lideri olan Çernopee 1910 yılı başlarında tekrar silahlı harekete başlamak için Bulgaristan'a kaçtı. Hristo Çernopee birkaç devrimciyle beraber Bulgar milliyetçi bir programı olan Bulgar Ulusal-Makedonya Devrimci örgütünü kurdu¹³⁷³. Komitacılar, Çeteler Kanunu'nun uygulanmaya konulmasıyla birlikte kaybettikleri etkinliklerini kazanmak için propaganda faaliyetlerine hız verdiler. Bu propaganda faaliyetleri için Bulgaristan'da bulunan komitanın önde gelenlerinden bazıları Makedonya'ya gönderilmiştir. Bu komitacılar düzenledikleri konferanslarda,¹³⁷⁴

- Boşnak muhacirlere arazi verilmesine tepki gösterilmesini,
- Her köyde çete oluşturulmasını,
- Mitingler düzenlenmesini,
- Makedonya'da bir terör ortamı yaratarak, Avrupa'nın müdahalesinin sağlanması için çaba harcanmasını,
- Köylülere silah dağıtılmasını,
- Bütün bunlarla Osmanlı Devleti'nde meşruti idare olmadığı şeklinde propaganda yapılmasını istemişlerdir.

Çeteler Kanunu, komitalar üzerinden Makedonya meselesine müdahale eden ve propaganda yapan Yunanistan ve özellikle Bulgaristan ile Osmanlı Devleti'nin ilişkilerinin gerginleşmesine sebep oldu¹³⁷⁵. Bulgaristan basınında yapılan eleştirilerde, Rumeli'deki Bulgar hukukunun muhafaza edilmediği, Bulgarların devr-i istibdatta olduğu gibi meşrutiye idaresinde de zulüm gördüğü belirtiliyordu. Özellikle önemli komitacılara verilen idam ve hapis cezaları Bulgaristan'da tepkilere neden oldu. Bunun en önemli nedeni de Bulgaristan'a firar eden komitacıların bu kanunun yalnız Bulgarlara uygulandığı şeklinde propagandasıydı¹³⁷⁶. Bu sebeplerle Sofya'da bulunan Makedonya muhalefeti Osmanlı hükümetinin Çeteler Kanunu uygulamalarını protesto etmek için mitingler düzenleme kararı aldı. Avrupa başkentlerine protesto telgraflarının

¹³⁷² *Balkan*, Numero: 959, 20 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), s. 2.

¹³⁷³ Hacısalıhoğlu, *a.g.e.*, s. 319.

¹³⁷⁴ *BOA, DH. MUI*, 87-1/38.

¹³⁷⁵ *Balkan*, Numero: 924, 30 Kanun-i Evvel 1325 (Rumi), s. 2.

¹³⁷⁶ "Balkan Ahvali Hakkındaki Bugünkü Havadisler", *Yeni Tanin (Tanin)*, Numero: 512-43, 24 Muharrem 1328 (Hicri), 23 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 5 Şubat 1910 (Miladi), s. 3.

çekilmesine karar verildi¹³⁷⁷. Makedonya ve Edirne'den Bulgaristan'a göç eden Bulgarlar 20 Ocak 1910 tarihinde Sofya'da bir protesto mitingi düzenlemişlerdir. Bu mitingde Bulgarların şikayet ettikleri konular şunlardır:¹³⁷⁸

—Meşrutiyetin ilanından sonra teslim olan ve işleriyle uğraşan eski voyvodaların öldürülmesi,

—Fırarda bulunan çetecilerin ailelerinin köylerinden başka bölgelere nakledilmesi,

—Aff-ı Umumiye mazhar olan eski komitacıların eski cürümlerinden dolayı tutuklanmaları,

—Nevrekep kazasına bağlı bazı köylerde insanların komitacı Dinka ile olan ilişkilerinden dolayı tutuklanmaları

—Voyvoda Vasil'in katili olan Türkün henüz bulunamaması ve Vasil'in cenazesinde yaptıkları konuşmalardan dolayı bazı muallimlerin tutuklanmaları,

—Pirlepe'de bazı Bulgarların çarşı ortasında bir asker tarafından öldürülmesine rağmen katilin cezasız kalması,

Bulgarların bu iddialarına karşın Hüseyin Cahid, Tanin gazetesinde verdiği cevapta şunları belirtmiştir:¹³⁷⁹

—Eskiden ihtilalci olduğu halde Meşrutiyetin ilanı ile teslim olan çetecilerin öldürüldüğü doğrudur. Hüseyin Cahid bu cinayetleri Türklerin ya da hükümetin işlemediğini, Bulgarların fırka çekişmeleri yüzünden birbirilerini öldürdüklerini belirterek, sadece Üsküp'te öldürülen Vasil'in katilinin bir Müslüman olduğunu belirtmiştir.

—Çeteler Kanunu gereğince hükümet eşkıya ailelerini başka bölgelere nakil ediyor. Hükümetin bundan maksadı eşkıyanın cesaretini kırmaktır. Hüseyin Cahid bu maddenin kaldırılması gerektiğini düşündüklerini ve bunu da hükümete ilettiklerini,

—Şaki Dinka'ya yataklık edenlerden 18 kişinin divan-ı harplerden dolayı tutuklandığını,

¹³⁷⁷ “Bulgaristan ve Çeteler Kanunu”, *Yeni Tanin (Tanin)*, Numero: 9 -(478), 20 Zilhicce 1327(Hicri), 20 Kanun-i Sani 1325(Rumi), 2 Ocak 1909 (Miladi), s. 3; “Bulgaristan Mitingleri”, *Yeni Tanin (Tanin)*, Numero: 502-33, 14 Muharrem 1327 (Rumi), 13 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 26 Ocak 1910 (Miladi), s. 2.

¹³⁷⁸ Hüseyin Cahid, “Türkiye Aleyhine Bulgaristan Mitingleri”, *Yeni Tanin (Tanin)*, Numero: 500-31, 12 Muharrem 1328 (Hicri), 11 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 24 Ocak 1910 (Miladi), s. 1; *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 337, 17 Kanun-i Sani 1910 (Miladi)), 4 Ocak 1910 (Rumi), s. 4.

¹³⁷⁹ Hüseyin Cahid, “Türkiye Aleyhine Bulgaristan Mitingleri”, *Yeni Tanin (Tanin)*, Numero: 500-31, 12 Muharrem 1328 (Hicri), 11 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 24 Ocak 1910 (Miladi), s. 1.

—Muallimler asayışı tehdit ettiği için tutuklandığını,

—Pirlepe’de cinayeti işleyen Onbaşı yakalanarak 15 sene kürek cezasına mahkum edildiğini belirtmiştir.

İttihatçılara göre bu mitinglerin sebepleri, Çeteler Nizamnamesi’nden olumlu sonuç alınması durumunda Bulgar irredentasının bu durumdan olumsuz etkilenmesi ve İslam muhacirlerinin iskaniydi. Ayrıca Osmanlı Devleti, 1910 yılı başında Bulgaristan ile olan gümrük itilafnamesini feshetmişti. İttihatçılar Bulgaristan’da Osmanlı aleyhine düzenlenen mitingleri bu sebeplere bağlıyordu¹³⁸⁰. Diğer taraftan İttihatçılar Bulgar voyvodalarına yapılan suikastları çetelerden kaynaklanan bir sorun olarak görüyorlardı. Bu sebeple çeteler yok edilmeliydi¹³⁸¹. Bulgarların bu mitinglerine karşın Makedonya’da, İttihatçıların da organizasyonunda yer aldığı çeteler aleyhine mitingler düzenlendi. Bu mitinglerden en büyüğü Radovişte kazasında 4000 Bulgar’ın katıldığı protesto mitingiydi. Bu mitingde komitaların faaliyetleri protesto edilmiştir. Bu mitingler Selanik’e bağlı Drama nahiyesinde ve Kılıkış kazasında da düzenlenmiştir¹³⁸².

Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar Bulgarların propagandalarına karşın basını iyi kullanmışlardır. İttihatçılar, Bulgarların yaptığı bu propagandaların Avrupa’da yaratacağı etki yüzünden, basın üzerinden bu iddialara cevap vermişlerdir. İttihatçılar kötü muamele iddialarına karşı mücadele edebilmek için bu iddialara adı karışan devlet görevlileri hakkında yapılan soruşturma sonuçlarını hem sefaretlere göndermişler hem de basında yayınlanmasını sağlamışlardır. Ayrıca sefaretlar, kötü muamele iddialarının yayınlandığı ülke yayınlarını dikkatli bir şekilde takip ederek İstanbul’a göndermişlerdir. Örneğin; Bulgaristan’daki Osmanlı Sefareti, ülkedeki yayınları dikkatli bir şekilde takip ederek kötü muamele iddialarıyla ilgili yayınları tercümeleriyle beraber İstanbul’a göndermiştir¹³⁸³.

İttihatçılara göre, kötü muamele emirleri hiçbir zaman merkezi hükümetin verdiği emirler değildi ve bu yüzden iddialara adı karışan memurların mutlaka

¹³⁸⁰ “Bulgaristan Mitingleri”, *Yeni Tanin (Tanin)*, Numero: 502-33, 14 Muharrem 1327 (Hicri), 13 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 26 Ocak 1910 (Miladi), s. 2.

¹³⁸¹ *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 337, 17 Kanun-i Sani 1910 (Rumi), 4 Ocak 1910 (Miladi), s. 4.

¹³⁸² “Çeteler Aleyhinde”, *Tanin*, Numero: 726, 4 Ramazan 1328 (Hicri), 26 Ağustos 1326 (Rumi), 8 Eylül 1910 (Miladi), s. 3; *Tanin*, Numero: 717, 25 Şubat 1328 (Hicri), 17 Ağustos 1326 (Rumi), 30 Ağustos 1910 (Miladi), s. 3; *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 337, 17 Ocak 1910 (Miladi), 4 Kanun-i Sani 1910 (Rumi), s. 4.

¹³⁸³ Bulgar Telgraf Ajansında, Köprülü ve Preçova kazalarında Bulgarların yaşadığı köylerde halkın karakollara götürülerek dövüldüğü şeklinde yayınları Osmanlı’nın Sofya sefiri İstanbul’a göndermiştir. Bkz. *BOA, DH. SYS*, 76/3.

cezalandırılması gerekiyordu. Merkezden valiliklere verilen talimatlarda bu iddialar karşısında daha titiz davranılması isteniyordu. Dahiliye Nazırı Halil Bey eşkıya takibi sırasında meydana gelen kötü muamele olaylarına karşın Selanik, Manastır ve Kosova valiliklerine gönderdiği talimatta; çetelerin yakalanması sırasında halka adil davranılmasını ve propagandacıların niyetlerine engel olabilmek için istismara meydan verilmemesini aksi davranışlar sergileyen memurların vatana ihanet etmiş olacaklarını belirtti¹³⁸⁴. Osmanlı hükümeti kötü muamele ve işkence iddialarıyla ilgili halktan yapılan müracaatları dikkatli bir şekilde inceleyerek olayda ihmali bulunan devlet görevlilerini mahkemeye sevk ettirdi. Bir Rum papazının Takip Taburu Mülazımı Şükrü Bey tarafından öldürülmesi üzerine konu divan-ı harbe intikal ettirildi¹³⁸⁵.

Diğer taraftan Osmanlı hükümeti, bu tip propagandaların önünü kesmek için Çeteler Kanunu'nun sonuçlarını basın yoluyla yayınlamıştır. Yakalanan komitacıların listeleri ve ırklara göre dağılımları basın aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Özellikle önemli komitacıların divan-ı harpteki mahkeme günleri basın yoluyla kamuoyuna ilan edilmiştir¹³⁸⁶. İttihatçılar göre, bu kanun Rum, Müslüman ve Sırlara da uygulanmaktadır ve bu yüzden Bulgarların bundan şikayet etmeye hakları yoktur¹³⁸⁷. Diğer taraftan ittihatçılar bu kanun ahkâmının sert olmakla beraber gayet yumuşak uygulandığını düşünüyorlardı. İttihatçılar bu kanunu Bulgaristan'da Müslümanlara karşı yapılan uygulama ve kanunla karşılaştırmaya hazır olduklarını belirtiyorlardı¹³⁸⁸. İttihatçılara göre, Bulgar matbuatının amacı Avrupa'nın dikkatini Makedonya'ya çekmekti¹³⁸⁹. Bu kanunun uygulanmasıyla İttihatçılar ve Makedonya grupları arasındaki ilişkiler 1910'un sonunda en kötü noktaya ulaştı¹³⁹⁰.

¹³⁸⁴ "Rum-ili Ahvali", *Tanin (Renin)*, Numero: 1039-24, 26 Recep 1329 (Hicri), 10 Temmuz 1327 (Rumi), 23 Temmuz 1911 (Miladi), s. 2.

¹³⁸⁵ *BOA, DH. SYS, 76/3*.

¹³⁸⁶ "Balkan Ahvali Hakkındaki Bugünkü Havadisler", *Yeni Tanin (Tanin)*, Numero: 512-43, 24 Muharrem 1328 (Hicri), 23 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 5 Şubat 1910 (Miladi), s. 3.

¹³⁸⁷ "Fena Bir Hafta", *Yeni Tanin(Tanin)*, Numero: 509-40, 21 Muharrem 1328 (Hicri), 20 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 2 Şubat 1910 (Miladi), s. 1.

¹³⁸⁸ Hüseyin Cahid, "Rum-ili Vilayeti", *Tanin*, Numero: 802, 23 Zilkade 1328 (Hicri), 12 Kasım 1326 (Rumi), 25 Kasım 1910 (Miladi), s. 1.

¹³⁸⁹ "Bulgar Matbuatı", *Tanin*, Numero: 472, 14 Zilhicce 1327 (Hicri), 14 Kanun-i Evvel 1325 (Rumi), 27 Aralık 1909 (Miladi), s. 1.

¹³⁹⁰ Psilos, *a.g.e.*, s. 175.

3.6. Çetelerin Birbirleriyle Anlaşma Zemini Aramaları ve Osmanlı Hükümeti (1911-1912)

Osmanlı hükümeti İdare-i Örfiye Kararnamesini 1910 yılı sonunda yürürlükten kaldırdı. Vilayetler, 1911 başında hükümetten idare-i örfiyeyi devam ettirmesini istiyorlardı. Çünkü Osmanlı hükümeti Çeteler Kanunu'ndan ve İdare-i Örfiye Kararnamesi'nden kesin sonuç almadan yürürlükten kaldırmıştı. Diğer taraftan gelen istihbarat raporlarında Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinde çetelerin 1911 ilkbaharında faaliyetlere başlayacakları belirtiliyordu. İstihbarat raporlarında Rum ve Bulgar çetelerinin birlikte eylem yapabilecekleri de belirtiliyordu. Bulgaristan'da bulunan Virhovist komitasının Yunanistan ve Sırbistan'a adamlar göndererek Rum ve Sırp komitacılarla anlaşma zemini aradığı istihbarat raporlarında yer alıyordu. Ayrıca Bulgar-Arnaut komitaları arasında bir ittifakın kurulduğu vurgulanıyordu. Bulgar komitası bu faaliyetleri yürütürken diğer taraftan da voyvodalara verdiği talimatta büyük bir ihtilal çıkarmak mümkün olmadığı için küçük çeteler halinde gezilerek daha çok eylem yapılmasının talimatını verdi. Verilen talimatta, Müslümanlara dönük eylemler yapılarak Müslümanların Bulgarlar aleyhine kışkırtılması isteniyordu. Bu şekilde Avrupa nezdinde "Türkler Bulgarları öldürüyor" şeklinde propaganda yapılacaktı¹³⁹¹. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti, vilayetlerden ilkbahardan önce takip taburları efradının jandarma karakollarına kaydırılmasını ve seyyar jandarma birliklerinin kurulmasını istedi¹³⁹².

Osmanlı hükümeti 1911 yılı başında çetelere karşı birtakım yeni önlemler almaya çalışırken komitalar da Makedonya'da yapacakları eylemler için faaliyetlerine hız verdiler. 1911 yılı, hem muhalefetin baskısı hem de Trablusgarp savaşı sebebiyle İttihatçılar için iktidar açısından en zayıf yıldır. 1911 yılında ittifak çalışmaları nedeniyle Bulgar ve Rum çetelerinin birbirine saldırmadığı görülmektedir. Bu gruplar, rejime karşı koordineli operasyon konusunda anlaştılar¹³⁹³. Çetelerin aralarındaki uzlaşmadan sonra kamu binalarına veya Müslümanlara karşı ortak eylem yapılması kararlaştırıldı. Rumlarla Bulgarlar bu ittifakın İttihat ve Terakki'nin politikalarına karşı yapıldığını ilan ettiler¹³⁹⁴.

¹³⁹¹ BOA, DH. SYS, 29/2-3.

¹³⁹² BOA, MV, 149/35.

¹³⁹³ Ahmad, a.g.e., s. 105.

¹³⁹⁴ BOA, DH. SYS, 62-1/2.

1911 başlarında çete saldırılarının artmasından dolayı jandarmaya yönelik yeni düzenlemeler ve programlar hazırlandı. Berlin Sefareti Ataşe Militeri Onur Bey başkanlığında oluşturulan komisyon Manastır vilayetinde çetelerle mücadele için yeni bir program hazırladı. Bu programda, çetelerle mücadele için şunlar belirtiliyordu:¹³⁹⁵

—Mevcut jandarma karakollarının mevkilerinin tetkiki ve bunlara yenilerinin ilavesiyle birlikte birbirilerine telefonla bağlanması,

—Çetelerin bulunduğu mahallerin taksimi, bu mahallerde daimi devriyelerin gezdirilmesi ve askeri değişmemek üzere sabit kıtalar ikamesi,

—Askerin yetersiz olduğu durumlarda jandarma müstahfizlerinin (korucu) ikamesi,

—Takip müfrezelerinin kendi mıntıklarında sadece çetelerin imhasından ve asayişinden sorumlu olması,

— Rum ve Bulgar çetelerine karşı propaganda faaliyetlerinde bulunulması (müdafî çeteler oluşturulması),

—Merkez vilayette bir istihbarat komisyonu oluşturulması, kolağası ve binbaşı rütbesinde bir zabitin riyasetinde bulunacak bir komisyonda biri jandarmadan olmak üzere iki zabıt, bir katip ve iki tercümanın bulunması kararlaştırıldı.

Bu programın Manastır vilayetinde hayata geçirilmesinden sonra Onur Bey diğer vilayetler için de bir program hazırladı. Hazırlanan programlar kapsamında Osmanlı hükümeti, 1911 yılı başında çetelerle mücadele için yeni önlemler almaya çalıştı¹³⁹⁶.

Osmanlı hükümeti bu önlemleri almaya çalışırken Bulgar komitaları 1911'in ilkbahar aylarıyla birlikte faaliyetlerini artırdılar. Yeni eylem metotları; şimendifer hatlarının bombalanması, muhacir köylerine saldırılması, camilerin bombalanması ve Avrupa nezdinde beyannameler yayınlamak girişimlerinde bulunulmasıydı. 1911 yaz aylarında Manastır vilayetinde 2 siyasi, 1 adi Bulgar çetesi mevcuttu¹³⁹⁷. İngiltere'nin Selanik Konsolosuna göre, Makedonya'nın üç vilayetinde 20 Bulgar çetesi hakimdi¹³⁹⁸. Osmanlı hükümeti cinayet, gasp ve adam kaçırma olaylarına karışan çeteleri adi çete olarak sınıflandırmaktaydı. Bulgar komitaları 1911 Aralık ayının başında İştîp'te bir

¹³⁹⁵ BOA, DH. SYS, 46/6-6.

¹³⁹⁶ BOA, DH. SYS, 46/6-6; BOA, DH. SYS, 46-6/8.

¹³⁹⁷ BOA, DH. SYS, 74-1/2-70.

¹³⁹⁸ Psilios, a.g.e., s. 83.

camii bombalamıştır. Camii bombalama yeni bir eylem türüydü. Bombalama eyleminde 20 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olaydan sonra Bulgarlarla Müslümanlar arasında çatışmalar yaşanmıştır. Olaylarda 14 Bulgar hayatını kaybetmiş, 157 Bulgar da yaralanmıştır¹³⁹⁹. Bu olaydan sonra Osmanlı hükümeti, İştîp ve Köprülü'de idare-i örfiye ilan etti¹⁴⁰⁰. Yine 1911 Aralık ayının sonunda Bulgarlar Radovişte'de bombalama eylemi yapmış, eylemde 10 kişi hayatını kaybetmiş, 16 kişi de yaralanmıştır. Eylem sırasında Müslüman hanelere rastgele ateş edilmiştir¹⁴⁰¹. Osmanlı hükümeti ve İttihatçılara göre, Bulgar komitalarının hedefi Müslüman ahaliyi galeyana getirerek olaylar çıkartmak ve bu şekilde yabancı müdahalesinin önünü açmaktı¹⁴⁰². Bu konuda zabıtan ve askerinin vazifelerini yaparken çok dikkatli olması istendi. Vazifesini yaparken kanuna uymayan zabıt, asker ve mülki memurların yargılanacağı belirtildi. Bulgar komitacıları, İştîp olayından sonra doğrudan Müslümanları hedef almaya başladı. Örneğin, Kratova bölgesinde bir Bulgar çetesi İsmail Ağa ve 24 yaşındaki İbrahim'i öldürmüşlerdir. Bulgar komitaları, bir muhacir köyüne saldırarak 5 Bosna muhacirini öldürmüşlerdir. Bu olaylardan sonra Müslüman ahali, Bulgar çetelerinin faaliyetlerine tepki gösterdiler. Çetelere mukavemet etmek için toplanan silahların geri dağıtılmasını talep ettiler¹⁴⁰³. Örneğin, Radovişte ve Osmaniye ahali verdiği arzualde Bulgar komitalarının faaliyetlerinden dolayı can ve mal güvenliklerinin kalmadığını, bu yüzden Çeteler Kanunu'nun uygulanmasını istemiştir¹⁴⁰⁴. Bulgar komitacıları Bulgarlarla Müslümanlar arasında birtakım olaylar çıkartarak hem Rumeli'de olaylar çıkartmak hem de Bulgar köylerinden taraftar toplamayı amaçlıyorlardı¹⁴⁰⁵. Bulgar komitaları yeni eylem döneminde Kosova bölgesinde eylemlerini artırdılar. Bu durumda Arnavut olaylarından dolayı Kosova bölgesi ve sınırlarda yaşanan sorunlar etkili olmuştur.

¹³⁹⁹ İştîp hadisesi, kazanın en büyük camisi olan Çarşı Camii'nin çarşı kısmındaki merdiven dibine bir Bulgarın bomba yerleştirmesi sonucu olmuştur. Sonrasında Müslümanların Bulgar ahaliye saldırması sonucu kavga olayları yaşanmıştır. Bkz. "İştîp Hadisesi Tahkikati", *Tanin*, Numero: 1200, 15 Muharrem 1330 (Hicri), 23 Kanun-i Evvel 1327 (Rumi), 5 Ocak 1912 (Miladi), s. 2.

¹⁴⁰⁰ *BOA, MV*, 226/27.

¹⁴⁰¹ *BOA, DH. SYS*, 81-2/4-1.

¹⁴⁰² Hüseyin Cahid, "Rum-İli Cinayetleri", *Tanin*, Numero: 1170, 14 Zilhicce 1329 (Hicri), 23 Teşrin-i Sani 1327 (Rumi), 6 Aralık 1911 (Miladi), s. 1; "İdare-i Örfiye İlanı", *Tanin*, Numero: 1170, 14 Zilhicce 1329 (Hicri), 23 Teşrin-i Sani 1327 (Rumi), 6 Aralık 1911 (Miladi), s. 3; "İştîp ve Köprülü'de İdare-i Örfiye İlanı", *Tanin*, Numero: 1206, 21 Muharrem 1330 (Hicri), 29 Kanun-i Evvel 1327 (Rumi), 11 Ocak 1912 (Miladi), s. 3.

¹⁴⁰³ "Eşkiya", *Tanin*, Numero: 1184, 28 Zilhicce 1329 (Hicri), 7 Kanun-i Evvel 1327 (Rumi), 20 Aralık 1911 (Miladi), s. 3.

¹⁴⁰⁴ *BOA, DH. S*, 74-4/2-53.

¹⁴⁰⁵ "Suikastlar Niçin", *Tanin*, Numero: 1174, 18 Zilhicce 1329 (Hicri) 27 Teşrin-i sani 1327 (Rumi), 10 Aralık 1911 (Miladi), s. 2.

Osmanlı hükümeti, Kosova bölgesinde komitaların eylemlerini artırmasından dolayı Kosova merkezinde de seyyar jandarma müfrezesinin kurulmasına karar verdi. Bulgar Eksarhanesi tarafından sadarete verilen taktirde, Kosova bölgesinde Müslüman ahaliye silah dağıtıldığı belirtilmiştir. Hükümet, bu taktire verdiği cevapta bu silahların kaldırılan müstahfiz (korucu) teşkilatına ait olduğunu, bunların ise toplandığını belirtmiştir. Hükümet yalnız Müslüman ve Hıristiyan köy bekçilerine silah verildiğini vurgulamıştır¹⁴⁰⁶.

Bulgar komitalarının yeni eylem metotları arasında şimendifer hatlarının bombalanması önemli yer tutuyordu. Bunlar askeri sevkiyatı önlemek için yapılan eylemlerdi. Bulgar komitaları, Selanik'ten kalkan İstanbul trenini Doyran-Ekince arasına geldiğinde tren raylarına yerleştirilen bomba ile patlatmış, patlama sonucunda iki kişi hayatını kaybetmiştir. Bombalama eylemlerinin artmasından dolayı şimendifer hatlarının askerler tarafından korunması kararlaştırıldı¹⁴⁰⁷. Köprülü civarında bir jandarma barakası Bulgar komitesi tarafından bombalandı. Bombalı eylem türü 1911 sonbaharında komitacıların yeni eylem türü olarak gündeme gelmişti¹⁴⁰⁸.

Komitaların eylemleri devam ederken Bulgar dahili komitesi tarafından Manastır'daki düvel-i muazzama yetkililerine ve ajanslara verdiği muhtırada tekrar ihtilal hareketına başlamalarının sebepleri şöyle sıralanıyordu:¹⁴⁰⁹

—Makedonya ahvali, II. Abdülhamid zamanından daha kötü durumdadır.

—Makedonya'daki memurlar, emniyeti sağlayacak durumda değildir.

—Memleketin ahvali iktisadiyesi için hiçbir şey yapılmıyor.

—Muhacirin iskanı, siyasi cinayetler, Türk çeteleri, Osmanlılaştırma siyaseti, Çeteler Kanunu, silahların toplanması, Eksarhaneye bağlı mekteplere muallim tayin edilmesi gibi politikalarla Bulgarlar üzerinde çok ciddi baskı kurulmuştur.

—Makedonya'da artık tek çözüm *Avrupa'nın kontrolü* altında bir muhtariyet idaresidir¹⁴¹⁰.

Komitaya göre, Makedonya'nın yapısını bozan ve Makedonya'da huzur ve asayişin sağlanamamasının sebebi “her şeyi Türkleştirmeye” teşebbüs eden İttihatçı

¹⁴⁰⁶ BOA, DH. SYS, 17/4.

¹⁴⁰⁷ Ahmed Selahaddin, *a.g.e.*, s. 86.

¹⁴⁰⁸ “Rumeli’de Suikastlar”, *Tanin*, Numero: 1169, 13 Zilhicce 1329 (Hicri), 22 Teşrin-i Sani 1327 (Rumi), 5 Aralık 1911 (Miladi), s. 2.

¹⁴⁰⁹ BOA, DH. SYS, 81-1/2-3.

¹⁴¹⁰ Ahmed Selahaddin, *a.g.e.*, s. 81.

hükümettir¹⁴¹¹. Komita tekrar faaliyete başlamasının nedenlerini sıraladıktan sonra Makedonya'nın muhtariyeti için mücadele edeceğini ilan etmiştir. Bu muhtıra Bulgar matbuatında neşredilmek üzere Sofya'ya gönderilmiştir¹⁴¹². Bulgar komitesi, bu muhtırayla da yetinmeyerek Rusya'ya temsilciler göndermiştir. Temsilciler, Petersburg'da Rus Hariciye Nazırı ile görüşmek istemiş, fakat nazır bunu kabul etmemiştir¹⁴¹³. Bulgarlar, bu hamleleriyle Avrupa'ya Osmanlı hükümetinin eyaletlerin güvenliğini sağlayamadığını göstermek istiyordu¹⁴¹⁴. Komitanın bu faaliyetleri nedeniyle hükümet, vilayetlere verdiği talimatta Makedonya'da asayişin sağlanmasına özen gösterilmesini ve şikayetlere imkan verilmemesini istedi¹⁴¹⁵.

İttihatçılar, Bulgarların düvel-i muazzamanın müdahalesini sağlamak için yaptıkları girişimlere sert tepki gösterdiler. Muhtıra, komitanın kaybettiği nüfuzu geri kazanmak için yaptığı son bir hamleden ibaretti¹⁴¹⁶. İttihatçılara göre Bulgar komitalarının faaliyetlerinin artmasının birinci derece sorumlusu Bulgaristan'dı. Onlara göre Bulgaristan bir eşkıya deposuydu. Bu engellenmedikçe Bulgaristan'dan çeteler geçmeye devam edecek ve hükümetin yapmaya çalıştığı her ıslahat sonuçsuz kalacaktı¹⁴¹⁷. Bununla birlikte, İttihatçılar İtalyanların Trablusgarp'ta daha hızlı sonuç alabilmek için Yunan ve Bulgar komitalarını teşvik ettiğini belirtiyorlardı¹⁴¹⁸. Bulgar komitaları da İtalyan Muharebesinden istifade ederek Avrupa'nın müdahalesini sağlamak için faaliyetleri artırmışlardır. Bulgaristan'daki komita merkezi tarafından voyvodalara gönderilen talimatta: “*Avrupa'nın Türkiye'ye müdahalesini sağlamak için komitanın dağlı ve ovalık bölgelere çeteler gezdirmesi ve Hıristiyanların askere gitmek yerine çetelere katılımın sağlanması, muhacir köylerine saldırılması*”¹⁴¹⁹ isteniyordu. Valiliklerde artan çete olaylarından dolayı Çeteler Kanunu'nun tekrar yürürlüğe

¹⁴¹¹ BOA, HR. SYS, 142/14.

¹⁴¹² BOA, DH. SYS, 81-1/2-2.

¹⁴¹³ “Makedonyacılar”, *Tanin*, Numero: 1289, 15 Rebi'ül Ahir 1330 (Hicri), 21 Mart 1328 (Rumi), 3 Nisan 1912 (Miladi), s. 3.

¹⁴¹⁴ Hacısalihoglu, *a.g.e.*, s. 320.

¹⁴¹⁵ BOA, DH. SYS, 81-1/2-2.

¹⁴¹⁶ Hüseyin Cahid, “Makedonya ve Çeteler”, *Tanin*, Numero: 1164, 7 Zilhicce 1329 (Hicri), 15 Teşrin-i Sani 1327 (Rumi), 28 Kasım 1911 (Miladi), s. 1.

¹⁴¹⁷ Hüseyin Cahid, “Rum-İli ve Çeteler”, *Tanin*, Numero: 903, 8 Rebi'ül Evvel 1329 (Hicri), 24 Şubat 1326 (Rumi), 9 Mart 1911 (Miladi), s. 1.

¹⁴¹⁸ BOA, DH. SYS, 81-1/2-2.

¹⁴¹⁹ Bu talimatnameyi Manastır Vilayeti ele geçirerek Dahiliye Nezareti'ne göndermiştir. Bkz. BOA, DH. SYS, 74/2-2.

konulmasını istiyordu. Ancak Osmanlı hükümeti bunun mümkün olmadığını eldeki kanunlar ve kuvvete dayanarak çetelerle mücadele edilmesini istedi¹⁴²⁰.

1912 yılına girerken komitaların ilkbahar aylarından itibaren faaliyetlerini artıracığı şeklinde istihbarat raporları gelmekteydi. Emniyet Umum Müdürlüğü İstihbarat Dairesi, 1912 yılı başında Bulgaristan'da bulunan komitalarla ilgili rapor hazırlamak üzere Bulgaristan'a memur göndermiştir. İstihbarat memuru, komitalarla ilgili ayrıntılı bir rapor hazırlamıştır. İstihbarat memuru bu raporda Bulgar komitesiyle ilgili şunları belirtmiştir: “*Makedonya komitesi Bulgaristan dahilinde merkez komitesi ve virhoveden komita namıyla zabıttandan oluşan iki fikraya ayrılmıştır. Bu komitaların maksadı Makedonya'yı Bulgaristan'a ilhak etmektir. Bu komitaların teşkilat yapıları bozulmuş olduğundan büyük bir ihtilal çıkarmak mümkün olamayacağından, bir voyvoda başkanlığında küçük çeteler gönderme kararı almışlardır. Bu küçük çeteler Müslüman halkı Bulgar ahaliye karşı kıskırtmak için talimat almışlardır. Amaç Türklerin asabiyesiyle oynayıp Bulgarlara saldırmasını sağlamaktır. Böylece katliam şayialarıyla Avrupa müdahalesini sağlamaktır. Bu planın gerçekleşmesi için her kazaya ikişer-üçer voyvoda tayin olmuştur. Voyvodalar başkanlığındaki küçük Bulgar çeteleri köylülerden topladıkları paralarla Kratova, Koçana, Kumanova kazalarında tamamen ve İştîp kazasında kısmen teşkilatı oluşturmayı başarmışlardır. Zabıttandan oluşan Virhoven komitesi küçük çetelerle amaca ulaşamayacağını düşünüyordu. Bu yüzden Virhovenler Sırp, Rum ve Arnavut ahali ittifak yapılarak daha büyük çetelerle faaliyet gösterilmesi gerektiğini belirtiyorlardı. Virhovenlere göre, eğer Makedonya'nın Bulgaristan'a ilhaki mümkün olamazsa Yunanistan ve Sırbistan ile müştereken bir karar verilebilir. Programın bu kısmını temin etmek için Sırbistan ve Yunanistan'a adamlar gönderip işbirliği teklif etmişlerdir. Bu işbirliği teklifinden sonra Bulgar ve Rum komitalar Manastır'ın bazı bölgelerinde birlikte hareket etme kararı aldılar.*”¹⁴²¹. Bulgar komitalarının 1912'nin ilkbaharında ciddi faaliyette bulunacağı istihbaratının alınması üzerine Palanka ve Cuma-bala kazalarının hudut civarındaki köylere lüzumu kadar asker sevk edilmesine, komitaların geçmesi muhtemel noktalara yarım saat mesafe ile asker yerleştirilmesine karar verildi¹⁴²². Santralistler ise Siroz ve Drama

¹⁴²⁰ Bayur, *a.g.e.*, s. 50; *Tanin*, Numero: 1246, 2 Rebi'ül Evvel 1330 (Hicri), 7 Şubat 1327 (Rumi), 20 Şubat 1912 (Miladi), s. 4.

¹⁴²¹ *BOA, DH. EUM. KADL*, 4/42.

¹⁴²² *BOA, BEO*, 3992/299345.

sancakları dahilinde özellikle Demirhisar ve Menlik kazalarında faaliyete başlamışlardı¹⁴²³. Selanik valisi Hüseyin Kazım, Bulgar komitalarıyla ilgili hazırladığı raporda Santralistlerden Pançev'in adamlarıyla beraber tekrar dağa çıktığını belirtiyordu. Hüseyin Bey'e göre bu engellenmezse Makedonya için bir felaket olabilirdi¹⁴²⁴.

Balkan İttifakının oluşmasından sonra Makedonya'da 1912'nin yaz aylarında çeteler eylemlerini artırmışlardır. Sofya Sefiri, 1912 Mayıs'ının sonunda gönderdiği raporda Bulgar komitasının Makedonya'ya eylemlerde kullanılmak üzere 55 bomba, 10 kilo dinamit, 15 manliher gönderdiğini yazıyordu. Bu bombalarla önemli şimendifer köprüleri ve hatlarının hedef alınacağı belirtiliyordu¹⁴²⁵. Bombalı saldırılar, Kosova-Doyran istasyonu, Selanik Botoros köprüsü civarına konulan bombalar, Sarıgöl-Gelendir hattına yapılan bombalı saldırıdır. Şimendifer hatlarını korumakla görevli muhafaza bölükleri tarafından hatlar üzerinde bombalar bulunması üzerine Dahiliye Nezareti vilayetlere önleyici istihbarat faaliyetlerinin artırılması ve özellikle bombalı eylem yapan çetelerin takip edilmesi talimatını verdi. Bombalama eylemlerinin sivil halkı da hedef aldığı görülmekteydi. 1 Ağustos 1912 tarihinde Koçana'da pazar yerinde bombalama eylemi oldu. 28 kişinin hayatını kaybettiği bu eylemden sonra Müslüman halk ve askerler, Bulgarlara saldırdı. Bu durum Avrupalı Devletlerin tepkisini çekmiştir. Bulgarların Müslümanlara yönelik bu saldırıları Hıristiyan ve Müslümanlar arasında yaşam uyumunun kaybolmasına neden oldu. 1912 yaz aylarında artan çete saldırılarından dolayı Selanik vilayeti ile Kosova ve Manastır vilayetlerinin icap eden bölgelerinde idare-i örfiye ilan edilmesine karar verildi¹⁴²⁶. Selanik vilayetinde idare-i örfiye ilan edilmesiyle bazı tüccar ve zanaat namına bir heyet hükümete başvurarak İtalya muharebesi ve Arnavutluk olaylarının zaten zarar görmüş ticaret hayatlarının idare-i örfiye ilanı ile kötüleşeceğini belirtmişlerdir. Bu başvuru üzerine hükümet, Selanik valiliğine verdiği talimatta idare-i örfiyenin halkın huzurunu ve ticaret hayatını etkilemeyecek şekilde uygulanmasını istemiştir¹⁴²⁷.

¹⁴²³ "Makedonya'da Hükümete Sızlık", *Tanin*, Numero: 1452, 14 Şevval 1330 (Hicri), 13 Eylül 1328 (Rumi), 26 Eylül 1912 (Miladi), s. 2.

¹⁴²⁴ *BOA, DH. SYS, 99/4*.

¹⁴²⁵ *BOA, DH. SYS, 81-1/2-64*.

¹⁴²⁶ *BOA, BEO, 4070/305207*; Manastır vilayetinin Drama bölgesinde idare-i örfiye ilan edilmesine halk tepki göstermiş ve kaldırılmasını istemişlerdir. Çünkü Drama'da idare-i örfiye ilanını gerektirecek bir durum olmadığını belirtmişlerdir. Bkz. *BOA, DH. SYS, 99/4*.

¹⁴²⁷ *BOA, DH. SYS, 99/4*.

Şimendifer hatlarının bombalanması, Bulgar komitalarının en sık yaptığı eylem metoduymdu. Bu sebeple 1912 Ağustos’unda artan saldırılardan dolayı şimendifer hatlarının muhafazası için bölgeye hakim bir komutan kumandası altında seyyar müfreze oluşturulmasına ve hatların taksimine karar verildi. Rumeli’de bulunan dört adet şimendifer hattının daimi surette teftiş edilmesi kararlaştırıldı¹⁴²⁸. Ayrıca bombalı saldırının yapıldığı yere yakın köy muhtar ve ihtiyar heyetlerinin bu işten sorumlu tutulacağı ilan edildi¹⁴²⁹. Bunun yanı sıra postahanelerle vagonların bombalama eylemleriyle tahrip edilmesinden dolayı, Fransa’dan Osmanlı ülkesine sevk olunacak posta paketleri konusunda dikkatli olunması ve Fransız şimendifer kumpanyaları nezdinde teşebbüste bulunulması kararlaştırıldı¹⁴³⁰.

Bulgar komitalarıyla ilgili Eylül 1912’de gelen istihbarat raporlarında Bulgar komitalarının eylemlerini artıracığı, bombalama eylemlerinin yanı sıra askerlere ve memurlara suikast yapacakları belirtiliyordu. 1912 Eylül’ünde jandarma zabitanları ve maliye tahsildarları ile jandarma karakolları, önemli köprüler ve elektrik direkleri Bulgar komitalarının hedefi olmuştur. Diğer taraftan Bulgar komitaları, sınırlardan geçişleri kolaylaştırmak için hudut üzerindeki karakollara bombalı saldırılar düzenlemeye başladılar. Dahiliye Nezareti, vilayetlerden sınır güvenliğinin artırılmasını ve bu konuda dikkatli olunmasını istemiştir. Bulgarların Kratova havalisinde 1912 Eylül’ünde genel bir ayaklanma çıkaracakları yönünde istihbarat alınması üzerine Osmanlı hükümeti, bölgeye asker sevk etmiştir¹⁴³¹. Bu dönemde cemaatler arasında çatışmaların devam ettiği de görülmektedir. Ustrumca bölgesinde bir muallim ve dört Rum, Bulgar çeteleri tarafından öldürülmüştür¹⁴³².

Yunan çeteleri ise 1911 yaz aylarında Makedonya’da faaliyetlerini artırdılar. Yunan zabıtlar, bu çetelerin sevk ve idaresinde önemli rol oynuyordu. Özellikle Yunan hudut bölgelerinden geçen çeteler, Selanik bölgesinde faaliyetlere başlamışlardır¹⁴³³. Rum komitacıların etkili olduğu bölgelerden biri de Manastır bölgesiydi. Rum çeteleri, burada Bulgar çetelerinin etkinliğini kırmaya çalışıyordu. Manastır bölgesinde 1911 yılı

¹⁴²⁸ *BOA, DH. SYS, 105/3-1*; Bunlar dışında Bulgar komitaları 1912 Ağustosunda, Üsküp- Senlik hattına, Ohri Hükümet Konağına, Tikveş Belediye binasına bombalı saldırılarda bulunmuşlardır. Bkz. *BOA, DH. SYS, 105/ B-3; BOA, DH. SYS, 105/3-1*.

¹⁴²⁹ *BOA, DH. SYS, 105/ B-3*.

¹⁴³⁰ *BOA, DH. SYS, 81-2/6*.

¹⁴³¹ *BOA, DH. SYS, 105/3-1; BOA, DH. SYS, 107/1-3; BOA, DH. SYS, 87/1-3*.

¹⁴³² *BOA, DH. SYS, 87/1-3*.

¹⁴³³ “Yunan Çeteleri Hududu Geçiyor”, *Tanin (Renin)*, Numero: 1017- 2, 4 Recep 1329 (Hicri), 18 Haziran 1327 (Rumi), 1 Temmuz 1911 (Miladi), s. 3.

yaz aylarında 5 siyasi, 22 adi Rum çetesi mevcuttu¹⁴³⁴. Meşhur Yunan komitacılarından Apostol, 1911 Ağustos'unda çatışmada adamlarıyla birlikte ölü ele geçirilmiştir¹⁴³⁵. Yunan komitalarından Etnik-i Eteryaya da 1912 yaz aylarında Makedonya'daki faaliyetlerini artırmıştır.

Sırp komitalar ise 1911 yılı yaz aylarından itibaren silahlı eylemlere başlamışlardır¹⁴³⁶. Sırp komitacılar, 1911 sonunda Manastır bölgesinde etkili olmak için faaliyetlerini artırmışlardır¹⁴³⁷. Teşkilatlanmayı tamamlamak için Kosova üzerinden Makedonya'ya silah geçirmeye başlamışlardır. Özellikle Firzovik ve Geylan kazaları, bu silahların geçirilmesi için oldukça önemliydi¹⁴³⁸. Sırp komitaları Pirlepe ve Palanka kazalarında Sırp ahaliye silah dağıtmışlardır¹⁴³⁹. Sırp komitalarının sınır bölgelerindeki Bulgar ahali üzerinde baskılarını artırmaları üzerine Palanka halkı, Sırp komitalarını hükümete şikayet etti¹⁴⁴⁰.

1912'nin başında Sırbistan'da kurulan Siyah-el Cemiyeti'nin Makedonya'ya dönük açıklamalarından sonra Belgrad Sefareti, bu cemiyet konusunda uyarılmıştır. Siyah-el Cemiyeti Belgrad'ta hükümetin politikalarından memnun olmayan mülki memurlardan ve askerlerden oluşmaktaydı. Cemiyetin amacı Büyük Sırbistan'ı gerçekleştirmektir. Siyah-el Cemiyeti, Makedonya'daki Sırp konsolosları ve muallimleri, cemiyete dahil etmeye çalışıyordu¹⁴⁴¹. Belgrad Sefareti Siyah-el Cemiyetinin Sofya'da da bir şube açmış olduğunu ve cemiyetin Sırbistan-Bulgaristan arasında Makedonya konusunda bir işbirliği sağlamak için çaba sarf ettiğini yazmıştır. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti Belgrad sefaretine Siyah-el Cemiyeti'nin faaliyetleri konusundan Sırbistan hükümeti nezdinde teşebbüste bulunması talimatını vermiştir. Osmanlı Hükümeti, Siyah-el Cemiyeti'nin faaliyetlerinden dolayı, cemiyetin yayın organı olan Peyemonet gazetesinin ülkeye girişini Matbuat Kanunu'nun 35. maddesine göre yasaklamıştır¹⁴⁴².

¹⁴³⁴ BOA, DH. SYS, 74-1/2-70.

¹⁴³⁵ “Şaki Apsotol'un İtlafı”, *Tanin*, Numero: 1064, 22 Şaban 1329 (Hicri), 5 Ağustos 1327 (Rumi), 18 Ağustos 1911 (Miladi), s. 3.

¹⁴³⁶ Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü*, s. 196.

¹⁴³⁷ BOA, DH. EUM. KADL, 4/42.

¹⁴³⁸ “Fesatçılar”, *Tanin*, Numero: 1247, 3 Rebi'ül Evvel 1330 (Hicri), 8 Şubat 1327 (Rumi), 21 Şubat 1912 (Miladi), s. 3.

¹⁴³⁹ BOA, İ. DH. Ş, 17/9.

¹⁴⁴⁰ BOA, DH. SYS, 87/1-3.

¹⁴⁴¹ BOA, DH. Ş, 17/9.

¹⁴⁴² BOA, MV, 161/80.

Manastır bölgesinde 3 siyasi, 8 adi Müslüman çetesi mevcuttu. Bu çetelerden siyasi olanlar bağımsız Arnavutluk için mücadele etmekteydi¹⁴⁴³. İttihatçı basın da, zamanında İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından kullanılan fedai çetelerinin de 1912 Eylül'ünde Demirhisar ve Menlik bölgelerinde faaliyete başladığını yazmaktaydı¹⁴⁴⁴. Selanik valisi Hüseyin Kazım'a göre Makedonyalılar çetecilikten kurtulmuş olsalardı, Makedonya'da daha adil bir hükümetin kurulmuş olduğunu görürlerdi. Kazım Bey'e göre, çetecilik hükümetin ıslahat tedbirlerini başarısız bıraktığı gibi Makedonya'da asayişin yerleşmesine engel oluyordu¹⁴⁴⁵. Balkan Savaşlarına giderken komitacılar, Makedonya'da güvenliğin sağlanmadığı imajını yaratmak için eylemlerini yoğunlaştırdılar. Makedonya'da artan çete olaylarından dolayı 7 Ekim 1912 tarihinde idare-i örfiye ilan edildi¹⁴⁴⁶.

4. MAKEDONYA'DA SİLAHLARIN TOPLANMASI

1910 Mart'ında başlayan Arnavut Ayaklanması'nın bastırılmasından sonra Osmanlı hükümeti, Arnavut bölgelerinde halkın elinde bulunan silahların toplanmasına karar verdi. Bu karar, daha sonra bütün Makedonya halklarını kapsayacak şekilde genişletildi. Bu kapsamda özellikle komitalara destek veren yerel halkın silahsızlandırılmasına karar verildi. Makedonya'da halkın elindeki silahların toplanması sorunu İttihat ve Terakki Cemiyeti için önemliydi. Çünkü 31 Mart Ayaklanması sonrası hükümete karşı bir güç olmamalıydı. İttihatçılar, özellikle Makedonya'da politik bir ayaklanma olabilir şüphesi ile bu sorunla yakından ilgilendiler. Diğer taraftan halkın elindeki silahlar ciddi bir iç güvenlik meselesiydi ve İttihatçıların merkezileşme politikalarını da tehdit etmekteydi¹⁴⁴⁷. Makedonya'da kamu güvenliğinin sağlanması ve güvenli bir yaşamın kurulabilmesi için silahsızlanma gerekliydi. Makedonya köylüsünün silahsızlandırılması Çeteler Kanunu ile birlikte gerekli önlemlerden biriydi¹⁴⁴⁸. Makedonya'da devam etmekte olan çete olayları ve bunun doğurduğu

¹⁴⁴³ BOA, DH. SYS, 74-1/2-70.

¹⁴⁴⁴ "Makedonya'da Hükümete Sızlık", *Tanin*, Numero: 1452, 14 Şevval 1330 (Hicri), 13 Eylül 1328 (Rumi), 26 Eylül 1912 (Miladi), s. 2.

¹⁴⁴⁵ Kadri, *a.g.e.*, s. 88

¹⁴⁴⁶ Bu idare-i örfiye ilanı İstanbul ve Çatalca vilayetlerini de kapsamaktaydı. Bkz. BOA, BEO, 4094/306977.

¹⁴⁴⁷ Ergut, *a.g.e.*, s. 164.

¹⁴⁴⁸ W.H. Crawford Price, *The Balkan Cockpit: The Political and Military Story of the Balkan Wars in Macedonia*, T. Werner Laure Ltd., London, s. 12-13.

sonuçlar ancak halkın elindeki silahlar toplanarak önlenebilirdi¹⁴⁴⁹. İttihatçılar, 1910 kongresinde Makedonya’da Yunan ve Bulgar komitacıların kesin bir şekilde takip edilip yakalanmasına ve silahların toplanmasına karar verdiler. Silahların toplanması, Makedonya’da devam eden çatışmaların bitirilmesi için bir çözüm olacaktı¹⁴⁵⁰. Makedonya’da halkın silahsızlandırılması kararı Çeteler Kanunu’nda da belirtilmişti. Bununla birlikte 1910 Arnavutluk İsyanı’nın Makedonya’yı etkilemesi üzerine Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar önlemlerin artırılmasına karar verdiler¹⁴⁵¹. Arnavutluk meselesinin, Makedonya sorununa eklenmesinden sonra Makedonya’da ayırım yapılmaksızın bütün toplumun silahsızlandırılmasına karar verildi¹⁴⁵².

1910 Arnavut Ayaklanması’nın Kosova ve Manastır bölgelerinde büyümesi ciddi bir otorite boşluğuna neden oldu ve Makedonya meselesi daha kötü bir hal aldı. 1910 Mart’ında başlayan isyan ancak Ağustos ayının ortalarında bastırılabilirdi¹⁴⁵³. İsyanın bastırılmasından sonra Arnavutların ellerindeki silahların toplanmasına karar verildi. Mahmut Şevket Paşa, Arnavutluk’a giderek silah toplama işini organize etti. Hükümet silah toplama işine çok önem verdi¹⁴⁵⁴. Bununla birlikte sınırlarda çetelerin faaliyetlerinin artması üzerine Osmanlı hükümeti, Arnavutlarla birlikte Hıristiyan halkında silahsızlandırılmasına karar verdi. Osmanlı hükümeti Makedonya vilayetlerindeki bütün halkın ellerindeki silahları toplamak için silah toplama komisyonları kurdu. Bu komisyonlar, vilayetlerde belirlenen bölgelerde silah toplama işlerini organize etti. Bu karardan sonra bölge halklarının ellerindeki silahların toplanması işine girildi¹⁴⁵⁵. Silah toplamak için icap eden yerlerde idare-i örfiye ilan edildi¹⁴⁵⁶. Arnavutluk bölgesinde silahlar toplandıktan sonra Rumeli’de ayırım yapılmaksızın herkesin silahları toplanmaya başlandı¹⁴⁵⁷. Silah toplama kararından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti, millete hitaben yayınladığı beyannamede şöyle diyordu: “... *Asayişin ihlaline sebep olan eslihayı toplamak, bir itiyad-ı müzmin haline girmiş olan siyasi ve adi çete teşkili ve şekavet icrası cüretini kökünden kazımak, az zamanda husuli*

¹⁴⁴⁹ “Hükümeti Osmaniye ve Bulgaristan Münasebatı”, *Tanin*, Numero: 692, 29 Recep 1328 (Hicri), 23 Temmuz 1326 (Rumi), 5 Ağustos 1910 (Miladi), s. 1.

¹⁴⁵⁰ Angelo Georgakis, *The Transformation Of A City: Salonika 1908-1912*, Minesota, 2003, s.107.

¹⁴⁵¹ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 329.

¹⁴⁵² *FO.*, 195/2358, 11 Temmuz 1910, s. 169; *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. I, 20 Temmuz 1326, s. 276.

¹⁴⁵³ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 329.

¹⁴⁵⁴ Çelik, *a.g.e.*, s. 382.

¹⁴⁵⁵ *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero:388, 26 Şevval 1326 (Hicri), 30 Teşrin-i Evvel 1910 (Rumi), s. 1.

¹⁴⁵⁶ *Tanin*, Numero: 747, 10 Ramazan 1328 (Hicri), 6 Eylül 1326 (Rumi), 13 Eylül 1910 (Miladi), s. 1.

¹⁴⁵⁷ *Tanin*, Numero: 802, 23 Zilkade 1328 (Hicri),12 Teşrin-i Sani 1326 (Rumi), 25 Kasım 1910 (Miladi), s. 2.

arzu olunan ıslahatı cümlesindedir”¹⁴⁵⁸. Silah toplama işine yapılacak ıslahatın temeli olarak bakılıyordu. Silah toplama kararıyla ilgili olarak İttihatçı liderlerden Cavid Bey, Tanin gazetesine verdiği beyanatta, hükümetin halka Makedonya’da medeni bir ortam hazırlamaya çalıştığını, bunun için de ayrım yapılmaksızın herkesin silahlarının toplandığını belirtti. Cavid Bey, anasır-ı muhtelifinin belinde silah oldukça asayişin sağlanamayacağını belirterek muhalefet nereden saldırırsa saldırısın mümkünse sulh ve nasihatle, mümkün değilse ateş ve silah ile müdahale edileceğini söyleyerek hükümetin kararlılığını belirtmiştir¹⁴⁵⁹. Dahiliye Nazırı Talat Paşa da Makedonya’da silahların toplanmasıyla ilgili Osmanlı telgraf ajansına verdiği beyanatta şöyle diyordu: *“Makedonya’nın çok nazik bir hal ve mevkiide olduğunu ve itiraz ve tereddütlerin giderilmesi için, mahalli yetkililerin hareketleri kusursuzdur. Ayrıca bir silah toplamayla ilgili hükümet bir karar almış ve aksi hareket edilememelidir. Bütün ahalinin silahları toplanmaktadır*”¹⁴⁶⁰. Talat Paşa 10 Ağustos 1910 tarihinde Tanin gazetesine verdiği beyanatta ise hükümetin Makedonya’da sadece sükun ve asayiş için silah topladığını, bu durumun başka bir gerekçesi olmadığını vurgulamıştır¹⁴⁶¹.

Vilayetlerden gelen taleplerde silah toplama işinin Hıristiyan ahalide yaratacağı tepkiden dolayı bazı mahallerde bu işin uygulanmaması isteniyordu. Osmanlı hükümeti ise Selanik ve Manastır valiliklerine gönderdiği talimatta silah toplama işinin darp ve işkence olaylarına meydan vermeden her yerde uygulanmasını ve silahların teslimi konusunda halka hitaben beyanname yayınlanmasını istedi. Silah toplama işinden sonra, hanesinde ve üzerinde silah bulunanlar için ayrıca bir kanun yapılacağı belirtilmiştir¹⁴⁶². Hükümetin bu kararından sonra Selanik valiliği, 1910 Ağustos’unun sonunda hükümetin beyannamesini yayınlayarak halka silahlarını teslim etmeleri hususunda çağrı yapmıştır. Hükümetin bu beyannamesinde: *“Ahalinin yedinde esliha mevcut olmasının umumi ve hususi muzıratı adidesi bulunduğunu beyan ile memleket dahilinde sükun ve asayışı tehdidi eden bir vasıta olan bu silahların tarihi ilandan nihayet on beş gün sonra tarafı hükümetten tayin edilen mahallere teslimi lüzumundan bahs eylemekte*

¹⁴⁵⁸ “İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Millete Beyannamesidir”, *Tanin*, Numero: 683, 20 Recep 1328 (Hicri), 14 Temmuz 1326 (Rumi), 27 Temmuz 1910 (Miladi), s. 1.

¹⁴⁵⁹ “Cavid Beyle Hasbihal”, *Tanin*, Numero: 712, 25 Şaban 1328 (Hicri), 12 Ağustos 1326 (Rumi), 25 Ağustos 1326 (Miladi), s. 2.

¹⁴⁶⁰ *Tanin*, Numero: 693, 11 Şaban 1328 (Hicri), 24 Temmuz 1326 (Rumi), 6 Ağustos 1910 (Miladi), s. 1.

¹⁴⁶¹ “Dahiliye Nazırı Talat Beyefendi İle Mülakat – Rumeli Ahvali”, *Tanin*, Numero: 697, 5 Şaban 1328 (Hicri), 28 Temmuz 1326 (Rumi), 10 Ağustos 1910 (Miladi), s. 1.

¹⁴⁶² *BOA, DH. SYS, 18/2.1.*

ve aksi takdirde ellerinde silah bulunan kimselerin divan-ı harbe tevdi edileceklerdir”¹⁴⁶³ ifadesi yer almaktaydı. Bu beyanname, gazeteler vasıtasıyla halka duyuruldu ve yabancı uyruklular için Fransızca ilan edildi¹⁴⁶⁴. Selanik vilayetine bağlı Hıristiyan köylerinde silahların toplanmakta olduğu, bu sebeple köylülerin silahlarını teslim etmesi gerektiği aksi takdirde evlerinde aramalar yapılacağı ilan edildi¹⁴⁶⁵. Selanik vilayetine bağlı Köklü ve Yenice kazalarında halka 20 gün içerisinde, silahlarını teslim etmeleri hususunda çağrı yapılmıştır¹⁴⁶⁶. Kapudan Apostol’un çetesiyle Köklüye bağlı köylerde dolaştığı haber alınması üzerine, halkın çetelere destek vermesini önlemek için Selanik valiliği Köklü’de bulunan askerlerin civar kaza ve karyelerde silah taraması yapmasına karar verdi¹⁴⁶⁷. Silah toplama operasyonlarıyla birlikte izinsiz silah taşıyanlar, silah kaçakçılığı yapanlar ve silah imal edenler için ceza kanunnamesinin 166. maddesinde yapılan düzenlemeyle namlusu 15 cm’den uzun Revolverlerin ithali ve taşınması yasaklandı. Halkın elinde bulunan bu tip silahların da toplanması kararlaştırıldı¹⁴⁶⁸. Hükümetin silah toplamada temel hedefi ahalinin elinde bulunan ağır silahlar, büyük çapta revolver, tüfekler, kılıçlar ve süngüler gibi harp silahlarıyla küçük çapta beylik tabancaların toplanmasıydı. Bu küçük çapta silahların toplanmasından sonra silah taşıma tezkereleri yenilenene kadar taşınmalarının yasaklanması ve sabıkasızlara silah tezkiresinin verilmesi planlanıyordu¹⁴⁶⁹.

Selanik vilayetinde silah toplama sırasında karşılaşılan sorunlardan birisi yabancı uyruklu şahısların silahlarının nasıl toplanacağı konusuydu. Osmanlı hükümeti, bu şahısların silahlarının konsoloshaneler aracılığıyla toplanmasına karar verdi. Fakat Selanik’teki Yunanlıların silahlarını konsoloshaneler aracılığıyla vermeleri kabul edilmedi. Yunanlıların silahlarının doğrudan yerel makamlarca toplanmasına karar

¹⁴⁶³ “Selanik’te Silahların Toplanması”, *Tanin*, Numero: 720, 28 Şaban 1328 (Hicri), 20 Ağustos 1326 (Rumi), 2 Eylül 1910 (Miladi), s. 2.

¹⁴⁶⁴ *BOA, HR. SYS*, 136/47.

¹⁴⁶⁵ *BOA, DH. MUİ*, 98/1.

¹⁴⁶⁶ *Tanin*, Numero: 614, 9 Cemazi-yel Evvel 1328 (Hicri), 5 Mayıs 1326 (Rumi), 18 Mayıs 1910 (Miladi), s. 3.

¹⁴⁶⁷ *BOA, DH. SYS*, 18/2-1.

¹⁴⁶⁸ *BOA, DH. SYS*, 18/2-1; *BOA, DH. MKT*, 130088/6; Bu kanuna göre, ruhsatsız silah taşıyanların silah kaçakçılığında bulunanların iki aydan iki seneye kadar hapis cezası ile yargılanacakları belirtilmiştir. Bkz. “Eslıha-i Memnua”, *Tanin*, Numero: 729, 7 Ramazan 1328 (Hicri), 29 Ağustos 1326 (Rumi), 11 Eylül 1910 (Miladi), s. 2.

¹⁴⁶⁹ “Selanik’te Silahların Toplanması”, *Tanin*, Numero: 720, 28 Şaban 1328 (Hicri), 20 Ağustos 1326 (Rumi), 2 Eylül 1910 (Miladi), s. 2.

verildi¹⁴⁷⁰. Bu karar daha sonra Selanik valiliğinin uyarısı üzerine Sırbistan tabiiyetinden olanlara da uygulandı¹⁴⁷¹. Selanik vilayetinde silah toplama sırasında Yunanlıların zorluk çıkartması üzerine Selanik Valisi İbrahim ve Tabiiyet Kalemi Müdürü İzzet Bey, İstanbul'da Dahiliye Müsteşarı Fuad Bey ile alınması gereken tedbirleri görüşmüştür. Görüşmede Yunanlılara silah toplama konusunda taviz verilmemesine karar verildi¹⁴⁷². Silah toplama sırasında Yunan komitacılarının bir bölümü ve bazı Rumlar Yunanistan'a firar etmiştir. Bu firarilerin bir kısmı Yunanistan'da çetelere katılmışlardır¹⁴⁷³.

Selanik vilayetinde silahların toplanması sırasında mukavemet gösteren bölgelerde askerlerin yardımıyla evlerde aramalar yapıldı. Bulgar mahallesindeki silahlarını teslim etmek istemeyen haneler, asker marifetiyle arandı¹⁴⁷⁴. Bulgar konsolosların, Bulgar halkının silahlarını teslim etmemesi için halka baskı yaptığı şeklinde belgeler elde edilince hükümet, Bulgaristan hükümetini uyardı¹⁴⁷⁵. Selanik vilayetinde silah toplama operasyonu 1910 Kasım'ında bitirildi. Osmanlı hükümeti, vilayetlerden toplanan silahlarla ilgili düzenlenen cetvellerin gönderilmesini istedi. Vilayetler, kasım ayının başında düzenledikleri cetvelleri Dahiliye Nezareti'ne gönderdi. Bu toplanan silahlarla ilgili cetveller, sefaretlere de gönderildi. Bunun en önemli nedeni Bulgarların Avrupa'da yaptığı olumsuz propagandaydı¹⁴⁷⁶. Selanik vilayetinde toplanan silahlar tablo VII'de gösterilmiştir:

Kazanın ismi	Muhtelif Tüfek	Revolver	Tabanca	Bomba	Muhtelif Mermi	Kasatura	Sümgü, kılıç pala	Cephanelik
Demirhisar kazasında	117	27	37		721		2(1)	
Ustrumca	3113	2291	160	45	19434		136(1)	

¹⁴⁷⁰ *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 365, 21 Ramazan 1328 (Hicri), 25 Eylül 1910 (Miladi), 12 Eylül 1910(Rumi), s. 4.

¹⁴⁷¹ *BOA, DH. SYS*, 18/2-1; *BOA, HR. SYS*, 137/16.

¹⁴⁷² *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 337, 5 Şevval 1328 (Hicri), 9 Ekim 1910 (Miladi), 26 Eylül 1326 (Rumi), s. 3.

¹⁴⁷³ *BOA, DH. SYS*, 29-2/3-28.

¹⁴⁷⁴ *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 351, 19 Şevval 1328 (Hicri), 23 Ekim 1910 (Miladi), 10 Teşrin-i Evvel 1328 (Rumi), s. 4.

¹⁴⁷⁵ *Salah*, Numero: 58, 20 Ağustos 1326 (Rumi), s. 2.

¹⁴⁷⁶ *BOA, HR. SYS*, 137/36.

kazasında								
Siroz kazasında	168	159	63				63(1)	
Doyran kazasında	938	368		5	1245		76(1) 2(4)	2
Sirozdan	434	619	337		8438		284(1)	
Zihne kazasında	607	195				13		

Tablo VII: Selanik vilayetinde toplanan silahların miktarını gösteren cetvel¹⁴⁷⁷

Selanik vilayetinde silah, en çok Ustrumca bölgesinde toplanmıştır. Ustrumca bölgesi hem Rum hem de Bulgar komitalarının faaliyet alanıydı. Bu bölge Yunan sınırına yakınlığı nedeniyle ayrıca silah kaçakçılığında da önemli bir bölgedir. Silah toplama operasyonları sırasında şüpheli görülen kiliseler de aranmıştır. Örneğin, Yenice’de Bulgar kilisesinin tarlasında önemli miktarda cephane ele geçirilmiştir¹⁴⁷⁸.

Manastır vilayeti silah toplama operasyonu sırasında en sorunlu vilayetti. Manastır ve kazalarında sakin Bulgar halkının büyük bir bölümü silahlarını teslim etmek istemedi. Bunda komitaların baskısı da önemli rol oynadı. Komitalar, kendi mıntıklarındaki ahaliye silahlarını hükümete teslim etmemelerini, silahlarıyla beraber Bulgaristan’a firar etmelerini ve silahlarını teslim edenlerin komita tarafından idama mahkum edileceğini bildirdiler. Komitaların bu baskısı Bulgar halkı üzerinde etkili olmuştur¹⁴⁷⁹. Örneğin, Pirlepe kazasına bağlı Bokoşan köyünde 92 hane Bulgar, 25 hane Sırp mevcuttur. Sırplar, silah toplama komisyonuna 25 tüfek teslim ederken, Bulgarlar ise 2 martini tüfek teslim etmişlerdir. Yine Pirlepe’ye bağlı Derbeyan karyesinde 25 hane Bulgar, 12 hane Sırp yaşmaktaydı. Derbeyan’da da Sırplar 12 tüfek teslim etmişler, Bulgar ise yalnız bir tüfek teslim etmişlerdir. Bunun üzerine silah toplama komisyonları, silah teslim etmeyen hanelerde asker eşliğinde arama yapmıştır. Manastır bölgesinde Bulgarların şüpheli davranışları üzerine mektep ve kiliseler de aranmıştır¹⁴⁸⁰. Ohri kazasında yapılan silah toplama işi, Hıristiyanların silahlarını teslim etmesinden

¹⁴⁷⁷ BOA, HR. SYS, 137/36; BOA, DH. MUI, 80/31.

¹⁴⁷⁸ BOA, DH. SYS, 29-2/3-10.

¹⁴⁷⁹ Firarlardan sonra tekrar dönen komitacılar silahlarını hükümete teslim eden Bulgarlardan para tahsil etmiştir. Örneğin manliher tüfeği teslim edenlerden 7 lira alınmıştır. Martini için 4 lira tahsil edilmiştir. Bkz. BOA, DH. SYS, 18-2/2.

¹⁴⁸⁰ “Rumeli’de Bulgar Komitaları”, *Tanin*, Numero: 777, 27 Şeval 1328 (Hicri), 18 Teşrin-i Evvel 1326 (Rumi), 31 Ekim 1910 (Miladi), s. 1.

dolayı sorunsuz yapılmıştır. Ohri bölgesinde halka ek süre verilmiştir¹⁴⁸¹. Görice kazasında, Rum metropolithanesi kavaslarının da silahları toplanmıştır. Bunun üzerine Patrikhane, durumu Dahiliye Nezaretine şikayet etmiştir¹⁴⁸². Manastır vilayetinde silah toplama operasyonları sırasında suçlu olmayan kişilerin tutuklandığı şeklinde şikayetler gelmekteydi. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti Manastır vilayetine gönderdiği talimatta idareyi örfiye ve mahkeme kararı olmadıkça namuslu kişilerin tutuklanamayacağı, bu sebeple şüpheli şahıslar üzerinde polisin yaptığı arama sonucunda silah çıkması durumunda tutuklanabilecekleri belirtilmiştir¹⁴⁸³.

Manastır'da silah toplama sırasında komitalardan ele geçirilen belgeler, komitaların baskısı konusunda yerel makamlara önemli bilgiler sağladı. Edirne ve Makedonya İhtilal komitesi, Manastır sorumlularına gönderdiği talimatta silah toplama operasyonlarında nasıl davranmaları gerektiğini anlatıyordu. Komita, silahlarla ilgili Manastır'daki komitaya verdiği talimatta, gerek köylerde ve gerek kasabalarda eski silahların teslim edilmesini, diğer silahların saklanmasını, silahlarını teslim edenlerin idama mahkum olacağını belirterek köylülerin kaybedilmemesi için "Osmanlı hükümeti baskı yapıyor" şeklinde konsoloshanelere şikayet edilmesini istedi¹⁴⁸⁴. Silah toplama operasyonları sırasında Manastır'ın Kırçova kazasında komitacıların toplandığı bir mahzen ele geçirilmiştir¹⁴⁸⁵. Bu operasyonlar sırasında, çetelerin saldırıları devam etmekteydi. Bu saldırılarda tren yolları da hedef alınmaktaydı. Örneğin, Serfice-Üsküp şimendifer hattına yapılan saldırıdan sonra Manastır bölgesinde silah ve bomba aramaları yapıldı. Bu aramalarda önemli sayıda bomba ve bomba yapımında kullanılan mühimmat ele geçirildi¹⁴⁸⁶.

Dahiliye Nezareti, Manastır'da idare-i örfiye ilan olunduktan sonra tutuklananların sayılarını, hangi anasırdan olduklarını, kaçının tahliye edildiğini ve toplanan silah ve bomba miktarının ne kadar olduğunu belirten bir rapor hazırlanmasını istedi¹⁴⁸⁷. Bunun üzerine Manastır'da idare-i örfiye ilan olunduktan sonra yapılan işlemlerle

¹⁴⁸¹ BOA, DH. MUJ, 80-4/30.

¹⁴⁸² BOA, DH. SYS, 18/2-1.

¹⁴⁸³ BOA, DH. SYS, 18/2-1.

¹⁴⁸⁴ "Bulgar Komitalarının Manastır'daki Cinayetleri", *Tanin*, Numero: 777, 27 Şevval 1328 (Hicri), 18 Teşrin-i Evvel 1326 (Rumi), 31 Ekim 1326 (Miladi), s. 1; "Bulgar Komitalarının Faaliyeti", *Tanin*, Numero: 796, 17 Zilkade 1328 (Hicri), 6 Teşrin-i Sani 1326 (Rumi), 19 Kasım 1910 (Miladi), s. 1.

¹⁴⁸⁵ BOA, HR. SYS, 137.

¹⁴⁸⁶ "Manastır'da Derdest Olunan Vesaiti Muharebe", *Tanin*, Numero: 763, 13 Şeval 1326 (Hicri), 4 Teşrin-i Evvel 1326 (Rumi), 17 Ekim 1910 (Miladi), s. 3.

¹⁴⁸⁷ BOA, DH. SYS, 18/2-1.

ilgili divan-ı harb mahkemesi bir rapor hazırladı. Bu raporda, Manastır'da silah toplama operasyonu sırasında silahlarını teslim etmeyen Bulgarlardan 120 kişi, Rumlardan 57 kişi, Müslümanlardan ise 20 kişi tutuklanmıştır. Bunlardan 10'u bekçi oldukları için serbest bırakılmıştır. Bulgarlardan 93'ü, Rumlardan ise 54 kişi haklarında yeterli delil olmadığı için serbest bırakılmışlardır¹⁴⁸⁸. Manastır vilayeti, Bulgar ve Rum çetelerinin en etkili olduğu bölgeydi. Manastır'dan toplanan silahların önemli bir kısmı Bulgar köylerinden elde edilmiştir. Manastır'da toplanan silahlar şu şekildedir:

Kazanın ismi	Tüfek	Revolver	Tabanca	Bomba	Muhtelif mermi	Kasatura	Süngü, kılıç pala	Dinamit	Yatağan ve Kılıç
Manastır kazasıyla Kurasında	2168	1048	371	2	13809		212		
Pirlepe kazasında	2644	1708	712	3	12475		179	1	
Resne kazasında	26	14			310				
Kırçova kazasında	1607	722		1	2040				
Florina kazasında	947	410	120		2493		43		
Manastır kazasında	43			14	70		4 Makine li pala	Yarımşar kiloluk dinamit, Mutad Dinamit	
Ohri kazasında	4701	384	2		15470	13			80
Manastır'dan	2118	5428	586		29454				333
Pirlepe'den	971	991	401	3	29768			1 Teneke	195
Kırçovadan	1367	601	291	2	4948				
Florina kazası	1750	739	26		27993				10
Debre-i Bala ve Ziyeden	7331	1973			68033				
Manastırdan	24	13			870			2 kile	
Debre sancağında	50414 Silah	8233			30855			2 kile	
İlbasan kazasında	9471 Tüfek	1810	502		43230				446

¹⁴⁸⁸ BOA, HR. SYS, 137/1.

Peklin kazasında	3980	75	255		2750		13		
Drama kazasında	3090	109	1		1954				
Resne kazasında	1369	103	99		5178				

Tablo VIII: Manastır vilayetinde toplanan silahlar¹⁴⁸⁹

Kosova vilayeti ise silah toplama operasyonunun sorunlu bölgelerindendi. Arnavutların silahlarının toplanmasıyla işe başlanmış, daha sonra diğer anasının da silahları toplanmaya başlanmıştır. Kosova bölgesinde şüpheli görülen Bulgar haneleri asker eşliğinde aranmıştır. Örneğin, İştip'te bir Bulgar papazının hanesindeki kuyuda yapılan aramada 25 kilo dinamit, 40 kilo barut, 600 mermi ele geçirilmiştir¹⁴⁹⁰. Kosova vilayetinde Bulgarlardan toplanan silahlar sırasında Üsküp, Köprülü, Koçana ihtilal fırkalarından birinci fırkayı teşkil eden "Köprülü Heyeti" meydana çıkarılmıştır. Bu cemiyetin ele geçirilen resmi mühründe cemiyetin resmi ismi "Üsküp İhtilal Kebiri Cemiyeti Köprülü Heyeti Merkezi Heyetiyesi" olarak geçmekteydi. Kosova vilayeti, Bulgar silah kaçakçılığının transit bölgesi olduğu için bölgede Bulgar ahaliden önemli miktarda silah toplanmıştır¹⁴⁹¹.

KAZA	Tüfek	Süngü	Kasatura	Bomba	Dinamit Yakıtı	Dinamit Saati	Bomba Fitili	Mermi
Kumanova kazası dahilinden	568	2	4	11	1	1	1	17378
Kratova kazasından	313	.	2	9	1	.	.	8720
İştip kazası dahilinden	15	104
Akova, Kırlaşik ve yeni varuş kazalarından	108	.	.	11,5 kilo Barut	.	.	.	1005
Yeni Pazar kazasından	401	899
Palanka kazasından	5	.	.	1
Üsküp'ün bazı Kurasında	268	.	.	10	.	.	.	9023
Radovişte kazasında	2
Yeni Varuş	76	74
Kalaşin kazasından	41	118

¹⁴⁸⁹ BOA, HR. SYS, 137/36; BOA, DH. MUI, 80/31.

¹⁴⁹⁰ "İştip'ten Yazılıyor", *Tanin*, Numero: 708, 18 Şaban 1328 (Hicri), 8 Ağustos 1326 (Rumi), 21 Ağustos 1910 (Miladi), s. 3.

¹⁴⁹¹ *Tanin*, Numero: 720, 28 Şaban 1328 (Hicri), 20 Ağustos 1326 (Rumi), 2 Eylül 1910 (Miladi), s. 3.

Senice	168	506
Priştine	72

Tablo IX: Kosova vilayeti dahilinde Bulgarlardan toplanan silahlar¹⁴⁹²

Kosova vilayetinde sınıra yakın bölgelerde oturan Bulgar köylerinden daha çok silah ve cephane toplandığı görülmektedir. Kosova bölgesi Bulgarlar için silahların iç bölgelere aktarıldığı bir geçiş bölgesidir. Toplanan silahlarla birlikte önemli miktarda bomba ele geçirilmiştir. Bulgar çetelerinin 1910'dan sonra bombalama eylemlerine ağırlık verdiği düşünülürse ele geçirilen bomba miktarı oldukça ilginçtir. Aynı zamanda Arnavut ayaklanmalarının yarattığı otorite boşluğu, Bulgarların yaptığı silah kaçakçılığını da artırmıştır.

Ayrıca Kosova vilayetinin Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ ile sınır olması silah toplama işini zorlaştıran önemli faktördü. Kosova'da Sırp anasının elindeki silahlar toplanırken silahlar Sırbistan'a kaçırılmıştır. Preşova kazası köylerinde silah toplama operasyonu sırasında Sırp, silahlarını Sırbistan'a kaçırmışlardır. Silahlar sınırın diğer tarafındaki köylere kaçırılıp oralarda saklanmaktaydı¹⁴⁹³. Preşova Rum metropolit vekili ve Sırp mektepleri direktörü, köylüleri silah vermemek için teşvik ettiklerinin anlaşılması üzerine tutuklanarak divan-ı harbe sevk edilmişlerdir¹⁴⁹⁴. Kosova valiliği, sınır boylarının güvenli hale getirilmesi ve silah kaçakçılığının önlenmesi amacıyla Sırbistan hükümetinin kendi tarafındaki sınır köylerini silahsızlandırması için teşebbüste bulunmuştur. Fakat bu teşebbüsten bir sonuç alınamamıştır. Bununla birlikte Sırp hükümetinin silahları toplamak bir yana sınır boylarındaki ahalinin elindeki eski silahları alarak yeni silahlar verdiği şeklinde bilgiler gelmeye başlamıştır. Bunun üzerine Kosova valisi İbrahim Bey Hariciye Nezaretine başvurarak Sırbistan hükümeti nezdinde teşebbüste bulunulmasını istemiştir. Osmanlı Hariciye Nezareti, Sırbistan Hariciye Nezareti nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Sırbistan Hariciye Nezareti sınırdaki köylülerin aynı zamanda hudut muhafızlığı görevi yapmakta olduğunu, bu yüzden bu silahların toplanmasının mümkün olmadığını belirtmiştir.¹⁴⁹⁵ Karadağ sınırında da sınır güvenliğinin sağlanması için hudut boyundaki köylülerin silahları toplanmıştır¹⁴⁹⁶. Karadağ hududundaki Müslüman halkın da elindeki

¹⁴⁹² BOA, HR. SYS, 136/31.

¹⁴⁹³ BOA, HR. SYS, 136/33.

¹⁴⁹⁴ BOA, DH. EUM. THR, 54/47.

¹⁴⁹⁵ BOA, HR. SYS, 137/15.

¹⁴⁹⁶ BOA, HR. SYS, 137/14.

silahlar toplatılmıştır. Müslüman ahali, Karadağlıların saldırılarını ancak bu silahlarla def edebildiklerini belirterek silahlarının geri verilmesini istediler. Ancak bu talepleri reddedilmiştir¹⁴⁹⁷.

Osmanlı hükümeti, yabancı konsolos korumalarının vilayetlerde silahla dolaşmamaları konusunda İstanbul'daki sefaretleri uyarmıştır. Örneğin, Mitroviçe Rus Konsolos korumaları çarşı ve umuma açık yerlerde silahla dolaşmaması konusunda İstanbul'daki Rus Sefareti uyarılmıştır. Osmanlı hükümeti, Kosova ve Manastır bölgesinde bazı Rus konsolosluk görevlilerinin Bulgarlara silahlarını teslim etmemeleri konusunda telkinlerde bulunduğunu belirterek Rusya sefaretinden bu görevliler hakkında işlem yapmasını istemiştir. Bu uyarılardan sonra Kosova vilayetinde, Rusya konsolosluğu tercümanı Milan Efendi, halka silahlarını hükümete teslim etmemeleri yolunda yaptığı telkinlerden dolayı tutuklanmıştır¹⁴⁹⁸. Avusturya'nın Mitroviçe Konsoloshanesi yerel makamların uyarılarından sonra kavaslarına silahla dolaşmayı yasaklamıştır¹⁴⁹⁹. Avusturya Dışişleri Bakanı Aetrenhlad, yaptığı açıklamada silahsızlanma eyleminin Makedonya'yı sakinleştirmek için atılmış önemli bir adım olduğunu belirterek silah toplama eyleminin vahşice yapıldığı şeklindeki propagandayı çok abartılı bulduğunu belirtmiştir¹⁵⁰⁰.

Kosova bölgesinde Arnavut, Bulgar, Sırp ve Rumların dahil olduğu bütün unsurların silahları toplandı¹⁵⁰¹. Kosova'da toplanan silahların miktarı aşağıdaki tabloda ayrıntılarıyla gösterilmiştir.

Kazanın ismi	Muhtelif Tüfek	Revolver	Tabanca	Bomba	Mermi	Kasatura	Süngü Yatağan	Kama	Dinamit paketi ve Teknesi	Eczay-ı İnfalakıye Ve barut teneke kutusu
Merkez kazası	17	-								
Üsküp kazası	7935			10	73397					
Prizren ve İpek	13629	9			41695					

¹⁴⁹⁷ BOA, HR. SYS, 137/17.

¹⁴⁹⁸ BOA, DH. SYS, 18/1.

¹⁴⁹⁹ BOA, DH. SYS, 18.2/1.

¹⁵⁰⁰ FO., 371/999, *British Documents On The Origins Of The War 1898-1914*, Vol. 14, London 1933, s.198.

¹⁵⁰¹ BOA, HR. SYS, 137/1.

sancakları	335									
Kumanova kazası	8453	17		11	44618	4	2		1 1	1
Köprülü kazası	5121	30		61	11037			1	1 ve 80 adet dinamit hortumu	
Radovište kazası	1384	6		17	6834				4 (3)	1(2)
Taşlıca, Perepol ve Prepyoi kazalarında	7916		1		18505	2	3(2)			
Yeni Pazar kazası	8453				13219					
İştib kazası	2323	39		3	29092				2	
Koçana kazası	984			9	4964					
Osmaniye kazası	1764	54		14	8935	20				
Palanka kazası	1450			5	2600					
Rahofça	900									
Loma kazası	56654				31860					
Mitroviçe kazası	124									
Priştine sancağı	6297				9794					
Kalkandelen kazası	9227				30484					547 tüfek imalatına mahsus alet
Gostivar kazası	3131				5958					
Tregovište kazası	665									
Krotova kazası	1571			12	44027				1(1)	

Akova, Kolaşin, Yeni Varosin kazalarında	13431				15394					11,50 barut kabı
Yenice kazası	2302				6744					
Yakova kazası	25				128					
Köprülü, Osmaniye, Radovişte, Palanka kazaları	1006	51		12	8325					
Osmaniye kazasında	5				107					
Radoviçe kazasında	2	5								
Palanka kazasında	46				150					
Üsküp	8	18		14	6000				6	

Tablo X: Kosova vilayetinde toplanan silahlar¹⁵⁰²

Kosova vilayeti, silah toplama operasyonlarının en yoğun geçtiği bölgelerden biridir. Bunun nedenlerinden birincisi 1910 Arnavutluk İsyanı'ndan sonra Osmanlı hükümetinin silah toplama operasyonuna Arnavutlardan başlamasıdır. Arnavutlarla gayrimüslim ahalinin elindeki silahlarla birlikte ortaya oldukça külliyetli bir rakam çıkmıştır. Kosova bölgesinin silah üretim bölgesi olması bunun diğer bir nedenidir. Bu sebeple ele geçirilen silahların envanteri incelendiğinde oldukça fazla sayıda silah ele geçirilmiştir. İngiltere'nin Selanik Konsolosu Londra'ya gönderdiği raporda Üsküp ve bölgesinden toplanan silahların ayrıntılı bir dökümünü vermiştir. Bu raporda Üsküp merkez kazalarında; yerli yapımı 3048 martın, 452 adet devlet yapımı martın, 142 adet gra ve Syder tüfek, 492 adet manliher ve mavzer, 18 adet Winchester tüfek, 14 adet bomba, 2370 adet hançer ve bıçak ele geçirilmiştir¹⁵⁰³.

¹⁵⁰² BOA, HR. SYS, 137/36; BOA, DH. MUİ, 80/31.

¹⁵⁰³ FO., 195/2358, 17 Temmuz 1910, s. 172.

Köprülü kazasında, silah toplama operasyonları sırasında Bulgar komitalarına ait önemli evraklar ele geçirilmiştir¹⁵⁰⁴. Silah toplama operasyonları sırasında, Bulgar komitaları halka silahlarını hükümete teslim etmemelerini ve silahları ile birlikte Bulgaristan'a firar etmelerini telkin ettiler. Komita, köy ve kazalarda silahların eski ve bozuk olanlarının hükümete teslim edilmesini istedi. Komita, silahlarını hükümete teslim edenlerin ölüm cezasıyla cezalandırılacaklarını ilan etti¹⁵⁰⁵. Bu tehditlerden sonra birçok Bulgar, silahları ile birlikte Bulgaristan'a firar etti¹⁵⁰⁶. Bulgaristan'a firarlar özellikle İştıp ve Koçana bölgesinden yapılmaktaydı. Silah toplama komisyonları, firarilerin iyi silahları yanlarında götürdüklerini belirterek bu konuda, Bulgaristan hükümeti nezdinde teşebbüste bulunulmasını istemiştir. Osmanlı hükümeti ise Hariciye Nezaretine bilgi vererek Sofya Sefareti'nin konuyu takip etmesini, firarilerin silahları ile birlikte iadesi konusunda girişimlerde bulunmasını istedi¹⁵⁰⁷. Osmanlı hükümeti, Bulgar çetelerinin baskılarına karşı silah toplama sırasında silahlarını teslim etmek isteyen Bulgarların can güvenliğini sağlamaya çalıştı¹⁵⁰⁸. Hükümetin silah toplama kararıyla birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti ile işbirliği yapan Sandanski'nin adamları silahlarını teslim etmedi. Sandanski, hükümet aleyhine protesto mitingleri düzenledi¹⁵⁰⁹. Silah toplama eylemi sırasında bu eyleme direnç gösteren Sandanistlerle İttihat ve Terakki Cemiyeti ilişkileri kötüleşti¹⁵¹⁰.

Silah toplama operasyonlarında ele geçirilen silahlar, durumun Makedonya'da ciddiyetini ortaya koymaktadır¹⁵¹¹. Makedonya yürüyen bir cephenliği andırmaktadır¹⁵¹². Toplanan silahlardan Makedonya'da komitacılık ve ayrılıkçı faaliyetlerin hangi noktaya geldiği çok iyi görülebilir. Silah toplama operasyonları sırasında cinayet zanlıları ve adi suçlular da ele geçirilmiştir¹⁵¹³.

¹⁵⁰⁴ "Silah Toplanması", *Tanin*, Numero: 719, 29 Şaban 1328 (Hicri), 18 Ağustos 1326 (Rumi), 1 Eylül 1910 (Miladi), s. 2.

¹⁵⁰⁵ *BOA, DH. SYS*, 29-2/3-10.

¹⁵⁰⁶ *BOA, DH. SYS*, 18/2-2.

¹⁵⁰⁷ *BOA, DH. MUİ*, 125/15.

¹⁵⁰⁸ Yunus Nadi, "Gospodin Siyaseti", *Tanin*, Numero:777, 27 Şevval 1328 (Hicri), 31 Teşrin-i Evvel 1910 (Rumi), 13 Kasım 1326 (Miladi), s. 1.

¹⁵⁰⁹ *Tanin*, Numero: 747, 10 Ramazan 1328 (Hicri), 6 Eylül 1326 (Rumi), 19 Eylül 1910 (Miladi), s. 1.

¹⁵¹⁰ Hacısalihoglu, *a.g.e.*, s. 331.

¹⁵¹¹ "Rumeli'de Asayiş Nasıl İhlal Ediliyor", *Tanin*, Numero: 763, 13 Şevval 1328 (Hicri), 4 Teşrin-i Evvel 1326 (Rumi), 17 Ekim 1910 (Miladi), s. 2.

¹⁵¹² Price, *a.g.e.*, s. 12.

¹⁵¹³ "Rumeli'de Asayiş Nasıl İhlal Ediliyor", *Tanin*, Numero: 763, 13 Şevval 1328 (Hicri), 4 Teşrin-i Evvel 1326 (Rumi), 17 Ekim 1910 (Miladi), s. 3; Toplanan silahlardan antika değeri olan çakmaklı tüfek, tabanca ve kılıçların sahiplerine iadesine karar verildi. Bkz. *BOA, DH. SYS*, 18/2-1.

Osmanlı hükümeti, Makedonya vilayetlerinde silahları toplarken sınır ülkeler nezdinde teşebbüste bulunarak sınır köylerinin silahsızlandırılmasını talep etmiştir. Sırbistan'ın Karadağ muhacirlerini sınır köylerine iskan etmesi ve silah dağıtması üzerine Sırbistan hükümeti, nezdinde girişimde bulunularak Karadağlıların silahsızlandırılması ve asayiş bozacak sınır olaylarına meydan verilmemesi talep edilmiştir¹⁵¹⁴.

İttihatçılar, silah toplama kararını Makedonya'da yapılacak işin temeli olarak görüyorlardı¹⁵¹⁵. Silah toplama operasyonu ile köylüler de çetelerin baskısından kurtulmuş olacaktı¹⁵¹⁶. Rumeli'de yapılması planlanan ıslahatların silah toplama işinden sonra yapılmasına karar verildi. Toplanan silahların yerlerine yenilerinin gelmemesi için, silah kaçakçılığının önlenmesi ve bundan sonra yapılacak işlerin daha ciddiyetle yapılmasına karar verildi¹⁵¹⁷.

4.2. Silah Toplama Operasyonuna Tepkiler

Silah toplama işlemi sırasında Makedonya'dan jandarmanın işkence ve zulüm yaptığı iddiaları gelmekteydi¹⁵¹⁸. Makedonyalı Hıristiyan grupların Çeteler Kanunu'na en büyük tepkisi silahsızlandırma operasyonundan kaynaklanıyordu. Özellikle Kosova'nın güney vilayetlerinden, Manastır, Yenice Vardar ve Selanik'in Gevgeli kazalarından kötü muamele iddiaları gelmekteydi¹⁵¹⁹. Silah toplama operasyonu sırasında Hıristiyan grupların en büyük eleştirisi silahsızlanma faaliyetleri yapılırken Müslüman halkın bunun kapsamına alınmamasıydı¹⁵²⁰. Bulgarlar, Makedonya'da yalnız kendilerinden silah toplandığını iddia ediyorlardı. İttihatçılar, Bulgarların bu iddialarını yalanlayarak Müslümanların antika tabancalarına kadar her şeylerinin toplandığını, hatta ekmek bıçaklarının uçlarının kırıldığını belirtmişlerdir. İttihatçılara göre, Makedonya'da bütün anasır, silahlarını teslim etmiş yalnız Bulgarlar teslim

¹⁵¹⁴ BOA, HR. SYS, 136/33.

¹⁵¹⁵ Tanin, Numero: 682, 19 Recep 1328 (Hicri), 13 Temmuz 1326 (Rumi), 26 Temmuz 1910 (Miladi), s. 1.

¹⁵¹⁶ “Çeteler Memleketimizde Nasıl Çalışıyor”, Tanin, Numero: 788, 9 Zilkade 1328 (Hicri), 28 Teşrin-i Evvel 1326 (Rumi), 11 Kasım 1910 (Miladi), s. 2.

¹⁵¹⁷ Yeni Tasvir-i Efkar, Numero: 375, 1 Şeval 1328 (Hicri), 5 Teşrin-i Evvel 1910 (Rumi), 18 Ekim 1910 (Miladi), s. 4.

¹⁵¹⁸ Kadri, a.g.e., s. 80.

¹⁵¹⁹ Psilos, a.g.e., s. 173-174.

¹⁵²⁰ Hacısalihoğlu, a.g.e., s. 334.

etmemiştir¹⁵²¹. İstihbarat raporlarında, Bulgar komitalarının köylülere silahlarını hükümete teslim etmemeleri şeklinde talimat verdiği belirtiliyordu¹⁵²². Raporla, komitanın talimatından sonra Bulgarların büyük kısmının silahlarını Bulgaristan'a kaçırdığı ve sınır bölgelerindeki silahsız Müslümanlara saldırdıkları belirtilmekteydi¹⁵²³.

Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar ise, silah toplama operasyonunda kararlıydılar. Zulüm ve işkence iddialarına karşın ittihatçılar, Makedonya'nın her cihetinde silahların toplanacağını ve bu eylemden Osmanlı hükümetini hiçbir gücün geri çeviremeyeceğini belirtmişlerdir¹⁵²⁴. Bulgarların işkence ve dayak iddialarına karşın Bulgarların diğer anasır gibi silahlarını teslim etmeye mecbur olduğu belirtilmiştir¹⁵²⁵. Komitalar, silah toplama eylemlerinden sonra Makedonya köylerindeki etkinliğini kaybetmemek için yoğun bir propaganda faaliyetlerine giriştiler. Bulgar komitacılar, silah toplama sırasında Osmanlı Devleti'nin zulüm yaptığını ileri sürerek Avrupalı devletlerin müdahale etmesini istemiştir¹⁵²⁶. Bulgarlar, Kratova, Kumanova, İştip ve Koçana bölgelerinde halka zulüm yapıldığını iddia ediyorlardı. Bunun üzerine bölgedeki yerel makamlar, yaptıkları incelemelerde Kratova, Koçana ve İştip bölgesinde silah toplama işine yeni başladığını ve şiddet iddialarının yalan olduğunu vurgulamışlardır. Diğer taraftan Bulgaristan'a firar eden 40-50 kişilik grubun asker kaçağı olduğu ve Bulgarların silahlarını zamanında teslim etmediği belirtilmiştir. Silahlarını teslim etmeyen Bulgarların evlerinde polis ve jandarma eşliğinde arama yapılarak önemli miktarda patlayıcı madde ele geçirilmiştir¹⁵²⁷. Bulgar İhtilal Komitesi, halkın silahlarının toplanmaya başlanmasıyla birlikte İştip, Koçana ve Palanka havalisinde muhacirlere ve Müslümanlara saldırmaya başlamıştır¹⁵²⁸.

Silah toplama operasyonları sırasında meydana geldiği iddia edilen zulüm ve işkence iddialarını yerinde incelemek için bazı Makedonya mebusları bölgeye gitmiştir. Bölgeye giden Pançedoref Efendi, Bulgar Telgraf Ajansına verdiği beyanatta;

¹⁵²¹ Hüseyi Cahid, "Rumeli Hakkında Bir Mütalaa", *Tanin*, Numero:794, 10 Zilkade 1328 (Hicri), 4 Teşrin-1326 (Rumi), 17 Kasım 1910 (Miladi), s. 1.

¹⁵²² *BOA, DH. SYS*, 18/2-1.

¹⁵²³ *BOA, DH. SYS*, 81-2/4-6.

¹⁵²⁴ "Cavid Bey'in Beyanati", *Tanin*, Numero: 710, 18 Şaban 1328 (Hicri), 10 Ağustos 1326 (Rumi), 23 Ağustos 1910 (Miladi), s. 2.

¹⁵²⁵ "Cavid Bey'in Beyanati", *Tanin*, Numero: 707, 10 Şaban 1328 (Hicri), 7 Ağustos 1326 (Rumi), 20 Ağustos 1910 (Miladi), s. 3.

¹⁵²⁶ Bayur, *a.g.e.*, c. II, s. 48; Kocatürk, *a.g.e.*, s. 127.

¹⁵²⁷ *BOA, HR. SYS*, 136/31.

¹⁵²⁸ *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 403, 2 Zilkade 1328 (Hicri), 4 Kasım 1910 (Miladi), 24 Teşrin-i Evvel 1326 (Rumi), s. 3.

Manastır'ın Pirlepe kazasında meydana gelen dayak ve işkence hadisesi dışında, herhangi bir şikayet olayı işitmediğini ve Selanik'e giderek silah toplanırken hazır bulunacağını belirtmiştir¹⁵²⁹. Manastır vilayetinde fırka kumandanı Şükrü Bey işkence ve dayak olayından sorumlu tutularak divan-ı harbe sevk edilmiştir. Bu olaydan sonra Manastır vilayetine gönderilen talimatta takibe gönderilecek askerler tarafından işlenecek suçların divan-ı harplerde yargılanacağı belirtilmiştir¹⁵³⁰.

Silah toplama operasyonu sırasında Selanik bölgesindeki Rumlar, zulüm ve dayak iddialarını Patrikhane'ye iletmışlerdir. Karaferiye kazasına bağlı Ağustos köyü halkı Patrikhane'ye çektikleri telgrafta, silah toplama komisyonunun asker ile köye gelerek ileri gelenlerden 10 kişiyi darp ettiklerini ve bu kişilerin hayatlarının tehlike de olduğunu belirtmiştir¹⁵³¹. Silah toplama sırasında Rumlara zulüm yapıldığı iddiaları Atina basınında da geniş yer bulmuştur. Bu haberlerde Manastır bölgesinde iki Rum papazın dövüldüğü, Siroz mutasarrıfının Cuma-bala'da üç kişiyi bastonla dövüdüğü, Genç Türk Komitesi tarafından oluşturulan çetelerin Rumlara mezalim yaptığı şeklinde haberler yer almaktaydı¹⁵³². 1910 Eylül'ünde Ustrumca'ya bağlı köylerde Rumların jandarmalar tarafından dövüldüğünün anlaşılması üzerine konu adliyeye intikal ettirilmişti¹⁵³³.

Silah toplama operasyonlarına Sırp lar da tepki göstermiştir. Kosova vilayeti dahilinde silah toplama eylemleri sırasında Sırp ahaliye karşı şiddet uygulandığı iddiasıyla Sırp lar, Sırbistan hükümeti nezdinde teşebbüste bulunarak şikayetlerini dile getirmişlerdir. Bu şikayetlerden sonra Sırbistan hükümeti, İstanbul sefiri aracılığıyla girişimlerde bulunmuştur¹⁵³⁴. Kosova'nın Gilan ve Preşova kazalarında Sırp ahaliye karşı şiddet uygulandığı iddiasıyla Sırbistan Hariciye Nezareti tarafından Osmanlı Devleti'nin Belgrat Sefaretine nota verilmiştir. Sırbistan Hariciye Nezareti notasında, Gilan kazasına bağlı Ağustos köyünde temmuzun son 6 günü silah toplama sırasında 100 kişiden fazla kişinin dövüldüğünü ve bu olaylar sırasında bazı Sırp ların öldüğünü belirterek konu hakkında bilgi istemiştir. Belgrat Sefareti ise Sırbistan basınında silah

¹⁵²⁹ “Manastır Mebusu Pañçedoref Efendi İle Mülakat”, *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 378, 6 Şevval 1328 (Hicri), 10 Teşrin-i Evvel 1910 (Miladi), 28 Eylül 1910 (Rumi), s. 3.

¹⁵³⁰ *BOA, DH. SYS, 76/3.*

¹⁵³¹ *BOA, DH. MUİ, 117-54.*

¹⁵³² *BOA, HR. SYS, 137/9.*

¹⁵³³ *BOA, DH. SYS, 76/3-3.*

¹⁵³⁴ “Sırbistan'ın Şikayeti”, *Tanin*, Numero: 652, 18 Cemazi-yel Ahir 1328 (Hicri), 12 Haziran 1910 (Rumi), 25 Haziran 1910 (Miladi), s. 2.

toplama operasyonu sırasında, Sırp ahalinin dövüldüğü ve kötü muamele yapıldığı şeklinde çıkan haberleri göndererek Osmanlı hükümetinden bu tip olaylara meydan vermemesini istemiştir. Çünkü Sırbistan'da, Osmanlı Devletine karşı meydana gelebilecek tepkiler bir Sırbistan-Bulgaristan yakınlaşmasına neden olabilirdi¹⁵³⁵. Sırbistan'ın notasından sonra Gilan'da meydana gelen olayları incelemek üzere Mülkiye Müfettişi Haydar Bey, bölgeye gönderilmiştir. Haydar Bey hazırladığı raporda, Gilan'a bağlı köylerde meydana gelen olaylarda suçsuz ahalinin de karargaha getirildiğini, İstoviyanic adlı bir vatandaşın 69. Alay kumandanı Şakir Bey'in darp etmesi sonucu hayatını kaybettiğini belirtmiştir. Bu rapordan sonra Osmanlı hükümeti Meclis-i Vükelada aldığı kararla Şakir Bey'in divan-ı harpte yargılanmasına karar vermiştir¹⁵³⁶.

Silah toplama sırasında Sırlara işkence yapıldığı haberlerinin geldiği bir başka bölge Brana'ydı. Brana'da, Sırp anasından bir şahsın Recep adlı bir jandarma tarafından dövüldüğü haberleri Sırp basınında yer almaktaydı. Ayrıca kötü muamele yüzünden Brana halkının Sırbistan'a ve Karadağ'a firar ettiği haberleri gelmekteydi. Bu haberler üzerine Osmanlı hükümeti, Kosova valiliği ve Kolordu Kumandanlığı'ndan konuyla ilgili bilgi istedi. Kolordu Komutanlığının gönderdiği yazıda, vakanın failinin Brana jandarma bölüğü Ser-Çavuşu Yunus ile Tregovişte jandarma süvari bölüğünden Yakup'un Kosova Divan-ı Harp Mahkemesi tarafından üçer sene kalebentliğe mahkum edildiklerini ve 6'şar sene jandarma mesleğinden çıkarma cezası aldıkları belirtiliyordu. Konuyla ilgili yapılan soruşturma ve sonuçları Belgrad Sefareti'ne de iletilmiştir¹⁵³⁷. Sırbistan matbuatında işkence iddialarının yer almaya devam etmesi üzerine Osmanlı hükümeti, yerel makamlara verdiği talimatta silah toplama işinin süratle bitirilmesini istemiştir¹⁵³⁸. Diğer taraftan silah toplama sırasında Sırbistan'a kaçan firarilerin silahlarını da birlikte kaçırdıkları ve Sırbistan'ın sınıra yerleştirdiği Karadağlıları silahlandırdığı şeklindeki haberler üzerine Osmanlı hükümeti Sırbistan hükümetini uyarılmış ve sınırdaki askeri tedbirlerini artırmıştır¹⁵³⁹.

¹⁵³⁵ BOA, HR. SYS, 136/42; Sırbistan basınında Firzovik, Debre, Üsküp gibi mahallerden Sırlar tarafından gönderilen telgraflar yayımlanmaya başlandı. Bkz. BOA, DH. MUI, 80-3/25.

¹⁵³⁶ BOA, MV, 147/36.

¹⁵³⁷ BOA, HR. SYS, 137/14.

¹⁵³⁸ BOA, DH. MUI, 80-3/41-5; Sırbistan Matbuatında Rakoviçe'nin köylerinde halkın evleri ve ambarlarının yakıldığı, ahalinin çoğunun hapse atıldığı, muallimler ve papazların da tutuklandığı şeklinde iddialar yer almaktaydı. Bununla birlikte Üsküp'te çıkmakta olan Vardar adlı Sırpça gazetede silah toplama ile ilgili haberlerin yapılmasının polis tarafından yasaklandığı şeklinde haberler yer almaktaydı. BOA, HR. SYS, 136/21.

¹⁵³⁹ BOA, HR. SYS, 136/33.

İşkence ve kötü muamele iddiaları 1910 Kasım'ında Bulgar Mebus Pavlof Efendi tarafından Meclise taşınmıştır¹⁵⁴⁰. Mecliste, İbrahim Hakkı Paşa hükümetine ait müzakerat sırasında Makedonya'da silah toplama operasyonu da tartışıldı. Meclisteki tartışmalarda ilk sözü alan Kozmidi Efendi, hükümetin silah toplamaya hakkı olduğunu, ancak dayak ve işkenceye hakkı olmadığını söylemiştir. Hükümetin silah toplamak ve çeteleri yakalamak için halkı dövdüğünü belirten Kozmidi Efendi Rumeli'de, pek çok kişinin işkenceye maruz kaldığını belirtmiştir¹⁵⁴¹. İşkence ve dayak iddialarını Meclise taşıyan Üsküp mebusu Todori Pavlof Efendi ise silah toplama işini doğru olduğunu, çünkü kanunun bu hakkı hükümete verdiğini söylemiştir. Pavlof Efendi, konuşmasının devamında Üsküp ve Kumanova kazalarında askerın köylere muhasara ederek silah aramaksızın köylere dövdüğünü, darp olunanlar arasında yaşlılar ve çocukların da olduğunu belirtmiştir. Pavlof, bu sebeple dağlara kaçanlar ve Bulgaristan'a firar edenler olduğunu söylemiştir. Pavlof'a göre, bunu yapan memurların cezalandırılması gerekirdi¹⁵⁴². Sırp mebus Sava Stoyanoviç Efendi de Kosova bölgesinde Sırların silahlarını hükümete teslim etmelerine rağmen neden darp edildiklerini hükümete sormuştur. Sava Efendi, Geylan kazası Mamika nahiyesinde bir Sırp'ın asker tarafından darp edilmesi sonucu öldüğünü dile getirerek bu asker hakkında ne muamele yapıldığını sormuştur. Dahiliye Nazırı Talat Paşa, Sava Efendi'nin bu iddiasına karşı verdiği cevapta bu askerın adalete teslim edildiğini ve divan-ı harpte yargılandığını belirtmiştir¹⁵⁴³. Kosova vilayeti İstilaat Komisyonu azası Yüzbaşı Asım Bey'in Sırlara hakaret ettiği gerekçesiyle yapılan tahkikatta, olayın doğru olduğunun anlaşılması üzerine konu, adliyeye intikal etmiş ve Asım Bey İstilaat Komisyonu azalığından alınmıştır¹⁵⁴⁴. Kosova vilayeti Akova nahiyesinde bazı Hıristiyanların Hilmi Çavuş ve askerleri tarafından darp edildiğinin anlaşılması üzerine, Hilmi Çavuş'un bir ay hapsine ve bir ay memuriyetten men edilmesine karar verilmiştir¹⁵⁴⁵.

Meclisteki tartışmalarda söz alan Serfice Mebusu Yorgo Boşo Efendi'ye göre hükümet, silahları toplamalı ve silah saklayanları cezalandırmalıydı. Boşo Efendi'ye

¹⁵⁴⁰ *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. I, 24 Teşrin-i Sani 1326, s. 413.

¹⁵⁴¹ *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. I, 20 Teşrin-i Sani 1326, s. 291-292.

¹⁵⁴² *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. I, 20 Teşrin-i Sani 1326, s. 299.

¹⁵⁴³ *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. I, 25 Teşrin-i Sani 1326, s. 431.

¹⁵⁴⁴ *BOA, DH. SYS*, 76/3.

¹⁵⁴⁵ *BOA, DH. SYS*, 76/3-3.

göre ilgili ilgisiz herkese şiddet uygulanmamalıydı¹⁵⁴⁶. Selanik Mebusu Yorgi Honeus Efendi ise silah toplamak için manastırda idare-i örfiye ilan edilip, önde gelen kişi ve metropolitlerin hapse atıldığını, sadece silah toplamak için buna gerek olup olmadığını sormuştur. Honeus Efendi Çeteler Kanunu'nun uygulanmasından sonra siyasi çetelerin tekrar ortaya çıktığını belirtmiştir¹⁵⁴⁷. Meclisteki tartışmalar sırasında silah toplama operasyonu sırasında meydana gelen dayak ve işkence iddiaları Bulgar mebuslar tarafından da dile getirilmiştir.

Zulüm ve işkence iddialarına Balkan ülkeleri de tepki göstermiştir. Özellikle Bulgaristan'da bulunan firarilerin Bulgar halkına zulüm ve işkence yapıldığı şeklinde propagandaları, Bulgaristan hükümetinin tepkisine neden olmuştur. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti, silah toplama sırasında halka işkence ve zulüm yaptığı ilan edilen görevlilerle ilgili soruşturma açıldığı konusunda Bulgaristan hükümetini bilgilendirmiştir¹⁵⁴⁸. Bulgaristan basını, silah toplama operasyonunun tam bir çılgınlık olduğunu belirterek İttihatçıları eleştirmiş ve bu sebeple Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'yle takip ettiği samimiyet politikasını artık bir kenara bırakması gerektiğini belirtmiştir¹⁵⁴⁹.

Bulgarların ve Rumların Avrupa nezdinde yaptığı propagandaların etkisiyle Avrupalı ülkelerde Osmanlı hükümeti işkence ve zulüm iddialarıyla ilgili çok yoğun bir şekilde eleştirilmekteydi¹⁵⁵⁰. İngiliz basınında Bulgar köylülerin darp edildiği ve köylülerin helak olduğu şeklinde haberler yayınlanmaya başlamıştır¹⁵⁵¹. İngiliz basınında Makedonya'da silah toplanması sırasında İngiliz Konsoloshanesine girildiği şeklinde haberlerin yer alması üzerine Dahiliye Nezareti, konunun araştırılması için Manastır valiliğine talimat verdi. Manastır valiliği yaptığı soruşturmada, silah toplamanın 14. günü Manastır şehir merkezinde silahları toplamak için Yüzbaşı Şevket'in askerlerini karakol bölgesine taksim ettiği sırada oradan geçmekte olan İngiliz Konsolohane kavası ve yanındakilerin yüzbaşıya hakaret etmesi yüzünden meydana

¹⁵⁴⁶ MMZC, D. I, İ. S. III, c. I, 22 Teşrin-i Sani 1326, s. 299.

¹⁵⁴⁷ MMZC, D. I, İ. S. III, c. I, 24 Teşrin-i Sani 1326, s. 410-411.

¹⁵⁴⁸ "Rum-ili Ahvalı", *Tanin*, Numero: 710, 18 Şaban 1328 (Hicri), 10 Ağustos 1326(Rumi), 23 Ağustos 1910 (Miladi), s. 2.

¹⁵⁴⁹ "Bulgar Matbuatı", *Tanin*, Numero: 685, 22 Recep 1326 (Hicri), 16 Temmuz 1326 (Rumi), 29 Temmuz 1910 (Miladi), s. 2.

¹⁵⁵⁰ "Makedonya'da Faaliyeti Müdhişiye", *Yeni Tasvir-i Efkar*, 26 Şevval 1328 (Hicri), 30 Ekim 1910 (Miladi), 17 Teşrin-i Evvel 1910 (Rumi), s. 2.

¹⁵⁵¹ "Balkan Komitesi Reisi", *Tanin*, Numero: 871, 5 Safer 1329 (Hicri), 23 Kanun-i Sani 1329 (Rumi), 5 Şubat 1911(Miladi), s. 2.

gelen olay sonucunda kavas ve yanındakilerin ifadelerini almak için konsoloshaneye gidildiğini belirtmiştir. Manastır valiliği, olayın bundan ibaret olduğunu belirterek silah toplamak için konsoloshaneye gidilmediğini belirtmiştir. Bu soruşturmanın sonuçlarından İngiliz Büyük Elçiliği bilgilendirilmiştir. Diğer taraftan İngiliz Dışişleri Bakanı Grey, İngiliz konsoloslarının silah toplama operasyonunda Bulgar köylülerine zulüm yapıldığı ve birçoğunun dağlara kaçtıkları şeklindeki raporlar üzerine Osmanlı Devleti'nin Londra sefirini kötü muamele iddialarıyla ilgili uyararak daha itidalli davranılmasını istemiştir¹⁵⁵².

Silah toplama operasyonu ile ilgili işkence ve zulüm iddiaları üzerine Dahiliye Nazırı Talat Bey, Makedonya gezisine çıkmıştır. Talat Bey, silahların toplanmasıyla ilgili olarak verdiği beyanatta Makedonya'da asayiş için Müslüman, Hıristiyan bütün ahaliden silahların toplandığını belirtmiştir. Talat Bey, Müslümanların silahlarının toplanmadığı şeklindeki yayınların Avrupa'yı Osmanlı aleyhine kışkırtmak için yapıldığını belirtmiş, merkezden verilen emirler dışında hareket eden memur ve askerler hakkında gerekli işlemlerin yapılmakta olduğunu beyan etmiştir. Dahiliye Nazırı Talat, silahların itidalli bir şekilde toplanması için memurlara kesin talimatlar verildiğini ve silah toplama işi bittikten sonra tekrar silah edinenlerin cezalandırılması için kanun yapılacağını söylemiştir¹⁵⁵³.

Silah toplama operasyonları sırasında işkence ve zulüm iddiaları ortaya çıkınca Osmanlı hükümeti bunları araştırmak için komisyonlar kurdu¹⁵⁵⁴. Komisyonların yanı sıra kötü muamele iddialarını araştırmak üzere bölgeye mülkiye müfettişleri de gönderilmiştir. Bu kötü muamele iddialarıyla ilgili Yenice-i Vardar kaymakamı ve yüzbaşısı, 69. Alayın Birinci Tabur Komutanı gibi kişiler hakkında soruşturma açılmıştı¹⁵⁵⁵. İttihatçılar göre, silah toplanması esnasında bazı memurların yaptığı olaylar yüzünden meydana gelen olayların talimatı, merkezi hükümet tarafından verilmemişti. Onlara göre kanunları anlamayan bazı memurların kötü muameleleri yüzünden herkesi üzen olaylar meydana gelmişti ve bunlara meydan vermemek için

¹⁵⁵² BOA, HR. SYS, 136/25.

¹⁵⁵³ "Dahiliye Nazırı Talat Beyefendi İle Mülakat", *Tanin*, Numero: 697, 5 Şaban 1328 (Hicri), 28 Temmuz 1326 (Rumi), 10 Ağustos 1910 (Miladi), s. 2; "Taninin Tarihi Siyaseti", *Tanin*, Numero: 911, 10 Rebi'ül Evvel 1329 (Hicri), 4 Mart 1327 (Rumi), 14 Mart 1911 (Miladi), s. 1.

¹⁵⁵⁴ İrtem, *Meşrutiyetten Mütarekeye*, s. 228.

¹⁵⁵⁵ MMZC, D. I, İ. S. III, c. I, 25 Teşrin-i Sani 1326, s. 479.

hükümetin daha sıkı denetimler uygulaması gerekliydi¹⁵⁵⁶. İttihatçılara göre, Makedonya’da silah toplanırken Bulgar köylülerine uygulanan şiddetin sorumlusu Bulgar komitalarıydı. Çünkü köylüler, Bulgar komitaların ölüm tehdidi yüzünden silahları hükümete teslim etmiyorlardı. Bunun neticesinde de bazı yerlerde şiddet olayları meydana geldi. İttihatçılar, halka karşı şiddet uygulanmasına hiçbir zaman taraf olmadıklarını, ancak bunun sebebinin Bulgar komitaları olduğunu belirtiyorlardı. Bulgar komitaları olmasaydı Makedonya köylüsü yataklıktan mahkum olmayacaktı¹⁵⁵⁷. İttihatçılar göre silah toplama Makedonya’da yapılacak bütün ıslahatların temeli olacaktı. İttihatçılar, silahların toplanmasıyla Makedonya komitalarının ayrılıkçı hayallerinin yıkıldığını belirtiyorlardı¹⁵⁵⁸. Onlara göre, silah toplama sırasında meydana gelen kötü olaylar, hiçbir zaman merkezi hükümetin emriyle meydana gelmemişti. Bunun olmamasını her şeyden evvel hükümet isterdi. İttihatçılar, bütün bu olaylara rağmen esas olan konunun silahların toplanması olduğunu belirtmiştir¹⁵⁵⁹.

Ayrıca kötü muamele iddialarının yarattığı kötü tesiri ortadan kaldırmak için Osmanlı hükümeti Dersaadet Matbuatı, yabancı muhabirler ve İstanbul’daki yabancı ajanslar aracılığıyla haberlerle ilgili tekzipler yayınlatılması kararı almıştır. Örneğin; Osmanlı hükümeti, kötü muamele iddialarıyla mücadele edebilmek için, silah toplama operasyonu sırasında en yoğun tutuklamaların yapıldığı Manastır vilayetinde yapılan tutuklamaların ayrıntılı bir dökümünü Hariciye Nezareti’ne göndermiştir. 358 kişilik bu listede şahısların tutuklanma nedenleri, tutuklanma tarihleri, tahliye tarihleri, meslekleri ve hangi etnik gruba dahil olduklarını içermektedir. Hariciye Nezareti, bu belgeyi elçiliklere göndererek Avrupa hükümetlerini bilgilendirmiştir¹⁵⁶⁰. Tutuklanan şahısların etnik ve suç dağılımları tablo XI’de gösterilmiştir.

Milliyeti	Silah Maddesi	Silah Taşıma	Mefsed ¹⁵⁶¹	Eşkıyaya yataklık	Komita üyesi	Komita evrakı	Komitaya hizmet	Dinamit ve bomba
Bulgar	116	8	50	10	30	1	1	5

¹⁵⁵⁶ Hüseyin Cahid, “Anasır Aleyhinde Tahrikat”, *Tanin*, Numero: 872, 6 Safer 1329 (Hicri), 23 Kanun-i Sani 1326 (Rumi), 6 Şubat 1911 (Miladi), s. 1.

¹⁵⁵⁷ Hüseyin Cahid, “Makedonya ve Balkan Komitesi”, *Tanin*, Numero:892, 26 Safer 1329 (Hicri), 13 Şubat 1326 (Rumi), 26 Şubat 1911 (Miladi), s. 1.

¹⁵⁵⁸ *Tanin*, Numero: 682, 19 Recep 1328 (Hicri), 13 Temmuz 1326 (Rumi), 26 Temmuz 1910 (Miladi), s. 2.

¹⁵⁵⁹ Hüseyin Cahid, “İttihat ve Terakki Cemiyeti Ne Yaptı”, *Tanin*, Numero: 1261, 17 Rebi’ül Evvel 1330 (Hicri), 22 Şaban 1327 (Rumi), 6 Mart 1912 (Miladi), s. 1.

¹⁵⁶⁰ *BOA, HR. SYS*, 137/1.

¹⁵⁶¹ Mefsedet: Fesatlık, Bozgunculuk.

Rum	38		10		2			
İslam	8	12	1	2	1 Başkim		3	
Musevi	2							
Ulah							1	

Tablo XI: Manastır vilayetinde silah toplama operasyonu sırasında tutuklananlar¹⁵⁶²

Bu tablo özellikle Bulgarların yaptığı propagandaya karşı ayrıntılı olarak hazırlanmıştır. Belgede tutuklanan şahısların meslek grupları ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Bunlardan komita üyesi olmaktan tutuklanan şahısların meslek dağılımına bakıldığında 21 tanesi çiftçi (bunların tamamı Pirlepe komita heyetinden), doktor, kitapçı, daskal, meyhaneci, hancı, mumcu olduğu görülmektedir. Özellikle komitaların çiftçilerden destek aldığı görülmektedir. Komita heyeti üyesi olanlar divan-ı harp mahkemesi tarafından tutuklanmıştır.

Tabloda en geniş tutuklamaların silah maddesinden yapıldığı görülmektedir. Manastır vilayetinde toplanan silahlarla birlikte düşünüldüğünde bireysel silahlanmanın Bulgarlarda daha geniş bir toplumsal tabana yayıldığı söylenebilir. Silah maddesinden tutuklananlar, silahlarını teslim etmeyip hanelerinde yapılan aramalarda silah bulunan şahıslardır. Silah maddesinden tutuklanan şahıslar 5-6 günlük tutukluluk süresinden sonra tahliye edilmişlerdir. Osmanlı hükümeti, Bulgarların yaptığı propagandalara karşı yerel makamlardan soruşturmaların en kısa sürede bitirilmesini istemiştir. Silah taşıma maddesinden tutuklanan Bulgarlar, bir ay ile 6 ay arasında değişen cezalara çarptırılmıştır. Burada ilginç olan mefsedetten tutuklanan şahıslardır. Kelimenin anlamına bakıldığında mefsedet “fesad” ve “bozgunculuk” anlamlarını taşımaktadır. Osmanlı yerel otoriteleri, bu maddeyi çok geniş bir yorumlamada şüphelenilen ve halkı kıskırtması muhtemel şahısların kontrol altına alınması amacıyla kullanmış olabilir. Diğer taraftan Bulgarların silah toplama operasyonlarının kendilerine yönelik yapıldığı propagandasının aksine, silah maddesinden Rumlar ve Müslümanlar da gözaltına alınmıştır. Rumlardan silah maddesinden 27 Eylül 1910 tarihinde gözaltına alınan şahıslar, 9 Ekim’e kadar serbest bırakılmıştır¹⁵⁶³.

¹⁵⁶² Tabloda belirtilen suçlar dışında, hanede mermi bulundurmamak, hezeyan, katil mahallinde yakalanmak (13 kişi), Yunan marşı söylemek, ahaliye zulm etmek, heyet-i fesadi, adam kaybetmek, muzır evrak yakalatmak suçlarından yakalanan şahıslar da tutuklanmışlardır. Daha geniş bilgi için bkz. BOA, HR. SYS, 137/1.

¹⁵⁶³ BOA, HR. SYS, 137/1.

Sefaretlere, Avrupa basınına yakından takip etmeleri konusunda talimat verilmiştir¹⁵⁶⁴. Bu talimat üzerine silah toplama sırasında meydana gelen olaylarla ilgili Osmanlı Sefaretleri Avrupa basınında çıkan haberleri yakından takip edip bu gazetelerin birer nüshalarını Hariciye Nezareti'ne göndererek olaylarla ilgili bilgi istemişlerdir. Osmanlı hükümeti, Makedonya vilayetlerinden aldığı bilgileri sefaretlere göndererek çıkan haberleri tekzip etmiştir. Yunanistan ve Bulgaristan gibi ülkelerin basınında silah toplamayla ilgili olarak zulüm ve işkence iddialarının yer aldığı haberler düzenli olarak Hariciye Nezaretine gönderilmiştir. Osmanlı hükümeti, asılsız haberleri yaptığı soruşturma sonuçlarına göre ya tekzip etmiş ya da kötü muameleden sorumlu olan Osmanlı memurlarına verilen cezaları gazetelerde yayınlamış ve sefaretlere bilgi vermiştir¹⁵⁶⁵.

Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar, Makedonya'da halkın konsoloshanelere giderek yalan beyanlarla Avrupa kamuoyunu yanıltmamaları için iddialara konu olan haberleri de gazetelerde yayınlatarak tekzip ettirmişlerdir. Örneğin, Üsküp'e bağlı İvadedi karyesinde silah toplama sırasında, karyenin dışında kalan bir tarlada bir depo bulunmuş ve bu depoda 6 dinamit, 6000 mermi, 11 revolver ele geçirilmiştir. Karye halkı ise silah toplama sırasında konsoloshanelere giderek kendilerinde ve karyelerinde hiç silah bulunmadığı halde darp edildiklerini belirtmişlerdir¹⁵⁶⁶. Silah toplama operasyonu sırasında meydana gelen olaylar ve silah toplama metotları, toplumda İttihatçıların imajı konusunda sonuçlarını gelecekte gösterecek derin fay hatları yaratmıştır¹⁵⁶⁷. Bu fay hatları, çatışmaların artmasına ve 1912 yılının ortalarında Makedonya'da durumun iyice kötüleşmesine neden olmuştur¹⁵⁶⁸. Osmanlı hükümeti, silah toplama operasyonu ile birlikte Makedonya'da silahlanmanın önüne geçebilmek amacıyla silah kaçakçılığını önlemek içinde tedbirler almıştır.

4.3. Bulgar Firarileri Sorunu

Silah toplama operasyonları sırasında Makedonya'dan firarlar yaşanmıştır. Silah toplama faaliyetleri sırasında Bulgarlar, komitalarında tehdit ve telkiniyle Bulgaristan'a

¹⁵⁶⁴ BOA, HR. SYS, 137/9.

¹⁵⁶⁵ BOA, HR. SYS, 136/6.

¹⁵⁶⁶ Tanin, Numero: 780, 1 Zilkade 1328 (Hicri), 21 Teşrin-i Evvel 1326 (Rumi), 3 Kasım 1910 (Miladi), s. 3.

¹⁵⁶⁷ Kocatürk, a.g.e., s. 124.

¹⁵⁶⁸ Macfie, a.g.e., s. 72.

fırar etmişlerdir. Bulgaristan'a fırar eden halk, önemli bir sayı teşkil ediyordu¹⁵⁶⁹. Bu fırariler arasında komitaların teşvikiyle 50 kişiden oluşan asker kaçakları da vardı. Bu fırarilerden bir bölümü askerlik yapmamak için Bulgar komitalarından aldığı talimatla Bulgaristan'a fırar etti. Osmanlı hükümeti, bu şahısların kıtalarda gayrimüslimlere kötü muamele yapıldığı şeklindeki propagandalarına engel olunmasını istedi¹⁵⁷⁰. Göç edenlerin önemli bir kısmı da komitaya katılmak için Bulgaristan'a fırar etti. Dahiliye Nazırı Talat Paşa, 9 Ağustos 1910 tarihinde Tanin gazetesine verdiği beyanatta Bulgaristan'a kaçanların komitalar tarafından gördükleri baskıdan kurtulmak için Bulgaristan'a fırar ettiklerini söylemiştir. Talat Paşa, kaçanların büyük bir kısmının Koçana ahali olduğunu, ancak Koçana'da henüz silah toplama işinin başlamadığını belirtmiştir. Paşa, bu sebeple iddiaların çok dikkatli takip edilmesi gerektiğini belirtmiştir¹⁵⁷¹.

Bulgaristan'a göç eden Bulgarlar, Osmanlı hükümetinin zulmünden kaçtıkları, can ve mal güvenliklerinin olmadığı şeklinde propagandalar yapıyorlardı. Bu fırariler, Bulgaristan'da çeşitli mitingler düzenlediler. Kosova valiliği, fırarilerle ilgili hazırladığı raporda, Bulgarların yaygaralarının blöften ibaret olduğunu ne hükümetten ne de askerden zulüm görmediklerini belirtmiştir. Kosova valiliği, Bulgarların komitalar tarafından verilen silahları yine oraya teslim etmek için Bulgaristan'a fırar ederek bunun bir zulüm görüntüsü almasını sağlamaya çalıştıkları için fırar ettiklerini vurgulamıştır. Bu kişilerin silahlarını teslim koşuluyla dönebileceklerinin ilan edilmesini isteyen Kosova valiliği, aksi halde hükümetin otoritesinin sarsılabileceğini belirtmiştir¹⁵⁷². Fırarların devam etmesi Bulgaristan – Osmanlı ilişkilerini gerginleştirdi. Bulgaristan, Osmanlı Devleti'ni sınırda tedbir alması konusunda uyardı¹⁵⁷³.

¹⁵⁶⁹ Kadri, *a.g.e.*, s. 112; Silah toplama sırasında bir komitacının üzerinden çıkan belgeler komitaların halka yaptığı baskı konusunda önemli bilgiler vermektedir. Makedonya ve Edirne İhtilali Dahiliyesi Üsküp Dairesi İhtilal Komitesi tarafından yayınlanan emirde şöyle deniyordu: “Yedlerinde silah bulunanların Çavşof ve arkadaşlarıyla Bulgaristan'a gitmek üzere derhal toplanmaları gerektiğini belirtmiştir. Silahlarıyla gelmeyenler refikleri tarafından derhal öldürülecektir. Tüfeklerini Türklere teslim edenlerde idam edileceklerdir. Bkz. “Rumeli’de Bulgar Tahrikatı- Asayışı Kimler İhlal Ediyor?”, *Tanin*, Numero: 766, 16 Şevval 1328 (Hicri), 8 Teşrin-i Evvel 1326 (Rumi), 20 Ekim 1910 (Miadi), s. 1.

¹⁵⁷⁰ *BOA, BEO*, 4004/300300.

¹⁵⁷¹ “Dahiliye Nazırı Talat Beyefendi İle Mülakat- Rumeli Ahvalı”, *Tanin*, Numero; 697, 5 Şaban 1328 (Hicri), 28 Temmuz 1326 (Rumi), 10 Ağustos 1910 (Miladi), s. 1.

¹⁵⁷² *BOA, DH. SYS*, 18/1.

¹⁵⁷³ “Silah Cem’i”, *Tanin*, Numero:681, 18 Recep 1328 (Hicri), 12 Temmuz 1326 (Rumi), 25 Temmuz 1910 (Miladi), s. 3; “Hükümeti Osmaniye – Bulgaristan”, *Tanin*, Numero: 679, 10 Recep 1328 (Hicri), 9 Temmuz 1326 (Rumi), 22 Temmuz 1910 (Miladi), s. 3.

Firarilerin Osmanlı ülkesine geri dönmeleri için, Osmanlı Devleti'nin Sofya Sefiri Asım Bey ile Bulgaristan'ın Hariciye Nazırı General Babrikof arasında başlayan müzakereler, 1910 Ağustos ayının sonunda sonuçlandırıldı. Bu müzakerelerde şu kararlar alındı¹⁵⁷⁴:

—Osmanlı hükümeti, firarilerin geri dönmelerine müsaade edecektir.

—Mülteciler, memleketlerine avdet edecekler ve silahlarını teslim edeceklerdir.

—Firariler hakkında eğer bir suçtan dolayı mahkum olmamışsa herhangi bir tahkikat yapılmayacaktır.

—Bulgaristan hükümeti, firar edenlerin bir listesini Osmanlı hükümetine verecek ve bu liste, Bulgaristan hükümetinin garantisi altında olacaktır. Osmanlı Devleti, geri dönüşler sırasında komitacıların firarilerin arasına karışma ihtimaline karşı böyle bir şey talep etmektedir.

Bulgaristan firarileri, Sofya'da bulunan Osmanlı Sefiri ile görüşebilmek için 2 rahip ve 3 köylüden oluşan bir komisyon kurdu. Komisyon, Sofya Sefiri Asım Bey ile yaptığı görüşmede kendileri hakkında herhangi bir tahkikat yapılmayacağı garantisi verilirse geri dönmeye hazır olduklarını belirtmiştir. Asım Bey, firariler hakkında herhangi bir tahkikat yapılmayacağı ve rencide edilmeyecekleri konusunda komisyona garanti verdi¹⁵⁷⁵. Takibat-ı kanuniyelerinin ertelenmesi konusunda istilaat komisyonlarına tam yetki verildi¹⁵⁷⁶. Bu garantilerin alınmasından sonra, firarilerin geri dönüşlerinin Bulgaristan ve Osmanlı Devleti arasında tayin edilecek ve bir aylık süre zarfında Bulgaristan hükümeti tarafından verilecek cetvellere göre yapılması kararlaştırıldı¹⁵⁷⁷. Bulgaristan Dahiliye Nezareti'nin hazırladığı cetvellere göre firar edenlerin sayısı toplam 1424 kişiydi¹⁵⁷⁸. Osmanlı hükümeti, firarilerin geri dönüşlerinde rencide edilmeyeceklerine dair Bulgaristan hükümetine garanti vermiştir. Firarilerin geri dönüşleri için Cuma-Bala sınır kapısına memur tayin edilmesi ve geçişleri denetleyecek bir mülkiye müfettişi görevlendirilmesine karar verildi¹⁵⁷⁹. Osmanlı Devleti, firarilerin geçeceği 2 gümrük kapısında kötü muamele yapılmaması ve rencide edilmemeleri

¹⁵⁷⁴ "Mülteciler Meselesi", *Tanin*, Numero: 706, 14 Şaban 1328 (Hicri), 6 Ağustos 1326 (Rumi), 19 Ağustos 1910 (Miladi), s. 1; *MMZC*, D. I, İ. S. III, c. I, 20 Teşrin-i Sani 1326, s. 276.

¹⁵⁷⁵ *BOA, DH. SYS*, 18/1.

¹⁵⁷⁶ *BOA, BEO*, 3785/283860.

¹⁵⁷⁷ "Rum-ili Ahvali", *Tanin*, Numero: 710, 18 Şaban 1328 (Hicri), 10 Ağustos 1326 (Rumi), 23 Ağustos 1910 (Miladi), s. 2.

¹⁵⁷⁸ "Bulgar Mültecileri", *Tanin*, Numero: 713, 21 Şaban 1328 (Hicri), 13 Ağustos 1326 (Miladi), 26 Ağustos 1910 (Rumi), s. 2.

¹⁵⁷⁹ *BOA, DH. SYS*, 18/1.

konusunda gümrük memurlarını uyarmıştır¹⁵⁸⁰. Listenin hazırlanıp Osmanlı Devleti'ne teslim edilmesinden sonra Osmanlı komisyonları sınır kapılarına giderek firarilerin geri dönüşlerini başlattılar. Osmanlı hükümeti, firarilerin geri dönüşlerinin daha sakin geçmesi için Koçana bölgesindeki idare-i örfiye'yi ertelemiştir¹⁵⁸¹. Komisyonların çalışmaya başlamasından sonra¹⁵⁸² 5 Eylül 1910 tarihinde 440 İштиpli, 398 Koçanalı, 24 Radovişteli, 9 Kratovalı, 9 Kumanovalı olmak üzere toplam 830 firari Köstendil Kaymakam'ı tarafından Osmanlı hükümeti memurlarına teslim edildi¹⁵⁸³. Diğer taraftan Palanka bölgesinde gizlice geri dönmeye çalışanların tutuklandığı haberleri gelmekteydi. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti, gizli gelenlerin tutuklanmalarını, dönmelerine müsaade edilmesini ve bu kişilerin silahlarının toplanmasını istendi¹⁵⁸⁴. Silah toplama sırasında 2500'e yakın Sırp, Sırbistan ve Karadağ'a firar etmiştir¹⁵⁸⁵.

5. MAKEDONYA'DA SİLAH KAÇAKÇILIĞI

Osmanlı hükümetinin Makedonya'da önlemeye çalıştığı önemli olaylardan biri de silah kaçakçılığıydı. Silah kaçakçılığı, komitaların beslendiği en önemli kaynaklardan biriydi. Konunun Makedonya'da asayişin sağlanması için önemli olduğu idari makamlar tarafından bilindiğinden Yunanistan, Bulgaristan ve Balkan hinterlandından yapılan kaçakçılığın önlenmesi için karadan ve denizden tedbirler alındı. Özellikle Yunanistan'dan yapılan silah kaçakçılığı konusu önemliydi. Yunanistan'dan Makedonya bölgesine önemli miktarda silah ve cephane nakliyatı yapılmaktaydı. Meşrutiyetin ilanından sonra 27 Kasım 1908 gibi erken bir tarihte Florina bölgesine gemilerle silah nakil edildiği Osmanlı makamlarınca saptanmıştı¹⁵⁸⁶. Bunun üzerine Selanik sahillerinde gerekli önlemleri alması için, Bahriye Nezareti'ne talimat verildi. Yunanistan'dan yapılan silah kaçakçılığının önlenmesi için Selanik ve Yanya bölgelerinde karadan ve denizden tedbirler alındı¹⁵⁸⁷. Bu kapsamda Rumeli Müfettişliği, Yunanistan'dan yapılan silah kaçakçılığını önlemek için istimbote ve

¹⁵⁸⁰ BOA, DH. SYS, 18/1; "Bulgaristan Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 356, 12 Ramazan 1328 (Hicri), 16 Eylül 1910 (Miladi), 3 Eylül 1910 (Rumi), s. 2.

¹⁵⁸¹ BOA, DH. SYS, 18/2-2.

¹⁵⁸² *Sabah*, Numero: 7542, 14 Ramazan 1328 (Hicri), 5 Eylül 1326 (Rumi), 17 Eylül 1910 (Miladi), s. 3.

¹⁵⁸³ BOA, DH. SYS, 18/1; "Bulgaristan'a İltica Edenler", *Tanin*, Numero: 738, 7 Eylül 1326 (Rumi), 20 Eylül 1910 (Miladi), s. 2.

¹⁵⁸⁴ BOA, DH. SYS, 18/1.

¹⁵⁸⁵ Ahmed Selahaddin, *a.g.e.*, s. 73.

¹⁵⁸⁶ *Tanin*, Numero: 174, 2 Muharrem 1327 (Hicri), 12 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), 25 Ocak 1909 (Miladi), s. 3.

¹⁵⁸⁷ BOA, BEO, 3592/269330.

ganbot talep etti¹⁵⁸⁸. Bundan sonra denizden yapılan kaçakçılığı önlemek için Katrin Körfezi istimbotlarla kontrol altına alındı¹⁵⁸⁹. Silah kaçakçılığı ile mücadelede, istihbarat faaliyetlerine ağırlık verildi. Selanik vilayetine gönderilmek üzere birkaç yüz gra tüfeğinin Sokolos Atlantis bölgesine getirildiği haberinin alınması üzerine Osmanlı hükümeti Hariciye Nezaretine konuyu bildirerek Yunanistan nezdinde girişimde bulunulmasını istedi¹⁵⁹⁰. Yunanistan'dan yapılan silah kaçakçılığında mavzer usulüne göre yapılmış gra tüfekleri önemli rol oynuyordu¹⁵⁹¹. Bu tüfekler, torpido ve istimbotlarla Selanik ve Yanya vilayetlerine sevk ediliyordu¹⁵⁹².

Yunan komitacıların 1909 yılının başlarından itibaren Makedonya'da faaliyetlere başlamasıyla birlikte karadan yapılan silah kaçakçılığında da artış olmuştur. Özellikle Rum komitacılara destek için Aynaroz-Langaza hattından silah sevkiyatı yapılıyordu. Bu hat üzerinden getirilen silahların mıntikalara dağıtımının yapılmakta olduğu bilgisi, muhbirler vasıtasıyla alındıktan sonra Selanik Jandarma Alay Komutanlığı'ndan bölgede önlem alınması ve silah kaçakçılığına müsaade edilmemesi istendi¹⁵⁹³. Yunan komitalarının Makedonya'ya silah soktuğu bir başka bölge Kesendire bölgesiydi¹⁵⁹⁴. Yunanistan sınırındaki önlemlerin yetersiz olmasından dolayı 1909 yılında silah kaçakçılığında ve tezkeresiz geçişler konusunda artış olmuştur. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti, Selanik ve Manastır vilayetlerine verdiği talimatta sınır tedbirlerinin artırılmasını istedi¹⁵⁹⁵. Manastır ve Selanik vilayetlerinde yapılan silah kaçakçılığını önlemek için gerekli hukuksal düzenlemeler yapılana kadar polis ve jandarma tarafından gerekli önlemlerin alınması talep edildi¹⁵⁹⁶.

Silah kaçakçılığı hattında bir başka önemli bölge, Bulgaristan sınır bölgesiydi. Kosova'nın hududa yakın Osmaniye, Koçana, Palanka ve Kratova kazalarında Balkanlar'dan silah ve patlayıcı madde kaçakçılığı yapılmaktaydı¹⁵⁹⁷. Bulgar komitaları, Bulgaristan'dan Köstendil üzerinden Manastır havalisine eşkıya ve silah kaçırmak için Kosova vilayetine bağlı Palanka kazasıyla Bereketlü nahiyesine geçit mahallerindeki

¹⁵⁸⁸ BOA, DH. MKT, 1308/10.

¹⁵⁸⁹ BOA, BEO, 3793/284454.

¹⁵⁹⁰ BOA, DH. MKT, 2822/75.

¹⁵⁹¹ BOA, DH. MKT, 2822/75.

¹⁵⁹² BOA, DH. MKT, 2808/96-3.

¹⁵⁹³ BOA, BEO, 3592/269330.

¹⁵⁹⁴ Uzer, a.g.e., s. 223.

¹⁵⁹⁵ BOA, DH. MUI, 23-1/25.

¹⁵⁹⁶ BOA, TFR. I.U.M, 28/2725.

¹⁵⁹⁷ BOA, DH. SYS,81-2/4-6.

hanelerle Köprülü kazasına bağlı Paşa köyü ve Abdipaşa hanlarını fazla bedellerle satın almaya karar vermişlerdir. Bunun üzerine Kosova valiliğinden Bulgarların bu faaliyetlerine karşın vilayet dahilindeki hanların bu suretle satılmasına ve silah kaçakçılığına izin verilmemesi istenmiştir¹⁵⁹⁸. Bulgaristan Emareti ise Kanun-i Esasi'nin ilanından sonra Makedonya komitalarına para ve silah yardımında bulunmaya devam etti. Bu silahlar Selanik'te bulunan Bulgar Meşrutiyet Kulüplerinin organizasyonu ile Makedonya bölgesine sokulmaktaydı¹⁵⁹⁹. Yurt dışından Makedonya bölgesine gelen kolilerde patlayıcı maddeler olduğu ve bu patlayıcı maddelerle Bulgar komitalarının istasyon ve tren idarelerine yönelik saldırıların düzenleneceği istihbaratı alındı. Bunun üzerine bu kolilerin bir vagona muhafaza edilerek yirmi dört saat sonra Üsküp'e gönderilmesi şimendifer komiserliğine bildirildi¹⁶⁰⁰. 1911 yılında Bulgaristan'dan Makedonya'ya gönderilen silahlar, ajanlar vasıtasıyla sokulmaktaydı¹⁶⁰¹.

Silah kaçakçılığında önemli bölgelerden biri de Sırbistan sınır bölgesidir. 1910 Arnavutluk Ayaklanması'ndan sonra Arnavutlar tarafından Sırbistan'a kaçırılan silahlar, tekrar Kosova bölgesine sokuluyordu. Bu silahlar, silah kaçakçılarının organizasyonlarıyla Makedonya'nın iç bölgelerine sevk edilmekteydi¹⁶⁰². Kosova bölgesinde silahların toplanması sırasında, Arnavut ahalisinin elindeki silahların Sırbistan üzerinden geldiği tespit edildi¹⁶⁰³. Katolik Arnavutlar Sırbistan üzerinden silah kaçakçılığı yapmaktaydı¹⁶⁰⁴. Sırbistan'dan Osmanlı ülkesine yapılan silah kaçakçılığı konusunda Kosova idari makamları gerekli tedbirleri almaları konusunda uyarıldı¹⁶⁰⁵. Kosova valisi yaptığı incelemelerden sonra Priştine sancağında Arnavut halkının sahip olduğu silahların %20-30'unun Sırbistan'dan getirilen mavzerler olduğu tespitini Dahiliye Nezareti'ne iletti. Kosova valisi, hudut iyi tahkim edilmediğinden dolayı Arnavut ahalisinin Sırbistan'dan silah ve cephane geçirmek için müsait bir ortam bulduğunu belirtti¹⁶⁰⁶. Bu bilgiler üzerine, hududun muhafazasında görev alan askerlerin sayısının artırılması konusunda Harbiye Nezareti, uyarıldı. Ayrıca Osmanlı hükümeti,

¹⁵⁹⁸ BOA, DH. MUİ, 71/49.

¹⁵⁹⁹ BOA, BEO, 3458/259277.

¹⁶⁰⁰ BOA, DH. SYS, 81-2/6.

¹⁶⁰¹ Bayur, a.g.e., c. II, s. 189.

¹⁶⁰² BOA, HR. SYS, 136/33.

¹⁶⁰³ BOA, HR. SYS, 141/41.

¹⁶⁰⁴ Emgili-Kahramanyol, a.g.e., s. 348.

¹⁶⁰⁵ BOA, HR. SYS, 136/11.

¹⁶⁰⁶ BOA, HR. SYS, 141/41.

silah kaçakçılığının önlenmesi için Sırbistan hükümeti nezdinde girişimlerde bulundu¹⁶⁰⁷. Bu girişimlerden sonra Sırbistan hükümeti, hudut muhafaza komutanı Nikolay Evoviç'i tutukladı. Çünkü silahlar Arnavutlara gitmekte ve Kosova bölgesindeki Sırp anasına karşı da kullanılmaktaydı.¹⁶⁰⁸ Emniyet Umum Müdürlüğü, Arnavutluk'a yapılan silah kaçakçılığına dair hazırladığı raporda, Bulgaristan Kralı Ferdinand'ın Arnavutluk'ta isyan çıkarmak için Karadağ Kralına silah ve cephane tedarik edip Arnavutluk'a göndermesi için para verdiğini belirtiyordu. Raporda, Ferdinand'ın bu şekilde Arnavutlukta başlayacak isyanla Avrupa müdahalesine zemin hazırlamak istediği belirtiliyordu¹⁶⁰⁹.

Arnavutluk bölgelerinde yapılan silah kaçakçılığının bir başka bölgesi İtalya'nın Trieste Limanı'ydı. Silah kaçakçıları, Trieste bölgesinden temin ettikleri silahları Obuti, Ülgün ve Bar limanlarını kullanarak İşkodra vilayetine ulaştırıyorlardı. Trieste'den gelen silahlar, Karadağ'ın Bar ve Ülgün limanları üzerinden İşkodra vilayetine, buradan da Makedonya bölgesine dağılıyordu. Bu limanlardan gelen paketlerin dikkatli bir şekilde incelenmesi konusunda gümrük memurları uyarılmıştır¹⁶¹⁰. Osmanlı hükümetinin silah toplama operasyonları sırasında Bulgaristan ve Sırbistan bölgelerine önemli miktarda silah kaçırılmıştır. Osmanlı hükümeti, kaçırılan bu silahlar için ilgili ülkeler nezdinde teşebbüste bulunmuştur. Örneğin, silah toplama sırasında Sırbistan'a bir araba mavzer ve kavkin silahları kaçırılmıştır. Bu silahlar için Osmanlı hükümeti, Sırbistan hükümeti nezdinde teşebbüste bulunmuş ancak sonuç alamamıştır¹⁶¹¹. Sırbistan'dan yapılan silah kaçakçılığı 1912 yılının yaz aylarında artmıştır. Bu kaçakçılığı organize eden Kadim Sırbistan Kaçkınlarına Yardım Derneği temin etmiş olduğu silahları sınırdaki Sırp komitacılara ulaştırmaktaydı¹⁶¹².

Silah kaçakçılığı sorunu Balkan Savaşlarına giden süreçte Makedonya'da ciddi bir problemdi. Osmanlı hükümetinin silah kaçakçılığını önleme çabaları yetersiz kaldı. Makedonya'nın dört ülkeyle sınır olması ve coğrafi zorluklar bunun en önemli sebepleriydi.

¹⁶⁰⁷ BOA, DH. MUI, 104-2/21.

¹⁶⁰⁸ BOA, HR. SYS, 136/11.

¹⁶⁰⁹ BOA, HR. SYS, 141/8.

¹⁶¹⁰ BOA, HR. SYS, 141/6.

¹⁶¹¹ BOA, DH. MUI, 104-2/21.

¹⁶¹² Emgili-Kahramanyol, *a.g.e.*, s. 368.

6. RUMELİ ISLAHAT KOMİSYONU

Osmanlı hükümeti, 1911 yılı sonlarında Rumeli vilayetlerinde kapsamlı bir ıslahat yapmak için Harbiye, Adliye, Dahiliye ve Maarif, Nafia ve Evkaf nazırlarından oluşan bir komisyon kurdu. Bu komisyon, kapsamlı bir ıslahat layihası hazırlayarak Sadarete sundu. Layiha 27 Kasım 1911 tarihinde görüşülerek kabul edildi. Kabul edilen bu ıslahat programı, Rumeli’de mülki teşkilat, jandarma, polis, bayındırlık hizmetleri maddelerinden oluşmaktaydı. Bu ıslahat programının 1. maddesinde, memurların görevlerini layıkıyla yerine getiremediği belirtiliyordu. Bunun en önemli nedeni olarak Meşrutiyetin ilanından sonra bölgeye vakıf yetenekli memurların başka bölgelere gönderilmeleri gösterildi. Bu durumun düzeltilmesi için öncelikle Vilayet Kanunu’nun çıkarılması ve daha önce Rumeli’de bulunan memurların daha yüksek rütbelerle Rumeli’ye atanması istendi. 2. madde, jandarma teşkilatı ile ilgiliydi. Rumeli jandarmasının seri bir şekilde ıslah edilerek mülki teşkilat ile arasında koordinasyonun sağlanması kararlaştırıldı. Jandarma zabitan kadrosuna bölgeye vakıf zabıtların atanması ve asker sayısındaki eksikliklerin giderilmesi kararlaştırıldı. Rumeli’de 200 yeni karakola ihtiyaç duyulduğu belirtilerek, bunların vakit geciktirilmeden inşasına karar verildi. Programın 3. maddesi, polis teşkilatı ile ilgiliydi. Bölgeye yetenekli ve kanunlara hakim polislerin atanması istendi. 4. maddede yeni hapishanelerin yapılması ve mevcutların da ıslah edilmesi kararlaştırıldı. Programın 5.maddesinde devletin otoritesini teşkil etmek için Rumeli’de hükümet konağı olmayan vilayetlerde hükümet konaklarının yapılması kararlaştırıldı. 6. maddede ihtiyaç duyulan yolların inşasına bir an evvel başlanması kararlaştırıldı¹⁶¹³.

Program incelendiğinde, İttihatçıların Makedonya politikalarının eleştirildiği görülmektedir. 1911 yılı muhalefetin güçlendiği İttihat ve Terakki’nin zayıfladığı bir dönemdir. Bu yüzden hazırlanan ıslahat programında İttihatçıların Meşrutiyetin ilanından sonra izlediği politikalara göndermeler de vardır. Programda belirtilen ıslahatların hayata geçmesi ve belirtilen eksikleri yerinde incelemek için Rumeli Islahat Komisyonunun kurulması kararlaştırıldı.

Diğer taraftan Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar Makedonya bölgesinde 1911’in sonunda durumun kötüleşmesi ve İngiliz basınında 1912 bahar aylarında çetelerin eylemlerini yoğunlaştıracağı yönünde haberlerin çıkması üzerine yeniden Avrupa

¹⁶¹³BOA, MV, 159/60; BOA, DH. SYS, 81-1/2-36.

müdahalesi olabileceği endişesiyle Rumeli Islahat Komisyonunun kurulması kararını aldılar¹⁶¹⁴. Rumeli Islahat Komisyonunun temel görevi, Rumeli vilayetlerini teftiş ile halkın şikayetlerini dinleyerek ihtiyaçlarını tespit etmek bölgenin ıslah ve imarını sağlamaktı. Rumeli Islahat Komisyonunda, Dahiliye Nazırı Hacı Adil Bey başkanlığında, Jandarma birinci şube müdürü Halil Recai Bey, Erkan-ı Harbiye Birinci Şube Müdürü Fevzi Bey, Nafia Nezaretinden Burhanettin Bey, Maliyeden, Islahat-ı Maliye Memuru Mösyö Robert W. Graves, Jandarmadan Mösyö Fula (Fransız), Mülkiye Müfettişi Haydar Bey, Umur-u Ceza Müdürü Mazhar Bey, Dahiliye Nezaretinden Osman Bey, Maarif Muhasebecisi Cevdet Bey, Eski İstanbul Mektupçusu Bedri Nuri Beyler yer almaktaydı¹⁶¹⁵. Komisyon, Makedonya ve Arnavutluk bölgesini inceleyecekti. Heyette bulunan her üye, Makedonya bölgesini kendi nezareti açısından tetkik edecek ve hazırladığı raporu padişaha sunacaktı¹⁶¹⁶. Heyet 17 Şubat 1912 tarihinde İstanbul'dan ayrıldı¹⁶¹⁷.

Heyet başkanı Hacı Adil Bey, *Tanin* gazetesine verdiği beyanatta öncelikli amaçlarının Rumeli'de asayişin sağlanması amacıyla jandarmayı ıslah etmek olduğunu belirtmiştir. Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerindeki jandarmalar için hazırlanan program henüz tam olarak hayata geçirilememiştir. Adil Bey bu programın süratle hayata geçirileceğini beyan etmiştir¹⁶¹⁸. Heyet başkanı Hacı Adil Bey, heyetin amacının Rumeli'de (beş vilayet) bütün vilayetleri tetkik ederek tespit edilen ıslah maddelerinin bir kısmının hemen mahallinde uygulanması olduğunu belirtmiştir. Adil Bey kendisine verilen en önemli yetkinin görevini yapmayan memurlara el çektirilmesini olduğunu belirtmiştir¹⁶¹⁹. Heyetin görevi, kanun haline getirilmesi gereken işleri kanuna ve bütçeye uygun olarak Heyet-i Vükela'ya arz etmek ve bunların yasalaşmasını sağlamaktı.

Rumeli Islahat Komisyonu Selanik'e ulaştıktan sonra çalışmalarına başladı. Heyet, Selanik'te halkın verdiği şikayet dilekçelerinin sayısının dört bine ulaştığını tespit etti. Bu dilekçelerin valinin başkanlığında toplanacak komisyon tarafından

¹⁶¹⁴ BOA, MV, 226/99.

¹⁶¹⁵ Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, c. I, YKY, İstanbul, 2002, s. 147.

¹⁶¹⁶ BOA, MV, 226/99.

¹⁶¹⁷ BOA, DH. SYS, 78-3.10; "Rum-ili Heyeti Islahiyesi", *Tanin*, Numero: 1244, 29 Safer 1330 (Hicri), 5 Şubat 1327 (Rumi), 18 Şubat 1912 (Miladi), s. 3.

¹⁶¹⁸ "Hacı Adil Bey'in Arnavutluk Hakkındaki Beyanati", *Tanin*, Numero: 1224, 9 Safer 1330 (Hicri), 16 Kanun-i Sani 1327 (Rumi), 29 Ocak 1912 (Miladi), s. 1.

¹⁶¹⁹ "Hacı Adil Bey İle Mülakat II", *Tanin*, Numero: 1251, 7 Rebi'ül Evvel 1330 (Hicri), 12 Şubat 1327 (Rumi), 25 Şubat 1912 (Miladi), s. 1.

değerlendirilmesi gerektiği fakat bu komisyonun çalıştırılmadığı Sadarete bildirildi¹⁶²⁰. İslahat Komisyonu, görülen mülki sorunların giderilmesi için Dahiliye Nezareti bünyesinde bir teftiş heyeti oluşturulmasını ve vilayetlerde de müstakil bir mülkiye müfettişinin bulundurulmasını kararlaştırdı. Mülkiye müfettişi, memurları teftiş ederek raporları merkeze gönderecekti¹⁶²¹. Selanik ve Kosova'da mülkiye, adliye memurlarıyla, jandarma hakkında yapılan tetkikat sonucunda halka kötü muamele yaptıkları tespit edilen memurlar görevden alınmıştır¹⁶²². Mülki teşkilatta yapılması planlanan ıslahat kapsamında daha önce Rumeli'de bulunmuş ve bölgeye hakim kabiliyetli memurların yüksek maaşlarla bölgeye atanması kararlaştırıldı. Selanik valisi Hüseyin Kazım (Kadri), Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda Rumeli vilayetlerinin ıslah edilebilmesi için bir an önce Vilayet Kanunu'nun çıkarılmasını talep etti. Çünkü bu kanun, vilayet meclisine geniş yetkiler veriyordu. Ayrıca memurların ihtiyaç duyduğu yetkiler de bu kanunla verilmiş olacaktı. Hüseyin Kazım Bey, köylülerin aradıkları hak ve adalet için seyyar mahkemelerin kurularak hakimlerin atanmasını istedi¹⁶²³. Bu talep üzerine adli teşkilattaki memurların ıslah edilmesi kararlaştırıldı.

Rumeli İslahat Komisyonu, Kesendire bölgesinde huzur ve emniyetin istikrarı için iki nahiye oluşturulmasını ve nahiye müdürlüklerine mahalli lisana vakıf devlet memuriyetinde bulunmuş kişilerin atanmasını kararlaştırdı. Merkezileşme politikaları çerçevesinde hükümet konağı bulunmayan kaza ve nahiyelerde hükümet konaklarının yapılmasına karar verildi¹⁶²⁴. Özellikle köylülerin sorunlarının giderilmesi için vergi ve tapu dairelerinin yapılması planlandı¹⁶²⁵. Bu hükümet konaklarının ağırlıklı olarak Manastır ve Kosova vilayetlerinde yapılması kararlaştırıldı. Manastır vilayetinde Görümce, Pırlepe, Kırçova, Alasonya, Debre Merkez liva ve Debre'nin 16 nahiyesinde, merkez vilayet, Kayalar, Kesriye, Kozana, Kolonya kazalarında yeni hükümet konaklarının yapılmasına karar verildi¹⁶²⁶. Kosova dahilinde 24 kaza ve nahiyelerinde

¹⁶²⁰ "Hacı Adil Bey İle Mülakat", *Tanin*, Numero: 1250, 6 Rebi'ül Evvel 1330 (Hicri), 11 Şubat 1327 (Rumi), 24 Şubat 1912 (Miladi), s.1.

¹⁶²¹ "Hacı Adil Bey İle Mülakat", *Tanin*, Numero: 1321, 9 Recep 1330 (Hicri), 11 Haziran 1328 (Rumi), 24 Haziran 1912 (Miladi), s. 1.

¹⁶²² " Rum-İli İslahatı", *Tanin*, Numero: 1269, 25 Rebi'ül Evvel 1330 (Hicri), 1 Mart 1328 (Rumi), 14 Mart 1912 (Miladi), S. 2.

¹⁶²³ *BOA, DH. SYS, 81-1/2-36.*

¹⁶²⁴ *BOA, DH. MB. HPS, 22/44.*

¹⁶²⁵ *BOA, DH. MUI, 17-6/2.*

¹⁶²⁶ *BOA, DH. MB. HPS, 22/44.*

yeni hükümet konaklarının inşa edilmesine karar verildi¹⁶²⁷. Bu kapsamda Priştine sancağının Firzovik, Mitroviçe, Vulçitrin ve Yeni Pazar kazalarında, İpek sancağının Merkez, Gosine, Brana ve Tregovişte kazalarında ve nahiyelerinde 7 adet, Prizren sancağında Grova kazasında, Senice sancağında ise Akva kazasında yeni hükümet konaklarının yapılması planlandı¹⁶²⁸. Hükümetin nüfuzunun bu alanlara yayılması gerekiyordu. Hükümetin devlet işlerini doğrudan vatandaşın ayağına götürmesi devlet politikaları açısından önemliydi¹⁶²⁹.

Rumeli Islahat Komisyonu Başkanı Hacı Adil Bey, Tanin gazetesine verdiği mülakatta, Rumeli’de asayiş ve emniyet meselesinin önemine değinmiştir. Adil Bey çete ve bombalarla ihlal edilmek istenenin asayiş olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda Rumeli’de asayişin sağlanması için ıslahat komisyonu jandarma kadrolarının takviye edilmesini kararlaştırdı. Çete takibi için ayrı bir jandarma birliğinin kurulması, yeni jandarma karakollarının yapımı ve bunların birbirine telefonla bağlanması kararlaştırıldı.¹⁶³⁰ Islahat Komisyonu, yerel makamlardan özellikle jandarmaların halka kötü muameleleri konusunda daha sıkı tahkikat yapılmasını istedi.¹⁶³¹

Rumeli Islahat Heyetinin en önemli projelerinden biri, bayındırlık ve eğitim hizmetleriydi. Rumeli Islahat Komisyonu, Rumeli vilayetlerinin en büyük sorunlarından biri olan ulaşım meselesinin halledilmesi için yeni yolların yapımına hemen başlanmasına karar verdi¹⁶³². Yolların yapılması için tahsis olunan 250 bin lira ile yolların inşasına ve bakım yapılması gereken yolların tamir edilmesine karar verildi¹⁶³³. Komisyon Selanik, Kosova, Yanya ve İşkodra’da şirket tarafından yapılacak yollar için gerekli tahsisatın şirkete hemen ödenmesini istedi. Rumeli ihtiyacı olan bu yolların mühendisler tarafından yapılacak keşif namelerinden sonra birkaç sene içinde ve metruk yolların tamirinin 1912 senesi içinde bitirilmesi kararlaştırıldı. Bu işler, valilerin ve nafia idarelerinin kontrolü altında yapılacaktı¹⁶³⁴. Yol yapımlarında karşılaşılan en önemli sorun kazalarda mühendis olmamasıydı. Bu sebeple Kosova vilayeti yapılan

¹⁶²⁷ BOA, DH. SYS, 78-3.10.

¹⁶²⁸ BOA, DH. MUİ, 17-6/5.

¹⁶²⁹ BOA, DH. SYS, 78/3-10.

¹⁶³⁰ “Dahiliye Nazırı Hacı Adil Bey İle Mülakat 3”, *Tanin*, Numero: 1252, 8 Rebi’ül Evvel 1330 (Hicri), 13 Şubat 1327 (Rumi), 26 Şubat 1912 (Miladi), s. 3.

¹⁶³¹ BOA, DH. SYS, 78/3-10.

¹⁶³² “Hacı Adil Beyin Beyanâtı”, *Tanin*, Numero: 1310, 7 Cemazi-yel Evvel 1330 (Hicri), 11 Nisan 1328 (Rumi), 24 Nisan 1912 (Miladi), s. 3.

¹⁶³³ BOA, DH. SYS, 78/3-10.

¹⁶³⁴ “Rum-İli Islahatı”, *Tanin*, Numero: 1269, 25 Rebi’ül Evvel 1330 (Hicri), 1 Mart 1328 (Rumi), 14 Mart 1912 (Miladi), S. 2.

işlerin düzenli yürütülmesi için sancaklara nafia mühendislerinin atanmasını istedi¹⁶³⁵. Selanik vilayetindeki yolların keşfi için Fransız tebaasından Kisimoşik ve Marso Renoninin Turuk-u Umumiye mühendisliğine atandı. Selanik vilayetinde 1912 yılında Ustrumca- Osmaniye, Razlık, Vodina- Karacaabad, Karaferiye –Serfice, Selanik- Kesenderiye, Gerçeköy-Hornaç, Siroz- Rondi, Drama – Nevrekop yollarının yapılması planlanıyordu. Hükümet bu kapsamda Selanik nafia bütçesini 96 bin liraya çıkardı. Selanik vilayetinde yapılacak 8 yolun 1912 yılı sonuna kadar bitmesi planlanıyordu. Bunun yanı sıra Selanik vilayeti dahilinde 329 km’lik yolların muhafazası için belirli noktalara bekçi kulübelerinin yapılarak bekçi istihdamına karar verildi¹⁶³⁶.

Manastır vilayetinde sancak ve kazaları bağlayan yolların yapılması nafia programının öncelikli konularındandı. Çünkü vilayet merkeziyle bazı kazalar birbirine oldukça uzaktaydı. Örneğin, Manastır -Resne arası 6 saatlik bir mesafeydi. Ulaşım sorunları komitalarla mücadeleyi zorlaştırmaktaydı. Bu sebeple Görice-Manastır 187 km, Manastır- Resne- İlbasan 110 km’lik yollarının inşa ve şoselerinin tamir işlerine başlanmasına ve 1912 yılında bitirilmesine karar verildi. Hacı Adil Bey, bu konuyu Nafia Nezareti’ne bildirerek şirkete baskı yapılmasını istedi¹⁶³⁷. Manastır- Koçana hattının Cuma-bala’ya kadar uzatılması ve Manastır’ın batısından başlayan hattın kuzeye doğru uzatılarak İşkodra’da son bulması kararlaştırıldı¹⁶³⁸. Manastır- Laskodiya ve Manastır- İlican yollarının 9 kısmının Ohri’de bağlanarak 1600 km’lik yolun şirkete verilmesine karar verildi. Manastır vilayetinde nafia programı için Ankara Müfettiş Muavini Asaf Bey’in vilayet mühendis kadrosuna atanması kararlaştırıldı¹⁶³⁹. İslahat Heyeti, yolların yapımı konusunda bütçe gerçeklerini göz önüne alarak her kazanın nüfusunun mevcudiyetine göre, inşa edebilecek yollara karar vererek gerçekçi bir nafia programı çizmiştir. Hacı Adil Bey bu konuda verdiği beyanatta şöyle diyordu:¹⁶⁴⁰

“Hükümet Selanik ve Kosova’nın her tarafını bir iki sene zarfında tamamen yol ağlarıyla öremez. Yalnız halkın iktisadi faaliyetlerinde önceliğe sahip yolları yapmaya

¹⁶³⁵ BOA, DH. MUI, 17-6/2; BOA, DH. SYS, 105/3.1.

¹⁶³⁶ Ahmed Tefik, “Rum-ili’de İslahat Heyeti Ne Yaptı”, *Tanin*, Numero: 1271, 29 Rebi’ül Evvel 1330 (Hicri), 5 Mart 1328 (Rumi), 18 Mart 1912 (Miladi), s. 2.

¹⁶³⁷ BOA, DH. MUI, 17-6/2.

¹⁶³⁸ “Nafia Programı”, *Tanin*, Numero: 1297, 23 Rebü’ül Ahir 1330 (Hicri), 29 Mart 1328 (Rumi), 11 Nisan 1912 (Miladi), s. 2.

¹⁶³⁹ BOA, DH. MUI, 17-6/2.

¹⁶⁴⁰ Ahmed Tefik, “Rum-ili’de İslahat Heyeti Ne Yaptı”, *Tanin*, Numero: 1271, 29 Rebi’ül Evvel 1330 (Hicri), 5 Mart 1328 (Rumi), 18 Mart 1912 (Miladi), s. 2.

*karar vermiştir.”*¹⁶⁴¹. Bu yolların yapılması güvenlik açısından oldukça önemliydi. Olaylara merkezin daha hızlı bir şekilde müdahale edebilmesi için bu yolların hızlı bir şekilde tamamlanması gerekiyordu.

Islahat Komisyonu, siyasi ve askeri açıdan önemli olan İşkodra –Prizren yolunun köprüleriyle beraber biran önce yapılmasını Harbiye Nezareti’nden talep etti. Bu yolun otomobil ve top arabalarının geçecek şekilde inşa edilmesi Rumeli’de askeri açıdan önemliydi. Bu sebeple Prizren-İşkodra yolu yapımı ve hafriyatı için her ay askeriye istihkam bölüklerinin istihdamıyla, işe başlanmasına karar verildi¹⁶⁴². Kosova’da 1912 yılında Priştine-Brise, Vulçutrin İstasyonu, Mitroviçe İstasyonu, Köprülü- İştıp, Üsküp-Kalkandelen 1., 2.ve 4. kısımları, Kalkandelen- Gostivar, Mitroviçe- Yenipazar, Senice-Prebol, Prebol- Piriyovobi, Mitroviçe- Tregovişte yollarının yapılması planlandı. Bu kapsamda Kosova nafia bütçesi 67 bin liraya gönderildi¹⁶⁴³. Yollar meselesi asayiş için olduğu kadar Rumeli’nin iktisadi kalkınması içinde gerekliydi. Fakat kararlaştırılan yeni yolların yapılması için bütçe sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Hükümetin yaptığı tahsisat ile 1912 yılında Selanik vilayetinde 8 yolun, Kosova vilayetinde ise 10 yolun kısmen inşası yapılabilecekti¹⁶⁴⁴.

Nafia programı kapsamında Manastır vilayetindeki Drahor, Senice, Karasu ve Pirlepe’deki ana derelerinin bölgeye verdiği fiziki ve sıhhi zarardan dolayı ıslah edilmesi kararlaştırıldı. Manastır Belediye Başkanı Hacı Adil Bey’e verdiği arzualde, Karasu Nehrinde meydana gelen su taşkınları yüzünden 60 bin dönüm arazinin su altında kaldığını, bu durumun meydana getirdiği zararlardan dolayı İslam ahalisinin ellerindeki çiftlikleri sattığını belirtti. Bu halin devamının yol açacağı siyasi ve sosyal sonuçlar göz önüne alınarak Karasu Nehri’nin ıslah edilmesi istendi. Aynı durumda bulunan Drahor Nehrinin de Karaman karyesi ahalisi tarafından ıslahı talep edildi. Bunun üzerine Rumeli Islahat Komisyonu bu derelerin ıslahı için ödenek talebinde bulundu. Dahiliye Nezareti, Manastır vilayetindeki Drahor, Karasu, Senice ve ana derelerin ıslahı için 1912 senesi zarfında ödenek ayrılamayacağını, bu sebeple bu

¹⁶⁴¹ BOA, DH. MUI, 17-6/2.

¹⁶⁴² BOA, DH. MUI, 17-6/2.

¹⁶⁴³ BOA, DH. SYS, 105/3-1; Ahmed Tevfik, “Rum-ili’de Islahat Heyeti Ne Yaptı”, *Tanin*, Numero: 1271, 29 Rebi’ül Evvel 1330 (Hicri), 5 Mart 1328 (Rumi), 18 Mart 1912 (Miladi), s. 2.

¹⁶⁴⁴ “Rum-İli Islahatı” , *Tanin*, Numero: 1269, 25 Rebi’ül Evvel 1330 (Hicri), 1 Mart 1328 (Rumi), 14 Mart 1912 (Miladi), s. 2.

derelerin 1913 senesinde ıslah edilebileceğini belirterek kararın halka ilan edilmesini istedi¹⁶⁴⁵.

Rumeli vilayetlerinde halkın şikayetçi olduğu bir başka konu hapishanelerdi. Bu sebeple Islahat Komisyonu Rumeli’de hapishanelerin ıslah edilmesini ve yeni hapishanelerin yapılmasını ıslahat programına aldı¹⁶⁴⁶. Ayrıca hapishaneler harap olduğu için firar olayları yaşanıyordu. Selanik vilayetinde idama mahkum olan eşkıya Dalagos beş kişi ile firar etmişti. Bu sebeple harap durumda olan hapishanelerin tamirat ve gerekirse yeniden inşasına karar verildi. Bununla birlikte hapishanelerde jandarma sayısının yetersiz olmasından dolayı gardiyan sayısının artırılması kararlaştırıldı¹⁶⁴⁷. Manastır’da Serfice, Kozana, Kayalar, Alasonya, Resne, Kırçova ve Naslic kazalarında yeni hapishaneler yapılacaktı¹⁶⁴⁸. Kosova vilayetinde ise Senice, Yeni Vardar, Akva, Kolaşık, Priştine sancağında 8, Taşlıca 2, İpek sancağında 6, Prizren’de 5, Merkez sancakta 4 yeni hapishane yapılmasına karar verildi¹⁶⁴⁹. Selanik vilayeti dahilinde hapishaneleri olmayan 25 kazaya hapishane yapılacaktı¹⁶⁵⁰. Bunu yanı sıra polis ve jandarma için yeni tevkifhanelerin yapılması kararlaştırıldı¹⁶⁵¹. Hapishaneler için 1912 bütçesine 10 milyon kuruş eklendi¹⁶⁵².

Rumeli Islahat Komisyonu’nun ağırlık verdiği konulardan biri de eğitim konusuydu. Komisyon Rumeli vilayetlerinde mekteplerin açılmasına karar verdi. Bu iş için 1912 bütçesine 5 milyon kuruşluk tahsisat eklendi¹⁶⁵³. Islahat Komisyonu doktor olmayan bölgelere doktor tayin edilmesini istedi¹⁶⁵⁴. Ayrıca Rumeli’de hayvancılığın gelişimi baytarların istihdam olunmasına karar verildi. Selanik vilayeti Baytar Müfettişliğine Eyüp Efendi, Manastır vilayeti Baytar Müfettişliğine Said Efendi, Kosova vilayeti Baytar Müfettişliğine Saci Efendiler atandı¹⁶⁵⁵.

¹⁶⁴⁵ BOA, DH. MUI, 17-6/2.

¹⁶⁴⁶ BOA, DH. MB. HPS, 22/44.

¹⁶⁴⁷ BOA, DH. MB. HPS, 96/12.

¹⁶⁴⁸ BOA, DH. MB. HPS, 22/44.

¹⁶⁴⁹ BOA, DH. MUI, 17-6/5.

¹⁶⁵⁰ BOA, DH. MUI, 17-6/2. “Rum-İli Islahatı”, *Tanin*, Numero: 1269, 25 Rebi’ül Evvel 1330 (Hicri), 1 Mart 1328 (Rumi), 14 Mart 1912 (Miladi), s. 2.

¹⁶⁵¹ BOA, DH. SYS, 78/3-10.

¹⁶⁵² *Düstur*, Tertib-i Sani, c. III, 18 Mart 1328, s. 403.

¹⁶⁵³ *Düstur*, Tertib-i Sani, c. III, 31 Mart 1328, s.123.

¹⁶⁵⁴ BOA, DH. SYS, 78/3-10.

¹⁶⁵⁵ BOA, TFR. I.UM, 28/2775.

Rumeli’de yapılacak işlerin ciddi bir şekilde takip edilmesi ve bu kapsamda her aybaşında neler yapıldığıyla ilgili Sadarete bir rapor sunulması kararlaştırıldı¹⁶⁵⁶. Rumeli vilayetlerinde ve Arnavutlukta yapılmakta olan ıslahatı üç ayda bir denetlemek için mülkiye müfettişlerinden ve Harbiye Nezareti’nden Fevzi Bey’den oluşan bir heyet kuruldu¹⁶⁵⁷.

Hacı Adil Bey’in 1912 seçimlerinden önce Makedonya’ya gönderilmesi Rumları, Bulgarları ve Arnavutları yatıştırma amacı taşıyordu. Adil Bey’in gidişi barış için çözüm bulma konusunda son girişimdi. Ancak azınlıklar ikna edilemedi¹⁶⁵⁸. Hacı Adil Bey Rumeli seyahatine çıktığı sırada Dahiliye Nezareti Tahrirat Müdürü Şükrü Bey, Bulgaristan’a gitti. Şükrü Bey Bulgar komitesi üyeleri ile yaptığı müzakerelerde çetelerin silah bırakması şartıyla ıslahat vaadinde bulundu. Fakat görüşmelerden bir sonuç alınamadı¹⁶⁵⁹.

Osmanlı hükümeti ve İttihatçıların Makedonya’da reform çabaları devam ederken Avrupa Devletleri 1912 yılının ortalarından itibaren Makedonya meselesiyle ilgili tekrar müdahalelerde bulunmaya başladılar¹⁶⁶⁰. Osmanlı hükümeti ve İttihatçıların Makedonya’da ıslahat çabaları devam ederken Padişahın, Rusya Hariciye Nazırını ile 1912 Ağustos’unda yaptığı görüşmeden sonra Makedonya vilayetlerinde ve Arnavutluk bölgesinde yapılacak ıslahat için yeni birtakım kararlar alındı. Bu kararlara göre:¹⁶⁶¹

—Adliye teşkilatı bulunmayan mahallerin adliye teşkilatından faydalanılmasının sağlanması, seyyar mahkemelerin kurulması bu şekilde merkeze en uzak yerlere adalet götürülmesinin sağlanması,

—Seçilecek ve bölgeye atanacak memurların kanunlara vakıf, bölgeyi tanıyan kişilerden atanması,

— Nüfusu üç yüz bini bulan livalarda Sultani ve Ziraat mekteplerinin açılması,

—Yeni nahiyelerin kurulması,

¹⁶⁵⁶ BOA, MV, 159/60.

¹⁶⁵⁷ BOA, MV, 164/45.

¹⁶⁵⁸ Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, s. 107.

¹⁶⁵⁹ Ahmed Selahaddin, *a.g.e.*, s. 86; Bu görüşmelerde Bulgar tarafının talepleri şöyleydi; Bulgar ruhani liderlerinin iadre meclislerinde yer alması (madde 1), Bulgarlardan belediye başkanı seçilmesi (madde 2), Eksarhanenein bütün Bulgarları ruhani reisi olarak tanınması (madde 3), maarif hissesinden bulgar mekteplerine daha fazla yardım yapılması(madde 4), Bulgarlardan memur atanması(madde 5), işkence ve dayağa son verilmesi(madde 6), asker kaçakları meselesinin çözülmesi(madde 7), Sırlar ve Ulahların himaye edilmekten vaz geçilmesi (madde 8). Daha geniş bilgi için bkz. Kadri, *a.g.e.*, s. 80.

¹⁶⁶⁰ Bayur, *a.g.e.*, s. c. II, s. 1991.

¹⁶⁶¹ BOA, MV, 169.

—Rum-ili’de köy efradının kol ordularla fırkalarda istihdam edilmeleri kararlaştırıldı.

Burada ilginç olan Rusya’nın Balkan ittifakını oluşturduktan sonra Makedonya için hala girişimde bulunmasıdır. Bu girişim savaş için bir bahanemidir, yoksa gerçekten Makedonya sorunun çözümü için bir son çaba mıydı? Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar Rumeli Islahat Komisyonuyla Makedonya’da radikal reformlar yapmayı planlıyordu. Islahat projesi Balkanlar’da Türk varlığını güçlendirebilirdi. Bu reformların başarıya ulaşması Balkan ittifakını oluşturan devletlerin Makedonya politikaları için de bir tehditti. Bu sebeple Balkan ittifakı 1912 Ekim’inde harekete geçti. Osmanlı Devleti 1912 yılı ıslahatlarından kesin neticeyi alamadan I. Balkan Savaşı’yla Makedonya’yı kaybetti.

SONUÇ

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Meşrutiyetin ikinci kez ilanından sonra imparatorluğun kronik sorunlarına bakışta bir politika değişikliği yaptı. Bu politika değişikliğinde, İmparatorluğun geleceği ve tekrar ayağa kaldırılması için kronik sorunların çözüme kavuşturulması, İttihatçıların ana kaygısıydı. Bu bağlamda İttihatçılar Makedonya sorununu çözerek gündemden düşürmek istiyorlardı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Makedonya sorununu Meşrutiyetin ilanında sonra oluşan olumlu atmosfer içinde çözmek istiyordu. Bu olumlu hava içerisinde İttihatçılar, Makedonya sorununu müzakere ve uzlaşma temelinde çözmek için halk gruplarıyla görüşmelere başladı. Görüşmelerde herkes kendi programı doğrultusunda taleplerini ilettiler. Görüşmeler devam ederken İttihat ve Terakki Cemiyeti kendi siyasi programını ilan etti. Cemiyetin siyasi programı merkezîyetçilik ve ittihad-ı anasır politikası üzerine kuruluydu. Programda yer alan eğitim politikası Makedonya'daki cemaatlerin tepkisini çekti. Programın yayınlanması aslında düşünsel olarak ilk kopuşu da ifade etmekteydi. Çünkü cemaatlerin genel talebi adem-i merkezîyet ve ana dilde eğitim üzerine kuruluydu. İttihat ve Terakki Cemiyeti bu talepleri kabul edemeyeceğini ilan etti. Makedonya sorununun ilk döneminde İttihatçılara yöneltilen en önemli eleştiri azınlıkların taleplerini doğrudan değerlendirmemeleri şeklindeydi. İttihat ve Terakki ise, bu müzakerelerle devletin Makedonya'daki konumunu güçlendirmeyi ve toplum üzerindeki hakimiyetini tekrar tesis etmeyi amaçlıyordu. Bu sebeple Meşrutiyetin ilanından sonra meselenin çözümü için hiçbir grupta çatışmaya girmedi. Makedonya'daki cemaatlerin adem-i merkezîyet ve ana dilde eğitim talepleri müzakerelerin başarısız olmasının temel nedeniydi.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, imparatorluğun sorunlarına merkezîyetçilik ve Osmanlılık çerçevesinde yaklaşıyordu. İttihatçılar adem-i merkezîyet tartışmalarına Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda Balkanlar'da yaşadığı toprak kayıpları nedeniyle sıcak bakmıyorlardı. Bu bağlamda imparatorluğun geleceği ve toprak bütünlüğü sorunu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya politikalarını da şekillendirmiştir. Bu politikalarda imparatorluğun merkezîleşmesi önemli bir yer tutuyordu. Merkezîyetçilik politikasıyla Makedonya'nın merkezle bütünleşmesi amaçlanıyordu. İttihatçılar bu politikayı uygularken yerel güçlerle yaptığı işbirliğini dikkate almamıştır. İttihatçıların

Meşrutiyetin ilanından sonra Sandanski'yle işbirliği yaptığı doğrudur. Fakat söz konusu olan merkezin politikalarının uygulanması olduğunda bu işbirliği dikkate alınmamıştır. Diğer taraftan komşu Balkan ülkelerinin Makedonya'da yürüttüğü ayrılıkçı propaganda ve faaliyetlerin engellenmesinde merkezîyetçilik politikaları önemli bir yer tutuyordu.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi programında ilan ettiği eğitim politikası tarafların tepkisine neden oldu. İttihatçıların amacı Makedonya'daki eğitimin merkezileştirilmesiydi. Onlara göre güçlü bir merkezi devlet kendi eğitim politikasını uygulamalıydı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eğitim politikasında, Türkçenin zorunlu hale getirilmesi, okulların denetlenmesi ve ecnebi muallimlerin eğitimden men edilmesi vardı. Bu çerçevede eğitim ittihad-ı ansır politikasının temel araçlarındandı. İttihad-ı ansır politikasının başarıya ulaşmasında eğitim politikaları öncelikli bir yere sahipti. İttihatçılar Türkçe kullanımını Osmanlılığın bir "üst kimlik" olmasında zorunlu görüyorlardı. Türkçe imparatorluk unsurları bir arada tutacak kimlik projesinde en önemli araçtı. İttihatçılar alt dillerin ve kültürlerin önemini kabul etmekle birlikte herkesin anlaşabileceği ortak bir dil fikrini üst kimlik oluşturma çabasında en önemli araç olarak görmekteydiler. Bu bağlamda İttihatçıların bir "Osmanlı Ulusu" inşa etme fikrinde Türkçe temel enstrümandı. Rumlar ve Bulgarlar ise Cemiyetin eğitim politikasına karşı çıktılar. Onlara göre bu sistemli bir Türkleştirme politikasıydı. Bu eleştirilerin dozu İttihatçılar eğitim politikalarını uygulamaya başlayınca artarak devam etti. Bu eleştiriler bugün Balkan tarih yazımında devam etmektedir. Burada şunu belirtmek gerekir ki, İttihatçılar o tarihe kadar Osmanlı Devleti'nde müdahale edilmeyen alanlara müdahale etmeye başlamışlardı. Gayrimüslimlerin okullarının devlet kontrolüne alınması ve Türkçe eğitim zorunluluğunun getirilmesine tepki göstermeleri doğaldı. Fakat İttihatçılar bütün kimliklerin üstünde bir "Osmanlı Kimliği" oluşturabilmek için eğitim ve dil politikasını kararlı bir şekilde uyguladılar.

Diğer taraftan merkezi devlet dilinin kullanımıyla komşu ülkelerin dil eksenli yaptığı ayrılıkçı propagandalar engellenmek isteniyordu. İttihatçılar bir devlet dilini zorunlu hale getirerek tehdit edici popüler dil milliyetçiliğine önlem almaya çalıştı. Burada amaç, devlet dilinin zorunlu hale getirilmesiyle Makedonya'daki grupların kendi eğitim programları çevresinde yürüttükleri ayrılıkçı faaliyetlerin önüne geçmektir. İttihatçıların eğitim politikalarının Türkçenin zorunlu hale getirilmesinin yanı sıra gayrimüslimlere ait okulların denetlenmesi ve ecnebi muallim çalıştırılmasının

yasaklanması Makedonya'daki halk gruplarının eğitim ve milli politikaları için ciddi bir tehditti. Bu şekilde yabancı yönlendirmesinden uzak bir eğitim amaçlanıyordu. İttihatçılar ayrılıkçı faaliyetlerin önleyebilmek için eğitime doğrudan müdahale ederek bütün okulları devletin kontrol edebileceği bir kamusal alan haline getirmeye çalışıyordu. Bu konu Makedonya'daki azınlık gruplarının tepkisine neden oldu. Bununla beraber ecnebi muallimlerin eğitimden men edilmesiyle Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan gibi ülkelerin Makedonya'da ayrılıkçı propagandaların engellenmesi hedeflenmekteydi.

İttihatçıların eğitimde Türkleştirme politikası uyguladığı şeklinde inandırıcı kanıtlar yoktur. Cemiyetin siyasi programları, uygulamaları ve söylemleri Osmanlılık siyasetine yönelikti. Bu sebeple İttihatçıların Türkleştirme politikası takip ettiği şeklinde bir yaklaşım gerçekçi değildir. İttihatçıların milliyetçi oldukları doğrudur. Fakat bu milliyetçiliği bir “imparatorluk milliyetçiliği” olarak değerlendirmek gerekir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eğitim politikasının hedefleri ve uygulamalarını “Liberal Osmanlılık” politikası çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Eldeki bütün veriler ve uygulamalar bunu göstermektedir.

Müzakerelerden sonuç alınamayınca Makedonya sorununun çözümü Meclise havale edildi. Merkezileşme politikasında en önemli araç Meclisten çıkacak yasalardı. Meclisten uzlaşmayla çıkacak yasalarla çözüme ulaşma noktasında gelebilecek itirazlar da önlenebilirdi. Bu sebeple bu politikalar herkesin temsil oranının sağlandığı Meclisten çıkarılacak kanunlarla yürütülmüştür. Makedonya'da acil çözüm bekleyen konular 1908 yılının sonunda Meclisin gündemine geldi. Makedonya'da komitacılık ve kiliseler sorunundan kaynaklanan asayiş probleminin acilen çözülmesi gerekiyordu. Fakat bu sorunlara Meclis çözüm üretmeye çalışırken 31 Mart Ayaklanması patlak verdi. İttihatçılara göre, ayaklanma yeni rejime yönelmiş çok ciddi bir karşı devrim girişimidir. Bazen iktidarların aleyhine gibi görünen bazı tarihi olaylar iktidarlara beklenmedik fırsatlar yaratabilirler. 31 Mart Ayaklanması da İttihat ve Terakki Cemiyeti için böyle olmuştur. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti politikalarını uygulayabilmek için güçlü bir siyasi ortam buldu. Cemiyet bir daha böyle bir olayla karşılaşmamak için gerekli güvenlik ve yasal önlemleri almıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti anayasal değişikliklerle Meclisi güçlendirmiş ve Meclisteki çoğunluğu ile politikalarını hayata geçirmiştir. Bu politikaların iki temeli vardı;

“doğrudan merkeziyetçilik” ve ittihad-ı anasırdı. Bu politikalarla birlikte İttihatçılar Makedonya sorununu bir iç sorun olarak algıladığı için Kanun-i Esasi’ye ve yasal düzenlemelere dayanarak sorunu “a politize” etmeye çalışmıştır. Bu şekilde Cemiyet, olası bir dış müdahaleyi de önlemek için Osmanlı İmparatorluğu’nun iç sorunu söylemini geliştirmiştir.

Gayrimüslimler, Osmanlı Devleti’ni Türklerle özdeşleştirdikleri için Osmanlılık politikasını da Türkleştirme olarak değerlendirmişlerdir. Fakat İttihatçıların amacı bu politikayla gayrimüslimlerin devlete bağlılığını sağlayarak imparatorluğun toprak bütünlüğünü korumaktı. İttihatçılar ittihad-ı anasır politikasını merkezi politikalarla sağlamayı amaçlıyordu. Bütün Osmanlı anasırı anayasa temelinde güçlü bir merkezi devletin eşit yurttaşları haline getirilmek isteniyordu. İttihatçılar doğrudan birey ile devlet arasındaki aracı kurumları ortadan kaldırmayı hedefliyordu. Bu hedefin cemaat yapılanmasında devlet ile birey arasına giren dini kurumların çıkarlarına uymadığı açıktı. Osmanlılık siyasetini bir imparatorluk milliyetçiliği olarak değerlendirmek gerekir. İttihatçıların eğitimden orduya kadar uyguladıkları politikaları Osmanlılık siyaseti çerçevesinde değerlendirmek gerekir.

İttihatçılar yasal düzenlemelerle birlikte Makedonya için düşündükleri politikaları hayata geçirdiler. Kanun ve yasalarla birlikte devletin nüfuz edici iktidar alanları genişlemiştir. Devletin etki alanının genişlemesi Bulgar Eksarhlığı ve Rum Patrikhanesi gibi kurumlar içinde tehditti. Bu sebeple eğitim, askerlik gibi konu başlıklarına itirazların bu kurumlardan geldiği görülmektedir. Diğer taraftan bu politikaların Makedonya’da mücadele eden grupları rahatsız edeceği açıktı. Merkeziyetçilik politikaları Makedonya’da etki alanı oluşturan komitacıların geleceği açısından da tehditti. Doğrudan devletin etki alanının genişlemesi Makedonya’da grupların etki alanını tehdit etmeye başlayınca silaha sarılmışlardır.

Makedonya’da acil çözüm bekleyen sorunlardan biride kilise ve mektep sorunuydu. Dinsel bir çatışmayla başlayan ancak daha sonra etnik çatışmaya da dönüşen kiliseler meselesi kamu düzenini de tehdit etmekteydi. Kilise ve mektep sorunu aynı zamanda Meşrutiyetin tekrar ilanından sonra Makedonya çetelerin tekrar faaliyete başlamasında önemli bir sebepti. Bu sorun İttihatçıların merkeziyetçilik ve Osmanlılık politikaları içinde bir tehditti. Bu sebeplerle bu sorunun artık Makedonya içinde sürdürülebilirliği kalmamıştı. İttihatçılar bu sorunu Meclisten çıkardıkları yasa ile çözdü.

Devlet müdahalesiyle Makedonya sorununun temel nedenlerinden biri çözülmüş oldu. Sorunun çözümüyle birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin patrikanelere karşı tutumuna bakıldığında meşru siyasi aktörlerin değişmeye başladığı görülmektedir. Bu süreçte etki alanını kaybedeceğini düşünen dinsel kurumlar birleşerek muhalefete başladılar. Kiliseler Kanunu aynı zamanda yapılan nüfus sayımları nedeniyle etnik ve dinsel dağılım hakkında önemli veriler sağlamıştır. Bu veriler özellikle çetelerle mücadele için bölgelerin taksim edilmesinde kullanılmıştır.

Türk tarih yazımında kilise ve mektepler meselesinin çözülmesi bir hata olarak değerlendirilmektedir. Tarih yazımındaki hakim görüş bu sorunun çözümünün bir Bulgar-Yunan ittifakının temelini oluşturduğu şeklindedir. Böyle bir eleştirinin I. Balkan Savaşı'nın sonuçlarının üzerinden yapıldığı belirtmek gerekir. Fakat 1910 penceresinden Makedonya sorununa bakıldığında İttihatçıların, bu sorunu çözmekten başka çaresi yoktu. Ayrıca İttihatçılar, Rum-Bulgar yakınlaşmasını Osmanlılık politikası için önemli görmekteydiler. Rumlarla Bulgarlar arasındaki sorunların çözülmesi Makedonya'da asayişin sağlanması için de gerekliydi. Diğer taraftan Balkan ittifakının itici gücünün Rusya olduğunu unutmamak gerekir. Rusya'nın Atina ve Sofya'da yürüttüğü diplomasi bu ittifakın kurulmasını sağladı. Çünkü ilk ittifak anlaşması Sırbistan ile Bulgaristan arasında imzalandığında, Makedonya'da Bulgarlarla Sırpalar arasında Manastır vilayetindeki kilise anlaşmazlıkları devam etmekteydi.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya politikalarının en önemli ayağını güvenlik politikaları oluşturmaktaydı. Güvenlik politikalarının başarıya ulaşması merkezîyetçilik siyaseti içinde oldukça önemliydi. Makedonya'da güvenlik teşkilatları reforme etmeye çalışılırken diğer taraftan da çıkardığı özel yasalarla Makedonya'da komitacılarla mücadele edildi. İttihatçılar komitaların faaliyetlerini Osmanlı iç hukuksal düzenine bir saldırı olarak algıladığı için yasalarla mücadele etmeyi uygun buldu. Bu kanunlar yapılırken Avrupa'daki örnekleri incelendi. Komitacılarla mücadele polisiye ve askeri önlemlerle eş zamanlı yürütüldü. Komitacılarla mücadele için Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Bosna-Hersek'te uyguladığı kanun incelenerek çeteler kanunu yapıldı. Fesad ile mücadele de modern Avrupa'nın teknikleri kullanılmaya çalışıldı. Bu teknikler içerisinde istatistiğin kullanımı oldukça önemliydi. Düzenli tutulan asayiş raporları, cinayet istatistikleri ve komitaların faaliyetleri ile ilgili bilgiler düzenli olarak depolandı. İstatistikler güvenlik politikalarının şekillenmesine temel

oldu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bilgi ve güç kaynağı olarak gördüğü istatistiklerin Makedonya'da toplumsal kontrolü sağlamak için etkin bir şekilde kullanıldı.

Komitalarla mücadele yürütülürken aynı zamanda merkeze karşı çıkabilecek politik bir ayaklanmanın da önüne geçebilmek halkın silahsızlandırılmasına karar verildi. Bu karar merkezîyetçilik politikası açısından oldukça önemli bir karardı. Makedonya'daki silahlanma olgusu, devletin politikaları içinde ciddi bir sorundu. Toplanan silahlara bakıldığında olayın vahameti ortaya çıktı. Makedonya cephaneliği andırmaktaydı. Silah toplama sırasında meydana gelen kötü muamele olaylarına ismi karışan devlet görevlileri hakkında gerekli işlemlerin yapılması konusunda vilayetler sürekli uyarıldı. Balkan tarih yazımında, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin silah toplama ve çeteler kanununun uygulanması sırasında kötü muamele iddialarına karşı hiçbir şey yapmadığı ve bunlara göz yumduğu şeklinde bir inanış hakimdir. Bu inanış Balkanlar'daki "Acımasız İttihatçı" imajının da oluşmasını sağlayan ana etmendir. İttihatçılar kötü muamele iddialarıyla mücadele ederken dikkatli davrandılar. Komitacıların olumsuz propagandalarıyla mücadele ederken bir taraftan da kötü muamele iddialarına adı karışan devlet memurları hakkında soruşturmalar sonunda gereken yapıldı. Bu çerçevede Güvenlik politikalarını gerçekçi devlet politikası olarak değerlendirmek gerekir. İttihat ve Terakki'nin güvenlik politikalarıyla tek amaçlarının Makedonya sorununa çözüm bulmak olduğunu belirtmek gerekir. Makedonya'daki grupların yaptığı kötü muamele propagandasına karşı toplanan silahların istatistikleri, devlet görevlileri hakkında yürütülen soruşturmalar gazeteler de yayımlandı. Özellikle divan-ı harp yargılamaları ve sonuçları Hariciye Nezareti kanalıyla elçiliklere gönderilerek Avrupalı devletler ve kamuoyları bilgilendirildi.

Güvenlik politikaları uygulanırken devletin yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle zamanında asker sevk edilememesi, personelin maaşlarının zamanında ödenememesi ve yetişmiş personel sıkıntısı güvenlik politikalarının uygulanmasında karşılaşılan en büyük sıkıntıydı. Jandarmanın yetişmiş eleman sıkıntısı ve para komitalarla mücadelenin aksamasına neden oldu. Bu sıkıntılar güvenlik politikalarının sürekliliğini de etkileyen en önemli sebeplerdi. Aslında zaman, para, yetişmiş eleman sıkıntısı Osmanlı reform döneminin en önemli eksiklikleriydi. Bu sıkıntıları İttihatçılarda yaşamıştır. Diğer taraftan merkezin değerlerini en iyi şekilde temsil edecek eleman sıkıntısı hem idari reformların uygulanmasında hem de güvenlik politikalarının

uygulanmasında aksaklıklara neden olmuştur. Bu aksaklıklar Rumeli Islahat Komisyonu'nun hazırladığı reform programının uygulanması sırasında da ortaya çıkmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, politikalarını gerçekleştirirken bir toplumsal muhalefetle karşılaşacağı kesindi. Fakat devletin bütünlüğü adına bu politikalarından geri adım atılmamıştır. İttihatçılar 1909-1911 yılları arasında çıkardığı eş zamanlı kanunlarla politikalarını uygulamaya koydu. 1910 yılı bu politikaların uygulanmasında en kritik yıldır. Çünkü Kiliseler ve Mektepler Kanunu, Çeteler Kanunu, İdare-i Örfiye Kararnamesi ve silahların toplanması gibi kararlar 1910 yılında uygulanmaya başlandı. Bu bağlamda 1910 yılı Makedonya'nın en uzun yılıydı. İttihat ve Terakki Cemiyeti eş zamanlı çıkarılan ve uygulanan kanunlarla Makedonya meselesine bir son vermek istiyordu. Fakat Makedonya bölgesi homojen nüfusa sahip olmadığı için böyle bir kitlenin ağırlık noktasını bulmak oldukça zordu. Bu bağlamda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya sorununa bakışıyla grupların soruna bakışları arasında uçurum vardı. İttihatçılar milliyetçi taleplerin artarak devam etmesi nedeniyle kendi politikalarını başarılı görmekteydiler. Bu sebeple itttihatçılar Makedonya'daki grupların kendilerini eleştirmelerini doğal görmekteydiler çünkü onlar bu politikalarla Balkan ülkelerinin Makedonya üzerindeki emellerine engel olduklarını düşünmekteydiler.

Rumeli Islahat Komisyonu'yla Makedonya'da radikal reformlar yapılması planlanıyordu. Fakat bu ıslahat projelerinin başarıya ulaşması Balkan ülkelerinin çıkarları için ciddi tehditti. Bu sebeple Balkan ittifakını oluşturan ülkeler harekete geçmeye karar verdi. Balkan savaşlarıyla Makedonya'nın kaybedilmesi İttihatçıların etnisite politikasında belirleyici bir etken oldu. Özellikle Anadolu'da çıkan olaylara daha radikal çözümler üretmesine neden oldu. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Makedonya'da komitalarla mücadele Osmanlı subaylarına gayri nizami harbi öğretmiştir. Harp okulundan mezun olan Osmanlı subaylarının büyük bir bölümü Selanik'te 3. Ordu'da görev almıştır. Burada Osmanlı Subayları Bulgar, Rum ve Sırp komitacılarından gayr-i nizami harbi öğrendiler. Bu gayr-i nizami harp yöntemleri Trablusgarp Savaşı'nda, Balkan Savaşı'ndan sonra Batı Trakya'da, Teşkilat-ı Mahsusa tarafından I. Dünya Savaşı'nda fedai teşkilatlarıyla kullanıldı.

KAYNAKLAR

ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-ı Ali Evrak Odası – BEO

Saderet Eyaleti Mümütaze Bulgaristan Evrakı (A.MTZ (04)

Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti Belgeleri (DH. MB. HPS)

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kısmı Adli Kalemi (DH. EUM. KADL.)

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Tahrirat Kalemi (DH. EUM. THR.)

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Evrak Odası (DH. EUM. VRK.)

Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği (DH. HMS.)

Dahiliye Nezareti İdari Kısım (DH. İD.)

Dahiliye Nezareti Muhacirin Kalemi (DH. MHC.)

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT.)

Dahiliye Nezareti Mütenevvia Kısım (DH. MTV.)

Dahiliye Nezareti Muhaberatı Umumiye Dairesi (DH. MUI.)

Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım (DH. SYS.)

Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH. ŞFR.)

Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği (HR. HMS.)

Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Evrakı (HR. HMS. İŞO)

Hariciye Nezareti Siyasi Kısım (HR. SYS.)

Satın Alınan Evrak (HSD. TFR.)

İrade-i Adliye ve Mezahip Nezareti (İ.AZN.)

İrade-i Dahiliye (İ.DH.)

İrade-i Dosya Usulü Kalemi Belgeleri (İ. DUIT.)

İrade-i Meclis-i Mahsus (İ. MMS.)

Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.)

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.)

Rumeli Müfettişliği Sadaret Kaleme (TFR-I-A.)

Rumeli Müfettişliği Umum Evrakı (TFR-I-UM.)

Rumeli Müfettişliği Makamat Evrakı (TFR-I-MKM.)

Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR-I-MN.)

Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı (TFR-I-SL.)

Rumeli Müfettişliği Sefaret Evrakı (TFR- I- SFR.)

Şuray-ı Devlet Kararları (ŞD.)

Yıldız Esas Evrakı (Y. EE.)

Yıldız Sadrazam Kamil Paşa Evrakı (Y.EE. KP.)

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS.)

Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK. ASK.)

Yıldız Perakende Evrakı Baş Kitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK., BŞK.)

Yıldız Perakende Evrakı Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahriratı (Y.PRK. MK.)

Biritanya Ulusal Arşivleri (Public Record Office)

FO. (Foreign Office)

195/2357: Embassy and Consulates (Formly Ottoman Empire):From Salonica, 1909.

195/2358 Embassy and Consulates (Formly Ottoman Empire):From Salonica, 1910.

Basılı Belgeler (Resmi Yayınlar)

British Documents On The Origins Of The War 1898-1914, Vol. 14, London 1933.

Düstur

Macedonia Documents and Material, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, 1979.

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi (MAZC)

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (MMZC)

Rum-ili Vilayetinde Şekavet ve Mefsedatın Meni ve Mütecasırlarının Takip ve Tedibi Hakkında Kanun, Matbaa-i Kütüphane-i Cihan, Dersaadet 1327.

1326 Devlet Salnamesi, Ahmed İhsan Matbaası, Dersaadet 1333.

1327 Senesi Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Dersaadet, Selanik Matbaası, 1327.

1328 Senesi Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Dersaadet, Selanik Matbaası, 1328.

Sürelı Yayınları

Aksiyon
Balkan
İçtihad
İktiham
İttifak
İttihad ve Terakki
Meşveret
Mizan
Mukavemet
Muhacir
Muvazene
Neyyir-i Hakikat
Radikal
Rumeli
Sabah
Salah
Şuray-ı Ümmet
Takvim-i Vekayi
Tanin (Yeni Tanin, Senin, Renin)
Teminat
Yeni Asır
Yeni Tasvir-i Efkâr

Kitaplar

Adanır, Fikret, *Makedonya Sorunu: Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi*, İhsan Catay (çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

Ahmad, Feroz, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Nuran Yavuz (çev.), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004.

Ahmad, Feroz, *İttihatçılıktan Kemalizme*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998.

Ahmed Kemal, *İttihat Terakki ve Adem-i Merkeziyet*, Artir Asadoryan Matbaası, Dersaadet, 1330.

- Ahmed Saib, *Nereye Gidiyoruz*, Dersaadet, 1327.
- Ahmed Selahaddin, *Makedonya Meselesi Balkan Harb-i Ahiri*, Kanaat Matbaası, İstanbul, 1331.
- Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1987.
- Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, İmge Yayınları, Ankara, 1994.
- Alkan, Ahmet Turan, *I. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2001.
- Alkan, Necmettin, *Selanik'in Yükselişi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Andonyan, Aram, *Balkan Harbi Tarihi*, Zaven Biberyan (çev.), Sander Yayınları, İstanbul, 1975.
- Apak, Rahmi, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, TTK Yayınları, Ankara, 1998.
- Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınları, İstanbul, 2010.
- Arı, Bülent, *Fener Rum Patrikhanesinin Siyasi Faaliyetleri*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Avagyan, Arsen, - Gaidz F. Minassian, *Ermeniler İttihat ve Terakki*, Aras Yayınları, İstanbul, 2005.
- Avcı, Halil Ersin, *İngiliz Gizli Raporu 1908*, Emre Yayınları, İstanbul, 2005.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, c. II, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1987.
- Aydın, Salim, *Balkanların Acı Yüzü*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013.
- Bahaeddin Şakir Bey'in Bıraktığı Vesikalara göre İttihat ve Terakki*, Erdoğan Aydın- İsmail Eyüpoğlu (hzl.), Alternatif Yayınları, Ankara, 2004.
- Babacan, Hasan, *Mehmed Talat Paşa (1874- 1921)*, TTK Yayınları, Ankara, 2005.
- Bardakçı, Murat, *İttihatçının Sandığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
- Bayar, Celal, *Bende Yazdım*, c. I-III, Sabah Yayınları, İstanbul, 1995.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılap Tarihi*, c. I-II, TTK Yayınları, Ankara 1991.
- Bengi, Hilmi, *Hüseyin Cahid Yalçın*, ATAM, Ankara, 2000.
- Binbaşı Mehmet Tefik, *Manastır Vilayeti Tarihçesi*, Beynelmillel Ticaret Matbaası, Manastır 1327.
- Birinci, Ali, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1990.
- Bürokrat Tefik Biren'in II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Hatıraları*, Fatma Rezan Hürem (hzl.), Pınar Yayınları, İstanbul, 2006.

- Çakmak, Fevzi, *Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik*, Ahmet Tetik (hızl.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.
- Çavdar, Tevfik, *Türk Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Kitabevi, Ankara, 1995.
- Çiçek, Hikmet, *Dr. Bahattin Şakir (İttihat ve Terakki'den Teskilat-ı Mahsusa'ya Bir Türk Jakobeni)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004.
- Çelik, Bilgin, *İttihatçılar ve Arnavutlar*, Büke Yayınları, İstanbul, 2004.
- Çetinkaya, Y. Doğan, *Osmanlı Boykotu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Dakin, Douglas, *The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913*, London, 1966.
- Demir, Fevzi, *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1912*, İmge Yayınları, Ankara, 2007.
- Demir, Ömer – Acar, Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998.
- Demirci, H. Aliyar, *İkinci Meşrutiyet'te Ayan Meclisi 1908–1912*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Dumant, Paul, - Georgean, François, *Bir İmparatorluğun Ölümü*, Robert Matran (Ed.), Sever Tanilli (çev.), Cem Yayın Evi, İstanbul, 1995.
- Duru, Kazım Nami, *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1957.
- Dündar, Fuat, *Modern Türkiye'nin Şifresi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Edward, F. Knight, *Jön Türkler ve II. Abdülhamit*, Kariyer Yayınları, İstanbul, 2010.
- Emgili, Fahriye, - Kahramanyol, Mustafa, *Sırbistan'ın Osmanlı Topraklarındaki İstihbarat ve Teşkilatlanma Çalışmaları (1898-1912)*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2012.
- Enderes, Franz Carl, *Osmanlı Binbaşısı Enderes İttihat Terakki ve Osmanlılar*, Güray Beken (çev.), Dharma Yayınları, İstanbul, 2013.
- Enver Paşa'nın Anıları 1881-1908*, Halil Erdoğan Cengiz (hızl.), İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- Ergut, Ferdan, *Modern Devlet ve Polis*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Ergün, Mustafa, *İkinci Meşrutiyet Döneminde Eğitim Hareketleri 1908-1914*, Ocak Yayınları, Ankara, 1995.
- Findley, Carter, *Modern Türkiye Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001.
- Gazel, Ahmet Ali, *Meşrutiyet Dönemi Siyasal Mücadelesinde Lütfi Fikri Bey'in Tanzimat Gazetesi*, Çizgi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Gencer, Mustafa, *Jön Türk Modernizmi ve Alman Ruhu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

- Georgean, François, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri; Yusuf Akçura*, Alev Er (çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- Georgevitch, Vladan, *Türk Devrimi ve İstikbali*, Hulki Demirel (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Glenny, Misha, *Balkanlar 1804-1999*, Mehmet Harmancı (çev.), Sabah Kitapları, İstanbul, 2001.
- Görel, İsmail Hakkı, *İl İdaresi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1952.
- Gülsoy, Ufuk, *Osmanlı'nın Gayr-i Müslim Askerleri*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Habibzade Ayetullah, *Kime Rey Verelim*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, İstanbul, 1328.
- Hacıoğlu, Boran, *II. Meşrutiyet'te İktidar Muhalefet İktidar İlişkileri 1908- 1918*, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2014.
- Hocaoğlu, Baran, *II. Meşrutiyette İktidar- Muhalefet İlişkileri 1908–1913*, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2014.
- Hacısalihioğlu, Mehmet, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu 1890-1918*, İhsan Catay (çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.
- Hamzaoğlu, Yusuf, *Balkan Türklüğü*, c. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- Hanioğlu, Şükrü, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.
- Hatemi, Nilüfer, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, c. I, YKY, İstanbul, 2002.
- Hayyeale'l Felah*, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin Kardeşlerine Hediyesi, Selanik, 1326.
- İrtem, Süleyman Kani, *Meşrutiyetten Mütarekeye (1909–1918)*, Osman Selim Kocahanoğlu (hzl.), Temel Yayınları, İstanbul, 2004.
- 31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu*, Osman Selim Kocahanoğlu (hzl.), Temel Yayınları, İstanbul, 2004.
- Makedonya Meselesi*, Osman Selim Kocahanoğlu (hzl.), Temel Yayınları, İstanbul, 1999.
- Yıldız ve Jön Türkler – İttihat Terakki Cemiyeti ve Gizli Tarihi*, Osman Selim – Kocaoğlu (hzl.), Temel Yayınları, İstanbul 1999.
- Meşrutiyet Doğarken-1908 Jön Türk İhtilali*, Osman Selim Kocahanoğlu (hzl.), Temel Yayınları, İstanbul 1990.

- İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 15 Teşrin-i Sani 1907- 28 Mart 1908 Senelerine Ait Muhaberatına Ait Kopya Defteri*, TTK Kütüphanesi, Yazma No: 130, Tahrirat No:557/12.
- Kadri, Hüseyin Kazım, *II. Meşrutiyet'in Perde Arkası, Makedonya, Arnavutluk, Suriye ve Ermenistan'ın Elden Çıkışı*, Yılmaz Daşcıoğlu (hızl.), Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1992.
- Kansu, Aykut, *1908 Devrimi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Karabekir, Kazım, *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*, Faruk Özerengin (hızl.), Emre Yayınları, İstanbul, 2000.
- Hayatım*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Karpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Bahar Tırnakçı (çev.), İstanbul, 2003.
- Kerimoğlu, Hasan Taner, *İttihat- Terakki ve Rumlar 1908-1914*, Liberte Yayınları, İstanbul, 2002.
- Killi, Suna- Gözübüyük, Şeref, *Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1985.
- Kocatürk, Önder, *Balkanlardan Ortadoğu'ya Osmanlı- İngiliz İlişkileri (1908-1910)*, IQ Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kuran, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.
- Lütfi Simavi, *Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim*, Sami Kara – Nurer Uğurlu (çev.), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Macfie, A.L., *Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923*, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Mardin, Şerif, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.
- Mazomer, Mark, *Selanik Hayaletler Şehri 1430-1950*, Gül Çağalı Güven (çev.), Alfa Yayınları, İstanbul, 2013.
- Mazower, Mark, *Selanik*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- II. Meşrutiyet'in İlk Yılı*, Mete Tuncay (hızl.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Monreo, Will S., *Bulgaria and Her People*, The Page Company, Boston, 1914.
- Okyar, Ali Fethi, *Üç Devirde Bir Adam*, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980.
- Olgun, Kenan, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, ATAM Yayınları, Ankara, 2008.
- Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1327 Senesi Siyasi Programı*, Tanin Matbaası, Dersaadet, 1327.

- Ömer Fevzi, *Muhafaza-i Asayişe Mevcut Zabitanın Vezâifi Usulü Takibi, Eşkiya ve Çete Muharebeleri*, Matbaa-i İkbâl, İstanbul, 1325.
- Önen, Nizam, - Reyhan, Cenk, *Mülkten Ülkeye 1839-1929*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Perinçek, Mehmet, - Odabaşı, Arda, *Stambulskie Novosti'de Jön Türk Devrimi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013.
- Petrosyan, Yuriy Aşatoviç, *Sovyetler Gözüyle Jön Türkler*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.
- Price, W.H. Crawford, *The Balkan Cockpit: The Political and Military Story of the Balkan Wars in Macedonia*, T. Werner Laure Ltd., London.
- Psilos, Christopher, *The Young Turk Revolution and The Macedonian Question 1908-1912*, University Library Leeds, 2000.
- Ramsour, Ernest Edmondson, *Genç Türkler ve İttihat ve Terakki*, Hasacan Yüncü (çev.) Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2001.
- Ravindranohon, Tachat Rmavarma, *The Young Turk: July 1908 To April 1909*, Utah State University, Utah-ABD, 1960.
- Resneli Niyazi Hatıratı – Hatıratı Niyazi*, Sami Kara- Nurer Uğurlu (hızl.), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Reyhan, Cenk, *Osmanlı'da İki Tarzı İdare*, İmge Yayınları, Ankara, 2007.
- Rossos, Andrew, *Macedonia and The Macedonians*, Hoover Institution Press, California, 2008.
- Selanikli Şemseddin, *Makedonya-i Tarihçe-i Devr-i İnkılap*, İstanbul Matbaası, Dersaadet, 1324.
- Show, Stanford S.-Shaw, Ezel, *Kural Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Mehmet Harmancı (çev.), e Yayınları, İstanbul, 2010.
- Şentürk, Hüdayi, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, TTK Yayınları, Ankara, 1992.
- Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, YKY, İstanbul, 1998.
- Temo, İbrahim, *İttihad ve Terakki Cemiyetinin Teşekkülü ve Hidematı Vataniye İnkılabı Milliye Dair Hatıratım*, Arba Yayınları, İstanbul, 1987.
- Todorova, Maria, *Balkanları Tahayyül Etmek*, Dilek Şendil (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Troçki, Lev, *Balkan Savaşları*, Tansel Güney (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

- The Serbian Questions in The Balkans*, University of Belgrade, Publisher Faculty Of Georapy, Belgrad, 1995.
- Tokay, Gül, *Makedonya Sorunu: Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, Afa Yayınları, İstanbul, 1995.
- Türk Parlamento Tarihi*, İhsan Güneş ve Türk Parlamento Tarihi Hazırlama Grubu (hızl.), c. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- Türkeldi, Ali Fuat, *Görüp İştittiklerim*, TTK Yayınları, Ankara, 1987.
- Türkmen, Zekeriya, *Osmanlı Meşrutiyetinde: Ordu- Siyaset Çatışması*, İrfan Yayınları, İstanbul, 1993.
- Uyar, Mesut, - Erickson, Edwar S., *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
- Uzer, Tahsin, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, TTK Yayınları, Ankara, 1987.
- Ünlü, Mucize, *Kosova Vilayeti'nin İdari ve Sosyal Yapısı 1877- 1912*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun, 2002.
- Üstel, Füsün, *Makbul Vatandaşın Peşinde*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Vakalopoulos, Konstantinos A., *Neotourkoi Kai Makedoni 1908-1912*, Adeihoi Kyriakide, Thesaloniki, 1988.
- www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&guid, (10.06.2016).
- Yalçın, Hüseyin Cahit, *Meşrutiyet Hatıraları 1908-1918*, Fikir Hareketleri Dergisi, S. 118, Tefrika No;48 ve devamı, 1 Ocak 1936- 31 Aralık 1936.
- Yalman, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve İştittiklerim (1888- 1922)*, Erel Şadi Erdinç (hızl.), Özener Matbaası, İstanbul, 1997.
- Yıldız, Ahmet, *Türk Ulusal Kimliğinin Etno- Seküler Sınırları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Yıldırım, Kadir, *Osmanlı'da İşçiler (1870-1912)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Yılmaz, İlkey, *Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.
- Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Zurcher, Erik Jan, *Osmanlı İmparatorluğundan Atatürk Türkiye'sine Bir Ulusun İnşası*, Akılçelen Kitapları, İstanbul, 2015.

Makaleler

- Adanır, Fikret, “ Osmanlı İmparatorluğunda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği”, *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik-1876-1923*, Mete Tuncay – Erik Jan Zürcher (drl.), İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 33-72.
- “Makedonya Sorunu ve Dimitar Vlahof’un Anılarında II. Meşrutiyet”, *Birikim Dergisi*, S.9,İletişim Yayınları, İstanbul, 1979, s. 14-26.
- Ahmad, Feroz, - Rustow , Dankwart A., “ II. Meşrutiyet Döneminde Meclisler (1908-1918)”, *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S.4-5, İstanbul 1975, s. 245-284.
- Ahmet Hilmi, “ Sofya’da Akd Edilen Miting”, *Yeni Tasvir-i Efkar*, Numero: 337, 5 Muharrem 1328(Hicri),17 Kanun- Sani 1910(Miladi), 4 Kanuni Sani 1910(Rumi), s. 1.
- Ahmet Tevfik, “Rumeli’de Islahat Heyeti Ne yaptı”, *Tanin*, Numero: 1371, 27 Rebi’ül Evvel 1330 (Hicri), 3 Mart 1328 (Rumi), 16 Mart 1912 (Miladi), s. 2.
- Ahmed Tefvik, “Rum-ili’de Islahat Heyeti Ne Yaptı”, *Tanin*, Numero: 1271, 29 Rebi’ül Evvel 1330 (Hicri), 5 Mart 1328 (Rumi), 18 Mart 1912 (Miladi), s. 2.
- Alkan, Ahmet Turan, “Ordu Siyaset İlişkisinin Tarihine Dair Bir Derkenar: 31 Mart Vakası ve Sonuçları”, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, c. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 422-430.
- Alkan, Mehmet Ömer, “Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi”, *Tüsiad Yayınları*, s. 50-61.
- Alkan, M. Ömer, “İmparatorluktan Cumhuriyete Ulusçuluk Sürecinde Eğitim”, *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye’si*, H. Kemal Karpat (drl.), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 73-242.
- Alpar, Güray, “ Güvenliğin Sağlanmasında Bir kolluk Kuvveti Olan Jandarmanın Geçmişten Günümüze Rolü ve Dünyadaki Konumu”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Ankara, 2013, s. 79–106.
- Aslan, Taner, “II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları”, *Akademik Bakış*, S. 5, c. 3, Ankara, 2009, s. 41-60.
- Aydın, Suavi - Türkoğlu, Ömer, “İttihad ve Terakki Cemiyeti Programının ve Eyleminin Radikal Dönüşümü: 1908 Öncesi ve Sonrası”, *II. Meşrutiyeti Yeniden Düşünmek*, Ferdan Ergut(drl.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 260-285.

- Birinci, Ali, “ 31 Mart Vakasının Bir Yorumu”, *Türkler*, c. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 207-220.
- Boura, Katerina, “II. Meşrutiyet Döneminde Mebus Seçimleri: Rum Mebuslar (1908-1918)”, Yorgo Benlisoy (çev.), *Toplumsal Tarih*, S. 56, c. 10, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 22-29.
- Çağ, Galip, “Balkan Savaşlarına Uluslararası Bir Bakış: 1914 Carnegie Vakfı Raporu”, I. Uluslararası Balkan Kongresi Bildirileri- Süleyman Şah Üniversitesi, İstanbul, 2012, s. 1409-1422.
- Celebi, Mevlüt, “Osmanlıcılığı İhya Girişimi; Sultan Reşad’ın Rumeli Seyahati”, *Osmanlı*, c. II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 527-531.
- Çelik, Bilgin, “Jön Türk Devrimi ve Balkanlar: Bölgenin Devrime ve Devrim Sonrası Gelişmelere Etkileri” , *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, Sina Akşin ve diğerleri (Ed.), İş Bankası Kültür yayınları, İstanbul, 2010, s. 509-534.
- Dumont, Paul, “ Yahudi, Sosyalist ve Osmanlı Örgütü: Selanik İşçi Federasyonu”, *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik*, Mete Tunçay- Eric Jan Zürcher (drl.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 73-112.
- Eyicil, Ahmet, “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti”, *Türkler*, c. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 228-244.
- Guanani, Basil C., “*National Claims; Conflicts and Developments in Macedonia 1870-1912*”, *Macedonian – Heritage*, May 2012.
- Hacısalıhoğlu, Mehmet, “İttihat ve Terakki Cemiyetinin Politikaları Bağlamında; Türkçülük, Osmanlıcılık ve Türkleştirme Tartışmaları”, *Toplumsal Tarih*, S. 182, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009, s. 68-75.
- Hanioğlu, Şükrü, “Osmanlıcılık”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye*, c. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1982, s. 392-396.
- Hüseyin Cahid, “Bulgaristan, Rum-ili ve Islahat, *Tanin*, Numero: 16, 19 Recep 1326 (Hicri), 3 Ağustos 1324 (Rumi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Makedonya”, *Tanin*, Numero: 350, 7 Şaban 1327(Hicri), 10 Ağustos 1325(Rumi), 23 Ağustos 1909(Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Rumların Programı”, *Tanin*, Numero: 34, 7 Şaban 1326 (Hicri), 21 Ağustos 1324 (Rumi) , s. 1.

- Hüseyin Cahid, “Anasır-ı Osmaniye”, *Tanin*, Numero: 35, 3 Şaban 1326 (Hicri), 17 Ağustos 1324 (Rumi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Rumların Programı”, *Tanin*, Numero: 35, 14 Şaban 1326 (Hicri), 27 Ağustos 1324 (Rumi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Bulgarların Programı”, *Tanin*, Numero: 61, 4 Ramazan 1326 (Hicri), 17 Eylül 1324 (Rumi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Siyasi Programı”, *Tanin*, Numero: 56, 29 Şaban 1326 (Hicri), 12 Eylül 1324 (Rumi), 25 Eylül 1908 (Miladi),s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri İttihadınının Programı”, *Tanin*, Numero: 98, 13 Şevval 1326 (Hicri), 26 Teşrin-i Evvel 1324 (Rumi), 8 Kasım 1908 (Miladi),s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Anasır-ı Osmaniye’nin Birleşmesi”, *Tanin*, Numero: 105, 21 Şevval 1326 (Hicri), 2 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 15 Kasım 1908 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Milliyet Meselesi”, *Tanin*, Numero: 184, 12 Muharrem 1327 (Hicri), 22 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), 4 Şubat 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Rumlar Ne İstiyor”, *Tanin*, Numero: 233, 2 Rebi’ül Evvel 1327 (Hicri), 12 Mart 1325 (Rumi), 25 Mart 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Makedonya Ahvalı”, *Tanin*, Numero:255, 29 Rebi’ül Ahir 1327 (Hicri), 6 Mayıs 1325 (Rumi), 19 Mayıs 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid,“Mektepler Meselesi”, *Tanin*, Numero: 277, 21 Cemazi-yel Evvel 1327 (Hicri), 28 Mayıs 1325 (Rumi), 10 Haziran 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Mektepler Meselesi”, *Tanin*, Numero: 280, 24 Cemazi-yel Evvel 1327 (Hicri), 31 Mayıs 1325 (Rumi), 13 Haziran 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Mektepler Meselesi Nasıl Çıktı”, *Tanin*, Numero: 284, 28 Cemazi-yel Evvel 1327 (Hicri), 4 Haziran 1325(Rumi), 17 Haziran 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Makedonya ve Epir Meseleleri Şekli Hükümetin Değiştiğini Aleme Göstermek Lazım”, *Tanin*, Numero: 288, 3 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri), 8 Haziran 1325 (Rumi), 21 Haziran 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Asker”, *Tanin*, Numero: 290, 5 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri),10 Haziran 1909 (Rumi), 23 Haziran 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “İttihad-ı Anasır”, *Tanin*, Numero: 299, 14 Cemazi-yel Ahir 1327 (Hicri), 19 Haziran 1325 (Rumi), 2 Temmuz 1909 (Miladi), s. 1.

- Hüseyin Cahid, “Birbirimizi Anlamak İçin”, *Tanin*, Numero: 310, 25 Cemazi-yel Ahir 1327(Hicri), 30 Haziran 1325 (Rumi), 13 Temmuz 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Makedonya”, *Tanin*, Numero: 350, 7 Şaban 1327 (Hicri), 10 Ağustos 1325 (Rumi), 23 Ağustos 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Bulgarlarla Rumlar”, *Tanin*, Numero: 354, 11 Şaban 1327 (Hicri), 14 Ağustos 1325(Rumi), 27 Ağustos 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “ Kiliseler Kanunu ve Neticesi”, *Tanin*, Numero: 708, 16 Şaban 1328 (Hicri), 8 Ağustos 1326 (Rumi), 21 Ağustos 1910 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Bulgarlarla Rumlar”, *Tanin*, Numero: 354, 11 Şaban 1327 (Hicri), 14 Ağustos 1325 (Rumi), 27 Ağustos 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “İttihad-ı Anasır”, *Tanin*, Numero: 358, 15 Şaban 1327(Hicri), 18 Ağustos 1325 (Rumi), 31 Ağustos 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “ Rum Patriği ile Bir Mülakat”, *Tanin*, Numero: 403, 2 Teşrin-i Evvel 1325 (Hicri), 15 Teşrin-i Evvel 1909 (Rumi), 28 Ekim 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid Yalçın, “Makedonya Dökümü”, *Tanin*, Numero: 8 Muharrem 1327 (Hicri), 18 Kanun-i Sani 1324 (Rumi), 31 Ocak 1909 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid,“Manastır Davası”, *Tanin*, Numero: 530, 13 Safer 1328 (Hicri), 10 Şubat 1325 (Rumi), 23 Şubat 1910(Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “ Patrikhane Fitne Ocağımı”, *Tanin*, Numero: 696, 4 Şaban 1328 (Hicri), 27 Temmuz 1326 (Rumi), 9 Ağustos 1910 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Balkanların Sulh ve Selameti”, *Tanin*, Numero: 718, 26 Şaban 1328 (Hicri), 18 Ağustos 1326 (Rumi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “ Rum-ili Vilayeti”, *Tanin*, Numero: 802, 23 Zilkade 1328 (Hicri), 12 Teşrin-i Sani 1326 (Rumi), 25 Kasım 1910 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Çeteler Kanunu”, *Yeni Tanin*, Numero: 497, 9 Muharrem 1328 (Hicri), 8 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 21 Ocak (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Türkiye Aleyhine Bulgaristan Mitingleri”, *Yeni Tanin*, Numero:500-31, 12 Muharrem 1328 (Hicri), 11 Kanun-i Sani 1325 (Rumi), 24 Ocak 1910(Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “ Anasır Aleyhinde Tahrikat”, *Tanin*, Numero: 872, 6 Safer 1329 (Hicri), 23 Kanun-i Sani 1326 (Rumi), 6 Şubat 1911(Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Makedonya ve Balkan Komitesi”, *Tanin*, Numero: 892, 26 Safer 1329 (Hicri), 13 Şubat 1326 (Rumi), 26 Şubat 1911(Miladi), s. 1.

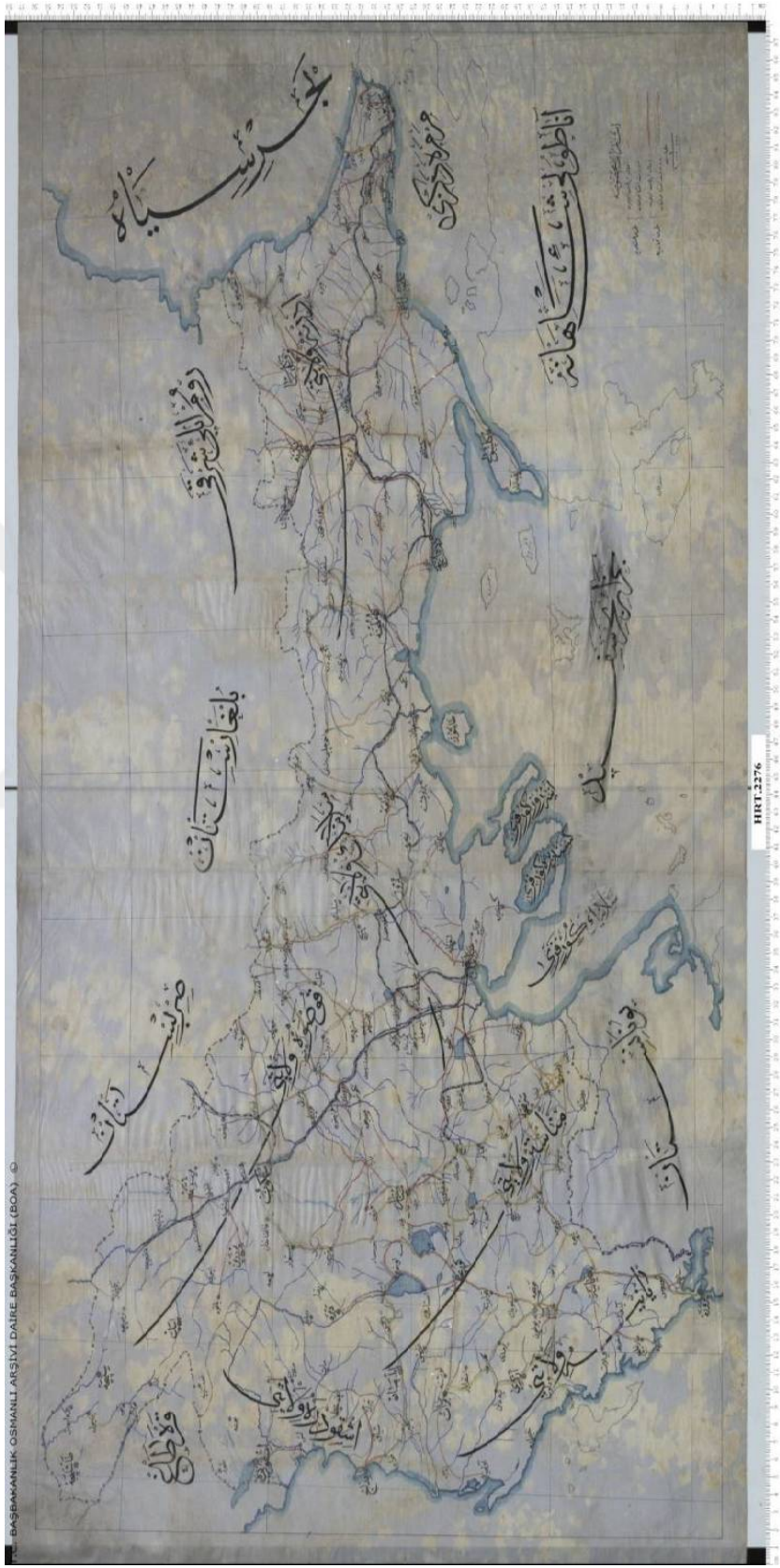
- Hüseyin Cahid, “ Rum-İli ve Çeteler”, *Tanin*, Numero: 903, 8 Rebi’ül Evvel 1329 (Hicri), 24 Şubat 1326 (Rumi), 9 Mart 1911 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Rumeli’de”, *Tanin*, Numero: 917, 21 Rebi’ül Evvel 1329 (Hicri), 10 Mart 1327 (Rumi), 23 Mart 1911 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Rüesa-i Ruhaninin İttihadı”, *Tanin (Senin)*, Numero: 978-2, 24 Cemazi-yel Evvel 1329(Hicri), 10 Mayıs 1327(Rumi), 23 Mayıs 1311(Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Patrikhanelerin Müstedaiyatı II Askerlik Meselesi”, *Tanin*, Numero: 1061, 17 Şaban 1329 (Hicri), 3 Ağustos 1327 (Rumi), 16 Ağustos 1911 (Miladi), s. 1.
- Hüseyi Cahid, Rumeli Hakkında Bir Mütalaa”, *Tanin*, Numero: 794, 10 Zilkade 1328 (Hicri), 4 Teşrin-1326 (Rumi), 17 Kasım 1910 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Rum-ili Islahatı”, *Tanin*, Numero:1155, 28 Zilkade 1329 (Hicri), 6 Teşrin-i Sani 1327 (Rumi), 19 Kasım 1911 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Makedonya ve Çeteler”, *Tanin*, Numero: 1164, 7 Zilhicce 1329 (Hicri), 15 Teşrin-i Sani 1327 (Rumi), 28 Kasım 1911 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “Rum-İli Cinayetleri”, *Tanin*, Numero: 1170, 14 Zilhicce 1329 (Hicri), 23 Teşrin-i Sani 1327 (Rumi), 6 Ocak 1911(Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “İttihat ve Terakki Cemiyeti Ne Yaptı?”, *Tanin*, Numero: 1260, 16 Rebi’ül Evvel 1330(Hicri) , 21 Şubat 1327 (Rumi), 5 Mart 1912 (Miladi), s. 1.
- Hüseyin Cahid, “İttihat ve Terakki Cemiyeti Ne Yaptı”, *Tanin*, Numero: 1261, 17 Rebi’ül Evvel 1330 (Hicri), 22 Şaban 1327(Rumi), 6 Mart 1912(Miladi), s. 1.
- İsmail Hakkı, “Gayrimüslim Vatandaşlarımız ve İntihabat”, *Tanin*, Numero: 29, 2 Şaban 1326 (Hicri), 16 Ağustos 1324 (Rumi), s. 1.
- İsmail Hakkı, “Şark Meselesi”, *Tanin*, Numero: 117, 22 Şevval 1326(Hicri), 4 Teşrin-i Sani 1324 (Rumi), 17 Kasım 1908 (Miladi), s. 3.
- İsmail Hakkı, “ Makedonya’da Osmanlı Partileri”, *Tanin*, Numero: 626, 21 Cemazi-yel Evvel 1328(Hicri), 17 Mayıs 1326 (Rumi), 30 Mayıs 1910 (Miladi) s. 1.
- İsmail Hakkı, “Patrikhanenin Mukarreratı”, *Tanin*, Numero:674, 13 Recep 1328 (Hicri), 4 Temmuz 1326 (Rumi), 17 Temmuz 1910 (Miladi), s. 1.
- İsmail Hakkı, “Osmanlılaştırmak”, *Tanin*, Numero: 1249, 5 Rebi’ül Evvel 1330 (Hicri), 10 Şubat 1327 (Rumi), 23 Şubat 1912 (Miladi), s. 1.

- Kansu, Aykut, “Ahmed Rıza Bey’in Diploması Mekiği ve Balkan Komitesinin Yeni Türkiye’ye Desteği”, *Toplumsal Tarih*, S. 179, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,2008, s. 78-79.
- Kansu, Aykut, “Devrim Günlerinde Selanik ve İstanbul Coşku Doluydu”, *Radikal*, 19 Temmuz 2008, s. 9.
- Kayalı, Hasan, “ Elections and the Electoral Process in the Ottoman Empire”, *Intenational Journal of Middle East Studies*, Vol. 27, No. 3, Cambridge University Press, Cambridge, 1995, 265-286.
- Köksal, Osman, “Osmanlı Devletinde Sıkıyönetim İle İlgili Mevzuat Üzerine Bir Deneme”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 12, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2001, s. 143-155.
- Levy, Neomi, “Yakından Korunan Düzen: II. Abdülhamit Devrinden II. Meşrutiyet Dönemine Bekçi Örneği”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza*, Neomi Levy- Alexandre Toumarkine(drl.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014, s. 135-145.
- Moreau, Odile, “ Jön Tükler ve Emperyalizme Karşı Direnen Gizli Örgütler”, *II. Meşrutiyet, Doğu Batı Dergisi*, S. 46, c. II. ,Ankara, 2008, s. 9-24.
- Özbek, Nadir, “ Tarih Yazıcılığında Güvenlik Kurumu ve Pratiklerine İlişkin bir Değerlendirme”, *Jandarma ve Polis*, Nadir Özbek- Noemi Levy (Ed.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 1-19.
- Saatçi, Meltem Begüm, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde Makedonya Sorunu”, *Makedonya Sorunu Düünden Bugüne*, Murat Hatipoğlu(drl.), Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s. 45-70.
- Somel, Selçuk Akşin, “Osmanlı Reform Çağında Osmanlılık Düşüncesi (1893-1908)”, *Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*, Mehmet Ö. Alkan(Ed.), c.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 88-116.
- Sönmez, Ali, “Osmanlı Devletinde İç Güvenliğin Dönüşümü: Zaptiye Teşkilatından Jandarmaya”, *Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ICANAS* 38, c. 6, Ankara, 2007, s. 2855-2864.
- Toksöz, Meltem, “Toplumsal Çatışma, Hukuk ve Asayiş İlişkisi Üzerine”, *Jandarma ve Polis*, Neomi Levy- Nadir Özbek (drl.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 213-225.

- Toprak, Zafer, “1909 Cemiyetler Kanunu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye*, c. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1982, s. 205-208.
- Toprak, Zafer, “Bir Hayal Ürünü Olarak İttihatçıların Türkleştirme Politikası”, *Toplumsal Tarih*, S. 146, İstanbul 2006, s. 14-22.
- Vasilyeviç, Corce, “Makedonya’da Halk Federatif Partisi’nin Genç Türk Devrimindeki Rolü 1908-1909”, *X. Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım*, TTK Yayınları, Ankara 1993, s. 1235-1237.
- Yunus Nadi, “Gospodin Siyaseti”, *Tanin*, Numero: 777, 27 Şevval 1328 (Hicri), 31 Teşrin-i Evvel 1910 (Rumi), 13 Kasım 1911 (Miladi), s. 1.

EKLER

Ek-1: Makedonya Haritası¹⁶⁶²

Ek- 2: Rumeli vilayetinde şekavet ve mefsedetın men'i ve mütecasirlerinin takip ve tedibi hakkında kanun layıhası

Madde 1: Rum-ili'de ihlali emniyet ve asayışe baas olan mefsedet ve şekavetin men'i vuku ve mütecasirlerinin ta'kip ve tedibi hakkında ittihaz idilecek tedabirin sureti icrası iş bu kanuna tab'idir.

**Birinci Fasıı
Kuva-i Takibiye**

Madde 2: Ta'kip ve tenkili eşkıya vazifesi her vilayette seyyar jandarma taburlarının teşkiline kadar kıtaat-ı nizamiyeden tefrik ve tahsis idilecek ta'kip taburlarına muhavveldir. Bu taburlar zabıtanına şehri ikişer yüz gruş maaş munazzım ve senede ikişer mah-ı mezuniyet virileceği gibi efradada tayin bedeli olarak yevmiye üçer buçuk gruş ita edilecek ve mezkur taburların sureti teşkil ve idareleri harbiye nezaretince bir talimatname-i mahsus ile ta'yin olunacaktır.

Madde 3: Ta'kip taburlarına gönüllü efradı kabulü haiz olacak ve bunlardan sened-i mükellefiyet de bulunacakların iş bu taburlarda ifa edecekleri hıdmetler mükellefiyeti askeriyelerine mahsup idilecektir. Köylülerin sureti kabul ve istihdamları nizamatı askeriyeye tabi olacaktır.

Madde 4: Ta'kip taburlarında müstahdem gönüllülerden ifa-i vazife esnasında maktul olanların aileleri ve malum olanlar sair efrad-ı askeriyeye gibi hakk takaüdden müstefid olacaklardır.

Madde 5: Ta'kip taburları kıtaatinin kuvveti kifayet edemeyeceği anlaşılın ahvelde ihtiyaç derecesinin tasrihiyle en yakın bulunan kıtaati asliye-i nizamiyeden tahriren veya şifahen talep edilecek kuvve-i muavene derhal yetiştirilecek ve ihtiyaç bertaraf olunduğundan kuvve-i kıtaati asliyesine avdet eyleyecektir.

Madde 6: Kuvve-i takibiye müfreze kumandanlarıyla atide beyan olunan istitlaa' Komisyonlarının azası şüphe ettikleri mahallerde her ne vakit icab ederse usulüne tevfikten icra-i tarhiyat idebilecekleri ve tarhiyatı vaktada vazifedar olan zabıt veya memurlar bil-zat hazır bulunacakları ve esna-i tarhiyatta mahal-i adab ve inzibat bir hal vuku' bulur ise failleriyle beraber zabıt veya memurlar dahi mesul tutulacaklardır.

Madde 7: Ta'kip müfrezeleri refakatlerinde bulundurulacak jandarmadan maada müfreze kumandanının mesuliyeti tahtında efradı ahaliden asker kıyafetinde lüzumu kadar kalagoz istihdamı haizdir.

Madde 8: Ta'kip müfrezeleri buldukları mahalin memuriyeti mülkiyesinden alacakları evamir ve tebligata tevfik harekete mecburdurlar. Memurini mülkiye işbu evamir ve tebligatı ya istitlaa komisyonlarının mukarrerat ve mutalatına binaen mafevklerden vürud edecek tebligat ve talimata yahud mahallerince tahakkuk eden lüzum ve ihtiyaca göre tahriren ita eyleyecekler ve resen verdikleri evamirden mafevklerden haberdar edeceklerdir.

Madde 9: Musadematta ibrazı fedakarı ile muvaffakiyet-i mühime ihraz eden müfrezelerin zabitanına gerek onların lüzum göstereceği efrada istitlaa komisyonlarının tensibiyle mükafatı nakdiye dahi verilecek ve takibat ve musadematta rehavet ve adem-i iktidar gösterenler haklarında kanun-i askeri mucibince tertip idecek mücazat ve muamele derhal icra edilecektir.

İKİNCİ FASIL İSTİTLAA KOMİSYONLARI

Madde 10: İcab eden vilayet merkezlerinde ahval-i eşkıya ve umur takibiyecevukuf ve tecrübeye malik memurini mülkiye ve askeriye ve zabıtan bu işlerde hakkıyla hıdmet edebilecek ve münhasıran bu işle iştigal eyleyecek üç zattan mürekkep ve doğrudan doğruya vali-i vilayete merbut olmak üzere birer istitlaa komisyonu teşkil olunacaktır.

Bu üç azadan maada vilayeti jandarma kumandanı ve polis müdüride aza-i tabiye sıfatıyla komisyonda bulunacaklardır.

Madde 11: İstitlaa komisyonunun mensup üç aza sene-i şehri iki bin beşer yüz gruş maaş ve esna-i geşt-ü gúzarlarında maaşları nisbetinde harcırah verilecektir.

Madde 12: İstitlaa komisyonu erbabı şekavet ve mefsedet hakkında istihsal-i malumat itmek ve icabı hale göre dahil ve hariç vilayette dolaşarak takip müfrezelerinin hareketını teftiş vesair surette istiknah-ı ahval ve ittihazı tedabir eylemek ve mahur-u eşkıya olan köylerin esbabı muhafazalarına bakmak ve kuva-i takibiyeyi lüzum ve ihtiyaca göre sevk ve istimal ve vesait-i istihbariye-i tedarik ve istihdam ve gönüllü olarak hıdmetlerinden istifade edilebilecek kesane tahriri ve cihet-i askeriye irae ve masarifi istitlaaye ile mükafatı nakdiyenin mekadarıyla esbab ve sur-u sarfiyesini takdir ve tayin etmek ve gerek canibi vilayetten emr ve havale gerek liva ve kazalardan ve kıtaati takibiyeden tevdi edilecek husususatı mümasla üzerine tedkikatı lazımda bulunmak gibi vezaiyle mükelleftir.

ÜÇÜNCÜ FASIL KURA VE TURUK MUVASALANIN MUHAFAZASI

Madde 13: Kura ve turuk-u muvasalanın muhafazası jandarmaya aiddir. Ancak lüzum tahakkuk ettikçe kıtaati takibiyeye emr-i muhafazada jandarmaya muzaheret ve muavenet edecektir.

Madde 14: Eşkıya taaruzat ve tehdidatına maruz bulunan köylerde mahsulat ve ebniyeyi Muhafaza ile beraber ledel icab hükümetin kuvve-i muhafazasına delalet muavenetinde bulunmak ve maaşları tarafı ahaliden tesviye edilmek üzere muhtaç oldukları bekçilerin hükümetçe tayini istida olduğu halde evsaf ve şerait-i lazımayı haiz kimselerden istenildiği kadar bekçi tayin olunacak ve bunların alameti farikaları ile silah ve cephaneleri mecanen canibi-i hükümetten verilecektir. Şu kadar ki la-akall ikişer nefer jandarma bulundurulup bekçiler bu jandarmaların emir ve idaresi altında ve silahları jandarmaların yanında bulunacaktır.

Madde 15: Eşkya taaruzatına maruz plan köylerin ahali istihdamı mutad olan bekçilerden başka bekçi maaşı itasına muktedir olmayupta emri muhafazayı kendi uhde-i mesuliyetlerine olmak üzere karyeleri namına mutaded silah tezkiresi itasını istida eyledikleri ve bu istidalarının is'afi istitlaa komisyonunca mahzurden salim görüldüğü takdirde mezkur komisyonca tensip edilecek miktarı silah için karye namına tezkire itası caiz olacak fakat iş esliha kurada ikame edilecek jandarmaların muhafazasına mevdu bulunarak vakti ihtiyaçta jandarmanın nezareti ve karye muhtar ve ihtiyar meclisleri azasıyla muteberanının mesuliyet-i müşterekeleri altında karye ahalisinden münasiblerine tevzi ile can ve mal meskenlerinin müdafası hususunda istimal olunacaktır. Ancak bu mesellu kurada jandarma karakolu mevcut değilse jandarmaya ikametgah ittihazına salih bir mahalın tedarik ve iraesine ahali mecburdur.

Madde 16: Hükümetçe tayin ve ilan olunacak müddet zarfında ahali-i karyenin yedlerinde veya hanelerinde bulunupta memurinin hükümete getirip teslim edecekleri esliha-i memnuadan dolayı eshabına hiçbir mesuliyet ve mecazat tertip itmez.

DÖRDÜNCÜ FASIL **KARYE BEKÇİ VE MUHTAR İHTİYAR MECLİS AZALARIYLA** **AHALİYE TERETTÜP EDEN VEZAI**

Madde 17: Şekavet ve mefsedetini meni vukuu ve erbab-ı fesat ve şekavetin derdersti emrinde kura bekçi ve muhtar ve ihtiyar meclis azalarıyla ahalisinin uhdelere terettüb iden vezaif ber vechi atidedir:

1- Karyeleri dahil ve haricinde tesadüf edecekleri veya her ne suretle olur ise olsun mevcudiyetlerinden haberdar olduklarını eşkıya ve erbabı mefsedeti tutmak veya tutdurmak ve buna muktedir olamazlar ise bela ifate-i vakt en yakın karakola veya müfreze-i askeriye kumandanına haber vermek.

2- Yerli ve yabancı eşhasdan köy ahalisini eşkıya ve erbabı mefsedata iltihaka veya nakden ve yahud bedenlen muavenete teşvik ve tehdid veya irtibatı ruhaniyelerini tebdile haber veya tehdid ve esliha ve eşkıya hıfzına ve erbabı mefsedet ve şekavet aleyhinde ihbarattan bulunmakla teşvik ve tehdid idenleri derdest edüp yakın jandarma karakoluna teslim itmek veya itdirmek ve buna muktedir olmadıkları halde kezalik derhal ihbar itmek.

3- Ahaliden gaybubet ve eşkıyaya iltihak edenler hakkındaki malumat ve istitlaatını jandarma karakolu kumandanına veya memurini hükümete bildirmek.

4- Erbabı şekavet ve mefsedet tarafından teşvik ve tehdidatı ve muhabere-i fesadiyeyi mutazammın olarak karyeye gönderilecek evrak ve hamel ve mevsellerini teslim veya ihbar etmek.

5- Erbabı mefsidat ve şekavete iltihak edenlerden veya şekavet ve mefsedet yolunda bir cürm ika' iderek firar eyleyenlerden karyelerine avdetle ihtifa edenleri kezalik ihbar ve köye hafi ve celi silah idhal edenleri ve esliha ve eşkıya ihfası için yapılan lağım ve mahzenleri ve bunları yapmağa teşebbüs edenleri ve ruhsatsız silah

taşıyanları ve şekavet ve mefsedet ve kavanini hükümete adem-i itaat için hafi çete ve heyet teşkil edenleri memurin-i hükümete bildirmek.

BEŞİNCİ FASIL MECAZAT

Madde 18: Kura bekçi muhtarlarıyla ihtiyar meclisi azasından ve ahalisinden madde-i sabıkada ta'dad olunan vezaifi kasden ve bir su-i niyete tebaen ifa etmeyen veya mazereti meşruaya müstenid olmaksızın tehir edenler erbabı şekavet ve mefsedete muayyen ve yatak add olunarak faillerinin sabit olacak derecesine göre ceza kanununa tevfiken mecazat edileceklerdir.

Madde 19: Karye bekçi ve muhtarlarıyla ihtiyar meclisi azası ve ahalisi on yedinci maddede muharrer vezaifi adem-i ifada ittihad ittikleri teyyin edildiği halde karye bekçi ve muhtarlarıyla ihtiyar meclisi azası on sekizinci madde mucibince ceza görecekleri gibi ahali-i karyeden dahi ilk defa için on liradan yüz Osmanlı altınına kadar ceza-i nakdi alınacak ve tekerrürü halinde hükümetin o karye ahalisinden mazenne-i su olanları beş seneye tecavüz etmemek üzere vilayet saireye tebaid eylemeğe hakkı dahi olacaktır. Mazune-i sui olanların tefrik-i istitlaa komisyonlarına aiddir.

Madde 20: On altıncı madde mucibince tarafi hükümetten tayin ve ilan edilecek müddetin inkısamından sonra her kimin yedinde veya tahtı muhafazasında esliha-i memnua veya cephaneye zuhur ederse bunlar müsadere beraber mütecasırları bir aydan altı aya kadar mecazat olunacaktır.

Madde 21: Esna-i takipte eşkıyaya iltihak ile istimali silah edenlerden eseri cerh ve katl nüfus vaki' olduğu failleri idam olunur. Eseri cerh ve katl vaki olduğu takdirde on seneden akall olmamak üzere kürek cezasıyla mecazat olunur.

Madde 22: Harekatı şekavetkareneyi ika için fiilen tertibatta bulunanlar ve harekatı şekavetkareneyi idare edenler idam olunur.

Madde 23: tamim-i müfsidat ve şekavet maksadıyla ahaliye ceza-i tertip etmek üzere heyetler teşkil edenler ve bu heyetlere dahil olanlarla bunların hükümlerini icra edenler faillerinin derecesine göre muvakkaten veya müebbeden küreğe konulur ve bunların verdikleri hükümler katl-i nıfs ve ahrak derecesinde bulunur ve o hükümler icra edilmiş olur ise hükm edenlerle icra edenler idam olunur.

Madde 24: Bomba ve dinamit gibi mevadi infilakiye imal veya istimal edenlerle mevad-ı mezkureyi ihfa ve memelik-i osmaniyeye idhal ve nakl eyleyenler ve bunlardan malumatı olupta su-i niyete mukarin olarak bela azer sahih-i hükümete haber vermeyenlerin hakkında kanun-i cezanın 58. inci maddesinin ikinci zeyli mucibince mecazat tertip olunacağı gibi esliha-i memnua ve bunlara mahsus fişengin ve cephaneye idhal veya nakl veya tevzi eyleyenler faillerinin derecesine göre muvakkaten kürek cezasıyla mecazat olunurlar.

Madde 25: Karye ve kasaba ve şehirlerde dolaşdıkları sırada gayr-i müsellağ olarak tutulan erbabı şekavet ve mefsedet hakkında dahi aynı şekavet ve mefsedet cürmünü ika edenler gibi muamele olunacaktır.

Madde 26: Erbabı şekavet ve mefsedet ihtifa ve geşt-ü gūzarlarını temin ve teshil edenler ve erzak ve cepaneleriyle sair ihmal ve eskallarının nakl ve celb ve hıfzına ve iaşe ve iskanlarına ve hafi ve celi şifahi ve tahriri muhaberelerine delalet ve vesatet eyliyenler ve fesad komitalarına ve eşkıya çetelerine ve bunların şerik muayyenlerine ve yetaklarına nakden veya bedenen her ne suretle olursa olsun muavenet ve müşarekette bulunanlar haklarında hareketlerinin derecatına göre eşkıya muayyen yatakları hakkında muayyen mecazat kanuniye temin edilmiştir.

Madde 27: Esna-i takibat ve tarhiyatta kuva-yi takibiyenin hareket-ı ve muamelatını işgal ve erbab mefsedet ve şekavet lehinde olarak ketm ve tağyir hakikatle kuvva-i takibiyeye ve memurini tahkikiye tağlit ve iğfal idenler ve hareketı askeriyeden eşkıya ve fesedeyi haberdar etmek için dağdan dağa bağırarak ve işaret vermek gibi harekate cüret edenler kezelik muayyen ve yatak cezasıyla mecazat olunurlar. İhbaratı kazbe ile müfreze-i askeriyeyi hıtara ilka eyleyenler idam olunur.

Madde 28: Ahaliyi yekdiğeri aleyhinde tahrik edecek nutuklar ve şerkiler tertip ve bu gibi şeyleri teheyycata alet ittihaz edenler muvakkaten nefi cezasıyla mecazat olunurlar.

Madde 29: Bir köyde mutahhassın eşkıya bulunduğu istihbar olunupta kuvva-i takibiyeye canibinden üzerlerine ve olduğu sırada eşkıyayı kurtarmak veya firarlarını teshil itmek için köylülerden silah atanlar yirmi altıncı maddede muharrer olduğu vechle mecazet göreceklerdir.

Madde 30: Pusu kurarak kuvve-i takibiyeye veya ahali üzerine silah endihat iden eşhasın akabı vakada bir köye dahil olduğu anlaşılıpta o köyün ahalisi müttehiden ketm hakikat eyledikleri halde umumi hakkında on dokuzuncu maddenin hükmü icra olunacaktır.

Madde 31: Ahaliden eşkıya çetelerine iltihak ettikleri tahakkuk iden eşhasın ailelerini hükümetin tensip idecek mahalle nakl iskan etmeğe hakkı vardır.

Madde 32: Erbabı şekavet ve mefsedet aleyhinde hükümete ihbaratta bulunan kimselerin nam ve hüviyetlerini vazifedar olan memurlardan maadasına ifşa etmek katiyen caiz değildir. Memurini hükümetten her kim olursa olsun bir muhbir hakkında ifşaatta bulunur ise memuriyetten azl edilecek ve bir daha hiçbir hıdmeti devlette kullanılmak üzere memuriyetten tard olunacaktır. Şayed bu ifşaatı yüzünden muhabere-i su-i kasd edildiği takdirde o memura sebebiyet vermiş olanlar hakkında ceza kanununda muayyen olan ceza başkaca icra olunacaktır.

Madde 33: Erbabı şekavet ve mefsedet hakkında ihbarat vesair bu mesellü hıdmetinden hükümetçe istifade olunupta isim ve hüviyetleri her nasılsa şüyu' bulunmasından dolayı mal ve canlarınca tehlikeye maruz kalan kimseleri hükümet kendilerinin arzu talep edecekleri mahallere nakl ile esbabı mahfuziyet ve maişatlarını

ve memleketlerinde emlak ve arazisinin muhafaza ve idamesi temin edilecektir. Efrad-ı ahaliden hükümete kalagozluk ve muhbirlik edenlerden canib-i hükümetten himaye ve muhafaza edilmelerine rağmen eşkıya tarafından itlaf edilenler olur ise bunların ailelerinin maişetleri tahsisatı kafiye ile temin olunur.

Madde 34: Erbabı şekavet ve mefsedetın ve bunlara muavenet müşarekette bulunanların muhakemesi ve tertib mecazatı teşekkül edecek divan harblere aiddir.

Madde 35: Divan-ı harbler tarafından verilen hükümler valinin emriyle ve yalnız idam kararları bil istizan irade-i seniye istihsaliyle icra olunacaktır.

Madde 36: Divan-ı harbin gerek teşekkül ve ifa-i vazife ideceği mahalli ve gerek ahkâmın saderetin mevaki-i icraiyesini tayin itmeğe valilerin salahiyeti vardır.

Madde 37: Divan-ı harb la-akall beş kişiden mürekkep bulunup reisi ile azasından ikisi memurini askeriyeden olmak üzere ordu kumandanı tarafından ve azasının diğer ikisi mahal-i memurin adliyesinden olmak üzere vali-i vilayet canibinden intihap ve tayin olunur ve divanı harp huzurunda usulü müdafa harici olup fakat hükümleri kabil-i istinaf ve temyiz olmayacaktır.

Madde 38: İşbu kanunun icrasına Harbiye ve Dâhiliye Nezaretleri memurdur.

9 Ramazan 1327 (Hicri)

8 Eylül 325 (Rumi)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Özer ÖZBOZDAĞLI

Doğum Yeri ve Tarihi: Ankara- 07/07/1979

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi: Mustafa Kemal Üniversitesi

Yabancı Dili : İngilizce

İş Deneyimi: Mustafa Kemal Üniversitesi-Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Okutmanı

İletişim

E-Posta Adresi: oozbozdogli@mku.edu.tr

oozbozdogli@mynet.com

